

Комунальний заклад вищої освіти
ЛУЦЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
Волинської обласної ради

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ
навчально-методичний посібник**

Луцьк-2026

УДК 378:373.2.091.12.011.3-051]:001.89

НЗ4

Затверджено науково-методичною радою КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради (протокол № 3 від 28 жовтня 2025 року)

Рецензенти:

Денисенко Н.Г. – доктор педагогічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, заслужений учитель України, декан факультету початкової освіти та фізичної культури КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Бартків О.С. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Киця Н.В. - директор комунального закладу «Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садочок) № 9 комбінованого типу Луцької міської ради»

Авторський колектив: Найда Р.Г., Бубін А.О., Ярощук Н.П., Борбич Н.В., Дурманенко Є.А., Боярчук С.І., Замелюк М.І., Циплюк А.М.

Науково-методичний супровід професійної підготовки майбутніх вихователів: навчально-методичний посібник. / за заг. ред. А.О. Бубін, Є. А. Дурманенко. Луцьк , 2026. 605с.

У навчально-методичному посібнику зібрані інформаційно-дидактичні матеріали, що забезпечують викладання нормативних освітніх компонентів під час підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня спеціальності 012 Дошкільна освіта ОПП Дошкільна освіта з урахуванням особливостей кредитно-модульної системи організації освітнього процесу.

Видання розраховане на викладачів і здобувачів освіти ЗВО, слухачів закладів післядипломної освіти, педагогічних працівників, які працюють у освітніх закладах різних форм власності.

УДК 378:373.2.091.12.011.3-051]:001.89

НЗ4

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Інноваційна діяльність в освітньому процесі ЗДО (Найда Р. Г.).....	5
Історія дошкільної педагогіки (Бубін А.О.)	71
Психологія (загальна, вікова) (Ярошук Н. П.)	130
Основи наукового дослідження, академічне письмо та академічна доброчесність (Борбич Н.В.).....	218
Моніторинг якості освітньої діяльності закладу дошкільної освіти (Дурманенко Є.А.)... ..	278
Дошкільна лінгводидактика (Боярчук С.І.)	338
Теорія та методика природничої освіти дітей дошкільного віку (Замелюк М.І.)	463
Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень, комп'ютерні технології в роботі з дітьми дошкільного віку (Циплюк А.М.)	490

ПЕРЕДМОВА

Навчально-методичне видання «Науково-методичний супровід професійної підготовки майбутніх вихователів» започатковує запропоновану кафедрою теорії та методики дошкільної освіти серію навчально-методичних посібників, які мають на меті представити в повному обсязі зміст підготовки фахівців спеціальності 012 Дошкільна освіта, освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» та навчально-методичне забезпечення цього процесу.

Навчально-методичне видання розроблено відповідно до законів України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про дошкільну освіту» (2024), Стандарту вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 012 Дошкільна (наказ Міністерства освіти і науки України №1456 від 21.11.2019), змін до деяких стандартів вищої освіти, затверджених наказами Міністерства освіти і науки України (наказ №1583 від 29.12.2023; наказ №842 від 13.06.2024), Професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» (наказ Міністерства економіки України №755-21 від 19.10. 2021), Державного стандарту дошкільної освіти (наказ Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021).

У посібнику представлені матеріали для викладання освітніх компонентів, передбачених навчальним планом спеціальності 012 Дошкільна освіта й орієнтовані на формування у здобувачів освіти загальних та фахових компетентностей, визначених в ОПП Дошкільна освіта. Здійснено опис нормативного варіанту змісту підготовки сучасного фахівця дошкільної освіти, сформульованого у термінах результатів навчання та вимогах до оцінки його якості. Подано короткий виклад лекційного матеріалу освітніх компонентів, завдань для практичної та самостійної роботи здобувачів освіти, контрольні запитання, критерії оцінювання знань студентів та література. Усі матеріали посібника носять інноваційний, авторський характер. Закладені у них ідеї, концепції та положення знайшли апробацію у практичній діяльності викладачів кафедри теорії та методики дошкільної освіти в процесі підготовки фахівців за освітньо-професійною програмою «Дошкільна освіта».

Руслана НАЙДА,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики дошкільної освіти*

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗДО

Анотація освітнього компонента. Сучасний етап розвитку освіти характеризується швидкими соціальними, технологічними та культурними змінами, що вимагають постійного оновлення змісту, методів і форм освітньої діяльності. Одним із пріоритетних напрямів модернізації системи дошкільної освіти є впровадження інновацій — нових педагогічних технологій, методик, підходів до організації освітнього процесу, які забезпечують якісну підготовку дитини до життя в умовах інформаційного суспільства.

Вивчення освітнього компонента *«Інноваційна діяльність в освітньому процесі ЗДО»* є доцільним, оскільки воно формує у майбутніх педагогів здатність:

- розуміти сутність і закономірності інноваційних процесів в освіті;
- критично аналізувати сучасні педагогічні технології та обирати ефективні для роботи з дітьми дошкільного віку;
- розробляти, адаптувати й впроваджувати власні педагогічні інновації;
- сприяти створенню інноваційного освітнього середовища в закладі дошкільної освіти.

Курс забезпечує формування *інноваційної компетентності педагога*, що є ключовою умовою його професійної успішності в сучасному освітньому просторі. Опановуючи цей компонент, здобувачі освіти набувають умінь проектувати інноваційні освітні практики, впроваджувати інтерактивні методи навчання, використовувати цифрові технології, що підвищує якість дошкільної освіти та сприяє гармонійному розвитку дитини.

Отже, вивчення дисципліни *«Інноваційна діяльність в освітньому процесі ЗДО»* є необхідною умовою підготовки конкурентоспроможного, творчого, професійно мобільного педагога, здатного ефективно діяти в умовах реформування та оновлення системи дошкільної освіти України.

Мета викладання: формування у здобувачів освіти теоретичних знань і практичних умінь щодо впровадження інноваційних технологій, методик і форм організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти з метою підвищення його якості, ефективності та відповідності сучасним освітнім стандартам.

Основними завданнями вивчення є:

- розкрити сутність, принципи, види та механізми інноваційної

діяльності в дошкільній освіті;

- ознайомити з сучасними педагогічними інноваціями, технологіями і методиками;
- сформувати здатність аналізувати, добирати й упроваджувати інноваційні підходи відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дітей;
- розвинути вміння проектувати, організовувати та оцінювати результати інноваційних освітніх процесів у ЗДО;
- виховати готовність до постійного професійного розвитку та педагогічного експериментування.

Характеристика освітнього компонента

Інтегральна компетентність КІ - здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосовування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

КЗ 3 - Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу

КЗ-6 - Здатність до міжособистісної взаємодії.

КЗ-8 - Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

КЗ 12-Здатність до творчого пошуку та реалізації нових ідей до самопрезентації та презентації результатів своєї професійної діяльності, критично мислити.

Спеціальні (фахові) компетентності:

КС-2 - Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага);

КС-3 - Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку;

КС-11 - Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку елементарних уявлень про різні види мистецтва і засоби художньої виразності (слово, звуки, фарби тощо) та досвіду самостійної творчої діяльності.

КС-13 - Здатність до організації і керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленнєвою і художньо-продуктивною (образотворча, музична, театральна) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку.

КС-18 - Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками;

КС-19 - Здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами.

Як обов'язковий освітній компонент «Інноваційна діяльність в освітньому процесі ЗДО» забезпечує формування *компетентностей*: інноваційно-педагогічну, проєктно-дослідницьку, організаційно-управлінську, аналітико-рефлексивну, методичну.

Програмні результати навчання за ОПП:

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

Результати навчання за освітнім компонентом:

Після закінчення вивчення здобувачі освіти повинні *знати та вміти*:

- знати основні концепції, принципи, законодавчу базу інноваційної діяльності в освіті;
- володіти знаннями про сучасні педагогічні технології та інноваційні методи роботи з дітьми дошкільного віку;
- уміти аналізувати, адаптувати та впроваджувати інноваційні педагогічні ідеї в практику ЗДО;
- бути здатним розробляти елементи власних інноваційних педагогічних проєктів;
- демонструвати креативність, гнучкість мислення й готовність до змін у професійній діяльності.

ЛЕКЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тема 1.1. Детермінанти інноваційних процесів у педагогіці України

РН: знати основні концепції, принципи, законодавчу базу інноваційної діяльності в освіті;

1. Вступ. Інноваційні процеси в освіті України є відповіддю на глобальні цивілізаційні зміни, трансформацію суспільства знань, потреби ринку праці та виклики технологічного розвитку. Сучасна педагогіка перебуває в умовах постійного оновлення змісту, форм, методів і технологій навчання. Розуміння

детермінант інновацій у педагогічній сфері дозволяє ефективно проектувати й реалізовувати освітні зміни, прогнозувати їхній вплив та результативність.

2. Поняття інновацій у педагогіці. *Інновація в освіті* - це процес створення, впровадження та поширення нових або вдосконалених педагогічних ідей, розробок, технологій, форм і методів навчання, що підвищують якість освітнього процесу.

Інноваційний процес - сукупність етапів зародження, розроблення, апробації, впровадження та поширення педагогічних нововведень.

3. Класифікація детермінант інноваційних процесів. Усі чинники, що зумовлюють інноваційні зміни у вітчизняній педагогіці, можна поділити на кілька груп:

1. *Соціально-економічні детермінанти:* трансформація українського суспільства та ринку праці; діджиталізація, розвиток ІТ-сектора; потреба у фахівцях нових професій, розвиток soft skills; підвищення конкуренції у сфері освіти; прагнення України інтегруватися в європейський освітній простір.

2. *Політико-правові детермінанти:* ухвалення законів «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про вищу освіту»; стандарти нового покоління - НУШ; автономія закладів освіти; державні програми цифровізації («Ноутбук кожному вчителю», «Дія.Освіта»); рекомендації ЄС у сфері якості та модернізації освіти.

3. *Науково-технічні детермінанти:* розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; поява штучного інтелекту, AR/VR-технологій, STEM/STEAM-освіти; застосування big data, аналітики навчальних даних; розвиток edtech-платформ і цифрових сервісів.

4. *Культурно-освітні детермінанти:* гуманізація та демократизація освіти; мультикультуралізм і полікультурність; акцент на індивідуалізації та персоналізації навчання; глобалізація та міжкультурний діалог.

5. *Психолого-педагогічні детермінанти:* зміна ролі вчителя - від носія знань до фасилітатора; розвиток педагогіки партнерства; зростання уваги до емоційного інтелекту, соціалізації, критичного мислення; поява нових освітніх технологій: проектна діяльність, дизайн-мислення, гейміфікація.

6. *Організаційно-управлінські детермінанти:* нові менеджерські підходи (дистанційне, змішане, гнучке навчання); цифрове управління закладом освіти; роль освітньої аналітики та моніторингу; партнерство «заклад освіти – громада – бізнес».

4. Інноваційні процеси в українській педагогіці: основні тенденції.

Діджиталізація освіти: впровадження LMS-систем (Google Classroom, Moodle, Human); розвиток цифрової дидактики; змішане й дистанційне навчання.

Компетентнісний підхід: реформування змісту освіти; орієнтація на ключові компетентності, передусім на уміння вчитися, комунікацію, критичне мислення; формування підприємливості й медіаграмотності.

Інклюзивний освітній простір: ресурсні центри підтримки; адаптація програм і методів; мультипрофесійні команди.

Розвиток STEM/STEAM-освіти: інженерні й конструкторські лабораторії; робототехніка, моделювання; науково-дослідницькі проекти.

Педагогічні інновації в НУШ: діяльнісний підхід; інтегроване навчання; формувальне оцінювання; раннє залучення дітей до проектної діяльності.

5. Потенційні бар'єри інновацій: недостатнє фінансування; низький рівень цифрових навичок педагогів; інертність педагогічних колективів; обмеженість матеріально-технічної бази; нестача кваліфікованих кадрів у STEM-напрямах; нерівність доступу до технологій у різних регіонах.

6. Умови успішної реалізації інноваційних процесів: підвищення кваліфікації педагогів і лідерство в освіті; партнерства з бізнесом, університетами, громадськими організаціями; розвиток академічної мобільності студентів і викладачів; підтримка освітніх стартапів; оновлення освітніх програм і стандартів; активне використання інструментів педагогічної діагностики й моніторингу.

Питання для самоконтролю

1. Як визначається поняття *інновації* в педагогіці?
2. У чому полягає сутність *інноваційного процесу* в освіті?
3. Які етапи включає інноваційний процес?
4. Чому дослідження детермінант інновацій є важливим для сучасної педагогіки України?
5. Які соціально-економічні чинники впливають на інноваційні зміни в освіті?
6. Назвіть ключові політико-правові детермінанти інноваційних процесів.
7. Які науково-технічні фактори найчастіше спонукають до освітніх інновацій?
8. Як культурно-освітні детермінанти формують інноваційний простір закладу освіти?
9. Які психолого-педагогічні чинники актуалізують необхідність змін у змісті, формах і методах навчання?
10. У чому полягає роль організаційно-управлінських детермінант у впровадженні інновацій?
11. Які особливості цифровізації освіти в Україні?

12. У чому сутність компетентнісного підходу як інноваційної стратегії розвитку освіти?
14. Як НУШ впливає на оновлення змісту та технологій навчання?
15. Чому STEM/STEAM-освіта є важливим напрямом інновацій?
16. Які особливості впровадження інклюзивної освіти можна віднести до інноваційних змін?
17. Які найбільш поширені бар'єри заважають упровадженню інновацій у закладах освіти?
18. Які ризики пов'язані з недостатнім рівнем цифрової компетентності педагогів?
19. Чому нерівність доступу до технологій у різних регіонах є суттєвою перешкодою для інновацій?
19. Які умови є необхідними для ефективної реалізації інноваційних освітніх процесів?
20. Яку роль відіграє педагог у впровадженні інновацій?
21. Як можна оцінити ефективність певної педагогічної інновації?
22. Чому партнерство «заклад освіти – громада – бізнес» є вагомим чинником інновацій?
23. Як ви можете застосувати отримані знання про детермінанти інновацій у власній професійній діяльності?
24. Який тип детермінант (економічні, політичні, психологічні тощо) найчастіше зумовлює появу цифрових освітніх технологій?
25. Як зміниться інноваційна спроможність закладу освіти за умови підвищення кваліфікації всіх педагогів?
26. Які чинники можуть призвести до невдачі інноваційного проєкту навіть за наявності сучасного обладнання?
27. Чим обґрунтувати необхідність впровадження інновацій в умовному закладі освіти?
28. Які інноваційні зміни в українській освіті ви вважаєте найбільш значущими?
29. Які особисті якості педагога сприяють успішному впровадженню інновацій?
30. Які новації ви готові застосовувати у власній педагогічній практиці?

Тема 1.2. Інноваційні технології дошкільної освіти

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

РН: володіти знаннями про сучасні педагогічні технології та інноваційні методи роботи з дітьми дошкільного віку

1. Вступ. Інноваційні процеси в дошкільній освіті України спрямовані на модернізацію змісту, форм і засобів розвитку дітей, відповідно до вимог суспільства, Національної рамки кваліфікацій, сучасних психолого-педагогічних концепцій та глобальних трендів. Інноваційні технології забезпечують якісно новий рівень організації освітнього середовища, підтримують індивідуальність дитини, розвивають її творчі здібності, критичне мислення, емоційний інтелект і соціальні навички.

2. Поняття інновацій та інноваційних технологій у дошкільній освіті *Інновації в дошкільній освіті* - це нові або модернізовані педагогічні ідеї, підходи, методики, моделі, технології, що приводять до поліпшення розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку. *Інноваційні технології* - системи педагогічних дій, що включають сучасні методи, засоби та організаційні форми, спрямовані на забезпечення високої ефективності освітнього процесу та створення умов для гармонійного розвитку особистості дошкільника.

Основні риси інноваційних технологій: наукова обґрунтованість; діяльнісно-орієнтований характер; інтегративність; розвиток самостійності; орієнтація на особистість дитини; забезпечення творчого та критичного мислення.

3. Корекція змісту дошкільної освіти відповідно до інноваційних підходів: перехід від знаннєвої парадигми до компетентнісної; формування ключових компетентностей (мовленнєва, художньо-естетична, математична, здоров'язбережувальна, соціально-комунікативна); інтеграція освітніх ліній згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти (2021); діяльнісний та ігровий підхід.

4. Класифікація інноваційних технологій у дошкільній освіті:

1. Особистісно орієнтовані технології: технологія особистісно-зорієнтованого підходу (І. Бех, О. Савченко); педагогіка партнерства; технологія індивідуалізації та персоналізації.

2. Ігрові технології: сюжетно-рольові, театралізовані, дидактичні ігри нової генерації; гейміфікація; інноваційні настільні та логіко-математичні ігри.

3. Технології розвитку творчості та мислення: TRIZ-педагогіка (Альтшуллер); технологія розвитку критичного мислення; технологія проєктної діяльності; дизайн-мислення для дошкільників.

4. Технології сенсорного та когнітивного розвитку: методика Монтесорі; вальдорфська педагогіка; технологія М. Зайцева; методика Нікітіних; методика раннього читання (Домана Глена).

5. *Здоров'язберезувальні технології*: арт-терапія, музикотерапія, казкотерапія; технології психоемоційної підтримки; су-джок терапія; валеологічні програми та релаксаційні практики.

6. *Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ)*: мультимедійні освітні комплекси; інтерактивні панелі та цифрові лабораторії; освітні платформи: Mimo Kids, Lingokids, Montessori Apps; VR/AR-технології у пізнавальній діяльності; цифрові портфоліо досягнень дітей.

7. *Технології соціалізації та емоційного розвитку*: технологія соціально-емоційного навчання (SEL); ненасильницька комунікація (Маршалл Розенберг); технології інклюзивної освіти.

5. Інноваційні моделі організації освітнього простору:

- STEM/STEAM-центри у закладах дошкільної освіти;
- сенсорні кімнати, студії раннього розвитку;
- розвивальні середовища за зонами, простір "відкритого типу";
- гнучке середовище (flex-space): мобільні меблі, трансформовані зони;
- еко-орієнтовані моделі: "садок у природі", еко-лабораторії.

6. Переваги та виклики застосування інноваційних технологій

Переваги: оптимальне врахування індивідуальних потреб дитини; збагачення освітнього середовища; підвищення рівня мотивації та пізнавального інтересу; розвиток критичного мислення й творчості; формування навичок ХХІ століття. *Виклики*: недостатня підготовка педагогів до інноваційних методик; матеріально-технічні обмеження; потреба у методичному супроводі та тренінгах; складність інтеграції технологій у традиційні програми.

7. Вимоги до педагога щодо впровадження інновацій: високий рівень професійної компетентності; готовність до нововведень; знання сучасних методик і технологій; гнучкість, креативність, цифрова грамотність; здатність до рефлексії та самооцінки; навички фасилітації, тьюторингу.

Питання для самоконтролю

1. Що таке інновація та інноваційна технологія в дошкільній освіті?
2. Які риси відрізняють інноваційну технологію від традиційної?
3. Які вимоги Базового компоненту дошкільної освіти сприяють інноваційному оновленню?
4. Які особистісно орієнтовані технології використовують у ЗДО?
5. У чому полягає сутність STEM/STEAM-технології?
6. Як TRIZ-педагогіка впливає на розвиток мислення дошкільника?
7. Які можливості відкривають ІКТ у розвитку дітей?
8. У чому переваги технології Монтесорі?

9. Назвіть основні цифрові інструменти, що можуть використовуватися в ЗДО.
10. Які педагогічні умови гарантують ефективність використання мультимедійних засобів?
11. Чому VR/AR-технології набувають актуальності у дошкільній освіті?
12. Що включають здоров'язбережувальні інновації?
13. Як арт-терапевтичні технології впливають на емоційний стан дітей?
14. Які завдання вирішує соціально-емоційне навчання (SEL)?
15. Які компетентності потрібні педагогу для реалізації інноваційних технологій?
16. Назвіть основні бар'єри впровадження інновацій у ЗДО.
17. Які умови забезпечують успішність інноваційного освітнього середовища?
18. Як оцінити результативність інноваційної технології?
19. Які інновації найбільш актуальні саме для українських ЗДО сьогодні?
20. Які інноваційні технології ви б упроваджували у власній педагогічній практиці та чому?

Завдання для модульного контролю

I. *Тестові завдання.* Виберіть одну правильну відповідь.

1. Інноваційні технології у дошкільній освіті передбачають:
- a) лише оновлення змісту;
 - b) використання нових технічних засобів;
 - c) комплекс змін у змісті, формах, методах і засобах;
 - d) заміну традиційної методики на ігрові форми.
2. Сутність технології М. Монтесорі полягає у:
- a) інтенсивному використанні ІКТ;
 - b) сенсорному розвитку і самостійній діяльності дитини;
 - c) домінуванні колективних занять;
 - d) підготовці до школи через академічні вправи.
3. ТРВЗ у дошкільній освіті спрямована на:
- a) розвиток пам'яті й уваги;
 - b) творчість, гнучкість мислення, вміння вирішувати проблеми;
 - c) розвиток дрібної моторики;
 - d) емоційну стабільність дитини.
4. Яка з технологій орієнтована на формування цілісної картини світу?
- a) Сенсорний розвиток;
 - b) Проєктна діяльність;
 - c) STEM/STEAM;
 - d) «Розвиваюче навчання» Д. Ельконіна — В. Давидова.

5. До здоров'язбережувальних технологій НЕ належить:

- а) казокотерапія;
- б) гімнастика пробудження;
- с) дихальні вправи;
- д) психогімнастика.

II. *Теоретичне питання.* Дайте розгорнуту відповідь на одне питання за вибором:

- 1. Сутність та класифікація інноваційних технологій у дошкільній освіті.
- 2. Особливості впровадження ІКТ у ЗДО: переваги, виклики, педагогічні ризики.
- 3. Роль педагога в реалізації інноваційних технологій у сучасній дошкільній освіті.
- 4. Інноваційні підходи до розвитку творчих здібностей дітей (ігрові, ТРВЗ, арт-технології).

III. *Аналітичне завдання.* Проаналізуйте ситуацію. Ситуація: У групі середнього дошкільного віку педагог почав упровадження STEM-елементів: конструювання, досліди з водою, спостереження за природними явищами. Частина батьків підтримала таке оновлення, інша - висловила занепокоєння, вважаючи, що «це надто складно для дітей» і «займає час, потрібний для підготовки до школи».

Завдання: Проведіть аналіз ситуації:

- 1. Визначте, які інноваційні технології використав педагог.
- 2. Охарактеризуйте потенційні переваги для розвитку дітей.
- 3. Поясніть, які психолого-педагогічні аргументи можна подати батькам.
- 4. Запропонуйте стратегію розв'язання конфлікту (комунікація, просвіта, участь батьків).

IV. *Практичне завдання.* Розробіть власний фрагмент заняття (10–15 хв) з використанням однієї з технологій: Монтессорі, ейдетика, арт-терапія, ТРВЗ, проєктна діяльність, STEM/STEAM, медіаосвітні технології.

V. *Творче завдання.* Створіть авторську міні-інновацію для ЗДО: дидактичну гру; методичний прийом; інтегровану вправу; оригінальний спосіб організації міні-дослідів; елемент цифрової активності.

Практичні завдання:

Варіант 1. Аналітичне завдання

Проаналізуйте один освітній інноваційний проєкт (НУШ, STEM-лабораторії, Smart School, «Відкрита школа», інклюзивний простір тощо) за такою схемою:

1. Коротка характеристика проєкту.
2. Які детермінанти (соціально-економічні, політичні, психологічні тощо) зумовили його появу?
3. Які педагогічні проблеми він вирішує?
4. Які результати чи ефекти інновації можна спостерігати?
5. Які бар'єри та ризики впровадження?

Обсяг відповіді: 1–1,5 сторінки.

Варіант 2. Практико-орієнтоване завдання

Розробіть *міні-проєкт інновації* для власного закладу освіти (або умовного). У структуру включити:

1. Назва інновації.
2. Мета та очікувані результати.
3. Аргументація: які детермінанти обумовлюють необхідність цієї інновації?
4. Короткий опис освітньої технології/моделі.
5. Необхідні ресурси.
6. Критерії оцінювання результативності.

Варіант 3. Інтерактивне завдання

Побудуйте інтелект-карту «Детермінанти інновацій в освіті України», включивши щонайменше 6 основних груп детермінант та приклади для кожної з них.

Варіант 4. Дискусійне завдання

Підготуйте позиційний виступ (2–3 хвилини) на тему: «Чи є інноваційні процеси в українській освіті результатом зовнішніх викликів чи внутрішньої потреби системи?» Аргументуйте позицію, спираючись на лекційний матеріал.

Завдання 5. Аналітичне. Опрацюйте опис будь-якої інноваційної технології (Монтессорі, TRIZ, STEM, SEL, НУШ-орієнтовані ігрові методики, VR/AR у ЗДО). Складіть аналітичну довідку, у якій розкрийте:

1. теоретичну основу технології;
2. очікувані освітні результати для дітей дошкільного віку;
3. педагогічні умови успішного впровадження;
4. можливі труднощі та шляхи їх подолання.

Завдання 2. Проєктне. Розробіть *міні-проєкт* для дітей 5–6 років на основі інноваційної технології (STEM, проєктне навчання, технологія критичного мислення). У структурі вкажіть:

- тему проєкту;
- мету та завдання;
- ключові компетентності, що формуються;

- етапи роботи;
- необхідні матеріали;
- можливі форми оцінювання результатів.

Завдання 3. Конструктор заняття. Створіть інноваційне заняття з використанням цифрових, сенсорних або інтерактивних технологій. Продумайте: мету; інтегровані освітні лінії; інструменти (інтерактивна панель, мультимедійний контент, додатки для розвитку логіки чи мовлення); види діяльності дітей; результативність.

Завдання 4. Порівняльний аналіз. Порівняйте традиційну технологію розвитку мовлення із однією інноваційною (наприклад, використання мультимедійних історій, методика LEAN-Storytelling). Складіть таблицю:

- цілі традиційної й інноваційної технології;
- засоби та методи;
- переваги й недоліки;
- оптимальні умови застосування.

Завдання 5. Діагностичне. Розробіть карту спостереження щодо визначення рівня сформованості інноваційної компетентності педагога ЗДО. Можливі критерії: готовність до інновацій; володіння сучасними методиками; використання ІКТ; здатність до рефлексії та творчої імпровізації; комунікативна відкритість.

Завдання 6. Творче. Створіть модель інноваційного освітнього середовища групи ЗДО: схему, опис або міні-презентацію. У моделі відобразіть: зони розвитку (STEM, сенсорна, лінгвістична, арт-зона, зона відпочинку); інтерактивні та маніпулятивні матеріали; принципи доступності, мобільності та безпеки.

Завдання 7. Кейс-аналіз. Прочитайте ситуацію: Педагог хоче впровадити STEM-технологію, але колектив закладу ставиться скептично: бракує матеріалів, є страх складності, відсутній досвід. Проаналізуйте та запропонуйте: у чому полягає проблема; які детермінанти впливають негативно; які кроки допоможуть педагогові реалізувати інновацію; як мотивувати команду.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ЗАРУБІЖНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тема 2.1. Теорія діяльнісного підходу в освітньо-виховній роботі з дітьми дошкільного віку Ж-О Декролі та в педагогічному проєкті Ф. Фребеля

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

РН: володіти знаннями про сучасні педагогічні технології та інноваційні методи роботи з дітьми дошкільного віку; уміти аналізувати, адаптувати та впроваджувати інноваційні педагогічні ідеї в практику ЗДО.

1. Вступ. Діяльнісний підхід у дошкільній педагогіці визначає розвиток дитини через активну, цілеспрямовану, мотивовану діяльність. Жан-Овід Декролі та Фрідріх Фребель - педагоги, які створили власні концепції розвитку дошкільників, що базуються на практичній діяльності, самостійності та ох мислителів заклали підґрунтя сучасних концепцій: компетентнісного підходу, інтегрованого навчання, діяльнісного розвитку.

2. Загальнотеоретичні основи діяльнісного підходу:

1. Діяльність як основа розвитку особистості - провідною є діяльність, яка має мотив, мету, операції та результат.
2. Взаємозв'язок дії та розвитку - у процесі діяльності формуються психічні функції (увага, пам'ять, мовлення, мислення).
3. Самоактивність - дитина виступає суб'єктом власного розвитку.
4. Природовідповідність - педагог враховує вікові можливості, інтереси, сенситивні періоди.
5. Соціальна спрямованість діяльності - розвиток відбувається через взаємодію з дорослими та однолітками.

Діяльнісний підхід у педагогічній концепції Ж.-О. Декролі

3. Педагогічні засади Ж.-О. Декролі. Жан-Овід Декролі (1871–1932) - бельгійський педагог, психолог, основоположник «школи для життя через життя». *Ключові положення його підходу:* 1. «Життя для життя через життя». Освіта повинна виходити з реальних життєвих потреб дитини.

2. *Основні інтереси дитини.* Декролі виділив 3 провідні потреби: *потреба в їжі та охороні життя; потреба в діяльності; потреба в цілеспрямованості та організації соціального життя.* 3. *Центри інтересів:* Освітній процес організовується через інтегровані теми («центри»), які структурують діяльність дитини. Приклади центрів інтересів: «Я і родина»; «Я і природа»; «Моя школа / садок»; «Пори року»; «Праця людей». 4. *Метод глобального навчання:* Засвоєння знань відбувається цілісно, у зв'язку з життєвими ситуаціями, а не через ізольовані навчальні предмети. 5. *Триєдина формула навчального процесу Декролі:* *Спостереження* - вивчення предметів і явищ у природному середовищі. *Асоціація* - аналіз, порівняння, узагальнення. *Вираження* - передавання знань через діяльність (мова, малювання, ручна праця). 6. *Діяльнісний аспект:* практичні дії з реальними об'єктами; навчання через

природні ситуації; колективна та індивідуальна діяльність; акцент на самостійності дітей

Педагогічний проєкт Фрідріха Фребеля як діяльнісна система

4. Теоретичні засади Фрідріха Фребеля. Фребель (1782–1852) - творець першого дитячого садка та засновник ідеї виховання через гру. Його педагогічна система базується на: Природовідповідності розвитку Єдності природи, людини і Всесвіту Грі як провідній діяльності дошкільник

5. Діяльнісний аспект у педагогічному проєкті Ф. Фребеля

1. *Гра як творчий процес:* Гра - форма самовираження, в якій розвиваються: мислення, уява, сенсорика, моторика, мовлення.

2. Фребелівські «Дари» - система навчально-дидактичних матеріалів: м'ячі, кулі, куби, цеглинки; палички, дощечки, кільця, півкільця.

Педагогічне значення Дарів: сенсорний розвиток, формування понять форми, величини, простору, числа, розвиток логічних структур мислення, вправлення у конструюванні, моделюванні.

3. *Трудові заняття та ручна праця:* Згинання, плетіння, нанизування, шиття, складання - формують дрібну моторику й інтелектуальну підготовку до школи.

4. *Природничі спостереження.* Фребель впровадив догляд за рослинами і тваринами, створення куточків природи.

5. *Колективні діяльності.* Спільні ігри, хороводи, рухові вправи - сприяють соціалізації.

6. Порівняння підходів Декролі та Фребеля

Аспект	Декролі	Фребель
Основна ідея	Навчання через реальне життя	Навчання через гру
Структура навчання	Центри інтересів	Система Дарів
Метод	Глобальне навчання	Гра, ручна праця
Тип діяльності	Спостереження, практичні дії, дослідження	Ігрове моделювання, конструювання
Роль педагога	Медіатор природного розвитку	Організатор ігор та вправ
Фокус	Інтеграція знань	Сенсорний і творчий розвиток

7. Значення діяльнісного підходу Декролі та Фребеля для сучасної дошкільної освіти: формування активної особистості; розвиток пізнавальної ініціативи; інтеграція освітнього змісту через діяльність; гуманістична

педагогіка; відповідність компетентнісним результатам НУШ; можливість використання в інклюзивній освіті.

8. Висновки. Педагогічні концепції Декролі та Фребеля стали фундаментом розвитку діяльнісного підходу у світовій дошкільній освіті. Обидві системи доводять, що активна, самостійна діяльність - ключ до формування особистості дитини. Їхні ідеї залишаються актуальними та широко застосовуються у сучасних закладах дошкільної освіти.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає загальна сутність діяльнісного підходу в розвитку дитини?
2. Які ідеї лежать в основі педагогічної філософії Ж.-О. Декролі?
3. Назвіть та охарактеризуйте три головні потреби дитини за Декролі.
4. Що таке центри інтересів і яке їх значення для інтегрованого навчання дошкільників?
5. Охарактеризуйте триєдину формулу навчального процесу Декролі: «спостереження – асоціація – вираження».
6. Як у Декролі реалізується діяльнісний підхід через практичні дії дитини?
7. У чому полягає філософська основа педагогічної системи Ф. Фребеля?
8. Які функції виконують Фребелівські Дари в діяльності дошкільника?
9. Як гра виступає провідним засобом розвитку за Фребелем?
10. Яке значення має ручна праця та природничі спостереження в системі Фребеля?
11. Порівняйте діяльнісний підхід у концепціях Декролі та Фребеля.
12. Які елементи обох систем можна ефективно використовувати в сучасному ЗДО?
13. У чому полягає гуманістичний аспект підходів Декролі та Фребеля?
14. Як діяльнісний підхід впливає на формування компетентностей дошкільника?
15. Які переваги мають концепції Декролі та Фребеля у контексті НУШ?

Тема 2.2. Педагогічні ідеї М.Монтессорі в системі дошкільної освіти

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

РН: володіти знаннями про сучасні педагогічні технології та інноваційні методи роботи з дітьми дошкільного віку; уміти аналізувати, адаптувати та впроваджувати інноваційні педагогічні ідеї в практику ЗДО.

1. Вступ. Марія Монтессорі – італійська лікарка, педагог, науковиця, авторка інтегрованої педагогічної системи, що ґрунтується на природовідповідному розвитку дитини. Її підхід став одним із найвпливовіших у світовій дошкільній освіті та був впроваджений у десятках країн світу. Ключова ідея М.Монтессорі: *«Допоможи мені зробити це самому»* -відображає філософію автономного, активного, вільного та гармонійного розвитку дошкільника.

2. Філософсько-психологічне підґрунтя системи М.Монтессорі:

1. *Дитина як творець свого розвитку.* Монтессорі вважала, що розвиток відбувається зсередини, завдяки природним силам, які дитина реалізує у відповідному середовищі.

2. *«Поглинаючий розум» дошкільника.* У віці від 0 до 6 років дитина здатна інтенсивно засвоювати інформацію з оточення, не докладаючи свідомих зусиль. Це визначає важливість організації середовища.

3. *Сенситивні періоди розвитку.* Певні вікові проміжки є оптимальними для формування мовлення, рухів, соціальності, сенсорики, порядку; педагог має їх вчасно розпізнавати й підтримувати.

4. *Автономія та свобода.* Свобода для Монтессорі - не вседозволеність, а можливість робити вибір у межах упорядкованого середовища.

3. Принципи педагогічної системи М.Монтессорі:

1. *Природовідповідність* - врахування вікових та індивідуальних закономірностей розвитку.

2. *Свобода діяльності* - дитина самостійно обирає матеріал, місце, тривалість роботи.

3. *Індивідуальність* - кожен дошкільник працює у власному темпі.

4. *Активність дитини* - знання здобуваються не шляхом пояснення, а через дію.

5. *Автодидактизм матеріалів* - спеціальні Монтессорі-матеріали дають можливість самоконтролю помилки.

6. *Підготовлене середовище* - естетичне, доступне, структуроване просторове середовище, розташоване «в зоні досяжності» дитини.

7. *Повага до особистості* - педагог не нав'язує своїх рішень, не оцінює, а підтримує розвиток.

8. *Спостереження педагога* - основний інструмент для виявлення інтересів та потреб дитини.

9. Мінімальне втручання - дорослий не навчає, а супроводжує, «не заважаючи розвиватися».

10. Гармонійний розвиток - поєднання сенсорного, когнітивного, моторного, мовленнєвого та соціального аспектів.

4. Підготовлене середовище М.Монтессорі. Структурується на п'ять основних зон: 1. *Зона вправ практичного життя* - наливання, пересипання, закручування, зав'язування; розвиток моторики, самостійності, порядку, вольових якостей. 2. *Сенсорна зона* - матеріали для розвитку зору, слуху, дотику, нюху; «Рожева вежа», «Коричнева драбина», «Червоні штанги» тощо. 3. *Мовленнєва зона* - методика «підготовленої руки» до письма; розвиток звукової культури мовлення; рухливий алфавіт. 4. *Математична зона*: від конкретного до абстрактного: веретена, числові штанги, бісерні матеріали; формування уявлень про кількість, число, операції. 5. *Космічне виховання*: інтегроване пізнання світу: природа, географія, біологія, культура, Всесвіт; формування цілісної картини світу.

5. Роль педагога в системі М.Монтессорі: Спостерігач, помічник, фасилітатор - не домінує, а підтримує. Організатор середовища - забезпечує доступність матеріалів. Медіатор соціальної взаємодії - формує правило «взаємної поваги». Гарант свободи - стежить за межами поведінки. Стриманий учасник - не виправляє помилки замість дитини.

6. Особливості освітнього процесу за системою Монтессорі: Відсутність традиційних занять - діти працюють у вільному режимі. Тривалі «періоди роботи» - 2–3 години без перерв. Змішані вікові групи - 3–6 років разом (модель природного соціуму). Власний темп діяльності - немає поспіху чи порівняння дітей. Ритуали та правила співіснування - формують дисципліну. Розвиток самоконтролю й відповідальності - дитина сама вибирає та прибирає матеріали.

7. Переваги та педагогічний потенціал системи Монтессорі: сприяє розвитку самостійності, ініціативності, саморегуляції; стимулює сенсорний, інтелектуальний і мовленнєвий розвиток; формує позитивну мотивацію до навчання; створює умови для індивідуальної освітньої траєкторії; забезпечує гармонійний розвиток у всіх сферах (когнітивній, емоційній, соціальній).

8. Критичні зауваження та обмеження: відсутність широких можливостей для творчо-ігрової діяльності (класичний варіант); потреба у спеціально підготовлених педагогах; висока вартість оригінальних матеріалів; складність адаптації до традиційної системи освіти при переході.

9. Значення педагогічних ідей М.Монтессорі для сучасної дошкільної освіти України: співзвучність з принципами НУШ: дитиноцентризм, автономія, компетентнісний підхід; можливість використання середовища,

сенсорних матеріалів, технологій самостійної діяльності; ефективність для інклюзивної освіти; формування життєвих навичок, самостійності, самоорганізації в дошкільників.

10. Висновки. Педагогічні ідеї М.Монтессорі залишаються актуальними у ХХІ столітті завдяки їхній природовідповідності, гуманістичності та ефективності. Її система - це науково обґрунтований підхід, що розглядає дитину як активного творця власного розвитку, а середовище - як ключовий фактор особистісного зростання. Елементи методики успішно інтегруються у сучасну систему дошкільної освіти та сприяють формуванню самостійної, активної, відповідальної особистості.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає провідна ідея педагогічної системи М. Монтессорі та як вона впливає на організацію освітнього процесу?
2. Які психологічні засади становлять основу підходу М. Монтессорі (поглинаючий розум, сенситивні періоди, свобода)? Поясніть їх сутність.
3. Чим підготовлене середовище відрізняється від традиційного освітнього простору дошкільного закладу?
4. Назвіть основні принципи педагогіки М. Монтессорі та проаналізуйте, як вони реалізуються у практиці роботи з дітьми дошкільного віку.
5. У чому полягає роль педагога в системі Монтессорі? Які функції є домінуючими та чому?
6. Які особливості організації діяльності дітей у змішаних вікових групах? Які переваги має такий формат?
7. Як працює механізм автодидактизму у Монтессорі-матеріалах? Наведіть приклади та поясніть їх педагогічну цінність.
8. Розкрийте зміст зон підготовленого середовища. Яку освітню функцію виконує кожна з них?
9. Чому в системі М. Монтессорі відсутні традиційні заняття? Як така організація впливає на освітню мотивацію дітей?
10. У чому полягають ключові відмінності між підходами М. Монтессорі та класичною (традиційною) дошкільною освітою?
11. Які сильні сторони методики М. Монтессорі у контексті НУШ та сучасних освітніх реформ?
12. Які критичні зауваження та обмеження щодо використання системи Монтессорі існують? Чи є вони актуальними сьогодні?
13. Як педагог може адаптувати елементи системи М. Монтессорі в умовах звичайної групи ЗДО без повного переходу на методику?
14. Чому методика Монтессорі вважається ефективною в інклюзивному середовищі?

15. Які умови потрібно забезпечити, щоб система Монтессорі реально працювала у дошкільному закладі?

Тема 2.3. Вальдорфська педагогіка Рудольфа Штейнера

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

1. Вступ. Вальдорфська педагогіка - один із найвпливовіших альтернативних напрямів освіти ХХ–ХХІ ст., заснований австрійським філософом та антропософом Рудольфом Штайнером. Вона орієнтується на гармонійний розвиток інтелектуальної, емоційної та волевої сфер особистості. Головний принцип - *виховання у відповідності до вікових ритмів розвитку дитини.*

2. Філософські та антропософські засади

1. *Антропософія Р. Штайнера:* людина розглядається як єдність тіла, душі та духу; розвиток дитини відбувається за певними семирічними циклами; виховання має бути природним, мистецьким і духовно орієнтованим.

2. *Триєдність людської природи:* мислення, почуття, воля.

У дошкільному віці домінує *вольова сфера*, тому нові знання мають передаватися через діяльність, наслідування, художні образи.

3. Вікові періоди розвитку (за Штайнером): *1-й семирічний цикл (0–7 років).* Період: наслідування, гри, сенсорного досвіду. Саме він є ключовим для дошкільної освіти. Девіз етапу: «Світ добрий». Педагог формує: почуття безпеки, ритм, емоційну стабільність.

4. Основні принципи вальдорфської педагогіки:

1. Принцип наслідування. Діти навчаються через повторення та копіювання дій дорослого.

2. Принцип ритму. Ритм усього дня, тижня та року: чергування діяльностей, сезонні свята, повторюваність подій.

3. Принцип художньо-мистецького навчання: Використання: музики, співу, рухових імпресій, евритмії, казок, лялькового театру.

4. Принцип природності: Важлива роль природних матеріалів у середовищі: дерево, шерсть, тканина, камінь.

5. Принцип «виховання волі»: До 7 років головне - формувати базові життєві якості: акуратність, терпіння, працьовитість, доведення справи до кінця.

6. Принцип цілісності (холістичності): Освіта гармонізує: фізичний, естетичний, емоційний, соціальний розвиток.

5. Організація освітньо-виховного процесу у вальдорфському дитячому садку:

1. Ігрова діяльність - вільна гра - основа розвитку; мінімум готових іграшок; максимум творчих матеріалів: шишки, камінці, тканини.

2. Праця і побутові справи - діти виконують реальні побутові дії: готування, шиття, прибирання, догляд за садом. Це «виховання рук» і розвиток волі.

3. Казка як педагогічний інструмент - щоденне читання міфів, легенд, казок, лялькові вистави.

4. Евритмія - авторська методика Штайнера - рухова «видима мова», що поєднує рух і емоційний вираз.

5. Свята року - органічно вплітають природні ритми: Свято ліхтариків, Свято жнив, Різдвяний спіральний сад тощо.

6. Підготовлене середовище - тепле освітлення; відсутність яскравих пластикових іграшок; домінування природної колористики; мінімалізм і гармонія.

6. Роль педагога у вальдорфській системі. Педагог - «моральний приклад», носій внутрішнього спокою та гармонії. Функції: створення ритму; демонстрація дій для наслідування; художнє оформлення освітнього процесу; формування моральної атмосфери; ненав'язливий супровід дитини. Головна позиція - не навчання знанням, а «виховання життя та душі».

7. Вальдорфський підхід у контексті НУШ та сучасних ЗДО: Переваги: індивідуальний підхід; розвиток творчості; природовідповідність; акцент на емоційному благополуччі; гуманізація освітнього середовища. Виклики: відсутність академічного навчання до 7 років; висока залежність від професіоналізму педагога; потреба у спеціально організованому середовищі; критикується інколи за духовно-містичні елементи антропософії.

8. Значення вальдорфської педагогіки для сучасної дошкільної освіти: сприяє гармонійному розвитку; формує творчість і самостійність; підтримує емоційне здоров'я; пропонує природний темп навчання; підкреслює роль мистецтва в освіті; може застосовуватися частково - через ритм, казку, природні матеріали.

Питання для самоконтролю

1. Які філософські ідеї стали основою Вальдорфської педагогіки?
2. Охарактеризуйте зміст першого семирічного циклу розвитку за Штайнером.
3. У чому полягає принцип наслідування у вальдорфській освіті?

4. Що означає поняття «ритм» у вихованні дошкільників?
5. Яку роль відіграють природні матеріали у вальдорфському середовищі?
6. Чому казка має настільки велике значення для цієї педагогічної системи?
7. Які ключові функції виконує педагог у вальдорфському садку?
8. Поясніть поняття «евритмія» та її педагогічну роль.
9. У чому полягає цілісність вальдорфського підходу?
10. Як організовано ігрову діяльність у вальдорфських закладах?
11. Назвіть переваги та обмеження вальдорфської педагогіки.
12. Які елементи цієї системи можна адаптувати у звичайному ЗДО?
13. Чим вальдорфський підхід до дошкільня відрізняється від традиційного?
14. Як Штайнер пояснював взаємозв'язок волі, мислення і почуттів у розвитку дитини?
15. Яке значення має мистецтво у розвитку дошкільника за вальдорфською концепцією?

Тема 2.4. Альтернативна педагогіка С. Френе

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

1. Вступ до педагогічної системи С. Френе. Селестен Френе (1896–1966)

- французький педагог-новатор, який запропонував гуманістичну модель школи, орієнтовану на розвиток ініціативності, самовираження та колективної взаємодії дітей. Його підхід часто називають *педагогікою співробітництва, методом вільної праці, школою Френе*. Система Френе створена як практична альтернатива авторитарній школі й опирається на реальні дитячі потреби, природний розвиток та демократичні стосунки в освітньому середовищі.

2. Концептуальні засади педагогіки Френе:

- *природної активності дитини*. Дитина прагне діяти, досліджувати й творити. Завдання педагога - надати умови для вільного прояву цієї активності.

- *принцип вільної праці*. Навчання ґрунтується на самостійній роботі дітей, їх власних інтересах і проектах. Замість примусу — мотивоване залучення.

- *принцип співробітництва й колективної творчості*. Френе створює модель кооперативного класу, де діти разом: планують роботу, приймають рішення, взаємодопомагають, виконують спільні проекти.

- *принцип демократизації освіти*: Клас розглядається як демократична громада. Діти беруть участь у вирішенні питань, що стосуються їх роботи, поведінки, правил.

принцип зв'язку з реальним життям: Освіта повинна мати прикладний характер: замість абстрактних вправ - реальна праця, реальні продукти діяльності.

3. Основні методи та засоби педагогіки С. Френе

1. Вільний текст: Дитина створює текст за власним бажанням: розповідь, спогад, опис, казку. Після цього текст: обговорюється в групі, редагується, друкується на дитячій друкарській машинці, використовується як навчальний матеріал. Це стимулює мовлення, мислення, творчість, культуру письма.

2. Друкарня та класна типографія. Френе одним із перших увів у школу друкарські машинки. Діти друкували: свої тексти, класні газети, стіннівки, листи до інших шкіл. Використовувався принцип «дитина – автор і видавець».

3. Шкільна кореспонденція (міжшкільні листування). Класи обмінювалися листами, газетами, фотографіями, репортажами. Це формувало: соціальну компетентність, комунікативні навички, відчуття залученості до ширшої спільноти.

4. Планування і робочі картки. У кожній групі діти отримують «робочі картки» - диференційовані завдання, які можна виконувати у власному темпі.

5. Метод дослідницької діяльності. Діти здійснюють міні-дослідження: спостерігають природу, ставлять прості досліди, ведуть щоденник спостережень, оформлюють результати у вигляді репортажів.

6. Шкільна кооперативна рада: Регулярні збори, де: обговорюються проблеми, обираються відповідальні, плануються активності, вирішуються конфлікти. Це - прообраз сучасних учнівських самоврядувань.

7. Праця як форма навчання: Френе вводив у школу: догляд за рослинами і тваринами, роботу в саду, ручну працю, створення корисних виробів. Праця була не покаранням, а способом самореалізації.

4. Образ педагога у системі Френе. Педагог - це: партнер, а не контролер; фасилітатор, що підтримує розвиток; мотиватор, який допомагає знайти індивідуальний темп; організатор дитячої громади.

Учитель не нав'язує — він створює умови для самостійних відкриттів.

5. Значення педагогіки Френе для сучасної дошкільної освіти:

1. Актуальність ідей Френе: підтримка ініціативності дітей, розвиток мовлення та творчості, формування соціальної компетентності, створення демократичного освітнього середовища.

2. Що може бути впроваджено у ЗДО: ранні форми «вільного тексту» - усні історії, малюнкові книжки; дитячі газети групи; щоденники спостережень;

міні-проекти; демократичні обговорення в колі; «робочі куточки» з індивідуальними картками.

3. Вплив на сучасні освітні концепції. Педагогіка Френе стала прототипом: проєктного навчання, інтерактивних методів, демократичних практик в освіті, системи «педагогіки партнерства».

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає гуманістична сутність педагогіки С. Френе?
2. Як Френе розумів «вільну працю» та яку роль вона відіграє в освітньому процесі?
3. Які функції виконує «вільний текст» у системі Френе?
4. З якою метою використовувалися друкарня та шкільна газета?
5. Як працювала шкільна кореспонденція і яку роль вона мала у навчанні?
6. Що таке робочі картки й як вони сприяють індивідуалізації навчання?
7. Які завдання виконувала кооперативна рада?
8. Як трактував С. Френе роль праці в освітньому процесі?
9. Якими є ключові риси педагога у системі С. Френе?
10. Які елементи педагогіки Френе можуть бути адаптовані в сучасному ЗДО?

Тема 2.5. Методика навчання дітей дошкільного віку Г. Домана

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

1. Вступ до методики Глена Домана. Глен Доман (1919–2013) - американський фізіотерапевт, засновник Інститутів досягнення людського потенціалу (Філадельфія, США). Його методика спочатку була створена для реабілітації дітей із порушеннями розвитку, але згодом поширилася на роботу з дітьми раннього та дошкільного віку. Основна ідея: *мозок дитини здатний до значно інтенсивнішого розвитку, ніж передбачає традиційна педагогіка, особливо у віці від народження до 6 років.*

2. Концептуальні засади методики Домана:

Принцип раннього розвитку. Чим раніше розпочати стимуляцію мозку, тим більше нейронних зв'язків формує дитина. Вік 0–6 років вважається найсприятливішим для інтелектуального зростання.

Принцип «знання як стимул розвитку». Дитина прагне пізнання так само природно, як і руху. Збільшення обсягу знань - це шлях до розвитку мозкових структур.

Принцип коротких, але частих занять. Ефективність забезпечується: динамікою, швидкістю показу карток, регулярністю, мінімальною тривалістю (секунди, не хвилини).

Принцип радості і гри. Усі заняття проводяться в позитивному емоційному тоні, без примусу, оцінок та тиску.

3. Основні напрями методики Домана:

1. *Навчання читання* - базується на глобальному методі. Етапи:

1. Показ великих карток зі словами (10–15 см висотою).
2. Поступове зменшення шрифту.
3. Перехід до словосполучень.
4. Навчання читати прості речення.
5. Поступовий перехід до книжок.

Ключовий механізм - *миттєве впізнавання слова*, а не звуковий аналіз.

2. *Навчання математики.* Орієнтується на розвиток уявлення про кількість. Етапи:

1. Показ карток із крапками (від 1 до 100).
2. Впізнавання кількості без перерахунку.
3. Введення математичних дій.
4. Оперування великими числами.

Картки показуються швидко, щоб мозок "бачив" кількість цілісно.

3. *Енциклопедичні знання.* Створені так звані *біт-картки* - картки з: високоякісним зображенням, великим підписом, стислою формою інформації. Сфери знань: природа, географія, анатомія, мистецтво, історія, техніка, тваринний світ тощо.

4. *Фізичний розвиток.* Методика включає програму: повзання, лазіння, бігу, переворотів, стимуляції вестибулярного апарату. На думку Домана, *рух = розвиток мозку*.

4. Організаційні особливості роботи з дітьми за Доманом: *Короткі заняття* (5–10 секунд) - Доман наполягає: краще сто коротких показів, ніж одне довге заняття. *Частота* - картки показують 3–5 разів на день. *Позитивна атмосфера* - ніяких покарань, нотацій чи тиску. Педагог повинен діяти з ентузіазмом і доброзичливістю. *Поступовість* - заняття починають з дуже малих обсягів інформації, поступово збільшуючи їх у міру зацікавлення дитини.

5. Роль дорослого в методиці Домана. Педагог або батьки мають забезпечити: мотивуюче середовище, швидкий темп роботи, відбір якісного матеріалу, емоційну підтримку. Вихователь - не інструктор і не екзаменатор, а мотиватор та організатор пізнавального середовища.

6. Переваги методики Домана: ранній розвиток мовлення і читання; багатий словниковий запас; швидке формування енциклопедичної обізнаності; зміцнення зорової пам'яті та уваги; стимуляція мислення й інтелекту; можливість навчати дітей з ООП.

7. Критика та дискусійні аспекти: Відсутність достатніх наукових доказів- методика не має масштабних досліджень, які підтверджують усі претендовані ефекти; можливе перевантаження інформацією - за надмірних навантажень може зникати мотивація; недостатня увага до ігрової діяльності - традиційні педагоги вважають, що методика зменшує роль гри як провідної діяльності дошкільника.

8. Можливості використання у ЗДО. У помірних обсягах елементи методики можуть бути ефективними: картки-біт для збагачення словника, картки для розвитку пам'яті, міні-заняття з глобального читання, фізичні вправи для стимуляції мозку, інтеграція карток у сюжетно-рольові ігри.

Головне - не замінювати гру, а поєднувати метод Домана з традиційними формами діяльності.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає основна ідея методики Г. Домана?
2. Які вікові особливості дитини лежать в основі концепції раннього розвитку?
3. Поясніть принципи проведення занять за Доманом.
4. У чому полягає методика глобального читання?
5. Як побудоване навчання математики за Доманом?
6. Що таке біт-картки і яку роль вони відіграють у розвитку пізнавальної сфери дитини?
7. Які елементи фізичної програми Домана спрямовані на стимуляцію мозкової діяльності?
8. Яку роль відіграє дорослий у реалізації методики Домана?
9. Які переваги та можливі ризики пов'язані з використанням цієї методики?
10. Які елементи методики можуть бути адаптовані до освітнього процесу ЗДО?

Тема 2.6. Педагогічна концепція К.Орфа

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

1. Вступ. Карл Орф (1895–1982) - німецький композитор, педагог, автор унікальної музично-педагогічної системи, відомої як «Шульверк» (нім. *Schulwerk*) - «Шкільна робота». Його концепція стала одним із найвпливовіших підходів у музичній освіті XX століття, особливо в роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Основна ідея: *музичний розвиток дитини має спиратися на природні форми активності - рух, мову, гру, імпровізацію*, а музика має бути доступною кожній дитині, незалежно від рівня підготовки.

2. Філософські та психолого-педагогічні засади концепції Орфа

Природність музичної діяльності. Музика - це природна форма самовираження. Дитина з раннього віку виявляє ритм, співучість, потребу в рухах під музику.

Єдність музики, руху та слова. Концепція Орфа базується на *інтеграції: словесної творчості* (вірші, скороговки, ритмізація тексту), *пластичного руху, музики та ритму*. Це створює синтетичну форму мистецтва, близьку до стародавніх ритуалів і народної творчості.

Принцип активної творчості. Дитина не пасивний виконавець, а *творець*. Основа в навчанні - імпровізація: музична, ритмічна, рухова.

Принцип доступності. Музика доступна кожному, а не лише обдарованим. Застосовуються прості інструменти, легкі мелодії, ритми, що легко наслідуються.

3. Основні елементи «Шульверку»:

1. *Елементарна музика.* Ключове поняття Орфа - елементарна музика: проста, природна, пов'язана з рухом, словом, грою. Її характеристики: проста ритмічна структура, опора на народні мотиви, повторюваність, доступність для імпровізації.

2. *Ритм як основа музичного розвитку.* Ритм - найперший і найважливіший компонент музики. Діти починають з плескання, ходьби, тупання, постукування, переймаючи природну пульсацію тіла.

3. *Орф-інструменти.* Орф розробив набір дитячих музичних інструментів: ксилофони, металофони, гlockenspiel, бубни, трикутники, маракаси, малий барабан, дерев'яні палички. Вони легкі в опануванні, дають приємне звучання і сприяють імпровізації.

4. *Мовленнєві вправи та ритмізація мови.* Використовуються: лічилки, вірші, римівки, скороговки, ритмізація тексту під музику. Це розвиток дикції, слуху, відчуття ритму.

5. *Рух у структурі занять.* Рух не відокремлюється від музики. Використовуються: танцювальні ігри, пантоміма, вільні пластичні рухи, імпровізаційні танці.

4. Організація музичних занять за Орфом:

1. Етапність:

1. Ритмічні вправи - плескання, тупання, ходьба.
2. Словесні ігри - римування, повтори, скороговки.
3. Імпровізаційні завдання на голос, рух, звук.
4. Гра на інструментах - в ансамблі або індивідуально.
5. Синтезування різних видів діяльності.

2. Провідні методи: наслідування, варіювання, імпровізація, поетапне ускладнення.

3. Роль вихователя. Педагог є: організатором творчого середовища, лідером музичних ігор, партнером у творчому процесі. Вихователь не нав'язує форму, а м'яко спрямовує та підтримує творчість дітей.

5. Значення концепції Орфа для розвитку дитини: 1. Розвиток музичності - ритмічний слух, чистота інтонації, музична пам'ять. 2. Емоційно-естетичний розвиток - музика як засіб вираження почуттів. 3. Мовленнєвий розвиток - ритмізація мови сприяє: розвитку артикуляції, інтонаційної виразності, словникового запасу. 4. Соціально-комунікативні навички - ансамблева гра формує: взаємодію, відповідальність, здатність слухати інших. 5. Креативність - імпровізація сприяє творчості, фантазії, свободі самовираження.

6. Використання ідей Орфа в сучасній дошкільній освіті. Інтеграція елементів «Шульверку»: музично-ритмічні хвилинки, ігри з рухами, звучання дитячих музичних інструментів, складання «музичних історій», театралізації з музичним супроводом, колективні творчі імпровізації. Це наближає дітей до музики як до природної і радісної діяльності.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність «елементарної музики» Карла Орфа?
2. Яке значення має інтеграція музики, руху і слова в концепції Орфа?
3. Поясніть роль ритму в системі «Шульверк».
4. Які особливості Орф-інструментів і чому вони вважаються доступними?
5. Які види імпровізації використовуються в системі Орфа?
6. Як словесна творчість використовується в музичних заняттях за Орфом?
7. Які етапи має типовий урок за концепцією «Шульверк»?
8. Яку роль відіграє педагог у реалізації системи Орфа?
9. Які компоненти розвитку дитини найбільш ефективно стимулює методика Орфа?
10. Які можливості має впровадження елементів «Шульверку» в освітній процес ЗДО?

Тема 2.7. Сучасні напрями розвідки зарубіжних учених з дошкільної освіти

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

1. Вступ. Дошкільна освіта є критично важливим етапом для формування особистості та когнітивних навичок. Глобалізація вимагає від української педагогіки інтеграції світового досвіду.

2. Ключові напрями досліджень:

1. Нейронаука та когнітивний розвиток (Neuroscience and Cognitive Development). Суть: Дослідження того, як розвиток мозку дитини пов'язаний із процесами навчання та соціалізацією в ранньому віці.

Ключові теми:

Виконавчі функції (Executive Functions): Дослідження методів розвитку робочої пам'яті, когнітивної гнучкості та самоконтролю у дошкільнят (наприклад, роботи А. Адельмана (A. Adelman) та Д. Зігель (D. Siegel)).

Нейропластичність: Вплив раннього розвивального середовища та інтерактивних методів на формування нейронних зв'язків.

Навчання через рух: Встановлення зв'язку між фізичною активністю та академічними успіхами.

2. Соціально-емоційне навчання (Social-Emotional Learning – SEL). Суть: Визнання того, що емоційний інтелект і соціальні навички є основою для всіх видів навчання.

Ключові теми:

Розвиток емпатії та співпраці: Використання групових проєктів, рольових ігор та "кругових" методів спілкування (наприклад, роботи Д. Гоулмана (D. Goleman)).

Регуляція емоцій: Навчання дітей розпізнавати та керувати своїми емоціями (наприклад, програми "Second Step").

Вплив стосунків: Дослідження ролі надійних стосунків між дитиною та вихователем у забезпеченні психологічної безпеки для навчання (наприклад, теорія прив'язаності).

3. Рання грамотність та математична компетентність. Суть: Фокус зміщується від формального вивчення букв і цифр до природного, ігрового формування базових навичок.

Ключові теми:

Емерджентна грамотність (Emergent Literacy): Дослідження, як розмовна мова, читання вголос та ігри з алфавітом готують дитину до читання. Роботи Дж. Чалла (J. Chall).

Ігрове навчання математики: Використання конструкторів, сортування, порівняння та логічних блоків для формування числових уявлень та просторового мислення (В. Дакворт (V. Duckworth)).

Мовний розвиток двомовних дітей: Дослідження найкращих практик для дітей, які вивчають дві мови одночасно.

4. STEAM-освіта в ЗДО (Science, Technology, Engineering, Arts, Math). Суть: Інтеграція наукових, технічних та художніх знань для розвитку критичного мислення та навичок розв'язання проблем.

Ключові теми:

Дослідницька діяльність: Заохочення дітей до експериментування та формулювання гіпотез (наприклад, філософія Реджо-Емілія).

Кодування та робототехніка: Введення елементарних понять програмування та логіки за допомогою простих іграшкових роботів та блочного кодування.

Інженерний дизайн: Заохочення дітей до проектування та конструювання з різних матеріалів (наприклад, роботи М. Еріксона (M. Erickson)).

5. Дослідження ігрового навчання (Play-Based Learning). Суть: Підтвердження провідної ролі гри як основного методу навчання в дошкільному віці.

Ключові теми:

Структурована vs. Неструктурована гра: Дослідження, який баланс між вільною грою (неструктурованою) та навчальними іграми (структурованими) є оптимальним для розвитку.

Роль вихователя у грі: Вихователь як "фасилітатор", який підтримує, розширює та поглиблює ігрові сюжети, а не керує ними (наприклад, роботи К. Брунера (K. Bruner)).

Розвивальний потенціал рольової гри: Дослідження впливу рольової гри на розвиток мовлення, соціальної взаємодії та уяви.

3. Методологічні інновації у дослідженнях ДЗО.

1. Лонгітюдні дослідження: Багаторічне відстеження одних і тих же груп дітей для виявлення довгострокового впливу різних освітніх програм (наприклад, *HighScope Perry Preschool Study*).

2. Якісні методи: Широке використання етнографії, відеоаналізу та нарративного підходу для глибокого розуміння освітнього процесу з точки зору дитини та вихователя.

3. Вимірювання якості: Розробка надійних інструментів для оцінювання якості взаємодії (наприклад, CLASS – Classroom Assessment Scoring System) та якості середовища (наприклад, ECERS – Early Childhood Environment Rating Scale).

4. Висновок. Сучасні зарубіжні дослідження в ДЗО фокусуються на цілісному розвитку дитини, інтегруючи когнітивну, соціально-емоційну та фізичну сфери. Гра залишається провідною діяльністю, але її потенціал розглядається через призму нейронауки та STEAM-підходів. Для української ДЗО важливо інтегрувати ці знання, адаптуючи їх до національних особливостей, з акцентом на якісній взаємодії та навчанні, орієнтованому на дитину.

Запитання для самоконтролю

1. Які три основні виконавчі функції розвивають у дошкільнят?
2. У чому полягає відмінність між емерджентною грамотністю та формальним навчанням читання?
3. Яка основна роль вихователя згідно з концепцією "фасилітатора" в ігровому навчанні?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.

УКРАЇНСЬКІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Тема 3.1. Фундатори українського школи інноваційних пошуків для дошкільної освіти

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

РН: володіти знаннями про сучасні педагогічні технології та інноваційні методи роботи з дітьми дошкільного віку; уміти аналізувати, адаптувати та впроваджувати інноваційні педагогічні ідеї в практику ЗДО.

I. Вступ. Інноваційні пошуки в українській дошкільній освіті мають глибокі історичні корені. На формування сучасного концепту дошкілля вплинули видатні українські педагоги, які розробляли власні системи, методики та філософські підходи до розвитку дитини. Їхні ідеї стали науковою основою сучасних реформ, компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів, інтеграції змісту, проєктної діяльності та гуманістичної педагогіки.

Розвиток дошкільної освіти в Україні на сучасному етапі нерозривно пов'язаний з теоретичною спадщиною та практичними інноваціями видатних українських педагогів і науковців. Розглянемо внесок як класиків, чий ідеї набули нового прочитання, так і сучасних новаторів.

Передумови виникнення української школи інноваційних пошуків

- Розвиток української педагогічної думки на межі XIX–XX ст.

- Усвідомлення потреби національного виховання та розвитку дитини як індивідуальності.

- Поширення в Європі нових педагогік (Фребель, Монтесорі, Декролі, Дьюї), що стимулювало українських педагогів до створення власних концепцій.

- Посилення ролі дошкілля як першої ланки безперервної освіти.

2. Класики української педагогіки: Основи інноваційності. Ці постаті заклали філософсько-методологічний фундамент, який пізніше став базою для сучасних інновацій:

Софія Русова – Апостол українського дошкілля. Ключова концепція: Національне виховання. Русова першою обґрунтувала ідею виховання дітей на засадах національної культури, мови та традицій. Це стало основою для сучасного патріотичного та громадянського виховання в ДЗО.

Інноваційний внесок: Принцип природовідповідності: Виховання має відповідати природі дитини та її віковим особливостям; Ідея материнської школи: Наголос на важливості ролі родини та матері у вихованні, створення сімейно-орієнтованих центрів; Цілісний розвиток: Виступала за гармонійний, цілісний розвиток дитини (інтелектуальний, моральний, естетичний).

Григорій Ващенко – Ідеолог національної системи виховання. Ключова концепція: Ідеалістична педагогіка. Виховання особистості, здатної до самостійного мислення, на основі християнських та національних ідеалів.

Інноваційний внесок: Формування національного характеру: Наголос на розвитку волі, гідності та самоповаги через народну педагогіку. Принципи української педагогіки: Сформулював систему принципів, що охоплюють усі аспекти виховання.

Василь Сухомлинський. Ключові ідеї: Педагогіка серця, любові та довіри. Гармонійний розвиток (інтелект, емоції, моральність, творчість). Значення природи як простору пізнання та виховання. «Школа радості» - модель підготовки дитини до навчання. *Інноваційний внесок:* Введення елементів проєктності, дослідницької діяльності, проблемного навчання. Запропонував індивідуальні освітні траєкторії. Систематизував методи морального, емоційного та інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку.

Леся Українка, Олена Пчілка (культурно-освітній напрям). Ідеї та внесок: Введення в дошкільну освіту авторських казок, поезії, етнопедагогічних елементів. Формування мовленнєвого, художньо-естетичного та морального розвитку. Підтримка національно орієнтованого виховання.

3. Фундатори сучасної української школи ДЗО (Друга половина XX – Початок XXI ст.). Ці вчені безпосередньо розробили і впровадили інноваційні освітні технології та програми, які діють досі.

Олена Кононко. Основоположниця концепції "Я" – Особистість. Ключова концепція: Концепція "Я". Розвиток особистості дитини, її самосвідомості та життєвої компетентності. Інноваційний внесок: Програма "Впевнений старт":

Одна з перших державних комплексних програм, яка акцентує увагу на формуванні у дитини життєвої компетентності та готовності до школи (адаптація до НУШ). Формування емоційно-ціннісної сфери: Розробка методики виховання емоційної культури та моральних цінностей. Особистісно-орієнтований підхід: Розгляд дитини як суб'єкта, а не об'єкта виховного впливу.

Наталія Гавриш. Розвиток мовлення та комунікативної компетентності. Ключовий напрямок: Інноваційні технології мовленнєвого розвитку, підготовка до навчання грамоти. Інноваційний внесок: Технологія "Створення ситуацій спілкування": Розробка інтерактивних методів, які стимулюють ініціативну мовленнєву діяльність дітей. Розвиток зв'язного мовлення: Акцент на наративній компетентності (умінні складати розповіді, перекази, створювати власні історії). Інтеграція мовленнєвого розвитку: Використання художньої літератури, музики та образотворчого мистецтва для комплексного розвитку мовлення.

Алла Богуш. Методичні основи ДЗО. Ключовий напрямок: Розробка інноваційних методик та навчальних програм, теорія і практика мовленнєвого розвитку. Внесок: Комплексна програма "Дитина": Одна з базових програм, яка стала еталоном для розробки інших освітніх програм. Дослідження української народної педагогіки: Вивчення та впровадження елементів українського фольклору та традицій у сучасний освітній процес.

4. Загальні інноваційні принципи української школи ДЗО. Завдяки роботам цих фундаторів, українська дошкільна освіта ґрунтується на таких інноваційних засадах:

1. Принцип особистісної орієнтації: Пріоритет інтересів, потреб і потенціалу дитини.

2. Принцип інтеграції: Об'єднання різних видів діяльності та освітніх галузей для цілісного сприйняття світу (те, що ми детально розглядали в попередніх темах).

3. Принцип природовідповідності: Врахування вікових та індивідуальних особливостей, використання гри як провідної діяльності.

4. Принцип національної спрямованості: Формування громадянської свідомості та патріотизму на основі культурної спадщини.

5. Принцип життєвої компетентності: Підготовка дитини до самостійного життя та успішної адаптації у соціумі.

Ключові інноваційні положення української дошкільної педагогіки:

1. Гуманістична спрямованість - дитина як унікальна особистість.

2. Природовідповідність - розвиток відповідно до вікових потреб.
3. Національна ідентичність - опора на українську культуру, фольклор, традиції.
4. Інтеграція видів діяльності - поєднання гри, мистецтва, природи, праці.
5. Діяльнісний підхід - активна взаємодія дитини з довкіллям.
6. Співпраця з родиною - єдність вимог і підходів.
7. Творчість. і самовираження - розвиток креативності, уяви, досвіду власних проєктів.

5. Висновок Фундатори української школи інноваційних пошуків сформували потужну теоретико-методичну базу для сучасної дошкільної освіти. Їхні ідеї про національне виховання, особистісно-орієнтований підхід, комплексний розвиток та розвиток комунікативної компетентності є основою для реалізації стандартів Базового компонента дошкільної освіти та успішної інтеграції дошкільця в контекст Нової української школи (НУШ).

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть ключову концепцію Софії Русової та її значення для сучасної ДЗО.
2. Яка українська програма дошкільної освіти заснована на Концепції "Я" Олени Кононко?
3. Який принцип мовленнєвого розвитку є ключовим у дослідженнях Наталії Гавриш?
4. У чому полягає сутність української школи інноваційних пошуків у дошкільній освіті?
5. Які історичні передумови зумовили розвиток інноваційних підходів у вітчизняному дошкільлі?
6. Назви провідні педагогічні ідеї Софії Русової та поясни їх актуальність сьогодні.
7. У чому полягає інноваційність концепції «Школи радості» Василя Сухомлинського?
8. Чому Григорія Ващенка вважають реформатором духовно-морального виховання?
9. Які риси гуманістичної педагогіки простежуються в ідеях українських педагогів-фундаторів?
10. Як національна культура впливає на формування інноваційних підходів до дошкільної освіти?
11. Поясніть значення принципу природовідповідності в українській педагогічній традиції.
12. У чому проявляється інтеграція видів діяльності в педагогічних системах Русової, Сухомлинського та інших педагогів?

13. Як педагогічні інновації минулого вплинули на зміст сучасного Державного стандарту дошкільної освіти?

14. Чому важливо враховувати народознавчий компонент у роботі з дітьми дошкільного віку?

15. Які особистісні якості вихователя визначали українські педагоги як ключові для інноваційної діяльності?

Тема 3.2. Інноваційні пошуки у формах, методах і технологіях

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

РН: володіти знаннями про сучасні педагогічні технології та інноваційні методи роботи з дітьми дошкільного віку; уміти аналізувати, адаптувати та впроваджувати інноваційні педагогічні ідеї в практику ЗДО.

1. Вступ. Інноваційні трансформації в дошкільній освіті зумовлені потребою підготовки дитини до життя в інформаційному, динамічному та багатовимірному світі. Пошуки нових форм, методів і технологій спрямовані на створення такого середовища, де дитина розвиває творчість, самостійність, критичне мислення, комунікацію, соціально-емоційну компетентність.

2. Передумови виникнення інновацій у дошкільній освіті:

- Потреба в оновленні змісту та способів організації освітнього процесу.
- Розвиток нейропсихології, когнітивістики, педагогіки партнерства.
- Вплив світових педагогічних систем (Монтессорі, Вальдорф).
- Запровадження компетентнісної парадигми та інтегрованого навчання.
- Орієнтація на індивідуальну освітню траєкторію дитини.

3. Інновації у формах освітньої роботи:

1. Інтерактивні форми: Коло ідей; Мозковий штурм; Освітні майстерні; Педагогічні ситуації; Дискусійні міні-кола для старших дошкільників.
Особливості: активізація діалогу, розвиток співпраці, залучення дітей до прийняття рішень.

2. Ігрові інтегровані форми: Квест-гра; Театралізовані ігри; Гейміфіковані заняття; Освітні квести на території ЗДО або за його межами.

Переваги: зростання мотивації, занурення у сюжет, розвиток логіко-математичних та соціальних компетентностей.

3. Проектні та дослідницькі форми: Міні-проекти («Мій будинок», «Світ комах», «Планета вода»); Експериментування з природними матеріалами; Центри дослідження та експериментування. *Внесок:* формування причинно-наслідкових зв'язків, ініціативності, уміння презентувати результат.

4. *Форми співпраці з сім'єю*: Сімейні воркшопи, Творчі майстерні «родина + дитина», Онлайн-клуби батьків, Спільні проєкти та міні-дослідження. *Ефект*: педагогіка партнерства, узгодженість виховних впливів.

4. Інноваційні методи роботи з дошкільниками:

1. *Методика розвитку критичного мислення*: Сенс-контент-рефлексія, «Тонкі й товсті запитання», «Передбачення результатів», «Порівняй – знайди – узагальни». *Результат*: розвиток аналізу, порівняння, оцінювання, аргументації.

2. *Методики творчого розвитку*: ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких задач), Метод асоціацій, Метод фантастичних гіпотез, Креативні лабораторії. *Ефект*: стимуляція уяви, нестандартного мислення, креативності.

3. *Сенсорні та когнітивно-орієнтовані методи*: Сенсорні доріжки, Занурення у природні сенсорні стимули (камінці, вода, пісок). *Результат*: розвиток пізнавальних процесів, дрібної моторики, самоорганізації.

4. *Методики соціально-емоційного розвитку*: Елементи програми «Крок за кроком», Емпатичні практики, Техніки саморегуляції (дихальні вправи, «емоційний термометр»)

5. Інноваційні освітні технології

1. *ІКТ та мультимедійні технології*: Інтерактивні панелі, Віртуальні екскурсії, Цифрові модулі для сенсорного розвитку, Освітні інтерактивні програми (мультфільми, анімації, симуляції). *Переваги*: розвиток наочно-образного мислення, сенсорного досвіду, візуальної пам'яті.

2. *Реджіо-підхід (Reggio Emilia)*: Провідна роль середовища («третій педагог»); Відкриті матеріали; Проєктність, відкрите дослідження; Арт-студії як центр творчості.

3. *STEM / STEAM у дошкільлі*: Елементи робототехніки, Конструювання з LEGO, STEM-лабораторії, Мікродосліди.

4. *Педагогіка гри (Game-based learning)*: Гейміфікація освітнього процесу; Освітні комп'ютерні ігри (у дозованих формах); Соціально-рольові; сюжети.

5. *Еко-педагогіка та природоорієнтовані технології*: Лісова педагогіка; Заняття на відкритому повітрі (outdoor learning); Екостежки, природні ігрові локації. *Результат*: розвиток екологічної свідомості, сенсорного досвіду, здоров'я.

6. Характерні ознаки інновацій у дошкільній освіті: Гуманістичність, Діяльнісна спрямованість, Партнерська взаємодія педагог-дитина, Компетентнісний підхід, Варіативність методів та форм, Спрямованість на розвиток 21st century skills, Інтеграція та міжвидова взаємодія.

7. Висновки. Інноваційні форми, методи й технології у дошкільній освіті сприяють створенню освітнього середовища, що надихає дитину до творчості, дослідження, взаємодії та самовираження. Вони забезпечують індивідуалізацію розвитку, формують базові компетентності й відкривають шлях до якісної освіти нового покоління.

Питання для самоконтролю

1. Які чинники зумовили активізацію інноваційних процесів у дошкільній освіті?
2. У чому полягають особливості інноваційних форм організації освітньої діяльності дітей?
3. Поясніть роль інтерактивних форм у розвитку комунікативної та соціальної компетентності дошкільників.
4. Чим проєктні та дослідницькі форми роботи відрізняються від традиційних занять?
5. Які переваги має застосування квест-технологій у роботі з дітьми дошкільного віку?
6. Як співпраця з родиною виступає інноваційною формою організації освітнього процесу?
7. У чому сутність методик розвитку критичного мислення для дошкільників?
8. Які принципи лежать в основі ТРВЗ та інших методів розвитку творчої уяви?
9. Поясніть значення сенсорних методик у когнітивному розвитку дітей.
10. Які інноваційні методи підтримують соціально-емоційний розвиток дошкільників?
11. У чому переваги використання мультимедійних та ІКТ-технологій у дошкільній освіті?
12. Поясніть основні ідеї Реджіо-підходу та їхню інноваційність для українського дошкілля.
13. Які можливості відкриває використання STEM / STEAM-технологій у роботі з молодшими дітьми?
14. Чому педагогіка гри вважається одним із провідних інноваційних напрямів сьогодення?
15. Як природоорієнтовані технології (outdoor learning, лісова педагогіка) впливають на розвиток дитини?
16. Назвіть ключові ознаки педагогічних інновацій та поясніть їх практичне значення.

17. Як інноваційні методи та технології сприяють формуванню компетентностей XXI століття у дошкільників?

18. Чим вирізняється діяльнісний підхід у сучасних інноваційних практиках?

19. Які умови необхідні для ефективного впровадження інновацій у діяльність закладу дошкільної освіти?

20. Оцініть готовність вихователя до інноваційної діяльності. Які професійні якості для цього необхідні?

Тема 3.3. Українські інновації у змісті навчання та виховання дітей дошкільного віку

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

1. Вступ. Сучасна українська дошкільна освіта активно модернізується відповідно до європейських освітніх стандартів і національних пріоритетів. Інновації у змісті навчання та виховання створюють умови для розвитку дитини як творчої, самостійної, соціально компетентної особистості.

2. Концептуальні основи оновлення змісту дошкільної освіти України: Перехід до компетентнісної парадигми. Принципи гуманізації, природовідповідності, дитиноцентризму. Орієнтація на індивідуальний розвиток, різні стилі навчання. Урахування національної, соціокультурної та мовної специфіки. Взаємозв'язок із Державним стандартом дошкільної освіти (Базовим компонентом).

3. Інновації у змісті навчання:

1.Інтегроване змістове наповнення. Українські освітні програми впроваджують: тематичні цикли та інтегровані заняття; зміст, побудований навколо життєвих ситуацій; практикоорієнтовані види діяльності. Наприклад, теми «Природа навколо нас», «Мій дім», «Світ професій» інтегрують пізнання, мовлення, математику, творчість, соціальний розвиток.

2.Патріотичне та національно-культурне змістове наповнення: українознавчі практики, знайомство з народними традиціями, ремеслами, святами, фольклором, формування у дітей позитивної національної ідентичності, виховання поваги до рідної мови.

3.Емоційно-ціннісна складова: Нові програми акцентують: розвиток емоційного інтелекту, формування морально-етичних уявлень, уміння співпрацювати, вирішувати конфлікти, проявляти емпатію.

4.Екологічно орієнтований зміст: еколого-безпечна поведінка, відповідальне ставлення до природи, участь у природоохоронних міні-проектах, розвиток еко-культури через outdoor learning.

5. STEM / STEAM-компоненти у змісті: початкове конструювання, експериментування, знайомство з простими механізмами, логіко-математичні ігри, творчі STEM-центри в садочку. Це формує в дітей інтерес до техніки, дослідження, критичного мислення.

4. Інновації у змісті виховання:

1. Громадянське та соціально-емоційне виховання: вправи на емоційне розпізнавання, розвиток саморегуляції, моделі ненасильницької комунікації, виховання толерантності та поваги до різноманіття.

2. Педагогіка партнерства з сім'єю: спільні освітні проекти, сімейні майстерні, відкриті дні, співтворчість батьків і дітей.

3. Духовно-моральний розвиток: орієнтація на цінності гуманності, доброти, працьовитості, моральні ситуації та кейси, казкотерапія й арт-педагогіка як засоби розвитку моральних якостей.

4. Культурно-історичне виховання: ознайомлення з культурними пам'ятками, роботу з літературними героями, творчі майстерні за мотивами народних ремесел.

5. Програми, що відображають українські інновації: «Дитина», «Впевнений старт», «Світ дитинства», «STREAM-освіта у дошкіллі», «Українське дошкілля» та ін. Ці програми забезпечують варіативність, інтеграцію, гуманістичне виховання та сучасний підхід до розвитку дитини.

6. Інноваційні підходи до організації середовища: трансформаційні освітні центри, зона творчих майстерень, міні-STEM-лабораторії, природні майданчики, інтерактивні куточки сенсорного розвитку. Середовище виступає «третім педагогом» і стимулює пізнавальну активність дитини.

7. Значення українських інновацій у розвитку дитини: забезпечують цілісність освіти, сприяють розвитку ключових компетентностей, підтримують дитячу автономію та ініціативність, формують внутрішню мотивацію до пізнання, допомагають виховати ціннісно свідому особистість.

8. Висновки. Українські інновації у змісті навчання та виховання поєднують найкращі національні традиції з сучасними освітніми тенденціями. Вони формують нову якість дошкільної освіти, що відповідає потребам сучасної дитини й викликам суспільства.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність сучасних українських інновацій у змісті дошкільної освіти?

2. Які провідні напрями інноваційного оновлення змісту ДНЗ в Україні можна виокремити?

3. Як концепція дитиноцентризму впливає на оновлення змісту навчання та виховання дошкільників?

4. Яким чином реформування дошкільної освіти в Україні узгоджується з європейськими підходами до раннього розвитку дитини?
5. Які сучасні освітні програми (чинні та експериментальні) визначають оновлений зміст дошкільної освіти в Україні?
6. У чому полягає інноваційний потенціал програм «Впевнений старт», «Соняшник», «Дитина», «STREAM-освіта»?
7. Як інновації впливають на формування ключових компетентностей дітей дошкільного віку?
8. Які педагогічні технології сьогодні найчастіше впроваджуються у практику українських ЗДО?
9. Які особливості інтегрованого та компетентнісного підходів у змісті дошкільної освіти?
10. Яким чином педагог може забезпечити індивідуалізацію освітнього процесу на основі сучасних інноваційних стратегій?
11. У чому проявляється роль родини в реалізації інноваційних змін у вихованні дошкільників?
12. Які чинники сприяють ефективному впровадженню інновацій у закладах дошкільної освіти України?
13. Які труднощі найчастіше виникають під час реалізації інноваційних підходів у ЗДО?
14. Чим відрізняється зміст національного компоненту в оновлених українських освітніх програмах?
15. Як педагог може оцінювати результати розвитку дитини відповідно до інноваційного змісту освіти?

Тема 3.4. Інновації у змісті, структурі, формах і методах управління закладом освіти для дітей дошкільного віку

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

РН: володіти знаннями про сучасні педагогічні технології та інноваційні методи роботи з дітьми дошкільного віку; уміти аналізувати, адаптувати та впроваджувати інноваційні педагогічні ідеї в практику ЗДО.

1. Вступ. *Сутність інноваційного управління в ЗДО.* Інновації в управлінні закладом дошкільної освіти - це цілеспрямоване оновлення управлінських підходів, змісту, організаційної структури, технологій прийняття рішень та системи взаємодії задля підвищення якості освітнього процесу та

ефективності роботи ЗДО.
Основні риси: гнучкість, стратегічність, орієнтація на результат, командність, відкритість до змін.

2. Інновації у змісті управління ЗДО:

Компетентнісний підхід до управління персоналом: Формування професійної компетентності вихователів; упровадження системи наставництва та коучингу; індивідуальні траєкторії професійного розвитку педагогів.

Стратегічне управління розвитком ЗДО: створення стратегії (3–5 років); визначення цінностей, місії, бачення розвитку закладу; реалізація інноваційних проектів.

Управління якістю освітнього процесу: впровадження внутрішньої системи забезпечення якості освіти (ВСЗЯО); моніторинг показників розвитку дітей, професійної діяльності педагогів, освітнього середовища; оцінювання ефективності освітніх програм.

Інформаційно-комунікаційний зміст управління: цифровий документообіг; освітні інформаційні системи (Moodle, Google Workspace); використання електронних журналів, планів, звітів.

3. Інновації в організаційній структурі ЗДО: *Командно-партнерська структура управління.* Розподіл повноважень між директором, заступниками, педагогами, методистом, психологом. Створення творчих груп, методичних команд, професійних спільнот. *Проектно-орієнтована структура.* Керівництво реалізує інновації через проекти (STEAM, інклюзія, еколого-натуралістичні програми). Кожна команда відповідає за окремий напрям. *Гнучка організаційна модель:* Децентралізація прийняття рішень. Самокеровані педагогічні мінікоманди. Залучення батьків до консультативної участі. *Створення інклюзивно-ресурсного середовища в структурі ЗДО.* Команда психолого-педагогічного супроводу: психолог, дефектолог, логопед. Міждисциплінарний підхід.

4. Інноваційні форми управління:

1. *Партисипативне управління:* Залучення педагогів і батьків до прийняття управлінських рішень; Круглі столи, педагогічні ради у форматі дискусій; Спільне планування розвитку закладу.

2. *Менеджмент партнерств:* Співпраця з громадськими організаціями, університетами, позашкільними установами; Освітні хаби на базі ЗДО.

3. *Проектно-інноваційні форми:* Управління освітніми проектами (екологічні, спортивні, творчі); Короткий цикл планування та регулярна оцінка ефективності.

4. *Інформаційно-цифрові форми:* Онлайн-наради, дистанційні методичні сесії; використання хмарних платформ для організації командної роботи.

5. Інноваційні методи управління

1. *Метод проєктів у менеджменті ЗДО:* Проєкт «розвиток освітнього середовища», «цифрова педагогіка», «інклюзія». Визначення мети, ресурсів, очікуваних результатів.

2. *Коучингові технології:* Індивідуальний коучинг для педагогів. Управлінське наставництво та супервізія.

3. *Фасилітація педагогічних процесів.* Допомога колективу знаходити рішення через модерацію, мозкові штурми, картування проблем.

4. *Аджайл-менеджмент (гнучкі методи):* Короткі цикли управлінського планування (спринти). Щоденні короткі зустрічі (stand-up). Оцінювання виконання та коригування планів.

5. *Моніторингові технології:* Педагогічні вимірювання. Аналіз результатів освітнього процесу. Використання цифрових інструментів для збору даних.

6. *Методика «кейс-менеджменту»:* Аналіз реальних управлінських ситуацій. Прийняття рішень на основі кейсів.

6. Умови ефективного впровадження інновацій

- Професійна готовність керівника.
- Наявність творчого, мотивованого педагогічного колективу.
- Підтримка з боку засновника та громади.
- Матеріально-технічне забезпечення.
- Системний внутрішній моніторинг.
- Рефлексія та аналіз результатів упровадження інновацій.

7. **Очікувані результати впровадження інновацій:** Підвищення якості освіти і розвитку дітей; оптимізація управлінських процесів; професійне зростання педагогів; створення сучасного, безпечного, комфортного освітнього середовища; зростання іміджу та конкурентоспроможності ЗДО.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність інноваційного управління закладом дошкільної освіти?

2. Які чинники визначають готовність ЗДО до інноваційних змін?

3. Чим відрізняється традиційне управління ЗДО від інноваційного?

4. Які компоненти змісту управління можна модернізувати в сучасному ЗДО?

5. Які принципи лежать в основі стратегічного управління розвитком закладу дошкільної освіти?

6. У чому полягає роль внутрішньої системи забезпечення якості освіти (ВСЗЯО)?
7. Назвіть інноваційні підходи до формування професійної компетентності педагогів.
8. Які переваги має проєктно-орієнтована організаційна структура ЗДО?
9. Дайте характеристику командно-партнерській моделі управління.
10. Які форми партисипативного управління можуть бути використані у ЗДО?
11. У чому значущість партнерських зв'язків ЗДО з громадою, сім'ями та освітніми інституціями?
12. Назвіть цифрові інструменти, що можуть оптимізувати управління закладом дошкільної освіти.
13. Розкрийте сутність коучингових технологій в управлінні педагогічним колективом.
14. Що таке фасилітація? У яких управлінських ситуаціях вона є найбільш дієвою?
15. Які етапи включає впровадження аджайл-менеджменту в роботі ЗДО?
16. Які критерії ефективності моніторингу освітнього процесу?
17. У чому полягає цінність кейс-менеджменту як інноваційного методу управління?
18. Які умови забезпечують успішне впровадження інновацій у закладі?
19. Назвіть очікувані результати модернізації управлінських процесів у ЗДО.
20. Як інноваційне управління впливає на якість розвитку дитини дошкільного віку?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ СУЧАСНОГО ЗДО УКРАЇНИ

Тема 4.1. Сутність інноваційної діяльності вихователя ЗДО

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

РН: володіти знаннями про сучасні педагогічні технології та інноваційні методи роботи з дітьми дошкільного віку

1. Поняття інноваційної діяльності вихователя. Інноваційна діяльність вихователя ЗДО - це цілеспрямований процес оновлення, вдосконалення та творчого застосування нових ідей, методик, технологій та форм роботи з дітьми з метою підвищення якості дошкільної освіти.

Це діяльність, що спрямована на створення або адаптацію педагогічних новацій, їх практичне впровадження та оцінювання ефективності.

2. Головна мета інноваційної діяльності: забезпечення всебічного розвитку дитини відповідно до сучасних освітніх вимог; підвищення якості освітнього процесу; створення розвивального, безпечного, варіативного середовища; формування компетентностей XXI століття (креативність, критичне мислення, комунікація, співпраця).

3. Основні напрями інноваційної діяльності вихователя

1. Оновлення змісту виховання й навчання: упровадження компетентнісного підходу; інтеграція змістових ліній; збагачення національним, культурним, STEAM- та екологічним компонентами.

2. Використання сучасних педагогічних технологій: проєктна діяльність; інтерактивні методи; технології «родинного залучення»; розвивальні технології (М. Монтессорі, В. Сухомлинський, Н. Гавриш та ін.)

3. Цифровізація освітнього процесу: застосування цифрових інструментів для презентацій, комунікації, дидактичних ігор; створення електронного портфоліо дитини; онлайн-комунікація з батьками.

4. Оновлення форм організації роботи з дітьми: квести, майстерні, дослідницькі лабораторії, STREAM-центри; міні-театри, сенсорні студії, творчі студії; гнучке розподілення занять у режимі дня.

5. Партнерська взаємодія з батьками та громадою: реалізація сімейних проєктів; консультаційні сервісні центри; освітні події (воркшопи, майстер-класи).

4. Структурні компоненти інноваційної діяльності вихователя:

1. Когнітивний – знання про інновації, методики, нормативну базу.
2. Процесуальний – вміння застосовувати нові технології на практиці.
3. Творчий – здатність генерувати нові ідеї та рішення.
4. Комунікативний – вміння працювати в команді, презентувати інновації.
5. Аналітико-рефлексивний – оцінювання результатів, виявлення проблем і шляхів удосконалення.

5. Умови ефективної інноваційної діяльності вихователя:

- готовність до змін та саморозвитку;
- підтримка керівництва та створення інноваційного середовища в ЗДО;
- наявність сучасних методичних ресурсів;
- організація методичних майстерень, тренінгів, наставництва;
- співпраця з колегами, участь у професійних спільнотах;
- мотивація до творчості й професійного зростання.

6. Роль вихователя як інноватора. Вихователь це: модератор діяльності дітей, що допомагає їм відкривати нове; дослідник, який аналізує результати та змінює підходи; творець освітнього середовища; комунікатор, що залучає батьків і громаду; лідер змін, який впроваджує інноваційні практики.

7. Очікувані результати інноваційної діяльності вихователя:

- підвищення самостійності, творчості та активності дітей;
- зростання рівня мотивації до пізнання;
- поліпшення якості взаємодії педагогів і сімей;
- модернізація освітнього середовища;
- підвищення професійної компетентності педагогів;
- стійкість і розвиток інноваційної культури закладу.

8. Ключові риси вихователя-інноватора: креативність; постійне навчання; сміливість у прийнятті нових рішень; відкритість до співпраці; здатність до аналізу та рефлексії.

Питання для самоконтролю

1. Як визначається поняття «інноваційна діяльність вихователя» у сучасній педагогічній науці?

2. Які основні компоненти становлять структуру інноваційної діяльності педагога ЗДО?

3. Чим інноваційна діяльність відрізняється від традиційної професійної діяльності вихователя?

4. Які чинники сприяють готовності педагога до інноваційної діяльності?

5. Які внутрішні та зовнішні бар'єри можуть заважати інноваційній активності вихователя?

6. У чому полягає роль професійного саморозвитку у становленні інноваційного педагога?

7. Які види інновацій (технологічні, змістові, організаційні, методичні) найчастіше впроваджуються в роботі ЗДО?

8. Як інноваційна діяльність вихователя пов'язана з компетентнісним та особистісно орієнтованим підходами?

9. Які особливості впровадження сучасних освітніх технологій у практику ЗДО?

10. У чому полягає професійна відповідальність вихователя при реалізації педагогічних інновацій?

11. Які етапи включає інноваційний процес у роботі вихователя?

12. Яке значення має педагогічний експеримент для розвитку інноваційної культури педагога?

13. Як забезпечується співпраця між педагогами, адміністрацією та батьками під час впровадження інновацій?

14. У чому полягає важливість рефлексії в інноваційній діяльності педагога?

15. Як результати інноваційної діяльності можуть впливати на розвиток закладу дошкільної освіти в цілому?

Тема 4.2. Проблема професійної готовності вихователя до інноваційної діяльності

ПРН4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

1. Вступ. Професійна готовність вихователя до інноваційної діяльності є однією з ключових умов модернізації сучасної дошкільної освіти. Інновації не можуть бути ефективно реалізовані без педагога, який володіє високою мотивацією, компетентністю та здатністю до творчої трансформації професійних дій. З огляду на швидкі зміни в освітньому середовищі, педагог має орієнтуватися в новітніх технологіях, методиках, цифрових інструментах, методах інтеграції й особистісно орієнтованих підходах, що потребує формування особливого типу професійної готовності.

2. Поняття «професійна готовність до інноваційної діяльності». Це інтегральна характеристика особистості педагога, що включає: мотивацію до змін; володіння інноваційними педагогічними технологіями; здатність аналізувати й модернізувати власну діяльність; психологічну стійкість до нововведень; творчість та гнучкість професійного мислення.

Готовність - це не лише набутий стан, але й динамічний процес, який вимагає постійного розвитку.

3. Структура професійної готовності

1) Мотиваційно-ціннісний компонент

- Орієнтація на розвиток та інновації
- Прагнення до самореалізації
- Визнання цінності інновацій у роботі з дітьми
- Позитивне ставлення до змін

2) Когнітивний (знаннявий) компонент

- Знання про типи, класифікацію та специфіку інновацій
- Обізнаність у сучасних педагогічних технологіях (STEM/STREAM, проектна діяльність, TRIZ, теорія розвитку творчості, інклюзія, цифрові технології тощо)

- Розуміння закономірностей розвитку дітей у контексті інноваційного освітнього середовища

3) Операційно-діяльнісний компонент

- Уміння проєктувати інноваційний освітній процес
- Здатність застосовувати технології та адаптувати їх до дітей різного віку
- Уміння експериментувати, аналізувати й коригувати власну діяльність
- Використання інтегрованих, діяльнісних, ігрових та цифрових методик

4) Рефлексивний компонент

- Аналіз власних дій
- Здатність до самокорекції
- Вміння оцінювати ефективність інноваційних заходів

4. Чинники, що впливають на професійну готовність вихователя:

Позитивні чинники: Підтримка адміністрації ЗДО; Професійні спільноти та методичні об'єднання; Доступ до якісних методичних ресурсів; Участь у курсах, тренінгах, професійних майстернях; Наявність свободи творчості.

Негативні чинники (бар'єри): Психологічна неготовність або страх нововведень; Низька мотивація, професійне вигорання; Брак часу та навантаження; Недостатня матеріально-технічна база; Формальний характер підвищення кваліфікації.

5. Основні проблеми професійної готовності до інноваційної діяльності:

1. *Недостатність знань про сучасні інновації.* Педагоги часто покладаються на традиційні методи, не знаючи новітніх технологій.

2. *Низька мотивація до інноваційної діяльності.* Впливає перевантаження, низька оплата праці, недостатнє визнання.

3. *Психологічні бар'єри.* Страх помилитися, боязнь критики, недовіра до нового.

4. *Непідготовленість до проєктування інноваційного процесу.* Інновації потребують вміння планувати, прогнозувати результати, аналізувати ризики.

5. *Відсутність системності у підвищенні кваліфікації.* Участь у тренінгах часто епізодична і не перетворюється на реальні вміння.

6. *Обмежена матеріально-технічна база.* Інновації (цифрові, STREAM, проєктні) часто потребують оснащення.

7. *Низька культура професійної рефлексії.* Не всі педагоги критично оцінюють власні методи роботи.

6. Шляхи формування професійної готовності вихователя:

- Створення інноваційного освітнього середовища в ЗДО
- Системне підвищення кваліфікації через тренінги, вебінари, стажування
- Участь у педагогічних експериментах, творчих групах
- Розвиток цифрової компетентності вихователя
- Формування мотивації через визнання педагогічних досягнень
- Наставництво та взаємонавчання в колективах
- Розвиток культури педагогічної рефлексії

7. Висновки. Професійна готовність вихователя до інноваційної діяльності - це цілісна характеристика, що визначає якість функціонування сучасного ЗДО. Вона формується завдяки поєднанню мотиваційних, знансєвих, діяльнісних і рефлексивних складових. Подолання психологічних бар'єрів, створення сприятливого професійного середовища та системне підвищення кваліфікації є ключем до успішного впровадження інновацій у дошкільній освіті.

Питання для самоконтролю

1. Як визначається професійна готовність вихователя до інноваційної діяльності?
2. Які основні компоненти професійної готовності педагога ЗДО?
3. Чим інноваційна готовність вихователя відрізняється від загальної професійної компетентності?
4. Які мотиваційні чинники сприяють готовності вихователя до впровадження інновацій?
5. Які психологічні бар'єри можуть перешкоджати інноваційній діяльності педагога?
6. У чому полягає роль когнітивного компоненту у формуванні готовності до інновацій?
7. Які операційно-діяльнісні уміння є необхідними для ефективного впровадження інновацій?
8. Яке значення рефлексії у професійній готовності вихователя?
9. Які зовнішні чинники (умови ЗДО) сприяють формуванню інноваційної готовності?
10. Які типи інновацій (технологічні, змістові, організаційні) найбільш актуальні для ЗДО?
11. Як системне підвищення кваліфікації впливає на готовність педагога до інновацій?
12. Які результати можна очікувати від формування високого рівня професійної готовності вихователя?

13. Як можна подолати страх та негативне ставлення до нововведень у педагогів?

14. Чому важлива підтримка адміністрації та колег у формуванні готовності до інновацій?

15. У чому полягає взаємозв'язок професійної готовності педагога та якості освітнього процесу в ЗДО?

Тема 4.3. Особливості проєктування авторської інноваційної діяльності

ПРН18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

1. Вступ. *Інноваційна діяльність* - це діяльність, спрямована на пошук, розробку, впровадження та поширення нових або вдосконалених ідей, методів, технологій чи програм, що суттєво змінюють існуючу практику. *Авторська інноваційна діяльність* - це діяльність, що здійснюється окремим педагогом (автором) або невеликою творчою групою, які створюють унікальний, оригінальний освітній продукт, що не має прямих аналогів. *Проєктування* - це діяльність, спрямована на створення проєкту – ідеального образу майбутнього продукту, системи або процесу. У педагогіці проєктування допомагає систематизувати інноваційну ідею та перетворити її на реальну практику.

2. Етапи проєктування авторської інноваційної діяльності.

Проєктування інноваційної діяльності є циклічним процесом і зазвичай включає такі етапи:

1. *Діагностично-пошуковий етап (Визначення проблеми):* Актуалізація проблеми: Визначення реальної освітньої проблеми або потреби, яку має вирішити інновація. Чого не вистачає в існуючій практиці? Аналіз науково-теоретичних джерел: Вивчення вже існуючих аналогів, теорій та наукових обґрунтувань, щоб уникнути "винаходу велосипеда". Формулювання теми та мети: Чітке визначення того, на що спрямована інновація (мета) і що саме буде створено (тема).

2. *Концептуально-моделюючий етап (Створення моделі):* Розробка концепції: Створення теоретичної основи інновації (на які принципи та підходи спирається авторська методика). Побудова моделі (проєкту): Створення графічної, описової або структурної моделі майбутньої діяльності. Модель повинна відображати: Цільовий компонент (мета, завдання, очікувані результати). Змістовий компонент (новий навчальний матеріал, зміст занять). Технологічний компонент (нові методи, форми, засоби). Критерії оцінювання (за чим будемо оцінювати ефективність).

3. *Технологічно-впроваджувальний етап (Реалізація): Розробка детальних планів:* Створення покрокових інструкцій, конспектів, методичних рекомендацій для впровадження. *Апробація (пілотне впровадження):* Практичне випробування інновації в обмеженому обсязі (наприклад, в одній групі). *Корекція:* Внесення змін та уточнень до моделі та технології на основі отриманих результатів апробації.

4. *Рефлексивно-аналітичний етап (Підсумок): Моніторинг та оцінка:* Збір даних, аналіз ефективності інновації за визначеними критеріями. *Порівняння результатів:* Співставлення досягнутих результатів із початковою метою. *Узагальнення досвіду:* Оформлення авторського досвіду у вигляді методичного посібника, статті, презентації. *Поширення:* Представлення інновації професійній спільноті.

3. Особливості авторської інноваційної діяльності. Авторська інновація, на відміну від впровадження державної програми, має специфічні риси:

Особливість	Зміст
Оригінальність	Інновація має бути унікальною або містити суттєві елементи новизни (комбінація відомих методів у новому контексті).
Суб'єктність	Автор є головним носієм та ідеологом інновації. Успіх сильно залежить від його креативності та професійної майстерності .
Адресність	Інновація часто спрямована на вирішення конкретної, локальної проблеми (наприклад, унікальна система розвитку мовлення у дітей з білінгвальним середовищем).
Системність	Проект має бути логічно структурованим і охоплювати всі необхідні компоненти (цілі, зміст, методи, результати).
Обґрунтованість	Авторська ідея повинна мати науково-педагогічне або методичне обґрунтування , а не бути просто випадковим набором вправ.

4. Умови успішного проєктування та впровадження

Мотивація автора: Висока особиста зацікавленість і віра у власний продукт.

Ресурсне забезпечення: Наявність необхідних матеріалів, часу та підтримки адміністрації закладу.

Діагностична база: Чіткі інструменти для вимірювання стартового рівня та кінцевого результату.

Система корекції: Готовність постійно практичного досвіду (принцип гнучкості).

5. Висновок вдосконалювати інновацію на основі

Проектування авторської інноваційної діяльності є творчим, але водночас суворо алгоритмізованим процесом. Успіх залежить від глибокого розуміння проблеми, наукового обґрунтування концепції та систематичного впровадження ідеї. Авторська інновація збагачує освітнє середовище, робить практику унікальною та сприяє професійному зростанню самого педагога.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає ключова відмінність між *інноваційною діяльністю* та *авторською інноваційною діяльністю*?
2. Як співвідносяться поняття "проектування" та "інноваційна діяльність" у педагогіці? Яку функцію виконує проектування?
3. Які ознаки роблять освітній продукт оригінальним (авторським), а не просто модифікованим?
4. Назвіть та схарактеризуйте основну мету Діагностично-пошукового етапу. Яке головне питання має вирішити автор на цьому етапі?
5. Які чотири основні компоненти обов'язково повинна відображати структурна модель, створена на Концептуально-моделюючому етапі?
6. Чому Апробація (пілотне впровадження) є критично важливою частиною Технологічно-впроваджувального етапу?
7. Яке значення має Рефлексивно-аналітичний етап для подальшого поширення авторського досвіду?
8. Поясніть, що означає вимога "Обґрунтованість" щодо авторської інновації. Чому недостатньо лише практичної ефективності?
9. Чому успіх авторської інновації більшою мірою залежить від суб'єктності автора, ніж успіх впровадження стандартизованої програми?
10. Яку роль у забезпеченні якості проектування відіграє система діагностики та критерії оцінювання?
11. Якщо Ви помітили, що розроблена Вами методика не дає очікуваного результату, на який етап проектування Ви повернетеся для корекції?
12. Сформулюйте приклад локальної проблеми, яку може вирішувати авторська інновація у Вашій професійній сфері.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Теми семінарських занять

N	N теми /	Назва теми

з/п	модуля	
1	1.1 / 1	Інноваційні тенденції розвитку сучасної дошкільної освіти.
2	1.2 / 1	Класифікація інноваційних технологій дошкільної освіти. (за детермінантами впливу на власне українські інноваційні пошуки в галузі дошкільної освіти)
3	1.2/1	Теоретичні основи інноваційної діяльності в сучасному закладі дошкільної освіти
3.	2.7 / 2	Зарубіжні інноваційні технології дошкільної освіти
4.	3.4/3	Українські інноваційні технології в дошкільній освіті
5	4.3/4	Особливості інноваційної діяльності вихователя сучасного ЗДО України

Теми практичних занять

N з/п	N теми / модуля	Назва теми
1	1,1 / I	Детермінанти інноваційних процесів у педагогіці України
2	1,2 / I	Інноваційні технології дошкільної освіти
3.	2.1 / 2	Теорія діяльнісного підходу в освітньо-виховній роботі з дітьми дошкільного віку Ж-О Декролі
4.	2.1 / 2	Дошкільне виховання в педагогічному проєкті Ф. Фребеля.
5	2.2/2	Педагогічні ідеї М.Монтессорі в системі дошкільної освіти.
6	2.3/2	Вальдорфська педагогіка Рудольфа Штейнера.
7	2.4/2	Альтернативна педагогіка С. Френе.
8	2.5/2	Методика навчання дітей дошкільного віку Г. Домана.
9	2.6/2	Педагогічна концепція К.Орфа.
10	2.7/2	Сучасні напрями розвідки зарубіжних учених з дошкільної освіти.
11	3.1/3	Фундатори українського школи інноваційних пошуків для дошкільної освіти
12	3.2/3	Інноваційні пошуки у формах, методах і технологіях навчання та виховання дітей дошкільного віку
13	3.3/3	Українські інновації у змісті навчання та виховання дітей дошкільного віку
14	3.4/3	Інновації у змісті, структурі, формах і методах управління закладом освіти для дітей дошкільного віку
15	4.1/4	Сутність інноваційної діяльності вихователя ЗДО.

16	4.2/4	Проблема професійної готовності вихователя до інноваційної діяльності.
17	4.3/4	Особливості проектування авторської інноваційної діяльності

САМОСТІЙНА РОБОТА

Навчальний матеріал, передбачений для засвоєння під час самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальними матеріалами, який опрацьовується на навчальних заняттях. Формами контролю є тести, контрольні роботи, індивідуальні завдання, індивідуальні проекти (презентації з дослідженої проблеми), переклади, усні опитування.

Самостійна робота здобувачів освіти включає:

- підготовку до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних тощо);
- виконання завдань з освітнього компонента впродовж семестру;
- роботу над окремими темами освітніх компонентів, які згідно з робочою програмою освітнього компонента винесені на самостійне опрацювання здобувачами освіти;
- підготовку до всіх видів підсумкового контролю, у тому числі до курсових і модульних робіт;
- виконання завдань, передбачених програмою практики;
- роботу в студентських наукових гуртках, семінарах тощо;
- участь у роботі факультативів, спецкурсів тощо;
- участь у науково-практичних конференціях, семінарах, конкурсах, олімпіадах тощо;
- підготовку до атестації здобувачів освіти (за наявності) тощо.

Назва теми	Завдання	Література	Контрольні заходи
Тема 1. 2. Інноваційні технології дошкільної освіти	Підготуйте реферативне повідомлення на тему: «Місце та значення інноваційних технологій у практиці ЗДО»;	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Поточний контроль: усне опитування, презентація, дискусія
Тема 2.1. Теорія діяльнісного підходу в освітньо-виховній роботі з дітьми дошкільного віку Ж-О Декролі та в педагогічному проекті Ф. Фребеля.	охарактеризуйте роботу інноваційного ЗДО (заклад – за вибором студента);	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Поточний контроль: усне опитування, презентація, дискусія, робота у парах та в малих групах.

Тема 2.2. Педагогічні ідеї М.Монтессорі в системі дошкільної освіти	запропонуйте авторську класифікацію педагогічних нововведень;	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Поточний контроль: усне опитування, презентація, дискусія, робота в малих групах.
Тема 2.3. Вальдорфська педагогіка Рудольфа Штейнера	проведіть мікродослідження на тему: «Чи вбачають вихователі необхідність у використанні інноваційних технологій у своїй практичній діяльності?»		презентації.
Тема 2.4. Альтернативна педагогіка С. Френе	підготуйте презентацію самостійно розробленого заняття з використанням ідей новатора та захистіть доцільність такого підходу до освіти дітей (тема та вікова група – за вибором студента);	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Дискусія, робота в малих групах; презентації, усне опитування.
Тема 2.5. Методика навчання дітей дошкільного віку Г. Домана	проаналізуйте теорію діяльнісного підходу в навчально-виховній роботі з дітьми дошкільного віку Ж.-О. Декролі та подайте їх інтерпретацію в світлі вимог сьогодення;	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Робота в малих групах; презентації, усне опитування.

Тема 2.6. Педагогічна концепція К.Орфа.	запропонуйте презентацію іграшок «Дарів Фрєобеля»; схарактеризуйте особливості використання кожної з них у практичній роботі	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Поточний контроль: усне опитування, презентація, дискусія
Тема 2.7. Сучасні напрями розвідки зарубіжних учених з дошкільної освіти	складіть картотеку навчальних і методичних посібників на допомогу вихователям ЗДО і студентам задля вивчення означеної теми заняття; складіть короткий опис кожного з них;	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Поточний контроль: усне опитування, презентація, дискусія, робота у парах та в малих групах.
Тема 3.1.Фундатори українського школи інноваційних пошуків для дошкільної освіти	розробіть детальну методику проведення декількох ігор О. Декролі з відповідним унаочненням і підготуйтеся до їх проведення;	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Поточний контроль: усне опитування, презентація, дискусія, робота в малих групах.
Тема 3.2. Інноваційні пошуки у формах, методах і технологіях навчання та виховання дітей дошкільного віку	на допомогу вихователям запропонуйте список періодичних видань для ознайомлення з темою заняття та складіть короткий опис кожного з них.	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Поточний контроль: усне опитування, презентація, дискусія
Тема 3.3. Українські інновації у змісті навчання та виховання дітей дошкільного віку	складіть картотеку науково-педагогічної літератури для ознайомлення з ідеями фундаторів українського інноваційного руху в галузі дошкільної освіти для вихователів; складіть короткий опис кожної з них;	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Поточний контроль: усне опитування, презентація, дискусія, робота у парах та в малих групах.
Тема 3.4. Інновації у змісті, структурі, формах і методах	підготуйте повідомлення на	Рекомендована і самостійний	Поточний контроль:

управління закладом освіти для дітей дошкільного віку	науково-методичний семінар (педраду в ЗДО чи засідання методоб'єднання) на тему: «Особливості проектування вихователем авторської інноваційної діяльності»;	пошук джерел	усне опитування, презентація, дискусія, робота в малих групах.
Тема 4.1. Сутність інноваційної діяльності вихователя ЗДО	розробіть методичні рекомендації для вихователів щодо проектування інноваційної діяльності;	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Поточний контроль: усне опитування, презентація, дискусія
Тема 4.2. Проблема професійної готовності вихователя до інноваційної діяльності	запропонуйте алгоритм підготовки вихователя до проектування інноваційної діяльності;	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Поточний контроль: усне опитування, презентація, дискусія, робота у парах та в малих групах.
Тема 4.3. Особливості проектування авторської інноваційної діяльності	опишіть можливі труднощі на кожному етапі інноваційного циклу та шляхи їх усунення 2/7 год	Рекомендована і самостійний пошук джерел	Поточний контроль: усне опитування, презентація, дискусія, робота в малих групах.
Консультації до МКР		Рекомендована і самостійний пошук джерел	МКР

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Складовою самостійної роботи здобувача освіти є виконання індивідуального завдання. Підготовка ІЗ здійснюється на основі опрацьованого матеріалу та зібраної інформації, її аналізу та формулювання висновків. ІЗ оформляється у відповідності зі встановленими вимогами.

Завдання виконання індивідуального завдання полягає у розробці власної презентації, мініпроєкту на задану тему (й конкретизовану - за вибором здобувача освіти).

В індивідуальній роботі здобувачі освіти повинні показати:

- власне розуміння поставленого завдання (аргументовано);
- вміння працювати з літературними джерелами;
- висловлювати свої думки стосовно вибраної теми і робити обґрунтовані висновки на основі проведеного дослідження;
- можливість використовувати теоретичні знання, отримані на практичних заняттях, застосовувати сучасні методи дослідження роботи з інформацією.

Результати роботи можна представити у вигляді презентації.

Процес підготовки презентації ІЗ – послідовність певних етапів. Так, спочатку може бути підготовлене есе за обраною темою, яке є основою для подальшої підготовки презентації.

Вимоги до оформлення есе презентації:

- текст записується у таблицю (маршрутний лист), яка має такий вигляд:

Етапи презентації	Номер слайду
ВСТУП Представлення теми та виконавця Оголошення мети проекту...	1
План роботи, розділи, з яких складається презентація Тривалість презентації	2
ОСНОВНА ЧАСТИНА Розкриття першого пункту плану...	3
...	№
ПІДСУМОК	№+1
ВИСНОВОК	№+2

- обсяг доповіді відповідає виступу у звичному темпі мовлення впродовж 3-4 хвилин.

Вимоги до оформлення слайдів презентації.

Структурно обов'язковими слайдами вважаються:

- I – Титульний слайд (тема та автор)
- II – Зміст (план роботи, розділи, з яких складається презентація)
- III – N – Сама презентація (слайди, що розкривають тему)
- N +1 Підсумок (по пунктах перераховано ключові моменти (або висновки по розділах) дослідження)
- N+ 2 – Висновок (загальний висновок з досліджуваної теми, перспективи)

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій		Кількість балів
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	
	Один шаблон на усю презентацію.	
	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти...)	
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	
	Відповіді на запитання по темі проєкту	
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	
	Креативне завершення презентації	
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	
	ТЕМПІ МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	
ВСЬОГО БАЛІВ		

Тематика, термін виконання і захисту ІЗ доводиться до відома здобувачів освіти не пізніше 3-го тижня від початку семестру.

ТЕМАТИКА ІЗ (ІНДЗ)

Підготувати та презентувати одну із форм інноваційної діяльності у ЗДО (за вибором здобувача освіти).

1. Скласти план інноваційної діяльності в освітньому процесі ЗДО (за вибором здобувача освіти).

2. Розробити та презентувати систему заходів організації інноваційної діяльності в освітньому процесі ЗДО (за вибором здобувача освіти): з фізичного виховання; з ознайомлення дітей із навколишнім світом; з художньо-мовленнєвої діяльності; з формування початкових математичних уявлень.

3. Розробити та реалізувати програму самомоніторингу готовності до організації дозвілєвої діяльності дітей у ЗДО; групове обговорення.

4. На основі самоаналізу розробити та презентувати програму професійного самовдосконалення.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО/СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Питання для модульного/ семестрового контролю визначені за трьома рівнями:

Перший рівень - репродуктивний, що вимагає від здобувача освіти знань основних понять категоріального апарату та вміння їх застосовувати для виконання елементарних завдань;

Другий рівень - репродуктивно-творчий, що потребує самостійного пошуку, аналізу літератури з метою її застосування при виконанні певного завдання;

Третій рівень - творчо-пошуковий, що передбачає самостійне розв'язання індивідуальних завдань (переважно творчого характеру).

Варіант модульної контрольної роботи містить три запитання, по одному запитанню з кожного рівня.

Модульна контрольна робота №1 з теми «Теоретичні основи інноваційної діяльності в сучасному закладі дошкільної освіти»

Варіант 1

I рівень: Дайте визначення поняттю «інноваційна діяльність у ЗДО».

II рівень: Назвіть і коротко охарактеризуйте етапи впровадження педагогічної інновації в закладі дошкільної освіти.

III рівень: Запропонуйте приклад інноваційного освітнього проєкту для вашого ЗДО.

Варіант 2

I рівень: Назвіть ознаки інноваційного освітнього процесу.

II рівень: Розкрийте роль керівника ЗДО у створенні інноваційного середовища.

III рівень: Розробіть ідею інноваційного середовища для однієї вікової групи.

Варіант 3

I рівень: Що таке педагогічна технологія?

II рівень: Порівняйте традиційні та інноваційні педагогічні технології.

III рівень: Розробіть фрагмент заняття з використанням однієї інноваційної технології (на вибір).

Варіант 4

I рівень: Перелічіть основні напрями інноваційної діяльності у ЗДО.

II рівень: Проаналізуйте приклади інновацій, що застосовуються у сучасних дитсадках України.

III рівень: Запропонуйте авторську ідею інновації для підвищення якості дошкільної освіти.

Варіант 5

I рівень: Назвіть учасників інноваційного процесу у ЗДО.

II рівень: Визначте функції педагогічного колективу у реалізації інноваційного проєкту.

III рівень: Складіть план роботи педагогічної ради щодо впровадження нової освітньої технології.

Варіант 6

I рівень: Що таке педагогічний експеримент?

II рівень: Опишіть етапи проведення експериментальної роботи в ЗДО.

III рівень: Запропонуйте тему експерименту з інноваційної діяльності та коротко охарактеризуйте його мету й очікувані результати.

Варіант 7

I рівень: Дайте визначення поняттю *«інноваційна компетентність педагога»*.

II рівень: Визначте шляхи формування інноваційної компетентності вихователя.

III рівень: Складіть модель професійного розвитку інноваційного педагога.

Варіант 8

I рівень: Назвіть нормативні документи, що регулюють інноваційну діяльність у ЗДО.

II рівень: Поясніть значення нормативно-правового забезпечення інновацій у дошкільній освіті.

III рівень: Розробіть алгоритм подання заявки на впровадження педагогічної інновації у ЗДО.

Варіант 9

I рівень: Що таке «інноваційний освітній простір»?

II рівень: Опишіть умови, необхідні для створення інноваційного освітнього простору у ЗДО.

III рівень: Створіть опис інноваційного простору для групи дітей 5-го року життя (з прикладами середовищних елементів).

Варіант 10

I рівень: Назвіть основні джерела інновацій у педагогіці.

II рівень: Розкрийте взаємозв'язок між науковими дослідженнями та інноваційними процесами у ЗДО.

III рівень: Запропонуйте власну систему моніторингу ефективності впровадження інновацій у ЗДО.

Модульна контрольна робота №2 з освітнього компонента —Зарубіжні інноваційні технології дошкільної освіти

Варіант 1

I рівень: Дайте визначення поняттю «зарубіжна інноваційна педагогічна технологія».

II рівень: Назвіть відомі світові освітні системи дошкільної освіти (наприклад, Монтессорі, Реджіо Емілія, Вальдорфська педагогіка).

III рівень: Порівняйте будь-яку з цих систем із українською моделлю дошкільної освіти.

Варіант 2

I рівень: Хто є засновником педагогічної системи М. Монтессорі?

II рівень: Опишіть основні принципи та організацію розвивального середовища за технологією Монтессорі.

III рівень: Складіть приклад заняття або гри за принципами Монтессорі у вашому ЗДО.

Варіант 3

I рівень: Що таке *педагогіка Реджіо Емілія* і де вона виникла?

II рівень: Назвіть ключові принципи цієї технології (дитина як дослідник, роль середовища, участь батьків).

III рівень: Опишіть, як можна адаптувати ідеї Реджіо Емілія в українському дитсадку.

Варіант 4

I рівень: Вкажіть особливості Вальдорфської педагогіки Р. Штайнера.

II рівень: Поясніть роль мистецтва та ритму дня у Вальдорфському ЗДО.

III рівень: Створіть фрагмент щоденного розкладу для групи за принципами Вальдорфської системи.

Варіант 5

I рівень: Що таке технологія *HighScope* і хто її автор?

II рівень: Опишіть метод «плануй–роби–аналізуй» у технології HighScope.

III рівень: Розробіть коротке заняття з використанням цього методу.

Варіант 6

I рівень: Де була розроблена технологія *Step by Step* (*Крок за кроком*) і які її цілі?

II рівень: Назвіть компоненти моделі (дитина, сім'я, педагог, середовище, оцінювання).

III рівень: Складіть пропозицію щодо впровадження окремих елементів технології —*Step by Step* у вашому ЗДО.

Варіант 7

I рівень: Назвіть сутність фінської моделі дошкільної освіти.

II рівень: Опишіть ключові принципи успіху фінської системи (ігрове навчання, довіра, автономія вихователя).

III рівень: Запропонуйте, які елементи фінського досвіду можна використати в Україні.

Варіант 8

I рівень: Що таке проектна технологія у зарубіжній дошкільній освіті?

II рівень: Наведіть приклади освітніх проєктів, які реалізуються у дитсадках Європи чи США.

III рівень: Розробіть власний міні-проєкт для дітей 5 років у форматі міжнародного обміну ідеями.

Варіант 9

I рівень: Які зарубіжні технології спрямовані на розвиток емоційного інтелекту дітей?

II рівень: Опишіть методи емоційного виховання, які застосовуються у США, Італії або Скандинавії.

III рівень: Запропонуйте заняття для розвитку емоційної грамотності дошкільників.

Варіант 10

I рівень: Назвіть основні тенденції розвитку зарубіжної дошкільної освіти XXI століття.

II рівень: Визначте, як цифрові технології впливають на сучасну дошкільну освіту за кордоном.

III рівень: Розробіть концепцію «цифрового куточка» або STEM-зони для дітей у ЗДО з урахуванням зарубіжного досвіду.

**Модульна контрольна робота №3 з освітнього компонента
—Українські інноваційні технології в дошкільній освіті**

Варіант 1

I рівень: Дайте визначення поняттю «*інноваційна технологія в дошкільній освіті*».

II рівень: Назвіть відомих українських авторів інноваційних педагогічних технологій.

III рівень: Опишіть приклад застосування однієї з українських інноваційних технологій у роботі з дітьми.

Варіант 2

I рівень: Перелічіть основні види інноваційних технологій, що використовуються в ЗДО України.

II рівень: Порівняйте традиційні та інноваційні підходи до організації освітнього процесу.

III рівень: Розробіть фрагмент заняття з використанням елементів інтерактивних технологій.

Варіант 3

I рівень: Назвіть суть технології «Розвивальне навчання» (за Л. Виготським, В. Давидовим).

II рівень: Опишіть особливості застосування цієї технології у дошкільному віці.

III рівень: Складіть приклад гри або вправи для розвитку мислення дітей за принципами розвивального навчання.

Варіант 4

I рівень: Хто є автором технології —Пісочна терапія та в чому її суть?

II рівень: Опишіть можливості використання пісочної терапії у роботі з дітьми 4–5 років.

III рівень: Створіть сценарій короткої гри або заняття з використанням пісочної терапії.

Варіант 5

I рівень: Що таке технологія —ЛЕГО-конструювання?

II рівень: Назвіть освітні цілі, які досягаються завдяки використанню ЛЕГО-технологій у ЗДО.

III рівень: Запропонуйте власну освітню ідею або міні-проект з використанням ЛЕГО.

Варіант 6

I рівень: Назвіть основні принципи технології —STREAM-освіта у ЗДО.

II рівень: Опишіть приклади реалізації STREAM-підходу в українських

дитсадках.

III рівень: Розробіть короткий план тематичного дня або тижня за технологією STREAM.

Варіант 7

I рівень: Поясніть суть технології —Коло ідей‖ або —Мозковий штурм‖.

II рівень: Визначте педагогічні переваги використання колективного обговорення у ЗДО.

III рівень: Створіть приклад педагогічної ситуації, де доцільно застосувати цю технологію.

Варіант 8

I рівень: Що таке технологія —Освіта для сталого розвитку‖?

II рівень: Визначте її основні цінності та принципи.

III рівень: Запропонуйте ідею екологічного або соціального міні-проєкту для дітей дошкільного віку.

Варіант 9

I рівень: Назвіть сучасні українські інноваційні програми або проєкти для ЗДО (наприклад, —Впевнений старт‖, —Дошкілля UA‖).

II рівень: Охарактеризуйте особливості однієї з них.

III рівень: Опишіть, як цю програму можна адаптувати під потреби вашого ЗДО.

Варіант 10

I рівень: Дайте визначення поняттю *«інтерактивна технологія навчання»*.

II рівень: Визначте умови ефективного впровадження інтерактивних технологій у роботі з дітьми.

III рівень: Розробіть власний приклад інтерактивної гри для розвитку мовлення або соціальної компетентності.

Модульна контрольна робота №4 з теми —Особливості інноваційної діяльності вихователя сучасного ЗДО України‖

Варіант 1

I рівень: Дайте визначення поняттю *«інноваційна діяльність вихователя»*.

II рівень: Назвіть основні напрями інноваційної діяльності сучасного вихователя.

III рівень: Опишіть власне бачення ролі вихователя як агента змін у сучасному ЗДО.

Варіант 2

I рівень: Назвіть риси інноваційно спрямованої особистості педагога.

II рівень: Визначте, які професійні компетентності потрібні вихователю для здійснення інноваційної діяльності.

III рівень: Складіть модель «Ідеальний інноваційний виховател ь ЗДО».

Варіант 3

I рівень: Що означає поняття «педагогічна інновація»?

II рівень: Наведіть приклади сучасних педагогічних інновацій, які може застосовувати виховател ь у роботі з дітьми.

III рівень: Опишіть приклад власного інноваційного прийому або авторської методики роботи з дітьми.

Варіант 4

I рівень: Назвіть головні функції вихователя в інноваційному освітньому процесі.

II рівень: Розкрийте взаємозв'язок між творчістю вихователя та ефективністю інноваційної діяльності.

III рівень: Розробіть фрагмент освітнього заняття з використанням інноваційної технології.

Варіант 5

I рівень: Перелічіть чинники, що впливають на готовність вихователя до інновацій.

II рівень: Опишіть труднощі, з якими може стикатися виховател ь під час впровадження інновацій у ЗДО.

III рівень: Запропонуйте шляхи подолання цих труднощів у професійній діяльності.

Варіант 6

I рівень: Назвіть основні етапи інноваційної діяльності вихователя.

II рівень: Проаналізуйте, яку роль відіграє самоосвіта у формуванні інноваційної компетентності педагога.

III рівень: Складіть особистий план професійного розвитку вихователя-новатора.

Варіант 7

I рівень: Що таке *інноваційна компетентність вихователя*?

II рівень: Визначте складові інноваційної компетентності (знання, уміння, цінності).

III рівень: Розробіть міні-проект підвищення інноваційної компетентності педагогічного колективу.

Варіант 8

I рівень: Назвіть нормативні документи, що регулюють інноваційну діяльність вихователя в Україні.

II рівень: Поясніть, як нормативна база сприяє розвитку інновацій у ЗДО.

III рівень: Створіть алгоритм дій вихователя при ініціюванні інноваційного педагогічного проекту.

Варіант 9

I рівень: Дайте визначення поняттю «інноваційна культура педагога».

II рівень: Опишіть ознаки високого рівня інноваційної культури вихователя.

III рівень: Складіть рекомендації для підвищення інноваційної культури педагогічного колективу ЗДО.

Варіант 10

I рівень: Назвіть сучасні напрями модернізації дошкільної освіти в Україні.

II рівень: Поясніть, як інноваційна діяльність вихователя сприяє реалізації нових освітніх стандартів.

III рівень: Розробіть концепцію «Інноваційна група майбутнього» у сучасному дитсадку.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Бойчук В.М., Яблонь Л.С. Сучасні інформаційні технології. Курс лекцій. Для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта». Івано-Франківськ, 2024. 145 с.

2. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: Підручник. 2-ге вид., допов. Київ: Академвидав. 2021. 352 с.

3. Комар О.А. Інтерактивні технології у ЗВО. Режим доступу: https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/375/1/interaktivni_t_ehn_VNZ.pdf

Допоміжна

1. Гавриш Н. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей: методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць Вид. 2-ге. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2021. 256 с.

2. Гавриш Н., Саприкіна О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку. Навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів за заг. ред. О. Пометун. Дніпропетровськ: Ліра, 2022. 120 с.

3. Гаращенко Л.В. Способи організації дітей на фізкультурному занятті : здоров'язбережувальний підхід [Текст]. *Дошкільне виховання*. 2023. № 10. С. 9-12

4. Здоров'я дитини від родини. Як виховати в сім'ї здорову дитину від народження до повноліття : Колект. моногр. / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, М. А. Машовець; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. Ін-т педагогіки і психології. Київ : СПД Богданова А.М., 2022. 220 с.

5. Сучасне заняття в дошкільному закладі: навч.-метод . посіб. / за ред.

Н.В.Гавриш; авт. кол.: Н.В. Гавриш, О.О. Лінник, Н.В. Губанова. Луганськ: Альма-матер, 2024. 496 с.

6. Стеценко І.Б. Логіки світу : розвиток логічного мислення дітей 4-го року життя. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2024. 111 с.

7. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С.О.Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Воловик, О.І. Кульчицька, Л.Є. Січаєва, Я.В. Цехмістер та ін./ За ред. С.О. Сисоєвої. Київ: ВІПОЛ, 2021. 502 с.

Інформаційні ресурси

1. <https://www.youtube.com/user/voskobovichgames>
2. <http://vihovateli.com.ua/cons/5433-znakomstvo-s-mirom-chisel-posredstvompalochek-kyuizenera.html> http://ualib.com.ua/b_136.html

ІСТОРІЯ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація освітнього компонента. Програма вивчення нормативного освітнього компонента «Історія дошкільної педагогіки» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітнього рівня «бакалавр», галузі знань А Освіта, спеціальності А 2 «Дошкільна освіта».

Історія дошкільної педагогіки як освітній компонент посідає важливе місце в системі підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Її вивчення сприяє формуванню професійно-педагогічного світогляду, цілісної системи знань про найважливіші педагогічні концепції минулого, процеси, явища, факти.

Мета освітнього компонента «Історія дошкільної педагогіки» - формування у здобувачів освіти професійної компетентності щодо актуалізації та впровадження в практику сучасного дошкільного виховання позитивного досвіду педагогів минулого.

Завдання освітнього компоненту:

- формування у здобувачів освіти системи поглядів на історію педагогічної думки і освіти, громадського дошкільного виховання в Україні, зарубіжних країнах;
- розвиток умінь аналізувати педагогічні системи минулого та інтегрувати у сучасну практику навчання і виховання дітей дошкільного віку;
- вироблення наукового підходу до опрацювання та вивчення літературних педагогічних першоджерел (праць видатних педагогів);
- виховання почуття пошани до педагогічної спадщини свого народу;
- розвиток інтересу та прагнення до самостійної навчальної та наукової діяльності, самостійності мислення;
- підготовка студентів до здійснення самостійного педагогічного дослідження та оформлення його у вигляді курсової роботи;
- формування у процесі навчання професійної майстерності, організаційно-методичних навичок, вміння творчо використовувати отримані знання у практиці навчання і виховання дітей дошкільного віку.

1.3. Пререквізити та постреквізити

Пререквізити: історія та культура України, вступу до спеціальності, педагогіка загальна, психологія (загальна, вікова), дитяча література з основами риторики.

Постреквізити: психологія дитяча, дошкільна педагогіка, теорія та методика природничої освіти дітей дошкільного віку, дошкільна лінгводидактика, теорія та методика фізичного виховання дітей дошкільного віку, теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку, організація ігрової діяльності в ЗДО, інноваційна діяльність в освітньому процесі ЗДО, педагогічна практика у групах раннього віку, педагогічна практика у групах дошкільного віку, педагогічна практика в літній період, комплексна педагогічна практика з фаху.

1.4. Характеристика освітнього компонента

Інтегральна компетентність

КІ-1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосовування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

КЗ-4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово

Фахові компетентності

КС-1. Здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації.

Компетентності, визначені Професійним стандартом «Вихователя закладу дошкільної освіти: здатність усвідомлювати свої професійні можливості та діяти лише в межах рівня професійної підготовленості, діяти на основі етичних міркувань (мотивів), доброчесності, соціальної відповідальності, поваги до різноманітності та мультикультурності (етична компетентність); морально-етична, здатність до навчання впродовж життя.

Результати навчання

Програмні результати навчання за ОПП

ПРН 9. Розуміти історію та закономірності розвитку дошкільної освіти. Аналізувати педагогічні системи минулого та творчо трансформувати їх потенціал у сучасний навчально-виховний простір закладу дошкільної освіти.

Результати навчання за освітнім компонентом

Знання та розуміння:

- особливостей навчання та виховання підростаючого покоління, зокрема дітей дошкільного віку в різні історичні періоди;
- цілей суспільства щодо виховання особистості на різних етапах розвитку людської цивілізації;

- законів, закономірностей, принципів, методів та основних форм організації виховного процесу на різних етапах розвитку людського суспільства;

- підходів світової науки до виникнення виховання як суспільного явища;

- біографічних даних видатних педагогів минулого та їхні провідні ідеї;

- змісту педагогічних творів педагогів минулого, що передбачені програмою;

- найбільш значущих фактів в історії світової та української теорії та практиці дошкільного виховання;

- особливості української дошкільної освіти, її становлення та розвиток;

Застосування знань і розумінь:

- вивчати й аналізувати історико-педагогічну літературу, різні педагогічні концепції, підходи до процесу виникнення й розвитку педагогічної думки загалом;

- формулювати провідні цілі виховної роботи згідно з вимогами розвитку суспільства на різних етапах становлення людської цивілізації;

- виділяти позитивний досвід, продуктивні ідеї минулого й визначати можливості та шляхи їх використання в сучасних умовах;

- виконувати пошукову діяльність у галузі педагогіки дошкільної та історії дошкільної педагогіки.

Зміст освітнього компонента

Змістовий модуль 1. ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ З ДАВНІХ ЧАСІВ ДО ПОЧАТКУ XX СТ.

Тема 1. Теорія і практика виховання дітей в умовах первісного суспільства, Середньовіччя, Просвітництва та Відродження

Предмет, завдання, джерела історії педагогіки. Методи історико-педагогічних досліджень. Педагогічні твори минулого як джерела вивчення історії педагогіки. Виховання в первісному суспільстві. Виховання в Стародавній Греції: спартанська та афінська системи виховання. Давньогрецькі філософи про виховання. Загальна характеристика епохи середньовіччя. Система середньовічних шкіл. Лицарське виховання. Виникнення перших університетів у Західній Європі. Педагогічні ідеї епохи Відродження. Західноєвропейська педагогіка епохи Нового часу та Просвітництва.

Життя та діяльність Я.-А. Коменського. Вікова періодизація й освітня система Я.-А. Коменського. Підручник «Світ чуттєвих речей у малюнках». Я.-А. Коменський про виховання дітей дошкільного віку. Книга «Материнська школа». Д. Локк про зміст і методи фізичного, розумового й морального виховання. Теорія природовідповідного та вільного виховання Ж.-Ж. Руссо.

Теорія елементарної освіти І.-Г. Песталоцці. Вплив ідей І.-Г. Песталоцці на подальший розвиток початкової освіти й теорії дошкільного виховання.

Тема 2. Суспільне дошкільне виховання за кордоном в XIX – на поч. XX ст.

Суспільне дошкільне виховання в країнах світу в XIX – на поч. XX ст.

Педагогічна діяльність Ф. Фребеля. Розвиток Ф. Фребелем теорії гри. Дарунки Ф. Фребеля. Вплив ідей Ф. Фребеля на розвиток теорії і практики виховання дітей дошкільного віку. Ідея вільного виховання та самовиховання в педагогічній системі М. Монтесорі. Дидактичний матеріал і вправи із сенсорного виховання, розроблені М. Монтесорі. Використання ідей М. Монтесорі в сучасній практиці дошкільного виховання.

Змістовий модуль 2. ІСТОРІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ, ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ІЗ СТАРОДАВНІХ ЧАСІВ ДО ПОЧАТКУ XXI СТ.

Тема 3. Історія вітчизняної освіти, педагогічної думки із стародавніх часів до початку XX ст.

Освітні надбання Київської Русі. Вплив прийняття християнства на розвиток писемної культури. Заснування князем Володимиром першої школи (Київ, 988 р.). Виховні та освітні традиції слов'ян. Педагогічні пам'ятки Київської Русі. Просвітницька діяльність Ярослава Мудрого. Освіта в період занепаду Київської держави (друга пол. XIII – перша пол. XVI ст.). Загальна характеристика культури й освіти українського Відродження.

Діяльність козацьких і січових шкіл. Козацька педагогіка. Освіта і педагогічна думка в Україні в другій половині XVI – першій половині XVII ст. Єзуїтські, католицькі школи Західної України. Острозька академія. Виникнення та розвиток братських шкіл. Київська братська колегія. Києво-Могилянська академія як центр освітнього, наукового й культурного життя України в XVI – XVIII ст. Просвітницька діяльність та педагогічні ідеї Г. Сковороди. Проблема розвитку особистості за Г.Сковородою.

Освітня політика уряду Російської імперії. Загальна характеристика освіти в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст. Педагогічна думка в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. Педагогічні ідеї М. Драгоманова, І. Франка, Лесі Українки, М. Грушевського. М. Драгоманов про полікультурність особистості, українську мову та українську школу. К. Ушинський про антропоцентризм, ідею народності виховання, роль рідної мови в розвитку дітей, формуванні їхньої духовності, сімейне та суспільне виховання дітей дошкільного віку, соціальну природу гри та її виховну роль.

Тема 4. Теорія і практика виховання дітей дошкільного віку в Україні (кінець XIX – початок XX ст.)

Соціально-педагогічні передумови виникнення виховних закладів для дітей дошкільного віку. Перші дитячі садки. Внесок педагогічних товариств у розвиток суспільного дошкільного виховання. Діяльність Київського товариства народних дитячих садків. Відкриття школи нянь – першого навчального закладу з підготовки педагогів для дитячих садків (1905). Зміст та організація навчання у Фребелівському педагогічному інституті. Педагогічна діяльність та ідеї Н. Лубенець, Т. Лубенця, І. Сікорського, В. Зеньківського.

Політика уряду УНР у галузі освіти. Заходи уряду УНР щодо створення державної системи суспільного дошкільного виховання. Підготовка національних педагогічних кадрів для дитячих садків. Громадська і педагогічна діяльність С. Русової. С. Русова про зміст і організацію навчання дітей дошкільного віку, моральне виховання дошкільнят. Ідеї С. Русової та відродження сучасного українського дошкілля.

Тема 5. Освіта, суспільне дошкільне виховання, педагогічна наука в Україні у 20-30 рр. XX ст.

Українська система освіти 20-х років. Теорія і практика суспільного дошкільного виховання дітей дошкільного віку у 20-ті роки. Педагогічна діяльність та ідеї О. Дорошенко.

Розвиток суспільного дошкільного виховання в 30-ті роки. Масове відкриття дитячих садків, сезонних майданчиків у містах і селах України. Розробка програмно-методичних документів для дошкільних закладів у 30-ті роки. Особливості змісту дошкільного виховання в 30-ті роки. Розвиток теорії дошкільного виховання в 30-ті роки. Позитивні досягнення й негативні риси дошкільного виховання в 30-ті роки. Підготовка педагогів для суспільного дошкільного виховання в 30-ті роки. Педагогічна діяльність Антона Макаренка: проблеми сімейного виховання, виховна роль гри, класифікація іграшок.

Особливості функціонування та зміст діяльності перших українських дошкільних закладів в Галичині. Перший підручник для вихователів «Українське дошкілля» (1936) та заснування першого на західноукраїнських землях фахового журналу з проблем дошкільного виховання (1938-1939). Підготовка кадрів для українських дошкільних закладів Галичини.

Розвиток суспільного дошкільного виховання на Волині (початок XX століття). Система суспільного дошкільного виховання у 20-30-ті роки в краї. Діяльність дошкільних інституцій Волинського воєводства (1921-1939). Розгортання мережі дошкільних закладів у Волинській області (1939-1950). Специфіка підготовки вихователів у закладах професійної підготовки регіону. Шляхи підвищенні рівня фахової кваліфікації сучасних працівників дошкільних

навчальних закладів на основі творчого використання здобутків дошкільної освіти краю. Концепція українського дошкілля Аркадія Животка.

Тема 6. Освіта, суспільне дошкільне виховання, педагогічна наука в Україні у другій половині XX ст. – на початку XXI ст.

Заходи щодо відбудови мережі дошкільних закладів та покращення їхньої роботи. Розвиток змісту роботи в дитячих садках у 40-60 рр. Розробка методичного забезпечення освітньо-виховного процесу дошкільних закладів. Підготовка педагогів дошкільного виховання в 50-80 рр. Життя і педагогічна діяльність Василя Сухомлинського. Гуманістичне виховання педагога. В. Сухомлинський про родинне виховання, єдність родинного і суспільного виховання. Використання ідей Василя Сухомлинського в сучасній практиці виховання дітей дошкільного віку. Стан дошкільної освіти за часів державної незалежності України. Модернізація системи дошкільної освіти наприкінці XX – початку XXI ст. Закон України «Про дошкільну освіту» (2001). Оновлення нормативно-правової дошкільної освіти. Створення освітніх програм для закладів дошкільної освіти, Базового компонент а дошкільної освіти.

ЛЕКЦІЇ

Тема: Теорія і практика виховання дітей в умовах первісного суспільства, Середньовіччя, Просвітництва та Відродження

Мета: ПРН 9 – розуміти історію та закономірності розвитку теорії та практики виховання дітей в умовах первісного суспільства, Середньовіччя, Просвітництва та Відродження, аналізувати педагогічні системи минулого та творчо трансформувати їх потенціал у сучасний навчально-виховний простір закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: історія дошкільної педагогіки, принцип історизму, принцип логічного взаємозв'язку, принцип об'єктивності, ініціації, спартанське виховання, афінське виховання, агели, педономи, агони, криптії, педагог, дидакал, мусичні школи, школа граматики, школа кіфаристи, гімназії, палестри, ефебії, церковно-духовне виховання, парафіяльна школа, монастирська школа, соборна школа, «сім вільних мистецтв», гільдійська школа, міська школа, університет, факультет, гуманізм.

План

1. Історія дошкільної педагогіки як наука.
2. Виховання в первісному суспільстві.
3. Виховання й освіта в Стародавній Греції
4. Виховання й освіта в епоху середньовіччя в Західній Європі.
5. Педагогічні ідеї в епоху Відродження.

Рекомендована література:

1. Завгородня Т.К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник / Т.К.Завгородня, Л.М.Прокопів, І.В.Стражнікова. Івано-Франківськ, 2014. 160 с. URL: <https://surl.lt/cqtveb>
2. Історія педагогіки: лекції та хрестоматія: Навчальний посібник / Е.І.Федорчук, В.В.Федорчук. Кам'янець-Подільський. 2007. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2086/Istoriia-pedahohiky-lektsii-ta-khrestomatiia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Салига Н. Історія дошкільної педагогіки : навчально-методичний посібник до курсу. Івано-Франківськ, 2016. 96 с. URL: <https://surl.li/epolzd>
4. Сбруєва А. А., Рисіна М. Ю., Осьмук Н. Г., Чистякова І. А. Практикум з історії педагогіки: навч.-метод.посіб. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 165 с. URL: <https://bit.ly/42p4zse>
5. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: навч. посібник. Х.арків : Вид-во «Діса плюс» 2016 . 354 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058836.pdf>

Історія дошкільної педагогіки є галуззю історії педагогіки, яка вивчає теорію і практику навчання та виховання дітей дошкільного віку в різні історичні періоди в межах усієї світової цивілізації

Історико-педагогічна наука базується на принципах історизму, логічного взаємозв'язку та об'єктивності.

Підготовка підростаючого покоління до життя не відокремлювалася від участі в ньому. У спільній праці діти й підлітки спостерігали за діяльністю дорослих і набували відповідних знань та умінь. Для дітей навіть виготовлялися менші за розміром засоби праці. Виховання в первісних общинах було рівним для всіх дітей і підлітків та мало на меті підготовку їх до життя, трудової діяльності.

З розвитком господарської діяльності та суспільних відносин виникає необхідність спеціальної підготовки підростаючого покоління до життя, а також визначення суспільством рівня цієї готовності. З'являються так звані ініціації - випробування, у ході яких необхідно було довести свою зрілість, дорослість, готовність бути «рівним серед рівних». Ініціації проходили всі підлітки у 10-13 – річному віці. Відповідно до умов життя, в общинах вироблялась і певна програма випробувань. Ініціації для хлопчиків і дівчат суттєво відрізнялися. Хлопчики мали продемонструвати знання і практичні вміння, необхідні мисливцю, землеробові, воїну тощо, а дівчата – насамперед у веденні домашнього господарства.

Основною метою *спартанського виховання* була підготовка сильного, витривалого, мужнього воїна. Виховання й освіта жорстко регламентувалися державою. Освіта була привілеєм спартіатів (рабовласників); переіки

(ремісники) отримували лише навички, необхідні для занять ремісництвом і торгівлею, іліоти (раби) не проходили жодного навчання.

До 7 років діти виховувалися в сім'ї, де вони знаходилися в досить сурових умовах. Дітей виховували мати й годувальниця з рабинь. Дітей не сповивали, росли непримхливими до їжі, привчали не боятися темряви, легко переносити голод, холод, спрагу, неподобства й труднощі, які можливі в майбутніх воєнних походах.

З 7 до 18 років хлопчики-спартіати перебували у виховних закладах інтернатного типу – *агелах*. Усе виховання спрямовувалося на вироблення бездоганної слухняності, витривалості й засвоєння науки перемогати. До обов'язкової програми входило так зване п'ятиборство: стрибання, біг, боротьба, метання диска і списа. До нього додавалися музика, спів і танці, які мали войовничий характер і використовувалися як естетичне оформлення військових ритуалів. Читання й письмо офіційно не входили до змісту навчання. Особлива увага приділялася навчанню юнаків коротко й чітко висловлювати свої думки.

У 14 років кожен спартанець проходив через *агон* – публічне січення різками. Після «випробовувального року», протягом якого юнаки несли поліцейську службу, вони отримували право носіння зброї та участі в так званих *криптіях* – систематичних побиттях іліотів. З 15 років розпочинався новий етап виховання. Учні ставали помічниками старшого вихователя-педонома в агелах. З 18 до 20 років юнаки перебували в ефебії. Вони ставали членами військової общини й несли військову службу. Упродовж наступних років не припинялася військова підготовка і фізичні тренування.

Афінська система виховання. Афіняни прагнули до поєднання розумового, морального, естетичного й фізичного розвитку.

До 7 років діти отримували традиційне *сімейне виховання*, метою якого був розвиток у дитини фізичних сил, почуття краси й формування традиційних моральних якостей. Після досягнення 7 років дівчатка залишалися виховуватися в сім'ї, а хлопчики починали відвідувати навчальні заклади: мусичні і гімнастичні школи, останні мали назву палестри.

Мусична школа мала два відділення – граматиста і кіфариста. Заняття проводили вчителі – дидаסקали. У школі *граматиста* навчали читати, писати і рахувати. Для письма використовували навощені дощечки, на яких писали загостреними паличками – «стилями». Вивчали всі чотири арифметичні дії. Рахувати вчили за допомогою пальців, камінчиків та лічильної дошки (абаку). У школі *кіфариста* давалася літературна і музична освіта.

У *палестрі* (13-14 років) афінські діти проходили програму п'ятиборства – основи Олімпійських ігор. Вони тренувалися в бігу, стрибках, боротьбі, метанні диски і списа, плавання.

Юнаки з найзаможніших родин, які успішно завершили курс навчання в мусичних школах і палестрах, продовжували вдосконалюватися в державних навчальних закладах *гімнасіях* (16-18 років). З 18-ти до 20-річного віку афінські юнаки повинні були перебувати в *ефебії*, де їх навчали військової справи.

Середньовічна церква категорично відкинула майже всі здобутки античної культури, проте необхідність користуватися богослужбовими книгами, написаними латинською мовою, спонукали її турбуватися про навчання майбутнього духовництва. Увесь зміст освіти був пронизаний релігією. Латинська мова стала мовою європейської освіти в той час.

У середні віки церква мала монополію на відкриття шкіл. Більшість шкіл, особливо у першій половині середньовіччя були відкриті й утримувалися саме церквою. Існували такі типи шкіл: приходські (парафіяльні), монастирські, соборні (кафедральні). *Приходські школи* були при кожному церковному приході (церкві), розміщувалися в церковному приміщенні або на квартирі священнослужителя, який і виконував обов'язки вчителя. *Соборні школи* відкривалися при кафедральних соборах, а монастирські при монастирях. *Монастирські школи* були «зовнішніми» – для мирян і «внутрішніми» – для тих, хто готувався до прийняття духовного сану.

У середньовічній школі мали місце різні рівні навчання. Елементарного рівня, що передбачав читання, письмо, рахунок і співи, учні досягали за п'ять років. Середній рівень передбачав трипуття, до складу якого входило вивчення латинської граматики, риторики, діалектики. Підвищений курс «семи вільних мистецтв», в якому до трипуття додавалися ще чотири науки арифметика, геометрія, астрономія і теорія музики (чотири пуття). Сукупність цих двох циклів предметів відома під назвою «семи вільних мистецтв».

У другій половині середньовіччя ремісники відкривали *цехові школи*, де їх діти вивчали рідну мову, рахунок, елементи геометрії й природознавство, релігію; навчання ремесла здійснювалося вдома в майстерні батька, купці відкривали *гільдійські школи* з такою ж програмою, як і цехові. У деяких вивчалися ще й граматики, елементи риторики. Навчання в цехових і гільдійських школах дуже відрізнялося від того, яке здійснювалося в церковних. Воно мало світський характер і професійно-прикладну спрямованість. Поступово ці школи перетворилися на початкові міські (магістратські школи), які утримувалися коштом міського самоврядування (магістрату).

До системи лицарського виховання входило «сім лицарських добродієв»: 1 верхова їзда; 2) плавання; 3) володіння списом; 4) фехтування; 5) полювання; 6) гра в шахи; 7) складання віршів і гра на музичних інструментах.

Виховання й освіта жінок у період середньовіччя мали суворо становий характер. Дочки феодалів виховувались у сім'ї під наглядом матері та спеціальних вихователюк. Була поширена практика віддавати дівчат із знатних сімей на виховання в жіночі монастирі, де вони вивчали латинську мову, знайомилися з Біблією, привчалися до шляхетних манер. Виховання дівчаток, які належали до непривілейованих станів, обмежувалося навчанням ведення господарства, рукоділля, релігійних настанов.

У XII ст. з'являються освітні заклади нового типу – *університети*. Вони виникали за ініціативою учених і були добровільним об'єднанням учителів і учнів. Перші університети були відкриті в Болоньї (1158 р.), Оксфорді (1168 р.), Кембриджі (1209 р.), Парижі (1253 р.), Празі (1348 р.). У 1500 р. в Європі налічувалося 65 університетів. Вони мали певну автономію відносно церкви, феодалів та міських магістратів. Середньовічні університети мали, переважно, чотири факультети: *підготовчий* (або артистичний), *богословський*, *юридичний*, *медичний*.

Підготовчий відігравав роль середньої школи; навчання тривало 6-7 років, викладалися «сім вільних мистецтв», після закінчення його учні отримували ступінь «магістра мистецтв».

Рис. 1. Начальні дисципліни, які входили до складу «семи вільних мистецтв»

У подальшому надавалася можливість продовження навчання на одному з трьох вищеназваних факультетів і, провчившись 5-6 років, отримати звання *доктора наук*. Основні форми організації занять в університетах: лекція, диспути.

Револьюційний переворот у науці, пов'язаний з відкриттями Коперника, Галілео Галілея, Кеплера та інших, бурхливий розвиток математики, астрономії, механіки, географії, природознавства, виникнення книгодрукування в Європі, відкриття Америки, морського шляху в Індію – усе це послаблювало ідеологію феодалізму – католицьку релігію. Поява перших ознак нових

соціальних відносин стала результатом виникнення нового погляду на природу й людину на противагу середньовічному релігійно-догматичному світоглядові. Почалась епоха, відома під назвою *Відродження*, яка охоплює понад три століття (XIV-XVI). Людство зобов'язане їй визнанням цінності людини як особистості, що заслуговує уваги та глибокого вивчення.

Ідеї гуманізму знайшли відображення в поглядах передових мислителів на виховання і в практиці роботи окремих шкіл того часу. Гуманісти Еразм Роттердамський, Франсуа Рабле, Мішель Монтень та ін. різко критикували всю середньовічну схоластичну систему освіти й протиставили їй виховання, що забезпечує розвиток у людини розумових і фізичних сил, формування високих моральних якостей.

У повній відповідності з античним ідеалом людини педагоги епохи Відродження виявляли турботу про фізичний розвиток дітей та їхнє здоров'я, розробляли методику фізичного виховання, відводячи в ній багато місця грі. Значна увага приділялася розумовому, естетичному вихованню. Однак провідне місце в освітній роботі більшість гуманістів відводили моральному вихованню, без якого безплідні будь-які знання. Найважливішими засобами морального виховання вони вважали релігію і особистий приклад вихователя.

По-новому розуміючи мету і завдання виховання, гуманісти вимагали й іншого підходу до дитини, відзначали необхідність урахувувати особливості дитячого віку, індивідуалізувати виховання й навчання. Виступаючи на захист права дітей на повагу, гуманісти протестували проти тілесних кар, засуджували сувору шкільну дисципліну.

Питання для самоконтролю:

1. У чому особливості спартанської системи виховання?
2. Яку мету мала афінська система виховання?
3. Чим були обумовлені відмінності між спартанською та афінською системами виховання?
4. Яким був вплив церкви на середньовічну освіту та виховання?
5. Охарактеризуйте систему шкіл, що склалася в середні віки.
6. Чи можна стверджувати, що в середні віки повністю заперечувалася вся культурна спадщина античного світу?
7. Розкрийте зміст і організацію навчання в школах у середні віки.
8. Охарактеризуйте систему лицарського виховання.
9. Коли і де з'явилися перші університети?
10. Охарактеризуйте особливості організації та змісту навчання в середньовічних університетах.
14. Назвіть провідні педагогічні ідеї епохи Відродження.

Тема: Суспільне дошкільне виховання за кордоном в ХІХ – на поч. ХХ ст.

Мета: ПРН 9 – розуміти історію та закономірності розвитку суспільного дошкільного виховання за кордоном в ХІХ – на початку ХХ ст., аналізувати педагогічні системи минулого та творчо трансформувати їх потенціал у сучасний освітній простір закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: заклади суспільного виховання для дітей дошкільного віку, притулки, ясла, школи для маленьких дітей, дитячі школи, дитячий садок, «сад янголів», педагогічне товариство, Фребелівське товариство, педагогічні часописи, вихователь, садівниця, курси з підготовки дитячих садівниць, теорія та методика дошкільного виховання Фредеріха Фребеля, дидактичні матеріали для розвитку сенсорики на пізнання навколишнього світу, «дарунки», теорія «вільного» виховання Марії Монтессорі, самовиховання, самодисципліна, «підготовлене середовище», жовта лінія, лінія часу, зони, дидактичний матеріал.

План

1. Виникнення перших закладів суспільного виховання для дітей дошкільного віку в Німеччині.
2. Створення закладів для дітей дошкільного віку у Франції.
3. Відкриття закладів для дітей дошкільного віку у Англії, Бельгії, Швейцарії, Австро-Угорщині.
4. Створення дитячих садків та закладів для підготовки вихователів у США, Китаї.
5. Педагогічна діяльність Ф. Фребеля.
6. Науково-педагогічна діяльність М. Монтессорі.

Рекомендована література:

1. Бубін А.О. Педагогічна концепція Фрідріха Фребеля. ІІ Всеукраїнська науково-практична конференція: *«Актуальні проблеми реформування дошкільної та початкової освіти України у контексті євроінтеграційних процесів»*. Рівне, 2019. С.33-35.
2. Інтегрування педагогічних ідей Фрідріха Фребеля : від класики до інновації. Методичні аспекти підготовки фахівців дошкільної освіти : навчально-методичний посібник / уклад. Н. Іванова, С. Боярчук, А. Бубін, М. Замелюк, С. Міліщук, Д. Стасюк, А. Циплюк. Луцьк, 2020. 162 с.
3. Салига Н. Історія дошкільної педагогіки : навчально-методичний посібник до курсу. Івано-Франківськ, 2016. 96 с. URL: <https://surl.li/epolzdz>
4. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: навч. посібник. Харків : Вид-во «Діса плюс» 2016 . 354 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058836.pdf>

Традиційно виховання дітей дошкільного віку було справою сім'ї. Першим досвідом створення закладів для маленьких дітей можна назвати притулки, які поширилися Європою ще у XVIII ст.

Діяльність педагогічних товариств *Німеччини* є вражаючою. Спільними зусиллями товариства проводили з'їзди, на яких обговорювалися проблеми виховання дітей дошкільного віку, організації діяльності дитячих садків. У 1893 р. в країні налічувалося 372 дитячі садки.

Організацією дитячих садків у Мюнхені тривалий час займалося педагогічне товариство, засноване в 1868 р. У 1905 р. товариство утримувало 20 дитячих садків, їхнє фінансування здійснювалося за рахунок пожертв, членських внесків, а також субсидій від міста. У 1905 р. правління товариства звернулося до міської управи із пропозицією взяти дитячі садки під свою повну опіку й отримало на це згоду. *Мюнхен став першим німецьким містом, у якому всі дитячі садки утримувалися за рахунок міської управи.*

У *Франції*, країні, в якій суспільне дошкільне виховання набуло значного поширення, на початок XX ст. склалася така система закладів для дітей дошкільного віку: *ясла* (для дітей від двох неділь до 3 років), *материнські школи, дитячі садки* (для дітей 3-6 років).

Перші ясла були відкриті в 1844 р. у Парижі. У наступні роки вони почали досить швидко розповсюджуватися по містах Франції. Ясла призначалися для дітей матерів, які працювали. У яслах дітей забезпечували загальним, зокрема й медичним, доглядом, харчуванням, нерідко й одягом. Найбільш поширеним у Франції закладом для дітей дошкільного віку була *материнська школа*. Початок материнським школам поклав французький пастор Оберліні, який у 1771 р. відкрив *притулок для маленьких дітей* у селищі Вогехаз. У цьому закладі діти проводили час в іграх, співах, молитвах, їх вчили ручної праці, передусім плетіння, а також читання та письма. На відміну від ясел, усі материнські школи були *безкоштовними*. У 1886 р. відповідним декретом кожен населений пункт, який налічував 2000 мешканців, зобов'язувався відкривати для найменших своїх городян материнську школу. У 1907 р. у Франції налічувалося 4111 материнських шкіл. Початковий досвід відкриття *дитячих садків* у Франції відноситься до 50-х років XIX ст., у період коли з'явилися два дитячі садки в Парижі й Орлеані.

У 1911 р. у Парижі з'явилося *Французьке Фребелівське Товариство*. Ініціатором його створення була мадам Фанта, вона й стала його головою і зробила дуже багато для популяризації дитячих садків та ідей Ф. Фребеля у Франції. Протягом 1911-1914 рр. товариство відкрило 6 дитячих садків у Парижі й 8 у провінції.

Англія досить часто згадується як країна, в якій з'явився перший виховний заклад для дітей дошкільного віку. Мається на увазі «школа для маленьких дітей», яку відкрив у 1816 р. Роберт Оуен. Система виховних закладів для дітей дошкільного віку, що сформувалася на початку ХХ ст. в Англії, була схожою з французькою та складалася з *ясел, дитячих шкіл і дитячих садків*.

Ясла відвідували діти до 3 років. Їхня мережа в Англії була набагато меншою, ніж у Франції. Так, у 1904 р. у Франції функціонувало 388 ясел, а в Англії – 74 (з них 55 знаходилися в Лондоні). На відміну від Франції, де ясла мали значні субсидії від держави і муніципалітетів, в Англії ясла існували виключно *на приватні кошти*. Найпоширенішим типом виховних закладів для дітей дошкільного віку були *дитячі школи*. Їх відвідували діти від 3 до 5 років. Законом 1870 р. початок навчання в елементарній (початковій) школі визначався п'ятирічним віком. Це було особливістю англійської системи освіти. *Перший дитячий садок* в Англії був заснований у 1851 р. у Лондоні німецьким педагогом, послідовником Ф. Фребеля. Активно поширюватися дитячі садки розпочали в 70-80 рр. ХІХ ст. Усі вони були приватними й призначалися здебільшого для дітей, що належали до середнього класу.

Великі досягнення в дошкільній освіті були в *Бельгії*. Справу дошкільної освіти *під свою опіку взяв уряд країни*. Функціонували такі типи дошкільних закладів: (*ясла, притулки, дитячі садки*). *Дитячі садки* поділялися на *громадські* (утримувалися за рахунок громади) й ті, що одержували *кошти від держави*. Для останніх передбачалось обов'язкове інспектування відповідними органами влади (як мінімум два рази на рік). Дитячі садки були безкоштовні для всіх дітей. У 1912 р. у Бельгії нараховувалося 2771 дитячих садків, у яких виховувалося 258149 дітей віком від 3 до 6 років.

У *Швейцарії уряд*, взяв на себе зобов'язання забезпечити *безкоштовним навчанням дітей від 6 до 14 років*, опікування дітьми дошкільного віку доручив *кантонам*. Швейцарський шкільний закон усіляко заохочував кантони відкривати заклади «первинного виховання» для дітей 3-6 років. До роботи в дошкільних закладах допускалися особи, що мали середню освіту, а також пройшли спеціальний курс підготовки дитячих садівниць, витримали іспит, провели «пробний урок у дитячому садку» й продемонстрували вміння спілкуватися з дітьми.

На території *Австро-Угорщини* перший виховний заклад для маленьких дітей – «*сад янгелів*» був відкритий у 1828 р. графінею Брунsvік фон-Коромпа. У 1836 р. виникло «Товариство розповсюдження материнських шкіл в Угорщині», яке мало за мету якнайширше розповсюдження материнських шкіл. У 1869 р. був відкритий *перший Фребелівський дитячий садок і Фребелівське*

товариство. У 1872 р. воно об'єдналося з товариством, що опікувалося материнськими школами. У 1891 р. був прийнятий закон, яким відвідування дітьми 3-6 років дошкільних закладів визнавалося обов'язковим. Цей закон зобов'язував батьків віддавати дітей у материнські школи й навіть передбачав стягнення в розмірі 10-50 крейцерів за намагання залишити дитину вдома. Паралельно з материнськими школами відкривалися й дитячі садки, які працювали за методикою Ф. Фребеля.

Перший дитячий садок у *Сполучених Штатах Америки* було відкрито в 1855 р. у штаті Вісконсин ученицею Ф. Фребеля К. Шурц. У цьому ж штаті, в 1880 р. був відкритий перший навчальний заклад з підготовки дитячих садівниць. Розвиток суспільного дошкільного виховання в Америці розпочинався з приватної ініціативи. Дитячі садки відкривали приватні особи, педагогічні товариства, церква, а також підприємства для дітей своїх співробітників. Американці дуже ретельно вивчали ідеї, систему Ф. Фребеля. Так, у 1911 р. у так званій паломницькій поїздці на батьківщину видатного німецького педагога взяли участь 500 американців. Ф. Фребель користувався в Америці чи найбільшою повагою й визнанням, ніж у себе на батьківщині. Американцям вдалося дійти до першооснов Ф. Фребеля, зрозуміти його істинні замисли й намагання. І саме американці розпочали сміливі експерименти з модернізації дитячого садка, його перетворення на відповідних реаліях і вимогам нового часу засадах.

Підготовка педагогічного персоналу для дитячих садків в Америці здійснювалася в різноманітних навчальних закладах: *спеціалізовані навчальні заклади, , відділення для підготовки садівниць.*

Американські місіонери принесли ідеї Ф. Фребеля й до *Китаю*. Дошкільні заклади були приватними й орієнтованими на дітей із заможних сімей, але *потім стали відкриватися й безкоштовні народні дитячі садки*. Китайські дитячі садки працювали за системою Ф. Фребеля, хоча застосовувалася вона достатньо творчо й доповнювалася національними виховними традиціями. Для підготовки дитячих садівниць були відкриті *семінарії*, у яких спочатку викладали американці, а пізніше китаянки, що отримали спеціальну підготовку в Америці або в себе на батьківщині.

Перший дитячий садок фребелівського типу в *Японії* відкрила в 1876 р. у Токіо. Починаючи з 1882 р., Міністерство освіти стало відкривати дитячі садки для дітей бідноти.

Фрідеріх Фребель (1782–1852) – німецький педагог, творець теорії дошкільного виховання, організатор першого дитячого садка в Німеччині.

У 1837 р. у м. Бланкенбург (Тюрінгія) Ф. Фребель заснував заклад для дітей дошкільного віку, якому в 1840 р. дав назву «Дитячий садок», заклавши в основу його роботи ідею (принцип) *природовідповідності*: необхідність спиратися на природу дитини, на їх вікові та індивідуальні особливості. Ф. Фребель вважав, що виховання повинно мати чітку методологічну основу, кожен педагог має усвідомлювати мету виховання, добираючи на цій основі найефективніші засоби і методи розвитку дітей.

Визначено такі основні *періоди розвитку*: *раннє дитинство* (2-3

роки); *дошкільний вік* (3-7 років); *раннє шкільне дитинство* (7-10 років); *систематичне шкільне навчання* (від 10 років і далі).

Розробив цілісну *теорію та методіку дошкільного виховання*, яка ґрунтувалася на його власному педагогічному досвіді, була безпосередньо ним апробована. В дитячому садку слід залучати дітей до участі в різних видах діяльності, розвивати їх тіло, тренувати зовнішні почуття, знайомити з людьми, природою; в іграх, забавах готувати їх до школи. Основою педагогіки дитячого садка, на думку Ф.Фребеля, має бути *гра*. Педагог обґрунтував виховні можливості дитячих *ігор* і виокремив їхні *види*: *рухливі ігри, пізнавальні,*

самостійні. Тобто він перший класифікував ігри, в які граються діти і які їм потрібні. Учений підкреслював значення розповіді та бесід, але *не включив* до своєї програми *навчання дітей читання, письма, рахування*.

Він розробив *дидактичний матеріал для розвитку сенсорики та пізнання навколишнього світу* – так звані «дари». Перший з них – невеликі за розміром різнокольорові м'ячі з м'якої шерсті. Другий дар – невеликі дерев'яні куля, куб і циліндр із однаковим діаметром – мають знайомити дитину з різними формами предметів. Третій – куб, поділений на вісім кубиків –

ілюструє уявлення про ціле і його складові частини Четвертий, п'ятий і шостий дари – кубики, поділені відповідно на вісім плиток, двадцять сім маленьких кубиків, також поділених на дрібніші частини.

Марія Монтессорі (1870–1952) – італійського педагога, лікаря, доктора медицини. Вона працювала в Римському університеті, брала участь у підготовці вчителів-фахівців для роботи з розумово відсталими дітьми, керувала «будинками дітей».

У своїх творах «Метод наукової педагогіки, що застосовується до виховання у «будинках дітей», «Самовиховання і самонавчання в початковій школі» М. Монтессорі пропагувала теорію «вільного» виховання. Педагог закликала до надання дітям свободи для «самовиховання і самонавчання».

Вона довела, що в кожній дитині закладене цілком природне бажання серйозно працювати: досліджувати, винаходити, вивчати оточуючий її світ. Найкраще, на думку педагога, діти розвиваються і навчаються у такому *спеціально підготовленому навколишньому середовищі*, яке забезпечує та підтримує індивідуальний розвиток кожного. Один із провідних принципів педагогіки Марії Монтессорі – *«Допоможи мені зробити це самому»*. Головною умовою при цьому є *свобода і самотійність*, оскільки несамотійна людина не може бути вільною. *Дитина є особистістю, яка розвивається*.

В педагогіці Марії Монтессорі особливо важлива роль відводиться педагогові, який має бути особистістю, яка постійно розвивається і прагне розкрити свій потенціал, володіє вмінням самодослідження і бачення дитини в розвитку.

Теорія і практика Марії Монтессорі набули всесвітнього визнання завдяки цілісності психолого-педагогічного погляду на особистість, опорі на самотійність та індивідуальність дитини, *вірі у величезні потенційні можливості її розвитку*.

Дитячий садок повинен стати місцем, де дитина може жити вільно. Все у кімнаті повинні бути зручним і доступним у користуванні дитиною. Клас поділений на зони, в кожній з яких знаходиться відповідний матеріал: *зона практичного життя, зона сенсорики, зона математики, граматична зона, космічна зона, зона відпочинку (бібліотека, зелена зона), художня зона, зона розвиваючих ігор*.

Питання для самоконтролю:

1. Що спричинило появу перших виховних закладів для дітей дошкільного віку?
2. Хто започаткував дитячий садок як тип виховного закладу для дітей дошкільного віку?

3. 4. На яких засадах відбувалися становлення та розвиток дошкільної освіти в Німеччині в XIX – на початку XX ст.?

5. Чому фребелівські дитячі садки зазнали критики багатьох прогресивних педагогів?

6. Охарактеризуйте систему виховних закладів для дітей дошкільного віку у Франції.

7. Чому у Франції материнські школи набули більшого поширення, ніж дитячі садки?

8. Порівняйте дошкільну освіту Франції та Англії.

9. Як ставилися в США до Ф. Фребеля і його системи?

10. Які чинники мали визначальний вплив на розвиток дошкільної освіти в США?

11. Роз'ясніть сутність звернення дитини до педагога: «Допоможи мені це зробити самій», які стали символом педагогіки М. Монтесорі.

12. Чи погоджуєтесь ви із твердженням М. Монтесорі: «Дитина сама знає основні шляхи до саморозкриття особистості. Головне – не заважати їй у цьому»?

13. У чому полягає суть теорії «вільного» виховання М. Монтесорі?

14. Як М. Монтесорі рекомендувала облаштувати «підготовлене середовище»?

Тема: Історія вітчизняної освіти, педагогічної думки із стародавніх часів до початку XX ст.

Мета: ПРН 9 – розуміти історію та закономірності української освіти, педагогічної думки із стародавніх часів до початку XX ст., розкрити особливості організації навчання дітей в козацьких, січових, братських шкіл; визначити періоди діяльності Києво-Могилянської академії; аналізувати педагогічні системи минулого та творчо трансформувати їх потенціал у сучасний освітній процес закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: язичництво, писемництво, школа «книжного вчення», монастирські школи, школи грамоти, кормильство, українське Відродження, гуманізм, єзуїтська колегія, протестантська школа, Острозька школа, Києво-Могилянська академія, братська школа, статут, друкарня, січова школа, козацька школа, русифікація, семінарія, пансіон, університет.

План

1. Освітні надбання Київської Русі.
2. Загальна характеристика культури і освіти українського Відродження.
3. Діяльність козацьких і січових шкіл. Козацька педагогіка.
4. Виникнення і розвиток братських шкіл.

5. Києво-Могилянська академія як центр освітнього, наукового і культурного життя України у XVI – XVIII ст.
6. Стан школи та освіти в Україні у XIX – на початку XX ст.

Рекомендована література:

1. Завгородня Т.К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник / Т.К.Завгородня, Л.М.Прокопів, І.В.Стражнікова. Івано-Франківськ, 2014. 160 с. URL: <https://surl.lt/cqtveb>
2. Салига Н. Історія дошкільної педагогіки : навчально-методичний посібник до курсу. Івано-Франківськ, 2016. 96 с. URL: <https://surl.li/epolzd>
4. Сбруєва А. А., Рисіна М. Ю., Осьмук Н. Г., Чистякова І. А. Практикум з історії педагогіки: навч.-метод.посіб. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 165 с. URL: <https://bit.ly/3YLFVDD>
5. Хмельницька О. С. Педагогіка. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник. Переяслав (Київ. обл.): Домбровська Я.М., 2021. 222 с. URL: <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4bc4a71e-b872-4134-b207-967ca5f2e2a3/content>

Розвиток освіти у Київській Русі ґрунтувався на власних національних традиціях та використанні античного й болгарсько-візантійського досвіду шкільного навчання.

У XXI ст. (періоду розквіту Київської Русі) були такі *типи шкіл*: «книжного вчення», «монастирські школи», школи-грамоти, кормильство.

Рис.1. Типи шкіл в Київській Русі

Основні характеристики змісту, методики навчання і виховання в давньоруських школах:

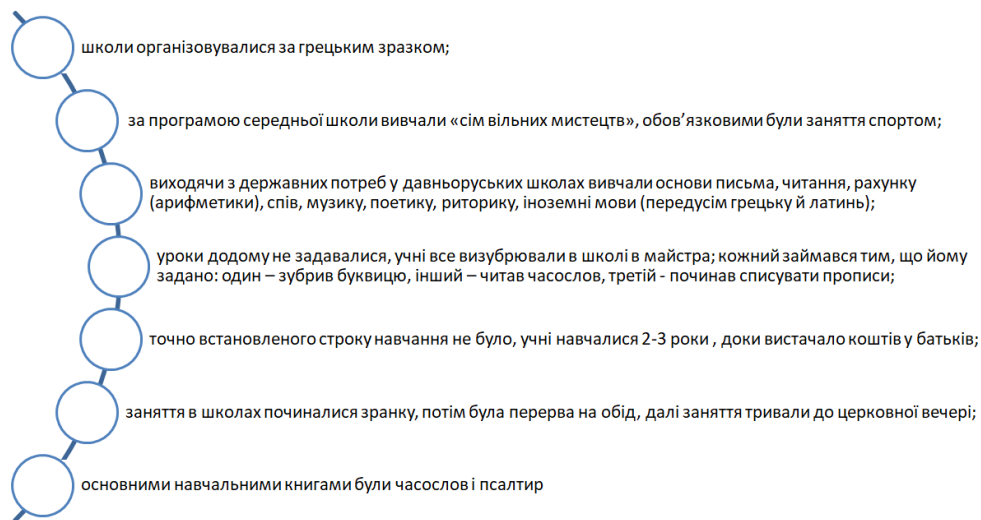

Рис 2. Основі характеристики змісту навчання в давньоруських школах

У розвитку ренесансного гуманізму в Україні можна виділити *три етапи*: *перший* (приблизно з початку до середини 16 ст.) типологічно схожий з раннім італійським; *другий* (середина XXVI – початок XXVII ст.) – розробляються ранньо гуманістичні ідеї у поєднанні з реформаційними та ідеями візантійського Відродження; *третій* (друга третина XXVII - початок XXVIII ст.) нові ідеї переосмислювалися відповідно до потреб вітчизняної духовної культури – становлення державності, громадянських свобод, національної самосвідомості, мови, освіти тощо.

З другої половини XXVI ст., коли більшість українських земель входить до складу Речі Посполитої (польсько-литовської феодальної держави), виникає реальна загроза окатоличення й полонізації українського народу. Одним із засобів полонізації стали *католицькі школи*. Єзуїти відкривали свої школи (елементарні й середні) і колегії, які мали два відділи: нижчий (гімназія, п'ять класів) і вищий (де три роки вивчалася філософія і чотири – богослов'я). Навчальні заклади організовувалися на зразок західноєвропейських і надавали найвищу освіту в межах Речі Посполитої.

В Україні діяли 23 єзуїтські колегії – у Ярославі (1574, тут навчався Б. Хмельницький), Львові (1608). Луцьку (1614), Києві (1647). Кам'янці-Подільському, Ужгороді, Вінниці, Перемишлі та ін. Поширювалися також протестантські школи – в Ракові, Дубні, Хмельницьку та ін. В єзуїтських і протестантських школах навчалася чимало українців. Мовою викладання була латинська.

В Україні від княжих часів існували початкові школи. Майже до кінця 16 ст. не було середніх і вищих навчальних закладів, тому вже з середини 14 ст.

помітно зростає кількість українців, які навчаються в європейських університетах. Так, у найстарішому в Європі Болонському університеті здобув освіту *Юрій Дрогобич* (Котермак, бл. 1450 – 1494). Він став першим вітчизняним доктором медицини (1482), одержав ступінь доктора філософії, у 1481 – 1482 рр. його обрано *ректором цього університету*. В Падуанському університеті (за списками тільки одного польського земляцтва) у 1592 – 1610 рр. лекції Галілея відвідували 52 студенти-українці (можливо, серед них були й білоруси. У Краківському університеті впродовж XV-XVI ст. навчалось більш ніж 800 українців, зокрема зі Львова – 108, Городка – 19, Дрогобича – 15.

Українські студенти (згодом науковці) були добре обізнані із сучасною їм західноєвропейською культурою, гуманістичними ідеями. Своєю діяльністю вони сприяли піднесенню вітчизняної культури. Першим поетом-гуманістом України вважається *Павло Русин* із західноукраїнського міста Кросно. Людиною енциклопедичних знань був *Станіслав Оріховський-Роксолан*.

Під впливом західноєвропейських гуманістичних і реформаційних ідей в українській освіті на межі XXVI-XXVII ст. відбуваються найвагоміші зміни. Створюються *якісно нові навчальні заклади, які ґрунтуються на національних традиціях, поєднують вітчизняний і передовий європейський досвід*.

Запорозька Січ була *першою в Європі республікою з демократичним устроєм*. За словами Д. Яворницького *доступ на Січ був вільний кожному чоловікові за таких 5 умов: бути вільною і неодруженою людиною, розмовляти українською мовою, присягнути на вірність російському цареві, сповідати православну віру і пройти певне навчання*.

Перша школа на Січі, відкрита в 1576 р., послужила зразком для виникнення осередків на всій території козацьких вольностей. У реєстрах козаків 16 ст. зустрічаються записи січових учителів «Денник бакалавр», «Добрий дяк бакалавр» та ін.

Січова школа існувала *при церкві Святої Покрови*, там навчалися хлопчики-джури. Школа мала два відділи,: в одному вчилися ті юнаки, що готувались на паламарів і дияконів (30 учнів); у другому відділі – молодиків – вчились сироти, хрещеники козацької старшини та інші діти (біля 50 осіб), тут учили дітей грамоти, співу та військовому ремеслу.

У Запорозькій Січі була специфічна система *відбору і вишколу молодих людей (молодиків)*. Щоб стати козаком молодик мусив служити три роки в старого козака за джуру (слугу): носити за ним другу рушницю, клунки. Джура вчився від козака орудувати зброєю, набирал вправності в битвах.

Навчально-виховні традиції Січової школи:

- приймалися *хлопчики з 9 років*; підростаючи, вони ставали помічниками вчителя: підтримували в класі дисципліну, привчали молодших до самообслуговування;
- в учнівському колективі діяло *самоврядування*, що нагадувало козацьке (учні обирали отаманів – для старших і молодших);
- молодь виховувалась *на демократичних засадах*, усі мали рівні права і обов'язки, найвищими якостями вважалися: патріотизм, готовність віддати життя за волю і свободу України, чесність, самодисципліна, взаємоповага;
- *метою фізичного виховання* була підготовка воїнів, які в більшості своїй "міцної тілобудови, легко переносять голод, спрагу, спеку, у війні невтомні, відважні, хоробрі"; ведення здорового способу життя – ефективне використання сил природи (водні процедури, сон на свіжому повітрі, поміркованість у харчуванні, випиванні алкоголю);
- удосконалення козаків через *бойове мистецтво* – гопак (мистецтво фізичного та психологічного вишколу людини), інші системи козацької боротьби – гойдок, спас;
- *козацьке характерництво*: розвиток внутрішніх сил, здібностей, незвичайних успіхів, «вселення» надприродних сил (залякування ворога, вивідування військових таємниць, навіювання стану, коли не бере ні куля, ні шабля, ні вогонь, ні вода; оволодіння дихальними вправами (як йоги));
- *козацьке побратимство*: хлопчики, що браталися, клялись один одному у вірності до кінця життя.

Братства виникають наприкінці XXVI ст., коли православна церква втрачає свою монополію, а за сфери впливу активно борються католицьке, уніатське, протестантське віровчення. *Братські школи України були двох видів: елементарні початкові школи* (вивчення слов'янської азбуки та нумерації, читання, письмо, співи, православний катехізис); *школи підвищеного типу* (Львівська, Київська, Луцька, де вивчали предмети семи вільних наук: «тривіум» (граматика, діалектика, риторика) і «квадривіум» (геометрія, арифметика, музика, астрономія)).

Структура братських шкіл складалася за зразком протестантських і включала: три класи граматики (інфіма, медіа, супрема (синтактика)); два класи поетики і риторики.

Характерні риси братських шкіл:

- демократичність (навчання дітей різних станів, однакове ставлення до всіх учнів, діти бідних навчалися безкоштовно)
- національне виховання (навчання рідною мовою, народність виховання, учителі та учні складали історичні пісні, де прославляли подвиги запорізьких козаків)
- чітка організація педагогічного процесу (введення елементів класно-урочної системи)
- налагоджений тісний зв'язок з батьками чи родичами учнів
- гуманізм у навчанні і вихованні (вчитель, взявши доручену йому дитину, повинен дбайливо учити її корисним наукам)
- ретельно розроблений та продуманий зміст навчання
- чітке методичне забезпечення навчання
- різноманітність методів навчання
- ретельний підбір вчителів, їх повага

Рис 3. Характерні риси братських шкіл

Острозьку академію називали «колегіумом» (єзуїти), «академією», «тримовним ліцеєм» (через вивчення греко-латино-слов'янських мов). Першим ректором колегії був Герасим Смотрицький. Навчання в колегії здійснювалось за поширеною у Європі системою «семи вільних мистецтв», вивчалися слов'янська, грецька, польська і латинська мови.

Основні дати і події в житті Острозької академії: 1576 р. – відкриття Острозької школи; 1578 р. – вихід у світ «Азбуки» І. Федорова в Острозі; 1581 р. – видання Острозької Біблії; 1994 р. – відродження Острозької академії як філії Києво-Могилянської академії; 2000 р. – надання Острозькій академії статусу національного університету. Острозька академія була першою спробою створення вищого навчального закладу в Україні.

Матеріальною й ідеологічною базою колегії була Київська братська школи (1615). Сучасні дослідники вважають, що Київське (Богоявленське) братство були засноване у 1615 році і йому шляхтянка Гальшка Гулевичівна. У цьому ж році Київське братство заснувало власну школу, а у 1616 році друкарню.

Восени 1631 року у Києві виникла ще одна школа - Лаврська, яку заснував архімандрит Києво-Печерської Лаври Петро Могила (1596 – 1647). Вони створювалась за зразком польських шкіл вищого типу – колегій, мала підготовчі класи (вивчалися мови – слов'янська, латинська, грецька, польська), середні (піїтики, риторики), вищі (філософія і богослов'я). Братство, кияни, козаки вимагали об'єднати дві школи – братську і Лаврську. Об'єднана школа розпочала свою роботу у 1632 році і стала називатись колегією. У навчальний план входило вивчення мов – слов'янської, грецької, латинської, польської, «семи вільних мистецтв». Навчання велося слов'янською мовою, філософію вивчали латиною. Навчальний рік розпочинався 1 вересня і тривав до початку липня. Повний курс навчання тривав 12 років, іспити проводились тричі на рік.

У історії Київської академії умовно виділяють 5 періодів: з часу об'єднання Київської братської і Лаврської шкіл (1632) до 1654 р. – період утвердження гуманістичних і демократичних засад; від 1654 р. до кінця століття – розширення змісту і методів навчання; до 80-х років XXVIII ст. – період найбільш плідної діяльності академії; з 1805 р. до 1819 р. – втрата ролі культурно-освітнього центру у зв'язку із заснування Харківського університету; з 1819 р. реорганізація у Київську духовну академію (до 1920 р.). Києво-Могилянська академія довгий час була єдиним вищим навчальним закладом Східної Європи.

Щорічно у серпні на демократичних засадах вибиралися викладачі академії. Кожний мав право висунути кандидатуру на посаду викладача того чи іншого предмета. Кошти на утримання академії добувалися різними засобами: прибутки від монастирів; пожертвування різних багатих осіб, зацікавлених у розвитку української культури.

1720 р. указом Петра заборонено друкувати у Малоросії (так тоді імперія називала Україну) будь-які книги, крім церковних; 1764 р. – викладання в Києво-Могилянській академії переведено на тодішню російську мову; 1775 р. – зруйновано Запорозьку Січ; 1782 р. – скасування полкового адміністративного устрою козацької України, запровадження положення про губернії; заборона мандрівникам навчати дітей; 1783 р. – закріпачення селянства. Поглиблювалась русифікація, яка охоплювала всю систему освіти, культури.

У XIX ст. відбувається інтенсивна *русифікація шкільної справи на Україні*, знищується в освіті все національне: 1863 р. – циркуляр міністра внутрішніх справ Російської імперії П. Валуєва про заборону видавати підручники, літературу та книги релігійного змісту українською мовою.

Питання для самоконтролю:

1. Яких заходів уживали князі Київської Русі для піднесення культури та освіти?
2. Охарактеризуйте типи шкіл, які були поширені за часів Київської Русі.
3. Розкрийте особливості змісту, методики навчання і виховання в давньоруських школах.
4. Визначіть роль рукописних книг у навчальному процесі закладів освіти Київської Русі. Мотивуйте свою відповідь.
5. Назвіть основні події в діяльності Острозької академії.
6. Висвітліть особливості навчання у Києво-Могилянській академії, роль її визначних діячів і випускників в Україні та за її межами.
7. Охарактеризуйте специфіку козацьких навчальних закладів.
8. У чому полягали особливості змісту і методів роботи братських

шкіл? Визначіть їх історичне значення.

9. Схарактеризуйте соціальні умови в яких існувала народна освіта в імперській Росії.

Тема: Теорія та практика виховання дітей дошкільного віку в Україні (кінець XIX – початок XX ст.)

Мета: ПРН 9 – розуміти історію та закономірності розвитку теорії та практики дошкільного виховання в Україні в кінці XIX – на початку XX ст., визначити особливості діяльності перших закладів суспільного дошкільного виховання в Україні; розкрити роль Київського товариства народних дитячих садків у розвитку суспільного дошкільного виховання, проаналізувати зміст організацію навчання у Фребелівському педагогічному інституті, виділити позитивний досвід й визначити можливості та шляхи його використання в сучасних умовах.

Ключові слова: виховання, педагогічне товариство. дитячий садок, народний дитячий садок, приватний дитячий садок, ясла, осередок, дитячий майданчик, притулок, Київське товариство народних дитячих садків, статут, положення про дитячі садки, педагогічна комісія, журнал, виставка, крамниця, школа нянь, Фребелівський педагогічний інститут, навчальний план, лекція, семінарське заняття, практична підготовка, інструкція.

План

1. Перші заклади суспільного дошкільного виховання в Україні.
2. Діяльність Київського товариства народних дитячих садків.
3. Змісті і організація навчання у Фребелівському педагогічному інституті.

Рекомендована література:

1. Бубін А. Національне виховання дітей дошкільного віку у педагогічних поглядах Софії Русової. *Сучасна наука та освіта Волині* : зб. матеріалів наук.-практ. онлайн-конф. (20 листопада 2020 р.) / упоряд., голов. ред. О. Ю. Ройко. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. С.254-256.
2. Завгородня Т.К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник / Т.К.Завгородня, Л.М.Прокопів, І.В.Стражнікова. Івано-Франківськ, 160 с. URL: <https://surl.lt/cqtveb>
3. Салига Н. Історія дошкільної педагогіки : навчально-методичний посібник до курсу. Івано-Франківськ. 96 с. URL: <https://surl.li/epolz>
4. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. в 2-х томах / О.В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. URL: <https://bit.ly/3JFtkJi>
5. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: навч. посібник. Х.арків : Вид-во «Діса плюс» 2016. 354 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058836.pdf>

Суспільне дошкільне виховання в Україні починає свою історію з кінця XIX століття. Відкриття дошкільних закладів було пов'язано із розвитком капіталістичного способу виробництва. Розвиток промисловості призвів до масового залучення до виробництва жінок. Це відразу гостро поставило проблему догляду за дітьми працюючих матерів.

Передумовою виникнення й розвитку суспільного дошкільного виховання стала активізація соціально-політичного життя в Україні. У суспільстві збільшився інтерес до проблем формування особистості, навчання та виховання підростаючого покоління.

Перший дитячий садок виник у Полтаві у 1839 році. Правильніше було б назвати цей заклад притулком для маленьких дітей з бідних сімей. Дітей приймали з трирічного віку. Час перебування дітей у цьому закладі був досить тривалим – 13-14 годин (з 7 ранку до 20-21 години вечора). Діти отримували їжу, медичну допомогу та одяг. Утримувався цей заклад за рахунок благодійних пожертв.

У більшості джерел датою, коли була зроблена перша спроба відкриття дитячого садка в Україні, називається 1858 рік. Здійснила її дружина редактора газети «Київські губернські відомості» Є. Чернишова.

У 1871 році в м. Києві сестри Ліндфорс – Марія та Софія (згодом Русова) відкрили перший український дитячий садок. Його відвідували діти київської інтелігенції.

Значну роль у розвитку суспільного дошкільного виховання відіграли педагогічні товариства, які почали з'являтися на початку XX століття у великих містах України. До їх складу входили педагоги, лікарі, прогресивні діячі інших професій, освічені батьки, тобто ті, кого цікавили й непокоїли проблеми виховання дітей дошкільного віку. Найбільшими і найактивнішими було Київське товариство народних дитячих садків і Фребелівське педагогічне товариство. Обидва були засновані в 1907 році. Суспільне дошкільне виховання виникло й розвивалося виключно як ініціатива приватних осіб та педагогічних товариств. Дошкільні заклади не були включені до державної освітньої системи до 1917 року та не мали державного фінансування. Всі вони існували або на кошти батьків, або на благодійні пожертви.

Рис. 1. Типи закладів для дітей дошкільного віку (кінець XIX – початок XX ст.)

Платні приватні дитячі садки існували за рахунок одержуваної платні. Їх відвідували діти заможних батьків, що належали до середніх прошарків населення. Дитячі садки мали на меті всебічне виховання дітей та їх підготовку до школи. Час перебування дітей у цих садках обмежувався 4-6 годинами. У дитячих садках були такі заняття: малювання, ліплення, ручна праця (вирізання, плетіння, вишивання та ін.), конструювання з фребелівського матеріалу, праця у природі, ігри. Дітей виводили на прогулянки, екскурсії. Зі старшими дітьми проводили предметні уроки, спрямовані на розумовий розвиток, вчили грамоті, лічбі, а іноді й іноземним мовам.

Народні дитячі садки призначалися для дітей з бідних родин. У народних дитячих садках кількість вихованців була досить великою – близько 100 дітей. Групи складалися з 50 малюків. Перебування дітей у цих дитячих садках було тривалим – 8, а іноді й більше годин. У навчально-виховному процесі перевага надавалася заняттям ручною працею, проведенню народних дитячих ігор.

Ясла, як і народні дитячі садки, також призначалися для дітей бідніших верств населення, але їх відвідували діти до трирічного віку. У яслах малюків доглядали, годували, але виховної роботи з ними майже не проводили.

Осередки також мали багато спільного з народними дитячими садками. Їх метою було забезпечення догляду за дітьми під час праці батьків на виробництві. Діяли вони за принципами народних дитячих садків. Осередки які призначалися для дітей тільки дошкільного віку, а були й змішані – для дітей дошкільного та шкільного віку.

Майданчики функціонували сезонно, переважно влітку. Призначення майданчиків – організація дозвілля дітей, їх виховання та оздоровлення. Розраховані вони були на велику кількість дітей – 100-150 осіб. Організовувалися в парках та садах. На майданчиках для дітей організовувалися ігри, читання, проводилися бесіди, розучувалися вірші та пісні, з дітьми проводили заняття з ручної праці, малювання, ліплення. Влаштовувалися екскурсії, прогулянки, дитячі свята.

У 1906 році затверджено статут Київського товариства народних дитячих садків. У 1908 році у складі товариства було 155 дійсних і почесних членів, а в 1916 році – 260. Головою товариства була обрана *Наталія Дмитрівна Лубенець*.

Київське товариство народних дитячих садків стало своєрідним науково-методичним центром, здійснивши велику роботу з визначення змісту, організації виховання в дитячому садку. У книзі «Народний дитячий садок» (1907) надруковано «План бесід предметних уроків і занять у дитячому народному садку». Цей план був першою, зафіксованою у друкованому виданні програмою дитячого садка.

У 1908 році Товариство розробило «Положення про дитячі садки», в якому були визначені завдання дитячого садка, порядок його відкриття, зміст навчально-виховної роботи, вимоги до освітнього рівня педагогічного персоналу.

У 1910 році Товариством була розроблена «Програма занять у дитячому садку». У ній зміст виховної роботи був розподілений за видами діяльності, віковими групами, а також надавалися деякі методичні поради, наводився перелік рекомендованих наочних матеріалів.

Журнал з назвою «Дошкільне виховання» почав видаватися в 1911 році і виходив до жовтня 1917 року. Це було єдине в періодичне видання, повністю присвячене питанням дошкільного виховання.

Товариство на початку 1908 року організувало виставку «Дошкільне виховання». Виставка мала два відділи. У першому, присвяченому вихованню дітей у сім'ї, було виставлено обладнання дитячої кімнати, іграшки, книжки, взірці дитячого одягу. У другому відділі експонувалися фотографії, картини, які зображували кращі дитячі садки, взірці обладнання, а також все необхідне для виховання дітей у дитячому садку: іграшки, матеріали для занять, наочні посібники, книги для читання дітям (230 примірників), педагогічна література для вихователів і матерів (78 примірників). За півтора місяці виставку відвідало майже 10000 осіб. Бували дні, коли просторе приміщення виставки не вміщувало всіх зацікавлених.

Успіх виставки 1908 року надихнув членів Товариства на проведення в 1910 році ще однієї виставки під назвою «Дитяча праця». На ній головним чином експонувались роботи дітей.

У 1908 році Товариство відкрило крамницю «Дошкільне виховання».

Одним із напрямків діяльності Товариства була підготовка педагогічного персоналу для дитячих садків. У 1905 році воно відкрило *школу нянь*. Це був перший в Україні навчальний заклад з підготовки педагогів для дитячих садків. Школа нянь згодом була перейменована на «школу фребелівок» і «мала за мету

підготовку помічниць-садівниць». У рік відкриття в школі було лише три учениці. Але їх кількість швидко зростала: 1911 році – 40 осіб, 1914 році – 48 осіб, 1917 році – 86 осіб. *Навчання в школі нянь було безкоштовним*. Більше того, оскільки значна кількість учениць були незаможними, то Товариство не лише платило за їх навчання, але й надавало деяку матеріальну допомогу своїм вихованкам. До школи приймали тих, хто закінчив *однокласне училище*. Термін навчання в школі нянь був *чотири роки*.

За роки свого існування Товариство *відкрило чотири народні дитячі садки*. Товариство повністю брало на себе утримання дітей у садку. Час перебування дітей у садку був досить тривалим – з 9-ї години ранку до 17-ї години вечора. День розподілявся на дві частини. У першій здійснювався прийом і огляд дітей, молитва, сніданок, вільні ігри на дворі або у приміщенні. З 11-ї до 14-ї години проводилися заняття: читання, письмо, лічба, бесіди, заучування молитв, віршів, читання й розповідання казок. О 14-й годині був обід. У садку дітей привчали до праці з самообслуговування: чергові прибирали, мили посуд. У другій половині дня діти займалися ручною працею: вирізанням, вишиванням, ліпленням, малюванням, грали і співали.

У 1907 році засновано Фребелівське педагогічне товариство, яке у той же рік відкрило *Фребелівський педагогічний інститут*, який був вищим навчальним закладом і мав за мету підготовку керівниць дитячих садків.

Інститут був найбільшим навчальним закладом з підготовки фахівців для дитячих садків у Російській імперії. Фребелівський педагогічний інститут був приватним навчальним закладом і існував здебільшого на кошти, які виділяло Фребелівське педагогічне товариство. З 1909 року інститут став отримувати субсидії від Міністерства народної освіти.

Основним документом, який регулював та регламентував діяльність інституту, було *«Положення про Фребелівський педагогічний інститут»*. Ним визначалися завдання інституту, його структура, система управління, зміст та організація навчального процесу.

До інституту приймали осіб, що закінчили не менше *шести класів гімназії*. Першим директором інституту був обраний Іван Олексійович Сікорський, відомий психолог, професор університету ім. Святого Володимира. До роботи в інституті були залучені кращі педагоги: С. Русова, Н. Лубенець, С. Толмачевська, О. Островська та інші.

У Фребелівському педагогічному інституті протягом усього періоду його існування велась активна робота над змістом навчання. До навчального плану були внесені суттєві зміни: його доповнили нові предмети, вдосконалювалася його структура. Розширення програми навчання зумовило необхідність подовження терміну навчання з двох до трьох років.

Навчальний план 1915 року складався з двох розділів: загальноосвітнього та спеціального (психолого-педагогічного). До загальноосвітнього розділу входили такі предмети: вчення про християнську мораль, природознавство, біологія рослин і тварин, анатомія і фізіологія людини, психологія, логіка, вступ до філософії, історія літератури.

Предмети спеціального розділу були об'єднані в такі групи: педагогічні предмети (педагогічна психологія, історія педагогічного вчення, вступ до експериментальної дидактики, природа як чинник виховання, вчення про фізичний розвиток людини), школознавство, методика початкового навчання, дошкільне виховання (душа дитини, питання дошкільного виховання, вчення про важких дітей у виховному відношенні, анатомо-фізіологічні особливості дитячого організму, гігієна дитячого віку), огляд народної та дитячої літератури, дитячі типи в літературі.

На зміст навчання суттєвий вплив мала педагогічна система Ф. Фребеля.. У навчальному плані вивченню системи Фребеля відводилося значне місце. Були такі предмети, як «Теорія Фребелівської системи», «Практичні заняття з дітьми за Фребелівською системою» та інші. У подальшому ці предмети до навчальних планів не входили, однак ідеї Фребеля були покладені в основу окремих дисциплін.

Теоретичний курс у Фребелівському інституті вивчався у формі лекцій, семінарських занять і поєднувався з практичною підготовкою. Для організації навчальної практики при інституті були відкриті дитячий садок, початкова школа, педагогічна амбулаторія. Влітку слухачки проходили тривалу педагогічну практику в дитячих садках, на літніх майданчиках, у притулках.

Питання для самоконтролю:

1. Які чинники спричинили появу в Україні закладів суспільного дошкільного виховання?
2. Які типи дошкільних закладів існували в Україні на початку XX ст.?
3. У яких умовах відбувалося становлення суспільного дошкільного виховання в Україні?
4. Оцініть роль педагогічних товариств у створенні та розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні.
5. Які найбільш значущі заходи були проведені Київським Товариством народних дитячих садків?
6. Проаналізуйте зміст і організацію навчання у Фребелівському педагогічному інституті.

Тема: Освіта, суспільне дошкільне виховання, педагогічна наука в Україні у 20-30 рр. XX ст.

Мета: ПРН 9 – розуміти історію освіти, суспільного дошкільного виховання, педагогічної науки в Україні у 20-30 рр. XX ст., аналізувати педагогічні системи минулого та творчо трансформувати їх потенціал у сучасний закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: Генеральний секретаріат освіти, відділ позашкільної освіти і дошкільного виховання, відділи дошкільного виховання, учительський з'їзд, курси, регламент дитячий садків, Всеукраїнська вчительська спілка, Київський український народний університет, учительський інститут, семінарія, школа нянь, українізація, Фребелівський педагогічний інститут, соціальне виховання, дитячий будинок, дитячий садок, Інститут народної освіти, «дошкільний похід», курси, програма, педагогічний факультет, курсова підготовка, заочне інструктування, навчальні плани, навчальна література, підручник, педагогічна практика, позааудиторна діяльність.

План

1. Політика уряду Української Народної Республіки в галузі освіти.
2. Суспільне дошкільне виховання в роки Української Народної Республіки.
3. Особливості української системи освіти.
4. Суспільне дошкільне виховання у 20-ті роки.
5. Розвиток системи суспільного дошкільного виховання в Україні у 30-ті роки.
6. Зміст освітньо-виховної роботи у дитячих садках.
7. Підготовка педагогів для суспільного дошкільного виховання у 30-ті роки.

Рекомендована література:

1. Завгородня Т.К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник /

Т.К.Завгородня, Л.М.Прокопів, І.В.Стражнікова. Івано-Франківськ, 160 с. URL: <https://surl.lt/cqtvb>

2. Салига Н. Історія дошкільної педагогіки : навчально-методичний посібник до курсу. Івано-Франківськ. 96 с. URL: <https://surl.li/epolzd>

3. Скільський Д.М. Історія української педагогіки : ілюстрований навчальний посібник. Тернопіль: Богдан, 340 с. URL: <https://surl.li/iklknq>

4. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: навч. посібник. Х.арків : Вид-во «Діса плюс» 2016 . 354 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058836.pdf>

1917-1919 роки – складні й трагічні для України: громадянська війна, боротьба за владу різних політичних сил, іноземна інтервенція. 28 червня 1917 року Центральна Рада України утворила *Генеральний секретаріат освіти*. Незважаючи на складні умови, в цей час було проведено два *Всеукраїнські учительські з'їзди*, *Всеукраїнський учительський професійний з'їзд*, *нарада у справі організації освіти на Україні*, на яких було вироблено план управління справою освіти.

Активну діяльність зі створення національної освіти проводила сформована у квітні 1917 року *Всеукраїнська учительська спілка* (ВУС), яку очолювала С. Русова.

Багато зроблено для підготовки національних педагогічних кадрів. У жовтні 1917 року було відкрито *Київський український народний університет*, в липні 1918 року – *Український державний університет у Кам'янець-Подільському*. Продовжували підготовку педагогічних кадрів 39 учительських семінарій та 8 учительських інститутів і планувалося збільшення їх кількості. У педагогічних навчальних закладах переглядався зміст підготовки педагогів, до нього включалися українська мова й українознавство.

Рис1. Становлення дошкільного виховання в УНР (1917-1919)

В основу української системи народної освіти лягло *соціальне виховання дітей віком від 3 до 15 років*, яке передбачало розширення впливу суспільства на життя людини, її навчання й виховання, і витіснення «несуспільних» виховних впливів – насамперед сім'ї, неорганізованого середовища.

Основним типом дитячого закладу, або, користуючись тогочасною термінологією, «формою соціального виховання», був визнаний *дитячий будинок*. Окремі освітньо-виховні заклади – дитячий садок, школа, позашкільний заклад – повинні були злитися в «єдиний соціальний організм» – дитячий будинок.

Протягом 20-х років дитячі садки продовжували існувати як окремі освітньо-виховні заклади, хоча в цей час і не відбулося їх широкого розповсюдження через брак коштів.

Української системи педагогічної освіти входили педагогічні навчальні заклади двох типів: *Інститут народної освіти (ІНО)* і *Вищі трирічні педагогічні курси*. Трирічні педагогічні курси значною мірою були орієнтовані на підготовку педагогів для роботи з «раннім і середнім дитячим віком».

Щодо можливості здійснення підготовки майбутніх педагогів до роботи з дошкільнятами слід зазначити, що в педагогічних навчальних закладах у 20-ті роки практично були відсутні викладачі-фахівці з дошкільного виховання. Оволодіти ж «суміжною спеціальністю» викладачам, які спеціалізувалися на педагогіці школи, було дуже важко через брак відповідної літератури, неконкретність, схематичність програмно-методичних документів.

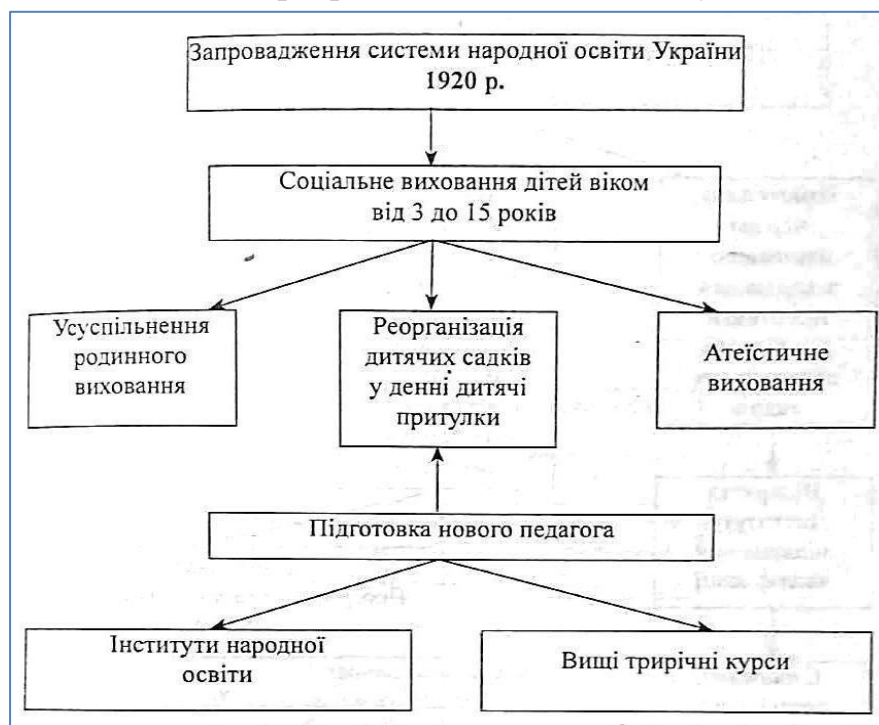

Рис.2. Розвиток дошкільного виховання у 20-ті роки XX ст.

Рис.3. Розвиток дошкільного виховання у 30-ті роки ХХ ст.

На початку 30-х років питання змісту й організації освітньо-виховної роботи у дошкільних закладах набули особливої актуальності. Цей період був також і періодом активної «програмотворчості». Перша програма, вірніше *проект програми*, був створений у 1932 році.

У 1937 році наказом наркому освіти РРФСР, а потім і наркому освіти УРСР «Програми та внутрішній розпорядок дитячого садка» скасували.

У 1938 році були розроблені й затверджені «Статут дитячого садка» та програмно-методичні вказівки, що мали назву «Керівництво для вихователя дитячого садка».

У 30-ті роки були закладені основи теорії і методики виховання дітей дошкільного віку. Були видані праці Н. Щелованова і Н. Аксаріної про виховання дітей раннього віку; Є. Аркіна і Є. Леві-Гориневської – про фізичне виховання дошкільників; Є. Тихесвої – про розвиток мовлення дітей; Р. Жуковської і Д. Менджерицької – про виховне значення гри; Є. Фльоріної і Н. Сакуліної – про художнє виховання. В Україні в цей період теж досить активно розроблялись питання виховання дітей дошкільного віку. Очолити цю роботу повинна була *секція дошкільного виховання Українського науково-дослідницького інституту педагогіки*, який було відкрито у 1926 році у

Харкові. Протягом 30-х років в Україні була підготовлена й видана велика кількість літератури з дошкільного виховання.

На початку 30-х років відбулися докорінні зміни в практиці підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні, що було зумовлено двома чинниками: розвитком суспільного дошкільного виховання та проведенням реорганізації педагогічної освіти.

Відповідно до нової системи педагогічної освіти підготовка спеціалістів з дошкільного виховання мала здійснюватися на *дошкільних відділеннях педагогічних технікумів і педагогічних (дошкільних) факультетах інститутів соціального виховання*. Причому в педагогічних технікумах повинні були готувати вихователів дошкільних установ, а в інститутах соціального виховання – організаторів дошкільних закладів і викладачів для педагогічних технікумів. У 1930 році дошкільні відділення були відкриті в 45 педагогічних технікумах України. Набір на перший курс по республіці складав 2460 осіб. Дошкільні факультети відкрилися в чотирьох інститутах соціального виховання, з загальним набором 240 осіб.

Курсова підготовка дошкільних працівників. Починаючи з 1930 року, по всій Україні була розгорнута широка мережа курсів з підготовки дошкільних працівників. Окрім них функціонували також і міжрайонні курси. Протягом 1931-1933 років набуло значного поширення й заочне інструктування через радіомовлення.

Особлива увага приділялась організації суспільного дошкільного виховання в сільській місцевості. Курси, як правило, працювали в *лютому – березні*, щоб підготувати до початку чергового сезону сільськогосподарських робіт жінок, які б дбали про малят на майданчиках. Програма навчання була розрахована на 6 тижнів і передбачала ознайомлення курсисток з режимом дня, правилами догляду за дітьми, а також зі змістом та методами роботи з ними влітку.

При проведенні реорганізації педагогічної освіти (1930) дошкільні відділення відкрилися в 45 педагогічних технікумах. Наступного року їх було вже 54. Окрім стаціонарних, функціонували заочні й вечірні відділення. Вісім технікумів готували кадри для національних дитячих садків.

Педагогічні (дошкільні) факультети були створені в Київському, Харківському, Дніпропетровському та Полтавському інститутах соціального виховання. Підготовку фахівців-дошкільників здійснював також відкритий у 1928 році в Харкові Всеукраїнський інститут підвищення кваліфікації педагогів. До його складу входили заочні дошкільний педагогічний технікум та інститут.

Питання для самоконтролю:

1. Як уряд УНР вирішував проблему створення національної освіти?
2. Назвіть основні здобутки часів УНР в розвитку суспільного дошкільного виховання.
3. Яку роль відіграла С.Русова у розвитку теорії та практики дошкільного виховання в Україні?
4. Розкрийте особливості підготовки педагогів у 20-ті роки.
5. Схарактеризуйте стан суспільного дошкільного виховання в Україні у 20-ті роки.
6. Визначте, як стан суспільного дошкільного виховання в 20-ті роки вплинув на розвиток теорії дошкільного виховання.
7. Схарактеризуйте намагання українських педагогів цього періоду розробити програмно-методичні матеріали для дитячих садків.
8. Що спричинило загострення потреби у закладах суспільного дошкільного виховання, яке відбулося на початку 30-х років?
9. Прослідкуйте динаміку розвитку мережі закладів суспільного дошкільного виховання в Україні протягом 30-х років.
10. Як вирішувалася в 30-ті роки проблема забезпечення суспільного дошкільного виховання педагогічними кадрами?
11. Проаналізуйте процес створення програмно-методичних матеріалів для дитячих садків у 30-ті роки. Чим була обумовлена часта зміна програм?
12. Назвіть негативні явища, що мали місце у змісті й організації освітньо-виховної роботи дошкільних закладів у 30-ті роки.

Тема: Освіта, суспільне дошкільне виховання, педагогічна наука в Україні у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст.

Мета: ПРН 9 – розуміти історію та закономірності освіти, дошкільне виховання, педагогічну науку в Україні у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст., аналізувати педагогічні системи минулого та творчо трансформувати їх потенціал у сучасний навчально-виховний простір закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: *суспільне дошкільне виховання, дитячий садок, сезонний дитячий садок, санаторний дитячий садок, дошкільний інтернат, дошкільний дитячий будинок, майданчик, мережа дитячих садків, статут, оздоровлення дітей, республіканська нарада, методичне об'єднання, семінар, курси, науково-практична конференція, кабінети дошкільного виховання, програмно-методичні вказівки, керівництво для вихователів дитячих садків, всебічний розвиток дитини, посібник, відділ дошкільного виховання Українського науково-дослідного інституту педагогіки, постанова, об'єднання дитячих дошкільних закладів (ясла-садок), Республіканський науково-методичний кабінет дошкільного виховання, програма, Київський педагогічний інститут,*

факультет дошкільного виховання, курсова підготовка, педагогічні класи, педагогічне училище, педагогічний інститут, відомчий дитячий садок, група короткотривалого перебування, реформування дошкільної освіти, Базовий компонент дошкільної освіти.

План

1. Розбудова суспільного дошкільного виховання в повоєнні роки.
2. Зміст освітньої роботи у дитячих садках у цей період.
3. Розвиток системи і мережі суспільного дошкільного виховання в 60-90 рр.
4. Зміст освітньої роботи у дитячих садках у цей період.
5. Підготовка педагогів дошкільного виховання в 50-80 рр.
6. Стан суспільного дошкільного виховання за часів державної незалежності України.
7. Підготовка педагогів дошкільної освіти

Рекомендована література:

1. Завгородня Т.К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник / Т.К.Завгородня, Л.М.Прокопів, І.В.Стражнікова. Івано-Франківськ, 160 с. URL: <https://surl.lt/cqtvb>
2. Салига Н. Історія дошкільної педагогіки : навчально-методичний посібник до курсу. Івано-Франківськ. 96 с. URL: <https://surl.li/epolz>
3. Скільський Д.М. Історія української педагогіки : ілюстрований навчальний посібник. Тернопіль: Богдан, 340 с. URL: <https://surl.li/iklknq>
4. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: навч. посібник. Х.арків : Вид-во «Діса плюс» 2016 . 354 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058836.pdf>

Поступовий розвиток суспільного дошкільного виховання було перервано в червні 1941 року. Почалася Велика Вітчизняна війна. У 1941-1943 роках територія України була окупована німецькими військами.

Відразу ж після закінчення війни було поставлено завдання в короткий термін вийти на довоєнні показники з кількості дитячих садків та охоплення ними дітей. На 1 січня 1945 року в Україні функціонувало 1862 дитячих садки, у яких виховувалося 102828 дітей. 1 серпня того ж року кількість дитячих садків складала 2340 із загальним контингентом 140493 дитини. До 1 серпня 1946 року кількість дитячих садків збільшилася до 2608, з них – 1941 д/с у містах, 667 д/с – у селах.

На відбудову мережі дошкільних закладів були спрямовані зусилля центральних та місцевих органів влади, підприємств, колгоспів, органів народної освіти, громадських організацій. На урядовому рівні приймалися

постанови, директивні документи, визначалися конкретні плани будівництва нових дитячих садків, матеріального їх забезпечення.

Як і в довоєнний період, значна увага приділялася розвитку суспільного дошкільного виховання на селі. Практично в кожному колгоспі й радгоспі були створені *сезонні дитячі садки або майданчики*. Щороку навесні відділи народної освіти організовували курсову підготовку вихователюк-колгоспниць. Так, у 1950 році було підготовлено для роботи в сезонних дошкільних установах 16000 колгоспниць. Разом з тим, сезонні дитячі садки, там, де для цього створювалися умови, поступово перетворювалися на постійні.

Зважаючи на те, що в повоєнні роки багато дітей мали слабе здоров'я, в дитячих садках значна увага приділялась *здоров'ю дітей, їх фізичному розвитку*. Була прийнята спеціальна постанова уряду про проведення *оздоровлення дітей-дошкільників* улітку. Десятки тисяч дітей із промислових центрів України проводили літо на дачах, на узбережжі Чорного та Азовського морів, на березі Дніпра.

У травні 1952 року відбулася *республіканська нарада з питань дошкільного виховання*, на якій були присутні 150 керівників дошкільної галузі різного рівня.

Підвищення кваліфікації дошкільних працівників здійснювалося через *методичні об'єднання, семінари, курси, науково-практичні конференції*. Центром організації методичної роботи, а також вивчення, узагальнення й поширення передового досвіду стали *кабінети дошкільного виховання обласних інститутів удосконалення учителів*.

У 1945 році в РСФСР було прийнято *новий варіант «Керівництва для вихователя дитячого садка»*. В його основу було покладено документ з аналогічною назвою, затверджений у 1938 році. В Україні цей документ був дубльований програмою під назвою *«Програмно-методичні вказівки для вихователя дитячого садка»* (1947).

У 50-ті роки в Україні була продовжена робота з розробки теорії та методики дошкільного виховання. У цей час вона зосереджувалася головним чином у відділі дошкільного виховання УНДП. Науковці відділу працювали над такими проблемами: Є. Сухенко розробляла питання розумового та мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку; К. Савельєва вивчала шляхи збагачення словника на основі активізації пізнавальної діяльності та розширення світогляду; Г. Лоза розробляла методи та прийоми розвитку мови у дітей раннього віку, вивчала педагогічні умови засвоєння дітьми до трьох років граматичної будови української мови; К. Назаренко, Г. Лоза, З. Лебедева працювали над обґрунтуванням системного підходу до навчання в дитячому

садку та змісту базових знань, які можуть засвоїти дошкільники; М. Шейко, Т. Дмитренко розробляли систему фізичних вправ, рухливих ігор та занять.

Результати досліджень були відображені в надрукованих в цей період посібниках: М. Шейко «Фізкультурні заняття в дитячому садку» (1956), «Рухливі ігри» (1957), Є. Сухенко «Рідна мова в дитячому садку (молодша група)» (1955), «Виховання дитини-дошкільника в сім'ї» (1958), Т. Введенська «Трудове виховання в дитячому садку» (1959), Т. Губенко «Виховання слухняності та дисциплінованості у дітей дошкільного віку» (1958).

Протягом 60-х років спостерігалася стабільна динаміка росту дошкільних установ й кількості дітей, які їх відвідували. У 1960 році в Україні функціонувало 4770 стаціонарних дитячих садків, які відвідувало 330670 дітей.

У липні 1960 року введено в дію Постановою Ради міністрів УРСР «Положення про об'єднану дошкільну дитячу установу (ясла-садок)». У положенні визначалося: підпорядкування ясел-садків; вимоги до будівель ясел-садків, групових кімнат; варіанти укомплектування ясел-садку віковими групами; тривалість перебування дітей у яслах-садках; типи ясел-садків; поділ дітей на вікові групи; правила прийому, переводу з групи в групу, відрахування; вимоги до працівників ясел-садків та їх функціональні обов'язки.

У 60-ті роки продовжували приділяти велику увагу кадровому забезпеченню дошкільних закладів. У 1964 році в Україні працювало 49000 дошкільних працівників, з них 5500 мали вищу освіту, 30000 – середню педагогічну освіту, решта була без педагогічної освіти. Була налагоджена систематична робота курсів і семінарів, проводилися науково-практичні конференції, педагогічні читання, наради дошкільних працівників, на яких обговорювалися питання покращення якості виховання дітей, широкого впровадження в практику передового педагогічного досвіду.

У другій половині 80-х років суспільне дошкільне виховання продовжувало досить динамічно розвиватися кількісно і якісно. У 1987 році в Україні налічувалося 23100 дитячих садків, у яких виховувалося 2700000 дітей, що складало 60,3% від загальної кількості дітей дошкільного віку (з них 69,3% – у містах, 40,5% – у сільській місцевості).

У 1990 році в Україні налічувалося 24000, а в 1992 році – 24500 дитячих садків. Це найвищі показники за всю історію суспільного дошкільного виховання в нашій країні. Матеріальна база, методичне забезпечення, стан освітньо-виховної роботи в дошкільних закладах також були на досить високому рівні. Але ті зміни, що відбулися в суспільно-економічному житті країни на початку 90-х років, суттєво вплинули на стан суспільного дошкільного виховання.

У 1962 році була прийнята «Програма виховання в дитячому садку» – перший програмно-методичний документ для нового типу дошкільного закладу, що об'єднав у собі ясла і дитячий садок; в ньому визначався зміст і форми виховання дітей від двох місяців до вступу до школи. У «Програмі...» вперше була виділена підготовча до школи група – діти сьомого року життя.

У 1984 році Міністерство освіти СРСР затвердило нову (програму, яка мала назву «Типова програма виховання і навчання у дитячому садку».

У повоєнні роки продовжувала функціонувати система педагогічної освіти, прийнята ще на початку 30-х років. Відповідно до цього документу, в Україні до початку 1945/1946 навчального року було відкрито 82 педагогічних училища. У першому повоєнному навчальному році вихователів дошкільних закладів готували у 8 педагогічних училищах.

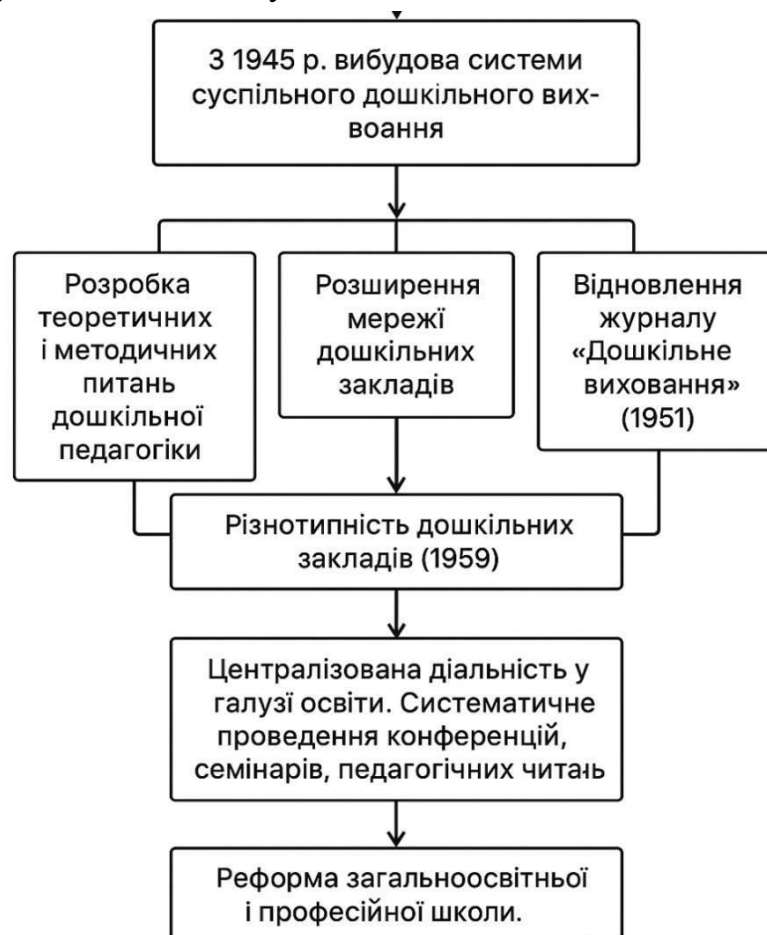

Рис.3. Розвиток дошкільного виховання із середини ХХ ст. до 1990-х рр.

Швидке зростання мережі дитячих садків вимагало значної кількості дошкільних працівників. Це зумовило пошук форм їх прискореної підготовки. Став у пригоді досвід розгортання *курсової підготовки*, здобутий у 30-ті роки. Разом з тим, була започаткована така форма прискореної підготовки вихователів для дитячих садків, як *педагогічні класи при жіночих загальноосвітніх середніх школах*.

У 1963 році було прийняте рішення про поступове *перенесення підготовки вчителів початкових класів із педагогічних училищ до педагогічних інститутів*, тобто до вищої ланки системи педагогічної освіти. В цей час у ряді педучилищ відділення, що готували вчителів початкових класів, були реорганізовані на дошкільні. Загальна кількість дошкільних відділень збільшилась.

У 1964 році в Україні з 32 педагогічних училищ дошкільні відділення були у 27. По дошкільним відділенням педагогічних училищ України випуск в 1964 році склав більш 7 тисяч осіб. Фахівців з вищою освітою було підготовлено 800. У наступні роки мережа дошкільних відділень продовжувала зростати.

У перше повоєнне десятиріччя практично не здійснювалася підготовка спеціалістів дошкільного виховання у вищих педагогічних навчальних закладах України. Певний час *Київський педагогічний інститут був єдиним*, де готували дошкільних працівників. У 60-ті роки були відкриті дошкільні факультети в Запоріжжі, Слав'янську, Рівному.

Динамічне зростання мережі дошкільних закладів, що відбувалось наприкінці 70-х років, в черговий раз гостро поставило проблему підготовки великої кількості дошкільних працівників. У 70-80-ті роки мережа дошкільних відділень у педагогічних училищах стабілізувалась. У 1990 році дошкільні відділення були у 36 педагогічних училищах України, з загальною кількістю студентів 208234 особи.

На початку 90-х років в соціально-економічному житті України відбулися значні зміни, які суттєво вплинули на подальший розвиток суспільного дошкільного виховання. Економічна нестабільність, брак коштів негативно позначилися на роботі дитячих садків, що призвело до скорочення їх мережі. Ще одним чинником, який призводив до зменшення кількості дошкільних закладів, стало поступове скорочення протягом 90-х років народжуваності.

У період з 1992 по 1996 роки мережа дошкільних закладів зменшилася на 3000 одиниць й склала 21500 дитячих закладів, а з 1992 по 2002 роки – на 8800 одиниць й досягла 15700 одиниць. Таким чином, мережа закладів дошкільного виховання за десять років скоротилася на третину (1992 рік – 24500 дитячих закладів).

Останніми роками значно поліпшився якісний склад педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів. Серед 136,6 тис. педагогічних працівників - 54,4% закінчили вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації; 44,6% – III-IV рівнів акредитації. Порівняно з 2001 роком відсоток спеціалістів, що мають повну вищу освіту, зріс на 9,2%.

Реформування дошкільної ланки відбувалося в межах реформування всієї освітньої системи України, й на неї поширювалася дія таких важливих документів, як *Закон України «Про освіту» (1991)*, *Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХ століття) (1992)*, *«Концепція національного виховання» (1994)*, *«Національна доктрина розвитку освіти» (2002)*.

Велике значення для подальшого розвитку суспільного дошкільного виховання мало прийняття *Закону України «Про дошкільну освіту» (2001)*. У ньому була визначена державна політика у сфері дошкільної освіти. На його основі у 2003 році було розроблено й затверджено нове *«Положення про дошкільний навчальний заклад»*.

Ще на початку 90-х років як один з напрямів реформування дошкільної освіти було визначено оновлення змісту освітньо-виховної роботи в дошкільних закладах. Науковці розробили цілу низку програм. Найбільш відомі з них: *«Малюнок»* (Інститут педагогіки, Інститут психології Академії педагогічних наук України, 1991), *«Дитина»* (Київський міжрегіональний інститут вдосконалення вчителів ім. Б. Грінченка, 1992), *«Дитина в дошкільні роки»* (Запорізький обласний інститут вдосконалення вчителів, 1991). Дошкільні заклади мали можливість самостійно обирати програму.

У 1999 році було розроблено *Базовий компонент дошкільної освіти* – основний нормативний документ, який визначає вимоги до змісту та обсягу дошкільної освіти в Україні (державний стандарт дошкільної освіти).

5 листопада 2010 року у м. Києві відбувся Перший Всеукраїнський з'їзд педагогічних працівників дошкільної освіти. В його роботі прийняли участь представники всіх областей країни.

Питання для самоконтролю:

1. Прослідкуйте процес відбудови зруйнованої мережі закладів суспільного дошкільного виховання.
2. Що сприяло розбудові системи і мережі суспільного дошкільного виховання за досить короткий термін?
3. Які зміни вносилися у програми для дитячих садків протягом 40-50 рр.?
4. Проаналізуйте динаміку розвитку мережі закладів суспільного дошкільного виховання в Україні у 70-80 рр.
5. Яких змін зазнавали програмно-методичні документи для дошкільних закладів протягом 70-80 рр.?
6. Назвіть основні теоретичні і методичні праці у галузі дошкільної педагогіки українських учених у 60-80 рр.
7. Проаналізуйте розвиток дошкільної педагогічної освіти у 60-80 рр.

8. Що спричинило на початку 90-х років кризові явища в системі дошкільної освіти.

9. Проаналізуйте динаміку змін, що відбулися у мережі закладів дошкільної освіти України, починаючи з 1992 року.

10. Що відбулося позитивного в розвитку дошкільної освіти за часів набуття Україною державної незалежності?

11. Які нормативно-правові документи, що регламентують функціонування дошкільної галузі, були прийняті на початку ХХ ст.?

12. Яких перетворень зазнала система підготовки спеціалістів дошкільної освіти в 90-ті роки ХХ ст. і на початку ХХІ ст.?

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Виховання, школи, педагогічна думка країн Стародавнього Сходу, Греції, Риму

Питання для обговорення

1. Виникнення перших шкіл у світовій цивілізації.
2. Виховання в Давній Греції.
3. Древньогрецькі філософи про формування людської особистості (Сократ, Платон, Арістотель, Демокріт).
4. Школи і педагогіка Стародавнього Риму.
5. Гуманістичні ідеї освіти і виховання (Вітторіно да Фельтре, Франсуа Рабле, Еразм Роттердамський, Мішель Монтень)

Тема 2. Педагогічна діяльність та ідеї Я.-А.Коменського

Питання для обговорення

1. Життя та діяльність Я.-А. Коменського.
2. Вікова періодизація та освітня система Я.-А. Коменського. Обґрунтування класно-урочної системи навчання.
3. Я.-А.Коменський про педагога.
4. Я.-А. Коменський про виховання дітей дошкільного віку. Книга «Материнська школа».
5. Підручник Я.-А. Коменського «Світ чуттєвих речей у малюнках».

Тема 3. Європейські педагоги XVII-XVIII століття

Питання для обговорення

1. Педагогічні погляди Джона Локка.
2. Сутність виховання «джентльмена» Дж. Локка.
3. Педагогічна система Ж.-Ж. Руссо.
4. Педагогічні погляди французьких просвітителів К.Гельвеція, Д.Дідро.
5. Педагогічна діяльність Й.-Г.Песталоцці.

**Тема 4. Педагогічна теорія та практика дошкільного виховання
Ф.Фребеля**

Питання для обговорення

1. Життєвий шлях та педагогічна діяльність Ф. Фребеля.
2. Загальнотеоретичні основи педагогічної системи Ф. Фребеля
3. Розвиток Ф. Фребелем теорії гри. «Дарунки Фребеля»
4. Актуальність ідей педагога.

Тема 5. Педагогічна діяльність та система М.Монтессорі

Питання для обговорення

1. Педагогічна діяльність М. Монтессорі.
2. Ідея вільного виховання та самовиховання у педагогічній системі М. Монтессорі.
3. Дидактичний матеріал і вправи по сенсорному вихованню, розроблені М. Монтессорі.
4. Актуальність ідей М. Монтессорі.

Тема 6. Освіта давньоруської доби

Питання для обговорення

1. Язичницька педагогіка слов'ян.
2. Освіта Київської Русі.
3. Освітня політика давньоруських князів.
3. Традиції та обряди як основа української етнопедагогіки.
4. Форми та методи народного виховання дітей.
5. Пам'ятки педагогічної літератури Давньої Русі.

Тема 7. Розвиток національної освіти та виховання в період українського ренесансу

Питання для обговорення

1. Історична зумовленість українського ренесансу.
2. Братські школи України.
3. Острозький культурно-освітній центр.
4. Києво-Могилянська академія.
5. Козацтво - унікальне явище в українській і світовій історії.
6. Школа та освіта в Запорізькій Січі.
7. Фізичне і психофізичне виховання козацької молоді.
8. Педагогічні погляди і діяльність Г.Сковороди.
9. Сподвижники педагогічної думки українського Відродження (Г.Смотрицький, М.Смотрицький, І.Вишенський, С.Зизаній, Л.Зизаній. К.Ставровецький. І.Борецький, П.Беринда. Є.Славинецький, С.Полоцький. Ф.Прокопович).

Тема 8. Педагогічна теорія К. Ушинського

Питання для обговорення

1. Життя і педагогічна діяльність К. Ушинського
2. Ідея народності виховання. Рідно мова як засіб навчання і виховання
3. К. Ушинський про сімейне і суспільне виховання дітей дошкільного віку

4. К. Ушинський про соціальну природу гри і її виховну роль
5. Підручники К. Ушинського «Рідне слово», «Дитячий світ»
6. К. Ушинський про особистість педагога

Тема 9. Педагогічна думка в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.

Питання для обговорення

1. Педагогічні погляди Т. Шевченка.
2. Педагогічні ідеї Лесі Українки.
3. Педагогічні погляди І. Франка.
4. Педагогічні ідеї Куліша.
5. Педагогічні погляди і діяльність О. Духновича.
6. Педагогічні ідеї М. Драгоманова.

Тема 10. Видатні педагоги – організатори і теоретики суспільного дошкільного виховання початку XX ст.

Питання для обговорення

1. Суспільно-педагогічна діяльність та ідеї Наталії Лубенець.
2. Педагогічна діяльність Тимофія Лубенця.
3. Педагогічна діяльність Івана Сікорського.
4. Педагогічна діяльність та ідеї Василя Зеньківського.
5. Педагогічні погляди О. Дорошенко.

Тема 11. Педагогічна діяльність Софії Русової

Питання для обговорення

1. Громадська і педагогічна діяльність С. Русової.
2. С. Русова про загальні засади виховання дітей дошкільного віку.
3. Педагогічні погляди Софії Русової про зміст і організацію навчання дітей дошкільного віку.
4. С. Русова про моральне виховання дітей дошкільного віку.
5. Актуальність ідей Софії Русової.

Тема 12. Суспільне дошкільне виховання на Волині у XX ст.

Питання для обговорення

1. Передумови розвитку дошкільної освіти на Волині.
2. Діяльність громадських організацій краю щодо популяризації та реалізації ідеї суспільного дошкільного виховання дітей:

- Житомирське благодійне товариство;
- Волинське товариство сприяння вихованню дітей з відділом їхнього захисту;
- громадські організації міжвоєнного періоду (—Просвіта, Мацеж польська Волині, Союз українок Волині, Союз жінок-українок громадської праці).

3. Організація та зміст діяльності інституцій дошкільного виховання на Волині у другій половині XIX – у першій половині XX ст.

4. Фахова підготовка вихователів краю у другій половині XIX – першій половині XX ст.:

- в умовах царської Росії;
- в складі II Речі Посполитої;
- у Волинській області

Тема 13. Педагогічна спадщина В.Сухомлинського

Питання для обговорення

1. Життя і педагогічна діяльність В. Сухомлинського
2. В. Сухомлинський про розумове виховання, особливостях виховання дітей шестирічного віку і підготовці їх до школи.
3. В. Сухомлинський про моральне виховання дітей.
4. В. Сухомлинський про естетичне виховання дітей.
5. В. Сухомлинський про родинне виховання, єдність родинного і суспільного виховання.
6. Використання ідей В. Сухомлинського у сучасній практиці виховання дітей дошкільного віку.

ПРАКТИКО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ

1. Зробити порівняльну характеристику Спартанської та Афінської системи виховання.

Характеристика виховання	Спартанське виховання	Афінське виховання
Мета виховання		
Система виховання (етапи)		
Основні напрямки (зміст)		

2. Тезисно законспекуйте ідеї праці М. Мора «Утопія» (книга друга «Про заняття ремеслом», покликання: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3752&page=10> С.10.).

3. Виписати проблеми виховання та освіти з педагогічного роману Ф.Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель» (книга 1, розділ 23, покликання: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3979&page=10>, С. 9-10).

4. Прочитати з праці М.Монтеня «Досліди» розділ 26 «Про виховання дітей», виписати 10-12 висловлювань про освіту, навчання та виховання дітей (покликання: https://shron1.chtyvo.org.ua/Michel_Montaigne/Proby_Kn1.pdf?).

5. Скласти хронологічну таблицю життєвого та творчого шляху Я.-А. Коменського.

6. Проаналізувати навчальну книгу Я.-А. Коменського «Світ чуттєвих речей у малюнках» (покликання: <https://www.verbum.com.ua/01/2020/learning-to-read/komensky-gods-image/>

7. Обговорити окремі розділи книги «Материнська школа, або про дбайливе виховання юнацтва в перші шість років», визначити, що актуально вираховувати у вихованні дітей:

- з якою метою бог дає дітей і чого треба прагнути у вихованні їх;
- в який спосіб слід вправляти дітей у моральності та чеснотах;
- як довго діти мають перебувати в материнській школі;
- у який спосіб батьки мають готувати своїх дітей до школи.

8. Виписати з праці Дж. Локка «Думки про виховання» висловлювання про фізичне здоров'я та харчування дітей

9. Скласти хронологічну таблицю життєвого творчого шляху Ф.Фребеля.

10. Зобразити основні етапи життєвого шляху М. Монтезорі у вигляді схеми.

11. Тезисно законспектувати окремі розділи праці М.Монтезорі «Метод наукової педагогіки, застосований до дитячого виховання в «Будинках дитини»:

- регламент та розкладу у «Будинку дитини»;
- харчування дитини;
- дисципліна в «Будинку дитини».

12. Проаналізувати «Повчання дітям» Володимира Мономаха, випишіть з твору 6-8 висловлювань, які можна вважати нормами загальнолюдської моралі (покликання: <http://litopys.org.ua/litop/lit27.htm>).

13. У чому, на Вашу думку, виховна цінність твору? Знайдіть у «Повчанні» підтвердження таких тез: не лінуватись працювати; вести діяльне життя; творити добро людям; постійно вчитися; піклуватися про єдність рідної землі; безкорисливе служіння Вітчизні; вимоги щодо виховання дітей; обґрунтування важливості позитивного прикладу у вихованні молоді.

14. Зробити порівняльний аналіз системи освіти в Київській Русі та Західній Європі й заповніть таблицю.

15. Порівняння освіти в Київській Русі та Західній Європі періоду середньовіччя.

Освіта в Київській Русі та Західній Європі періоду середньовіччя		
	Система шкіл	Зміст навчання

16. Скласти хронологію основних культурно-освітніх подій Києво-Могилянської академії. Острозької академії.

17. Розробити рекомендації для вчителів щодо використання ідей і засобів козацької педагогіки у відродженні духовності української молоді, національно-патріотичному вихованні.

18. Виписати думки про освіту і виховання із творів Г. Сковороди «Вдячний Еродій», «Байки харківські».

19. Опрацюйте Статут Луцької греко-латино-словенської школи 1624 року (покликання: <https://lutsk.rayon.in.ua/topics/383070-lutskii-shkilnii-statut-1624-roku>). Основні положення запишіть. Зазначте, які освітньо-виховні традиції, зафіксовані у цьому документі, збереглися у сучасній школі.

20. Узагальнити роботу над вивченням педагогічної діяльності й наукової спадщини К.Ушинського. Показати різноплановість, багатоаспектність педагогічних поглядів К.Д.Ушинського. Окресліть коло проблем, які найбільш повно розкриті в педагогічній концепції вченого.

21. Узагальніть прогресивну педагогічну думку України другої половини XIX – початку XX ст. й складіть хронологічні таблиці «Видатні українські вчені, письменники, громадські діячі другої половини XIX – початку XX ст.» (Т.Шевченко, Леся Українка, І.Франко, П.Куліш, О.Духнович, М.Драгоманов) за схемою: роки життя, основні життєві події - громадський діяч, вчений - педагогічні погляди (тези).

22. Виписати думки Т.Шевченка про освіту і виховання.

23. Проаналізувати «Буквар южнорусский» Т.Шевченка (покликання: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev511.htm>).

24. Зробити анотацію статті Н. Лубенець «Фребель і Монтессорі».

25. Тезисно законспектувати працю Н. Лубенець «Народний дитячий садок»

26. Створити презентацію про життя, громадсько-педагогічну діяльність С.Русової.

27. Опрацювати розділ посібника О. Джус «Життя і творчість Софії Федорівни Русової» «Феномен Софії Русової» (С.11-16, (адреса посилання: <http://194.44.152.155/elib/local/2114.pdf>) та тезисно визначити, що на Вашу думку, лежить в основі неповторності особистості педагога.

28. Ознайомитися із змістом «Українського букваря» за підручником А.Потебні, який видала С. Русова (адреса посилання: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=9312>). Записати основні розділи букваря.

29. Виписати із праць С.Русової цитати, які є актуальними у ХХІ ст., обґрунтувати їх важливість.

30. Підгодовувати повідомлення про діяльність відомих громадський діячів краю:

- Материнська школа Олени Пчілки;
- діяльність сенаторки Олени Левчанцівської щодо поширення україномовних закладів для дітей дошкільного віку;
- громадсько-педагогічна діяльність Аркадія Животка в кременецьків «Просвіті».

31. . Зробити порівняльний аналіз розвитку мережі дошкільних інституцій. Пояснить причини бурхливого їх збільшення та різкого зменшення в різні періоди розбудови українського дошкілля на Волині.

32. Визначити зміст освітньо-виховної діяльності дошкільних інституцій краю на основі їх статутів (ясла для немовлят в Ковелі, охоронка для дівчат у Ковелі, будинок сиріт в Острозі, сиротинець Здолбунівського сеймику в Острозі, приватний дитячий садок Союзу жінок-українок громадської праці у Луцьку).

33. Підгодовувати повідомлення про діяльність відомих громадський діячів краю:

- материнська школа Олени Пчілки;
- Діяльність сенаторки Олени Левчанцівської щодо поширення україномовних закладів для дітей дошкільного віку;
- громадсько-педагогічна діяльність Аркадія Животка в кременецьків «Просвіті».

34. Зробити порівняльний аналіз розвитку мережі дошкільних інституцій. Пояснить причини бурхливого їх збільшення та різкого зменшення в різні періоди розбудови українського дошкілля на Волині.

35. Визначити зміст освітньо-виховної діяльності дошкільних інституцій краю на основі їх статутів (ясла для немовлят в Ковелі, охоронка для дівчат у Ковелі, будинок сиріт в Острозі, сиротинець Здолбунівського сеймику в Острозі, приватний дитячий садок Союзу жінок-українок громадської праці у Луцьку).

36. Виписати з праці В.Сухомлинського «Батьківська педагогіка» цитати про сімейне виховання.

37. Скласти анотацію до книги В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям».

Критерії оцінювання

За роботу на практичних заняттях бали розподіляються таким чином

Бал	Критерії оцінювання знань студента на практичному занятті		
	<i>Характер пізнавальної діяльності</i>	<i>Структура відповіді</i>	<i>Характер відповіді</i>
Мінімальна кількість 0.25 – 0.5 б	Репродуктивне відтворення начального матеріалу у вигляді доповнення до відповіді студентів	Зачитує виклад матеріалу за лекцією	Відповідь ситуативно усвідомлена
Нижче середньої 0.5– 1 б	Репродукція основних понять, категорій, принципів і закономірностей. Роз'яснення переважної кількості позицій	Зачитує визначення за лекцією (або з словника). Зачитує виклад матеріалу за лекцією та підручниками.	Відповідь усвідомлена, з наведенням власних прикладів
Вище середньої 1.5–2.5 б	Наведення власних прикладів щодо застосування розкритих проблем	Чітка структурована відповідь за попередньо підготовленим планом та детальним описом його позицій, використання додаткових джерел	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми, узагальнення викладеного у вигляді чіткого переліку позицій
Максимальна кількість – 3 б	Представлення власної схеми, віртуального проекту тощо	Власний мотивований, обґрунтований та відмінний від традиційного варіант відповіді	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми із застосуванням нетрадиційних форм викладу

САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Створити презентацію «Давньогрецькі філософи про виховання» (Арістотель, Демокріт, Платон, Сократ).
2. Скласти анотація на книгу Я.-А.Коменського ««Світ чуттєвих речей в малюнках»».
3. Ознайомитися з елементами народної педагогіки (прислів'я, приказки, колискові пісні, казки, загадки, лічилки). Виписати думки, які, на Ваш погляд, співзвучні з сучасністю.
4. На основі «Повчань Володимира Мономаха» розробити рекомендації для педагогів щодо організації патріотичного виховання дітей дошкільного віку.
5. Створити презентацію «Статут Луцької братської школи».
6. Написати есе «Національний дитячий садок в умовах російської агресії» (на основі праць С. Русової).
7. Створити презентація «Фундатори українського дошкільної освіти».

8. Визначити зміст освітньо-виховної діяльності дошкільних інститутцій краю на основі їх статутів (ясла для немовлят в Ковелі, охоронка для дівчат у Ковелі, будинок сиріт в Острозі, сиротинець Здолбунівського сеймику в Острозі, приватний дитячий садок Союзу жінок-українок громадської праці у Луцьку).

9. Скласти анотацію до книги В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям».

Індивідуально-дослідницькі завдання

1. Педагогічні інновації древньогрецьких філософів і можливості їх використання на сучасному етапі.

2. Проблема суспільного та індивідуального, державного та сімейного виховання в історії педагогіки стародавнього світу.

3. Зародження ідеалу гармонійно розвиненої особистості в Древній Греції і його відображення в сучасній педагогіці.

4. Зробити характеристику основних засобів народного виховання Древньої Русі, проаналізувати основні функції та своєрідність цих засобів.

5. Зробити порівняльний аналіз систем виховання й освіти у Київській Русі та країнах Європи епохи середньовіччя. Охарактеризувати успіхи древньоруської освіти у цьому відношенні.

6. З літературно-педагогічного пам'ятника Київської Русі «Повчання Володимира Мономаха дітям» виписати педагогічні ідеї та дати їм історико-педагогічну оцінку.

7. Проаналізувати найважливіші пам'ятки писемності Київської Русі, вказати на історико-педагогічну цінність цих пам'яток.

Вимоги до оформлення есе, презентації

- текст записується у таблицю (маршрутний лист), яка має такий вигляд:

Етапи презентації	Номер слайду
ВСТУП Представлення теми та виконавця Оголошення мети проекту...	1
План роботи, розділи, з яких складається презентація Тривалість презентації	2
ОСНОВНА ЧАСТИНА Розкриття першого пункту плану...	3
...	№
ПІДСУМОК	№ +1
ВИСНОВОК	№ +2

• обсяг доповіді відповідає виступу у звичному темпі мовлення впродовж 3-4 хвилин.

Вимоги до оформлення слайдів презентації.

Структурно обов'язковими слайдами вважаються:

I – Титульний слайд (тема та автор)

II – Зміст (план роботи, розділи, з яких складається презентація)

III – N – Сама презентація (слайди, що розкривають тему)

N +1 Підсумок (по пунктах перераховано ключові моменти (або висновки по розділах) дослідження)

N+ 2 – Висновок (загальний висновок з досліджуваної теми, перспективи)

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій		Кількість балів
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проекту	
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	
	Один шаблон на усю презентацію.	
	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти...)	
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	
	Відповіді на запитання по темі проекту	
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	
	Креативне завершення презентації	
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	
	ТЕМП МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	
ВСЬОГО БАЛІВ		

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ

ДЛЯ МОДУЛЬНОГО /СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Перший рівень (відповіді на запитання цього рівня оцінюються максимальною кількістю 3 бали).

1. Спартанська система виховання.
2. Афінська системи виховання.
3. Культура та освіта Стародавнього Сходу.
4. Виховання і освіта у середні віки в Західній Європі.
5. Життя і педагогічна діяльність Я.А.Коменського.
6. Педагогічна діяльність Ф. Фребеля. «Дари» Ф. Фребеля.
7. Педагогічна діяльність М.Монтессорі.
8. Школа й освіта у Київській Русі (IX – XIII ст.).
9. Діяльність січових і козацьких шкіл в Україні. Козацька педагогіка.
10. Києво-Могилянська Академія як центр освіти, науки і культури України у XVII – XVIII ст.
11. Педагогічна діяльність К. Ушинського.
12. Перші заклади суспільного дошкільного виховання в Україні.
13. Психолого-педагогічна підготовка вихователя у Фребелівському педагогічному інституті.
14. Діяльність Київських педагогічних товариств.
15. Педагогічна діяльність та ідеї Н. Лубенець.
16. Громадська та педагогічна діяльність С. Русової.
17. Педагогічна діяльність А. Животка.
18. Педагогічна діяльність В. Сухомлинського.

Другий рівень (відповіді на запитання цього рівня оцінюються максимальною кількістю – **5 балів**).

1. Обґрунтувати переваги Афінської освітньої системи, які мають непересічну цінність для сучасної педагогіки.
2. Порівняльна характеристика Спартанської та Афінської системи виховання
3. Аналіз діяльності шкіл Середньовіччя та програм навчання в них.
4. Охарактеризувати особливості системи освіти Середньовіччя.
5. Охарактеризувати систему лицарського виховання та виникнення освіти для дівчат.
6. Розкрити зміст лицарського виховання та прослідкуйте причини появи освіти для жінок, її зміст.
7. Охарактеризувати принцип природовідповідності, вікову періодизацію та систему шкіл за Я.-А. Коменським.
8. Охарактеризувати розвиток педагогічної думки за часів Київської Русі.
9. Порівняльний аналіз системи освіти в Київській Русі та Західній Європі.
10. Загальна характеристика діяльності «братських шкіл».

11. Охарактеризувати зміст освіти та навчальний процес в Острозькій та Києво-Могилянській академіях (порівняльний аспект).
12. Схематично відобразити дидактичну систему К.Д. Ушинського за такими складовими: мета, зміст освіти, принципи та методи навчання.
13. Визначити елементи дошкільної педагогіки у філософських системах стародавнього світу.
14. Проблеми дошкільного виховання дітей в пам'ятках літератури Київської Русі.
15. Загальна характеристика розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні в 20-30-х рр. ХХ ст.
16. Загальна характеристика розвитку суспільного дошкільного виховання на Україні в 50-90-х рр. ХХ ст.
17. Сучасні тенденції розвитку дошкільної освіти незалежної України та їх порівняння із зарубіжними.
18. Місце історії дошкільної педагогіки у формуванні професіоналізму педагога-вихователя.

Третій рівень (*максимальна кількість балів за виконання завдання цього рівня – 7 балів*).

1. Проаналізувати, яким було відношення Демокріта, Сократа, Платона та Аристотеля до праці та її місця у вихованні молоді. Дати порівняльну характеристику поглядів названих вище мислителів щодо цієї проблеми.
2. Вказати Вашу думку на погляд Я.А.Коменського про вчителя, якому «вручена посада, вищої за яку не може бути під сонцем»? Аргументувати свою позицію.
3. Пояснити твердження Я-А. Коменського про те, що освічена людина без моральності небезпечніша неосвіченої, але моральної людини. У чому, на Ваш погляд, педагогічне значення висловлювання педагога: «Вченість без доброчесності все одно, що золоте кільце в носі у свині»?
4. Значення педагогічних ідей Я.А.Коменського для сучасного дошкільного закладу.
5. Використання педагогічних поглядів Ф.Фребеля в практиці роботи сучасних закладів дошкільної освіти, їх актуальність.
6. Використання педагогічних поглядів М.Монтессорі в практиці роботи сучасних закладів дошкільної освіти, їх актуальність.
7. Написати твір-роздум на тему: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна попередньо пізнати її також у всіх відношеннях...» (К.Ушинський).
8. Обґрунтувати чинники виникнення братських шкіл в Україні.

9. Аргументувати, що Києво-Могилянська академія вирізнялася демократизмом організації навчання і громадянського життя студентів.

10. Пояснити вислів Г.Сковороди: «Виховання криється в природі самого народу, як вогонь і світло невидиме в кремені». Які головні умови потрібні людині для щастя?

11. Проаналізувати вислів К. Ушинського: «Виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до життя». Як пояснив цю тезу педагог?

12. Використання педагогічних поглядів Софії русової в практиці роботи сучасних закладів дошкільної освіти, їх актуальність.

13. П'ястити, як Ви розумієте думку С.Русової «... самі садки є занадто поважними установами, щоб їх можна довіряти кому-небудь». Зазначити, які основні вимоги вона ставила до вихователя. Довести їх актуальність.

14. Чи погоджуєтесь Ви з думкою В.Сухомлинського, що домінуючим має бути виховання: «Навчання – це лише одна з пелюсток тієї квітки, що називається вихованням у широкому розумінні цього поняття. У вихованні немає ні головного, ні другорядного, як немає головної пелюстки серед багатьох пелюсток, що створять красу квітки. У вихованні все головне – і урок, і розвиток різнобічних інтересів дітей поза уроком, і взаємовідносини вихованців у колективі». Відповідь аргументувати.

15. На основі твору В. Сухомлинського «Сто порад учителям» обґрунтувати актуальність кількох порад.

16. Охарактеризувати ідею уроків мислення за В.Сухомлинським.

17. Використання ідей В. Сухомлинського у сучасній практиці виховання дітей дошкільного віку, їх актуальність.

Критерії оцінювання модульного/семестрового контролю

Вид завдання	Бали	Критерії оцінки
Теоретичне питання	3	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом в повному обсязі. Відповідь на питання сформульовано в термінах освітнього компонента, викладено науковою мовою.
Перший рівень	2	Здобувач вищої освіти загалом володіє навчальним матеріалом, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки.
	1-0	Здобувач вищої освіти частково володіє навчальним матеріалом або не володіє навчальним матеріалом.
Другий рівень	5	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом в повному обсязі; аргументовано його викладає; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичного питання; демонструє авторську позицію здобувача освіти.
	4-3	Самостійно викладає основний зміст навчального матеріалу, але без глибокого всебічного аналізу.

Практичне завдання Третій рівень	2	Здобувач освіти не в змозі ґрунтовно викласти зміст питання, допускаючи при цьому суттєві помилки.
	1-0	Здобувач вищої освіти не в змозі викласти зміст питання, не володіє ключовими поняттями, не володіє навчальним матеріалом.
	7	Здобувач вищої освіти дав повну, інноваційно орієнтовану, креативну, вичерпну відповідь, яка складається з: правильного вибору алгоритму вирішення завдання; структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; ґрунтовних висновків; авторське бачення проблеми та її практичне вирішення.
	6-5	Здобувач вищої освіти розуміє суть завдання, наявна особистісна позиція студента. Відповіді властиві інноваційність і креативність у вирішенні практичного завдання. Містить деякі помилки у виборі алгоритму вирішення завдання.
	4-3	Здобувач освіти розуміє сутність проблеми, знає алгоритм її розв'язання. Містить суттєві помилки у виборі та реалізації алгоритму вирішення завдання; відсутня авторська позиція; містить грубі помилки й не має пояснень і висновків.
	2-0	Здобувач вищої освіти не розуміє або не повністю розуміє завдання; не в змозі його виконати; виконав завдання частково або й повністю неправильно (виконав менш ніж 20% завдання).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Завгородня Т.К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник / Т.К.Завгородня, Л.М.Прокопів, І.В.Стражнікова. Івано-Франківськ, 160 с. URL: <https://surl.it/cqtveb>
2. Історія дошкільної педагогіки: збірник тестів з курсу для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 012 «Дошкільна освіта» / укладач О. М. Попович. Мукачево : МДУ, 2019. 56 с. URL: http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4144/1/ilovepdf_merged%20%2836%29.pdf
3. Салига Н. Історія дошкільної педагогіки : навчально-методичний посібник до курсу. Івано-Франківськ, 2016. 96 с. URL: <https://surl.li/epolzd>
4. Сбруєва А. А., Рисіна М. Ю., Осьмук Н. Г., Чистякова І. А. Практикум з історії педагогіки: навч.-метод.посіб. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 165 с. URL: <http://surl.li/mwisg>
5. Скільський Д.М. Історія української педагогіки : ілюстрований навчальний посібник. Тернопіль: Богдан, 340 с. URL: <https://surl.li/iklknq>
6. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: навч. посібник. Харків : Вид-во «Діса плюс» 2016 . 354 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0058836.pdf>

7. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: підручник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2016. 424 с.

8. Хмельницька О. С. Педагогіка. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник. Переяслав (Київ. обл.): Домбровська Я.М., 2021. 222 с. URL: <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4bc4a71e-b872-4134-b207-967ca5f2e2a3/content>

9. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / Упоряд. О.С. Березюк, О.М. Власенко; За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С. 81-93, 97-102. URL : <https://surl.li/ymjgtl>

Допоміжна

1. Bogush A., Ruslana N., Malinovska N., Durmanenko Y., **Bubin A.** The impact of a dual education system on the professional training of future preschool teachers in higher education institutions. *Revista EDaPECI (SE)*.v 24. n.1.jan./abr.2024. p.172-184. URL: <https://periodicos.ufs.br/edapeci/article/view/19940>

2. Zdanevych, L., Bielienska, H., Ponomarenko, T., Bubin, A., Tsypluk, A. (2021). Training technologies as a means of increasing motivation for creative activity of future nursery teachers. *Laplace Em Revista (International)*. Vol. 7, n. Extra E, Aug., 2021, p.254-261. <https://doi.org/10.24115/S2446-622020217Extra-E1184p.254-261>

3. Бубін А. К.Д. Ушинський про сімейне виховання. *Збірник матеріалів третіх педагогічних читань «Актуальні ідеї К.Д. Ушинського в контексті навчання й виховання української молоді» з нагоди 195-річчя від дня народження*. Луцьк : Луцький педагогічний коледж, 2019. С. 18-21.

4. Бубін А. Материнська школа Олени Пчілки. *Сучасна наука та освіта Волині* : зб. матеріалів наук.-практ. конф., 22 листопада 2018 р., Володимир-Волинський / упоряд., головн. ред. Б.С.Жулковський. Луцьк : Волинь поліграф, 2018. С. 434-437.

5. Бубін А. Національне виховання дітей дошкільного віку у педагогічних поглядах Софії Русової. *Сучасна наука та освіта Волині* : зб. матеріалів наук.-практ. онлайн-конф. (20 листопада 2020 р.) / упоряд., голов. ред. О. Ю. Ройко. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. С.254-256.

6. Бубін А. О. Проблема сімейного виховання в контексті педагогіки Василя Сухомлинського. *Збірник матеріалів V педагогічних читань «Актуальні ідеї В.О. Сухомлинського в сучасному освітньому просторі»*. Луцьк, 2020. С.21-24.

7. Бубін А. О. Фахова підготовка вихователів дошкільних інституцій на Волині у першій половині ХХ століття. *Володимир-Волинський педагогічний коледж ім. А. Ю. Кримського: минушина, сучасність, майбуття* : матеріали

Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю, присвяченої 80-річчю освітнього закладу; 28 листоп. 2019 р., м. Володимир-Волинський / упоряд., голов. ред. Б. Є. Жулковський. – Луцьк : Вежа-Друк, 2019. –С.445-448.

8. Бубін А. Проблема виховання дітей дошкільного віку у погляди видатних діячі Волині кінця ХІХ – початку ХХ століття. *Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору: теорія, методологія, практика*: зб. матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 19 грудня 2024 року / [наук. ред.: П. М. Бойчук, О. Л. Фаст]. Луцьк: КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. 2024. С.27-31.

9. Бубін А. Рідномовна концепція К. Ушинського: теоретичний аналіз. *Збірник матеріалів другий педагогічних читань «Актуальні ідеї К.Д. Ушинського в контексті навчання й виховання української молоді»*. Луцьк : Луцький педагогічний коледж, 2018. С. 24-29.

10. Бубін А. О. Діяльність дошкільних інституцій на Волині: історико-педагогічний аналіз (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.). *Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору : І Міжнародна науково-практична конференція*, Луцьк : Луцький педагогічний коледж, 14 квітня 2016 року. С. 164-171.

11. Бубін А. О. Діяльність закладів суспільного дошкільного виховання на Волині (1946 –1950 рр.): організаційно-методичний аспект. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Випуск 150. С. 138-142.

12. Бубін А., Боярчук С. Український дитячий садок Софії Русової та реаліх українського дошкілля: порівняльний аспект. *Софія Русова – предтеча нової української школи : зб. наук. праць за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції 25-26 лютого 2021 р. / за ред. проф. І.В. Зайченка. Рівне. 2021. С.59-62.*

13. Бубін А.О. Педагогічна концепція Фрідріха Фребеля. II Всеукраїнська науково-практична конференція: *«Актуальні проблеми реформування дошкільної та початкової освіти України у контексті євроінтеграційних процесів»*. Рівне, 2019. С.33-35.

14. Дурманенко Є., Бубін А. Квazіпрофесійна діяльність у формуванні в майбутніх вихователів компетентності педагогічного партнерства. Академічні студії. Серія: Педагогіка. 2022. № 3. С.34-41.
URL:<http://academystudies.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/374/353>

15. Дурманенко Є., Бубін А., Боярчук С. Особливості формування готовності майбутніх вихователів до самоосвітньої діяльності. *Академічні*

студії. Серія «Педагогіка». Вип.2. 2023. С.58-67. URL: <http://tester.journalsofznu.zp.ua/index.php/pedagogy/article/view/483/455>

16. Інтегрування педагогічних ідей Фрідріха Фребеля : від класики до інновації. Методичні аспекти підготовки фахівців дошкільної освіти : навчально-методичний посібник / уклад. Н. Іванова, С. Боярчук, А. Бубін, М. Замелюк, С. Міліщук, Д. Стасюк, А. Циплюк. Луцьк, 2020. 162 с. URL: <http://lpc-dspace.org.ua/handle/123456789/569>

17. Формування професійної компетентності у майбутніх вихователів: теорія, досвід та інновації: (колективна монографія) / Іванова Н.В., Найда Р.Г., Бубін А.О., Бартків О.С., Борбич Н.В., Боремчук Л.І., Боярчук С.І., Дурманенко О.Л., Дурманенко Є.А., Замелюк М.І., Пуш О.А., Сакір Н.О., Оксенчук Т.В., Циплюк А.М., Ярощук Н.П. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 556 с. URL: <https://surl.li/thtanp>

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. URL: <https://lpc.in.ua/struktura/strukturni-pidrozdily/biblioteka/e-resursy/>

2. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського. URL: <http://dnpb.gov.ua/u>

3. Електронна бібліотека «Культура України». URL: <https://elib.nlu.org.ua/>

4. Електронна бібліотека «Україніка». URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB>

5. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>

Наталія ЯРОЩУК
*викладач кафедри теорії та
методики дошкільної освіти*

ПСИХОЛОГІЯ (ЗАГАЛЬНА, ВІКОВА)

Анотація освітнього компонента

Освітній компонент «Психологія (загальна, вікова)» є невід'ємною складовою підготовки майбутніх вихователів, оскільки забезпечує **теоретичну, практичну та соціально-психологічну базу** для ефективної організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти та формування професійної компетентності педагога.

Мета та завдання освітнього компонента

Мета – сприяти оволодінню майбутніми вихователями теоретичними основами психологічної науки, формувати в них мислення, навчити майбутніх фахівців аналізувати проблемні ситуації, готувати їх до свідомого оволодіння психологічними вміннями та навичками.

Завданнями вивчення освітнього компонента є ґрунтовне засвоєння методологічних принципів та основних понять загальної та вікової психології, змісту, основних закономірностей функціонування психіки та свідомості людини на різних вікових етапах, психічних процесів, індивідуальних властивостей та станів, основних детермінант формування, розвитку та поведінки особистості; оволодіння основними поняттями вікової психології (психологічний вік, онтогенез, сенситивні періоди, нормативні вікові кризи, психологічне новоутворення вікового періоду тощо), психологічними особливостями різних вікових періодів людини для того, що дасть змогу самостійно, професійно і грамотно розв'язувати складні педагогічні ситуації, створювати дитині умови для самоактуалізації та самовдосконалення особистості.

Вивчення ОК забезпечує формування:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти та характеризується комплексністю та невизначеністю умов

Загальні компетентності

КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

КС-2. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).

КС-9. Здатність до розвитку перцептивних, мнемічних процесів, різних форм мислення та свідомості у дітей раннього і дошкільного віку.

КС-18. Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.

ОК спрямований на розвиток таких компетентностей *Професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти»*

А2. Організаційна. А2.3. Здатність організовувати ігрову (провідну) та інші види дитячої діяльності та підтримувати види діяльності інші види діяльності, ініційовані дитиною.

А4. Предметно-методична. А4.1. Здатність формувати у здобувачів освіти ключові компетентності відповідно до державного стандарту.

Б1. Здоров'язбережувальна. Б1.2. Здатність організовувати психологічно безпечне освітнє середовище.

В1. Психоемоційна компетентність. В1.1. Здатність до самоконтролю, саморегуляції та толерантної взаємодії.

Результати навчання:

ПР 2. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій.

ПР 3. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами.

ПР 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

ПР 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами.

ПР 7. Планувати освітній процес у закладах дошкільної освіти з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей та потреб дітей раннього і дошкільного віку, дітей з особливими освітніми потребами та складати прогнози щодо його ефективності.

ПР 8. Вміти складати індивідуальні програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами та необхідні для навчання документи; бути знайомим з універсальним дизайном в освіті та розумним пристосуванням.

Результати навчання за освітнім компонентом

У результаті вивчення освітнього компонента студенти повинні *знати*:

- етапи становлення психології як окремої науки;
- дослідницькі методи загальної та вікової психології;
- основні поняття загальної, вікової психології та закономірностей розвитку психіки на різних вікових етапах;
- психічні процеси, стани і властивості людини на різних етапах розвитку;
- характеристики особистості та їхній прояв у різних видах діяльності;
- індивідуально-психологічні якості і властивості особистості.

Вміти:

- вільно та осмислено використовувати термінологічний апарат загальної та вікової психології;
- застосовувати у практичній психолого-педагогічній діяльності основні методи дослідження загальної та вікової психології (спостереження, опитування і експеримент);
- уміти визначати (діагностувати) характеристики та особливості прояву різних психічних процесів, станів і властивостей людини (здобувачів освіти) залежно від ситуації та обставин;
- розрізняти індивідуально-психологічні якості та властивості, а також характеристики людської особистості у цілому, з метою найефективнішої взаємодії в різних видах діяльності;
- визначати, аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання;
- аналізувати власне психічне життя й володіти прийомами самовдосконалення.

ЛЕКЦІЇ

ТЕМА. ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКА. МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЇ

Мета: сформувати у здобувачів здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, з'ясувати специфіку психології як науки, її предмет, задачі та структуру; розглянути поняття про психіку як предмет психології; визначити функції психіки, її основні властивості, закономірності розвитку та механізми її функціонування.

Опорні поняття: *психологія, предмет психології, галузі психологічної науки, поведінка, психічні явища, психічні процеси, стани, властивості, розвиток психіки, психіка, свідомість, спостереження, експеримент (лабораторний, природний), тестування, опитування (інтерв'ю, анкетування), бесіда, аналіз продуктів діяльності, соціометричний метод, етичні принципи психологічного дослідження.*

Література: основна [2; 7]; допоміжна [6; 7]; інформаційні ресурси [1].

Шлях розвитку уявлень про психіку можна розділити на два періоди – *донауковий і науковий*.

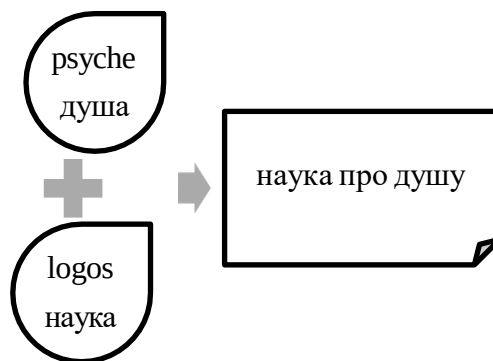

Рис. 1. Етимологія слова «психологія»

На першому етапі психіка розглядалась як душа (цей етап починається приблизно п'ять тисячоліть тому і закінчується на початку нашої ери).

Середину і другу половину XIX ст. можна вважати періодом становлення психології як самостійної науки.

Табл. 1. Етапи розвитку психології

Етапи розвитку психології				
I. Вчення про душу	II. Вчення про пізнання, досвід і свідомість	III. Вчення про поведінку	IV. Вчення про самосвідомість	V. Вчення про особистість
V ст. до н.е. – початок XVII ст. н.е.	середина XVII ст. – середина XIX ст.	друга половина XIX ст.	кінець XIX ст.	з початку XX ст.

Психологія – наука і система знань про закономірності, механізми, психічні факти і явища в житті людини.

Предмет психології – закономірності розвитку і вияву психічних явищ та їх механізми.

Принципи – максимально широкі за обсягом твердження, в яких фіксується предмет науки, її теорія і методи.

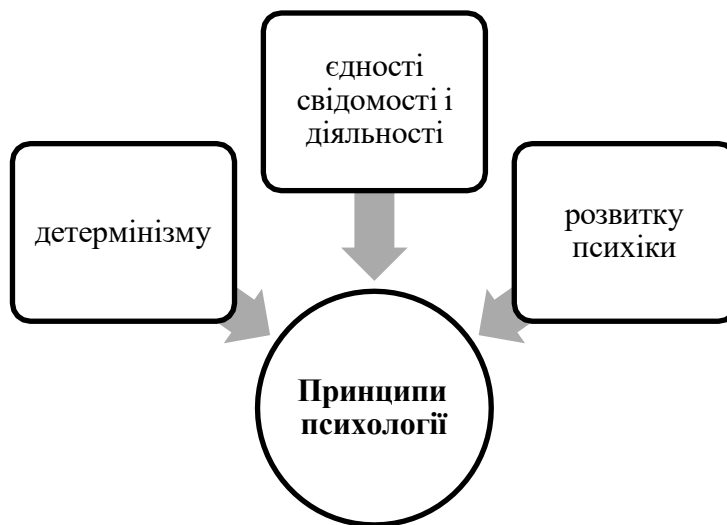

Рис. 2. Принципи психології

З розвитком психології як науки, з використанням психологічних знань у найрізноманітніших сферах людської діяльності поступово виокремилися і набули самостійності деякі галузі психологічних знань. Загальна психологія вивчає загальні закономірності психічної діяльності людини з нормальним розвитком.

Табл. 2. Галузі психології

Фундаментальна психологія	Прикладна психологія	Психологія аномального розвитку
загальна психологія	педагогічна психологія	сурдопсихологія
історія психології	психодіагностика	тифлопсихологія
психофізіологія	юридична психологія	патопсихологія
психологія особистості	психологія сім'ї	олігофренопсихологія
вікова психологія	медична психологія	
	військова психологія	
	...	

Табл. 3. Методи психологічного дослідження

Основні	спостереження	передбачає пізнання в природних життєвих умовах індивідуальних особливостей психіки людини через спостереження за її поведінкою, тобто, за об'єктивними, зовнішньо вираженими показниками;
	експеримент	здійснення експериментатором за психічними явищами, процесами піддослідного (лабораторний, природний).
Дод	самоспостереження	виступає як засіб вивчення, аналізу та синтезу власних учинків і дій, порівняння своїх думок із думками інших людей;

тести	це особливий вид дослідження, який становить собою систему завдань. Застосовують для оцінки рівня розвитку певної психічної якості в порівнянні встановленою нормою або стандартом;
інтерв'ю, бесіда	усне спілкування, іноді відповіді записують (можна із застосуванням записуючої апаратури).
анкетування	перелік питань, котрі дають респонденту для письмової відповіді.
соціометричний метод	призначений для вивчення думки щодо стосунків між членами групи;
аналіз продуктів діяльності	таких як: архівні матеріали, чернеткові записи, щоденники, креслення, варіанти ескізів та малюнків.

Психіка – функція мозку, яка полягає у відображенні об'єктивної дійсності в ідеальних образах, на основі яких регулюється життєдіяльність організму.

То ж, психіка виконує такі функції: пізнавальна, інструментальна, регулятивна.

Табл. 4. Психічні явища

Психічні явища		
Психічні процеси	Психічні стани	Психічні властивості
– це форма цілісного відображення людиною об'єктивної дійсності; вони мають динамічний скороминучий характер (короткотривалі). Психічні процеси поділяють на дві основні групи: а) пізнавальні процеси – відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уява; б) емоційно-вольові – почуття (емоції) та воля.	– психологічна характеристика людини, що відображає її триваліші, статичніші душевні переживання. В цю групу входять: настрій, афект, ейфорія, фрустрація, рішучість, зібраність, сумніви, а також втома, бадьорість, натхнення тощо.	– сталі, стійкі душевні якості суб'єкта, яким притаманні закріпленість і повторюваність в структурі особистості: темперамент, характер, здібності.

Увесь тривалий процес психічного розвитку складається з двох якісно відмінних періодів:

1) розвиток психіки у тварин, який підлягає законам спадковості, мінливості та природного добору;

2) розвиток психіки – свідомості у людини, який визначається суспільно-історичними закономірностями.

У процесі біологічної еволюції тварин виділяють три якісно відмінні **стадії розвитку психіки**:

1) стадія елементарної чутливості – сенсорна;

2) стадія предметного сприймання – перцептивна;

3) стадія найпростішої інтелектуальної діяльності.

Праця, суспільний спосіб життя – це головні чинники історичного розвитку людської свідомості як вищої форми психіки, яка виявляє ставлення людини до свого середовища, здатність змінювати природу, пристосовувати її до своїх потреб.

Ці особливості в психіці тварин відсутні. Вони не виокремлюють себе з навколишнього середовища, пасивно пристосовуються до його змін.

Свідомість – це вища інтегрована форма психіки, яка складається під впливом суспільно-історичних умов у трудовій діяльності людини та її спілкування за допомогою мови з іншими людьми.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте етапи становлення психології як науки.
2. Що є предметом психології? Які групи психічних явищ вона вивчає?
3. Надайте характеристики функцій психології.
4. Які основні завдання стоять перед сучасною психологією?
5. Назвіть основні принципи наукового вивчення психології. Чим зумовлена поява психіки у живих істот?
6. Охарактеризуйте галузі психології.
7. Назвіть етапи розвитку психіки.
8. Роль праці та мови у виникненні свідомості.
9. Що таке метод наукового дослідження?
10. Які методи належать до основних? до додаткових?
11. Назвіть вимоги до застосування методу спостереження.
12. У чому полягає суть методу експерименту? тестів? соціометрії? бесіди? аналізу продуктів діяльності?

ТЕМА. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Мета: сформувати наукове уявлення про особистість як суб'єкт діяльності і поведінки, як складну соціально зумовлену цілісну систему психічних якостей індивіда, розглянути структуру, з'ясувати роль біологічних, соціальних компонентів та власної активності в розвитку особистості, виявити закономірності розвитку особистості та її самосвідомості, сформувати у здобувачів здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Опорні поняття: *особистість, індивід, індивідуальність, суб'єкт діяльності, формування особистості, активність особистості, спрямованість особистості, мотивація, потреби, інтереси, цінності, установки, переконання, світогляд, самосвідомість, «Я-концепція», самооцінка, рівень домагань.*

Література: основна [2; 6; 7]; допоміжна [2; 9; 11]; інформаційні ресурси [7; 14].

У процесі спільної діяльності та спілкування в соціокультурному середовищі людина набуває особливої якості, яку позначають терміном «особистість».

Особистість – це конкретний індивід з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями.

Людина – істота природна, але біологічне в процесі історичного розвитку під впливом соціальних умов змінилося, набуло своєрідних специфічно людських особливостей.

Людина з'являється на світ повноправним членом суспільства і з народження, на відміну від тварин, яких іменують особинами, називається **індивідом**, тобто одиничним представником роду людського, продуктом тривалого розвитку і носієм індивідуально-своєрідних рис.

Індивідуальність – це поєднання психологічних особливостей людини, що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей.

Індивідуальність людини виявляється в рисах темпераменту, характеру, звичках, інтересах, особливостях сприймання, пам'яті, мислення, фантазії, у здібностях тощо.

Спрямованість – одна з найістотніших сторін особистості, що характеризують її мотиваційну сферу, її ініціативну поведінку, яка виходить за межі пасивних реакцій на зовнішні подразники.

Спрямованість = «Куди» і «Навіщо» рухається особистість

Основні **складові** спрямованості

- Потреби (матеріальні, духовні, соціальні).
- Мотиви (що спонукає до дії).
- Інтереси (напрямок пізнавальної активності).
- Ідеали та цінності (життєві орієнтири).
- Переконавання (усвідомлені принципи).

Спрямованість разом із світоглядом є вищим регулятором поведінки і дій людини.

Самосвідомість – це усвідомлення людиною себе самої у своєму ставленні до зовнішнього світу та інших людей. Вона має багато різних форм свого вияву. Одна з них пов'язана з пізнавальним аспектом психічної діяльності і виявляється у самоспостереженні, самооцінці, самоаналізі.

«Я-концепція» – це динамічна система уявлень людини про себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей; самооцінку та суб'єктивне сприймання зовнішніх факторів, які впливають на особистість.

Основою для функціонування всієї самосвідомості виступає **образ «Я»** – її центральний компонент – це система уявлень та знань людини про свої власні особливості, ознаки та якості.

Центральним компонентом «Я-концепції» є самооцінка особистості.

Самооцінка – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей.

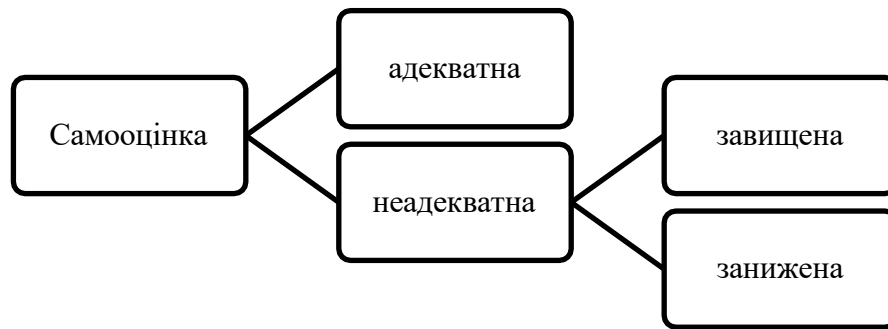

Рис. 3. Види самооцінки

Самооцінка особистістю своїх якостей визначає оцінку можливостей в досягненні цілей в різних сферах поведінки і діяльності. Від правильності самооцінки своїх можливостей залежить рівень домагань особистості.

Рівень домагань – це система перспективних завдань, які людина ставить для власного досягнення.

Рис. 4. Фактори формування особистості

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні ознаки особистості?
2. У чому виявляється суспільна сутність особистості?
3. Як співвідносяться поняття «особистість» та «індивідуальність»?
4. Охарактеризуйте структуру особистості.
5. Що таке спрямованість особистості?
6. Як взаємопов'язані самооцінка особистості та рівень її домагань?
7. Що є джерелом і рушійною силою розвитку особистості?
8. Які чинники зумовлюють психічний розвиток особистості?
9. Що таке інтереси? ідеали?
10. Чим відрізняються поняття *індивід*, *індивідуальність* і *особистість*?
11. Як у психології пояснюється формування «Я-концепції» особистості?
12. Що таке самооцінка і як вона впливає на поведінку людини?

ТЕМА. АКТИВНІСТЬ І ДІЯЛЬНІСТЬ

Мета: з'ясувати поняття діяльності, її структуру та єдність зі свідомістю людини, процес засвоєння діяльності, її основні види та характерні особливості, засвоїти основні поняття, структуру та закономірності психології діяльності, розглянути процес формування навичок, сформувані у здобувачів **здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.**

Опорні поняття: *активність, внутрішня і зовнішня активність, джерела активності, мотиви, діяльність, мета, дії, операції, результат, види діяльності (ігрова, навчальна, трудова, комунікативна, творча), знання, уміння, навички, звички, інтеріоризація, екстеріоризація.*

Література: основна [2; 6; 7]; допоміжна [2; 9; 11]; інформаційні ресурси [7].

Джерелом активності живих організмів є потреби, завдяки яким усе живе діє певним чином та в певному напрямі. Активність людини зумовлена потребами, які формуються в суспільстві в процесі виховання.

Активність людини є джерелом її розвитку, визначає діяльність і є її рушійною силою. Принципова відмінність між цими поняттями полягає в тому, що діяльність виходить із потреби в предметі, а активність – із потреби в діяльності.

Діяльність – це активність людини, що має усвідомлюваний характер і спрямована на досягнення поставленої мети, що визначається потребою.

Мета – це уявний кінцевий результат діяльності.

Дія – це реалізаційний компонент діяльності, спрямований на виконання певного завдання.

Діяльність – це зовнішньо-фізична та внутрішньо-психічна активність, тому і дії можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми.

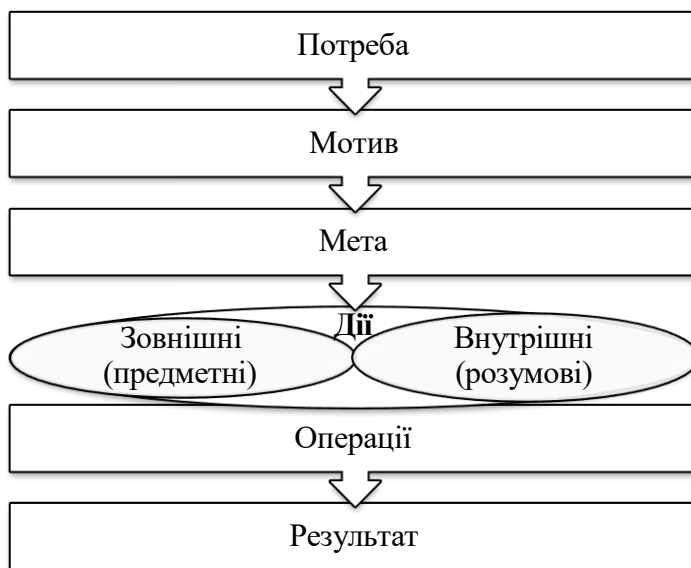

Рис. 5. Структура діяльності

Функції внутрішньої діяльності полягають в тому, що внутрішні дії готують зовнішні. Вони дозволяють людині уникнути помилок.

Зовнішньо-фізична діяльність здійснюється за допомогою зовнішніх предметних дій.

*Процес переходу від зовнішньої реальної дії до внутрішньої, ідеальної називають **інтеріоризацією** (перетворення у внутрішню).*

Відповідно процес переходу від внутрішньої (психічної) до зовнішньої (предметної) діяльності називають **екстеріоризацією** (перетворення у зовнішню).

Результатом діяльності є досягнення (недосягнення) визначеної мети (матеріальний, духовний продукт), який супроводжується контролем і оцінкою.

Успішне виконання будь-якої діяльності потребує від людини оволодіння необхідними засобами (знання, уміння, навички, звички).

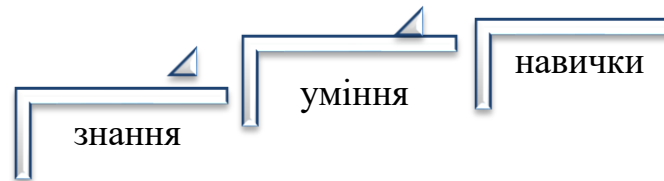

Рис. 6. Засоби діяльності

Людська діяльність різноманітна і багатогранна. Залежно від мети, змісту та форм розрізняють такі основні види діяльності:

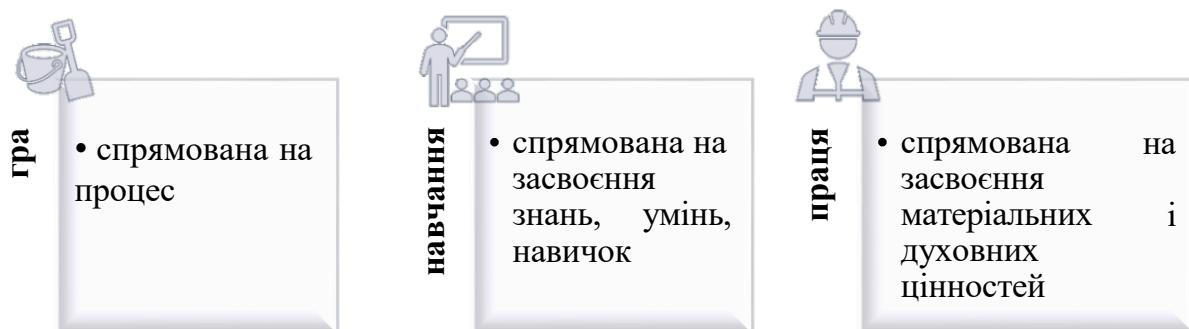

Рис. 7. Види діяльності

Залежно від віку людині властиві всі три різновиди діяльності, проте в різні періоди життя вони виявляються по-різному за метою, змістом, формою, значенням.

Питання для самоконтролю

1. Що характеризує поведінку тварин як специфічну форму активності?
2. Що характеризує діяльність як специфічну форму людської активності?
3. У чому полягає докорінна відмінність поведінки тварин від діяльності людини?
4. Якими є основні компоненти діяльності?
5. Як забезпечується контроль за виконанням діяльності?
6. У чому полягає механізм зворотної аферентації при виконанні дії?
7. Які характерні ознаки гри / навчання / праці як виду діяльності?
8. Що означає для людини процес оволодіння діяльністю?

ТЕМА. ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ

Мета: ознайомитися зі структурою й функціями спілкування; засвоїти види невербальної комунікації та визначити чинники формування першого враження про людину у процесі спілкування, сформувати у здобувачів

здатність до міжособистісної взаємодії та здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Опорні поняття: спілкування, комунікація, взаємодія, міжособистісні стосунки, соціальна перцепція, психологічний контакт, емпатія, рефлексія, дистанція спілкування, бар'єри спілкування, комунікативна сторона (обмін інформацією), інтерактивна сторона (організація взаємодії), перцептивна сторона (сприймання і розуміння партнера), вербальне спілкування, невербальне спілкування (міміка, жести, інтонація, поза, погляд), види спілкування, безпосереднє й опосередковане, міжособистісне, групове, конструктивне та деструктивне, комунікативна компетентність, активне слухання, конфлікт і шляхи його розв'язання, маніпуляції у спілкуванні.

Література: основна [2; 6; 7]; допоміжна [2; 9; 11]; інформаційні ресурси [9].

Поняття «спілкування» вживається в психологічній літературі в різних значеннях:

- як обмін думками, почуттями, переживаннями
- як один з видів діяльності
- як взаємодія, стосунки між суб'єктами, що мають діалогічний характер тощо
- може супроводжувати діяльність (граючись, діти спілкуються між собою).

Спілкування – це взаємодія двох або більше людей, під час якої виникає психічний контакт, що проявляється в обміні інформацією, взаємовпливі, взаєморозумінні, взаємопереживанні.

Крім взаємної спрямованості дій людей під час спілкування, найважливішою його характеристикою є те, що кожна особа у взаємодії однаковою мірою постає як суб'єкт, як особистість.

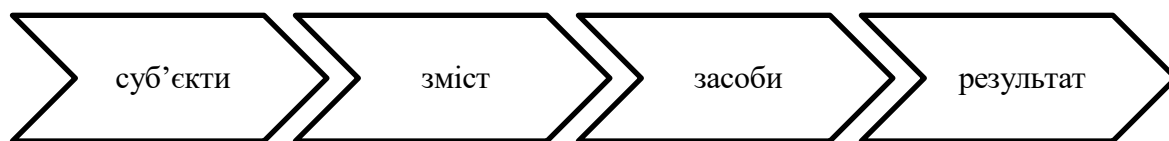

Рис. 8. Структура спілкування

Модель процесу спілкування

- **Хто? (Комунікатор,** джерело інформації, тобто людина, яка передає інформацію).
- **Що? (Повідомлення,** яке передає комунікатор).
- **По якому каналі? (Спосіб передачі інформації).**
- **Кому (одержувач, реципієнт** – це може бути як один співрозмовник, так і ціла аудиторія).

- **З яким ефектом?** (Реакція на отримане повідомлення, оцінка ефективності комунікації).

Мова – суспільне явище, найважливіший засіб влаштування людських стосунків.

Мова – це **засіб** чи знаряддя спілкування між людьми.

Мовлення – це конкретне застосування мови для висловлення думок, почуттів і настроїв. Мовлення є явищем психічним.

Невербальне спілкування – це спілкування за допомогою міміки, жестів і пантоміміки через прямі сенсорні чи тілесні контакти.

Рис. 9. Невербальні засоби спілкування

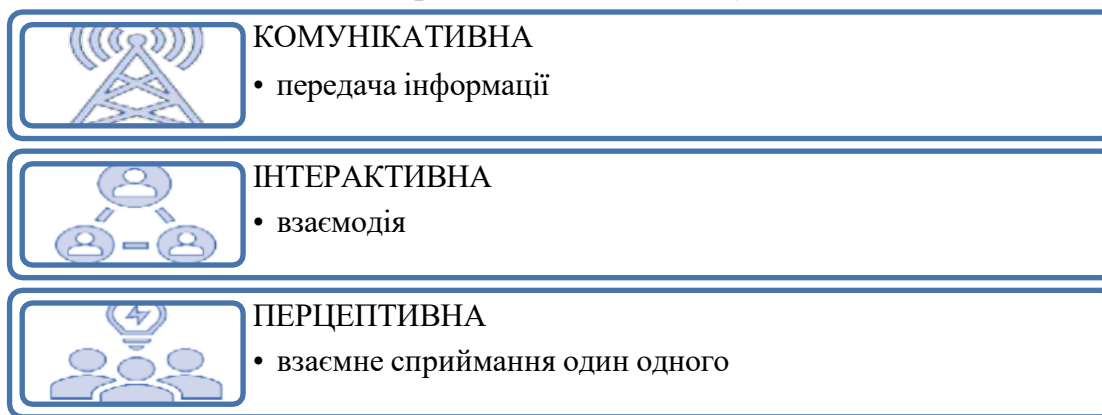

Рис. 10. Функції (сторони) спілкування

Комунікативна – функція обміну інформацією між суб'єктами спілкування. Останні виступають як *комунікатор* (той, що передає інформацію) та *реципієнт* (той, хто отримує інформацію), періодично обмінюючись ролями.

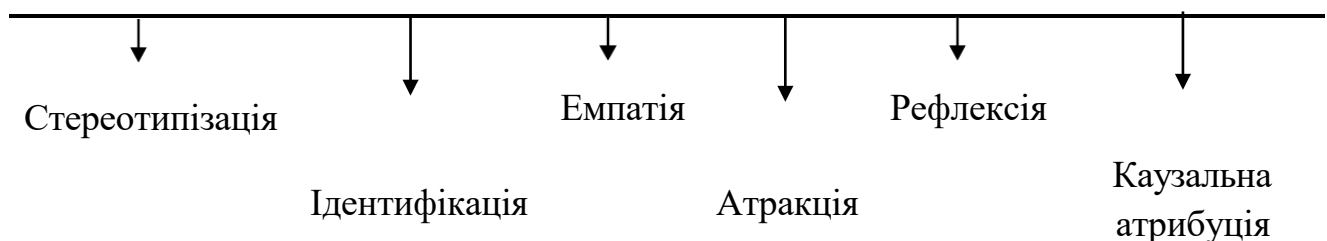
Комунікативний бар'єр – перешкода в обміні інформацією, обумовлена соціально-психологічними причинами

Відсутність єдиного розуміння ситуації – наслідок відмінності в системі особистісних смислів комунікантів, що створює перешкоду для їх взаємодії

Перцептивна функція спілкування розгортається як сприймання співрозмовника із подальшим формуванням першого враження чи ставлення до співрозмовника.

Механізми сприймання співрозмовника

Стереотипізація – феномен соціальної перцепції, що характеризується приписуванням схожих характеристик всім членам соціальної групи без усвідомлення відмінностей між ними.

Ідентифікація (ототожнення) являє собою спосіб пізнання іншої людини, коли припущення про внутрішній стан співрозмовника вибудовується на основі спроби поставити себе на місце цієї людини.

Емпатія – це емоційне співвідчування або співпереживання іншому.

Атракція – це вміння домогтися сприятливого, стійкого позитивного ставлення співрозмовника до себе; здатність позитивно налаштовувати, настроювати його стосовно себе.

Рефлексія – це механізм самопізнання в процесі спілкування, в основі якого лежить здатність людини уявляти й усвідомлювати те, як її сприймає партнер по спілкуванню.

Каузальна атрибуція – це механізм інтерпретації вчинків і почуттів іншої людини, прагнення з'ясувати причини поведінки суб'єкта.

Інтерактивна функція спілкування виступає як міжособистісна взаємодія, тобто сукупність зв'язків і взаємовідносин людей, що складаються в результаті їх спільної діяльності.

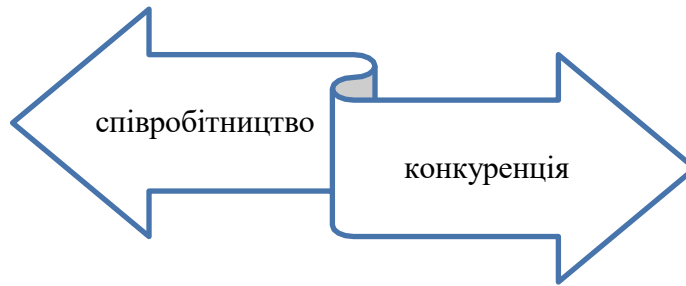

Рис. 11. Типи взаємодії

Люди, взаємодіючи між собою, прагнуть здійснити вплив одне на одного, отримати від партнера бажаної відповіді, виконати прохання тощо.

Форми впливу партнерів по спілкуванню: примус, переконання, навівання, психічне зараження, маніпуляція.

Конфлікт – зіткнення протилежних цілей, інтересів, позицій, думок, поглядів учасників взаємодії

Міжособистісний конфлікт – порушення стосунків взаємозв'язку і взаємовпливу між людьми.

Питання для самоконтролю

1. Чим зумовлюється потреба у спілкуванні між людьми?
2. Яку роль відіграє спілкування у суспільному житті?
3. Яка роль у спілкуванні належить невербальній комунікації?
4. У чому виявляється культура невербального спілкування?
5. Що означає комунікативна функція спілкування?
6. У чому полягає суть інтерактивної сторони спілкування?
7. Якими є умови ефективності спілкування?
8. Чи завжди обмін інформацією є спілкуванням?
9. У чому полягає відмінність між спілкуванням, взаємодією та взаємовідносинами?
10. У чому полягає роль невербальних засобів у процесі спілкування?
11. Які основні функції невербальної комунікації?
12. Що означає поняття «бар'єри у спілкуванні»? Які види бар'єрів ви знаєте?
13. У чому полягає роль емпатії в процесі міжособистісного спілкування?
14. Як емоційний стан учасників впливає на процес і результат спілкування?

ТЕМА. ТЕМПЕРАМЕНТ. ХАРАКТЕР. ЗДІБНОСТІ

Мета: сформувати наукове уявлення про темперамент, з'ясувати сутність теорій темпераменту, значення його динамічних характеристик в процесі формування особистості, про психологічні основи характеру людини, розкрити психологічні характеристики темпераменту, зрозуміти природу здібностей, співвідношення соціального і біологічного в становленні здібностей, їх види, рівні, природу загальних і спеціальних здібностей, з'ясувати можливі шляхи їх

формування, сформуванати у здобувачів **здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.**

Опорні поняття: *темперамент, індивідуальні особливості, фізіологічна основа темпераменту, сила, врівноваженість, рухливість нервових процесів, сангвінік, холерик, флегматик, меланхолік, емоційна збудливість, активність і реактивність, інтроверсія / екстраверсія, характер, риси характеру, акцентуації характеру, формування характеру, здібності, загальні і спеціальні здібності, обдарованість, талант, геніальність, задатки, інтелект, креативність.*

Література: основна [6; 7]; допоміжна [7; 9]; інформаційні ресурси [1; 5].

Психічні індивідуальні особливості – **темперамент людини** – виявляються в різній швидкості реакцій, у порогах чутливості, властивостях уваги, пам'яті, у спостережливості, кмітливості, інтересах. Індивідуальні особливості людини слід відрізняти від вікових особливостей, яких людина набуває впродовж дозрівання або старіння організму.

Темперамент – індивідуальна особливість людини, що виявляється в її збудливості, емоційній вразливості, врівноваженості та швидкості перебігу психічної діяльності.

Ці якості нервових процесів утворюють певні системи, комбінації, які й зумовлюють тип нервової системи.

Тип нервової системи – це поняття, яким оперує фізіолог, психолог користується терміном темперамент. По суті, це аспекти одного і того ж явища, що розглядається з двох сторін – з точки зору фізіології і поведінки.

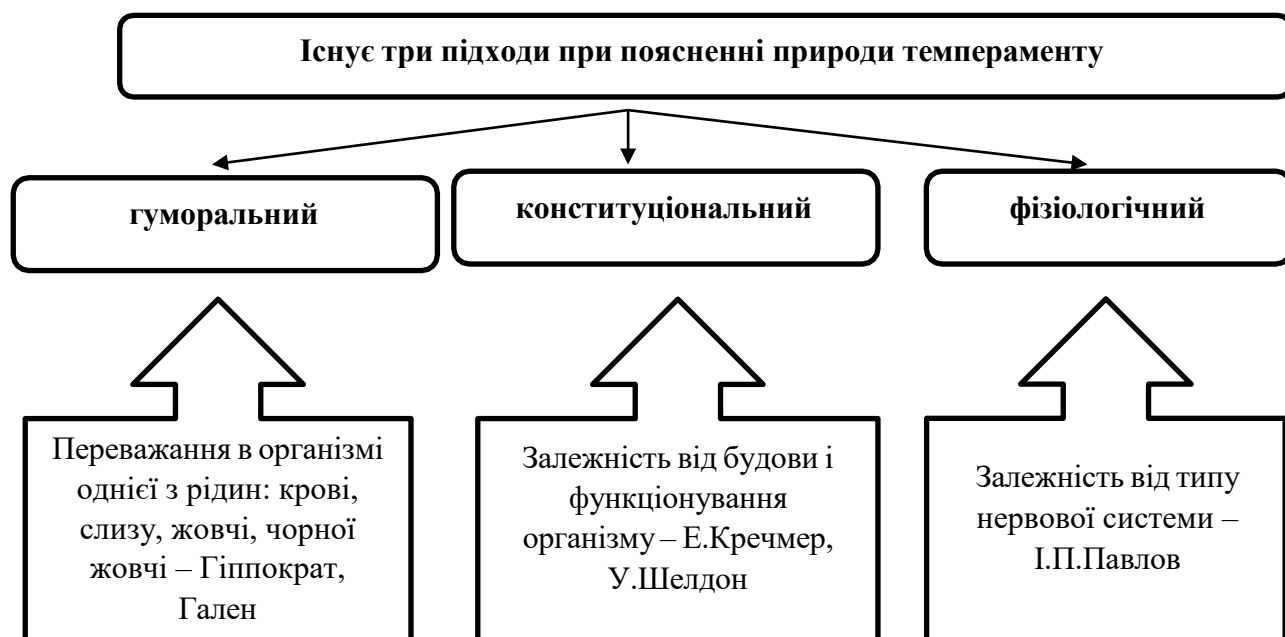

Рис.12. Теорії пояснення типів темпераменту

Виділені І.П. Павловим типи нервової системи за основними характеристиками відповідають чотирьом класичним типам темпераменту:

Сильний, врівноважений, рухливий – сангвінік;

Сильний, врівноважений, інертний – флегматик;

Сильний неуврівноважений тип – холерик;

Слабкий тип – меланхолік.

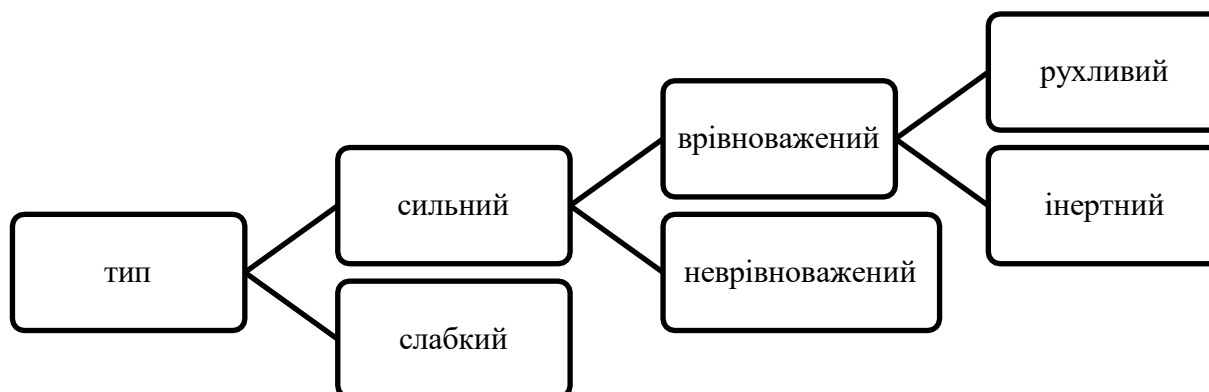

Рис. 13. Типи нервової системи

У сучасній психології користуються гіппократівською класифікацією типів темпераменту: сангвінік, холерик, флегматик і меланхолік.

Кожному з цих типів властиві своєрідні психологічні особливості.

Табл. 5. Характеристика типів темпераменту

Сангвінік	притаманні досить висока нервово-психічна активність, багатство міміки та рухів, емоційність, вразливість, лабільність. Разом з тим емоційні переживання сангвініка здебільшого неглибокі, а його рухливість при незадовільних виховних впливах є причиною недостатньої зосередженості, похапливості, а то й поверховості.
Холерик	характерний високий рівень нервово-психічної активності та енергії дій, різкість і стрімкість рухів, сильна імпульсивність та яскравість емоційних переживань. Недостатня емоційна і рухова врівноваженість холерика може виявитися, за умови відсутності належного виховання, в нестриманості, запальності, нездатності контролювати себе в емоційних обставинах.
Флегматик	характеризується порівняно низьким рівнем активності поведінки, ускладненням переключення, уповільненістю і спокійністю дій, міміки і мовлення, рівністю, постійністю та глибиною почуттів і настроїв. Невдале виховання може сприяти формуванню у флегматика таких негативних рис, як млявість, збідненість і слабкість емоцій, схильність до виконання лише звичних дій.
Меланхолік	властивий низький рівень нервово-психічної активності, стриманість і приглушеність моторики та мовлення, значна емоційна реактивність, глибина і постійність почуттів, але слабкий їх зовнішній вияв. За умови недостатньої вихованості в меланхоліка можуть розвинути такі негативні риси, як хвороблива емоційна вразливість, замкнутість, відчуженість, схильність до тяжких внутрішніх переживань, які виявляються і за

	неістотних життєвих обставин.

Усі типи темпераменту можна охарактеризувати за такими основними якостями (табл. 6):

Табл. 6. Властивості темпераменту

лабільність	
швидкість виникнення та протікання збудження і гальмування	
збудливість	
визначається тим, яка сила впливу необхідна, щоб викликати в людини реакцію	
реактивність	
сила емоційної реакції на зовнішні та внутрішні подразники	
активність	
характеризується тим, наскільки людина активна під час подолання перешкод	
темп реакцій	
швидкість протікання психічних процесів та реакцій	
пластичність	ригідність
гнучкість, легкість пристосування до нових умов	інертність, нечутливість до зміни умов
екстраверсія	інтроверсія
спрямованість особистості на довкілля, на оточуючих людей, предмети, події	фіксація особистості на собі, на своїх переживаннях та думках, схильність до самоаналізу, замкненість

Кожній людині, крім динаміки дій, що виявляється в темпераменті, крім спрямованості дій, притаманні істотні особливості, які впливають на її діяльність та поведінку. Подібні риси виявляються у людей настільки яскраво і постійно, що визначають собою типовий різновид особистості. Такі психологічні особливості особистості називають *рисами характеру*.

Характер – це сукупність постійних індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, ставленні до колективу, інших людей, праці, навколишньої дійсності та до самої себе.

Характер людини можна зрозуміти тільки в її суспільній діяльності, суспільних відносинах.

Табл. 7. Класифікація рис характеру:

1. Первинні

Вибудовуються із різних психічних процесів і станів. Вони формуються на ранніх етапах онтогенезу та регулюють рівень активності і поведінки людини			
моральні	вольові	емоційні	інтелектуальні
2. Вторинні			
Цей клас складають морально смислові вторинні якості характеру, вони найбільш тісно пов'язані із суспільними відносинами людини. Вони формуються на пізніх етапах онтогенезу, коли людина входить у ширший діапазон виконання різних видів діяльності.			
ставлення до праці	ставлення до себе	ставлення до інших людей	ставлення до природи, речей

Пам'ятаючи про те, що характер є набутою якістю людини, зауважимо, що формування характеру – це тривале становлення постійних психологічних утворень під впливом об'єктивних і спеціально створених для особистості умов.

Рис. 14. Формула формування характеру

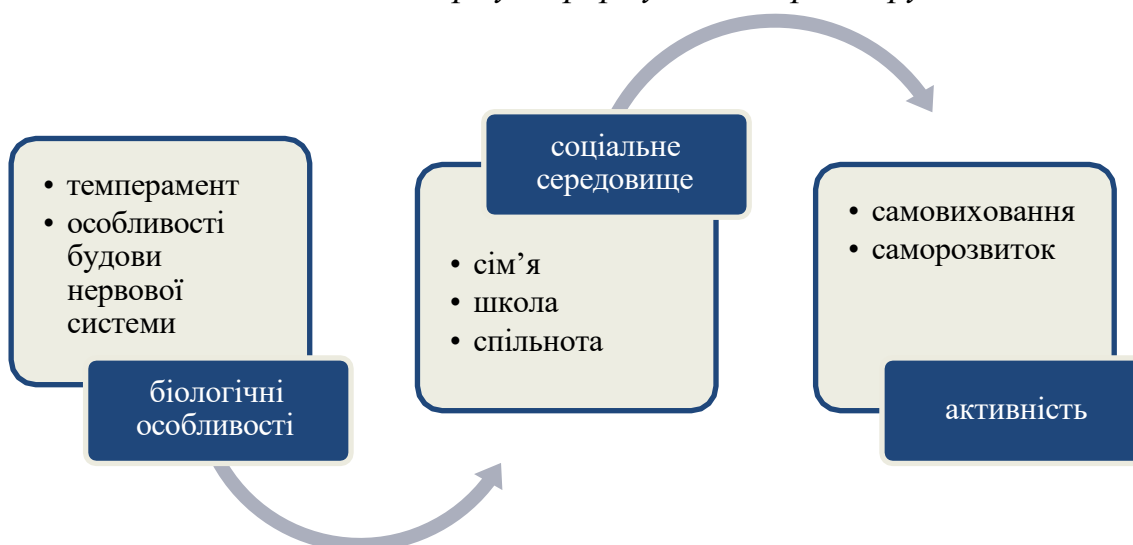

Рис. 15. Фактори формування характеру

Здібності – це властивості особистості, що існують тільки відносно тієї або іншої, але обов'язково визначеної, діяльності.

Отже, **здібності** – це сукупність індивідуально-психічних особливостей особистості, які забезпечують успіх у будь-якій діяльності, легкість і швидкість оволодіння нею.

Здібності тісно пов'язані з діяльністю:

-виявляються в ній (щоб дізнатись, чи здібна людина до певного виду діяльності, треба запропонувати їй спробувати себе в ній);

-розвиваються за допомогою діяльності (щоб розвинути ті чи інші здібності, треба багато працювати і відповідному напрямі);

-використовуються в процесі діяльності (навчання чи робота).

Розрізняють **загальні** та **спеціальні здібності**. Під **загальними** здібностями розуміють такі властивості індивідуальності, які забезпечують відносну легкість оволодіння знаннями, навичками, уміннями й ефективність у різних видах діяльності.

Спеціальні здібності людини свідчать про її здатність до успішного виконання певної діяльності; вони формуються і розвиваються у процесі підготовки до виконання цієї діяльності та в процесі цілеспрямованого діяння.

Індивідуальні відмінності здібностей людини характеризуються специфікою і мірою її здатності. Вони виявляються в тій діяльності, до якої особливо схильна людина, і свідчать, якою мірою ця діяльність виявляє її здібності.

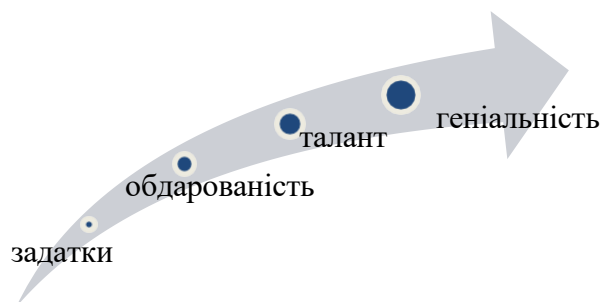

Рис. 16. Рівні розвитку здібностей

Питання для самоконтролю

1. Якими властивостями перебігу психічної діяльності характеризується темперамент?
2. Чи є екстравертованість або інтровертованість особистості закономірним проявом певного типу темпераменту?
3. Чи можна стверджувати, що темперамент безпосередньо впливає на формування рис характеру людини?
4. Як пов'язані між собою характер і темперамент?
5. Охарактеризуйте типи темпераменту.
6. Вплив історичного розвитку вчень про темперамент на сучасний погляд даного явища.
7. Надайте визначення терміну «характер». Назвіть чинники, які впливають на формування характеру.
8. Чи можна стверджувати, що темперамент безпосередньо впливає на формування рис характеру людини?
9. Якими є умови формування характеру?
10. Обдарованість, задатки, здібності, геніальність – як розрізнити і пов'язати ці поняття?
11. Роль задатків у розвитку спеціальних здібностей.
12. Які умови і передумови формування здібностей?

ТЕМА. УВАГА. ВІДЧУТТЯ, СПРИЙМАННЯ

Мета: сформувати у здобувачів здатність знаходити й опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі, а також уміння розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання з використанням базових психологічних і педагогічних понять; розглянути особливості уваги як умови ефективної діяльності особистості; опанувати поняття про відчуття й сприймання, усвідомити процеси їх виникнення, загальні властивості, види, закономірності та їх роль у пізнавальній діяльності.

Опорні поняття: відчуття, аналізатори (рецептор, провідні шляхи, мозковий центр), сенсорні процеси, адаптація, контраст, види відчуттів, сприймання, цілісність, осмисленість, ілюзії сприймання, увага, зосередженість, уважність, обсяг уваги, концентрація, стійкість, розподіл, переключення уваги.

Література: основна [6; 7]; допоміжна [7; 9; 11; 12]; інформаційні ресурси [11].

Увага – це особлива форма психічної діяльності, яка виявляється в спрямованості і зосередженості свідомості на вагомих для особистості предметах, явищах навколишньої дійсності або власних переживаннях.

Функції уваги полягають у тому, що людина серед безлічі подразників, що діють на неї, обирає потрібні, важливі, а інші гальмує, виробляє таким чином програми дій та зберігає зосередженість, контроль над протіканням їх.

Фізіологічним підґрунтям уваги є збудження, що виникає в корі великих півкуль головного мозку під впливом подразнень, які на нас діють.

Табл. 8. Властивості уваги

Зосередження (концентрація)	– виявляється в мірі інтенсивності зосередженості на предметі розумової або фізичної діяльності
Стійкість	– характеризується тривалістю зосередження на об'єктах діяльності
Переключення	– це навмисне перенесення уваги з одного предмета на інший, якщо цього вимагає діяльність
Розподіл	– виявляється в тому, що людина одночасно виконує кілька різновидів діяльності
Обсяг	– це така кількість об'єктів, які можуть бути охоплені увагою і сприйняті в найкоротший час

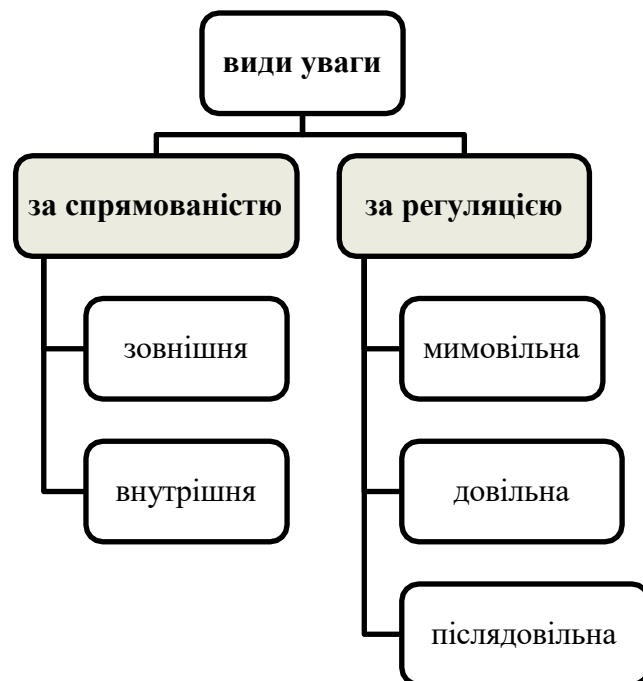

Рис. 17. Різновиди уваги

Пізнавальна діяльність – це процес відображення в мозку людини предметів та явищ навколишньої дійсності. Уся інформація із зовнішнього та внутрішнього середовища потрапляє до людини внаслідок процесів відчуття та сприйняття.

Відчуття – це психічний процес відображення окремих властивостей предметів або явищ при безпосередній їх дії на органи чуття.

Чутливість – це здатність відчувати вплив на рецепторний апарат різних екзо-і ендогенних факторів.

Відчуття може виникнути лише при безпосередній дії подразника на орган чуття. За своїм походженням відчуття, як і кожне психічне явище, має рефлексний характер.

Фізіологічною основою відчуттів є нервовий процес, який виникає при дії подразника на адекватний йому *аналізатор* (анатомо-фізіологічний апарат, спеціалізований для прийому впливів певних подразників із зовнішнього та внутрішнього середовища і переробки цих відчуттів).

Аналізатор складається з 3-х частин:

- 1) периферійний відділ, або рецептор (від лат. «приймач»);
- 2) чутливі нерви (аферентні, провідникові шляхи);
- 3) мозковий (центральный відділ).

Дія подразника на рецептор викликає нервовий імпульс, який певними нервовими шляхами передається до кіркових клітин аналізатора. Відповідна ж реакція передається по іншому (руховому) нерву. Мозкова частина – вищий відділ аналізатора. Саме тут і виникає відчуття.

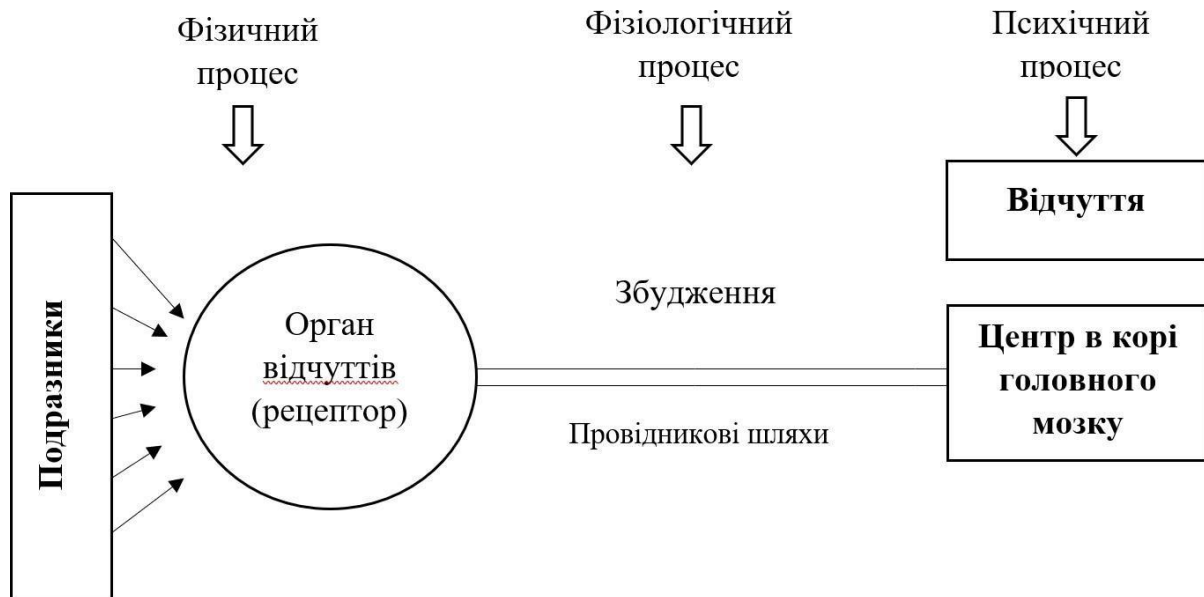

Рис. 17. Схема виникнення відчуттів

Табл. 9. Закономірності відчуттів

Закономірності відчуттів	
Поріг чутливості	– такий рівень інтенсивності подразника, який здатний викликати відчуття (нижній абсолютний, верхній абсолютний, поріг чутливості до розрізнення)
Адаптація (приспосування)	– це зміна чутливості аналізатора під впливом постійно діючого подразника, що проявляється у зниженні або підвищенні порогів
Сенсибілізація	– підвищення чутливості в результаті взаємодії аналізаторів, а також систематичних вправ
Взаємодія	– це зміна чутливості однієї аналізаторної системи під впливом діяльності іншої
Контрастність	– це зміна інтенсивності та якості відчуттів під впливом попереднього або супутнього подразника
Синестезія	– це виникнення під впливом подразнення одного аналізатора відчуття, характерного для іншого аналізатора

Табл. 10. Види відчуттів

КЛАСИФІКАЦІЯ ВІДЧУТТІВ	
① За наявності або відсутності безпосереднього контакту із подразником	
<i>контактні</i> (смакові, больові, тактильні)	<i>дистантні</i> (зорові, слухові, нюхові)

② За місцем розташування рецепторів		
<i>екстероцептивні</i> сприйняття організмом подразнень, що потрапляють із зовнішнього середовища	<i>інтероцептивні</i> процес виникнення, проведення і перероблення у центральній нервовій системі інформації	<i>пропріоцептивні</i> здатність сприймати положення і переміщення у просторі власного тіла
③ За видом аналізатора (по модальності подразника)		
зорові фоторецептори сітчатки ока;		
слухові слухові рецептори кортієва органу;		
нюхові нюхові рецептори у порожнині носа;		
смакові смакові рецептори ротової порожнини;		
дотикові дотикові рецептори тіла;		
статичні відображають статику тіла, його рівновагу, положення тіла в просторі;		
кінестетичні відчуття руху окремих частин тіла;		
температурні вид шкірних відчуттів, які виявляються перш за все у відчуттях тепла й холоду;		
больові відчуття, що характеризують такі дії, які можуть призвести до порушення цілісності організму;		
органічні відчуття спраги, нудоти, голоду;		
вібраційні відображають коливання навколишнього середовища.		

В оточуючому світі існують не окремі властивості самі по собі, а предмети, речі, явища. Тому на основі відчуттів повинен будуватися процес більш високого рівня, як процес відображення предметів в цілому в сукупності їх властивостей, інакше пізнання світу буде неможливим. Таким пізнавальним процесом є сприймання.

Сприймання – це психічний процес відображення в мозку предметів і явищ в цілому, в сукупності всіх їхніх властивостей та якостей при безпосередній дії на органи чуття людини.

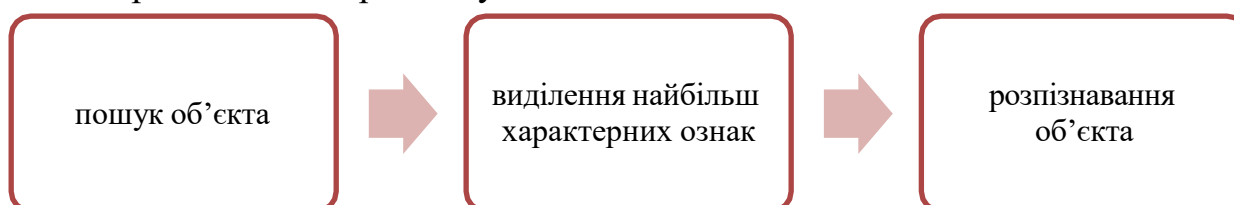

Рис. 18. Етапи цілеспрямованого сприйняття

Слід відмітити, що спеціальних органів сприймання немає. Матеріалом для нього є інформація, яка надходить від аналізаторів, причому в їх комплексній дії.

Іноді сприймання предметів буває неправильним, викривленим, помилковим.

Ілюзії сприймання – неадекватні сприймання, які неправильно, викривлено, помилково відображають об'єкти, що діють на аналізатори.

Табл. 11. Властивості сприймання

Властивості сприймання	
Предметність	– усвідомлене виділення і співставлення отриманих із зовнішнього світу відомостей
Цілісність	– здатність об'єднувати у ціле окремі елементи предмета протягом процесу сприйняття
Вибірковість	– перевага у виділенні одних предметів серед інших
Осмисленість	– розуміння суті того, що ми сприймаємо, із позиції набутих знань, накопиченого досвіду.
Константність	– це відносна постійність величини, форми, кольору предметів та явищ, що сприймаються при зміні відстані, ракурсу, освітленості.

Класифікація та види сприймання

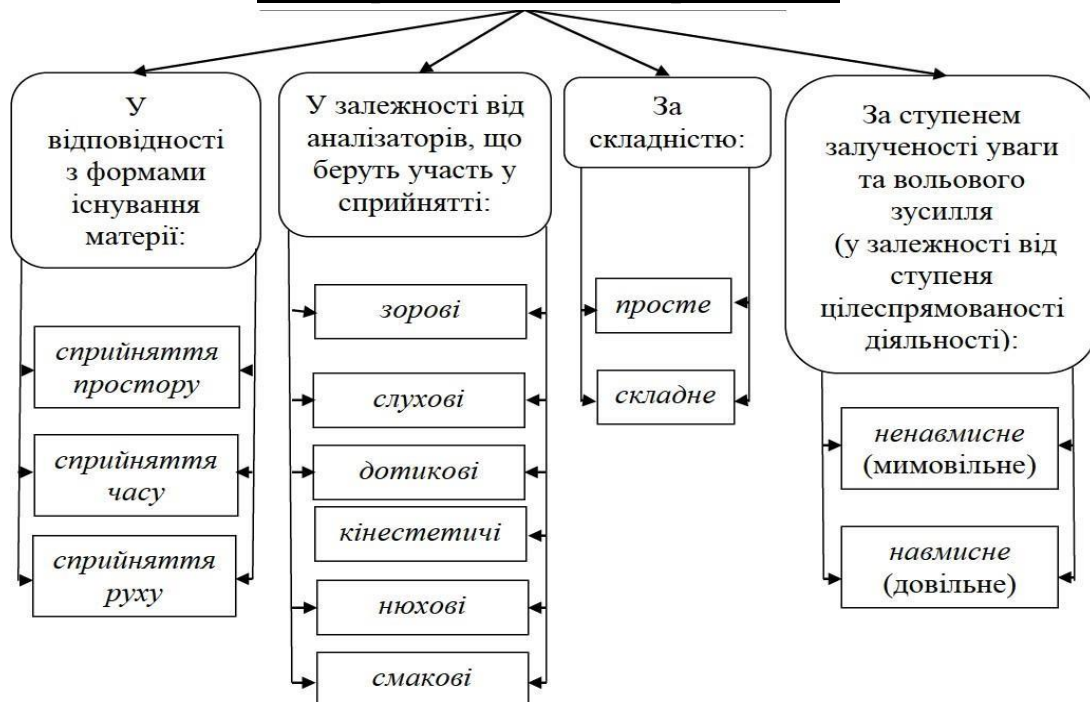

Рис. 19. Види сприймання

Питання для самоконтролю

1. Які психічні пізнавальні процеси ви знаєте?
2. Що таке увага? Які види уваги ви знаєте?
4. Що є джерелом уваги особистості в її діяльності?
5. Як взаємопов'язані увага та діяльність людини?
6. Чи можлива діяльність без уваги?
7. Що таке відчуття? Назвіть класифікацію відчуття.

8. Які відмінності є між відчуттям і сприйняттям?
9. Чому психічний процес «відчуття» належить до чуттєвого пізнання?
10. За якими принципами відчуття поділяють на види?
11. Назвіть основні пороги чутливості. Чим вони визначаються?
12. Що таке сенсibiliзація відчуттів і яким є її механізм?
13. У чому виявляється синестезія відчуттів?
14. Охарактеризуйте загальні властивості сприймання.
15. Що таке константність сприймання та який її механізм?
16. Як виявляється апперцепція у процесах сприймання?
17. Який вплив на сприймання може справляти попередній досвід?
18. Що таке ілюзія у сприйманні та який її механізм?

ТЕМА. МИСЛЕННЯ

Мета: засвоїти основні поняття, види та закономірності мисленнєвого процесу, розглянути форми й операції мислення та визначити роль мислення в пізнавальній діяльності; сформувати у здобувачів **здатність знаходити й опрацьовувати освітню інформацію та застосовувати її в роботі; уміння розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей** на основі базових психологічних і педагогічних понять і категорій; **здатність розуміти природу та вікові особливості дітей.**

Опорні поняття: *мислення, пізнавальна діяльність, поняття, судження, умовивід, порівняння і класифікація, узагальнення, абстрагування, аналіз і синтез, дедукція, індукція, аналогія, види мислення, самостійність, критичність, широта, глибина мислення, інтелект.*

Література: основна [6; 7]; допоміжна [7; 9; 11; 12]; інформаційні ресурси [11].

Вичерпні знання про внутрішні, невідчутні властивості та ознаки предметів дійсності, безпосередньо не відображену у відчуттях і сприйманні сутність людина одержує за допомогою мислення – вищої, абстрактної форми пізнання об'єктивної реальності

Мислення – це процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях.

Перехід від фактів існування предметів до розкриття їхньої суті, узагальнюючих висновків відбувається за допомогою ряду розумових і практичних дій.

Розумові дії – це дії з предметами, відбитими в образах, уявленнях і поняттях про них.

У розумових діях можна виокремити їх головні складові елементи, або процеси – **розумові операції**.

Табл. 12. Операції мислення

ОПЕРАЦІЇ МИСЛЕННЯ	
Аналіз	здатність подумки роз'єднувати образ на складові частини, елементи
Синтез	здатність до об'єднання подумки окремих елементів і частин і створення цілісного образу
Порівняння	пізнаються схожі та відмінні ознаки і властивості об'єктів
Абстрагування	уявне відокремлення одних ознак і властивостей предметів від інших їхніх рис і від самих предметів, яким вони властиві
Узагальнення	уявне згрупування предметів за загальними та істотними ознаками
Класифікація	здатність до групування об'єктів та явищ у класи
Систематизація	здатність подумки розташовувати класи, предмети та явища у певній послідовності

Результати процесу мислення (думки) існують у **формі** суджень, міркувань, умовиводів і понять.

***Судження** – це форма мисленого відображення об'єктивної дійсності, яка полягає в тому, що ми стверджуємо наявність або відсутність ознак, властивостей або відносин у певних об'єктах.*

***Міркування** – це низка пов'язаних суджень, спрямованих на те, щоб з'ясувати істинність якої-небудь думки, довести її або заперечити. Прикладом міркування є доведення теореми.*

***Умовиводом** називається така форма мислення, в якій ми з одного або кількох суджень виводимо нове. В умовиводах через уже наявні в нас знання ми здобуваємо нові. Умовиводи бувають індуктивні, дедуктивні або за аналогією.*

***Поняття** – це форма мислення, за допомогою якої пізнається сутність предметів і явищ дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях, узагальнюються їх істотні ознаки.*

***Істотні ознаки** – це такі ознаки, які належать об'єктам за будь-яких умов, виражають їх природу, сутність, тобто це їх найважливіші властивості, без яких вони не можуть існувати.*

Табл. 13. Індивідуальні особливості мислення

Самостійність	характеризується вмінням людини ставити нові завдання й розв'язувати їх, не вдаючись до допомоги інших людей
Критичність	виявляється в здатності об'єктивно оцінювати позитивні та негативні аспекти явища або факту, виявляти цінне та помилкове в них
Гнучкість	виявляється в умінні людини швидко змінювати свої дії при зміні ситуації діяльності, в готовності швидко переключатися з одного

	способу розв'язування завдань на інший
Глибина	виявляється в умінні проникати в сутність складних питань, розкривати причини явищ, приховані за нашаруванням неістотних проявів
Широта	виявляється в здатності охопити широке коло питань
Послідовність	виявляється в умінні дотримувати логічної наступності при висловлюванні суджень, їх обґрунтуванні
Швидкість	здатність швидко розібратися в складній ситуації, швидко обдумати правильне рішення

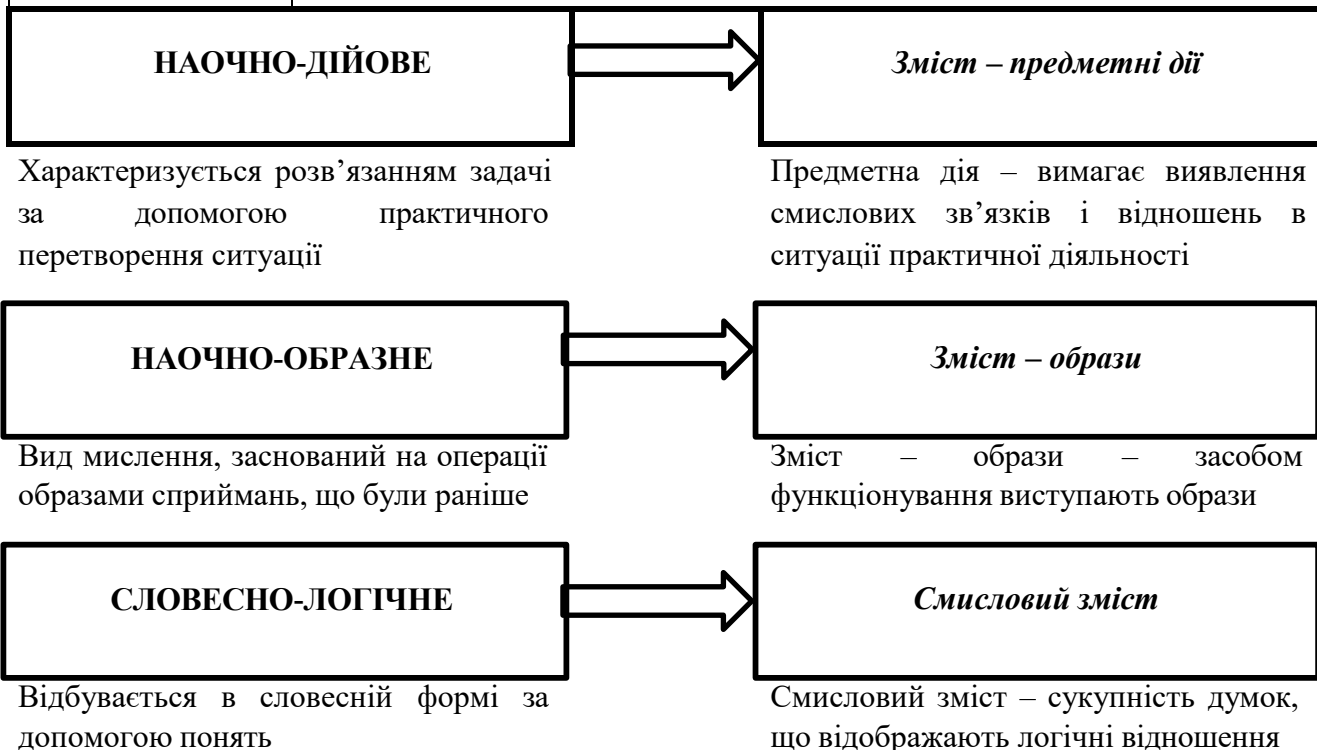

Рис. 20. Різновиди мислення

Питання для самоконтролю

1. Що таке мислення?
2. Які форми та види мислення ви знаєте?
3. У чому полягають специфічні особливості мислення як вищої форми пізнавальної діяльності?
4. У чому полягає особливість опосередкованого способу пізнання дійсності?
5. Що характеризує істотні ознаки предметів та явищ, які є об'єктом пізнання мислення?
6. Охарактеризуйте основні розумові операції.
7. Що є кінцевим продуктом розумового пізнання дійсності?
8. У чому полягає відмінність понять від уявлень як форм пізнання дійсності?
9. Наведіть основні етапи процесу розв'язання розумового завдання.
10. За якими принципами мислення можна поділити на види.

Тема. ПАМ'ЯТЬ. УЯВА

Мета: засвоїти основи пам'яті та уяви, їх види, закономірності, процеси виникнення і роль у пізнавальній діяльності та житті людини; сформувати у

здобувачів здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, застосування знань у практичних ситуаціях та розвитку перцептивних, мнемічних процесів і різних форм мислення у дітей раннього й дошкільного віку.

Опорні поняття: пам'ять, пізнавальний процес, запам'ятовування, збереження інформації, відтворення інформації, забування, види пам'яті, короткочасна пам'ять, довготривала пам'ять, моторна пам'ять (рухова), словесно-логічна пам'ять, образна пам'ять, емоційна пам'ять, впізнавання, стійкість пам'яті, швидкість запам'ятовування та відтворення. уява, фантазія, творчість, психологічні механізми уяви, види уяви, репродуктивна уява, аглютинація, мрія.

Література: основна [6; 7]; допоміжна [7; 9; 11; 12]; інформаційні ресурси [11].

Пам'ять – це психічний процес, який відображає досвід людини шляхом запам'ятовування, зберігання, відтворення.

запам'ятовування	• мимовільне, довільне • логічне, механічне
зберігання	• короткочасна, довготривала • оперативна
відтворення	• впізнавання • спогади • пригадування
забування	• неможливість пригадати • невірне пригадування

Рис. 21. Процеси пам'яті

Табл.14. Види пам'яті

Види пам'яті	
Рухова	запам'ятовування і відтворення людиною своїх рухів
Емоційна	зберігає переживання і почуття, пов'язані з подіями, що мали місце в минулому
Образна	вид пам'яті, що є основою образу світу на основі результатів зорових, слухових, дотикових, нюхових, смакових сприйняття і відчуттів
Словесно-логічна	полягає в запам'ятовуванні думок, понять, суджень, умовиводів, які відображають істотні зв'язки і відношення предметів і явищ, їхні загальні властивості
Мимовільна	здійснюється без мети, без вольового зусилля, вона завжди є наслідком певної практичної діяльності людини, тому її результативність визначається

	способом організації цієї діяльності
Довільна	протікає з чіткою постановкою мети щось запам'ятати, відтворити, пригадати
Оперативна	потрібна для виконання людиною певних поточних операцій і утримання інформації під час них
Короткочасна	характеризується швидким запам'ятовуванням матеріалу, негайним його відтворенням і дуже нетривалим збереженням
Тривала	вид пам'яті, що є основою знань, умінь, навичок

Індивідуальні кількісні відмінності в процесах пам'яті виявляються у швидкості, точності, міцності запам'ятовування і готовності до відтворення.

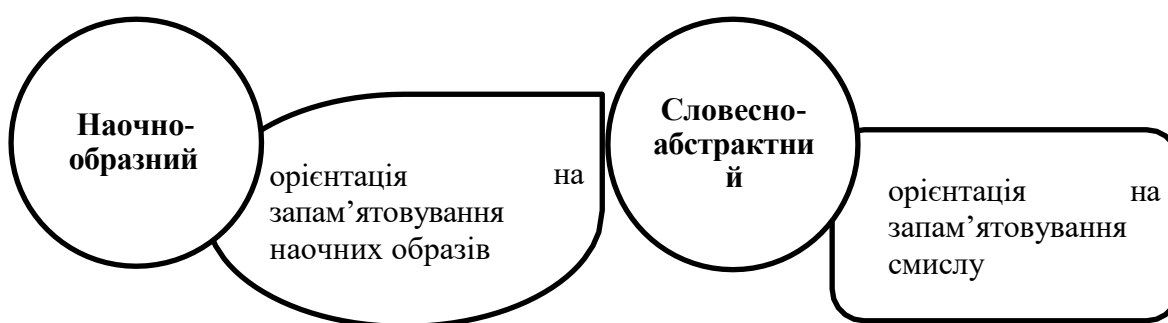

Рис. 22. Типи пам'яті – індивідуальні якісні відмінності

Уява – психічний пізнавальний процес відтворення у психіці людини предметів та явищ, які вона сприймала коли-небудь раніше, а також створення нових образів, предметів та явищ, яких раніше вона ніколи не сприймала, шляхом перебудови наявних уявлень.

До створення нових образів людину спонукають різноманітні потреби, які постійно породжує діяльність, які з'являються з розвитком знань, ускладненням суспільних умов життя, необхідністю прогнозувати майбутнє.

Функції уяви полягають:

- ☞ у моделюванні кінцевого результату діяльності людини
- ☞ у створенні програми поведінки людини, коли проблемна ситуація невизначена
- ☞ у створенні образів, які не програмують діяльність, а підміняють її
- ☞ у створенні образів об'єктів з опорою на схеми та описи
- ☞ у створенні принципово нових предметів та явищ тощо

Табл. 15. Види уяви

ВИДИ УЯВИ	
За метою	
Мимовільна	створення нових образів не спрямовується спеціальною метою уявити

	певні предмети чи події. Мимовільна уява зумовлюється потребами і почуттями
Довільна	скеровується спеціальною метою створити образ певного об'єкта, можливої ситуації
За динамікою	
Активна	завжди спрямована на виконання творчого або логічного завдання. Активна уява спрямована переважно назовні, визначається і контролюється волею і може бути відтворюючою (репродуктивною) або творчою
Пасивна	протікає без постановки мети, виявляється у хворобливих фантазіях, маренні, інколи – в ілюзії життя, де людина говорить, діє уявно. Для виникнення пасивної уяви велике значення має емоційний стан людини. Пасивна мимовільна уява виникає у стані афекту, під час сну
За характером (або результативністю) діяльності	
Відтворююча, репродуктивна	базується на створенні образів предметів, явищ, які наявні у дійсності, або відтворенні наочної картини чи картини подумки на основі опису (із визначеним ступенем точності)
Творча	базується на самостійному створенні образів об'єктів, які не існують у наш час, або відтворенні оригінальної модифікації вже наявного об'єкта, явища
За змістом діяльності	
Художня	переважають чуттєві (зорові, слухові тощо) образи, надзвичайно детальні та яскраві
Технічна	створює образи просторових відношень у вигляді геометричних фігур із застосуванням їх у різних комбінаціях подумки
Наукова	втілюється у плануванні й проведенні експериментальних досліджень та вмінні будувати гіпотези, узагальнювати емпіричний матеріал тощо. Наукова уява допомагає знайти нові, ще невідомі ланки у системі фактів
Особливим видом уяви є Мрія – це уява бажаного майбутнього. Мрії відносяться до типу активних видів уяви. За ступенем перетворення дійсності мрії найчастіше бувають продуктивними.	

Табл. 16. Способи створення образів уяви

Аглютинація
створення нового образу шляхом сполучення елементів, узятих із різних уявлень
Гіперболізація

створення нового образу шляхом перебільшення одного або декількох ознак
Літота
створення нового образу шляхом зменшення об'єкта, предмета
Підкреслення
акцентування якоїсь частини образу чи певній якості (шаржі, карикатури)
Схематизація
образ уяви, коли розбіжності зменшуються, а риси схожості виходять на перший план
Типізація
виокремлення істотного в однорідних фактах і втілення їх у конкретних образах

Питання для самоконтролю

1. Назвіть поняття пам'яті. Які види пам'яті ви знаєте?
2. Роль пам'яті у психічному житті людини.
3. За якими принципами пам'ять поділяють на види?
4. У чому полягає відмінність короткочасної пам'яті від оперативної?
5. Назвіть основні умови продуктивного запам'ятовування.
6. У чому виявляються індивідуальні особливості пам'яті?
7. Багато людей для кращого запам'ятовування вдаються до коротких занотувань. Чому такий прийом сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу?
8. У чому полягає специфічність відображення дійсності у процесах уяви?
9. Чим зумовлена діяльність людської уяви?
10. Від чого залежить багатство створюваних людиною образів уяви?
11. У чому полягає принципова відмінність між образами репродуктивної та продуктивної уяви?
12. У чому полягають особливості мрії як виду творчої уяви?

ТЕМА. ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВА СФЕРА

Мета: сформувати здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях та знаходити й опрацьовувати освітню інформацію для професійної діяльності; засвоїти поняття емоцій і почуттів; навчитися визначати емоції за зовнішніми проявами; опанувати поняття волі, її функції та структуру вольових дій і актів, а також умови формування вольових якостей особистості.

Опорні поняття: *емоція, афект, настрій, пристрасть, фрустрація, емоційна регуляція, почуття, воля, рішення, мотив, локус контролю, сила волі.*

Література: основна [2; 6; 7]; допоміжна [3; 4; 5; 7; 9; 11; 12]; інформаційні ресурси [1; 2; 12].

Супроводжуючи практично будь-які прояви активності суб'єкта, емоції є одним із головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності й поведінки, спрямованих на задоволення актуальних потреб.

Емоція – це загальна активна форма переживання організмом своєї життєдіяльності. Емоції виникають внаслідок впливу зовнішніх чи внутрішніх подразників і виявляються у формі безпосередніх переживань (задоволення чи незадоволення, радість, страх, гнів тощо)

Табл. 17 Компоненти емоцій

КОМПОНЕНТИ ЕМОЦІЙ	
фізіологічний	представляє зміни фізіологічних систем, які виникають при емоціях (зміна частоти серцевих скорочень, частоти дихання, зрушення в обмінних процесах, гормональні та ін.)
психологічний	власне переживання (радість, горе, страх та ін.)
поведінковий	експресія (міміка, жести) і різні дії (втеча, боротьба та ін.)

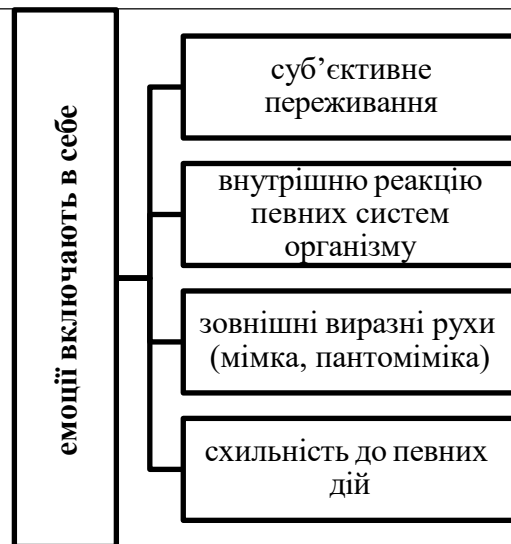

Рис. 23. Складові емоцій

Табл. 18. Класифікація емоцій

За суб'єктивним тоном	
Позитивні	задоволення, радість, впевненість, захоплення, гордість, довіра, симпатія, повага, вдячність, ніжність, зловтіха
Негативні	незадоволення, горе, туга, печаль, відчай, смуток, тривога, страх, жалість, переляк, образа, прикрість, гнів, обурення, ненависть, неприязнь, заздрість, злоба, злість, нудьга, ревності, жах, невпевненість, недовіра, розгубленість, відраза, зневага, розчарованість, сором і небажання каяття, нетерплячість
Нейтральні	цікавість, здивування, подив, байдужість
За впливом на тонус організму і життєдіяльність	
Стенічні	ті, що посилюють активність, спонукають до діяльності
Астенічні	ті, що пригнічують людину, послаблюють її активність, демобілізують
За своєю природою	

Базові	вони є вродженими і становлять основу для формування складніших емоційних процесів, станів та емоційно-особистісних якостей. До них належать: <i>радість, горе, страх, гнів, подив, відраза</i>
Первинні	чітко виражена інтенсивність; обмежена тривалість, зумовлена часом безпосередньої дії причини або згадування про неї; усвідомлення причини появи емоції; зв'язок із конкретним об'єктом, обставиною; полярність (протилежні за якістю переживань емоції утворюють пари)
Вторинні	засновані вони на складніших процесах, супроводжуються значними фізіологічними змінами і в різних комбінаціях поєднують базові.

Функції емоцій і почуттів

Оцінна (відбиваюча) функція – виражається в суспільній оцінці подій.

Сигнальна – почуття надають інформацію про значимість чогось.

Стимулююча – спрямовують до діяльності, дії, вчинків.

Перемикаюча (мотиваційна) функція – яскраво виражена під час конкуренції мотивів, в результаті чого визначається домінуюча потреба.

Комунікативна (експресивна) функція – мімічні і пантомімічні рухи дозволяють людині передати свої переживання іншим людям, інформувати їх про ставлення до предметів і явищ довколишньої дійсності.

Регулятивна функція – супроводжуючи будь-які прояви активності людини, емоції є важливим механізмом внутрішньої регуляції психічної діяльності і поведінки, спрямованих на задоволення потреб.

Моральна функція – сигналізує про розходження між буттям та свідомістю, між вчинком та його моральним значенням.

Почуття – це специфічно людські, узагальнені переживання ставлення до потреб, задоволення або незадоволення яких зумовлює позитивні або негативні емоції – радість, любов, гордість, сум, гнів, сором тощо.

Емоції і почуття відрізняються низкою параметрів:

По-перше – емоції в еволюційному контексті це давніша форма. Тому вони притаманні тварині і людині. Почуття – притаманні тільки людині;

По-друге – емоції пов'язані із задоволенням природних потреб. Почуття виникають при задоволенні вищих соціальних і духовних потреб;

По-третє – емоції мають ситуативний характер. Вони відбивають ставлення суб'єкта до об'єкта в певний момент. Почуття мають відносну стійкість і сталість. Вони відтворюють ставлення людини до об'єкта і її потреб;

По-четверте – емоція – це завжди безпосереднє переживання. Почуття – завжди оперують до свідомості. Вони пов'язані із знаннями, розумінням, пам'яттю, мисленням, волею.

По-п'яте – емоції часто неусвідомлені, тому їх складно поєднати з визначеним об'єктом. Почуття – завжди предметні. Вони виражають стійкі зв'язки між об'єктами уявними чи реальними.

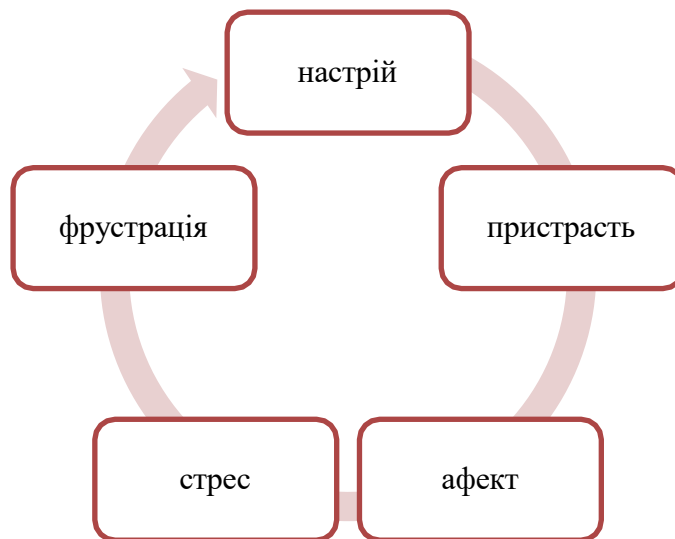

Рис. 24. Форми переживання емоцій і почуттів

Табл. 19. Класифікація почуттів

Почуття класифікують за		
Модальністю		
позитивні	негативні	нейтральні
Інтенсивністю		
сильні	слабкі	помірні
Тривалістю		
короткотривалі	довготривалі	
Глибиною		
глибокі	поверхневі	
Усвідомленістю		
усвідомлені	неусвідомлені	
Чинниками виникнення		
об'єктивно обумовлені – належать загальні умови виникнення та існування психічного	суб'єктивно обумовлені – відноситься все, що стосується внутрішнього світу суб'єкта відображення: його темперамент, характер, здібності і спрямованість, попередні враження	
Умовами свого розвитку		
шляхом навчання	шляхом виховання	шляхом самовиховання

Впливом на організм					
стенічні (підвищують активність особистості)		астенічні (знижують активність особистості)			
Предметним змістом психічних процесів, з якими вони пов'язані					
пізнавальні	емоційні	мотиваційні	вольові		
Рівнями прояву у будові психічного					
нижчі		вищі			
пов'язані із задоволенням чи незадоволенням фізичних або фізіологічних потреб людини		моральні	естетичні	інтелектуальні	практичні

Воля – це

① – здатність людини до свідомого і цілеспрямованого регулювання своєї діяльності і вчинків, пов'язаних із подоланням труднощів і перешкод;

② – свідомо саморегуляція поведінки, умисна мобілізація поведінкової активності для досягнення цілей, що усвідомлюються суб'єктом як необхідність і можливість;

③ – здатність людини до самодетермінації і саморегуляції;

④ – соціально опосередкований механізм регуляції людської поведінки: спонукання до вольових дій, яке здійснюється на основі соціально сформованих понять і уявлень.

Воля – психічний процес свідомої і цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення бажаної мети.

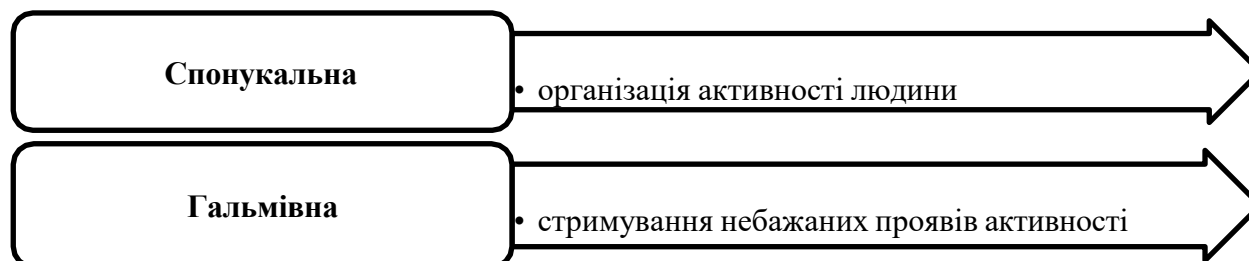

Рис. 25. Функції волі

Вольові якості – це відносно стійкі, незалежні від конкретної ситуації психічні утворення, що засвідчують досягнутий особистістю рівень свідомої саморегуляції поведінки, її влади над собою (енергійність, витримка, дисциплінованість, терпеливість, наполегливість, рішучість, сміливість, цілеспрямованість, самостійність, мужність).

Сукупність позитивних якостей волі, властивих людині, зумовлює її **силу волі**.

У вольових діях людина здійснює свою свідому мету. Свідомо діяльність – це довільна діяльність.

Вольовими діями називають дії, скеровані на досягнення свідомо поставленої мети і пов'язані з подоланням труднощів.

Основні ознаки власне вольових дій

- 1) свідоме подолання перешкод на шляху до досягнення мети;
- 2) наявність конкуруючих (суперечливих) мотивів;
- 3) наявність вольового зусилля.

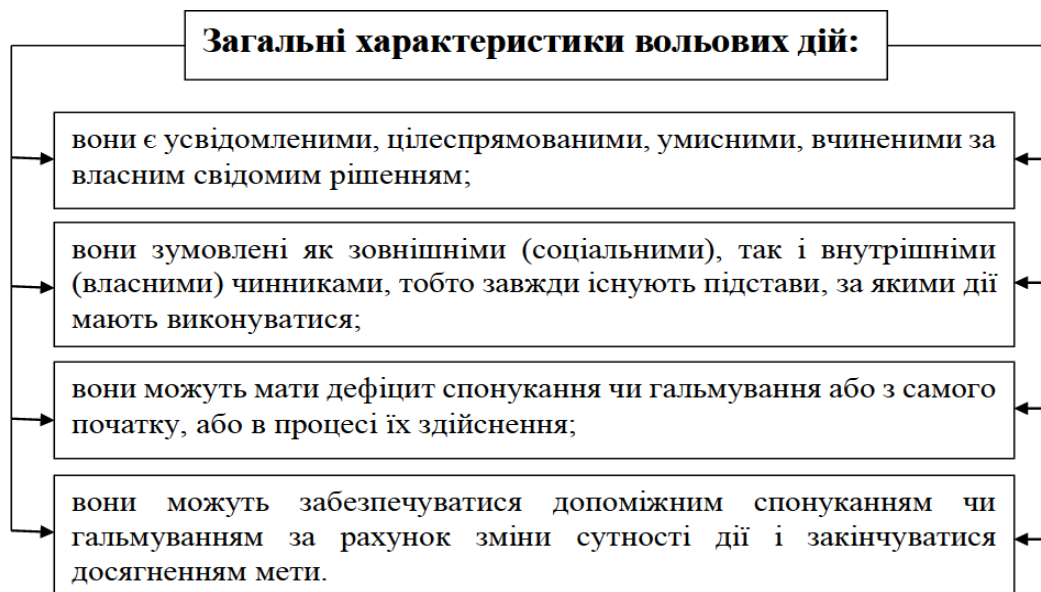

Рис. 26. Характеристика вольових дій

Вольові дії можуть бути простими і складними.

Здійснюючи *прості вольові дії*, людина без вагань наближається до поставленої мети, їй зрозуміло, чого і яким чином вона досягатиме. Вибір мети, прийняття рішення щодо виконання дії певним чином здійснюється без боротьби мотивів.

Складні вольові дії потребують значного напруження сил, терпеливості, наполегливості й здійснюються у певній послідовності. У даній структурі вольової дії можна виокремити два етапи – *підготовчий* та *виконавчий*.

Підготовчий етап (подумки)	спонукання, розуміння мети і бажання досягти її
	усвідомлення можливостей досягнути мети
	боротьба мотивів і вибір
	прийняття рішення
Виконавчий етап	виконання прийнятого рішення
	самооцінка виконаної дії

Питання для самоконтролю

1. Назвіть, що таке емоції? Які є функції емоцій?
2. Чим емоції відрізняються від почуттів?
3. Які способи управління своїми емоціями ви знаєте?
4. Що таке вищі почуття? На які групи вони діляться?

5. Назвіть класифікацію потреб.
6. Розвиток і формування волі.
7. У чому полягає істотна відмінність довільної дії від мимовільної?
8. Що таке вольове зусилля і що його викликає?
9. Що таке сила волі і чим вона зумовлюється?
10. Які причини можуть викликати боротьбу мотивів?
11. У чому полягає слабкість волі і якими є її причини?

ТЕМА: ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ ЯК ГАЛУЗЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Мета: ознайомити з предметом, завданнями та методами вікової психології, віковою періодизацією розвитку та особливостями психічного розвитку дитини; сформувати у здобувачів здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу і застосування знань у практичних ситуаціях, а також розуміння вікових особливостей дітей з різними рівнями розвитку.

Опорні поняття: вікова психологія, предмет вікової психології, вікова періодизація, психолого-педагогічне спостереження, експеримент, лонгітюдний метод, метод поперечних зрізів.

Література: основна [1; 3; 8; 9]; інформаційні ресурси [6; 16].

Вікова психологія – галузь психологічної науки, яка вивчає особливості психічного та особистісного розвитку людини на різних етапах її життя.

Об'єктом дослідження вікової психології є людина на всіх етапах її життя.

Предметом дослідження вікової психології є вікова динаміка, закономірності, фактори, умови, механізми становлення, формування та розвитку особистості.

Завдання вікової психології:

- ✓ Вивчення закономірностей психічного розвитку.
- ✓ Виявлення провідної діяльності та її ролі в розвитку дитини.
- ✓ Дослідження соціальної ситуації розвитку та її впливу на особистість.
- ✓ Визначення вікових новоутворень (нових психічних якостей) та криз розвитку.
- ✓ Розробка методів підтримки розвитку людини в різні вікові періоди.

Рис. 27. Структура вікової психології

Найчастіше вікова психологія послуговується такими загально психологічними **методами**:

● спостереження; бесіда; інтерв'ю; анкетування; психологічне тестування; аналіз продуктів діяльності; метод експерименту.

Методами власне вікової психології є:

а) близнюковий метод. Особливо він придатний для порівняльного вивчення впливу зовнішніх умов на розвиток близнюків;

б) лонгітюдний (продовжений) метод дослідження. Суть його полягає у вивченні одних і тих самих досліджуваних у різні моменти їхнього життя.

в) метод поперечних зрізів. При використанні цього методу порівнюють одночасно різні вікові групи досліджуваних.

г) комбіновані плани. Нерідко вчені об'єднують методи лонгітюдного і поперечного зрізів у комбінованих планах.

Питання для самоконтролю

1. Що таке вікова психологія як галузь психологічної науки?
2. У чому полягає предмет та об'єкт вікової психології?
3. Які основні завдання вікової психології?
4. Як пов'язана вікова психологія з іншими галузями психологічної науки?
5. Яке значення має вікова психологія для педагогічної діяльності та практики виховання?
6. Які етичні вимоги висуваються до психологічних досліджень дітей?
7. Які основні методи використовуються у віковій психології?
8. У чому полягає метод спостереження? Які його переваги та недоліки?
9. Як застосовується бесіда у вивченні психічного розвитку дітей?
10. У чому полягає аналіз продуктів діяльності (малюнків, виробів, письмових робіт тощо)?
11. У чому відмінність між лонгітюдним методом і методом зрізів?
12. Чому для досліджень у віковій психології важливо поєднувати кілька методів?

ТЕМА: ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДИНИ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

Мета: сформувати у здобувачів здатність аналізувати та описувати психічний розвиток дітей раннього й дошкільного віку, розуміти вікові особливості дітей різного рівня розвитку, зокрема обдарованих та дітей з особливими освітніми потребами; ознайомити з основними закономірностями, чинниками та механізмами психічного розвитку та значенням вікових змін для формування особистості.

Опорні поняття: *психічний розвиток, онтогенез, філогенез, індивідуальний розвиток, вікова періодизація, вікові особливості, новоутворення віку, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, криза розвитку, сензитивний період, рушійні сили психічного розвитку, внутрішні суперечності розвитку, біологічні та соціальні чинники розвитку, середовище, навчання і виховання як умови розвитку, спадковість, активність дитини, саморозвиток, закономірності психічного розвитку.*

Література: основна [1; 3; 8; 9]; інформаційні ресурси [6; 16].

Розвиток – це незворотне змінення системи, спричинене розв’язанням її внутрішніх суперечностей.

Психічний розвиток – це закономірні і незворотні зміни психіки у часі, що виявляються у кількісних, якісних і структурних перетвореннях; при цьому старі структури входять в нові, змінюються і реорганізуються.

Розвиток відбувається у трьох сферах:

- ♦ фізичній, що забезпечує зміни у розмірах і формах тіла та органів, зміни структури мозку, сенсорних можливостей, моторних навичок;
- ♦ когнітивний (від лат. *cognitio* – знання, пізнання), що охоплює психічні процеси, розумові здібності, конкретну організацію мислення;
- ♦ психосоціальний, що визначає розвиток властивостей особистості і соціальних навичок.

Розвиток людини в цих трьох сферах здійснюється одночасно і взаємоузгоджено. Зміни в одній сфері призводять до змін в інших.

Показниками психічного розвитку зазвичай вважаються вдосконалення:

- а) **практичної діяльності** людини (активності і реактивності, навичок, умінь, знань, зміни однієї діяльності іншою);
- б) **емоційно-мотиваційної сфери** (мотивів, почуттів, ставлення до світу і себе самого у цьому світі),
- в) **пізнання** і пізнавальної діяльності людини (ускладнення форм відображення, зростання довільності і здатності до вибірконості).

! Фактори психічного розвитку – обов’язкові та незмінні чинники розвитку психіки, загальні для всіх індивідів

! *Умови психічного розвитку* – специфічні особливості розвитку психіки конкретного індивіда, що мають варіативний та змінний характер.

На фоні типових, загальних для всіх людей факторів психічного розвитку проявляються специфічні умови становлення особистості. Так, загальний фактор – соціальне середовище – проявляється через конкретні умови соціалізації певного індивіда, зокрема впливу його родини, психологічного мікроклімату в ній, характеру стосунків, змісту сімейного виховання тощо.

Зовнішні – фактори природного і суспільного середовища, що діють на психічний розвиток дитини через внутрішні умови.

Внутрішні умови психічного розвитку дитини – це її психічні особливості (розвиток свідомості, досвід, освіта, мотивація).

Суперечності між зовнішніми та внутрішніми умовами відображаються психікою людини як внутрішні суперечності й виступають рушійними силами психічного розвитку.

Рушійні сили – внутрішні суперечності, що спонукають людину до активності, спрямованої на їх подолання.

Найбільш значимими серед суперечностей є наступні:

- суперечність між новими потребами, цілями, прагненнями суб'єкта і можливостями їх задоволення;
- суперечність між рівнем психічного розвитку суб'єкта (його фізичними і психічними можливостями) і застарілими формами стосунків з оточуючими, формами діяльності, місцем в системі суспільних взаємин;
- суперечність між збільшеннями вимог з боку суспільства, новими видами діяльності і наявним рівнем психічного розвитку дитини.

Рис. 28. Фактори психічного розвитку

Табл. 20. Погляди на джерела та рушійні сили психічного розвитку

Біогенетичний напрям	Соціологізаторський напрям
...дитина як біологічна істота, поведінка якої визначається спадковістю (вродженими і генетичними задатками). Згідно з цією концепцією, всі найбільш суттєві якості особистості людини закладені вже у зародкових клітинах батьків (у генах). Характерні властивості, таким чином, біологічно обумовлені.	...якості особистості розглядаються як набуті, як прямий результат впливу середовища і виховання; спадкові задатки не враховуються. Процес розвитку, розглядається як процес пасивного пристосування до навколишнього середовища. Дитина, немов би відображає в собі середовище, є копією середовища, в якому зростає.
Двофакторна теорія	Культурно-історичний підхід
...психічний розвиток є результатом конвергенції, сходження, схрещування, тобто механічного поєднання біологічного і соціального.	...вроджені властивості розглядаються як умова розвитку, середовище – як джерело потреб та критеріїв оцінки, а рушійним механізмом психічного розвитку є власна діяльність людини.

Психічний розвиток людини відзначається наступними **закономірностями**.

Табл. 21. Закономірності психічного розвитку

Гетерохронність	нерівномірний, хвильовий характер розвитку окремих психічних процесів
Асинхронність	полягає у тому, що різні психічні функції мають різні сензитивні періоди і за тривалістю і за віком їх настання
Стадіальність	означає, що окремі етапи розвитку мають певну послідовність і взаємозв'язані. Основні характеристики: ~ соціальна ситуація розвитку ~ основні новоутворення психіки ~ провідна діяльність
Диференціація та інтеграція	послідовне ускладнення психіки з появою новоутворень та зміцнення зв'язків між окремими психічними утвореннями
Пластичність	здатність психіки до змін
Сензитивність	періоди підвищеної чутливості до певних впливів, що створює сприятливі умови для формування у людини певних психічних властивостей і видів поведінки

Рівні психічного розвитку – ступінь і показники психічного розвитку дитини в процесі і на різних етапах формування її особистості.

Рівень актуального розвитку – показник, що характеризує здатність людини самостійно виконувати певні завдання, проявляти необхідні якості згідно із віковою нормою.

Рівень найближчого розвитку – показник того, що дитина не може виконати самостійно, а лише з допомогою інших (дорослих, вчителя).

Питання для самоконтролю

1. Що розуміють під поняттям «психічний розвиток людини»?
2. Що таке онтогенез і філогенез психіки?
3. Як співвідносяться поняття «індивідуальний розвиток» і «віковий розвиток»?
4. Які існують основні закономірності психічного розвитку людини?
5. Що є рушійними силами психічного розвитку?
6. У чому полягають внутрішні суперечності розвитку психіки?
7. Яку роль у психічному розвитку відіграють біологічні та соціальні чинники?
8. Що таке середовище і як воно впливає на розвиток особистості дитини?
9. Яке значення мають навчання і виховання як умови психічного розвитку?
10. Як впливають спадковість і середовище на формування індивідуальних особливостей дитини?
11. Яку роль у розвитку відіграє активність самої дитини?
12. У чому полягає сутність криз розвитку і як вони впливають на становлення особистості?
13. Що таке сензитивні періоди розвитку та чому їх важливо враховувати у вихованні й навчанні?

ТЕМА: ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Мета: ознайомити з основами періодизації психічного розвитку, основними віковими етапами та новоутвореннями кожного віку, а також закономірностями переходу між віковими періодами для педагогічної практики; сформулювати у здобувачів **здатність аналізувати розвиток, навчання та виховання дітей раннього й дошкільного віку, розуміти вікові особливості дітей різного рівня розвитку.**

Опорні поняття: *вікова періодизація, вік, вікові межі, психічний розвиток, онтогенез, новоутворення віку, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, криза розвитку, стабільні та критичні періоди, сензитивний період, закономірності психічного розвитку, критерії періодизації, концепції вікової періодизації, індивідуальні відмінності розвитку, психічні новоутворення як показники розвитку.*

Література: основна [1; 3; 8; 9]; інформаційні ресурси [6; 16].

Вік – об’єктивна, історично змінна, хронологічно і символічно фіксована стадія розвитку індивіда в онтогенезі. Вона характеризується сукупністю закономірних фізіологічних і психологічних змін, що не пов’язані із індивідуальними відмінностями і є спільними для всіх людей, які нормально розвиваються.

Вік є культурно-історичною категорією, що має декілька систем відліку. У психології розрізняють:

хронологічний (абсолютний, календарний, паспортний) вік, що датується в одиницях вимірювання часу (роки, місяці, дні тощо) від народження дитини;

біологічний вік – визначається ступенем дозрівання організму, станом нервової системи і вищої нервової діяльності;

соціальний вік – пов’язаний із правовою системою суспільства і визначається рівнем соціальних ролей і функцій, які виконує людина у соціумі;

психологічний вік – визначається якісними змінами у психічному розвитку суб’єкта.

Вікові межі психологічного віку із специфічними особливостями розвитку психічних функцій та особистості дитини, особливостями її взаємовідносин із оточенням та значущими формами активності (діяльності) має певні межі.

Взаємодія зовнішніх і внутрішніх факторів породжує типові психологічні особливості, спільні для людей одного віку, що детермінують утворення періодизацій вікового розвитку.

Розділення життєвого шляху дитини на періоди дозволяє краще зрозуміти закономірності дитячого розвитку, специфіку окремих вікових етапів. Зміст (і

назва) періодів, їх часові межі визначаються уявленнями автора періодизації про найбільш важливі, істотні сторони розвитку.

Розрізняють 3 групи періодизацій:

1) періодизації розвитку *на підставі зовнішнього критерію* (теорія рекапітуляції Ст. Холла, В. Штерна, періодизація Р.Заззо);

2) періодизації розвитку *за одним внутрішнім критерієм* розвитку (періодизації З.Фрейда, Ж.Піаже, Е.Еріксона, Л.Колберга);

3) періодизації розвитку *за кількома ознаками* дитячого розвитку (Л.С.Виготський).

Вікова класифікація Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) надає шкалу, яка використовується для визначення вікових категорій людей. Ця класифікація враховує вікові групи для оцінки стану здоров'я, соціальних, економічних і демографічних аспектів.

Оновлена класифікація ВООЗ виглядає наступним чином:

- Діти: 0 – 17 років.
- Молоді люди: 18 – 44 роки.
- Середній вік: 45 – 59 років.
- Похилого віку: 60 – 74 роки.
- Старший похилий вік (старі люди): 75 – 89 років.
- Довгожителі: понад 90 років.

Вітчизняна вікова періодизація спирається у будові на інтеграцію декількох критеріїв – соціального статусу індивіда й проявів його власної психічної активності, а також беруться до уваги соматичні зміни, зумовлені законами біологічного розвитку людського організму. У межах кожного вікового періоду спостерігаються великі індивідуальні відмінності, які є результатом впливу умов життя, характеру активності, виховання, природних й індивідуальних відмінностей.

Хронологічні межі вікових періодів відносні, потребують уточнення, що зумовлене психічними, особистісними, статевими, соціально-економічними та історичними чинниками.

Табл. 22. Вікова періодизація

Назва вікового періоду	Тривалість
Епоха дитинства	
Пренатальний період	Зачаття – народження
Фаза новонародженості	Народження – 1-2 місяці
Немовлячий період	Народження – 1 рік
Ранній вік (переддошкільний)	1 – 3 роки

Дошкільний вік	3 – 6/7 років
Молодший шкільний вік	6/7 – 10/11 років
Епоха дорослішання	
Підлітковий вік *	10/11 – 15 років
Період юності	15 – 21 років
Епоха дорослості	
Ранній дорослий вік	21 – 40 років
Середній дорослий вік	40 – 60 років
Пізній дорослий вік (старість)	60 років – до смерті

** За визначенням Організації Об'єднаних Націй підлітковий вік – це віковий період з 10 до 19 років.*

Для повного аналізу вікових етапів розвитку культурно-історичного розвитку людини використовують такі критерії: соціальна ситуація розвитку, визначення критичності або стабільності вікового періоду, провідна діяльність, характеристика основних новоутворень.

Питання для самоконтролю

1. Що таке вікова періодизація психічного розвитку і яка її роль у психології?
2. Які критерії виділення вікових періодів існують у психології?
3. Які наукові концепції вікової періодизації ви знаєте?
4. Що таке новоутворення віку і чому вони є важливим показником психічного розвитку?
5. Що таке провідна діяльність і як вона визначає психічний розвиток у певному віковому періоді?
6. Що розуміють під стабільними та критичними періодами психічного розвитку?
7. Які основні вікові етапи психічного розвитку людини?
8. Які характерні новоутворення психіки спостерігаються на кожному віковому етапі?
9. Яке значення вікової періодизації для практичної роботи педагога або вихователя?
10. Як знання про вікові новоутворення допомагають оцінювати психічний розвиток дитини?
11. Чому важливо враховувати індивідуальні темпи розвитку при застосуванні вікової періодизації?
12. Як вікова періодизація допомагає визначати сприятливі умови для навчання та виховання дитини?

ТЕМА: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТИНИ У ФАЗІ НОВОНАРОДЖЕНОСТІ, НЕМОВЛЯЧОМУ І РАННЬОМУ ВІЦІ

Мета: ознайомити з психологічними особливостями розвитку дітей у фазі новонародженості, немовлячому та ранньому віці, провідною діяльністю, соціальною ситуацією розвитку, основними новоутвореннями; сформувати у здобувачів **здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях,**

знаходити та опрацьовувати освітню інформацію, встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та результатами дітей.

Опорні поняття: *фаза новонародженості, немовлячий вік, ранній вік, психічний розвиток, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, новоутворення віку, криза новонародженості, криза одного року, предметна діяльність, емоційне спілкування, пізнавальна активність, наслідування, формування образу «Я», роль дорослого у розвитку дитини, емоційний контакт.*

Література: основна [1;2; 3; 4; 5; 8; 9]; допоміжна [8]; інформаційні ресурси [3; 4; 11; 15; 16].

Криза новонародження. Народжуючись, дитина фізично відділяється від матері, але фізіологічно залишається залежною: дитина повністю беззахисна і безпорадна. Повна залежність дитини від дорослих визначає специфіку соціальної ситуації розвитку новонародженого.

Пристосуватися до нових умов існування дитині допомагають спадково закріплені механізми – *безумовні рефлекс* (захисні, орієнтувальні та пов'язані із задоволенням органічних потреб): система харчових рефлексів; рефлекс, що забезпечують роботу основних систем організму, – дихання, кровообігу; захисні рефлекс (відсмикування, зажмурювання, звуження зіниці); орієнтовні рефлекс (поворот голови); смоктальний рефлекс; рефлекс відштовхування (при торканні); хватальний рефлекс та інші.

Рис. 30. Схема взаємодії

Табл. 23. Вікові особливості розвитку дитини першого року життя

Соціальна ситуація розвитку	Провідна діяльність	Новоутворення
всі потреби дитини задовольняє дорослий, повна залежність	безпосередньо емоційне спілкування з дорослими	потреба в спілкуванні з іншими, емоційне ставлення до них, перцептивні дії (сприймання), хапання, сенсомоторні дії

Перша соціальна потреба – свідомо емоційна реакція

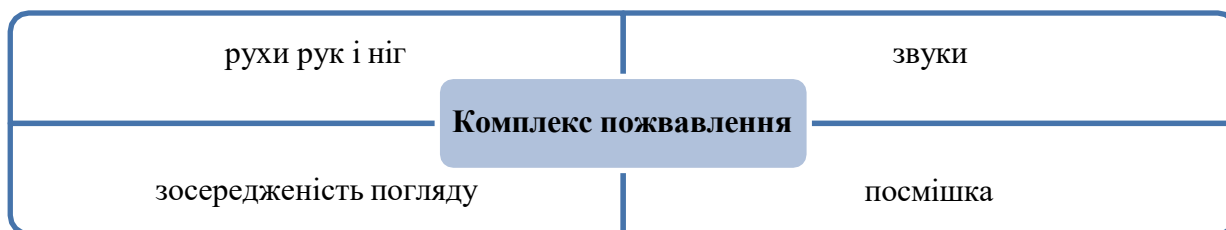

Рис. 31. Комплекс поживавлення

Табл. 24. Вікові особливості розвитку дитини раннього віку

Соціальна ситуація розвитку	Провідна діяльність	Новоутворення
Співпраця дитини з дорослими в оволодінні побутовими предметами	Предметно-маніпулятивна гра	мовлення і свідомість, поява «Я», наочно-дійове мислення, сприймання

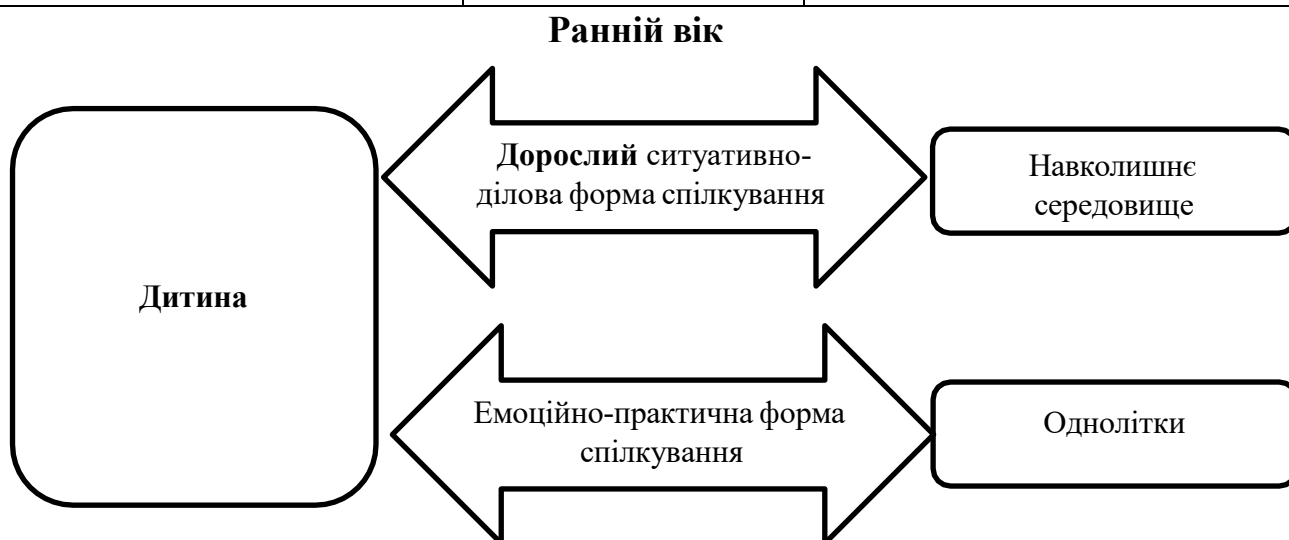

Рис. 32. Схема взаємодії

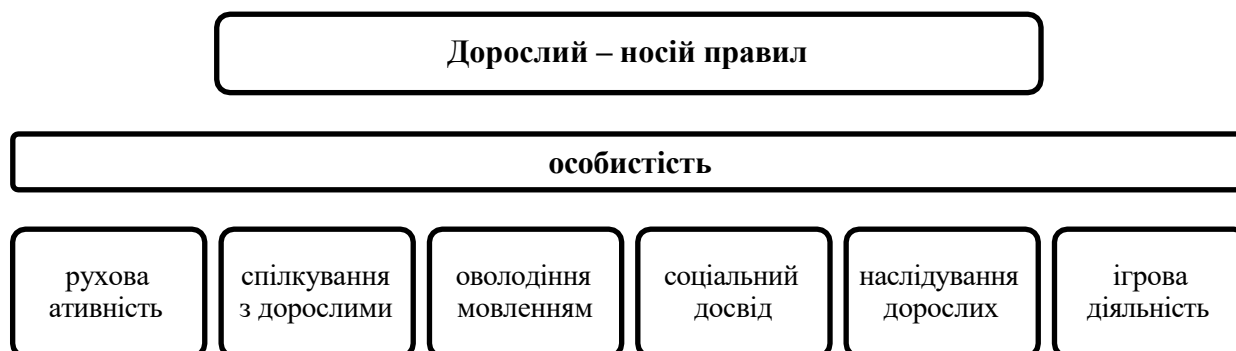
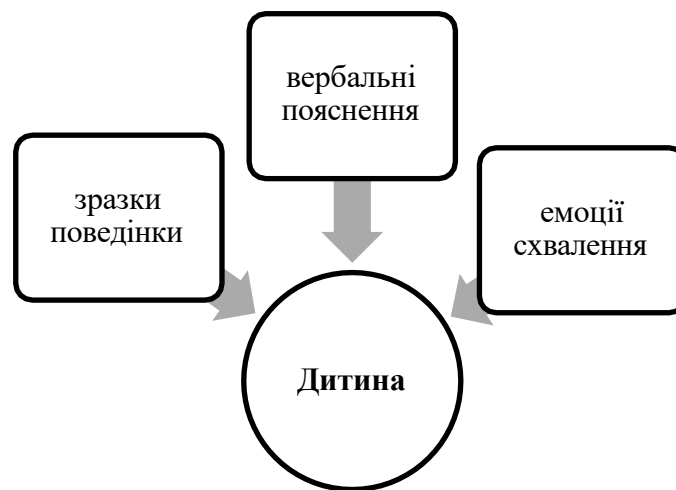

Рис. 33. Сензитивність дитини в ранньому віці

Криза 3-х років. Усвідомлення власної суб'єктивності («Я») і поява особових дій спричиняють прояв нового рівня у розвитку – кризи 3-х років, що знаменує психічне відділення дитини від дорослої людини, руйнування старої системи соціальних стосунків, виділення власного Я. Саме тому кризу 3-х років називають кризою «Я сам».

Питання для самоконтролю

1. Які провідні види діяльності характерні для новонароджених, немовлят і дітей раннього віку?
2. Що розуміють під соціальною ситуацією розвитку у ранньому дитинстві?
3. Які новоутворення психіки з'являються у фазі новонародженості?
4. Які основні психічні новоутворення характерні для немовлячого віку?
5. У чому полягають новоутворення психіки у ранньому віці?
6. Яка роль емоційного контакту між дитиною та дорослим у розвитку пізнавальної активності?
7. Які зміни відбуваються у сенсорній та моторній сфері дитини на цих етапах?
8. У чому проявляється пізнавальна активність дитини у немовлячому та ранньому віці?
9. Що таке кризи розвитку на цих вікових етапах і як вони проявляються?
10. Як можна оцінити психічний розвиток дитини на цих етапах?
11. Чому ранній контакт із дорослим є ключовим для формування емоційної та когнітивної сфери дитини?

ТЕМА: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Мета: сформувати у здобувачів здатність планувати освітній процес у ЗДО з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, у тому числі з ООП, складати індивідуальні програми розвитку та необхідні документи; ознайомити з психологічними особливостями дошкільників, основними психічними процесами, провідною діяльністю, емоційно-вольовою сферою та соціальними взаємодіями; визначити вплив соціального середовища, ігор та навчальної діяльності на розвиток ключових психічних якостей дитини.

Опорні поняття: дошкільний вік, психічний розвиток, провідна діяльність (сюжетно-рольова гра), емоційна сфера, волюва регуляція, соціальні взаємодії, новоутворення дошкільного віку, мислення, пам'ять, увага, уява, мовлення, саморегуляція, індивідуальні відмінності, навчальна діяльність, продуктивна діяльність (малювання, ліплення, конструювання), соціальна ситуація розвитку, роль вихователя, розвиток моральних почуттів.

Література: основна [1;2; 3; 4; 5; 8; 9]; допоміжна [8]; інформаційні ресурси [8; 10; 15; 16].

1. Молодший дошкільний вік (3–4 роки)
2. Середній дошкільний вік (4–5 років)
3. Старший дошкільний вік (5–6 років)

Табл. 25. Схема взаємодії

Дорослий					
Дитина	Позаситуативно-пізнавальне спілкування		Позаситуативно-особистісне спілкування		Навколишнє середовище
	Однолітки				
	Емоційно-практичне спілкування (2-4 р)	Ситуативно-ділове спілкування (4-6 р)	Позаситуативно-ділове спілкування (6-7 р)		

Табл. 26. Вікові особливості розвитку дитини дошкільного віку

Соціальна ситуація розвитку	Провідна діяльність	Новоутворення
Вимоги дорослих пов'язані зі вступом до школи	Сюжетно-рольова гра	Підпорядкування мотивів, етичні норми, прагнення до суспільно-значущої діяльності елементи довільної поведінки

Розрізняють такі *види ігор*:

- ✓ образно-рольові ігри, в яких дитина уявляє себе будь-чим (наприклад, літаком, автомобілем, лялькою тощо);
- ✓ сюжетно-рольові ігри, в яких діти відтворюють соціальні ролі дорослих і стосунки між ними;
- ✓ ігри за правилами, в яких ролі відходять на другий план і головним є чітке дотримання правил гри.

Основними в розвитку дошкільника є такі суперечності:

- 1) між новими потребами, запитами і рівнем розвитку її можливостей;
- 2) між вимогами суспільного середовища і вимогами, які визнає і приймає дитина;

3) між новими завданнями і звичними для дитини способами мислення, поведінки.

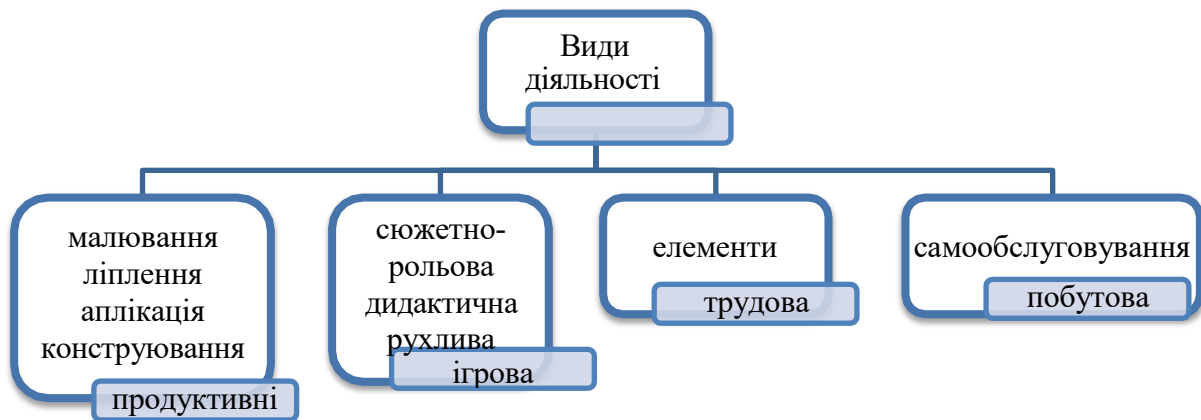

Рис. 34. Види діяльності в дошкільному віці

Процес розвитку особистості пов'язаний з проявами і дією різноманітних суперечностей. Спочатку ці суперечності є зовнішніми (між організмом і середовищем), а згодом і внутрішніми (між різними сторонами психіки чи особистості).

Для дошкільного віку характерні наступні суперечності, що стимулюють психічний розвиток дитини:

- прагнення до схожості з дорослим та відсутністю відповідних можливостей;
- між новими пізнавальними потребами і старими способами їх задоволення.

Дані суперечності дитини зумовлюють появу та закріплення в дошкільному віці нової провідної діяльності – ігрової, зародження якої спостерігалось ще в попередньому віковому періоді.

Умови розвитку особистості дошкільника

- ✓ Спілкування з дорослими
- ✓ Прагнення до визнання
- ✓ Спілкування з ровесниками і самостійність
- ✓ Взаємооцінки
- ✓ Статева приналежність і вибір статевої ролі
- ✓ Повноцінний розвиток ігрової діяльності
- ✓ Активність і самостійність дитини

Дошкільний вік – сензитивний період засвоєння мови

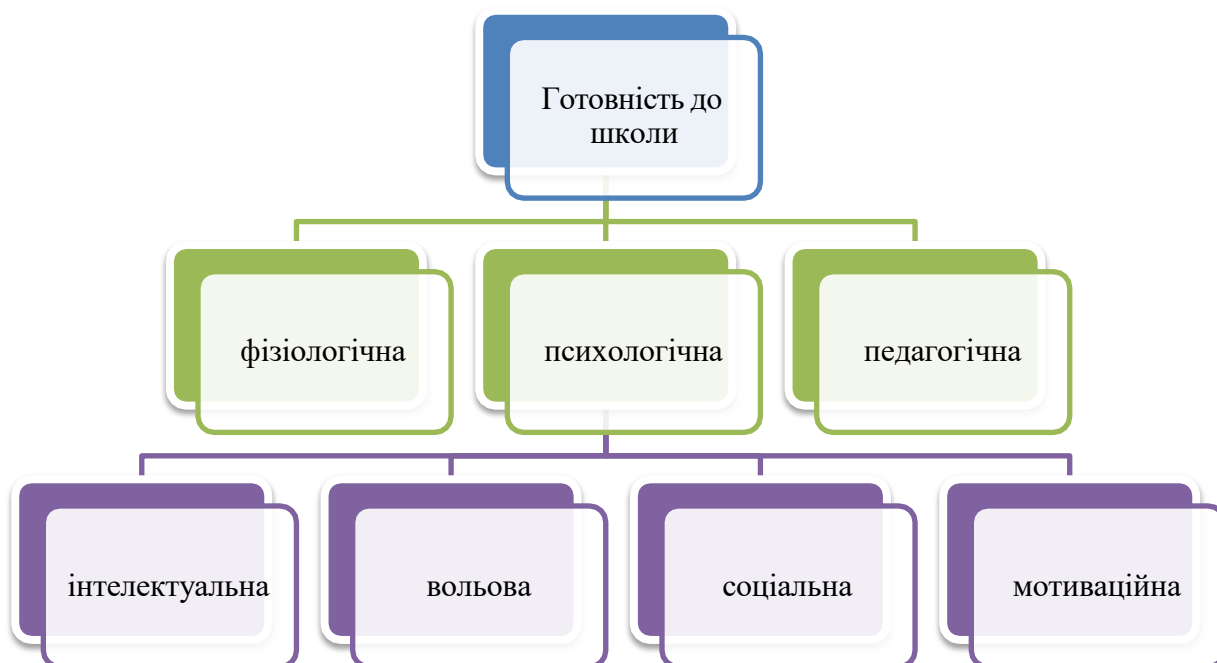

Рис. 35. Готовність дитини до шкільного навчання

Питання для самоконтролю

1. Які провідні види діяльності характерні для дошкільників?
2. У чому полягає роль сюжетно-рольової гри у психічному розвитку дошкільника?
3. Як розвивається мислення, пам'ять, увага та уява у дошкільному віці?
4. Що таке мовлення і яку роль воно відіграє у розвитку дошкільника?
5. Як формується емоційно-вольова сфера та саморегуляція поведінки у дошкільників?
6. Які основні соціальні взаємодії відбуваються в дошкільному віці?
7. Як соціальне середовище та роль вихователя впливають на розвиток особистості дитини?
8. Яке значення навчальної діяльності для розвитку психічних процесів дошкільника?
9. Як продуктивна діяльність (малювання, ліплення, конструювання) сприяє розвитку когнітивних та емоційних навичок?
10. Які чинники впливають на індивідуальні відмінності розвитку дошкільників?
11. Яке значення має співпраця з ровесниками для розвитку особистості дитини?
12. Як дошкільний вік готує дитину до навчальної діяльності в школі?

ТЕМА: ПСИХОЛОГІЯ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мета: ознайомити із психологічними особливостями розвитку дітей шкільного віку; охарактеризувати основні психічні процеси, соціальні та навчальні форми діяльності; розкрити роль сім'ї, школи та ровесників у формуванні особистості дитини; сформувати **здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях**, знаходити та опрацьовувати освітню інформацію для роботи, встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та результатами дітей.

Опорні поняття: шкільний вік, психічний розвиток, навчальна діяльність, пізнавальна активність, мислення, пам'ять, увага, уява, мовлення, емоційна сфера, вольова регуляція, соціальні взаємодії, роль ровесників і вчителя,

новоутворення шкільного віку, підлітки, перехідний вік, самоствердження, саморегуляція, розвиток моральних почуттів і ціннісних орієнтацій, адаптаційні механізми, індивідуальні особливості розвитку.

Література: основна [1; 2; 3; 4; 5; 8; 9]; допоміжна [8; 10]; інформаційні ресурси [16].

Психологічні характеристики **проблем навчання** дітей 6-річного віку:

- ~ виражена внутрішня позиція школяра виникає не раніше 7 років;
- ~ гра залишається провідною діяльністю, що не вичерпала себе як джерело зон ближнього розвитку;
- ~ привабливими є зовнішні атрибути шкільного навчання (шкільне приладдя, портфель), що зменшують усвідомлення того, що навчання є складною і необхідною працею;
- ~ несформованість пізнавальних процесів, що актуалізує проблему диференційованого підходу;
- ~ необхідність дотримуватися шкільного режиму, потреба в адаптації до нього;
- ~ егоцентризм мислення і мовлення, що ускладнює перехід від зовнішнього плану дій на внутрішній;
- ~ ситуативне мовлення переважає над контекстним, діалогічне – над монологічним;
- ~ високий ступінь механічного запам'ятовування, пов'язаного із буквальним відтворенням на основі неодноразового повторення;
- ~ неспроможність утримувати у свідомості всі ознаки, які потрібні для розв'язання розумових завдань.

Існує три рівні адаптації дітей до школи:

високий рівень, ознаками якого є позитивне ставлення до школи, адекватне сприймання вимог; повне оволодіння програмовим матеріалом; учень займає у класі значуще стабільне статусне положення;

середній рівень, що визначається позитивним ставленням до школи; учень зосереджується тільки тоді, коли зайнятий чимось цікавим; навчальні завдання виконуються, але при контролі дорослих; дитина товаришує із багатьма однокласниками;

низький рівень, характерними ознаками якого є негативне або індіферентне ставлення до школи; в емоційній сфері школяра домінує пригнічений настрій; матеріал засвоюється фрагментарно, необхідний постійний контроль зі сторони дорослих; близьких друзів дитина не має.

Отже, організація навчальної діяльності дітей 6 років має відбуватися із урахуванням психологічних особливостей розвитку дітей 6-річного, а не молодшого шкільного віку.

Табл. 27. Вікові особливості розвитку дитини молодшого шкільного віку

Молодший шкільний вік		
Соціальна ситуація розвитку	Провідна діяльність	Новоутворення
Вступ до школи, розширення кола спілкування дитини, вимоги дорослих пов'язані з навчанням	Навчальна діяльність	сприймання і виконання навчальної діяльності як суспільно-значущої; пізнавальні інтереси, норми взаємин Теоретичне мислення, рефлексія, внутрішній план діяльності

Основні *системи соціальної ситуації розвитку*: «дитина – однолітки», «дитина – учитель», «дитина – сім'я», «дитина – інші дорослі».

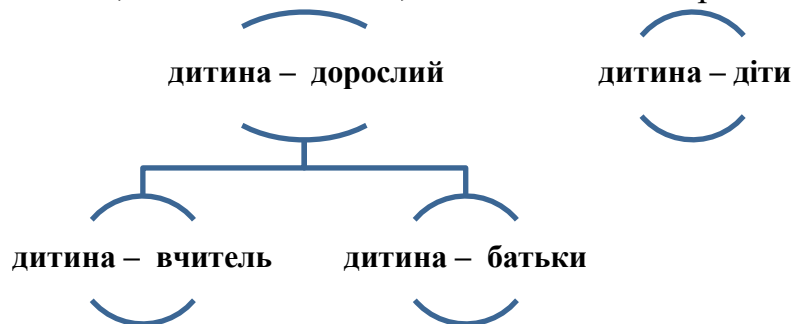

Рис. 36. Схема взаємодії

Більшість психофізіологічних особливостей **підліткового віку** зумовлені формуванням репродуктивної функції, або статевим дозріванням.

Вплив пубертату на психічне життя людини.

1) Зміни у функціонуванні нервової системи призводять до підвищеної збудливості, емоційної лабільності, слабкості гальмівних процесів. У зв'язку з послабленням контрольних функцій фронтальних відділів кори мозку страждає вся *система довільної регуляції* психічної діяльності та поведінки.

2) Під впливом посиленого функціонування залоз внутрішньої секреції підвищується *збудливість нервової системи* підлітка. Останнє виражається у тому, що молодші підлітки часто виявляють непосидючість, емоційну реактивність, конфліктність, агресивність, підвищену дратівливість, надмірну образливість, запальність, різкість.

Активність гормональних процесів визначає *високу емоційність* підлітків.

3) Під впливом пубертату відбувається формування такого важливого компонента Я-концепції як *сексуальна орієнтація*. Статеве дозрівання дає поштовх психосексуальному розвитку, засвоєнню соціально схвалюваних норм і правил сексуальної поведінки, вибору певної статевої ролі (сексуальної орієнтації).

4) Формується новий *образ фізичного «Я»*, різко підвищується інтерес до своєї зовнішності. Вони пов'язані із статевими ознаками і невідповідністю

свого тіла зазвичай завищеним уявленням про необхідні риси маскулінності (мужності) і фемінності (жіночності).

На образ фізичного «Я» і самосвідомість в цілому значно впливає *темп статевого дозрівання*, пов'язаний із феноменом *акселерації* (Е.Кох) – прискореним ростом і фізичним розвитком дітей порівняно із попередніми поколіннями.

Підлітковий період найбільш суперечливий в наукових доробках психологів, що зумовлено його кризовим, перехідним характером. Саме в цей період індивід переходить на якісно новий ступінь свого розвитку, тобто переходить з положення «дитина» в положення «дорослий».

Табл. 28. Вікові особливості розвитку дитини підліткового віку

Підлітковий вік		
Соціальна ситуація розвитку	Провідна діяльність	Новоутворення
Обмеження дорослим прагнення дитини до самостійності, бажання спілкуватися з ровесниками, суспільні обов'язки, повноліття	інтимно-особистісне спілкування	Почуття дорослості. Інтерес до проблем світогляду, власної особистості, до статусу в суспільстві. Плани на майбутнє Самостійний аналіз соціальних явищ

Вікова криза підліткового розвитку має певні **поведінкові прояви**, що відображують суперечливі тенденції особистісного становлення:

- реакція емансипації: прагнення звільнитися від опіки дорослих, ігнорування або неприйняття суспільних цінностей;
- реакція групування: бажання зайняти потрібне місце у групі, що приносило б задоволення від взаємин із однолітками; створення референтних груп, у яких посилюється власна значущість, створюються умови для самоствердження;
- хобі-реакції – захоплення певним видом занять, що може спричиняти ігнорування шкільних, домашніх обов'язків.

Питання для самоконтролю

1. Які вікові межі охоплює шкільний вік, і які особливості цього періоду?
2. Що таке психічний розвиток школяра і які його основні характеристики?
3. Які види навчальної діяльності є провідними у шкільному віці?
4. Що таке пізнавальна активність, і як вона проявляється у школярів?
5. Як розвиваються мислення, пам'ять, увага, уява та мовлення у шкільному віці?
6. Які особливості соціальних взаємодій у шкільному віці?
7. Яку роль у формуванні особистості дитини відіграють сім'я, школа та ровесники?
8. У чому проявляються індивідуальні особливості розвитку школярів?
9. Що таке самоствердження, і як воно проявляється у шкільному віці?
10. Які психологічні зміни характерні для підліткового та перехідного віку?

11. Як провідна діяльність змінюється від дошкільного до шкільного віку?
12. Які чинники впливають на успішність навчання та розвиток особистості школяра?
13. Як взаємозв'язок психічних процесів і навчальної діяльності проявляється у шкільному віці?
14. Чому важливо враховувати індивідуальні темпи розвитку при організації навчального процесу?

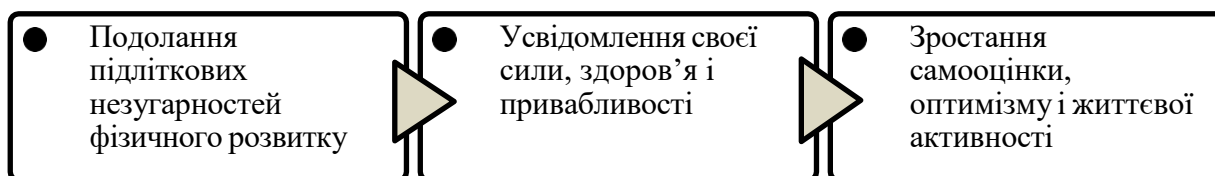
ТЕМА: ПСИХОЛОГІЯ ЮНОСТІ

Мета: сформувати у здобувачів здатність до міжособистісної взаємодії, застосування знань у практичних ситуаціях та опрацювання освітньої інформації для роботи з дітьми й батьками; ознайомити з психологічними особливостями розвитку молоді, основними психічними процесами, емоційно-вольовою сферою, соціальними взаємодіями та формуванням самосвідомості; визначити роль сім'ї, ровесників, навчальних закладів і соціального середовища, а також вікові новоутворення, кризові періоди.

Опорні поняття: юність, молодь, психічний розвиток, самосвідомість, самооцінка, емоційна сфера, вольова регуляція, соціальні взаємодії, новоутворення юності, навчальна та професійна діяльність, мислення, пізнавальна активність, кризові періоди, адаптація, індивідуальні відмінності, вплив сім'ї та ровесників.

Література: основна [1; 2; 3; 4; 5; 8; 9]; допоміжна [8; 10]; інформаційні ресурси [16].

Для цього вікового періоду характерне завершення біологічного дозрівання організму та, відповідно, послаблення дії біологічного фактору на психіку.

Соціальна ситуація розвитку може розгортатися через три альтернативні (іноді поєднані) статуси – *старшокласників, студентів чи працюючих*.

Табл. 28. Вікові особливості розвитку в юнацькому віці

Соціальна ситуація розвитку	Провідна діяльність	Новоутворення
Професійна підготовка, політичні, юридичні права, як у дорослих.	Навчально-професійна	Відповідальність, самодіяльність, реальне уявлення про майбутнє, готовність до професійного самовизначення Професійне спрямування в пізнавальних інтересах

У юнацькому віці інтенсивно формується *світогляд* – система поглядів на об'єктивний світ і місце в ньому людини.

Під впливом світогляду виникає досить стійка *ієрархічна система цінностей*, яка зумовлює погляди, переконання і розвиток життєвих перспектив.

Юнацька (молодіжна) субкультура – особливий етико-естетичний пласт, який визначає стиль життя, мислення молодих людей і відрізняється своїми звичаями, нормами та цінностями від уподобань дорослих.

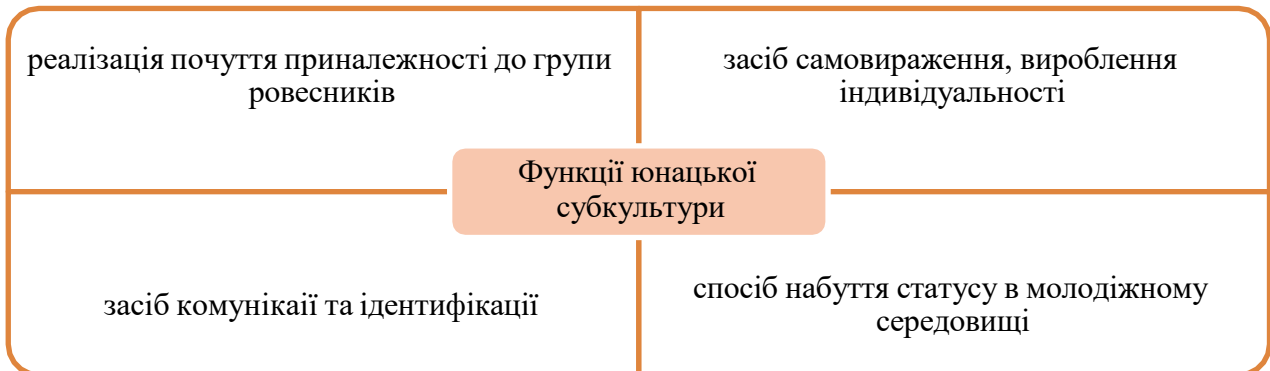

Рис. 37. Функції юнацької субкультури

Самовизначення – центральне особистісне новоутворення раннього юнацького віку, що виявляється як формування його представниками подальшого життєвого плану та способів його реалізації.

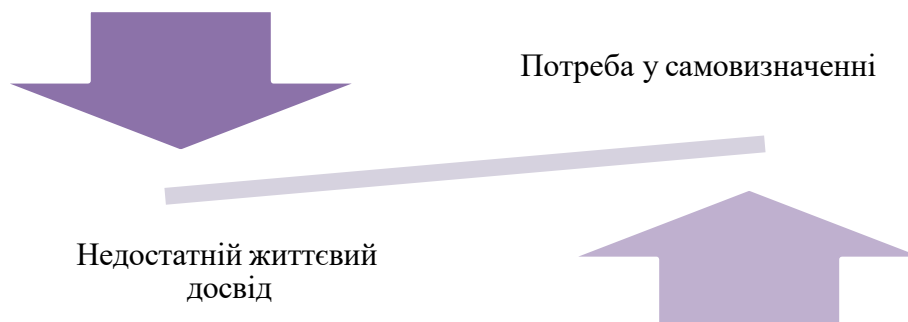

Рис. 38. Головна внутрішня суперечність ранньої юності

Ідентичність (психосоціальна тотожність) – баланс, узгодженість між внутрішніми психічними якостями особистості та її соціальними ролями, діяльністю й поведінкою.

Юнацький максималізм – категоричне ставлення до дійсності, спричинене невідповідністю рівня домагань життєвому досвіду молодої людини, завищеність її життєвих ідеалів.

Питання для самоконтролю

1. Що розуміють під поняттям юність і які її вікові межі?
2. Які основні психологічні особливості розвитку молодих людей?
3. Як розвиваються мислення, пам'ять, увага, уява та пізнавальна активність у юності?
4. Що таке самосвідомість і самооцінка, і як вони формуються у юнацтві?
5. Які зміни відбуваються в емоційно-вольовій сфері молодої людини?
6. Які основні соціальні взаємодії характерні для юності?
7. Яку роль у розвитку особистості відіграють сім'я, ровесники та навчальні заклади?

8. Що таке новоутворення юності, і які приклади можна навести?
9. Які особливості навчальної та професійної діяльності у цьому віковому періоді?
10. Що таке кризові періоди юності, і як вони впливають на розвиток особистості?
11. У чому проявляються індивідуальні відмінності розвитку підлітків і юнаків?
12. Як формується самоствердження та незалежність у юнацькому віці?
13. Які чинники сприяють розвитку емоційної стабільності та соціальної компетентності?
14. Як роль ровесників і соціального середовища впливає на вибір професійного та життєвого шляху?

ТЕМА: ДОРОСЛІСТЬ ТА СТАРІСТЬ ЯК ЕТАПИ ОНТОГЕНЕЗУ

Мета: сформуувати у здобувачів здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, застосування знань у практичних ситуаціях та міжособистісної взаємодії, здійснювати взаємодію між ЗДО, сім'єю та школою; ознайомити з психологічними особливостями дорослості та старості, соціальними ролями, емоційно-вольовою сферою, самосвідомістю; визначити закономірності професійного, сімейного та соціального розвитку, механізми адаптації до вікових змін, кризові періоди та ціннісні орієнтації в зрілому та похилому віці.

Опорні поняття: дорослість (молода, зріла, пізня), старість (рання, похила, глибока), психічний розвиток, новоутворення віку, соціальні ролі, професійна діяльність, сімейна діяльність, самосвідомість, ціннісні орієнтації, емоційна сфера, вольова регуляція, пізнавальна активність, адаптація до вікових змін, кризові періоди, старіння та старість, життєвий досвід і мудрість.

Література: основна [1; 2; 8; 9]; допоміжна [10; 11]; інформаційні ресурси [2; 13; 16].

Ступінь зрілості людини і так звана вершина цієї зрілості (акме) – це багатовимірний стан людини, що охоплює значний етап її життя і демонструє, наскільки вона склалася як повноцінна особистість.

Стан зрілості не з'являється у людини несподівано і відразу. Його детермінують усі попередні періоди розвитку.

Умовно можна виділити три стадії зрілості людини (за Г. Крайг):

- ① рання зрілість (молодість – 18 – 30/35 років)
- ② зрілість (середній вік – 35 – 60/65 років)
- ③ пізня зрілість (старість – від 60 років і старше).

В якостей маркерів розвитку дорослої людини (за Грейс Крайг) можна розглядати наступні:

соціальні ролі		адекватність розуміння подій
	фізичне здоров'я	
кваліфікація		матеріальні та фінансові ресурси

	соціальна підтримка	
обставини життя		передбачення життєвих подій і готовність до них
	особистісні властивості людини	

Молодість – це період створення сім’ї і налагодження родинного життя, час ствердження у обраній професії, визначення ставлення до суспільного життя і своєї ролі у ньому.

Створення сім’ї – це соціальна задача розвитку молодої людини. Молодь чутлива для пошуку супутника життя та зрілих форм сексуальної поведінки.

Провідна діяльність у період молодості – **професійна**. У цей період відбувається оволодіння обраною професією. Разом із майстерністю набувається почуття професійної компетентності, надзвичайно важливе для особистісного розвитку людини.

Професіоналізація – процес оволодіння людиною певною професією.

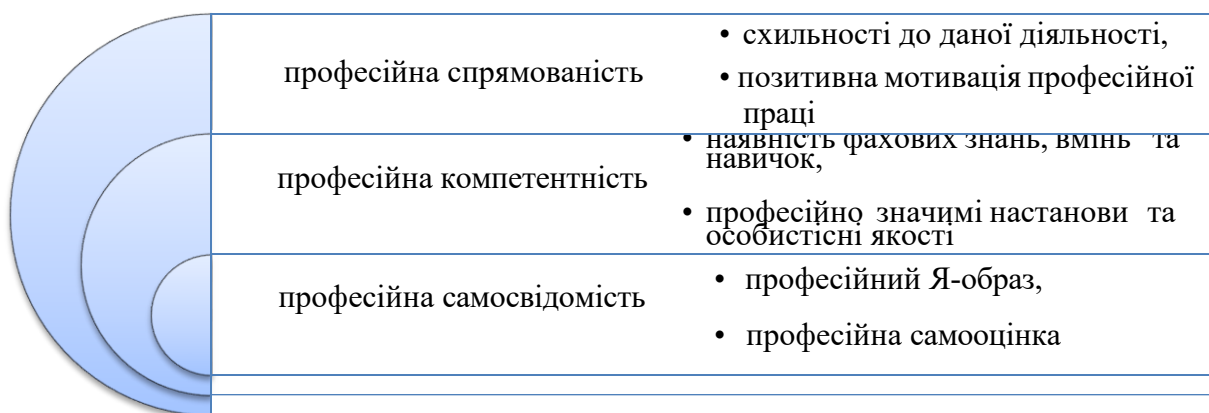

Рис. 39. Структура професіоналізації

У молодості виявляється:

- ~ прагнення до самовираження (у виборі професії, у кар’єрі).
- ~ виробляється індивідуальний життєвий стиль,
- ~ реалізуються індивідуальні смисли життя,
- ~ відбувається розбудова особистих, моральних, культурних, духовних цінностей.

Центральні вікові новоутворення цього періоду – це сімейні стосунки і почуття професійної компетентності.

Криза молодості (30 років) – криза смислу життя, виражається у змінній уявленнях про своє життя, переоцінці цінностей. Криза знаменує перехід від молодості до зрілості.

Середня дорослість – зрілість – найбільш значимий для більшості людей період життя (межі визначаються по-різному, частіше – від 30-35 до 65

років і залежать від індивідуальних особливостей людини). Зовні дорослі люди продовжують зростати, досягає оптимуму функціонування всіх систем, проте з'являються перші ознаки фізичного спаду: зниження гостроти зору, збільшення часу сенсорних та моторних реакцій, менопауза, зовнішні ознаки тощо.

Соціальна ситуація розвитку у зрілості – це ситуація реалізації себе, повного розкриття свого потенціалу у професійній діяльності та сімейних стосунках.

Центральним віковим новоутворенням зрілості можна вважати продуктивність. Поняття продуктивності, за Е.Еріксоном, включає як творчу і виробничу (професійну) продуктивність, так і внесок у виховання і ствердження у житті наступного покоління, пов'язано із турботою про людей.

Головна проблема *кризи середнього віку* (40 років) полягає у зменшенні фізичних сил і привабливості, сексуальності, у ригідності. Спостерігається розходження між мріями, цілями, життєвими планами і дійсністю. Людина опиняється перед необхідністю перегляду своїх задумів і співвіднесенням їх із частиною життя, що вже минуло. Це супроводжується тривогою, депресією, стресами.

прийняття фізичних змін та вироблення життєвої мудрості

досягнення та підтримання оптимального життєвого рівня

використання прийнятних способів проведення дозвілля

допомога дітям у їх дорослому становленні

підсилення особистісного аспекту в подружніх взаєминах

пристосування до взаємодії з батьками похилого віку

Рис. 40. Типові психологічні завдання середнього дорослого віку

Ефект «спустілого гнізда» – почуття тотальної самотності та спустошеності, яке переживають батьки дорослих дітей, коли ті залишають батьківську домівку.

Період пізньої зрілості (старості) характеризується різким розходженням різних ліній онтогенезу, відмінності його змісту залежно від індивідуальних особливостей людини.

Традиційно виділяють: похилий вік (60 – 75 років), старечий вік (75 – 90 років), довгожителство (старше за 90 років).

Межею, що розділяє зрілість і пізню зрілість, зазвичай вважають вихід на пенсію, закінчення активної професійної діяльності, що складає центральний момент соціальної ситуації розвитку у цей період.

Психологи розрізняють поняття старість і старіння. Тобто, *старіння* – це процес, розтягнутий у часі і в значній мірі залежить від способу життя людини і суб'єктивного сприйняття змін, що відбуваються і їх переживання.

У психологічній літературі виділяються різні *стратегії старіння*: 1) продовження подальшого прогресивного розвитку особистості, прагнення передавати життєвий досвід, продовжувати професійну діяльність (активна стратегія); 2) прагнення зберегти себе як індивіда на тлі згасання психофізіологічних функцій (пасивна стратегія).

Ейджизм – негативне упереджене ставлення суспільства до людей похилого віку, їх знецінення, приниження та дискримінація.

Експериментально доведено, що попри кращу роботу пам'яті у молодих людей, вони програють представникам пізньої дорослості в такому мисленому аспекті як *мудрість* – експертна система знань людини, що є зорієнтованою на практичну сторону життя та забезпечує вироблення зважених суджень і прийняття поміркованих рішень.

Пенсійна зрілість – новоутворення психіки людини похилого віку, що виявляється в позитивному сприйманні перспективи виходу на пенсію, готовності до завершення професійного циклу.

Питання для самоконтролю

1. Які вікові періоди охоплює дорослість (молода, зріла, пізня)?
2. Які вікові етапи виділяють у старості (рання, похила, глибока)?
3. У чому полягає роль соціальних ролей у дорослості та старості?
4. Які зміни відбуваються в емоційно-вольовій сфері та самосвідомості дорослих і людей похилого віку?
5. Що таке новоутворення віку у дорослості та старості, і які їхні приклади?
6. Які кризові періоди характерні для дорослого віку і старості?
7. Які закономірності спостерігаються у професійному, сімейному та соціальному розвитку дорослої людини?
8. Як впливають життєвий досвід та соціальне середовище на психологічне здоров'я дорослих?
9. Що таке старіння, і як воно відрізняється від старості як вікового етапу?
10. Як змінюються самосвідомість і саморегуляція у зрілому та похилому віці?
11. У чому полягає роль професійної та сімейної діяльності у розвитку дорослої людини?
12. Як соціальні взаємодії з родиною, друзями та суспільством впливають на емоційне здоров'я літніх людей?
13. Які психологічні ресурси допомагають людям у старості зберігати активність та адаптивність?
14. Що таке життєва мудрість, і як вона формується у дорослому та похилому віці?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №1.

Тема: Методи психологічних досліджень

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність аналізувати та описувати розвиток, навчання та виховання дітей раннього й дошкільного віку, розуміти вікові особливості дітей різного рівня розвитку, у тому числі обдарованих та дітей з особливими освітніми потребами; ознайомити з методологією наукового дослідження психічних явищ, основними методами психології, їх класифікацією та особливостями використання.

Основні терміни: психічні процеси, психічні стани, психічні властивості, спостереження, інтроспекція, експеримент, тест, опитувальники, соціометрія.

Теоретичні питання:

1. Суспільно-історична обумовленість виникнення і розвитку свідомості людини.
2. Вимоги до методів психології.
3. Спостереження та експеримент як основні методи психології, їх порівняльний аналіз.
4. Додаткові методи: тест, опитування, бесіда, аналіз продуктів діяльності, самоспостереження, соціометрія, метод експертних оцінок.

Завдання продуктивного рівня

1. Скласти схему методів сучасної психології

Завдання для обговорення:

1. Про які методи психологічного дослідження йде мова у наступних фрагментах?

А. Даний метод широко використовується при дослідженні психології особистості. Експертами можуть виступати люди, які добре знають досліджуваних. Головна особливість методу в тому, що його можна використовувати для якісних оцінок вияву різних властивостей особистості, а також вираженості тих чи інших елементів її поведінки.

Б. Спеціалізовані методи психологічного дослідження, за допомогою яких можна отримати кількісну і якісну характеристику досліджуваного явища. Від інших методів дослідження ці методи відрізняються тим, що передбачають стандартизовану, вивірену процедуру збору й обробки даних, а також їх інтерпретацію.

В. Індивіда систематично вивчають в звичайних, повсякденних умовах. Досліджувач не втручається в природний хід подій. Аналогія цього методу – ведення щоденника матір'ю, в якому вона записує події життя дитини.

Г. Психологічне явище вивчається в певних умовах, які дозволяють точно фіксувати його перебіг, а також відтворювати його при повторенні цих умов.

Д. Суть методу – отримання інформації на основі вербальної (словесної) комунікації. Є основним способом введення досліджуваного в ситуацію психологічного експериментування.

У чому полягає різниця між основними методами психології: спостереженням, експериментом та опитуванням?

Які переваги та недоліки методу спостереження у психологічних дослідженнях?

Як правильно організувати психологічний експеримент, щоб отримати достовірні результати?

У яких ситуаціях доречно використовувати проєктивні методики, і які їхні обмеження?

Яку роль відіграє етичність у використанні методів психології, особливо у роботі з дітьми?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема: Теорії, структура та розвиток особистості у психології.

Мета: сформувати у здобувачів **здатність до міжособистісної взаємодії, застосування знань у практичних ситуаціях**; ознайомити з особистістю як цілісною соціально зумовленою системою психічних якостей, її структурою, роллю активності та закономірностями розвитку.

Основні терміни: людина, індивід, індивідуальність, особистість, свідомість, самосвідомість, Я-концепція, самоактуалізація, соціалізація, саморегуляція, самопізнання, соціальне навчання, самооцінка.

Теоретичні питання:

1. Поняття особистості у психології. Співвідношення понять *індивід, особистість, індивідуальність*.

2. Структура особистості. Основні компоненти особистості у різних психологічних концепціях.

3. Механізми розвитку особистості. Соціалізація, самопізнання, саморегуляція, самооцінка, самоактуалізація.

4. Фактори формування особистості. Взаємодія біологічних, соціальних і психологічних чинників.

Завдання продуктивного рівня

1. Створіть схеми структури особистості за різними авторами. Поясніть їх.

- **Психоаналітичні теорії особистості.** Концепція З. Фрейда: структура особистості (Ід, Его, Супер-Его).

- **Біхевіористичний підхід до вивчення особистості.** Дж. Вотсон, Б. Скіннер: особистість як система набутих реакцій.

- Гуманістичні теорії особистості. Концепції А. Маслоу. Самоактуалізація як рушій розвитку особистості.

2. Створіть інтелект-карти з теми «Особистість».

Завдання для обговорення:

1. Які з перерахованих характеристик відносяться до людини як до особистості (підкреслити), а які – як до індивіда?

Цілеспрямованість, упертість, вдумливість, висока емоційність, старанність, цілісність, приємний голос, суспільна активність, критичність розуму, прекрасна дикція, середній ріст, музикальність, запальність, моральна вихованість, низька адаптація до темряви, ригідність, працьовитість, погана просторова координація, блакитні очі, гарний слух, ідейна переконаність, уважність, рухливість, чесність, віра, страх, шляхетність, лінощі, стрес, меланхолія, авторитет, мова, темперамент, інстинкти, переконання, знання, задатки, ідеали, вікові особливості почуттів, механічна пам'ять, мислення, мова, музичний слух, гуманність

2. Існують різні точки зору на співвідношення біологічного і соціального у структурі особистості:

Перша: Особистість формується суспільством; біологічні ж особливості людини не здійснюють на цей процес суттєвого впливу.

Друга: особистість визначається біологічними, спадковими чинниками; ніяке суспільство не може змінити того, що закладено в людині природою.

Третя: особистість є продуктом суспільного розвитку людини; складний процес розвитку та формування особистості зумовлений єдністю біологічного (як природної передумови) та соціального (як рушійної сили психічного розвитку особистості).

Обґрунтуйте, яка з вказаних точок зору є правильною

3. Є давня легенда про майстрів, які підносили каміння до місця майбутнього будівництва. Коли одного запитали, що він робить, той відповів: «Хіба не бачите, я тягаю каміння». Другий на це саме питання сказав: «Я в поті чола заробляю на хліб». Третій висловився: «Я будую дім, де житимуть люди».

Як можна пояснити відмінності у відповідях цих будівників? Чим зумовлене це явище?

4. У романі У. Голдінга «Володар мух» описано ситуацію, коли внаслідок авіаційної катастрофи врятувалися лише діти. І хоча вони й потрапили на острів, де збереглися усі досягненні цивілізації, проте не змогли освоїти їх і невдовзі деградували до варварства. Про що свідчить описана ситуація? Які закономірності формування особистості вона висвітлює?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема: Структура і динаміка розвитку особистості у діяльності

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, застосування знань у практичних ситуаціях та опрацювання освітньої інформації; засвоїти основні поняття, структуру та закономірності психології діяльності, розглянути процес формування навичок та охарактеризувати основні види діяльності.

Основні терміни: активність, діяльність, дія, поведінка, знання, уміння, навички, спрямованість особистості, мотивація, мотив, потреба, ієрархія потреб (піраміда Маслоу).

Навчальні питання:

1. Структура діяльності. Зовнішні та внутрішні дії. Інтеріоризація та екстеріоризація дій.
2. Спрямованість особистості. Ієрархія потреб.
3. Ігрова діяльність (гра)
4. Навчальна діяльність (навчання)
5. Трудова діяльність (праця)

Завдання продуктивного рівня

Заповніть порівняльно-аналітичну таблицю та охарактеризуйте основні види діяльності за схемою.

№ п/п	Вид діяльності	Мотив	Мета	Дії та операції	Продукт
1	праця				
2	навчальна діяльність				
3	гра				

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №4.

Тема: Відчуття та сприймання як первинна форма відображення дійсності.

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях та розуміння вікових особливостей дітей різного рівня розвитку; поглибити знання про відчуття та сприймання, їх виникнення, властивості, види, закономірності та роль у пізнавальній діяльності.

Основні терміни: пізнання, чутливість, рецептор, аналізатори, адаптація, взаємодія відчуттів, компенсація, контраст, сенсibilізація, цілісність, предметність, вибірковість, константність, ілюзії сприйняття.

Теоретичні питання:

1. Поняття про психічне відображення дійсності.
2. Відчуття як елементарна форма психічного відображення.
3. Види відчуттів та їх класифікація.
4. Сприймання як цілісний процес відображення предметів і явищ.

5. Роль відчуттів і сприймань у пізнанні дійсності. Значення сенсорного пізнання для формування уявлень і понять.

Завдання продуктивного рівня:

1. Складіть порівняльну таблицю «Спільне та відмінне у сприйняттях та відчуттях»

2. Зберіть колекцію цікавих відео і аудіо ефектів, які ілюструють прояв закономірностей відчуття і сприймання.

Знаючи закономірності сприймання, поясніть:

А) Чому ми рідко помічаємо помилки при читанні художньої літератури?

Б) Чому помилки в зошитах учитель виправляє кольоровою ручкою?

В) З якою метою вчитель проводить попередню бесіду перед читанням нового тексту?

Проблемні питання.

1. Яка закономірність відчуттів проявляється у кожному з наведених прикладів?

А. Побувши у приміщенні, людина незабаром перестав відчувати запах горілого, хоча новоприбула виразно відчує його

Б. Після занурення руки у холодну воду подразник, нагрітий до 30 градусів за Цельсієм, сприймається як теплий, хоча його температура нижча за нормальну температури шкіри на руці

В. Після слабкого (близького до порогового) подразнення ока одним кольором чутливість ока до іншого, додаткового кольору виявляється впродовж тривалого часу підвищеною

Г. Під впливом смаку цукру знижується кольорова чутливість до оранжево-червоних променів

Ґ. Під впливом попереднього подразнення ока червоним кольором чутливість зору в темноті зростає

Д. Під впливом деяких запахів (гераніолу, бергамотової олії) спостерігається загострення слухової чутливості

Е. На підставі досліджень встановлено, що температура приміщень, стіни яких пофарбовано в «холодні» тони (сині, зелені, сірі), сприймається людиною на 3-5 градусів нижчою, ніж вона є насправді. Ураховуючи це, для стін деяких службових приміщень (у гарячих цехах, машинних відділеннях тощо) було спеціально підібрано фарби «холодних» відтінків.

2. Чим пояснюються описані ілюзії?

А. Іноді у водіїв автомобілів та пілотів виникають ілюзії: коли предмет швидко наближається, здається, що він розбухає.

Б. Відомо, що в кіно від сприйняття голосу актора на екрані виникає своєрідна ілюзія. Голос начебто переміщується разом з актором і виходить з

його уст, незважаючи на те, що звук залишається завжди в одній точці, часто дуже зміщений, щодо зорового зображення на екрані.

3. Розглядаючи чорнильні плями, досліджувані майже завжди бачать якісь об'єкти: хмари, озера, тварин, людські обличчя тощо. При цьому одні акцентують увагу на окремих деталях плями, інші - на її загальній конфігурації. Встановлено, що зміст образів сприймання, і особливості їх побудови досить стійко характеризують суб'єкт сприймання. На підставі цих даних було розроблено проєктивний тест - знаряддя психодіагностики.

Як ці дані характеризують сприймання людини? З якою властивістю сприймання вони пов'язані?

4. Людина, що проживала в квартирі багатоповерхового будинку, часто бачила на балконі сусіднього будинку чоловіка, який робив ранкову гімнастику. Під час випадкової зустрічі на вулиці вона відразу ж упізнала його, але їй здалося, що цей чоловік став менший на зріст.

Чому так трапилось? Якою властивістю сприймання можна пояснити цей випадок?

5. Людина «навчила» комп'ютер читати і розуміти тексти, перекладати їх з однієї мови на іншу. Проте все ж машина не зможе прочитати рядок, в якому витерто верхню або нижню його половину, тоді як його автор зробить це без особливих утруднень.

Як пояснити це явище? Яка властивість людського сприймання виявляється таким чином?

5. На екрані показували слова, серед яких були нецензурні. З'ясувалося, що на сприймання нецензурних слів досліджувані втрачали майже вдвічі більше часу, ніж на сприймання слів нормативної лексики. При повторенні цього експерименту різниця у часі зменшувалась, а коли досліджуваних заздалегідь попередили про характер слів, то нецензурні викликали навіть швидшу реакцію, ніж нейтральні.

Про що свідчать ці дані? З якою властивістю сприймання вони пов'язані?

6. Якщо повз потяг, що стоїть, їде інший потяг, то пасажирові першого здається, начебто рухається його потяг, а не той, що проходить повз нього.

Що це за явище? Який вид сприймання тут має місце?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №5

Тема: Рівень абстрактного пізнання (мислення, пам'ять, уява).

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність до розвитку перцептивних, мнемічних процесів та різних форм мислення; поглибити знання про мислення, пам'ять та уяву, їх види та функції; розвивати критичне,

логічне та аналітичне мислення, формувати навички аналізу психічних процесів.

Основні терміни: *мислення, інтелект, розумова операція, аналіз і синтез, порівняння, абстрагування, конкретизація, узагальнення, класифікація, форма мислення, поняття, умовивід, суджень, тверджень, уява, мрія, аглютинація, гіперболізація, літота, аналогія, акцентування.*

Теоретичні питання:

1. Поняття абстрактного пізнання. Відмінність абстрактного пізнання від сенсорного.

2. Мислення як процес абстрактного пізнання.

Види мислення: наочне, словесно-логічне, критичне, творчо-конструктивне.

Основні форми мислення: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування.

3. Пам'ять як механізм збереження та відтворення інформації.

Види пам'яті: сенсорна, короткочасна, довготривала.

Процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження, відтворення, забування.

4. Уява як форма творчого пізнання.

Види уяви: репродуктивна, продуктивна, творчо-конструктивна.

5. Взаємозв'язок мислення, пам'яті та уяви.

Проблемна ситуація:

1. На початку 30-х років жителям віддалених районів Узбекистану, переважно неграмотним, пропонували зображення чотирьох предметів: молотка, сокири, пилки і поліна з проханням наділити серед них «зайвий». Найчастіше вони відповідали «всі потрібно». Навіть розповідь експериментатора про те, що один досліджуваний вважав зайвим поліно, коментувалася так: «Напевно, у нього багато дров». Лише люди грамотні могли впоратись із цим завданням.

Поясніть результати цього дослідження. Як вони характеризують мислення?

2. Роберт Сильвестер у своїй роботі про інтелект стверджує, що мобільність – ключове поняття для всього пізнавального, будь воно пов'язане з фізичною дією або з обробкою інформації. І якщо ми здатні рухатися, нам потрібна когнітивна система, що може осмислювати сенсорну інформацію й приймати розумні рішення.

Дайте визначення поняття інтелект і прокоментуйте думку автора наведеного твердження. Поясніть зміст понять та процесів: когнітивна система, осмислення, осмислення сенсорної інформації. В термінах психологічної науки

поясніть вислів «приймати розумні рішення». Чи можуть, на вашу думку, рішення бути нерозумними?

3. **Визначте умови успішного запам'ятовування** великої кількості інформації (наприклад, перед екзаменом). Вкажіть чинники, які сприяють збереженню запам'ятованого протягом довгого часу. Складіть психолого-педагогічні рекомендації щодо підготовки до екзамену з психології.

Питання для дискусії:

1. Чи завжди уява міститься у процесі розумової діяльності? Чи можна стверджувати, що образи уяви аналогічні образам мислення?
2. Чи властивий процес уяви тваринам? Відповідь обґрунтуйте.
3. Чи є принципова відмінність між образами творчої уяви та галюцинаціями?
4. Чи може яскравість уяви негативно позначитися на психічному житті людини?
5. Яку роль у життєдіяльності людини відіграють мрії?
6. Чи є принципова відмінність між уявою та образним мисленням?
7. Порівняйте процес уяви з іншими психічними пізнавальними процесами, встановіть їх зв'язки. Що між ними спільного і чим вони відрізняються?
8. Які розумові дії забезпечують створення образів уяви?
9. Чим пояснюється той факт, що образи уяви є індивідуальними для кожної людини?
10. У чому полягає відмінність між довільною і мимовільною уявою, творчою і відтворюючою?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №6

Тема: Проблема співвідношення біологічних і соціальних чинників у психічному розвитку

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу та розуміння вікових особливостей дітей різного рівня розвитку, включно з обдарованими та дітьми з особливими освітніми потребами; розкрити сутність біологічних і соціальних чинників психічного розвитку, взаємодію спадковості, фізіологічних процесів і соціального середовища; розвивати навички порівняння теорій, аналізу прикладів і практичних ситуацій.

Основні терміни: *психічний розвиток, біологічні чинники, соціальні чинники, спадковість, середовище, темперамент, індивідуальні особливості, детермінанти розвитку, взаємодія біологічного і соціального.*

Теоретичні питання:

1. Визначення психічного розвитку. Поняття, що характеризують онтогенез людини (дозрівання, розвиток, формування, становлення, навчання і виховання)

2. Біологічні чинники психічного розвитку.

Генетична спадковість, фізіологічні процеси.

Нервова система і мозок як основа психічної діяльності.

3. Соціальні чинники психічного розвитку.

Сім'я, виховання, освіта.

Соціальні взаємодії та культура.

4. Динаміка взаємодії біологічного і соціального.

Завдання для обговорення

1. Навести приклади впливу спадковості та середовища на поведінку дитини.

2. Дискутувати: «Що є визначальним у психічному розвитку – біологія чи соціум?»

3. Прочитайте прислів'я:

1. Яблуко від яблуні далеко не падає.

2. Вмів дитину родити, вмій її й навчити.

3. Син то мій, але розум у нього свій.

Значення яких факторів розвитку підкреслюється у цих прислів'ях?

Оцініть їх правильність з точки зору наукової психології.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №7

Тема: Методи вивчення психічного розвитку та визначення індивідуальних особливостей дитини

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність планувати освітній процес у ЗДО з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, у тому числі з ООП, складати індивідуальні програми розвитку та навчальні документи; поглибити знання про теорії та критерії періодизації психічного розвитку, методи його вивчення та застосування для визначення індивідуальних особливостей дітей; навчити аналізувати зразки ІПР, визначати ключові риси дитини та планувати відповідні заходи розвитку, формуючи усвідомлення важливості індивідуалізації навчально-виховного процесу.

Основні терміни: *психодіагностика, психічний розвиток, спостереження, експеримент (психологічний), тест, проективні методики, бесіда (діагностична), аналіз продуктів діяльності, методи вивчення психічного розвитку, індивідуальна програма розвитку (ІПР), корекційно-розвивальні заходи, моніторинг розвитку.*

Теоретичні питання:

1. Поняття про вік. Критерії періодизації психічного розвитку.

2. Стабільні періоди і кризи.

3. Індивідуальні особливості розвитку (темперамент, здібності, особливості мислення, пам'яті, уваги, сенсорно-перцептивної та емоційної сфер).

4. Методи вивчення психічного розвитку дитини

Спостереження – природне та структуроване, індивідуальне та групове.

Бесіда та інтерв'ю – опитування дітей та батьків для виявлення психологічних характеристик.

Тестування та психометричні методи – оцінка здібностей, пам'яті, уваги, мислення.

Проективні методики – малювання, казкотерапія, рольові ігри для виявлення емоцій та уяви.

Аналіз продуктивної діяльності дитини – малювання, ліплення, конструювання, ігрова діяльність.

Завдання продуктивного рівня:

1. Практичні аспекти використання знань про індивідуальні особливості

Підтримка сильних сторін і корекція труднощів у розвитку.

Роль спостереження і регулярного моніторингу у виховній та педагогічній діяльності.

2. Ознайомитися з зразками ІПР (Індивідуальних програм розвитку) дітей різного віку. Визначити, які індивідуальні особливості розвитку дитини відображені у програмі (темперамент, інтереси, здібності, особливості мислення, пам'яті, емоцій).

3. Проаналізувати структуру ІПР: Цілі розвитку та навчання. План корекційних та розвивальних заходів. Методи та форми роботи з дитиною.

Обговорити, які методи психологічної діагностики були використані для складання ІПР.

4. Дискусія: як знання про індивідуальні особливості допомагає майбутньому вихователю/педагогу.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №8

Тема: Провідна діяльність дитини як основний критерій її психічного розвитку

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та результатами дітей, розуміння та навички аналізу процесів розвитку, навчання та виховання дітей раннього й дошкільного віку; ознайомити з предметною діяльністю дитини раннього віку як критерієм психічного розвитку, її роллю у формуванні пізнавальних, моторних і соціальних навичок, особливостями розвитку психічних процесів

через взаємодію з предметами та методами педагогічного впливу на різних етапах раннього віку.

Основні терміни: предметна діяльність, ранній вік, психічний розвиток, маніпуляція з предметами, моторний розвиток, етапи предметної діяльності, самостійність дитини, ігрова діяльність, мовленнєвий розвиток, соціалізація, когнітивний розвиток, психомоторний розвиток, навчальна діяльність, трудова та продуктивна діяльність, комунікативна діяльність.

Теоретичні питання:

1. Значення провідної діяльності у психічному розвитку дитини.

2. Взаємозв'язок провідної діяльності та вікових новоутворень.

3. Провідна діяльність у різні вікові періоди.

- **Перший рік життя: емоційно-особистісне спілкування.**

- Ранній вік: маніпулятивна діяльність, сенсомоторні ігри.

- Дошкільний вік: сюжетно-рольова гра, пізнавальна діяльність.

4. Практичне застосування знань про провідну діяльність.

- Планування навчально-виховної діяльності з урахуванням провідної діяльності.

- Організація розвивальних ігор та завдань, що відповідають віковим особливостям.

Питання для обговорення:

1. Провідна діяльність та Основна діяльність: Чи є поняття «провідна діяльність» і «основна діяльність» синонімами? Обґрунтуйте свою відповідь. Наведіть приклад вікового етапу, де присутні обидва види діяльності, але їхня роль різна (наприклад, дошкільний вік).

2. Зміна діяльності: Що є рушійною силою зміни провідної діяльності при переході від одного вікового періоду до іншого

3. Проаналізуйте, як провідна діяльність раннього дитинства (предметно-маніпулятивна) готує ґрунт для розвитку провідної діяльності дошкільного віку (рольова гра). Які психічні новоутворення, сформовані у ранньому віці, є необхідною передумовою для гри?

4. Проблемна дискусія: Ера Гаджетів: Чи можна вважати інтерактивну діяльність з гаджетами (планшети, смартфони) новою провідною діяльністю у сучасному дошкільному або молодшому шкільному віці? Наскільки ця діяльність відповідає трьом критеріям провідної діяльності? Які ризики для психічних новоутворень несе її домінування?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №9

Тема: Динаміка психічного розвитку в молодшому шкільному та підлітковому віці

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність до міжособистісної взаємодії, абстрактного мислення, аналізу та синтезу, застосування знань у практичних ситуаціях та опрацювання освітньої інформації для роботи з дітьми й батьками, а також здійснювати взаємодію між ЗДО, сім'єю та школою; ознайомити з психічним розвитком дітей молодшого шкільного та підліткового віку, основними новоутвореннями цих періодів та взаємозв'язком між провідною діяльністю, соціальною ситуацією розвитку та розвитком пізнавальної й особистісної сфер.

Основні терміни: *психічний розвиток, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, молодший шкільний вік, підлітковий вік, навчальна діяльність, рефлексія, підліткова криза, самосвідомість.*

Теоретичні питання:

1. Поняття динаміки психічного розвитку та його закономірності.
2. Молодший шкільний вік: соціальна ситуація розвитку; провідна діяльність; новоутворення (довільність, внутрішній план дії, рефлексія, мотиви навчання).
3. Особливості розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів (увага, пам'ять, мислення, уява, мовлення).
4. Підлітковий вік: соціальна ситуація розвитку і спілкування з ровесниками; розвиток самосвідомості та самооцінки; емоційно-вольова сфера і формування моральних переконань.

Питання для обговорення:

Порівняти особливості мислення молодшого школяра і підлітка.

Проаналізувати, як зміна соціальної ситуації розвитку впливає на особистість дитини при переході з початкової до середньої школи.

Чи можна вважати навчальну діяльність провідною і для підлітків? Які аргументи «за» і «проти»?

Як змінюється роль учителя у психологічному розвитку дитини при переході від початкової до середньої школи?

Які чинники найбільше впливають на формування самооцінки в молодшому шкільному та підлітковому віці?

Чому саме спілкування з ровесниками стає провідним видом діяльності підлітка?

Як педагог може допомогти дитині подолати кризу підліткового віку без конфліктів із дорослими?

Чи є підлітковий вік обов'язково «важким» періодом розвитку? Від чого це залежить?

Як проявляється потреба у самоствердженні у підлітковому віці, і чому вона є важливою для формування особистості?

Які сучасні соціальні виклики (мережеві спільноти, гаджети, інформаційний тиск) впливають на динаміку психічного розвитку підлітків?

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №10

Тема: Психологічні особливості дорослості: зрілість, життєві кризи, самореалізація

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, застосування знань у практичних ситуаціях, міжособистісної взаємодії та опрацювання освітньої інформації для роботи з дітьми й батьками, здійснювати взаємодію між ЗДО, сім'єю та школою та залучати батьків до освітнього процесу; ознайомити з психологічними особливостями дорослості, видами зрілості, життєвими кризами, умовами розвитку самореалізації та формування цілісного уявлення про життєвий шлях людини як процес розвитку і самовдосконалення.

Основні терміни: *дорослість, зрілість, життєва криза, криза середнього віку, самореалізація, життєвий шлях особистості, емоційна зрілість, професійна ідентичність, духовна зрілість.*

Теоретичні завдання:

1. Дорослість як етап психічного розвитку людини. Межі та підперіоди дорослості (рання, середня, пізня); соціальні ролі дорослого.
2. Психологічна характеристика зрілої особистості. Показники зрілості (емоційна, інтелектуальна, соціальна, моральна); формування відповідальності, стабільності, автономності.
3. Життєві кризи в дорослому віці. Причини, прояви, шляхи подолання; криза середнього віку як етап переоцінки цінностей.
4. Самореалізація дорослої особистості. Умови та механізми самореалізації; вплив професійної діяльності, сімейних відносин, духовних пошуків.

Питання для дискусії та обговорення

Як емоційна зрілість впливає на життєву успішність і благополуччя?

Які стратегії допомагають людині реалізувати себе у зрілому віці?

Чи можна вважати дорослість періодом стабільності, чи це також час змін і розвитку?

Чому деякі люди досягають зрілості раніше, ніж інші?

Що важливіше для самореалізації – професійні досягнення чи особистісна гармонія?

Яким чином родина сприяє або, навпаки, гальмує саморозвиток дорослого?

Як поняття «успіх» і «щастя» співвідносяться із самореалізацією у дорослості?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема: Спілкування як соціально-психологічний феномен. Техніки і прийоми спілкування

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, застосування знань у практичних ситуаціях, міжособистісної взаємодії та опрацювання освітньої інформації для роботи з дітьми й батьками; розвинути практичні навички ефективного спілкування, ознайомитися з вербальними та невербальними техніками, відпрацювати комунікативні прийоми та підвищити впевненість у власних навичках спілкування.

Основні терміни: спілкування, комунікація, соціальна перцепція, емпатія, активне слухання. Я-висловлювання, невербальне спілкування, бар'єри спілкування, асертивність.

Практичні завдання:

Групові завдання (вправи):

1. *«Розіграш сценки»:* Групи створюють і розігрують власні сценки, демонструючи різні техніки спілкування.

2. *«Невербальна комунікація»:*

«Без слів»: Учасники мають передати іншим якимось поняття або емоцію, використовуючи лише міміку та жести.

«Зчитай мене»: Один учасник приймає певну позу або вираз обличчя, а інші намагаються здогадатися, що він відчуває або про що думає.

«Активне слухання»:

«Перекажи думку»: Один учасник розповідає якусь історію, а інший переказує її своїми словами, намагаючись точно передати зміст.

3. *«Рольові ігри»:*

«Клієнт і менеджер»: Учасники розігрують ситуацію, коли клієнт висловлює невдоволення, а менеджер намагається вирішити проблему, використовуючи різні техніки спілкування.

«Співбесіда»: Один учасник виступає в ролі роботодавця, а інший – кандидата на посаду.

«Дебати»:

«За і проти»: Учасників ділять на дві групи, які висловлюють протилежні точки зору на певну тему.

«Конфлікт інтересів»: Учасникам пропонують розіграти ситуацію, в якій дві сторони мають протилежні інтереси, і вони повинні знайти компромісне рішення.

Вправа «Мій комунікативний портрет»

Завдання: запишіть 5 своїх сильних сторін і 3 труднощі у спілкуванні.

Обговорення: як можна розвинути сильні сторони й подолати труднощі?

Вправа «Моє сприймання інших»

Мета: розвинути соціальну перцепцію.

Хід: учасники по черзі описують партнера, не називаючи його імені (зовнішність, жести, поведінку). Інші мають здогадатися, про кого йдеться.

Обговорення: наскільки точним було сприймання?

Вправа «Відкрите й закрите запитання»

Студенти складають по 3 приклади відкритих і закритих запитань до однієї ситуації (наприклад, бесіда з батьками, дитиною, колегою).

Обговорення: які запитання сприяють розвитку діалогу?

Вправа «Почуття за маскою»

Мета: навчитися розпізнавати емоції через невербальні сигнали.

Хід: один учасник демонструє певний емоційний стан без слів, інші мають його визначити.

Обговорення: які невербальні ознаки допомогли?

Критерії оцінювання:

Чіткість висловлювань, використання відповідної лексики, використання міміки, жестів, здатність обґрунтовувати свою точку зору, наводити приклади, командна робота – 1 бали.

Студент має базові знання, але відчувається недостатня підготовка або впевненість – 0,5 бала.

Студент не продемонстрував необхідних знань і навичок – 0 балів.

Індивідуальні завдання – 2 бали:

«Створення презентації»: Підготувати презентацію на тему ефективного спілкування.

Критерій	Опис	Бал
Зміст	Повнота розкриття теми, логічність викладу, актуальність, оригінальність підходу.	До 1 балу
Оформлення	Якість візуального оформлення (шрифти, кольори, графіка), відповідність оформлення темі презентації.	До 0,5 балу
Виступ	Чітка вимова, впевненість, дотримання часових рамок, відповіді на запитання.	До 0,5 балу

«Щоденник спостережень»: Здобувачі освіти протягом тижня фіксують приклади ефективного та неефективного спілкування, які спостерігали в своєму житті.

«Самоаналіз»: Здобувачі освіти складають список своїх сильних і слабких сторін у спілкуванні.

«Публічний виступ»:

«Несподівана тема»: Учасники отримують тему для виступу без підготовки і мають протягом кількох хвилин підготувати короткий виступ.

3. Скласти порівняльну таблицю понять «слухати» і «чути»

Поняття	Означення	Процес	Активність	Результат
Чути				
Слухати				

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема: Темперамент, характер та здібності як властивості особистості.
Психологічна характеристика та методики дослідження типів темпераменту

Мета заняття: вдосконалити знання про темперамент, навчитися характеризувати його властивості та аналізувати роль у діяльності і спілкуванні; сформувати у здобувачів здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, міжособистісної взаємодії та застосування знань у практичних ситуаціях, розуміння вікових особливостей дітей різного рівня розвитку, включно з обдарованими та дітьми з індивідуальними особливостями.

Основні терміни: *темперамент, тип темпераменту, характер, здібності, обдарованість, талант, геній, рухливість нервових процесів, екстраверсія та інтроверсія.*

Практичні завдання:

1. На основі характеристики визначте тип темпераменту.

А. К. життєрадісний, легко входить в контакт з колегами, без труднощів пристосовується до нових умов. Легко захоплюється усім новим, але швидко може втратити до нього інтерес.

Б. С. Нестримний, імпульсивний, міміка виразна, швидко змінюється, мовлення поспішне, рухи різкі. З ентузіазмом розпочинає справу, але часто інтерес пропадає, роботу потім виконує по інерції або взагалі припиняє.

В. Г. Чутливий, але дії уповільнені, часто ображається все сприймає на свій рахунок, довго переживає промахи. Може «входити в себе», в коло своїх переживань.

Г. Д. Ініціативний, працює і діє дуже інтенсивно, може витримувати велике навантаження, виконувати одночасно декілька справ. Стоненість у Д. впливає перш за все на підвищення роздратованості або навіть агресивності. Але Д. за короткий час може відпочити.

2. Виберіть серед поданого переліку слів ті, які стосуються темпераменту (підкреслити).

Працьовитість, наполегливість, свідомість, неврівноваженість, музикальність, кмітливість, сензитивність, реактивність, екстравертність, запальність, агресивність, емоційність, педантичність, вимогливість,

принциповість, швидке переключення уваги, гострота зору, геніальність, сила емоційної реакції, багатство міміки, глибина почуттів.

3. Визначте, про які властивості темпераменту говориться в прикладі. Яка властивість темпераменту проявляється в Петрика і Вані?

Петрик любить пожвавлену метушню довкола себе, дуже товариський, любить бути в центрі уваги; Ваня, навпаки, надає перевагу тиші й самотності, важко сходиться з новими людьми, надто велика увага його бентежить.

4. Які з наведених прикметників слугують для опису рухової сфери темпераменту, а які – для характеристики емоційної сфери темпераменту.

Швидкий, рухливий, живий, різкий, запальний, млявий, імпульсивний, чуттєвий, життєрадісний, повільний, енергетичний, стрімкий, загальмований, вразливий.

5. За психологічними ознаками, наведеними нижче, визначте, про який вид темпераменту йдеться в кожному випадку:

А – людина жвава, рухлива, прагнуча до частоті зміни вражень, легше інших пристосовується до нових умов життя;

Б – людина повільна, урівноважена, із стійкими прагненнями і настроєм, із слабким зовнішнім виразом душевних станів;

В – людина швидка, поривчаста, здатна віддаватися справі з пристрасністю, але неврівноважена, схильна до бурхливих емоційних спалахів, різких змін настрою;

Г – людина з підвищеною емоційною чутливістю, глибоко переживає навіть незначні події, але зовні мляво реагуюча на оточуюче.

6. Які з наведених у списку якостей характеризують екстравертний та інтравертний психологічний тип за К. Г. Юнгом?

Ініціативність, некомунікабельність, схильність до самоаналізу, рефлексія, імпульсивність, безтурботність, мрійливість, нерозсудливість, соціальна адаптованість, прагматичність, відкритість, рухливість, аутизм, смішливість, вдумливість, сором'язливість, безцеремонність.

7. Зазначити ті особливості, які характеризують сангвініка, флегматика, холерика і меланхоліка.

Підвищена активність, тривала працездатність, енергійність, стриманість, запальність, непосидючість, терплячість, повільність рухів і мови, повільна зміна почуттів і настроїв, мала емоційна збудливість, швидке засвоєння і перебудова навичок, афективність, бідність рухів, мала активність, млявість, виразність міміки і пантоміміки, мовчазність, гіперсензитивність, бадьорість, підвищений настрій, швидка пристосовуваність до нової обстановки, повільне засвоєння і перебудова

навичок, невпевненість у собі, підвищена емоційна збудливість, витриманість, одноманітність міміки, енергійність, рухливість, пригніченість і розгубленість під час невдач, швидке виникнення і зміна почуттів та емоційних станів, мала активність, терплячість, невиразність мови, рівний, спокійний настрій, збуджений стан, зосередженість уваги.

Сангвінік	Флегматик	Холерик	Меланхолік

8. Практичне завдання на розпізнавання типів темпераменту в групі:

Розпізнати різні типи темпераменту в групі та зрозуміти, як це впливає на взаємодію. Проведіть рольову гру, де кожен студент має зіграти роль людини з певним типом темпераменту. Інші учасники повинні вгадати, який саме темперамент демонструє кожен гравець на основі його поведінки, реакцій та манери спілкування.

Як змінився процес комунікації в групі в залежності від темпераментів учасників? Які стратегії взаємодії виявились найбільш ефективними?

9. Завдання на виявлення творчих здібностей

Визначити та оцінити творчий потенціал студентів. Провести вправу, в якій студенти повинні знайти кілька нестандартних способів використання звичайних предметів (наприклад, ручки, книги, чашки). Після цього учасники повинні поділитися своїми ідеями та обговорити, які з них найбільш творчі й оригінальні.

Які якості необхідні для того, щоб проявляти творчі здібності? Як можна розвивати креативність у повсякденному житті?

Виконайте роботу з використанням методики **«Визначення рівня екстраверсії/інтроверсії, нейротизму за опитувальником Г. Айзенка»**

Після проходження методики: визначте свій тип темпераменту; заповніть короткий опис: сильні сторони мого темпераменту; можливі труднощі у навчанні або спілкуванні; шляхи саморегуляції.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

Тема: Поняття емоційного інтелекту. Вправи для розвитку емоційного інтелекту.

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність до міжособистісної взаємодії, застосування знань у практичних ситуаціях та опрацювання освітньої інформації для роботи; ознайомити з поняттям емоційного інтелекту, його структурою та значенням для ефективного спілкування й саморозвитку; навчити практичним навичкам саморефлексії, управління емоціями та емпатії через спеціальні вправи.

Основні терміни: *емоційний інтелект (EI), емоція, самоусвідомлення, саморегуляція, емпатія, ментальні карти (mind maps).*

Намалювати ментальну карту

«Основні складові емоційного інтелекту»:

- Самоусвідомлення.
- Саморегуляція.
- Емпатія.
- Мотивація.
- Соціальні навички.

Практична частина

Вправа 1: «Щоденник емоцій»

Студенти описують ситуації, в яких вони відчували сильні емоції, аналізують свої реакції та причини цих емоцій.

Вправа 2: «Емпатійний діалог»

Робота в парах: один студент розповідає про свою нещодавню проблему, інший – слухає, намагаючись проявити емпатію через активне слухання та невербальну комунікацію.

Вправа 3: «Управління емоціями»

Розгляд реальних або змодельованих стресових ситуацій із пошуком способів збереження самоконтролю.

Вправа 4. «Регуляція емоцій»

Практика дихальних та релаксаційних технік, короткі медитації для зниження стресу.

Завдання: відстежити, як змінилася емоційна реакція після вправи.

Кожен формулює 2–3 висновки: Які емоції найчастіше проявляю? Що допомагає краще контролювати емоції? Які техніки EI хотів би застосовувати щодня?

Питання для дискусії:

Що таке емоційний інтелект, і в чому його основне значення для людини? Які складові емоційного інтелекту виділяють сучасні науковці?

У чому полягає відмінність між емоційним інтелектом та когнітивним інтелектом?

Як емоційний інтелект впливає на міжособистісні стосунки та професійну діяльність?

Яку роль відіграє самоусвідомлення в розвитку емоційного інтелекту?

Як розвивати навички саморегуляції для ефективного управління власними емоціями?

Що таке емпатія, і як вона пов'язана з емоційним інтелектом?

Які техніки активного слухання сприяють покращенню емоційного інтелекту?

Як працюють вправи для підвищення емоційної стійкості та управління стресом?

Чому важливо розвивати соціальні навички як частину емоційного інтелекту?

Як можна використовувати рефлексію для підвищення усвідомленості власних емоцій?

Які практичні вправи допомагають розвивати здатність до емпатії?

Чому навички емоційного інтелекту важливі для роботи в команді?

Як медитація та усвідомленість допомагають розвивати емоційний інтелект?

Які особисті або професійні переваги має людина з високим рівнем емоційного інтелекту?

Як конфлікти впливають на розвиток емоційного інтелекту, і як їх можна ефективно вирішувати?

Яка роль невербальної комунікації в емоційному інтелекті?

Як розвивати емоційний інтелект у дітей та підлітків?

Які бар'єри можуть перешкоджати розвитку емоційного інтелекту, і як їх подолати?

Чи впливає рівень емоційного інтелекту на загальне психологічне благополуччя людини?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4

Здача змістового модуля 1

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність систематизувати, узагальнювати та застосовувати набуті знання з пройденого змістового модуля; перевірити рівень розуміння ключових понять, категорій та закономірностей, виробити навички самостійного аналізу та оцінювання власних результатів навчальної діяльності, а також підвищити вміння обґрунтовувати та аргументовано презентувати відповіді на практичні та теоретичні завдання.

Усі тестові завдання сконструйовані у закритій формі (тобто мають запропоновані варіанти відповідей, з яких одна чи декілька є правильними). Кожне тестове завдання має таку структуру: запитально-інструктивна частина і відповіді.

Запитальна частина тестових завдань, згідно існуючих вимог, подається у стверджувальній формі. Інструкції у них подано лаконічно і виражено у вказівному стилі: «визначте», «виберіть», «назвіть», «вказіть», «зазначте», «згрупуйте», «знайдіть» та ін. Під час розв'язання тестового завдання студенту слід уважно ознайомитися із запитально-інструктивною частиною, оскільки саме вона часто містить підказку одноелементного чи багатоелементного (множинного) вибору правильної відповіді.

За характером відтворення навчального матеріалу тестові завдання є репродуктивними та реконструктивними, що й зумовлює їх розподіл за рівнями складності.

Тестові завдання першого рівня складності носять здебільшого репродуктивний характер і вимагають від студентів відтворення раніше засвоєних ними знань. Тестові завдання першого рівня подано у формі одноелементного вибору. Тобто серед запропонованих варіантів відповідей лише одна є правильною.

Тестові завдання другого рівня носять репродуктивно-реконструктивний характер. Численними серед тестових завдань другого рівня є завдання, що виявляють ґрунтовну обізнаність з основними ознаками психологічних понять і процесів. Ці ознаки розміщені серед поданих правдоподібних відповідей і лише при повному їх наборі гарантують правильну відповідь. Тестові завдання цього рівня представлені у формі багатоелементного вибору.

Тестові завдання третього рівня є найскладнішими і носять реконструктивно-творчий характер. Такі завдання сконструйовані у вигляді вибору оптимального варіанту розв'язання педагогічних задач та ситуацій. Для вирішення творчих завдань студенту необхідно активізувати різноманітні мислительні процеси (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) і бездоганно володіти психологічною теорією і логікою міркувань.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5

Тема: Психологія індивідуальних відмінностей та створення безпечного навчального середовища

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, застосування знань у практичних ситуаціях, опрацювання освітньої інформації та планування освітнього процесу з урахуванням вікових і індивідуальних особливостей дітей, розуміння вікових особливостей, індивідуальних відмінностей дітей, принципів універсального

дизайну та розумного пристосування; навчити проектувати безпечно, психологічно і соціально підтримуюче середовище у ЗДО для забезпечення психологічного благополуччя всіх учасників освітнього процесу.

Основні терміни: *індивідуальні відмінності, емоційна безпека, соціальна безпека, інклюзивне середовище, адаптація педагогічного середовища, безпечне навчальне середовище.*

Інформаційне повідомлення:

Ресурсна кімната – це спеціально обладнане приміщення в закладі дошкільної освіти, яке створює умови для індивідуальної та групової підтримки дітей, особливо тих, хто потребує корекції розвитку, адаптації або додаткових освітніх ресурсів.

Можливості ресурсної кімнати

Індивідуальна робота з дитиною, корекційно-розвивальні заняття; розвиток когнітивних, мовленнєвих, емоційних та соціальних навичок; психологічна підтримка дітей з емоційними або поведінковими труднощами.

Групова робота, міні-групи для розвитку соціальних навичок; інтегровані заняття для дітей з різними рівнями підготовки.

Розвиток саморегуляції та емоційного інтелекту, зони релаксації для відпочинку та зняття стресу; ігрові та сенсорні матеріали для розвитку емоційного та сенсорного контролю.

Адаптація до навчального середовища, підготовка дітей до роботи у загальній групі; розвиток навичок взаємодії з ровесниками та дорослими.

Практичне завдання:

Вправа «Ресурсна кімната в дії»

Завдання: скласти перелік можливих зон ресурсної кімнати (ігрова, сенсорна, релаксаційна, навчальна).

Обговорення: які матеріали і методики найефективніші для дітей з різними індивідуальними особливостями?

Вправа «Індивідуальний план у ресурсній кімнаті»

Студенти отримують опис дитини з певними індивідуальними особливостями.

Завдання: розробити короткий план заняття або діяльності в ресурсній кімнаті, враховуючи темперамент, характер і потреби дитини.

Прийоми створення безпечного середовища

Вправа «Моделювання конфлікту»

Студенти отримують кейс конфлікту між дітьми (наприклад, через іграшку).

Завдання: запропонувати способи вирішення конфлікту, що забезпечують емоційну і соціальну безпеку.

Вправа «План безпечного середовища»

Створити короткий план адаптації групового простору та освітніх активностей для дітей з різними індивідуальними особливостями.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №6

Здача змістового модуля 2

Умови – див. Практичне заняття №4

Мета заняття: сформувати у здобувачів здатність систематизувати, узагальнювати та застосовувати набуті знання з пройденого змістового модуля; перевірити рівень розуміння ключових понять, категорій та закономірностей, виробити навички самостійного аналізу та оцінювання власних результатів навчальної діяльності, а також підвищити вміння обґрунтовувати та аргументовано презентувати відповіді на практичні та теоретичні завдання.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Назва теми	Усього год. самостійної роботи / Завдання	Література	Контрольні заходи
Тема 1. Основні етапи становлення та розвитку психології. Історія психологічної думки в Україні.	10 год. Опрацювати рекомендовану літературу; скласти короткий конспект основних етапів розвитку психології . Скласти хронологічну таблицю розвитку психології (основні події, імена вчених, внесок у науку)	Основна література: 7, 8, 10 Допоміжна література: 10 Інформаційні ресурси: 2	Поточний контроль: тести
Тема 2. Когнітивні процеси і емоційно-вольова сфера особистості.	20 год. Опрацювати наукову літературу з індивідуально визначеної теми (один психічний процес); презентувати інформацію в систематизованій та візуально привабливій формі	Основна література: 3, 7, 8, 9, 10, 12 Допоміжна література: 9	Індивідуальне завдання
Тема 3. Термінологічний словник з основних категорій вікової психології.	20 год. Скласти термінологічний словник з основних категорій вікової психології. Для кожного	Основна література: 1, 2, 4, 11 Допоміжна література: 6, 9	Письмове опитування (психологічний диктант)

	терміну подати: визначення (за підручником або науковим джерелом); автора (вченого), який ввів або розвинув поняття. Оформити словник в алфавітному порядку.		
Тема 4. Вікові кризи у розвитку особистості: зміст, причини та особливості перебігу.	10 год. Опрацювати рекомендовану літературу. Охарактеризувати основні кризи розвитку за періодами. Скласти порівняльну таблицю: (назва кризи, психологічні новоутворення, основні прояви, можливі шляхи подолання)	Основна література: 1, 2, 11 Допоміжна література: 8	Поточний контроль: усне опитування
Тема 5. Пренатальний розвиток. Початок психічного життя.	9 год. Опрацювати матеріали з теми, розкрити роль сенсорних впливів (звук, світло, дотик) на розвиток плода. Написати коротке есе (1–2 сторінки) на тему: «Як умови життя матері впливають на психічний розвиток дитини до народження?»	Основна література: 1, 5 Допоміжна література: 7	Ессе
<i>Разом:</i>	69		

Індивідуальне завдання

Складовою самостійної роботи здобувача освіти може бути індивідуальне завдання. Підготовка ІЗ здійснюється на основі опрацьованого матеріалу та зібраної інформації, її аналізу та формулювання висновків.

Завдання виконання індивідуального завдання полягає у розробці проекту на задану тему.

ТЕМАТИКА ІЗ

1. Вплив факторів навколишнього середовища на концентрацію уваги
2. Методи розвитку та тренування уваги у різних вікових групах

3. Роль уяви у творчій діяльності та професійному самовдосконаленні
4. Індивідуальні особливості відчуттів та їх значення для адаптації до середовища
5. Особливості сенсорного сприймання людини: зір, слух, дотик, смак, нюх
6. Фактори, що впливають на ефективність запам'ятовування
7. Вплив мислення на прийняття рішень у різних ситуаціях
8. Методи розвитку критичного мислення у студентів
9. Роль емоцій у мотивації та прийнятті рішень
10. Способи регуляції емоцій у стресових ситуаціях
11. Формування волі та самоконтролю у процесі навчання
12. Вольові якості особистості та їх вплив на досягнення цілей

Рекомендована література

Основна

1. Вікова психологія: Хрестоматія. Навч. посібник. 2-ге вид. Реком. МОН України. Долинська Л.В., Лисянська Т.М. 2023. 488 с.
2. Долинська Л.В. , Скрипченко О.В. , Огороднійчук З.В. Загальна психологія: Хрестоматія. Київ : Каравела. 2023. 640 с.
3. Дубініна К. В. Вікова психологія: навч.-метод. посіб. для самостійної роботи студентів. Київ: Слово, 2017. 176 с.
4. Дуткевич Т. Дитяча психологія. Київ :Центр навчальної літератури, 2019. 424 с.
5. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 392 с.
6. Загальна психологія: підручник / за загальною редакцією академіка С.Д. Максименка. 4-те вид., переробл. і доп. Том 1. Київ: Видавництво Людмила, 2025. 568 с.
7. Ільїна Н., Мисник С. Загальна психологія: теорія та практикум: навч. посіб. Київ: Університетська книга, 2024. 352 с.
8. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія: курс лекцій: навч. посіб. для ВНЗ. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 128 с.
9. Сергєєнкова О. П. Вікова психологія: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури. 2023, 376 с.

Допоміжна

1. Борґ Джеймс. Мистецтво говорити. Таємниці ефективного спілкування. Харків: Ранок: Фабула, 2019. 304 с.
2. Варій М. Й. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2018. 591 с.
3. Готман Дж., Деклер Дж. Емоційний інтелект у дитини / пер. з англ. Х. Шиналь. Харків: Віват, 2024. 272 с.

4. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С.Л. Гумецької. Харків: Віват, 2024. 512 с.
5. Дерев'янка С. П. Психологія емоційного інтелекту: навч.-метод. реком. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2023. 80 с.
6. Жуков С.М., Жукова Т.В. Історія психології. Навчальний посібник. Кондор. 2022. 230 с.
7. Загальна психологія в схемах і таблицях. Навчально-методичний посібник / укладач Ярошук Н.П. Луцьк : ПП Іванюк В.П. 2017. 73 с.
8. Поліщук В. М. Вікові кризи в підлітковому і юнацькому віці: базові симптомокомплекси: навч. посіб. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2019. 478 с.
9. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: навчальний посібник, 4-те вид., випр. і доп. Київ: Каравела, 2020. 418 с.
10. Поліщук В.М. Віковий кризовий розвиток людини від народження до дорослості. Київ: Університетська книга. 2020. 460 с.
11. Психологічний словник-довідник: довідкове видання / уклад. М. А. Козігора, Н. П. Ярошук. Луцьк: ФОП Мажула Ю. 2024. 158 с.
12. Ярошук Н.П. Психологія пізнавальних процесів. Луцьк : ФОП Іванюк В.П. 2022, 92 с.

Інформаційні ресурси

1. Буняк Н.А. Загальна психологія: лекції. Тернопіль: вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 300 с. <https://surl.lt/qquirme>
2. Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?». URL: <https://surl.li/kbnptd>
3. Грама Н.Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика: Одеса, 2018. 239 с. <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2024/1/Sensory%20Development.pdf>
4. Етапи розвитку дитини. <https://www.amelsmart.com/etapi-rozvitku-ditini/>
5. Іонов І.А. Фізіологія вищої нервової діяльності (ВНД): навчальний посібник. Харків : ФОП Петров В.В., 2017. 143 с. http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_anatomii/Biblioteka/Navchalnyi%20posibnyk%20po%20VND.pdf
6. Історія психології: навчальний посібник. Уклад. О.А. Логвіна, Ю.П. Данчук. 2-ге вид. доп. (електронний посібник) Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2022. 108 с. <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6847/Lohvina-Danchuk-Istoriia-psykholohii.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
7. Католик Г., Калька Н. Психологія особистості (в схемах, презентаціях і

- таблицях): навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 158 с. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4747/1/POSIBNYK-psychology.pdf>
8. Котелянець Ю. С. Гра як провідний вид діяльності дітей дошкільного віку. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (213), 31-36. <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1733/1703>
9. Курова А.В. Психологія спілкування: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти факультету психології, політології та соціології НУ «ОЮА»). Одеса: Фенікс, 2020. 79 с. <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13107?show=full>
10. Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку <https://numo.mon.gov.ua/storage/app/media/Docs/Pages/metodichni-rekomendaciyi-shchodo-viznachennya-osvitnih-trudnoshchiv.pdf>
11. Основні рефлексії новонародженого. <https://www.cfr-krok.ua/osnovni-refleksii-novonarodzhenogo.html>
12. Програма соціально-емоційного навчання «Зерна». URL: https://surl.lt/iefdsdhttps://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf
13. Психологічна платформа-каталог [Resilience.help](https://www.resilience.help/resursy/?t=34) <https://www.resilience.help/resursy/?t=34>
14. Психологія особистості: навчальний посібник / укладачі Петухова І. О., Калениченко Р. А., Льовкіна О. Г. та ін. ; за заг. ред. Є. М. Суліми. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2021. 338 с. <https://api-ir.dpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ca697bfd-64d4-4c09-b2c3-5f7e9ace0c60/content>
15. Ранній розвиток дитини. Посібник для батьків. <https://www.unicef.org/ukraine/media/13461/file/Early%20child%20development.pdf>
16. Токарева Н. М. Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ, 2017. 548 с. <https://lnk.ua/MVwoqY3Vz>

Наталія БОРБИЧ

*кандидат педагогічних наук, викладач кафедри
загальної педагогіки, психології та
методики початкової освіти,
викладач-методист*

ОСНОВИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ, АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Мета освітнього компонента – формування у здобувачів вищої освіти цілісного бачення наукового дослідження з педагогіки та логіки його побудови, а також засвоєння студентами сукупності методологічних знань щодо змісту, функцій, принципів та організації дослідницької роботи, розвиток наукового мислення в організації та проведенні наукових досліджень; усвідомлене сприйняття здобувачами освіти поняття академічної доброчесності; виховання академічно доброчесної поведінки здобувачів освіти.

Основними завданнями вивчення освітнього компонента є:

- застосовувати положення нових документів про освіту (стосовно здійснення науково-пошукової діяльності);
- аналізувати теоретичний доробок, критично підходити до його осмислення;
- реалізовувати сучасні підходи щодо здійснення науково-пошукової роботи;
- вибирати необхідні методи для здійснення пошукової діяльності та засвоїти технологію застосування окремих методів у педагогічних дослідженнях;
- узагальнювати, відбирати нові наукові факти, дані, вміло аналізувати їх, подавати та систематизувати, правильно оформляти результати досліджень;
- аналізувати, виокремлювати головне у роботі вихователя, творчо застосовувати його у своїй практичній діяльності;
- оформляти наукові роботи відповідно до вимог академічного письма;
- керуватись принципами академічної доброчесності у процесі освітньої діяльності(навчальної, виховної, науково-дослідницької).

Загальні компетентності

КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

КЗ-5. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

КЗ-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

КЗ10 Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.

Спеціальні компетентності

КС-1. Здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації.

Результати навчання

ПР 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами.

ПР 19. Збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини.

ПР23. Знати основи запобігання корупції, суспільної та академічної доброчесності на рівні, необхідному для формування нетерпимості до корупції та проявів не доброчесної поведінки серед здобувачів освіти та вміти застосовувати їх в професійній діяльності.

Результати навчання за освітнім компонентом:

Знати: загальні відомості про методологічні основи наукового пізнання; провідні закономірності, проблеми й протиріччя розвитку науки; організацію й планування науково-дослідної роботи; основні етапи наукового дослідження; емпіричні, емпіричні й теоретичні методи дослідження;

Вміти: організування науково-дослідної роботи: обґрунтування теми наукових досліджень, визначення об'єкту, предмету, гіпотези, мети і завдань наукового дослідження, аналіз науково-педагогічної інформації, розробка методики проведення педагогічного експерименту, оформлення результатів науково-дослідницької роботи.

ЗМІСТ КУРСУ

Лекційні заняття (лекція, проблемна лекція, лекція-дискусія)

Тема 1. Поняття про науку і наукове пізнання. Академічне письмо.

Академічна доброчесність: поняття, структура, функції, принципи.

1. Сутність науки.

2. Етапи розвитку науки.

3. Класифікація наук.

4. Поняття академічного письма, вимоги.

5. Функційний аналіз академічної доброчесності. Принципи академічної доброчесності в умовах ЗВО.

Мета: сформувати у студентів систему знань про науку і наукове пізнання; сутність академічного письма та сформувати вміння диференціювати ознаки академічного письма.

ПР 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими результатами. ПР23. Знати основи запобігання корупції, суспільної та академічної доброчесності на рівні, необхідному для формування

нетерпимості до корупції та проявів не доброчесної поведінки серед здобувачів освіти та вміти застосовувати їх в професійній діяльності.

Ключові поняття: наука наукове пізнання, академічне письмо, етапи розвитку наук, класифікація наук, академічна доброчесність.

Наука - це особлива сфера духовної та практичної діяльності людини, спрямована на отримання, систематизацію та пояснення об'єктивних знань про навколишній світ і людину. Вона відрізняється від інших форм пізнання (релігії, міфології, мистецтва) тим, що ґрунтується на раціональних методах, доказовості, перевірюваності результатів.

- *Основні ознаки науки:* об'єктивність, системність, методологічність, критичність, відтворюваність знань.

- *Функції науки:* пізнавальна (відкриття законів природи й суспільства), практична (забезпечення розвитку технологій і виробництва), світоглядна (формування уявлення людини про світ), прогностична (передбачення майбутніх процесів).

- Наука є *динамічною системою*, яка змінюється разом із розвитком суспільства

У розвитку науки простежуються кілька *ключових етапів*:

1. Донаукове знання (міфологічне, релігійне, практичне) — на етапі первісних культур воно виконувало пояснювальну й орієнтовну функцію.

2. Антична наука (VI ст. до н.е. — V ст. н.е.) - зародження перших раціональних систем знань (філософія, математика, астрономія, медицина).

3. Середньовічна наука (V–XV ст.) - знання підпорядковане богослов'ю, зберігається традиція вчених шкіл, формується досвід схоластики.

4. Наукова революція Нового часу (XVI–XVII ст.) — становлення експериментально-математичного методу (Г. Галілей, І. Ньютон, Ф. Бекон, Р. Декарт).

5. Класична наука (XVII–XIX ст.) - розвиток механіки, фізики, хімії, біології, утвердження ідеалу детермінізму.

6. Некласична наука (кінець XIX – XX ст.) - усвідомлення відносності знань, поява квантової механіки, теорії відносності, системного підходу.

7. Постнекласична наука (кінець XX – XXI ст.) - інтеграція наук, дослідження складних самоорганізованих систем, біо- та нанотехнології, штучний інтелект.

Сучасна наука поділяється на кілька рівнів і груп:

- За об'єктом дослідження:

- *Природничі науки* (фізика, хімія, біологія, географія) — вивчають закони природи.

- *Соціальні науки* (соціологія, економіка, політологія) — досліджують суспільство.
- *Гуманітарні науки* (філологія, історія, культурологія) — вивчають людину, її духовний світ.
- *Технічні науки* — розробляють технології, засоби виробництва.
- За рівнем узагальнення:
 - фундаментальні (теоретичні, орієнтовані на відкриття законів і принципів — фізика, біологія, математика);
 - прикладні (спрямовані на практичне використання знань — інженерія, медицина).
- За міждисциплінарністю: когнітивні науки, біоінформатика, екологія, педагогіка (на межі природничих і соціогуманітарних знань).

Таким чином, наука - це не просто система знань, а динамічний механізм пізнання світу, що еволюціонує від міфологічних уявлень до високотехнологічних досліджень, постійно інтегруючись і розширюючи межі пізнаного.

Академічне письмо - це особливий стиль письмового мовлення, який використовується в науковому та освітньому середовищі для чіткого, логічного й аргументованого викладу думок. Його головне призначення - *донести результати досліджень, обґрунтувати позицію, продемонструвати критичне мислення та вміння працювати з науковими джерелами.*

Основні риси академічного письма:

1. Науковість - опора на факти, перевірені джерела, аргументи.
2. Об'єктивність - уникання надмірної емоційності, суб'єктивних суджень.
3. Логічність - чітка структура, послідовність викладу.
4. Точність - використання термінів, чітких визначень.
5. Коректність посилань - оформлення цитат, посилань, бібліографії.
6. Орієнтація на аудиторію - врахування потреб наукової спільноти, студентів, викладачів.

Приклади академічного письма:

- наукові статті, монографії;
- курсові та дипломні роботи;
- дисертації;
- аналітичні звіти;
- есе, реферати, наукові доповіді.

Таким чином, академічне письмо - це не просто —офіційний стиль», а інструмент професійної комунікації у науці та освіті, який формує культуру мислення й доведення ідей (таблиця 1.)

Таблиця 1.

Характеристика академічного письма

Аспект	Характеристика	Приклади
Мета	Передача знань, аргументів, результатів досліджень	Дипломна робота, стаття
Стиль	Науковий, формальний, об'єктивний	Реферат, есе
Основні риси	Науковість, точність, логічність, аргументованість	Аналітичний звіт
Мова	Терміни, чіткі визначення, відсутність емоційності	Монографія
Структура	Вступ – основна частина – висновки	Наукова доповідь
Джерела	Використання літератури, оформлення цитувань	Бібліографія, цитати
Аудиторія	Науковці, студенти, викладачі	Конференційна стаття

Вимоги до академічного письма:

□ 1. Змістові вимоги

- Науковість - виклад базується на перевірених фактах і джерелах.
- Аргументованість — усі твердження підкріплюються доказами.
- Логічність - чітка структура, послідовність викладу, плавні переходи між частинами.

• Оригінальність - уникається плагіат, автор має демонструвати власне мислення.

□ 2. Мовні вимоги

- Об'єктивність - уникати емоційних оцінок, суб'єктивізму.
- Точність - правильне використання термінів, визначень, чисел.
- Ясність - зрозумілі формулювання, відсутність двозначностей.
- Лаконічність - без зайвої багатослівності, кожне слово виконує функцію.

□ 3. Формальні вимоги

- Структурованість - наявність вступу, основної частини, висновків.
- Коректність цитування - дотримання стандартів оформлення посилань (APA, MLA, ДСТУ тощо).
- Єдність стилю - дотримання наукового стилю протягом усього тексту.
- Академічна доброчесність - чесність, прозорість у використанні чужих ідей.

Академічне письмо має бути обґрунтованим, чітким, логічно організованим, мовно грамотним і доброчесним.

Таблиця 2.

Вимоги – Приклади дотримання / порушення

Вимога	Приклад дотримання	Приклад порушення
Науковість	Використання даних із наукових статей, статистики, авторитетних джерел	Посилання на чутки, неперевірені сайти, суб'єктивні думки

Вимога	Приклад дотримання	Приклад порушення
Аргументованість	Твердження підкріплене цитатами, прикладами, доказами	«Це очевидно, бо я так думаю»
Логічність	Чітка структура: вступ – виклад – висновки	Стрибки від теми до теми без зв'язків
Оригінальність	Виклад власних висновків із посиланнями на джерела	Копіювання чужого тексту без цитування
Об'єктивність	Використання нейтральних формулювань («дослідження показують...»)	Емоційні оцінки («це жахливо!», «автор геніальний!»)
Точність	Правильне використання термінів, дат, понять	Плутанина у фактах, некоректне вживання термінів
Ясність	Лаконічні речення, чітко пояснені поняття	Занадто складні конструкції, двозначні формулювання
Лаконічність	«Академічне письмо - це стиль наукового викладу думок»	«Академічне письмо, яке, до речі, варто вважати, на мою думку, найбільш важливим, адже воно... »
Цитування	Коректне оформлення джерел (за ДСТУ, АРА тощо)	Відсутність посилань на використану літературу
Доброчесність	Чесне зазначення авторів, унікальний текст	Плагіат, фабрикація даних

Аналіз Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу Комунального закладу вищої освіти —Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради (lpc.in.ua/pro-nas/normatyvni-dokumenty/orhanizatsiia-osvitnoho-protsesu/).

Проблемні запитання.

1. Етапи розвитку науки.
2. Критерії класифікації наук.
3. Порушення вимог академічного письма.
4. Академічна доброчесність: особливості дотримання в умовах ЗВО.

Рекомендована література

1. Лаппо В. В. Основи педагогічних досліджень: Навч.-метод. посібник Івано-Франківськ: НАІР, 2016. 284 с.
2. Левченко, Т. М., Шимченко, Л. А. Академічне письмо як компонент професійної підготовки здобувачів вищої освіти . *Academic Studies. Series —Pedagogy*. 2023. Вип. 2. С. 45–54. URL: <https://www.academstudies.volyn.ua>
3. Каліберда, Н., Осадча, О. Сучасні підходи до вивчення іншомовного академічного письма студентами немовних факультетів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. 2021. Вип. 45 (2). С. 112–118. URL: <https://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua>

4. Мукан Наталія. Методологія педагогіки: сутність, принципи, підходи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 2 (106). С.121-124.

Тема 2. Методологія науково-педагогічного дослідження. Науковий апарат. Теоретичні та емпіричні методи дослідження. Особливості проведення окремих методів дослідження (вивчення, аналіз та узагальнення педагогічного досвіду; педагогічного експерименту, анкетування).

1. Методологічна культура науки
2. Наукова парадигма
3. Сутність наукового дослідження
4. Методи наукових досліджень

Мета: ознайомити студентів з методологією науково-педагогічного дослідження; сформувати у студентів знання про теоретичні та емпіричні методи дослідження та особливості проведення окремих методів дослідження.

ПР 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами; ПР 19. Збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини (за результатами науково-педагогічного дослідження).

Ключові поняття: метод, науковий метод дослідження, аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, спостереження, анкетування, вивчення, аналіз та узагальнення педагогічного досвіду, педагогічний експеримент, систематизація, порівняння, абстрагування, проектування, моделювання.

Кожний вид людської діяльності передбачає використання певних прийомів, способів, операцій з метою досягнення мети. Специфічними прийомами, способами послуговується і наука як один із видів діяльності людини. Сукупність цих прийомів позначають поняттям «метод».

Метод (*грец. - спосіб пізнання*) - спосіб досягнення мети, сукупність прийомів і операцій теоретичного, практичного освоєння дійсності; спосіб певним чином організованої людської діяльності.

Метод є не тільки сукупністю правил, прийомів, способів, норм пізнання і дій, а й системою приписів, принципів, вимог, які повинні орієнтувати у вирішенні конкретного завдання, досягнення результату в будь-якій сфері діяльності.

З огляду на сферу реалізації розрізняють загальні і спеціальні методи наукових досліджень.

Загальні методи наукового пізнання. Структурними елементами цих методів є філософські загальнонаукові принципи пізнання дійсності. За функціональним критерієм їх поділяють на такі групи:

-методи емпіричного дослідження (спостереження, вимірювання, порівняння, експеримент);

-методи, які використовують на емпіричному і на теоретичному рівнях дослідження (абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія, моделювання та ін.);

-методи теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкретного, гіпотетико-дедуктивний, системний методи, прогнозування, дисперсний аналіз).

Кожен із цих методів, попри споріднені особливості послуговується специфічним інструментарієм.

Методи емпіричного рівня дослідження. Найхарактерніша їх особливість полягає у пізнанні феноменів, їх зв'язків і відношень завдяки безпосередньому з'ясуванню їх параметрів.

Спостереження. Використання цього методу збагачує науку фактами безпосередньої дійсності. Полягає він у цілеспрямованому вивченні предметів із використанням таких чуттєвих властивостей людини, як відчуття, сприйняття, уявлення предметів і явищ дійсності.

Спостереження - метод пізнання дійсності, який ґрунтується на безпосередньому сприйнятті процесів, явищ, об'єктів за допомогою органів чуття, без втручання в їх буття дослідника.

Спостереження дає знання про зовнішні аспекти і властивості об'єкта. Пізнавальними результатами спостереження є опис мовними засобами предметів і явищ, а також схеми, таблиці, графіки, рисунки, діаграми та ін.

Результати спостережень виражають за допомогою якісних і порівняльних понять. Якісні поняття («гарячий», «жовтий», «великий» тощо) характеризують різні властивості предметів, завдяки яким їх залучають до певного класу. Дослідження нових сфер починаються із формулювання якісних понять, за допомогою яких класифікують предмети сфери дослідження, посиляючись на результати спостережень.

Вимірювання. Процес вимірювання полягає у встановленні величини об'єкта, явища, процесу в порівнянні цієї величини з одиницею вимірювання.

Вимірювання — представлення властивостей реальних об'єктів у вигляді числової величини.

У розвитку емпіричного пізнання вимірювання є його вищим і досконалішим способом. Перехід від спостереження до вимірювання вимагає відповідних приладів та інструментарію, нових понять і припущень.

Порівняння. Основу цього методу становить порівняння окремих параметрів або сукупних ознак досліджуваних об'єктів, встановлення відмінностей і подібностей між ними.

Порівняння - метод пізнання дійсності, покликаний встановити спільні й відмінні параметри між процесами, явищами, об'єктами.

Широко використовують порівняння для систематизації й класифікації понять, адже це дає змогу співвіднести невідоме з відомим, пояснити нове через вже наявні поняття і категорії. Роль порівняння в пізнанні не варто переоцінювати, оскільки воно, як правило, має поверховий характер, відображаючи лише перші етапи дослідження. Водночас порівняння є передумовою для проведення аналогії.

У XIX ст. було сформовано порівняльно-історичний метод, який головну увагу звертав на історичні аспекти (походження, розвиток) схожих та неоднакових ознак тощо.

Експеримент. Суть цього методу полягає в ініціюванні дослідником процесів і явищ, до яких він має науковий інтерес.

Експеримент (лат.- *проба, дослід*) - метод пізнання об'єктивної дійсності завдяки науково організованому досліді, ініціюванню процесів, явищ. Він дає змогу з'ясувати конкретні особливості об'єкта наукового інтересу за певних важливих для дослідника умов, які можуть бути як штатними, так і штучно організованими і дають змогу спрогнозувати його стан, поведінку в різних ситуаціях.

Методи емпіричного і теоретичного рівнів дослідження. Сутність їх полягає у зорієнтованості на безпосередню дійсність й одночасному використанні абстрактних пізнавальних образів (уявлень, ідей, понять, концепцій), які стосуються цієї дійсності.

Абстрагування. Нерідко досліднику доводиться із сукупності ознак, властивостей явища, процесу дійсності виокремлювати ті, що становлять для нього інтерес. Таку мислену процедуру називають абстрагуванням.

Абстрагування - метод наукового дослідження, який полягає у мисленому виокремленні суттєвих, істотних ознак, аспектів, відношень предмета, процесу, явища.

Процедурне це означає проникнення мислення дослідника вглиб об'єкта, з'ясування його сутності, своєрідне його розчленування задля пізнання найістотнішого.

Аналіз і синтез. Ці два мислені процеси органічно взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Аналіз полягає в розкладі об'єкта, який досліджується, на складові частини, з'ясуванні тенденцій розвитку і способів функціонування з метою їх відносно самостійного вивчення. Він є засобом осягнення об'єкта лише тоді, коли виокремлює найсуттєвіше в об'єкті.

Аналіз (грец.- розкладання) - мислене або практичне розчленування цілого на частини. Аналіз формує в дослідника здатність до структурування об'єкта дослідження, до визначення його складових без взаємодії з ним шляхом логічної абстракції. Відіграючи велику роль у пізнанні, аналіз, однак, не дає конкретного знання, тобто знання як єдності різноманітного. Це завдання виконує синтез, який є протилежною дією в мисленні.

Синтез (грец.- складання) - об'єднання раніше виокремлених частин цілого у ціле, в якому протиріччя і протилежність послаблюються або знімаються. Внаслідок синтезу з'являється нове утворення, властивостями якого є не лише зовнішня сума властивостей компонента, а й результат їх взаємопроникнення і взаємовпливу.

Свого часу німецький філософ Іммануїл Кант (1724- 1804) писав: «Саме синтез є тим, що, власне, складається з елементів знання і об'єднує їх у певний зміст. Тому синтез є перше, на що ми повинні звернути увагу, якщо хочемо робити висновки про походження наших знань».

Аналіз і синтез як логічні методи пізнання виникли: на основі практичної діяльності, досвіду людей. Практичне розчленування і поєднання речей передували логічному аналізу і синтезу. Розуміння діалектичної природи цих протилежностей дає змогу з'ясувати їх справжнє місце і значення у русі пізнання до істини. Єдність аналізу і синтезу забезпечує адекватне відображення дійсності у свідомості людини.

У науковому мисленні аналіз і синтез у кожній галузі досліджень конкретизуються і детально розвиваються на основі закономірностей, які вивчають відповідні науки. Із загального прийому вони можуть перетворюватися на спеціальний метод дослідження (існують конкретні методи математичного, хімічного чи соціального аналізу). Аналітичний метод отримав свій розвиток і в деяких філософських школах. Те саме стосується і синтезу. Існує, наприклад, у хімії такий напрям, як органічний синтез, тощо.

Соціальний об'єкт, маючи специфічну за складністю та внутрішньою організацією природу, відкритий для застосування методів аналізу і синтезу. Правильно використовуючи їх, дослідник не лише пізнає ці об'єкти, а й виробляє у себе здатність до подальшого творчого застосування цих методів.

Індукція і дедукція. Особливість цих методів пізнання дійсності полягає у переході знання про одиничне й окреме у знання про загальне і навпаки.

Індукція (лат. - наведення) - метод пізнання, згідно з яким на основі висновків про часткове роблять висновки про загальне.

Цей метод часто застосовують задля перевірки гіпотез (припущень). Індукція може бути повною, якщо на підставі властивостей елемента, який належить до певного класу, роблять висновок про наявність аналогічних

властивостей у всіх елементів цього класу. За неповної індукції роблять висновок про наявність усіх властивостей в елементів даного класу на підставі наявності лише деяких властивостей елементів цього класу. Індукція нерозривно пов'язана з дедукцією.

Дедукція (лат. - відводжу, виводжу) - метод пізнання, заснований на висновках від загального до часткового (особливого). Реалізується вона як виведення певних тверджень (вірогідних висновків) на основі вихідних положень. Відповідно теорії називають дедуктивними.

Якщо недоліком індукції є неможливість за її допомогою чітко обґрунтувати загальне, адже розглядається лише частина сукупності, то недоліком дедукції вважають неможливість чіткого обґрунтування загальної передумови.

Аналогія. Суттєвою особливістю цього методу пізнання вважають конструювання висновків про можливу подібність предметів за одними ознаками на підставі їх подібності за іншими ознаками.

Аналогія (грец.- відповідність, подібність, схожість) - метод пізнання, заснований на перенесенні однієї або кількох характеристик із відомого явища на невідоме. У загальній формі висновок за аналогією записують так: якщо А і В мають спільні риси, водночас А має рису «с», то і В має рису «с». Аналогія є своєрідним випадком індукції. Вона важлива при висуванні припущень, при отриманні нового знання. Більшість відкриттів у політичній економії було зроблено за аналогією. Ф. Кене, наприклад, запропонував цікаву аналогію між кровообігом у людському організмі та рухом товарних і грошових потоків у соціальному організмі. Це дало йому змогу сформулювати першу макроекономічну модель відтворення. Вивчення механічної рівноваги підказало А. Курно ідею економічної рівноваги. Усе це свідчить, що аналогія відіграє значну роль у народженні нових ідей і формулюванні гіпотез. Вона полегшує розуміння складних процесів, виступаючи основою наукового моделювання. Нерідко аналогія сприяє влучному формулюванню проблеми і визначенню напрямку дослідження.

Моделювання. Застосовують цей метод пізнання, якщо безпосереднє вивчення предметів, процесів, явищ неможливе або недоцільне.

Моделювання (франц.- ліпити, формувати) - метод пізнання явищ і процесів, який ґрунтується на заміні, теоретичній або експериментальній, об'єкта досліджень (оригінала) подібним на нього (моделлю). Використання цього методу дає змогу пізнавати начебто недоступні процеси і явища, зриміше уявляти, «наближувати» їх до дослідника. Наука послуговується ним ще з часів Галілео Галілея й Ісаака Ньютона.

Методи теоретичного дослідження. Особливість теоретичного дослідження полягає у використанні абстрактних уявлень, ідей, положень, концепцій, які мають безпосереднє відношення до процесу практичного пізнання. Найчастіше у процесі теоретичного пізнання наука послуговується методом сходження від абстрактного до конкретного, гіпотетико-дедуктивним, системним методами.

Сходження від абстрактного до конкретного. Сходження від абстрактного до конкретного є загальною формою руху наукового пізнання, відтворенням дійсності у мисленні. Згідно з цим методом у процесі пізнання виокремлюють два відносно самостійні етапи.

На першому відбувається перехід від чуттєво-конкретного, від конкретного у дійсності до його абстрактних визначень. Єдиний об'єкт розчленовується, описується за допомогою багатьох понять і суджень. Він перетворюється на сукупність зафіксованих мисленням абстракцій, визначень. Другий етап є рухом від абстрактного до конкретного. Суть його полягає у прямуванні думки від абстрактних визначень об'єкта, тобто від абстрактного в пізнанні, до конкретного. На цьому етапі немовби відновлюється вихідна цілісність об'єкта, він відтворюється у всьому своєму різноманітті — але вже у мисленні.

Обидва ці етапи пізнання тісно взаємопов'язані. Рух від абстрактного до конкретного неможливий без попереднього «анатоміювання» об'єкта думкою, без сходження від конкретного у дійсності до абстрактних його визначень. Тому можна припустити, що цей метод є процесом пізнання, згідно з яким мислення сходить від конкретного у дійсності до абстрактного у мисленні, а від нього - до конкретного у мисленні.

Гіпотетико-дедуктивний метод. Використовують його як інструмент обґрунтування готового, існуючого знання. За його допомогою можна виводити наслідки з гіпотез і перевіряти їх за допомогою фактів. Але шлях до таких гіпотез, ініційованість їх фактами, пояснення їх залишаються поза межами цього методу. Дедукція є лише логічним механізмом передування і перетворення інформації, оскільки переносить сутнісне значення вихідних міркувань на висновки.

Використання гіпотетико-дедуктивного методу в суспільних науках, які переважно належать до описових, на відміну від природничих наук, пов'язане з певними труднощами, оскільки в них не виокремлені найважливіші узагальнення і факти з багатьох інших, другорядних, а основні гіпотези не відділені від похідних гіпотез; не виявлені логічні відношення між окремими групами гіпотез. Негативно позначається на цьому і дуже велика кількість гіпотез.

Системний метод. Ґрунтується на ідеї про те, що навколишня дійсність є єдиним цілим, речі і явища пов'язані одне з одним багатьма відношеннями.

Системному методу властивий розгляд певної сукупності об'єктів (матеріальних або ідеальних), у процесі якого з'ясовується, що їх взаємозв'язок і взаємодія спричинюють виникнення нових інтегративних властивостей системи, відсутніх у її складових. У кожному конкретному випадку для характеристики системи необхідно виявити механізм, з допомогою якого здійснюється взаємодія між елементами системних властивостей. Так, для появи ринку потрібен систематичний обмін товарами, який супроводжується встановленням регулятивного цінового механізму.

Кожна система взаємодіє з тілами, явищами і подіями, які оточують її і певним чином впливають на перебіг процесів у ній. Тому дослідження системи буде неповним без врахування її зовнішнього середовища. Часто вплив цього середовища буває настільки істотним, що еволюцію системи потрібно розглядати в тісному зв'язку з еволюцією самого середовища.

Системи класифікують за різними ознаками. Наприклад, розрізняють *системи матеріальні* та *ідеальні*. До матеріальних належать системи живої і неживої природи й соціальні системи, які існують незалежно від суб'єкта. Ідеальні системи відносно правильно відображають властивості і закономірності об'єктивно існуючих у природі й суспільстві матеріальних систем. Типовим прикладом ідеальної системи є наукова теорія, яка дає цілісне відображення конкретної галузі об'єктивного світу.

З точки зору взаємодії з навколишнім середовищем системи можуть бути відкритими і закритими.

Спеціальні методи наукових досліджень.

Прогнозування. Як метод наукового пізнання він полягає у передбаченні майбутнього етапу процесу, явища, предмета на підставі аналізу його минулого і сучасного.

Прогнозування - сукупність засобів і прийомів мислення, що дають змогу на основі аналізу ретроспективних, екзогенних (зовнішніх) та ендогенних (внутрішніх) даних, а також їх змін у певному періоді часу вивести судження певної достовірності стосовно майбутнього розвитку об'єкта.

Методи прогнозування класифікують за різними ознаками. До найважливіших належать ступінь формалізації, загальний принцип дії, засіб отримання прогнозованої інформації.

Більшість класифікаційних схем виокремлюють серед методів прогнозування метод екстраполяції, метод експертних оцінок, моделювання.

Дисперсний аналіз. Послугуються цим методом для оцінювання впливу різних факторів на результат експерименту, планування аналогічних

експериментів. Започаткований він англійським математиком Р. Фішером для оброблення результатів агрономічних дослідів, метою яких було з'ясування умов отримання максимального врожаю різних сортів сільськогосподарських культур. Сам термін «дисперсійний аналіз» було застосовано пізніше.

За кількістю факторів, вплив яких досліджується, розрізняють однофакторний і багатофакторний дисперсійний аналіз.

Кореляція і регресія. Застосування цих методів спричинене необхідністю розглядати природні та суспільні явища у взаємозв'язку і постійній зміні. Поняття «кореляція» (лат.- співвідношення, взаємозв'язок) і «регресія» (лат.— рух назад) були запроваджені у науковий вжиток в середині XIX ст. завдяки працям англійських статистиків Ф. Гальтона та К. Пірсона.

Суть методу кореляції полягає у встановленні кореляційної залежності між двома змінними величинами, яка виявляє себе як функціональна залежність між значеннями однієї з них і умовним математичним очікуванням іншої.

Регресійним аналізом називають встановлення форми залежності між змінними, оцінювання функції регресії, невідомих значень (прогноз значень) залежної змінної. Наприклад, явище «регресії до середнього» відкрив Ф. Гальтон у процесі вивчення залежності між зростом батьків і їх дітей, переконавшись, що зріст дітей, які народилися у дуже високих батьків, має тенденцію наближення до середньої величини.

Факторний аналіз. Основним його завданням є перехід від первинної системи багатьох взаємопов'язаних факторів $X_1, X_2, \dots, X_m$ до відносно малої кількості латентних (прихованих) факторів $F_1, F_2 \dots F_k, k < m$. Наприклад, продуктивність праці на підприємствах залежить від багатьох взаємопов'язаних факторів (рівня освіченості співробітників, коефіцієнта зміни обладнання, електроозброєності праці, термінів експлуатації обладнання, кількості місць у їдальнях і т. д.). Факторний аналіз дає змогу встановити вплив на динаміку продуктивності праці узагальнених факторів (наприклад, розміру підприємства, рівня організації праці, характеру продукції), які безпосередньо не спостерігались.

Кластерний аналіз. Цей метод передбачає розподіл певної сукупності об'єктів на групи «схожих» об'єктів, які називають кластерами (грец.— зламаний, потрощений), так, щоб об'єкти одного класу перебували «близько» один до одного, а об'єкти різних класів — на відносно віддалених відстанях.

Існують й інші спеціальні методи наукових досліджень. В економічній науці найчастіше використовують математичні моделі й методи, які спрямовані на формалізування складних економічних процесів і взаємозв'язків, надання їм кількісного виразу через відповідні параметри.

Будь-яке наукове дослідження, як і наука загалом, спирається на теорію, факти і методи досліджень. Цим обумовлюється роль методології і методів наукових досліджень у пізнанні навколишньої дійсності.

Проблемні запитання.

1. Які відмінності існують між загальними і спеціальними методами наукових досліджень?
2. Охарактеризуйте пізнавальні особливості загальних методів наукових досліджень.
3. Чим зумовлене застосування спеціальних методів наукових досліджень? У чому полягає їх специфіка?

Рекомендована література

1. Волощук І. С. Основи наукових досліджень. Педагогіка : Навч. посібник. Кафедра педагогіки Національного аграрного ун -ту. К., 2016. 107 с.
2. Завгородня Т.К., Стражнікова І.В. Методологічні засади педагогічних досліджень: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2021. 120 с.
3. Ковальчук В. В. Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень : Навч. посібн. Вид. 2-е, доп. і перероб. К. : Видавничий дім „Професіонал», 2014. 208 с.
4. Ковальчук Л. Моделювання науково-педагогічних досліджень: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 520 с.
5. Козловський Ю. М. Методика науково-педагогічного дослідження: навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 192 с.

Тема 3. Навчально-дослідницька діяльність студентів. Структура наукового дослідження. Опрацювання наукових джерел. Форми наукового викладу матеріалів дослідження.

Основні види наукових робіт здобувачів вищої освіти.

1. Наукова робота як форма навчально-дослідницької діяльності студента вишу
2. Загальна схема наукового дослідження
3. Правила пошуку і аналізу літератури з проблеми дослідження. Систематизація використаних джерел.
4. Складання конспекту та оформлення виписок основних положень, цитат.

Мета: ознайомити студентів зі схемою здійснення наукової роботи, як формою навчально-дослідницької діяльності студента вишу, поняттям загальної схеми наукового дослідження, визначити основні правила пошуку і аналізу літератури з проблеми дослідження, здійснювати систематизацію використаних джерел.

ПР 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами; ПР 19. Збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини. ПР23. Знати основи запобігання корупції, суспільної та академічної доброчесності на рівні, необхідному для формування нетерпимості до корупції та проявів не доброчесної поведінки серед здобувачів освіти та вміти застосовувати їх в професійній діяльності.

Практико орієнтовані завдання: викладення за допомогою певних форм і методів навчального процесу наукових знань про здійснення наукової роботи, як форми навчально-дослідницької діяльності, ознайомлення студентів з поняттям загальної схеми наукового дослідження, визначення основних правил пошуку і аналізу літератури з проблеми дослідження, систематизація використаних джерел для аналітичного аспекту у професійній діяльності студентів; коректне складання конспекту й оформлення виписок основних положень, цитат, як засобу формування власного тексту наукового дослідження.

Наукова робота є формою навчально-дослідницької діяльності студента і має на меті отримання навичок проведення пошукових та прикладних досліджень.

Курсова робота виконується за визначеною і погодженою з керівником темою. Тематика наукових робіт повинна відповідати завданням підготовки студента до самостійної діяльності і мати тісний зв'язок з практичними потребами діяльності. Керівництво курсовими роботами здійснюється, як правило, викладачами кафедри.

Випускна (бакалаврська) робота, на спеціальностях де передбачене її виконання, є науковим дослідженням на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”. Випускне дослідження включає універсальні послідовні процедури (етапи), що аналізуються у цьому методичному виданні.

Дипломна робота є завершальним етапом освіти випускника вузу. Як одна зі спеціальних форм наукової роботи вона має свої кваліфікаційні ознаки. У науковій практиці поняття „диплом” означає робота, дослідження, проект, що виконується студентом-випускником для отримання свідоцтва про закінчення вищого навчального закладу.

Написання дипломних робіт має на меті систематизувати, закріпити, розширити теоретичні та практичні знання зі спеціальності, виявити навички застосування цих знань при вирішенні конкретних наукових завдань. Майбутнім спеціалістам важливо розвивати навички самостійної роботи, опановувати методику дослідження та експериментувати, з'ясовувати підготовленість до самостійної роботи.

Магістерська робота покликана засвідчити відповідний рівень фахової освіти студента. Вимоги щодо її змісту, творчого характеру, теоретичної та практичної значущості результатів є значно вищими, ніж вимоги до дипломної роботи. Науковим керівником магістерської роботи призначають, як правило, професора чи доцента кафедри, у сфері наукової компетенції якої спеціалізується магістрант, а для робіт, що виконуються на межі наукових напрямків – одного чи двох наукових консультантів.

Підготовку до виконання наукових, випускних, дипломних і магістерських робіт забезпечують випускаючі кафедри вищого навчального закладу. Тематика заздалегідь визначається і затверджується рішенням засідання кафедри, враховуючи відповідність рівню розвитку сучасної науки та актуальним напрямам наукових досліджень спеціалізації.

Кожне наукове дослідження від творчого задуму до остаточного оформлення наукової праці має неповторну специфіку. Однак усі вони наділені загальними особливостями, які охоплюють універсальні послідовні процеси (етапи) (рис. 1):

1. Вибір теми, обґрунтування її актуальності і визначення рівня її розробленості; вибір об'єкта, предмета, окреслення мети і завдань дослідження.

2. Нагромадження необхідної наукової інформації, пошук, вивчення й аналіз літературних та інших джерел з теми дослідження; вибір напрямів дослідження з огляду на його мету.

3. Відпрацювання гіпотези й теоретичних передумов дослідження, визначення наукового завдання.

4. Вибір методів дослідження, які є інструментами здобуття фактичного матеріалу, необхідною умовою досягнення поставленої мети.

5. Оброблення й аналіз результатів експериментального дослідження.

6. Написання тексту роботи, оформлення її вступу і висновків, опис використаних джерел і створення додатків.

7. Підготовка до захисту і захист наукового дослідження

Важливим етапом дослідження є вибір його проблеми і теми. Вважається, що правильно обрана і сформульована тема — це половина виконаного дослідження. Тому починають роботу, переконавшись у чіткому з'ясуванні її теми. Основними критеріями при цьому повинні бути її актуальність, новизна і перспективність.

Уперше логіка наукових досліджень була сформульована французьким філософом, математиком Р. Декартом у його праці «Міркування про метод».

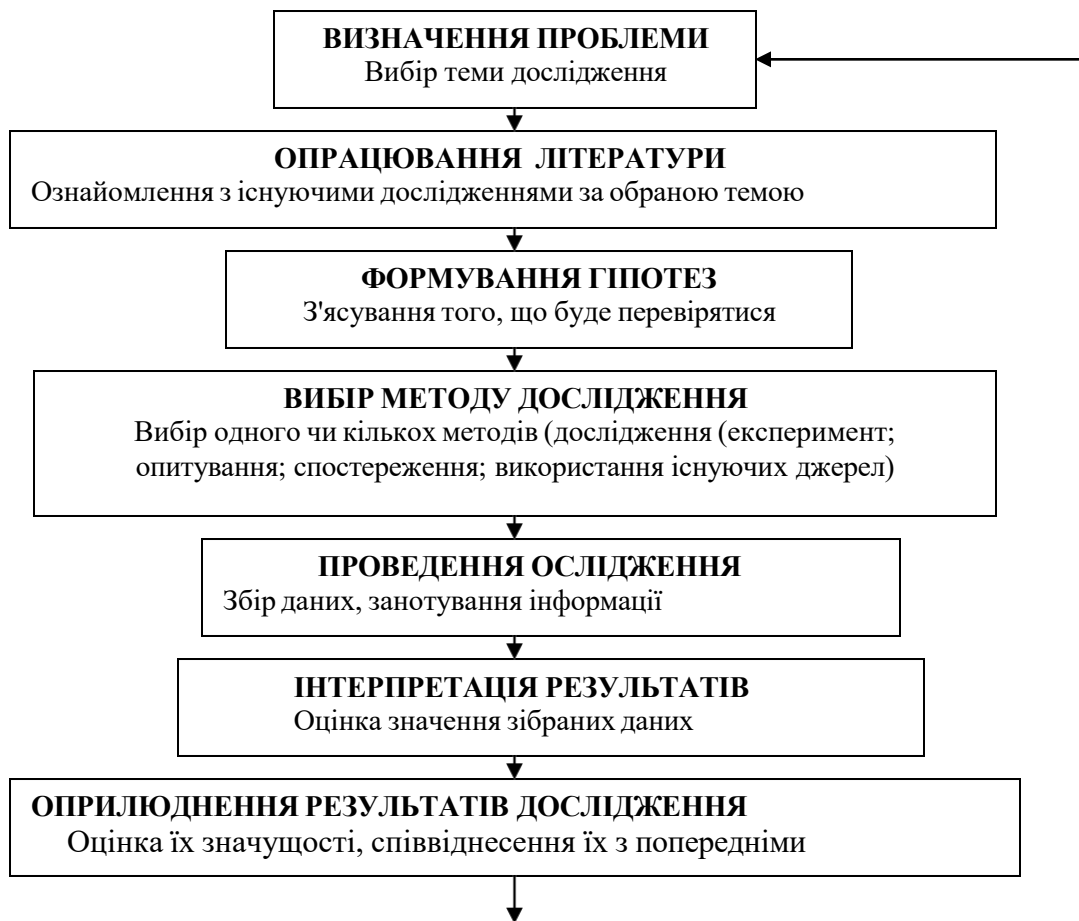

Рис 1. Стадії дослідження

Декарт подає чотири простих і надійних, на його думку, правила для розуму, що наближають його до науки.

1. Ніколи не вважати істиною те, що неможливо визнати очевидним. Це означає необхідність ретельно запобігати поспіху й упередженості, залучати до своїх суджень лише те, що постає в розумі настільки ясно і чітко, що вже не може викликати сумніву.

2. Поділити кожну річ на стільки частин, скільки потрібно, щоб краще її вивчити.

3. Вибудовувати свої думки у певному порядку, розпочинаючи з предметів найпростіших і легко пізнаваних, завершуючи пізнанням найскладніших.

4. Робити вичерпні переліки і всеохоплюючі огляди, щоб мати впевненість, що нічого не пропущено.

Правила Декарта відповідають таким логічним операціям: визначення, аналіз, синтез, нумерація (перелік). Як правило, наукове дослідження здійснюють за такою логічною схемою:

1. Вибір (постановка) теми або проблеми дослідження. Вдало і обґрунтовано обрана тема значною мірою визначає доцільність і результативність усього дослідження. Вона може бути складовою наукової проблеми, а сама проблема — розглядатись у межах наукового напрямку.

Науковий напрям — сфера наукових досліджень наукового колективу, спрямованих на вирішення значних завдань у певній галузі науки.

Структурними одиницями наукового напрямку можуть бути проблеми (у тому числі й комплексні), теми, питання. Комплексна проблема об'єднує декілька менш суттєвих проблем.

Наукова проблема — конкретне питання, яке виникає, коли наявних знань не достатньо для вирішення конкретного завдання і способ, за допомогою якого можна здобути відсутні знання, невідомий.

Проблема об'єднує кілька тем. Часто вона постає як складна, суперечлива ситуація, у розумінні якої співіснують різні погляди.

Тема - наукове завдання, що належить до конкретної галузі наукового дослідження.

Теми і проблеми досліджень зумовлені потребами розвитку суспільства. Часто вони пов'язані з необхідністю усунення певних протиріч у громадському житті. Тому для вибору теми чи проблеми дослідження такі протиріччя аналізують за літературою, практичним досвідом і в загальних рисах передбачають майбутні результати дослідження. Мотивом вибору теми дослідження можуть бути необхідні для розв'язання проблеми досвід, творчий потенціал дослідника. При цьому враховують і наявність потрібної для майбутнього дослідження матеріальної бази, відповідних технічних засобів тощо.

Вибір теми (проблеми) дослідження передбачає уточнення у процесі дослідження обраної і сформульованої на першому етапі назви теми, проблеми.

Розпочинають дослідження із ознайомлення зі станом проблеми. Адже для успішного її розв'язання дослідник повинен мати якнайповніше уявлення про зроблене його попередниками. Для цього він ретельно і аналізує доступні нормативні (постанови, накази, інструкції) і патентні (описи патентів і винаходів) документи, вивчає літературні джерела (книги, журнали, наукові збірники, архівні документи), статистичні матеріали (результати соціологічних опитувань, успішності, тестувань тощо). Цю роботу слід починати з опрацювання ґрунтовнішої публікації (монографії, дисертації, тематичного збірника наукових праць тощо). Під час ознайомлення можна отримати інформацію про інші потрібні для дослідження праці. Інформація про них, як правило, міститься у тексті, підрядкових посиланнях, списку використаної літератури.

Результатом цього етапу дослідження повинен стати бібліографічний перелік опрацьованих літературних джерел, нотатки використаних матеріалів, конспект чи реферат.

Іноді наслідком ознайомлення зі станом проблеми може бути висновок, що вона вже належно вивчена, описана, а результати досліджень упроваджено у практику. У такому разі вивчення стану проблеми запобігає непродуктивній роботі. Обрана для дослідження проблема може бути не цілком визнаною, деякі її питання досліджені поверхово й побіжно. До того ж дослідник може і не погодитись із певними положеннями попередніх досліджень. Тому наявні у друкованих джерелах відомості не перешкоджають проведенню нового дослідження, їх докладне вивчення може спричинити необхідність змінити сформульовану назву проблеми (теми) дослідження.

2. Уточнення проблеми (теми) і складання програми дослідження.

Попереднє формулювання проблеми наукового дослідження не завжди остаточне. Під час вивчення обраної для дослідження проблеми з'ясовуються її аспекти, розв'язані раніше, що дає змогу конкретизувати питання, які потребують свого вирішення. Відповідно до цього формулювання проблеми може звужуватись або розширюватись, а її назва — уточнюватись.

Після уточнення проблеми складають програму (план) дослідження, мета якої полягає в забезпеченні систематичності й послідовності робіт у процесі дослідження. Програма передусім передбачає конкретну *методику дослідження* — сукупність і взаємозв'язок дослідницьких способів, методів і прийомів. У ній обґрунтовують вибір теми, розкривають її актуальність і наукову новизну, визначають мету й завдання дослідження, складають календарний план робіт, формулюють гіпотезу дослідження.

Обґрунтування теми дослідження має переконувати в актуальності міркувань, на підставі яких обрано проблему дослідження, розкривати чинники, які зумовлюють його необхідність. Ними можуть бути розвиток науки, суспільні потреби, необхідність узагальнення певного досвіду та ін.

Актуальність дослідження залежить від того, наскільки його результати сприятимуть вирішенню конкретних практичних завдань або усуненню протиріч суспільного життя, виробництва, сфери освіти тощо. Новизна дослідження може полягати у відкритті нових закономірностей (технічних, психологічних, педагогічних, історичних, фізичних та ін.), визначенні шляхів їх використання для практичних потреб людини, суспільства.

Мета дослідження здебільшого міститься у формулюванні теми. Чітке бачення наукової мети дослідження є передумовою цілеспрямованої діяльності дослідника, активізує його творчий потенціал. Вона може стосуватися різноманітних теоретичних, прикладних питань. Як правило, її вбачають у виявленні залежностей між певними факторами, з'ясуванні зв'язків між явищами, встановленні умов усунення недоліків у процесах, розкритті

можливостей удосконалення процесів, пізнанні закономірностей і тенденцій розвитку та ін.

Мета дослідження конкретизується в його *завданнях*, які дають уявлення про його спрямованість. Завдання розкривають мету дослідження, і у сукупності повинні бути адекватними їй.

Наявність мети й завдань є передумовою для обґрунтованого вибору методів, засобів (анкет, тестів, приладів тощо) дослідження, методів оброблення результатів дослідження, способів, за допомогою яких вони будуть інтерпретовані й відповідно оформлені. У програмі робіт також відображають шляхи впровадження результатів дослідження (усні виступи, публікації тощо).

Передбачений програмою календарний план робіт сприяє чіткому розподілу часу на кожний етап дослідження. Відсутність його породжує невизначеність, а нерідко й порушення термінів виконання окремих етапів дослідження, ритмічності всієї роботи, спричинює зниження дослідницьких результатів.

Важливим елементом дослідження є його *гіпотеза* — можлива (передбачувана) відповідь на питання, яке ставить перед собою дослідник. Складається вона з передбачуваних зв'язків між досліджуваними фактами. Формулювання гіпотези починається під час роздумів над метою і завданнями дослідження. Аналізуючи стан обраної для дослідження проблеми, дослідник розмірковує над необхідністю з'ясувати передусім актуальніші питання, сформулювати попередні уявлення про зв'язки, які можуть існувати між відомими фактами. На цій основі поступово виникає уявлення про гіпотезу дослідження.

Необхідність гіпотези у науковому дослідженні зумовлена такими причинами:

- гіпотеза є своєрідним компасом, який визначає напрям діяльності дослідника;

- вдало сформульована гіпотеза запобігає невизначеності майбутніх результатів дослідження;

- гіпотеза спрямовує думки дослідника і чітко окреслює коло матеріалів, які повинні бути зібрані у процесі дослідження.

Переконливість гіпотези визначають і доводять експериментальне. Щоб правильно сформулювати гіпотезу, необхідно мати широкий кругозір у сфері, до якої належить досліджувана проблема, добре знати її історичні передумови, теоретичні засади.

За своєю сутністю гіпотези можуть бути індуктивними і дедуктивними. Для *індуктивної гіпотези* характерне увиразнення окремих фактів, на основі яких роблять узагальнюючі висновки. Підґрунтя *дедуктивної гіпотези* утворює

загальне положення, завдяки якому роблять висновки про зв'язки між окремими явищами.

Ефективність гіпотези залежить від того, наскільки вона є раціональним передбаченням, а не поспішним здогадом, простою і чіткою за формулюванням, адекватною щодо визначеного питання. Гіпотеза повинна відповідати фактам, на основі яких її утворено і для пояснення яких вона призначена; враховувати раніше відкриті закономірності, але не суперечити відомим результатам досліджень; пояснювати певне коло явищ дійсності; передбачати нові факти, явища і зв'язки між ними; бути доступною для емпіричної перевірки. Гіпотеза може і перешкоджати процесу дослідження, якщо вона не враховує специфіки досліджуваних явищ.

3. Систематичне накопичення матеріалів. Для їх збирання застосовують різноманітні методи наукового дослідження, їх вибір залежить від мети і завдання дослідження. Усі методи повинні бути спрямовані на перевірку переконливості висунутих у гіпотезі передбачень. Важливу роль у підтвердженні гіпотези відіграє експеримент.

Експеримент як складова частина наукового дослідження є одним зі способів отримання нових наукових знань. Головною метою експерименту може бути виявлення властивостей досліджуваних об'єктів, перевірка справедливості гіпотез і на цій основі всебічне і глибоке вивчення теми наукового дослідження.

Основою експерименту є науково поставлений дослід, у процесі якого вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов. Вони забезпечують виникнення процесів, спостереження яких необхідне для встановлення закономірних зв'язків між явищами. Поняття «експеримент» означає дію, спрямовану на створення умов задля вивчення певного явища. У науковій мові і в дослідницькій діяльності експериментом називають низку споріднених понять: дослід, цілеспрямоване спостереження, відтворення об'єкта пізнання, організацію особливих умов його здійснення, перевірку прогнозу. Загалом експериментом вважають науково поставлений дослід, спостереження досліджуваного явища у спеціальних умовах, які дають змогу відтворювати його щоразу при повторенні цих умов.

4. Зведення (опрацювання) результатів дослідження. На цьому етапі упорядковують, систематизують, перевіряють на достовірність або здійснюють статистичну оцінку зібраних матеріалів. Надалі їм надають зручної для аналізу форми (таблиці, графіки, математичні формули, рівняння тощо).

Зведені результати дослідження можуть виявитися недостатньо достовірними чи статистично значущими. З огляду на це виникає необхідність

зібрати додатковий дослідний матеріал, провівши дослідження (спостереження, вимірювання, експеримент тощо) за тих самих умов, що й основні.

5. Теоретичний аналіз результатів дослідження. Зведені результати дослідження всебічно вивчають й аналізують, приділяючи увагу усвідомленню і встановленню сутності і зв'язків між досліджуваними факторами, процесами, явищами. Визначальними при обробленні результатів дослідження є методи аналізу і синтезу, індукції й дедукції. Окремо їх застосовують тільки під час вивчення поодиноких явищ чи процесів. Для аналізу чисельних результатів, пов'язаних із складними процесами, явищами, використовують їх комбінування.

Дослідні дані аналізують, порівнюючи з гіпотезою дослідження. Результати порівняння охоплюють такі можливі випадки:

- сформульовані у гіпотезі передбачення цілком узгоджуються з результатами дослідження. Завдяки цьому уможлиблюється формулювання нових підтверджених дослідними даними теоретичних положень чи закономірностей;

- результати дослідження лише частково узгоджуються з висунутими у гіпотезі передбаченнями, а іноді суперечать деяким з них. Внаслідок цього виникає необхідність змінити формулювання основних положень гіпотези, щоб вони відповідали одержаним дослідним даним. Для підтвердження правомірності зміни гіпотези проводять додаткові коригуючі дослідження, і тільки після них роблять остаточні узагальнення;

- гіпотеза не підтверджується дослідними даними. Це є підставою для критичного аналізу, перегляду, проведення нових досліджень.

Навіть негативні результати дослідження мають свою цінність, тому не слід недооцінювати їхнє значення. У багатьох випадках вони допомагають правильно змінити уявлення дослідника про досліджувані об'єкти, процеси чи явища.

На основі аналізу формулюють *висновки* або пропозиції. Результативність такої роботи значною мірою залежить від рівня кваліфікації й ерудиції дослідника, його уміння стисло, чітко і зрозуміло розкрити, оцінити нове і суттєве, що є результатом дослідження, визначити шляхи подальших пошуків. Висновки не повинні бути надто обширними. Оптимальний їх обсяг - не більше 5—10 положень.

6. Літературне оформлення результатів дослідження. Всі матеріали дослідження систематизують і готують для узагальнення й літературного оформлення.

7. Упровадження результатів дослідження в практику. Результати дослідження стають науковою продукцією тоді, коли їх починають

застосовувати на практиці (в освіті, на виробництві, в державному управлінні, охороні здоров'я тощо).

Упровадження класифікують за формою матеріального втілення (навчальні програми, навчальні посібники, методичні рекомендації, засоби навчання, державні стандарти, алгоритми і програмні засоби, методи і засоби забезпечення досліджень, технологічні процеси, конструкції споруд, машин, приладів, виробничого обладнання; засоби автоматизації й управління об'єктами і процесами тощо) і робочою функцією впроваджуваних результатів (організація й управління навчальним процесом; здійснення заходів із профілактики професійних захворювань; виготовлення продукції; експлуатація будівель, споруд і транспортних засобів; функціонування систем організації та управління тощо).

Процес упровадження охоплює два етапи. Спочатку узагальнені результати дослідження піддають дослідній перевірці в практичних умовах (у навчальному процесі, на виробництві, у лікувальній практиці). Успішна дослідна перевірка результатів дослідження передуює їх широкому впровадженню (в серійне виробництво) або обов'язковому застосуванню (у навчальному процесі, лікуванні тощо).

8. Оцінювання значущості результатів дослідження. Наслідки впровадження результатів дослідження у практику можуть бути найрізноманітнішими: забезпечувати економічний (скорочення грошових витрат на виробництво продукції), соціальний ефект (зростання продуктивності праці, підвищення рівня освіченості, працездатності, поліпшення умов навчання чи праці, збереження здоров'я людей). Оцінюють ефективність результатів наукових досліджень на основі спеціальних методик.

Отже, застосування загальної схеми здійснення дослідження має на меті упорядкування роботи над розв'язанням проблеми. Дотримання послідовності етапів наукового пошуку забезпечує високий професійний рівень дослідження і ефективність його впровадження.

Організація і планування наукового дослідження

Результати наукового дослідження, ефективність затраченого на нього часу залежать від того, наскільки продумано воно сплановано й організовано. Не менш важливо є раціональна реалізація і таких його аспектів:

1. Накопичення наукової інформації з теми. Бажано, щоб література з теми була вивчена якомога повніше. Для виявлення джерел та посібників необхідно звернутись до спеціальних довідково-бібліографічних, реферативних та інших інформативних видань.

2. Оволодіння методами дослідження. У науці не існує універсального методу дослідження. Кожен пошуковець обирає найзручніший метод, зважаючи на особливість своєї теми.

3. Написання перших фрагментів роботи. Ними часто є перші спостереження над текстом, мовним явищем, картки, конспектування.

4. Організація власного науково-довідкового апарату. Вже на перших етапах роботи слід подбати про організацію і збереження наукової інформації, первинної документації. Надалі це допоможе заощадити сили й час, полегшить пошук і використання матеріалів. Дослідники формують власні каталоги, папки з конспектами й нотатками, чорновими планами, ведуть нотатники, у яких відображають хід роботи, свої спостереження, міркування тощо.

5. Підготовка наукових рефератів з теми. Їх доцільно обговорювати в колі спеціалістів і зацікавлених осіб з метою узагальнення накопиченого матеріалу з проблематики, з'ясування суперечливих моментів, нових аспектів, перспектив дослідження.

6. Робота над рукописом наукового твору. Оформлення результатів наукового дослідження (реферат, доповідь, курсова робота, дипломний проект та ін.) проходить ряд стадій: збір і нагромадження інформації; систематизація й узагальнення первинних матеріалів; підготовка чорнового варіанта рукопису; редагування рукопису; відбір і оформлення таблиць, схем, малюнків, ксерокопій; підготовка остаточного варіанта рукопису; консультації зі спеціалістами; оформлення остаточного варіанта рукопису.

Під час цієї роботи необхідно дотримуватися певних правил структурування тексту, цитування, посилання на джерела тощо.

Загальна характеристика джерел і посібників.

Кожному досліднику доводиться обирати принципи й методи вивчення літературного, лінгвістичного текстів. Для правильної і всебічної оцінки літературного, лінгвістичного явища необхідне знання допоміжних дисциплін (джерелознавство, текстологія, історіографія і бібліографія). Джерелознавство допомагає у вивченні творчості письменника, лінгвістичного явища. Текстологія пояснює, як зароджувався твір, формувався текст. Бібліографія надає інформацію про роботи з певної тематики. Історіографія містить відомості про науковців, які вже досліджували порушену проблему. Ці науки доповнюють і конкретизують одна одну.

Особливо важлива робота з джерелами. Ними можуть бути літературні твори, лінгвістичні тексти, твори ділового характеру, що належать письменнику або його сучасникам. Інтерес можуть викликати листи письменників, різні біографічні документи, твори мемуарного характеру, фотодокументи та ін. Неоціненну інформацію містять посібники, критичні, теоретико-літературні та

лінгвістичні статті, монографії, бібліографії творів і літератури, які стосуються теми дослідження. Друковані джерела зберігаються в бібліотеках, рукописні — в архівах, рукописних відділах бібліотек та музеїв. Усі видання поділяють на періодичні та неперіодичні. Серед *неперіодичних видань* розрізняють:

1. Монографічні праці. Для них обов'язкова єдина тематика, розгорнута концепція, багатий фактичний матеріал, наявність якого відображає логіку розвитку ідеї автора. Монографії можуть бути результатом досліджень одного або кількох учених.

2. Збірник наукових статей. Є колективною роботою дослідників з певної теми або проблеми. Збірники поділяють на такі типи:

- тематичні збірники (розпочинаються зі статей, які теоретично осмислюють тему; інші статті конкретизують її аспекти);

- праці з'їздів, конференцій, нарад;

- праці найавторитетніших учених.

Вихід у світ неперіодичних видань не підлягає чітко встановленому графіку, а зумовлюється готовністю наукового матеріалу для оприлюднення та ін.

Періодичні видання виходять друком регулярно через певні проміжки часу. До них зараховують:

- серійні видання. Серію можуть формувати найрізноманітніші твори, об'єднані певною загальною ознакою (тематикою, предметом, ідейною схожістю тощо);

- серійні збірники праць з певного профілю науки або наукової теми наукових, навчальних закладів;

- газети, журнали. Публікуються регулярно згідно зі встановленою їх засновниками періодичністю. Періодичні видання можуть бути центральними органами однієї або кількох державних, наукових, громадських організацій, мати постійну редакційну колегію та редактора. Наукові журнали, як правило, тематичні, відображають наукові досягнення, проблеми в певній галузі знань.

Будь-яке наукове дослідження є довгою і копіткою роботою, що вимагає неабиякого терпіння виконавця. До важливих елементів особистісної культури дослідника належить ретельне застосування прочитаного під час роботи з книжкою та архівними матеріалами. Залежно від мети використовують відповідні *форми запису*:

1. Бібліографічна довідка (у ній зазначають автора тексту, заголовок, видавництво, рік видання, загальну кількість сторінок).

2. План викладених у статті, монографії основних тем, питань.

3. Тези (стислий виклад прочитаного).

4. Конспект (послідовний виклад змісту книги, статті). Завдання конспектування полягає у глибокому осягненні прочитаного й викладенні його своїми словами.

5. Виписки (дослівні цитати з тексту джерела). Особливо зручні під час роботи в архіві.

6. Анотація (короткий виклад основних положень джерела, який розкриває його зміст).

Від наукової кваліфікації, особистої культури дослідника залежатиме точність виокремленої в текстах і занотованої головної інформації, адекватність міркувань щодо неї і її коментування, класифікація зібраних матеріалів, що суттєво впливає на їх використання.

Проблемні запитання.

1. Прокоментуйте загальну схему наукового дослідження.

2. Якими параметрами характеризується зміст процесу наукового дослідження?

3. Проаналізуйте особливості формування гіпотези в науковому дослідженні.

4. Які завдання доводиться вирішувати студентам при написанні курсових, дипломних і магістерських робіт?

5. Визначте спільне й відмінне у захисті курсових, випускних дипломних і магістерських робіт.

6. Охарактеризуйте методику вивчення наукової літератури.

Рекомендована література

1. Алексеєнко Т. А., Сушанко В. В. Основи педагогічного експерименту і кваліметрії : Навч.-метод. Посібник. Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці: Рута, 2013. 41 с.

2. Волощук І. С. Основи наукових досліджень. Педагогіка : Навч. посібник. Кафедра педагогіки Національного аграрного ун -ту. К., 2016. 107 с.

3. Завгородня Т.К., Стражнікова І.В. Методологічні засади педагогічних досліджень: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2021. 120 с.

4. Муқан Наталія. Методологія педагогіки: сутність, принципи, підходи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 2 (106). С.121-124.

5. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004. 240 с.

6. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. Київ: Знання, 2016. 307 с.

Тема 4. Структура та зміст курсової роботи. Порядок захисту курсової роботи.

1. Підготовка роботи до попереднього захисту.
2. Порядок рецензування та допуску до захисту наукового дослідження студента.

3. Підготовка виступу до захисту наукового дослідження.

4. Особливості захисту та критерії оцінювання наукового дослідження.

Мета: ознайомити студентів з порядком захисту наукової роботи, порядком рецензування та допуску до захисту наукового дослідження студента вишу, порядком підготовки виступу до захисту наукового дослідження.

ПР 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами; ПР 19. Збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини. ПР23. Знати основи запобігання корупції, суспільної та академічної доброчесності на рівні, необхідному для формування нетерпимості до корупції та проявів не доброчесної поведінки серед здобувачів освіти та вміти застосовувати їх в професійній діяльності.

Практико орієнтовані завдання: викладення за допомогою певних форм і методів навчального процесу наукових знань про завершальний етап роботи над науковим дослідженням, ознайомлення студентів з порядком підготовки до попереднього захисту наукового дослідження, форматування тексту доповіді на захисті дослідження; оперування науковою термінологією й коректного висвітлення власного тексту наукового дослідження у центральній доповіді під час захисту, вміння коректно відповідати на запитання членів ДЕКу.

Підготовка до попереднього захисту наукової роботи

На курсову, дипломну (магістерську) роботу науковий керівник пише відгук, в якому вказує на актуальність обраної проблеми дослідження, позитивні сторони роботи і самостійність виконання студентом наукової роботи, регулярність відвідування консультацій у наукового керівника, дає особистісні характеристики студента, виявлені у процесі написання наукової роботи, а також аналізує недоліки роботи, оцінює структуру, зміст, форму і ступінь розкриття тих чи інших питань, використання статистичних та фактичних даних, оформлення роботи, дає конкретні рекомендації.

Після прочитання роботи науковим керівником робота може бути допущена до захисту. Відгук наукового керівника, а також його зауваження на сторінках тексту наукової (дипломної, магістерської) роботи є орієнтиром у підготовці до попереднього захисту наукової (дипломної, магістерської) роботи. У відгуку наукового керівника дається попередня оцінка у формі висновку: —Студент допускається до захисту|| або —Студент (дипломант,

магістрант) не допускається до захисту». Завершується висновок наукового керівника зазначенням ступеня відповідності наукової роботи вимогам до випускних дипломних (магістерських) робіт. Форма відгуку представлена у Додатку 3.

На дипломну (магістерську) роботу студента дається зовнішня *рецензія*. Рецензентом призначають спеціаліста тієї галузі, з тематики якої виконано дослідження. Склад рецензентів затверджується керівником випускаючої кафедри і затверджується деканом (керуючим напрямком). Дані про рецензента: його прізвище, ім'я по батькові, назва кафедри та назва навчального закладу, в якому працює рецензент вказуються по завершенню тексту рецензії. Підпис рецензента завіряється печаткою навчального закладу (установи), де працює рецензент, Додаток 3.

Рецензія на дипломну роботу має об'єктивно оцінювати позитивні і негативні її сторони. В рецензії тією чи іншою мірою слід оцінити вміння поставити проблему, обґрунтувати її соціальне значення, розуміння автором співвідношення між реальною проблемою і рівнем її концептуальності, повноту висвітлення літературних джерел, глибину їх аналізу, наявність власної думки, володіння методами збору, аналізу та інтерпретації емпіричної інформації, самостійність роботи, оригінальність в осмисленні матеріалу, обґрунтованість висновків і рекомендацій, достовірність, новизну та практичну значущість отриманих результатів.

Окрім позитивних якостей дипломної роботи, зазначають і її недоліки. Обсяг рецензії становить від 1-2 сторінки машинописного тексту.

Доцільно скористатися наступною схемою:

- Актуальність обраної теми і доцільність її розробки;
- Позитивні сторони роботи;
- Використання сучасних форм і методів дослідження;
- Практична цінність висновку та пропозицій, які зроблені в роботі;
- Недоліки, які на погляд рецензента, має робота, а також ступінь їх впливу на роботу в цілому;
- Загальна оцінка підготовленості автора наукової праці до самостійної роботи як фахівця з відповідної спеціальності;
- Рекомендована оцінка за чотирибальною шкалою, з приписом: —за умови успішного захисту»;

Стиль рецензії має відповідати нормам, прийнятим для наукових відгуків, тобто бути доброзичливим, але принциповим. Рецензія може містити ту кількість зауважень, на які заслуговує з точки зору рецензента. Відносно автора роботи речення слід будувати в третій особі минулого часу (—студент

поставив..., розкрив.... довів...!)); до самої роботи – в теперішньому часі (—робота містить..., розкриває... тощо).

Рецензію як аргументований критичний огляд переваг і недоліків роботи оголошують на засіданні Державної екзаменаційної комісії під час обговорення результатів її захисту. Зміст рецензії доводять до відома автора дипломної роботи не пізніше одного-двох днів до захисту, щоб він міг заздалегідь підготуватися до зауважень рецензента (прийняти або доказово спростувати їх).

Завершену дипломну (магістерську) роботу разом із довідкою про виконання індивідуального плану з професійної освітньої програми дипломника, висновками наукового керівника дипломника і рецензією спеціаліста передають до Державної екзаменаційної комісії. На її засіданні відбувається захист наукової роботи за традиційною процедурою. Головним документом, яким під час захисту послуговується дипломник (зачитує або переказує його), є компонент його доповіді та матеріали візуального супроводу.

Для робіт окремих спеціальностей рекомендовано представити *акт впровадження результатів наукового дослідження*. Акт готується як довідка про впровадження основних результатів наукової роботи з позиції практичної значущості наукового дослідження, науково-практичних розробок та результатів, що досягнуті за умови ефективного впровадження. Вказуються пропозиції для впровадження, терміни впровадження та результати впровадження. Акт впровадження підписується керівниками структурних підрозділів, як свідчення практичного застосування результатів наукового дослідження. Підписи на Акті завіряються, Додаток К.

Підготовка доповіді та виступ студента при захисті дослідження

Підготовка дипломника до виступу на засіданні Державної екзаменаційної комісії. Напередодні захисту дипломної (магістерської) роботи студент повинен підготувати доповідь, яку йому належить оприлюднити на засіданні Державної екзаменаційної комісії. Зміст доповіді покликаний розкрити суть, теоретичне й практичне значення результатів здійсненої дипломником дослідницької аналітичної роботи.

Структурно доповідь складається з трьох частин, кожна з яких поділяється на самостійні смислові блоки (рубрики), які, попри те, повинні бути логічно взаємопов'язаними, репрезентувати єдність, що сукупно характеризує зміст здійсненого дослідження.

Перша (вступна) частина доповіді в основному повторює вступ дипломної роботи. Рубрики її відповідають тим змістовим аспектам, якими охарактеризовано актуальність обраної теми, описано наукову проблему, сформульовано мету роботи. У ній репрезентують методи, за допомогою яких

отримано фактичний матеріал дослідження, а також розвивають і коментують загальну структуру дипломної роботи.

Наступна – друга частина доповіді є найбільшою за обсягом. Головне її завдання – послідовно, згідно з логікою дослідження, охарактеризувати кожную главу наукової роботи, звернувши особливу увагу на її підсумкові результати і на критичні зіставлення й оцінки.

Закінчується доповідь заключною частиною, яку формують, орієнтуючись на текст висновків роботи. У ній наводять загальні висновки, не повторюючи узагальнень, зроблених при характеристиці глав основної частини, й основні рекомендації.

Текст доповіді можуть супроводжувати *додаткові матеріали* (схеми, таблиці, графіки, діаграми), які автор використовує для підтвердження своєї позиції, обґрунтування висновків, запропонованих рекомендацій, як візуальний супровід виступу.

Після укладення тексту виступу доцільно підготувати письмові відповіді на питання, зауваження та побажання, наявні у відгуку наукового керівника та рецензента. Письмова форма підготовки відповідей необхідна для того, щоб під час захисту зайве хвилювання не завадило спокійно відповідати на запитання.

Починати відповідь на кожне запитання слід фразою «Дякую за поставлене запитання.» та відповідати від третьої особи множини: «Ми вважаємо...», «На нашу думку...» тощо. Відповіді мають бути короткими, чіткими й добре аргументованими. У них можна посилатися на текст роботи, що надає їм більшої переконливості, підкреслює достовірність результатів дослідження.

Готуючись до захисту дипломної роботи, бажано ще раз уважно переглянути текст дослідження (другий екземпляр), зробити необхідні помітки на сторінках, покласти в потрібних місцях закладки. Особливу увагу варто звернути на аналітичні таблиці, графіки і схеми, що містять у наочній і сконцентрованій формі найважливіші результати роботи. Окремі матеріали бажано підготувати для демонстрації в залі засідання Державної екзаменаційної комісії. Вони повинні бути оформлені так, щоб дипломник міг демонструвати їх без особливих ускладнень, з максимальною зручністю для всіх присутніх у залі.

Отже, *доповідь* студентів слід підготувати заздалегідь у формі виступу, в якому *доцільно висвітлити* такі важливі питання:

- Обґрунтування актуальності теми дослідження;
- Об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження;
- Що вдалося встановити, виявити, довести: коротка характеристика розділів;

➤ Якими методами це досягнуто, елементи новизни у теоретичних положеннях та в практичних рекомендаціях, які положення не знайшли підтвердження тощо.

➤ Оскільки студент має право і можливість ознайомитися з відгуком наукового керівника та рецензією заздалегідь, у виступі мають міститися також відповіді на основні зауваження наукового керівника та рецензента.

➤ Доповідь студента не повинна перевищувати за часом 10-15 хвилин.

➤ Для кращого сприймання присутніми матеріалу бажано забезпечити візуальний супровід: таблиці, діаграми, графіки тощо.

Побудована за запропонованою структурою доповідь студента дає змогу чітко сформулювати основні тези і цим самим скласти у членів комісії конкретне уявлення про роботу. Від того як подана дипломна робота на захисті самим студентом, багато в чому залежить оцінка за виконану роботу.

Тому доцільно ретельно продумати свій виступ, викласти його для себе в письмовій формі або скласти тези доповіді. На цьому етапі студент повинен проконсультуватися з науковим керівником.

Оцінка дипломної роботи залежить не лише від змісту, переконливості доповіді, а й від того, наскільки вправно представить її на засіданні Державної екзаменаційної комісії пошукувач, наскільки компетентне, впевнено відповідатиме він на поставлені запитання, коментуватиме дискусійні положення. Для цього йому необхідно володіти і послуговуватися правилами публічного виступу.

Готуючись до виголошення наукової доповіді, дипломник повинен зважити на такі рекомендації:

-усі цифри в тексті занотовувати лише прописом, уникаючи необхідності рахувати нулі;

-підкреслювати найважливіші фрази, словосполучення, слова;

-при друкуванні залишати широкі поля, щоб можна було доповнити написане коментарями;

-під час виголошення доповіді значно ефективніше спрацьовує повторювання іменників, уникнення вживання займенників;

-використовувати прості слова й прості стверджувальні речення;

-не переобтяжувати текст підрядними реченнями.

Захист курсових та дипломних (магістерських) робіт відбувається при засіданнях комісії, порядок яких регламентується —Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах».

Склад для захисту наукової роботи становить 2-3 викладачі кафедри за участю керівника наукової роботи для курсових робіт, та Державна екзаменаційна комісія у складі, затвердженому вищим навчальним закладом

для дипломних та магістерських робіт, яку очолює голова, як правило провідний спеціаліст в галузі, вчений, запрошений з іншого навчального закладу. При захисті дипломної роботи Державна екзаменаційна комісія складається з 3-4 викладачів кафедри (факультету чи напряму) та голови ДЕК, який є фахівцем з даної спеціальності.

Захист наукової роботи здійснюється *публічно*. За своїм характером він є науковою дискусією, що відбувається у вимогливій, принциповій і водночас доброзичливій атмосфері з дотриманням вимог наукової етики. Головні його перипетії стосуються аналізу достовірності, обґрунтованості зроблених у науковій роботі висновків і рекомендацій.

Засідання Державної екзаменаційної комісії розпочинається з оголошення її головою (чи секретарем) назви роботи, прізвища, імені, по батькові автора, інформації про наявність необхідних у справі документів та про навчальні здобутки дипломника (магістранта): успішність, тексти публікацій (якщо вони є), виступи на тему роботи на засіданнях наукових товариств, наукових гуртків, перемоги в олімпіадах, конкурсах наукових робіт та ін.

Потім слово для повідомлення основних результатів наукового дослідження надають самому студенту. Свій виступ він вибудовує на основі читання (краще переказу) раніше підготовлених тез доповіді, намагаючись виявити високий рівень теоретичної підготовки, ерудицію, здатність доступно інтерпретувати основні наукові результати дослідження. Передусім він має зосередитися на головних підсумках здійсненої роботи, сформульованих та обґрунтованих ним теоретичних і прикладних положеннях. За необхідності можна скористатися візуальним супроводом виступу. Усі ці матеріали повинні бути чітко і лаконічно оформлені, щоб дипломник міг без особливих ускладнень їх продемонструвати, а вони були доступними присутнім.

Переконливості доповіді дипломника надає чіткість, лаконічність, граматична правильність висловлювань. Це зовсім не означає, що доповідь має бути спрощеною за формою. Навпаки, вона має відповідати всім критеріям наукової доповіді, бути глибокодумною, добре аргументованою.

Виголошувати її необхідно впевнено, виразно, дбаючи про оптимальні темп, гучність, інтонацію. Поспішливість промовця, ковтання закінчень слів, надмірно тихий голос відчутно знижують ефект доповіді. Аудиторії, перед якою відбувається захист наукових робіт, як правило, імponує спокійна, виважена, за потреби пристрасна манера викладу студента. Абсолютно неприпустиме порушення норм літературної мови, зокрема вживання сленгу (жаргону), неправильних наголосів у словах тощо.

Не варто ігнорувати манеру поведінки на трибуні, вибір одягу, зачіски тощо. Як відомо, зовнішня елегантність, охайність, що гармонують зі

шляхетними манерами дипломника, позитивно налаштовують Державну екзаменаційну комісію, всіх присутніх у залі до нього і змісту його повідомлення.

Виголошуючи доповідь з трибуни, дипломнику іноді доводиться звертати увагу за допомогою указки на зображені на плакатах, малюнках об'єкти, спускатися з трибуни, щоб написати на дошці формули, пояснювати особливості експоната тощо. Будь-які його рухи повинні бути раціональними, ситуативно виправданими, не відволікати увагу від головного.

Процедура публічного захисту дипломної роботи включає:

- Повідомлення про роботу студента, яка представляється до захисту головою ДЕК чи її секретарем;
- Оголошення відгуку наукового керівника або його виступ;
- Для дипломної роботи – виступ рецензента чи заслуховування рецензії;
- Доповідь студента про зміст роботи;
- Запитання до автора і відповіді студента на запитання членів комісії із захисту наукової (дипломної) роботи та осіб, присутніх на захисті;
- Відповіді студента на зауваження зроблені рецензентом;
- Розгорнута дискусія, у якій мають право брати участь всі присутні;
- Заключне слово студента;
- Виголошення рішення комісії про оцінку роботи.

Під час захисту наукової (дипломної) роботи студент повинен продемонструвати глибоке розуміння теми дослідження, досконале володіння матеріалом теми, термінологією, понятійним апаратом. Водночас студент зобов'язаний дати вичерпні відповіді на всі зауваження у відгуках та рецензіях, а також відповісти на запитання, що виникають під час захисту у членів комісії – для наукових робіт (дипломних, магістерських - Державної екзаменаційної комісії). Питання, які ставляться членами комісії пов'язані з темою наукової роботи і мають на меті перевірити рівень засвоєння проблеми дослідження. *Наприклад*, студентові за темою наукового дослідження пропонують роз'яснити сутність правового регулювання, понять, термінів чи проекту застосування чинного законодавства, навести відповідний фактичний чи статистичний матеріал з найважливіших теоретичних положень, що містяться у роботі, проаналізувати напрямки вдосконалення правового регулювання окремих питань за матеріалами дослідження тощо.

Перед виступом дипломника секретар комісії зачитує письмовий відгук наукового керівника, рецензію рецензента на виконану дипломну (магістерську) роботу, а після виступу студента надає слово автору роботи для відповіді на коментарі щодо наукового дослідження, зауваження і побажання та

поставлені у рецензії запитання. Далі розгортається дискусія, в якій мають право брати участь усі присутні на захисті.

Захист дипломної роботи фіксується в протоколі ДЕК. Оцінка за дипломну(магістерську) роботу виставляється на закритому засіданні ДЕК і оголошується її головою дипломнику і всім присутнім на відкритому засіданні. При визначенні оцінки слід зважати на якість роботи, рівень наукової та практичної підготовки студента. Студент, який на захисті дипломної роботи отримав незадовільну оцінку, відраховується з вищого навчального закладу і йому видається академічна довідка.

Коли захист дипломної роботи виявився незадовільним, державна комісія встановлює, чи може студент подати на повторний захист ту саму тему з доопрацюванням, чи він зобов'язаний опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою.

Результати захисту наукової (дипломної) роботи оцінюються за чотирибальною шкалою: —відмінно, —добре, —задовільно, —незадовільно, з урахуванням якості виконання всіх частин наукової роботи та рівня її захисту.

Критерії оцінювання наукової роботи: Оцінюється робота на основі наступних показників:

- 1) повнота розкриття змісту теми;
- 2) оригінальність суджень (на основі теоретичних і дослідницьких матеріалів);
- 3) новизна фактичного матеріалу;
- 4) глибина аналізу;
- 5) органічність поєднання теоретичного і фактичного матеріалу;
- 6) самостійність студента при виконанні роботи,
- 7) процес захисту дипломного (магістерського) дослідження.

Оцінка за наукову роботу виставляється в залікову книжку студента та заноситься в екзаменаційну відомість чи екзаменаційні журнали ДЕК і засвідчується підписами всіх членів ДЕКу.

Таким чином, при оцінюванні наукової роботи враховуються якість виконаної роботи, її науковий рівень, ступінь самостійності у викладі теми, оформлення (посилання, підписування і нумерація таблиць, правильне розміщення структурних компонентів вступу і ,власне, наукової роботи; мова і стиль викладу, відгук наукового керівника роботи, рецензента; виступ студента на захисті, відповіді на запитання з теми дослідження.

Не виключена ситуація, коли робота виконана й оформлена на належному рівні, а виступ студента при захисті наукової роботи не підготовлений, його відповіді на запитання не продумані, поверхневі, або хибні. У такому випадку попри високу якість роботи, оцінка може бути знижена.

Водночас, наявність зауважень і вказівок на недоліки наукової роботи у відгуку наукового керівника та рецензента ще не означає, що наукова робота одержить невисоку оцінку на захисті. Опанувавши тему дослідження, студент досить часто на захисті демонструє володіння проблемою дослідження, аргументовано доводить свою позицію з того чи іншого питання і, як наслідок, отримує високу оцінку, продемонструвавши зрілі судження фахівця.

Дипломна робота захищається у присутності студентів. Запитання з теми дипломної роботи можуть ставити не тільки члени комісії, а й студенти групи. Відповіді дипломанта на запитання студентів також враховуються членами комісії при обговоренні результату захисту наукової роботи.

Критерії оцінювання дипломної роботи членами комісії:

- студент одержує оцінку *“відмінно”*, якщо, спираючись на глибокі знання теоретичної розробки проблеми і практики її застосування, самостійно аналізує фактичний матеріал, творчо підходить до наукового дослідження, робить самостійні висновки, аргументовано критикує погляди з аналізованих питань;
- студент одержує оцінку *—добре*, якщо виконав наукову роботу на необхідному теоретичному рівні, питання теми роботи розкрив повно і всебічно, але відсутній необхідний рівень творчого підходу до розкриття теми роботи;
- студент одержує оцінку *—задовільно*, якщо у науковій роботі правильно розкрив основні питання теми наукової роботи, але не виявив уміння логічно та послідовно викладати матеріал, самостійно аналізувати літературу, розглядати питання теми дослідження загалом за всіма аспектами, є окремі помилкові положення;
- студент одержує оцінку *—незадовільно*, якщо не може відповісти на зауваження рецензента та наукового керівника, пояснити висновки і теоретичні положення теми, не володіє матеріалом роботи.

Захист і оцінка дипломної (магістерської) роботи це підсумок самостійної роботи студента. При правильній організації своєї роботи студент набуває необхідних навичок для майбутньої діяльності, підвищує свою кваліфікацію.

Кращі курсові роботи можна рекомендувати на конкурси студентських наукових робіт і до друку публікацій, написаних на їх основі, в збірниках студентських наукових праць.

Державна екзаменаційна комісія може відзначити наукові роботи та захисти і рекомендувати студентів-дипломників та магістрантів до вступу в аспірантуру за відповідною спеціальністю, запис про що робиться у протоколах ДЕК.

Проблемні запитання.

1. Прокоментуйте загальну схему захисту наукового дослідження.
2. Що необхідно врахувати під час підготовки доповіді до захисту наукового дослідження?
3. Які супроводжуючі матеріали варто підготувати на захист дослідження?

Рекомендована література

1. Ковальчук В. В. Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень : Навч. посібн. Вид. 2-е, доп. і перероб. К. : Видавничий дім „Професіонал”, 2014. 208 с.
2. Козловський Ю. М. Методика науково-педагогічного дослідження: навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 192 с.
3. Лаппо В. В. Основи педагогічних досліджень: Навч.-метод. посібник Івано-Франківськ: НАІР, 2016. 284 с.
4. Положення про виконання курсових робіт. <https://lpc.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/polozhennia-kursovi-roboty.pdf>
5. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. Київ: Знання, 2016. 307 с.

ПРАКТИЧНІ/ СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Рекомендації для здобувачів освіти: при підготовці до практичних/семінарських занять керуємось рекомендованою літературою та необхідним є самостійний пошук наукових і методичних джерел!

Тема 1. Наука як система уявлень про світ (дійсність).

Питання для обговорення

1. Охарактеризуйте основні ознаки науки.
2. Дайте визначення предмету і сутності науки.
3. Сформулюйте види функції та предмет наукової діяльності.
4. У чому полягає відмінність між науковим і повсякденним пізнанням?
5. Розкрийте поняття закону.
6. Охарактеризуйте основні види наукових законів.
7. Проаналізуйте визначальні риси наукових революцій.
8. Визначте основні етапи розвитку науки. Прокоментуйте найуживаніші критерії класифікації наук.
9. Сутність наукової діяльності у вищому навчальному закладі.

Тема 2. Теоретична основа наукових досліджень.

Питання для обговорення

1. Проаналізуйте поняття структури наукової теорії.
2. З'ясуйте співвідношення емпіричного й теоретичного в процесі формування теорії.

3. У чому полягають фундаментальні й прикладні аспекти наукової теорії?
4. Якими є рушійні сили і форми розвитку наукових теорій?
5. Визначте складові наукової теорії.
6. Які функції реалізує наукова теорія?
7. Дайте визначення наукової ідеї.
8. Охарактеризуйте індуктивний та дедуктивний методи дослідження.
9. Які наукові теорії та відкриття у галузі вашої спеціалізації належать українським вченим?
10. Класифікація наукових теорій. Охарактеризуйте головні принципи науки: *економічної, культури, фізичного виховання і спорту, гуманітарних, соціально-політичних*.

Тема 3. Методологія і методи наукових досліджень.

Питання для обговорення

1. З'ясуйте сутність методології та її роль у процесі наукового пізнання.
2. Розкрийте поняття наукової парадигми.
3. Охарактеризуйте методи наукових досліджень.
4. Які відмінності існують між загальними і спеціальними методами наукових досліджень?
5. Охарактеризуйте пізнавальні особливості загальних методів наукових досліджень.
6. Охарактеризуйте методи емпіричного рівня дослідження.
7. Охарактеризуйте методи емпіричного і теоретичного рівня дослідження.
8. Охарактеризуйте методи теоретичного дослідження.
9. Охарактеризуйте пізнавальні особливості спеціальних методів наукових досліджень.
10. У чому полягає специфіка спеціальних методів наукових досліджень?

Тема 4. Навчально-дослідницька діяльність студентів. Структура наукового дослідження. Опрацювання наукових джерел.

Питання для обговорення

1. Назвіть типи наукових студентських досліджень. З використанням прикладів у межах вашої спеціальності поясніть їх значення, подібні і відмінні риси.
2. З якого кроку Ви почнете наукове дослідження? Яких правил і порад Ви будете дотримуватись?
3. Які принципи побудови огляду наукової літератури були (будуть) закладені у виконаному Вами науковому дослідженні?
4. Які основні етапи дослідження Ви можете виділити?

5. Охарактеризуйте загальну схему наукового дослідження як логіку наукового пошуку.
6. Поняття про наукову інформацію. Види та ознаки наукової інформації.
7. Охарактеризуйте правила пошуку і аналізу літератури з проблеми дослідження.
8. Які ви знаєте етапи накопичення наукової інформації? Охарактеризуйте етапи вивчення наукових джерел.
9. Що ви розумієте під системою опрацювання інформаційних джерел? Охарактеризуйте техніку опрацювання інформації.
10. Назвіть шляхи використання комп'ютерних засобів пошуку наукових матеріалів до наукового дослідження.
11. Охарактеризуйте процес систематизації використаних джерел.
12. Назвіть вимоги до використання цитат, охарактеризуйте різновиди та охарактеризуйте як здійснюється оформлення посилань на використані джерела в тексті наукової роботи.
13. Складання конспекту та оформлення виписок основних положень, цитат.

Тема 5. Структура наукового дослідження: ВСТУП.

Питання для обговорення

1. Структура вступу.
2. Актуальність дослідження.
3. Виділення об'єкту та предмету дослідження.
4. Визначення мети та завдань наукового дослідження.
5. Новизна, теоретичне та практичне значення наукового дослідження.
6. Використавши матеріал будь-якого (бажано власного) експериментального дослідження визначте проблему, об'єкт і предмет дослідження (*Індивідуальне завдання 1*).
7. Розкрийте поняття —гіпотеза» і —теорія». Засновуючись на прикладі поясніть відмінність цих понять.
8. Охарактеризуйте усі відомі Вам основні види цілей дослідження у межах галузі, до якої належить ваша спеціальність.
9. Поясніть необхідність і корисність постановки завдань наукового дослідження. Використовуючи будь-яке дослідження /у межах галузі/ як приклад, представте його завдання і доведіть коректність їхньої постановки.
10. У яких відношеннях знаходяться мета і завдання дослідження?
11. Яке дослідження можна вважати актуальним?

Тема 6. Структура наукової роботи: Основна частина.

Питання для обговорення

1. Сформулюйте вимоги до завдань дослідження та їх реалізацію у основних /трьох/ розділах наукового дослідження.
2. Охарактеризуйте особливості висвітлення результатів дослідження в теоретичному розділі наукової роботи.
3. Охарактеризуйте особливості висвітлення результатів дослідження в емпіричному розділі наукової роботи.
4. Як здійснюється нумерація ілюстрацій, таблиць, формул.
5. Що називається методом, а що методикою в науковому дослідженні /в межах галузі/?
6. Які відомості будуть Вами враховані при виборі методики дослідження?
7. Який набір методик, з Вашого погляду, зумовить проведення успішного експерименту?
8. Охарактеризуйте основні методи дослідження.
9. Запропонуйте різні способи планування порівняльного аналізу в дослідженні.
10. Назвіть і охарактеризуйте методи збору даних.
11. Назвіть і охарактеризуйте методи аналізу даних емпіричного дослідження /в межах галузі/.

Тема 7. Організація і проведення емпіричного дослідження.

Питання для обговорення

1. Засновуючись на будь-якому прикладі емпіричного дослідження в межах вашої галузі вкажіть основні етапи його розробки і проведення. Поясніть свою думку.
2. Яких принципів варто дотримуватись при проведенні інструктування випробуваних?
3. За якими принципами складається протокол експерименту?
4. Які параметри вибірки повинен враховувати дослідник плануючи наукове дослідження?
5. Яким чином, на Вашу думку, можна оцінити потрібний об'єм досліджуваної вибірки?
6. Як грамотно підібрати склад вибірки для експерименту?
7. Перший етап проведення емпіричного дослідження – формулювання завдань дослідження (*Індивідуальне завдання 2*)
8. Другий – вибір студентом методів та методик дослідження. Розробка плану дослідження (*Індивідуальне завдання 3*)
9. Проведення емпіричного дослідження.
10. Обробка протоколів дослідження. Оформлення зведених таблиць. Кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

Тема 8. Структура наукового дослідження: Висновки. Список використаних джерел. Додатки. Публікація результатів наукового дослідження.

Питання для обговорення

1. Особливості викладу результатів дослідження у висновках.
2. У яких відношеннях знаходяться мета, завдання та висновки дослідження?
3. Бібліографічний опис літератури (*Індивідуальне завдання 4*)
4. За яким принципом може оформлюватися список використаних джерел?
5. Викладіть технологію перенумерації джерел у тексті наукової роботи, відповідно до алфавітного списку використаних джерел.
6. Назвіть види і охарактеризуйте правила оформлення додатків наукового дослідження.
7. Як прийняти участь у науково-практичній конференції та підготувати публікацію за результатом наукового дослідження?
8. Назвіть види наукових публікацій та охарактеризуйте їх відмінні ознаки.
9. Які вимоги ставляться до логіки викладу і оформлення наукового матеріалу у вигляді наукової публікації?
10. Які фахові журнали */в межах спеціальності/* видаються в Україні?

Тема 9. Порядок захисту курсової та дипломної (магістерської) роботи.

Питання для обговорення

1. Які особливості захисту курсового та магістерського (дипломного) дослідження?
2. Як здійснюється підготовка магістерської (дипломної) роботи до попереднього захисту?
3. Яким є порядок рецензування та допуску до захисту наукового дослідження студента? Що слід врахувати студенту при підготовці роботи до рецензування?
4. Деталізуйте послідовність підготовки виступу до захисту наукового дослідження.
5. Особливості захисту та критерії оцінювання наукового дослідження. Що слід врахувати студенту аби відповідати критеріям оцінки роботи в процесі захисту?
6. Які методи наочного представлення результатів дослідження Ви зможете застосувати у своїй роботі?

7. Якими принципами Ви будете керуватись при описі та інтерпретації результатів дослідження?

8. Які вимоги до побудови тексту кваліфікаційної наукової роботи Вам відомі?

9. Вкажіть основні правила, яких Ви будете дотримуватись при побудові наукового доповіді або виступу на захисті кваліфікаційної роботи?

10. Підготувати виступ за результатами дослідження на науково-практичній конференції - (Індивідуальне завдання 5).

Критерії оцінювання

Бал	Критерії оцінювання знань студента на практичному занятті		
	<i>Характер пізнавальної діяльності</i>	<i>Структура відповіді</i>	<i>Характер відповіді</i>
Мінімальна кількість	Репродуктивне відтворення початкового матеріалу у вигляді доповнення до відповіді студентів	Зачитує виклад матеріалу за лекцією	Відповідь ситуативно усвідомлена
Нижче середньої	Репродукція основних понять, категорій, принципів і закономірностей. Роз'яснення переважної кількості позицій	Зачитує визначення за лекцією (або з словника). Зачитує виклад матеріалу за лекцією та підручниками.	Відповідь усвідомлена, з наведенням власних прикладів
Вище середньої	Наведення власних прикладів щодо застосування розкритих проблем	Чітка структурована відповідь за попередньо підготовленим планом та детальним описом його позицій, використання додаткових джерел	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми, узагальнення викладеного у вигляді чіткого переліку позицій
Максимальна кількість	Представлення власної моделі, схеми, віртуального проекту тощо	Власний мотивований, обґрунтований та відмінний від традиційного варіант відповіді	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми із застосуванням нетрадиційних форм викладу

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій	Кількість балів

1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	
	Один шаблон на усю презентацію.	
	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти...)	
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	
	Відповіді на запитання по темі проєкту	
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	
	Креативне завершення презентації	
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	
	ТЕМПІ МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	
ВСЬОГО БАЛІВ		

САМОСІЙНА РОБОТА

1. Здобувачі освіти у процесі самостійної роботи опрацьовують наступні питання по темах:

Тема 1. Наука як система уявлень про світ (дійсність).

Підготовка та атестація наукових кадрів в Україні (історичний аспект, правові основи, аспірантура, докторантура, здобувачі наукового ступеня).

Форми викладу матеріалів дослідження (монографія, підручник, навчальний посібник, методичні рекомендації, стаття, тези, рецензія).

Тема 2. Теоретична основа наукових досліджень.

Наукові теорії та відкриття у галузі спеціалізації, що належать українським вченим.

Класифікація наукових теорій. Охарактеризуйте головні принципи науки: */економічної, культури, фізичного виховання і спорту, гуманітарних, соціально-політичних/*.

Тема 3. Методологія і методи наукових досліджень.

Методологія науки /характеристика в межах галузі/.

Рівні методологічного підходу в пізнанні (філософський, загальнонауковий, конкретно науковий).

Тема 4. Навчально-дослідницька діяльність студентів. Структура наукового дослідження. Опрацювання наукових джерел.

Нормативна база організації науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах.

Навчально-дослідна робота студентів у процесі семінарських, практичних і лабораторних занять.

Методика вивчення наукової навчальної, навчально-методичної літератури.

Техніка роботи зі спеціальною літературою.

Наукова робота як форма навчально-дослідницької діяльності студента вишу. Курсова, кваліфікаційна (випускна), дипломна, магістерська робота. Загальна схема наукового дослідження. Розгляд значення дослідницької діяльності в процесі навчання та сутності проведення дослідження як процесу; цілі і завдання навчально-дослідницької діяльності, її науковий зміст і його взаємозв'язок з навчальним процесом у вузі; функції дослідницької роботи, види і форми навчально-дослідницької діяльності, відмінності реферату і навчально-дослідницької роботи; загальні поняття про техніку виконання. Правила пошуку і аналізу літератури з проблеми дослідження. Систематизація використаних джерел.

2. Готуються до практичних та семінарських занять, виконують індивідуальні дослідницькі завдання, готуються до написання модульних контрольних робіт.

КОРОТКИЙ ПОНЯТІЙНИЙ СЛОВНИК

Аналіз (гр. *analysis* – розкладання, розчленування) – метод, за допомогою якого здійснюється розчленування предмета на складові елементи.

Анкетування (від франц. *enquete*, букв. – розслідування) – один із засобів опитування значної кількості респондентів за певною схемою-анкетою або опитувальним листом.

Валідність (гр. *validos* – дійсний, придатний, справжній) – критерій якості педагогічного моніторингу, технологій відстеження результативності діяльності освітньої системи; критерій якості тесту, який визначає його придатність для вимірювання того, що він повинен виміряти згідно з задумом.

Вибірка – вибіркова сукупність – певна кількість елементів генеральної сукупності, відібраних по строго заданому правилу; логіка та сила *випадкових* вибірок базується на законах статистики і теорії вірогідності; *випадковим* чином сформована статистично репрезентативна вибірка дозволяє екстраполювати результати дослідження на всю генеральну сукупність; *випадкова* вибірка дозволяє виключити помилки, похибки у відборі.

Вимірювання проводиться з метою констатування стану організації виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Гайденс (англ. *guid* **порадник, керівник**) – широка мережа соціально-психологічної, діагностичної та орієнтаційної служби в системі освіти. Метою цієї служби є допомога у вирішенні навчальних та поведінкових проблем, з якими стикається особистість у пошуках свого місця в житті. Служба гайденс включає навчальну, професійну та особистісну орієнтацію учнів і студентів.

Гіпотеза – науково обґрунтоване, цілком імовірне припущення, яке потребує спеціального доказу для свого остаточного ствердження як теоретичне положення.

Діагностування – це отримання інформації про стан та розвиток контрольованого об'єкта, його відхилення від норми; розпізнання і вивчення істотних ознак (характеристик) організації виховної роботи, їх комбінацій, форм вираження як реалізованих цілей виховання; важливою характеристикою діагностики є прогностичний характер її висновків.

Експертиза – сукупність вимірів, необхідних для одержання колективної оцінки педагогічного об'єкта, процесу або явища.

Експерт – фахівець певної галузі, компетентний у вирішенні даної проблеми.

Інструментарій – сукупність засобів, знарядь, механізмів, приладів, пристосувань, що застосовуються для різноманітних дослідницьких операцій.

Кваліметрія (лат. *gualis* – який за якістю; гр. *nutreo* – виміряю) – галузь науки про інтегральну типологію, оцінку та системну діагностику професійної діяльності інтелекту та рефлексії особистості.

Компетентність – це сфера складних умінь та якостей особистості; ступінь відповідності знань, умінь і досвіду осіб певного соціально-професійного статусу реальному рівню складності виконуваних ним завдань і розв’язуваних проблем.

Компетенція – це загальна здатність людини, що базується на знаннях, здібностях, досвіді, цінностях, які набуті завдяки навчанню; коло питань, в яких особа має знання, досвід; готовність суб’єкта педагогічної діяльності використовувати засвоєнні знання, вміння і навички, а також засоби діяльності в житті для розв’язання теоретичних і практичних завдань.

Концепція – система поглядів, ідей, науково обґрунтований та переважно доведений вираз головного змісту теорії.

Кореляційний аналіз – метод математико-статистичного аналізу, пов’язаний з обчисленням та визначенням коефіцієнтів кореляції між змінними.

Критерій – ознака, на основі якої здійснюється оцінка, мірило; показник якості об’єкта, який характеризує одну з його властивостей, оцінка якої можлива за рахунок використання одного зі способів виміру або експертного методу; загальні критерії для діагностики кінцевих результатів відбивають вимоги, які зафіксовані у формулюванні мети; часткові критерії відображають конкретні завдання виховного процесу і використовуються для аналізу проміжних результатів; жоден з критеріїв чи параметрів, узятий окремо, не дасть об’єктивної картини, забезпечити належну глибину оцінки результативності роботи може лише застосування їх у комплексі (Б. Тевлін).

Лонгітюдний моніторинг – систематичне вивчення одних і тих самих респондентів, об’єктів дослідження протягом довгого часу.

Метод експертних оцінок (гр. *method* – шлях дослідження або пізнання; лат. *expertus* – досвідчений) – метод прогнозування, що базується на досягненні згоди групою експертів.

Моделювання – дослідження якихось явищ і процесів через побудову і вивчення їх моделей.

Моніторинг – це процедура систематичного збирання даних про важливі аспекти на різних (загальнодержавному, регіональному чи локальному) рівнях.

Моніторинг – спеціально організоване і систематичне спостереження, збирання, збереження, опрацювання й подальше поширення інформації про стан об’єктів, явищ, процесів з метою їх оцінки, контролю та прогнозування розвитку.

Моніторинг педагогічний – інтегрована сукупність методів збору, аналізу, інтерпретації, репрезентації й впровадження інноваційних методик та технологій у навчально-виховний процес освітнього закладу на основі врахування потенціалу зовнішнього та внутрішнього соціально-педагогічного середовища; завдяки багатовекторному спрямуванню педагогічного моніторингу та евристичності аналітичних процедур можна вирішувати проблеми узгодження функціонування всіх компонентів педагогічного процесу і значно підвищити їх ресурсний потенціал.

Параметр – змінна величина, від якої залежить значення іншої величини.

Показники – статистичні дані, які дають змогу оцінити судження про ключові аспекти функціонування освітніх систем (явища) (у нашому випадку організації виховної роботи).

Предмет дослідження – сторона об'єкта дослідження, яка в даному випадку вивчається.

Прогнозування (forecasting) (гр. prognosis - передбачення) – метод планування, в якому передбачення майбутнього спирається на нагромаджений досвід і поточні припущення відносно майбутнього.

Ранжування – метод дослідження, який полягає у розташуванні респондентом або експертом перерахованих критеріїв за ранговими місцями (від першого, вищого рангу до наступного за числом перерахованих критеріїв).

Результативність – це рівень досягнення визначених цілей і завдань; вихідною позицією при визначенні результативності організації виховної роботи є співвідношення її основної мети (формування творчої, соціально активної, комунікативної, планетарно мислячої, відповідальної особистості майбутнього фахівця) з кінцевою (підвищення якості організації навчально-виховного процесу у ЗВО).

Репрезентативність – властивість вибірки відображати характеристики генеральної сукупності; *репрезентативний* (фр. *Representative* – типовий, показний) – статистично показаний.

Респондент – учасник дослідження, опитуваний.

Самооцінка – метод, який використовується в педагогічному моніторингу для оцінки особистістю самої себе, а також визначення її якості та місця серед інших людей.

Синтез (гр. з'єднання, складання) – метод вивчення предмета в цілісності, єдності і взаємозв'язку його частин; пов'язаний з аналізом.

Системно-структурний підхід – це методологічний напрям управління соціально-педагогічними системами, який передбачає наявність компонентів (підрозділів, складових), об'єктивних прямих і зворотних взаємозв'язків між

ними, їх взаємодію та ієрархічну підпорядкованість, зв'язок із зовнішнім середовищем.

Системно-функціональний підхід – це методологічний напрям управління соціально-педагогічними системами, який передбачає наявність компонентів, визначення функцій та узгодженості по горизонталі і вертикалі, тобто забезпечення координації і субординації у їх реалізації.

Суб'єкти моніторингу - це особи, група осіб, організацій тощо, яким належить активна роль у процесі моніторингових досліджень (у нашому дослідженні - суб'єкти педагогічного поцесу у ЗВО: викладачі, студенти, куратори груп, заступники деканів з виховної роботи тощо).

Тест (англ. test – випробування) – стандартизований метод дослідження, призначений для точних кількісних і певних якісних оцінок психології та поведінки людини шляхом порівняння цих оцінок з деякими, заздалегідь завданими стандартами – нормами тесту.

Технологічна карта – опис процесу у вигляді поетапної послідовності дій з позначенням застосованих засобів.

ТЕСТИ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

1. Виберіть найбільш повний перелік наукових студентських досліджень.

1) Курсова робота, дипломна робота; 2) Дипломна робота, магістерська робота, публікація у фаховому виданні; 3) Дипломна робота, магістерська робота, курсова робота. /3/

2. Наука це –

1) Найвищий щабель розумового розвитку людини, вершинне досягнення людської культури; 2) сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і систематизація об'єктивних знань про дійсність, одна з форм суспільної свідомості; 3) узагальнення реальності, сума знань-суджень, що відповідають конкретному (історично зумовленому) масштабу узагальнення. /2/

3. Науці протистойть:

1) лженаука; 2) плагіат; 3) антинаука. /3/

4. Необхідне, суттєве, стає співвідношення, що повторюється між окремими явищами це –

1) закон; 2) судження; 3) знання. /1/

5. Розрізняють наукові закони:

1) спільні, фундаментальні, загальні; 2) спільні, фундаментальні, часткові; 3) спільні, загальні, часткові. /3/

6. У системі причинно-наслідкових відношень, законів і закономірностей виокремлюють:

1) динамічні і статистичні закони; 2) динамічні і статичні закони; 3) детермінізм і статистичні закони. /1/

7. Найважливішою ознакою науки є:

1) метод дослідження; 2) методика дослідження; 3) методологія дослідження. /1/

8. На позначення сукупності методів, які застосовують у конкретній науці, використовують поняття:

1) методика; 2) методологія; 3) метод. /2/

9. Етапами розвитку науки є:

1) теоретичний, метафізичний, стан вимислу; 2) теоретичний, стан вимислу, науковий; 3) теоретичний, метафізичний, науковий. /3/

10. Історія науки охоплює наукові революції:

1) перша – 17-18 ст., друга – кінець 19 – початок 20 ст., третя – середина 20 ст. - сьогодення; 2) перша – 17-18 ст., друга – кінець 19 – початок 20 ст., третя – середина 20 ст., четверта - сьогодення; 3) перша – 17-18 ст., друга – 19 ст. – початок 21 ст., третя – сьогодення. /1/

11. Найбільш визнаними класифікаціями наук є їх розмежування за критеріями:

1) об'єкта і предмета дослідження, сфери дослідження, способів і методів одержання нового знання, зв'язків з предметною діяльністю; 2) об'єкта і предмета дослідження, бази дослідження, способів і методів одержання нового знання, зв'язків з предметною діяльністю; 3) об'єкта і предмета дослідження, сфери дослідження, способів і методів одержання нового знання, міжпредметних зв'язків. /1/

12. Наукова теорія це -:

1) найадекватніша форма наукового пізнання; 2) система достовірних знань про дійсність, яка описує, пояснює, передбачає явища конкретної предметної галузі; 3) система ймовірних знань про дійсність, яка описує, пояснює, передбачає явища дійсності. /2/

13. Наукова теорія повинна поєднувати в цілісну систему абстракцій різноманітні об'єкти і вказувати шлях для створення нової, загальнішої теорії, в координатах якої вона залишиться граничним випадком – це окремі критерії наукової теорії:

1) Володимира Вернадського; 2) Едмунда Гуссерля; 3) Альберта Ейнштейна. /3/

14. У сучасній філософії і методології науки виокремлюють п'ять основних елементів теорії:

1) вихідні засади, ідеалізований об'єкт, логіка теорії, філософські установки і ціннісні фактори, сукупність законів і тверджень як наслідків із засад конкретної теорії відповідно до її принципів; 2) вихідні засади, логіка теорії, філософські установки і ціннісні фактори, сукупність законів і тверджень як наслідків із засад конкретної теорії відповідно до її принципів; 3) вихідні засади, ідеалізований предмет, логіка теорії, філософські установки і ціннісні фактори, сукупність законів і тверджень як наслідків із засад конкретної теорії відповідно до її принципів. /1/

15. Структура більш-менш цілісних наукових теорій складається з таких розділів:

1) структура об'єкта дослідження, закони функціонування теорії, класифікація різновидів об'єкта дослідження, генезис і розвиток теорії; 2) структура предмета дослідження, класифікація різновидів предмета дослідження, генезис і розвиток теорії; 3) структура предмета дослідження, закони функціонування теорії, класифікація різновидів предмета дослідження, генезис і розвиток теорії. /3/

16. Основним і найважливішим елементом наукової теорії, що органічно пов'язує інші елементи в єдине ціле вважають:

1) поняття; 2) переконання; 3) принцип. /3/

17. Принцип – це:

1) вихідний пункт теорії, що становить основу певної сукупності знань; 2) переконання, що становить основу певної сукупності знань; 3) результат певної сукупності знань. /1/

18. Поняття «принцип» та «ідея»:

1) не можна ототожнювати, але є підстави вважати їх основними елементами наукової теорії; 2) можна ототожнювати і вважати їх основними елементами наукової теорії; 3) не можна ототожнювати і не можна вважати їх основними елементами наукової теорії. /1/

19. Поняття – це:

1) форма мислення, що забезпечує пізнання сутності явищ, процесів, узагальнення їх ознак; 2) форма мислення, яка деталізує сутність явищ, процесів і узагальнює їх ознаки; 3) сформульоване знання як сутність наукової теорії. /1/

20. Сутність – це:

1) зміст наукової теорії; 2) головне, основне, визначальне у предметі; 3) головний, визначальний елемент наукової теорії. /2/

21. Принцип – це:

1) основний елемент у структурі теорії, який визначає її зміст; 2) переконання, як основа наукової теорії; 3) повторювані зв'язки й відношення між сутностями. /1/

22. Головний принцип теорії об'єднує основні поняття, судження і закони у цілісність, ядро якої, як і всієї теорії, складають:

1) мінімізація; 2) фундаментальні закони; 3) фундаментальні поняття. /2/

23. Закон, що виражає зв'язки між вихідними основними поняттями:

1) спільний закон; 2) загальний закон; 3) фундаментальний закон. /3/

24. Мінімізація теорії – це:

1) добір мінімальної кількості методів для теоретичного аналізу проблеми; 2) добір мінімальної кількості теорій, що утворюють основу нової теорії; 3) добір мінімальної кількості понять, що утворюють основу нової теорії. /3/

25. Теорії, як найвищій формі вираження наукових знань властиві функції:

1) пояснювальна, передбачувальна, синтезуюча, методологічна, практична; 2) пояснювальна, методологічна, практична; 3) пояснювальна, передбачувальна, прогностична, узагальнююча, практична. /1/

26. Пояснювальна функція:

1) розкриває закономірності розвитку об'єктів теорії та науково обґрунтовує ці закони; 2) реалізується в описі, словесному передаванні сукупності явищ, процесів і подій; 3) реалізується у перерахуванні ознак, що більш-менш повно розкривають об'єкт. /1/

27. Сутність передбачувальної функції наукової теорії полягає у тому, що:

1) наукова теорія дає змогу окреслити на основі наукових знань тенденції подальшого розвитку пояснюваних явищ; 2) наукова теорія виявляє властивості, зв'язки і відношення предметів, явищ досліджуваної нею сфери дійсності; 3) наукова теорія характеризує наукову зрілість, глибину теорії. /1/

28. Пояснення – це:

1) з'ясування особливостей змісту наукової теорії; 2) з'ясування особливостей ситуації, розкриття мотивів, причин певних процесів, явищ, подій; 3) з'ясування особливостей теоретичного й практичного вивчення досліджуваної проблеми. /2/

29. Синтезуюча функція наукової теорії полягає:

1) у розкритті нею закономірних зв'язків між іншими науковими теоріями; 2) у розкритті нею закономірних зв'язків між частинами й елементами теоретичної системи; 3) у розкритті нею закономірних зв'язків між поняттями наукової теорії. /2/

30. Методологічна функція наукової теорії полягає:

1) у спроможності наукової теорії розвивати, удосконалювати й поповнювати теоретичний арсенал науки новими відомостями; 2) у спроможності наукової теорії об'єднувати методи наукового дослідження; 3) у спроможності наукової теорії розкривати закономірні зв'язки між частинами й елементами наукової теорії. /1/

31. Практична функція наукової теорії:

1) виступає прогностичним механізмом визначення розвитку сфери дійсності, на яку зорієнтована теорія; 2) виступає засобом поповнення теоретичного арсеналу науки новими відомостями; 3) виступає методологічною основою практичної діяльності людей. /3/

32. Методологія – це:

1) вчення про способи організації і побудови теоретичної й практичної діяльності людини; 2) вчення про сукупність прийомів й операцій, спрямованих на теоретичне відображення об'єкта пізнання, діяльності; 3) вчення про сукупність прийомів й операцій, спрямованих на теоретичне відображення або практичне опанування об'єкта пізнання, діяльності. /1/

33. Методологія науки – це:

1) концептуальна сукупність методів, що застосовуються у науковому дослідженні; 2) сфера розумової діяльності людства; 3) вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання. /3/

34. Наукова парадигма – це:

1) сфера вільних ідей як першообраз, зразок відповідно до якого бог-деміург створив світ суцього; 2) сфера вільних ідей як першообраз, зразок в античній та середньовічній філософії; 3) система творчих методологічних й аксіологічних (ціннісних) установок, взятих всіма членами наукового співтовариства за зразок вирішення наукових завдань. /3/

35. Спосіб досягнення мети, сукупність прийомів і операцій теоретичного, практичного освоєння дійсності; спосіб певним чином організованої людської діяльності – це:

1) методологія; 2) метод; 3) методика. /2/

36. З огляду на сферу реалізації розрізняють такі методи наукових досліджень:

1) загальні і спеціальні; 2) загальні і часткові; 3) спеціальні і фундаментальні. /1/

37. До методів емпіричного дослідження належать:

1) спостереження, вимірювання, порівняння, експеримент; 2) спостереження, вимірювання, порівняння, експеримент, абстрагування, синтез; 3) спостереження, вимірювання, абстрагування, аналіз, синтез, аналогія. /1/

38. До методів, які використовують на емпіричному і на теоретичному рівнях дослідження належать:

1) абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія, моделювання; 2) абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія, моделювання, дисперсний аналіз; 3) абстрагування, індукція і дедукція, аналогія, моделювання, вимірювання, порівняння. /1/

39. До методів теоретичного дослідження належать:

1) сходження від абстрактного до конкретного, гіпотетико-дедуктивний, системний методи, прогнозування, дисперсний аналіз; 2) сходження від абстрактного до конкретного, системний методи, прогнозування, порівняння, експеримент, дисперсний аналіз, синтез; 3) сходження від абстрактного до конкретного, гіпотетико-дедуктивний, системний методи, прогнозування, аналогія, моделювання, експеримент. /1/

40. До спеціальних методів наукового дослідження належать:

1) прогнозування, дисперсний аналіз, кореляція і регресія, факторний аналіз, кластерний аналіз, дискусія, синтез; 2) прогнозування, абстрагування, спостереження, дисперсний аналіз, кореляція і регресія, факторний аналіз,

кластерний аналіз; 3) прогнозування, дисперсний аналіз, кореляція і регресія, факторний аналіз, кластерний аналіз. /3/

41. Виберіть правильний варіант структури наукового дослідження:

1) вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел, додатки; 2) вступ, основна частина (що складається з розділів і підрозділів), висновки, список використаних джерел; 3) титульна сторінка, вступ, основні розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. /1/

42. Тема наукового дослідження студента:

1) повинна відповідати інтересам студента, можливостям проведення відповідних досліджень; 2) повинна бути визначена рішенням кафедри; 3) повинна бути визначена студентом. /1/

43. Календарний план – це:

1) система опрацювання наукових джерел; 2) схема написання теоретичного розділу наукової роботи студентом; 3) схема координації роботи студента, що визначає основні етапи і терміни виконання дослідження. /3/

44. Наукова робота реферативного типу у змісті розділів розкривається через:

1) РОЗДІЛ 1 – історія проблеми, РОЗДІЛ 2 – глибинний аналіз сучасного стану проблеми РОЗДІЛ 3 – аналіз найактуальніших підходів до проблеми чи аналіз відомої практики з проблеми дослідження; 2) РОЗДІЛ 1 – історія проблеми, РОЗДІЛ 2 – методики дослідження, РОЗДІЛ 3 – аналіз найактуальніших підходів до проблеми чи аналіз відомої практики з проблеми дослідження; 3) РОЗДІЛ 1 – історія проблеми, РОЗДІЛ 2 – глибинний аналіз сучасного стану проблеми РОЗДІЛ 3 – результати постформуючого експерименту. /1/

45. Завдання до наукової роботи (календарний план роботи) та анотацію до наукової роботи повинні міститися у:

1) рефераті; 2) дипломній та магістерській роботі; 3) курсовій роботі та публікації. /2/

46. В об'єм наукової роботи входять структурні частини:

1) зміст, вступ, основна частина, висновки, додатки; 2) вступ, основна частина, висновки; 3) титульна сторінка, зміст, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел, додатки. /2/

47. Кількість процитованих джерел до курсової роботи становить:

1) 20-30; 2) 10-20; 3) 20-40. /1/

48. Кількість процитованих джерел до дипломної роботи становить:

1) 50-80; 2) 50-60; 3) 70-80. /2/

49. Кількість процитованих джерел до магістерської роботи становить:

1) 60-70; 2) 50-60; 3) 70-80. /3/

50. Структуру вступу до наукового дослідження становлять компоненти:

1) актуальність дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, мета дослідження, завдання дослідження, теоретико-методологічна основа дослідження, методи дослідження, база дослідження, новизна дослідження, практичне значення одержаних результатів, публікації за час навчання; 2) актуальність дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, мета дослідження, завдання дослідження, теоретико-методологічна основа дослідження, база дослідження, новизна дослідження, публікації за час навчання; 3) актуальність дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, мета дослідження, теоретико-методологічна основа дослідження, методи дослідження, база дослідження, практичне значення одержаних результатів, публікації за час навчання, структура дослідження. /1/

51. Структуру вступу до наукового дослідження слід подавати у послідовності:

1) актуальність дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, мета дослідження, завдання дослідження, теоретико-методологічна основа дослідження, база дослідження, методи дослідження, новизна дослідження, практичне значення одержаних результатів, публікації за час навчання; 2) актуальність дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, мета дослідження, завдання дослідження, теоретико-методологічна основа дослідження, методи дослідження, база дослідження, новизна дослідження, практичне значення одержаних результатів, публікації за час навчання; 3) актуальність дослідження, предмет дослідження, об'єкт дослідження, мета дослідження, завдання дослідження, теоретико-методологічна основа дослідження, методи дослідження, база дослідження, практичне значення одержаних результатів, новизна дослідження, публікації за час навчання. /2/

52. Структурним компонентом вступу, яким виступає та сторона дійсності на яку спрямована дана наука, є процесом або явищем, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення виступає:

1) мета; 2) об'єкт; 3) предмет. /2/

53. Структурним компонентом вступу у якому висвітлюються теоретичні положення науки, які є базовими, основними в обґрунтуванні дослідження, представлені у концептуальних позиціях, концепціях, напрямках, течіях, які існують в науці є:

1) новизна дослідження; 2) актуальність дослідження; 3) теоретико-методологічна основа дослідження. /3/

54. Структурним компонентом вступу у якому уточнюються окремі поняття з огляду на нові наукові дані, пропонується новий підхід у дослідженні якогось явища, розглядається істотно нова методика, ставляться завдання які не могли з'ясувати попередники тощо є:

1) новизна дослідження; 2) практичне значення одержаних результатів дослідження; 3) теоретико-методологічна основа дослідження. /1/

55. Непряме цитування - це:

1) переказ, викладення думок інших авторів своїми словами; 2) дослівне переписування (в тому числі переклад) тексту використаного джерела; 3) узагальнення думки представників одного напрямку, школи, течії тощо. /1/

56. Пряме цитування - це:

1) переказ, викладення думок інших авторів своїми словами; 2) дослівне переписування (в тому числі переклад) тексту використаного джерела; 3) узагальнення думки представників одного напрямку, школи, течії тощо. /2/

57. Посилання на ряд науковців - це:

1) переказ, викладення думок інших авторів своїми словами; 2) дослівне переписування (в тому числі переклад) тексту використаного джерела; 3) узагальнення думки представників одного напрямку, школи, течії тощо. /3/

58. Зразок посилання - [15, с. 16]:

1) непряме цитування; 2) пряме цитування; 3) посилання на ряд науковців. /2/

59. Зразок посилання - [15; 16]:

1) непряме цитування; 2) пряме цитування; 3) посилання на ряд науковців. /3/

60. Зразок посилання - [15]:

1) непряме цитування; 2) пряме цитування; 3) посилання на ряд науковців. /1/

61. Висвітлення тексту наукової роботи, згідно наукового етикету, здійснюється:

1) від першої особи однини; 2) від першої особи множини; 3) від другої особи множини. /2/

62. Стислий виклад результатів дослідження й рекомендації з практичного використання його результатів подаються у:

1) практичному значенні отриманих результатів; 2) висновках; 3) вступі. /2/

63. Ілюстрації позначають словом:

1) Рисунок; 2) Мал.; 3) Рис. /3/

64. Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують:

1) під ілюстрацією; 2) в «легенді»; 3) над ілюстрацією. /1/

65. Слово «Таблиця» та її номер розміщують:

1) по лівому краю над таблицею; 2) посередині під таблицею; 3) по правому краю над таблицею. /3/

66. При перенесенні частини таблиці на інший аркуш правильно слід писати:

1) **продовж. таблиці 2.3;** 2) **продовж. табл. 2.3;** 3) **продовження табл. 2.3.** /2/

67. В списку використаних джерел вказуються:

1) тільки всі опрацьовані джерела з проблеми дослідження; 2) всі опрацьовані джерела, на які є чи немає посилань в основному тексті наукової роботи; 3) тільки всі опрацьовані джерела, на які є посилання в основному тексті наукової роботи. /3/

68. Номер формули пишуть:

1) біля правої сторони аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках; 2) біля правої сторони аркуша на рівні відповідної формули в квадратних дужках; 3) по правому краю над формулою в круглих дужках. /1/

69. Структурна частина наукової роботи, в якій подаються літературні джерела має назву:

1) список джерел до наукової роботи; 2) список використаної літератури; 3) список використаних джерел. /3/

70. Додатки до наукового дослідження нумеруються:

1) римськими цифрами; 2) великими літерами української абетки; 3) цифрами. /2/

71. Визначте точний перелік літер, якими не слід нумерувати додатки:

1) Г, І, Є, І, Й, О, Ч, Ї; 2) В, І, Є, І, Й, О, Ч, Ї; 3) Г, Є, І, Й, О, Ч, Я, Ї. /1/

72. При повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації слід вказувати:

1) див. табл. 2.1; 2) дивись табл. 2.1; 3) див. таблицю 2.1. /1/

73. При повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації слід вказувати:

1) див. Рис. 2.1; 2) дивись Рис. 2.1; 3) див. Мал. 2.1. /1/

74. Підрозділи нумерують:

1) у межах кожного підрозділу; 2) кожен розділ з нової сторінки; 3) в межах кожного розділу. /3/

75. Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиць, формул подають:

1) арабськими цифрами без знака №; 2) арабськими цифрами зі знаком №; 3) римськими цифрами без знака №. /1/

76. Аналіз, який полягає у обчисленні коефіцієнтів правильного розв'язання завдань, частоти повторюваного спостережуваного явища має назву:

1) якісний; 2) кількісний; 3) факторний. /2/

77. Аналіз, який дозволяє з'ясувати та обґрунтувати описово причини високих чи низьких показників має назву:

1) метод аналізу продуктів діяльності; 2) кількісний; 3) якісний. /3/

78. Визначте правильне пояснення посилання на використане джерело [27, с. 18]:

1) дана цитата наведена на сторінці 27 джерела, яке описане в списку під номером 18 ; 2) це узагальнене твердження кількох науковців; 3) дана цитата наведена на сторінці 18 джерела, яке описане в списку під номером 27. /3/

79. Першим завданням наукового дослідження завжди є:

1) здійснити емпіричний аналіз проблеми дослідження; 2) здійснити теоретичний аналіз проблеми дослідження; 3) визначити методи дослідження. /2/

80. Доповідь студента на захисті наукового дослідження має містити:

1) актуальність дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, мета дослідження, завдання дослідження, характеристика основної частини дослідження, перспективи дослідження проблеми; 2) актуальність дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, завдання дослідження, характеристика основної частини дослідження, опис додатків, перспективи дослідження проблеми; 3) об'єкт дослідження, предмет дослідження, мета дослідження, завдання дослідження, характеристика основної частини дослідження, висновки. /1/

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексєєнко Т. А., Сушанко В. В. Основи педагогічного експерименту і кваліметрії : Навч.-метод. Посібник. Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці: Рута, 2013. 41 с.

2. Башкір О. І. Навчально-методичний посібник «Методологія науково педагогічного дослідження та презентація його результатів»: для здобувачів освітньо-наукового ступеня «Доктор філософії». Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. 93 с

3. Волощук І. С. Основи наукових досліджень. Педагогіка : Навч. посібник. Кафедра педагогіки Національного аграрного ун -ту. К., 2016. 107 с.
4. Завгородня Т.К., Стражнікова І.В. Методологічні засади педагогічних досліджень: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2021. 120 с.
5. Ковальчук В. В. Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень : Навч. посібн. Вид. 2-е, доп. і перероб. К. : Видавничий дім „Професіонал», 2014. 208 с.
6. Ковальчук Л. Моделювання науково-педагогічних досліджень: навч. посіб. Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 520 с.
7. Козловський Ю. М. Методика науково-педагогічного дослідження: навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 192 с.
8. Козловський Ю. М. Методологія педагогічного дослідження: навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 196 с.
9. Лаппо В. В. Основи педагогічних досліджень: Навч.-метод. посібник Івано-Франківськ: НАІР, 2016. 284 с.
10. Левченко, Т. М., Шимченко, Л. А. Академічне письмо як компонент професійної підготовки здобувачів вищої освіти . *Academic Studies. Series —Pedagogy*. 2023. Вип. 2. С. 45–54. URL: <https://www.academstudies.volyn.ua>
11. Каліберда, Н., Осадча, О. Сучасні підходи до вивчення іншомовного академічного письма студентами немовних факультетів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. 2021. Вип. 45 (2). С. 112–118. URL: <https://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua>
12. Марчук С., Кабак В., Борбич Н., Ковальчук І. Розвиток педагогічної термінології та становлення понятійно-категоріального апарату педагогіки. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2024. Вип. 2. С. 35–43.
13. Методологія та організація наукових досліджень : електронний посіб. для самостійної роботи та дистанційного навчання здобувачів освітнього ступеня «магістр» (денна форма навчання) спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка / укладачі : О.Ю.Ільченко, В. М. Мокляк, Н. В. Кононець. Полтава, 2022. 56 с.
14. Мукан Наталія. Методологія педагогіки: сутність, принципи, підходи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 2 (106). С.121-124.
15. Положення про виконання курсових робіт у КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. <https://lpc.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/polozhennia-kursovi-roboty.pdf>
16. Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу Комунального закладу вищої освіти —Луцький педагогічний коледж Волинської обласної ради

17. Теоретичні засади науково-дослідницької діяльності суб'єктів освітнього процесу університетів : практичний посібник / Авторський колектив : В. Майборода, О. Арошенко, Я. Скиба ; за ред. О. Арошенко. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. –174 с.

18. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004. 240 с.

19. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. Київ: Знання, 2016. 307 с.

Інформаційні ресурси

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
4. Сайт Наукової бібліотеки імені В. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>
5. Репозитарій КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. URL: <http://lpc-dspace.org.ua/>

Євгенія ДУРМАНЕНКО

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та методики дошкільної освіти*

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація освітнього компонента. *Моніторинг якості освітньої діяльності закладу дошкільної освіти* – це систематичне, цілеспрямоване відстеження, оцінювання та аналіз результатів освітнього процесу з метою його вдосконалення. *Завдання моніторингу* є: визначення рівня розвитку дітей відповідно до Базового компоненту; оцінка ефективності педагогічних технологій; виявлення труднощів у реалізації освітніх програм; прийняття управлінських рішень на основі даних.

Моніторинг відіграє ключову роль у забезпеченні внутрішньої системи якості освіти в ЗДО. Згідно із законодавством України (ЗУ «Про освіту», «Про дошкільну освіту», концепція Нової української школи), якість дошкільної освіти - це сукупність характеристик процесу і результату, які відповідають очікуванням суспільства та держави.

Функціями моніторингу в ЗДО визначено: діагностичну – фіксує рівень досягнень дітей; прогностичну – дозволяє передбачити тенденції розвитку; коригувальну – вказує на потребу змін в методиках чи підходах; рефлексивну – сприяє підвищенню педагогічної майстерності.

Проведення якісного моніторингу неможливе без кваліфікованого педагога, який насамперед володіє системними знаннями про моніторинг, діагностичними методами; вміє аналізувати освітні результати; здатен планувати розвиток дітей на основі зібраних даних. Звідси очевидною є *доцільність* вивчення здобувачами освіти освітнього компонента **«Моніторинг якості освітньої діяльності закладу дошкільної освіти»**.

Ключові поняття: моніторинг, якість освітньої діяльності, заклад дошкільної освіти, інструментарій моніторингу, аналіз результатів моніторингу, корегувальна програма моніторингу.

Метою ОК є: усвідомлене засвоєння здобувачами освіти цілісної системи моніторингових знань у цілому й зокрема з теорії моніторингу освітнього процесу в закладі дошкільної освіти та його організації; формування готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності в контексті їх самооцінювання й оцінювання якості дошкільної освіти; а також формування навичок практичного застосування моніторингових умінь у професійно-педагогічній діяльності.

Основними завданнями вивчення є: мотивувати здобувачів освіти до ґрунтовного оволодіння моніторинговими знаннями та вміннями як важливою складовою їх професійної компетентності; розробити алгоритм проведення моніторингу освітнього процесу ЗДО; навчити визначати й добирати інструментарій моніторингу освітнього процесу ЗДО; дослідити один із аспектів освітнього процесу в ЗДО і презентувати моніторингове дослідження.

Вивчення ОК забезпечує формування:

Інтегральна компетентність КІ - здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосовування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

КЗ – 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

КЗ-5. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

КЗ-13. Здатність ефективно використовувати в професійній діяльності інформаційно-комунікаційні технології й орієнтуватись в інформаційному просторі.

Фахові компетентності:

КС-18. Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.

КС-22. Здатність здійснювати моніторинг якості освітньої діяльності ЗДО, аналізувати та корегувати його результати.

Як освітній компонент *«Моніторинг якості освітньої діяльності закладу дошкільної освіти»* забезпечує формування *інформаційної та аналітичної компетентностей*, а також моніторингових умінь об'єктивно діагностувати реальний стан освітнього процесу в сучасному ЗДО.

Результати навчання:

ПР 15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності.

ПР 24. Мати навички цілепокладання, застосування інноваційних освітніх технологій, самоорганізації та самовдосконалення.

Після закінчення вивчення здобувачі освіти повинні

знати: усвідомлено розуміти сутність основних моніторингових понять :моніторинг, педагогічний моніторинг, вимоги до моніторингу, особливості моніторингу освітнього процесу ЗДО, алгоритм моніторингу, інструментарій

моніторингу, аналіз результатів моніторингу, їх коригування та оптимізація освітнього процесу в ЗДО.

вміти: розробляти інструментарій моніторингу та алгоритм проведення моніторингу, аналізувати результати моніторингу, розробляти коригувальну програму.

ЗМІСТ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. СУТНІСНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ МОНІТОРИНГУ. СТРУКТУРА МОНІТОРИНГУ.

Мета: розкрити зміст поняття моніторингу, дослідити структуру моніторингу та визначити його роль в організації освітнього процесу.

ПР 24. *Мати навички цілепокладання, застосування інноваційних освітніх технологій, самоорганізації та самовдосконалення.*

Форма проведення заняття: лекція, проблемна лекція.

План:

1. Поняття моніторингу.
2. Структура моніторингу.

Ключові слова: моніторинг, оцінювання результатів, збір інформації, дослідження, контроль якості, діагностика стану.

Моніторинг як система вимірів та маніпуляцій з інформацією; система, спрямована на вирішення тих чи інших управлінських завдань (А. Денисенко):

- як *процес*, моніторинг – це циклічний процес порівняння, зіставлення, оцінювання існуючого стану виховної системи вищого навчального закладу із запланованим (еталоном, стандартом, бажаною моделлю виховної системи) та прийняття на цій основі управлінського рішення щодо поточного коригування структури виховної системи чи процесів, що в ній відбуваються;

- як *система*, моніторинг – це інформаційна система, яка постійно поповнюється завдяки безперервності відстеження певного об'єкта управління за виділеними параметрами та критеріями їх відстеження, що включає обов'язковий поточний контроль, оцінку, корекцію стану об'єкта, з метою прийняття оперативного управлінського рішення щодо прогнозування напрямів подальшого розвитку керованого об'єкта з урахуванням рефлексивного ставлення до цього всіх учасників освітнього процесу;

- як *технологія*, моніторинг є сукупністю певних етапів та відповідних засобів (розробка еталону виховної системи, критеріїв та показників оцінювання її стану, зіставлення еталонної виховної системи з реально існуючою, обґрунтування моделі виховної системи вищого навчального закладу, вивчення процесу її розвитку, підсумковий контроль стану виховної системи та корекція розробленої моделі);

- моніторинг як інструмент (Г. Сиротинко).

Моніторинг у педагогічній науці розуміють як:

1) систему організації збирання, збереження, опрацювання й подальшого поширення інформації про функціонування певної педагогічної системи, що дає змогу не тільки забезпечити безперервне стеження за її станом та змінами, але й спрогнозувати подальший розвиток цієї системи (О. Белкін, В. Гузєєв, С. Кузенкова, Н. Мельникова);

2) вимірювання і оцінювання результатів освіти, які дозволяють об'єктивно й достовірно проаналізувати перебіг педагогічного процесу та його результати (Г. Єльнікова);

3) систему контрольних і діагностичних заходів, що забезпечують контроль динаміки засвоєння школярами освітнього матеріалу та коригування цього процесу (В. Кальней, С. Шишов);

4) діагностику стану процесу освіти (О. Абдуліна, Т. Стефановська);

5) контроль якості навчального процесу (З. Рябова);

6) регулярне, спеціально організоване систематичне спостереження в динаміці, оцінювання та прогнозування стану навчального процесу з метою отримання необхідної інформації для його коригування й розвитку (Н.Байдацька, Г. Коджаспірова).

Метою моніторингових досліджень є виявлення відповідності бажаному результату. Важливим є не стільки виявлення і збіг результату з еталоном, скільки прогнозування подальшого розвитку об'єкта з метою попередження небажаних результатів.

Сфери використання поняття моніторингу подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

Сфери використання поняття «моніторинг»

№ з/п	Сфера використання моніторингу	Зміст
1.	Психологія	Моніторинг виявляє тенденції та закономірності психологічного розвитку відповідних груп людей чи окремої людини.
2.	Соціологія	Моніторинг розглядають як цілісну систему відстеження змін, що відбуваються в суспільстві, на основі дослідження та аналізу уявлень про них; моніторинг використовується стосовно соціально-політичного життя регіонів, законодавства, соціально-економічної ситуації; стосовно засобів масової інформації, новин ТБ тощо. Дає змогу відстежувати соціальні орієнтації та установки різних соціально-демографічних груп населення.
3.	Економіка	Моніторинг здійснюється через відстеження економічних та фінансових показників: рівня цін, податкових ставок, рівня доходів. В екології – це спостереження, оцінка й прогноз стану навколишнього середовища у

		зв'язку з господарською діяльністю людини.
4.	Екологія	Моніторинг – це спостереження, оцінка й прогноз стану навколишнього середовища у зв'язку з господарською діяльністю людини.
5.	Медицина	Під моніторинговим спостереженням розуміється метод безупинного спостереження за рядом параметрів фізіологічних функцій організму людини за допомогою спеціальних приладів – моніторів.
6.	Політика	Моніторинг застосовують для нагляду за різноманітними політичними процесами: виборами, дотриманням законодавства, держаними стратегіями і програмами, ефективністю політичного менеджменту та використанням коштів.
7.	Педагогіка	Моніторинг запроваджується для вивчення ефективності навчальних і педагогічних систем, процесів, розвитку суспільного інтелекту, знань учнів та ін.
8.	Промисловість	Моніторинг використовується стосовно корозії металів, промислового виробництва, каталітичних процесів.

Л. Якименко подає структуру моніторингу, де кожен елемент – це аспект досліджуваного поняття у межах цілісної системи.

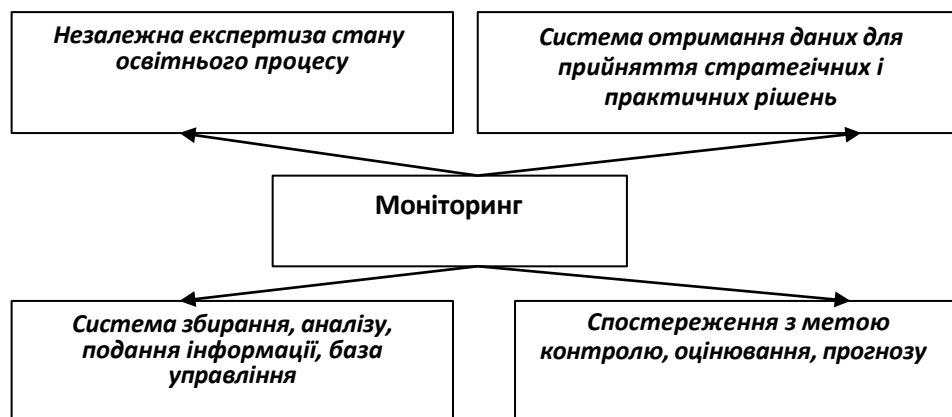

Рис. 1.1. Сутність моніторингу за Л. Якименко
Загальні вимоги до моніторингу. Інструментарій моніторингових досліджень

Доступність – інформація, на яку орієнтована програма моніторингу, має бути реально доступною для отримання, а інформація, що може бути одержана в ході моніторингу, – представлена у формі, що дозволяє бачити реальні проблеми, які вимагають вирішення.

Повнота – джерела інформації повинні перекривати можливе поле отримання результатів або коректно презентувати його (не можна судити про стан справ у навчальному закладі тільки на основі опитування якоїсь однієї групи учасників освітнього процесу).

Точність – погрішності вимірювань повинні бути мінімальними.

Систематичність – проведення етапів і видів моніторингу в певній послідовності та за відповідною системою.

Об'єктивність – максимальне уникнення суб'єктивних оцінок, урахування всіх результатів (позитивних і негативних), створення рівних умов для всіх учасників освітнього процесу. Достатність – обсяг інформації має дозволити ухвалити обґрунтоване рішення (під час проведення моніторингу важливо уникнути ризику отримання як недостатньої, так і надмірної інформації).

Валідність – повна і всебічна відповідність пропонуваного контролю ним завдань змісту досліджуваного матеріалу, чіткість критеріїв виміру й оцінки, можливість підтвердження позитивних і негативних результатів, що отримуються, різними способами контролю. Оперативність – інформація має бути своєчасною.

Надійність – сталість результатів, що отримуються при повторному контролі, які проводять інші особи.

Гуманістична спрямованість – створення умов доброзичливості, довіри, поваги до особистості, позитивного емоційного клімату.

Оптимальність узагальнення – інформація має бути подана у формі, що відповідає запитам різних груп користувачів.

Рекомендована література:

1. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : кол. Моногр. / Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін. ; за заг. Ред. Г. В. Єльнікової. Чернівці : Технодрук, 2009. 572 с.

2. Крутий К. Л. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошкільному навчальному закладі: монографія. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. 172 с.

3. Лукіна Т. О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: монографія. Київ: НАДУ, 2004. 300 с.

4. Якименко Л. Домінанта – розвиток особистості. *Дошкільне виховання*. 2002. № 8. С. 3-5.

5. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти 16.01.2020 № 54 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 лютого 2020 р. За № 154/34437 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text>

6. 16 запитань про моніторинг якості освіти. <https://osvitaua.com/2021/04/95942/>

7. Шинкарук В.Д., Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Моніторинг і оцінка у соціальній роботі: навчальний посібник. Київ: «Компринт», 2022. 360 с.

8. Цветкова Г. Г. Моніторинг якості підготовки магістрів педагогічного профілю. Методичні рекомендації. 2018. 85с.

9. Краснова Т. Д. Види моніторингу освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5._NTSB_2007/Pedagogica/20362.doc.htm

10. Федорченко Ю. Про моніторинг якості освіти [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://ru.osvita.ua/vnz/5042>

Тема 2. ПЕДАГОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ.

Мета: визначити суттєві ознаки педагогічного моніторингу; його функції; навчити здобувачів освіти порівнювати та фіксувати відмінності між педагогічним моніторингом та освітнім моніторингом; визначати етапи проведення педагогічного моніторингу, аналізувати його функції.

***ПР 15.** Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності;*

***ПР 24.** Мати навички цілепокладання, застосування інноваційних освітніх технологій, самоорганізації та самовдосконалення.*

Форма проведення заняття: проблемна лекція.

План:

1. Сутність і структура педагогічного моніторингу.
2. Ознаки педагогічного моніторингу.
3. Функції педагогічного моніторингу.

Ключові слова: педагогічний моніторинг, освітній моніторинг, моніторинг як кваліметричний інструмент, об'єкт і суб'єкт моніторингу, етапи моніторингу якості освіти.

Педагогічний моніторинг – це форма організації збору, зберігання, обробки й розповсюдження інформації про діяльність педагогічної системи, що забезпечує безперервне стеження за її станом і прогнозування її розвитку.

Під педагогічним моніторингом розуміють систему контролюючих та діагностуючих заходів процесу навчання, що зумовлені цілевизначенням і передбачають контроль динаміки рівня засвоєння студентами навчального матеріалу та його корекцію. Система педагогічного моніторингу включає створення інструментів контролю знань і вмінь, корегуючи методику, орієнтовану безпосередньо на особистість студента з урахуванням його індивідуальних досягнень у навчальному процесі (В. Кальней, С. Шишов).

Поняття педагогічного моніторингу як комплекс процедур щодо спостереження, поточного оцінювання перетворень керованого об'єкта і

спрямування цих перетворень на досягнення заданих параметрів його розвитку (Г. Єльнікова).

Педагогічний моніторинг - тривале спостереження за будь-якими об'єктами або явищами педагогічної дійсності; безупинне відстеження ходу, результату й ефективності освітнього процесу на основі використання комп'ютерної технології збору й обробки одержуваної про стан освітнього процесу інформації.

А. Денисенко розмежовує «освітній моніторинг» і «педагогічний моніторинг»: освітній моніторинг проводиться стосовно процесів, що відбуваються в системі освіти; педагогічний стосується безпосередньо різних сторін педагогічного процесу.

Моніторинг як кваліметричний інструмент передбачає:

- визначення системи критеріїв, показників та індикаторів якості освіти; обрання методів оцінювання, які адекватні інструментарію та процедурам вимірювання;
- проведення моніторингових досліджень з метою управління якістю освіти.

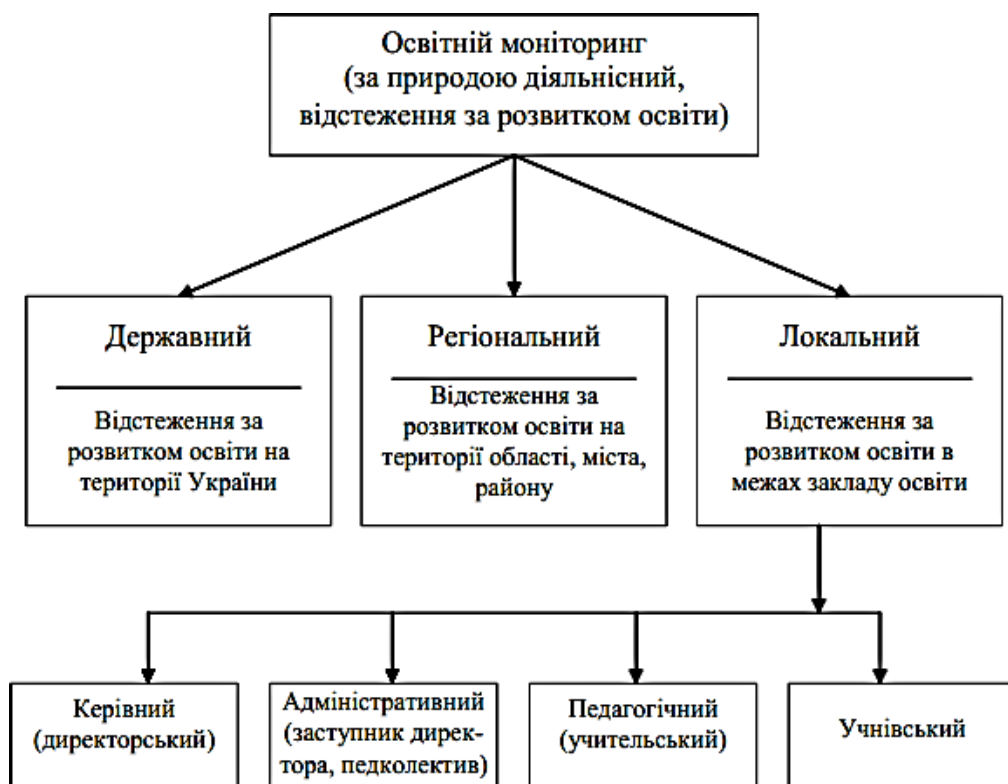

Рис.2.1. Рівні освітнього моніторингу

Об'єктами моніторингу якості освіти можуть бути:

- а) система освіти (загальна середня, професійна, вища, національна або загальнодержавна, регіональна система, муніципальна);

б) процеси (управлінський на різних рівнях державного управління освітою; навально-виховний процес, педагогічний процес у цілому та окремі його складові: процес морального та трудового виховання, процес підготовки дітей до школи;

в) зміст освіти;

г) рівень і якість сформованості навчальних досягнень, процес і результати сформованості життєвих принципів та здатності до самостійного подальшого життя після закінчення школи тощо;

д) діяльність (трудова, навчальна, управлінська);

е) явища (вихованість, освіченість, майстерність педагога та інші).

Таким чином, можна говорити, про безліч видів моніторингу в системі освіти.

Серед найпоширеніших підходів, які застосовують в побудові об'єктивної моделі моніторингу, тобто визначення категорій об'єктів, відкритих для моніторингових процедур, передусім можна назвати такі:

результативний підхід, що передбачає моніторинг лише категорій, що об'єднують об'єкти, які належать до результатів освітнього процесу;

системний підхід, який розширює об'єкти, що підпадають під моніторингові процедури в освіті, об'єднуючи три категорії: категорію, що об'єднує ресурсні аспекти, тобто ресурси (фінансові, людські тощо), що їх вкладають в освіту; категорію, яка об'єднує аспекти, що стосуються освітнього процесу; категорію, до якої входять об'єкти, що належать до результатів освітнього процесу.

Суб'єкти моніторингу:

а) органи державного контролю за діяльністю навчальних закладів;

б) моніторингова служба відповідного рівня;

в) адміністрація навчального закладу, рада закладу, піклувальна рада;

г) органи громадського та місцевого самоврядування.

Основні принципи, на яких ґрунтується моніторинг в освіті:

-узгодженість нормативно-правового, організаційного та методичного забезпечення складових моніторингу;

-об'єктивність одержання та обробки інформації, що передбачає максимальне виключення суб'єктивних оцінок, врахування всіх результатів, створення для всіх учасників дослідження рівних умов у процесі перевірки якості підготовки;

-комплексність дослідження різноманітних аспектів навчально-виховного процесу, обробки та аналізу одержаних результатів;

-безперервність і тривалість спостережень за станом освіти;

-своєчасність отримання, обробки та використання об'єктивної інформації про якість освіти;

-перспективність запланованих моніторингових досліджень, спрямованість їх на розв'язання актуальних завдань розвитку освіти;

-гуманістична спрямованість моніторингу – створення обстановки доброзичливості, довіри, поваги до особистості, максимально сприятливих умов, позитивного мікроклімату, неможливості використання результатів досліджень для застосування будь-яких репресивних дій;

-відкритість і оперативність доведення результатів досліджень до відповідних органів управління, громадськості, зацікавлених міжнародних установ.

Види моніторингу на рівні закладу:

За масштабами цілей освіти: оперативний, тактичний, стратегічний.

За етапами навчання: вхідний або вибіркового, проміжний або навчальний, вихідний або підсумковий.

За охопленням об'єкта спостереження: локальний, вибіркового, суцільний.

За організаційними формами: індивідуальний, груповий, фронтальний.

За рівнями управління навчально-виховним процесом: керівний, адміністративний, педагогічний, учнівський.

За формами суб'єкт-об'єктних відносин: соціальний (зовнішній), взаємоконтроль, самоаналіз.

За часовою залежністю: ретроспективний, попереджувальний, поточний.

За частотою процедур: разовий, періодичний, систематичний.

За інструментарієм, що використовується: стандартизований, не стандартизований, матричний.

Етапи проведення моніторингового дослідження:

I етап: Цілепокладання та планування дослідження

1. Визначення мети та завдань дослідження.
2. Визначення об'єкта дослідження.
3. Розрахунок та формування вибірки.
4. Побудова графіку дослідження:
визначення термінів і процедур дослідження;
добір та підготовка (навчання) координаторів дослідження.
5. Визначення критеріїв та показників оцінювання.
6. Вибір методів дослідження.

II етап: Розробка інструментарію

1. Розробка тестів та їх апробація.
2. Розробка анкет та їх апробація.

3. Підготовка інструктивно-методичних матеріалів для координаторів дослідження всіх рівнів, учасників дослідження.

4. Вибір статистичних і математичних методів обробки та обрахунку одержаних результатів дослідження.

III етап: Проведення дослідження

1. Пілотне дослідження (підготовка учасників, проведення інструктажу).

2. Основне дослідження.

IV етап: Збирання та обробка результатів.

V етап: Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.

1. Узагальнення статистичної інформації.

2. Виявлення факторів впливу.

3. Підготовка рекомендації щодо корекційної роботи, усунення негативних факторів, формування освітньої політики тощо.

Етапи організації та проведення моніторингу в освітньому процесі

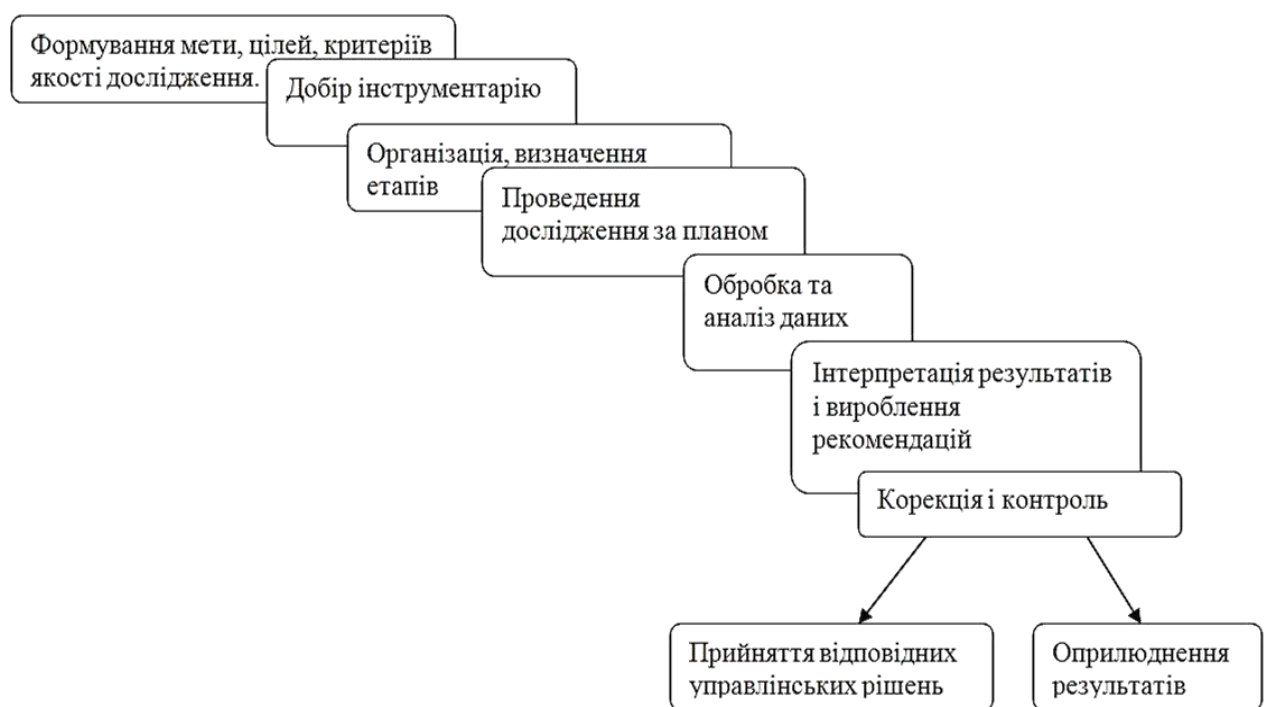

Рис.2.2. Етапи педагогічного моніторингу

Особливості педагогічного моніторингу.

1. Специфічне визначення об'єкта, предмету та суб'єктів моніторингу: об'єктами моніторингу є: навчальна діяльність (її характеристика, структура, перебіг), психічний розвиток вихованця, педагогічна діяльність педагогів, розвиток особистості учасників навчально-виховного процесу тощо.

2. Педагогічний моніторинг спрямований не лише на відстеження результатів діяльності її суб'єктів, але й на вплив її функціонування як

системи. Вимога безперервності, цілісності і наступності процесів спостереження, діагностики, прогнозування й діяльності передбачає погляд на моніторинг як цілісний процес, що динамічно розвивається і має кількісний характер.

3. Педагогічний моніторинг має визначати моменти переходу кількісних показників у якісні (наприклад, кількість проведених виховних заходів у їх якість, кількість учасників у певному заході в якість їхньої участі і т.д.), коригувати, диференціювати існуючі зміст, форми і методи організації виховної роботи та прогнозувати й проєктувати нові.

Вчені ро-різному визначають функції педагогічного моніторингу (таблиця 2).

Таблиця 2.

Підходи вчених до визначення функцій педагогічного моніторингу

Функція	В. Мусіна	Н.Гамаюнов а	А. Денисенк о	З. Горішн ій	В. Хабін а	З. Рябов а
Інформаційна	+	+	+	+	+	
Організаційн а	+					
Контролююч а (управлінська)	+			+		
Оцінювальна	+					
Аналітична	+	+				
Мотиваційна	+					
Прогностичн а	+			+		
Мотиваційно- цільова		+				+
Планово- прогностична		+				
Організаційн о-виконавча		+				
Контрольно- діагностична		+		+		
Регулятивно- коригувальна		+				
Пошуково- дослідницька			+		+	+
Формувальна			+		+	

Корекційна	+		+		+	
Системо- утворювальна			+		+	
Педагогічна				+		
Адаптивна				+		

Узагальнено виокремлено наступні функції педагогічного моніторингу:

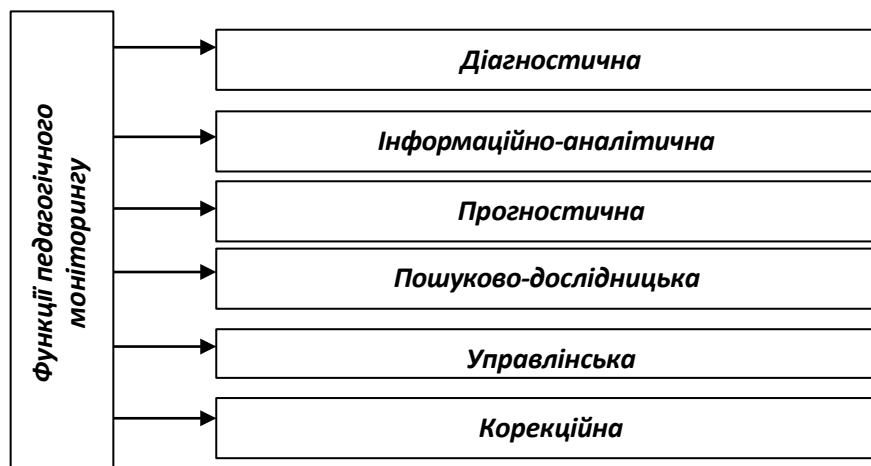

Рис. 2. 3. Функції педагогічного моніторингу
Рекомендована література:

1. Денисенко А.О. Моніторинг якості освіти в сучасних ЗВО.
https://www.researchgate.net/publication/357125099_MONITORING_AKOSTI_OSVITI_V_SUCASNIH_ZVO
2. Козак Л. В. Педагогічний моніторинг як технологія управління якістю дошкільної освіти. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка.*, 2020. (30). <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2018.30.4045>
3. Крутій К. Л. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошкільному навчальному закладі: монографія. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. 172 с.
4. Краснова Т. Д. Види моніторингу освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_NTSB_2007/Pedagogica/20362.doc.htm
5. Моніторинг якості дошкільної освіти: навчально-методичний посібник / Автор-укладач Ю. О. Соловей. Черкаси, 2019. 118 с.
6. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти 16.01.2020 № 54 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 лютого 2020 р. За № 154/34437 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text>

7. Попова О.В. Моніторинг якості освіти в сучасних ЗВО. [Теорія та методика навчання та виховання](#), 2021. Вип. 51. С. 133-145.

8. Федорченко Ю. Про моніторинг якості освіти [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://ru.osvita.ua/vnz/5042>

9. Харківська А. Сутність педагогічного моніторингу якості виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах.

<http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2569/1/4F4C~1.PDF>

10. Цветкова Г. Г. Моніторинг якості підготовки магістрів педагогічного профілю. Методичні рекомендації. 2018. 85с.

Тема 3. СПЕЦИФІКА МОНІТОРИНГУ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДО.

Мета: визначити суттєві ознаки моніторингу освітньої діяльності сучасного ЗДО; його функції; навчити здобувачів освіти визначати етапи проведення моніторингу освітньої діяльності ЗДО; розкрити особливості формування готовності майбутніх вихователів до проведення моніторингу якості освіти в ЗДО.

ПР 15. *Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності;*

ПР 24. *Мати навички цілепокладання, застосування інноваційних освітніх технологій, самоорганізації та самовдосконалення.*

Форма проведення заняття: проблемна лекція, лекція з елементами бесіди, дискусія.

План:

1. Моніторинг освітньої діяльності ЗДО як педагогічний моніторинг.
2. Моніторинг професійної підготовки вихователя сучасного ЗДО.
3. Проведення моніторингу основних компетентностей дітей дошкільного віку.

Ключові слова: моніторинг освітньої діяльності ЗДО, якість освітньої діяльності ЗДО, компетентність, державний стандарт дошкільної освіти, готовність вихователя здійснювати моніторинг освітньої діяльності ЗДО.

Пріоритетним напрямом діяльності дошкільних навчальних закладів є спрямування освітнього процесу на реалізацію Базового компонента дошкільної освіти та чинних освітніх програм. У сучасному закладі дошкільної освіти актуальними є питання, пов'язані з організацією системи моніторингу якості дошкільної освіти, зокрема - розвитку життєвої компетентності дошкільників.

Зміст освітнього процесу в закладі визначається Базовим компонентом дошкільної освіти, Освітньою програмою для дітей від 2 до 7 років «Дитина». Зміст розвивального середовища в закладі дошкільної освіти має задовольняти всі потреби щодо розвитку дитини та становлення її творчих здібностей.

Підвищення конкурентоспроможності кожного ЗДО пов'язане з його здатністю задовольнити не тільки наявні, але й прогнозовані вимоги споживачів. Їх вивчення має стати одним із напрямів діяльності в системі менеджменту якості й маркетингу закладу дошкільної освіти. Задоволеність споживача потрібно певним чином вимірювати й оцінювати, а систему якості забезпечити механізмом вироблення в разі необхідності коригувальних дій.

Під час моніторингу педагоги мають враховувати три основні принципи:

- а) створення умов для розкриття певних знань,
- б) максимальна реалізація навичок дитини,
- в) спрямованість на підвищення результативності освітнього процесу.

Також педагоги мусять дотримуватись певного алгоритму:

- використання діагностичного інструментарію;
- використання методів і прийомів (методика обстеження), які допомагають виявити фактичний різнобічний рівень розвитку дитини;
- за результатами освітньої роботи – визначення рівня засвоєння знань (високий, достатній, середній, початковий).

Для здійснення комплексного оцінювання вихователі проводять: *спостереження за дітьми (безпосередні, опосередковані), індивідуальні заняття, дидактичні ігри та вправи, розвивальні ігри, бесіди.* Також використовують *доручення*, як один із видів природного експерименту, *вивчають продукти праці* дошкільнят (малювання, ліплення, аплікації, конструювання, художньої праці, мовленнєвої творчості).

ДИСКУСІЙНА ПРОБЛЕМА: ФАКТОРИ МОНІТОРИНГУ ? (рис.3.1.)

Рис.3.1.Взаємозалежність факторів моніторингового дослідження

Успішність моніторингу освітньої діяльності ЗДО насамперед залежить від особистості вихователя, його готовності професійно здійснювати цей моніторинг.

З огляду на це, важливе місце у системі професійної підготовки майбутнього вихователя займає моніторингова компетентність як здатність здобувача освіти розробляти й реалізовувати програму моніторингу.

Важливим є не стільки збіг реальних результатів з еталоном, скільки прогнозування подальшого розвитку об'єкта з метою попередження небажаних результатів. Тому варто моніторинг якості освітньої діяльності ЗДО в цілому й моніторинг професійної підготовки майбутніх вихователів розглядати цілісно й системно, де кожен його елемент є окремим аспектом у цілісній системі (рис.3.2.).

ПРОБЛЕМА: МОНІТОРИНГ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗДО (Рис.3.2.)?

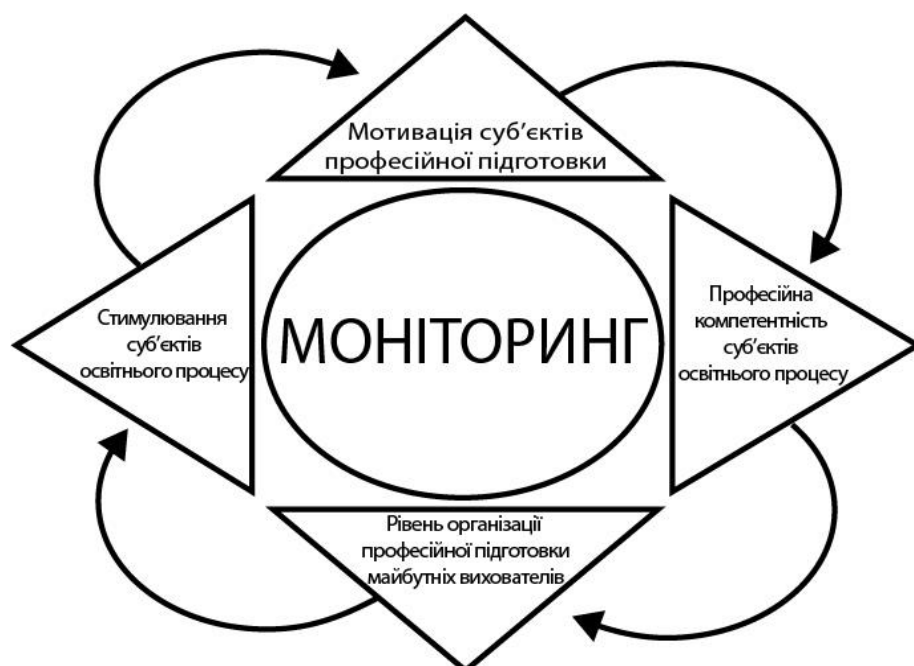

Рис.3.2. Моніторинг у системі професійної підготовки майбутніх вихователів

Узагальнивши підходи вчених до визначення принципів педагогічного моніторингу, ми виділили такі *принципи моніторингу* якості професійної підготовки майбутніх вихователів (таблиця 3).

Таблиця 3.

Принципи моніторингу якості професійної підготовки майбутніх вихователів

№ з/п	Принцип	Зміст принципу
1.	Цільового призначення	Моніторинг професійної підготовки майбутніх вихователів підпорядковується заздалегідь визначеній меті й завданням, у яких орієнтовно визначається головна лінія моніторингу; з метою відповідно співвідноситься зібрана інформація.
2.	Відповідності мети моніторингу засобам його організації	Визначеній меті моніторингу оптимально відповідають підбрані засоби й інструментарій моніторингу.
3.	Гуманістичної спрямованості моніторингу	Створення умов доброзичливості, довіри, поваги до особистості, позитивного психологічно-емоційного клімату.
4.	Об'єктивності інформації	Отримана педагогічна інформація має бути максимально формалізованою й легко перевірятись, а також конкретно й корисною для всіх учасників моніторингу.
5.	Систематичності	Проведення моніторингу за певним алгоритмом, у певній послідовності й за відповідною системою.
6.	Діяльності	Педагогічна інформація, зібрана у ході моніторингу, активно й оперативно використовується для оптимізації професійної підготовки майбутніх вихователів.

7.	Оперативності (мобільності)	Технічний аспект в організації та проведенні моніторингу, оперативність у прийнятті рішень суб'єктами освітнього процесу в ЗВО.
8.	Прогностичності	Діагностування поточного стану професійної підготовки майбутніх вихователів на заданому часовому проміжку, прогнозування подальших тенденцій розвитку, внесення відповідних коректив, що забезпечує оптимізацію формування професійної компетентності й готовності майбутніх фахівців.
9.	Безперервності	Визначення переходу однієї якості в іншу, корегування, підтримка або усунення/послаблення відповідних тенденцій професійної підготовки майбутніх вихователів.
10.	Надійності	Сталість результатів, що отримуються при повторному відстеженні, що проводять інші особи.

Відповідно структуру моніторингу якості професійної підготовки майбутніх вихователів нами подано на рис.3.3.

Рис. 3.3. Складові моніторингу якості професійної підготовки майбутніх вихователів

Розкриваючи проблему моніторингу якості професійної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності А2, доцільним, на нашу думку, є також аналіз *функцій моніторингу*. Так, визначаємо такі функції моніторингу якості професійної підготовки майбутніх вихователів: діагностичну, інформаційно-аналітичну, прогностичну, пошуково-дослідницьку, управлінську та корекційну (рис. 3.4..).

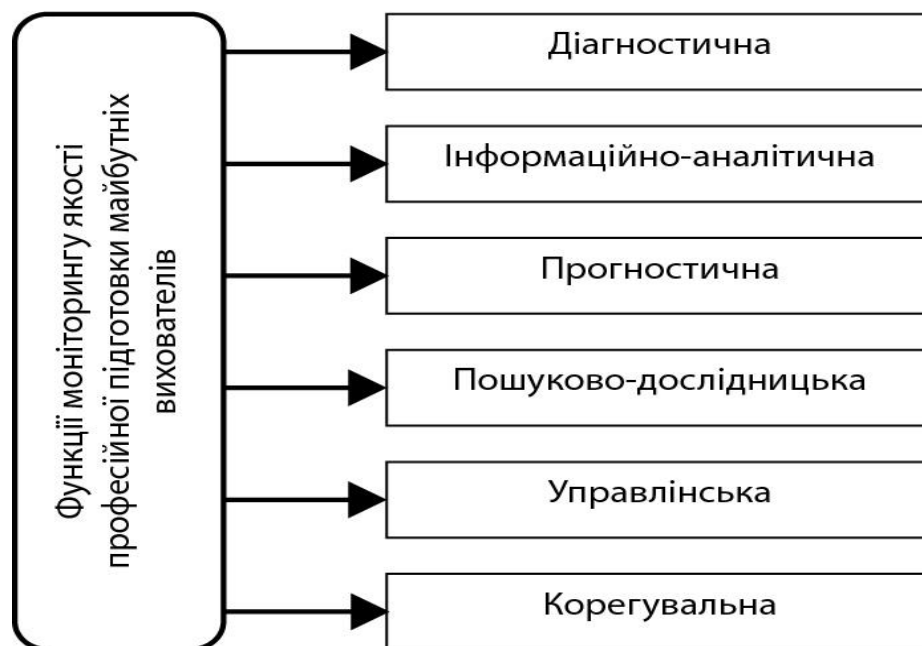

Рис. 3.4. Функції моніторингу якості професійної підготовки майбутніх вихователів

Досліджуючи особливості моніторингу професійної підготовки майбутніх вихователів, нами з'ясовано, що він реалізується *поетапно*. Актуалізуючи у цьому контексті думку А. Денисенко, ми виокремили три взаємозалежні етапи моніторингу професійної підготовки майбутніх вихователів (рис.3.5.). На першому етапі (підготовчому) етапі формулюються мета, завдання, визначаються провідні фактори впливу на моніторинг професійної підготовки майбутніх вихователів. На другому (організаційно-практичному) етапі вибираються об'єкт, суб'єкти, змістово-процесуальний інструментарій й здійснюється власне моніторингова діяльність. На третьому етапі (аналітико-корегувальному) аналізуються результати моніторингової діяльності; якісно інтерпретуються їх кількісні показники; розробляється корегувальна програма й відповідно прогнозується оновлена її структура на основі модифікації змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх вихователів.

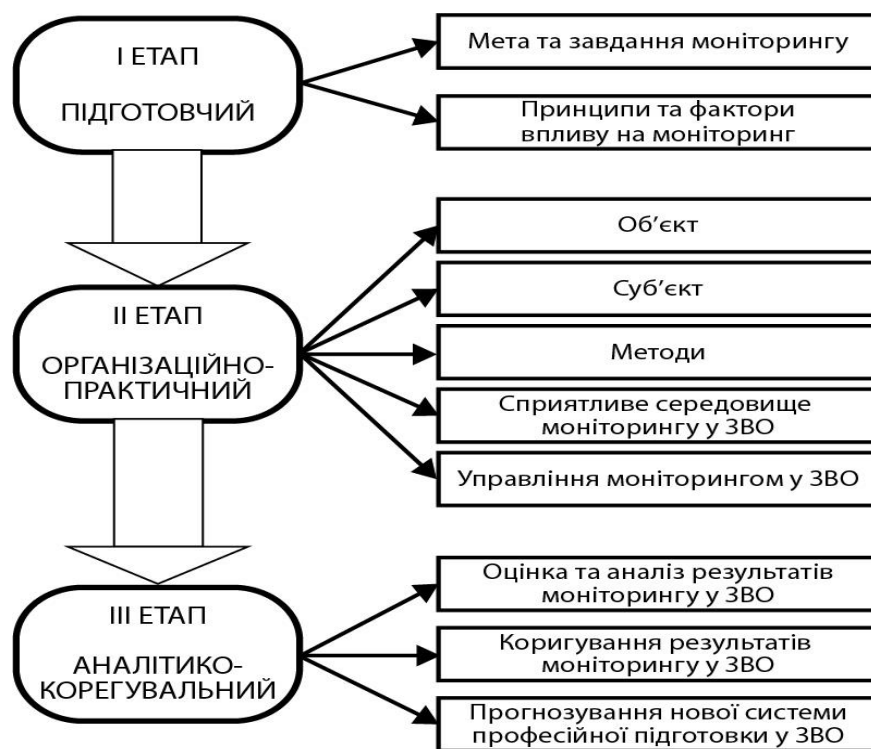

Рис. 3.5. Етапи моніторингу професійної підготовки майбутніх вихователів

Дискусійна проблема для обговорення: рівні моніторингової підготовки в коледжі?

Практичну реалізацію завдань моніторингу професійної підготовки майбутніх вихователів, як нами з'ясовано, доцільно здійснювати на трьох рівнях – коледжанському, факультетському та кафедральному.

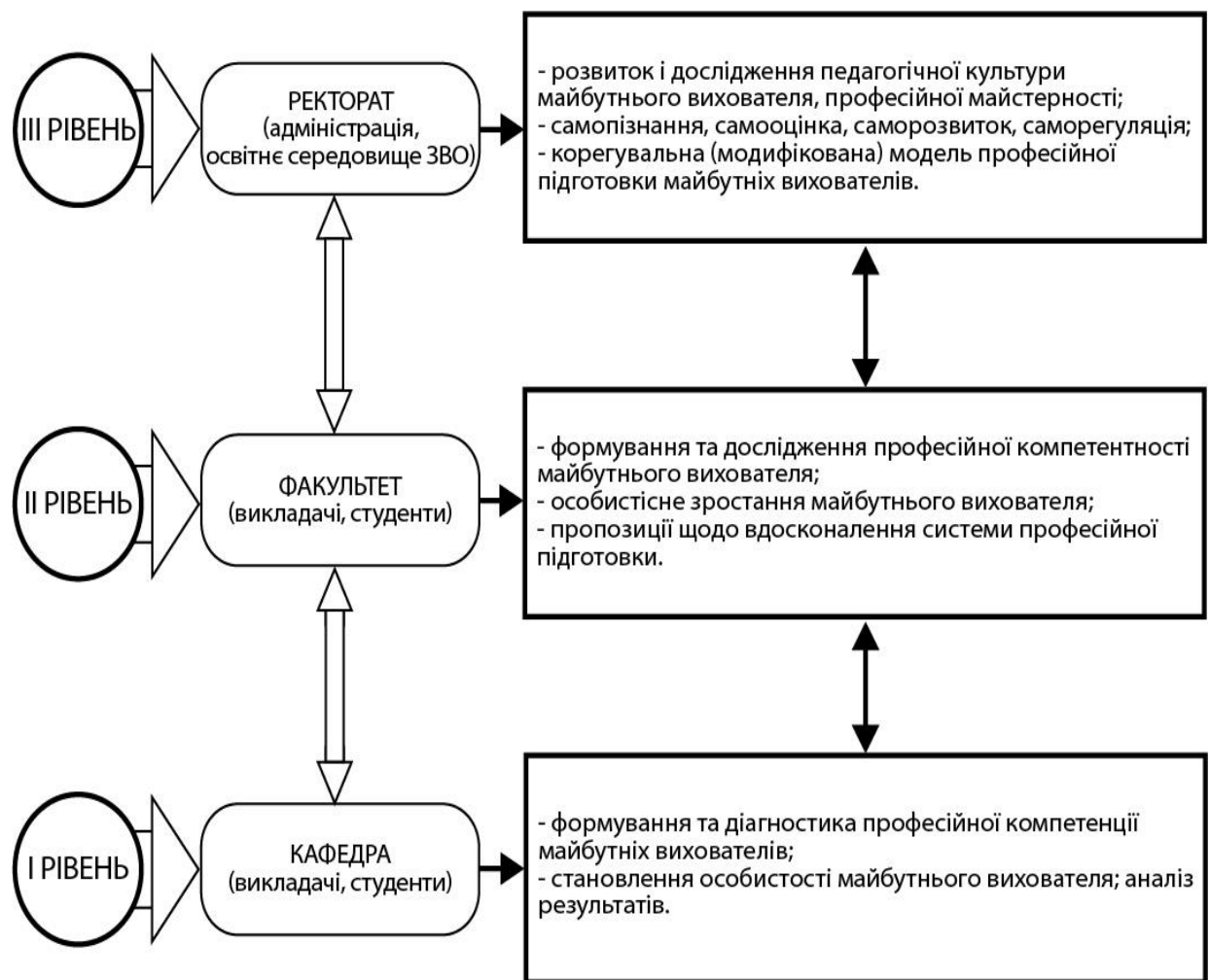

Рис. 3.6. Рівнева реалізація завдань моніторингу професійної підготовки майбутніх вихователів

На кожному з окреслених рівнів суб'єктами професійної підготовки майбутніх вихователів, а в нашому випадку вони є і суб'єктами моніторингу, вирішуються певні завдання (рис. 3.6.). Так, на першому рівні головним суб'єктом моніторингу є викладачі кафедри та студенти й відповідно на цьому рівні формуються й відповідно досліджуються професійні компетенції майбутніх вихователів, рівень сформованості особистості майбутнього вихователя, якій притаманні комунікативність, емпатія, відповідальність, здатність до творчості, лідерські якості тощо. На другому – факультетському рівні – досліджується сформованість професійної компетентності майбутнього вихователя, здатність до суб'єкт – суб'єктної міжособистісної взаємодії, рівень соціальної активності майбутнього фахівця, його соціальна гнучкість і мобільність, світоглядні переконання тощо. Третій рівень – адміністрація (ректорат ЗВО) й освітнє середовище ЗВО – передбачає дослідження сформованості педагогічної культури майбутнього фахівця, високого рівня кваліфікації, громадянської позиції, світоглядної культури та вмотивованого професійного самовдосконалення, самоосвіти і т.п. (рис.3.6.).

Орієнтиром якості результатів дошкільної освіти України є Державний стандарт дошкільної освіти України — [Базовий компонент дошкільної освіти](#) (БКДО). Державних вимог до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, визначених цим стандартом, мають дотримуватися всі дошкільні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форми власності.

Згідно з [листом Міністерства освіти і науки України «Щодо визначення рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку за допомогою кваліметричної моделі» від 06.11.2015 № 1/9-535](#) ЗДО рекомендовано проводити моніторинг якості освітнього процесу з використанням кваліметричної моделі, електронний варіант якої передбачає введення в програму цифрових даних.

Упровадження електронного варіанта кваліметричної моделі оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку є безперечним досягненням у моніторингових дослідженнях у дошкільному закладі. Проте під час користування цією моделлю у багатьох педагогів виникають запитання: за якими показниками та критеріями слід оцінювати розвиток дошкільників та як переводити отримані результати в бали?

Методологія комплексної оцінки розвитку дитини, інструментарій та критерії оцінки, що представлені в методичних рекомендаціях, спираються на принцип цілісності розвитку дитини, який послідовно та змістовно відображений у розробках співробітників лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.

У методичних рекомендаціях на сучасному рівні визначено основні психологічні поняття, що розкривають категорію розвитку дитини дошкільного віку в єдності емоційних, пізнавальних, вольових характеристик дитини, а також провідні закономірності психічного розвитку старших дошкільників. Актуальним доповненням до комплексної характеристики розвитку дитини є досягнення її духовної сфери, і тому в моніторинг включено матеріали дослідницької роботи лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України на тему «Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі». Розроблені та апробовані методики визначення особливостей індивідуального розвитку старших дошкільників зорієнтовані на державний стандарт дошкільної освіти України. Зокрема, створено ефективний багатофункціональний інструментарій, який дає змогу об'єктивно проаналізувати дотримання дошкільними закладами вимог [БКДО](#). Запропонована методика є орієнтовною. Адже кожен дошкільний заклад має свою специфіку і свої пріоритети в освітній роботі, а кожен педагог – свою позицію щодо організації освітнього процесу і його результатів. Тож

педагоги і практичні психологи за потреби можуть доопрацьовувати розроблений діагностичний інструментарій, вносити свої корективи, змінювати запропоновані завдання. Вони мають змогу обрати інший спосіб визначення особливостей індивідуального розвитку своїх вихованців, якщо вважатимуть його доцільнішим.

Рекомендована література:

1. Денисенко А.О. Моніторинг якості освіти в сучасних ЗВО.
https://www.researchgate.net/publication/357125099_MONITORING_AKOSTI_OSVITI_V_SUCASNIH_ZVO
2. Крутій К. Л. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошкільному навчальному закладі: монографія. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. 172 с.
3. Козак Л. В. Педагогічний моніторинг як технологія управління якістю дошкільної освіти. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка.*, 2020. (30). <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2018.30.4045>
4. Краснова Т. Д. Види моніторингу освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_NT5B_2007/Pedagogica/20362.doc.htm
5. Моніторинг якості дошкільної освіти: навчально-методичний посібник / Автор-укладач Ю. О. Соловей. Черкаси, 2019. 118с.
6. Попова О.В. Моніторинг якості освіти в сучасних ЗВО. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2021. Вип. 51. С. 133-145.
7. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти 16.01.2020 № 54 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 лютого 2020 р. За № 154/34437 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text>
8. 16 запитань про моніторинг якості освіти.
<https://osvitaua.com/2021/04/95942/>
9. Федорченко Ю. Про моніторинг якості освіти [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://ru.osvita.ua/vnz/5042>
10. Харківська А. Сутність педагогічного моніторингу якості виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах.
<http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2569/1/4F4C~1.PDF>
10. Цветкова Г. Г. Моніторинг якості підготовки магістрів педагогічного профілю. Методичні рекомендації. 2018. 85с.
11. Шинкарук В.Д., Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Моніторинг і оцінка у соціальній роботі: навчальний посібник. Київ: «Компринт», 2022. 360 с.

12. Якименко Л. Домінанта – розвиток особистості. *Дошкільне виховання*. 2002. № 8. С. 3-5.

**Тема 4. ЯКІСТЬ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЯК КОМПОНЕНТ ІМІДЖУ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. ВИМОГИ ДО МОНІТОРИНГУ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗДО. АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕННЯ
МОНІТОРИНГУ.**

Мета: ознайомити здобувачів освіти з поняттям якості освіти та критеріями визначення якості освіти в закладах дошкільної освіти, ознайомити з Державним стандартом якості освіти – Базовим компонентом дошкільної освіти (діючим та проектом нового); навчити студентів окреслювати основні вимоги до проведення моніторингу якості дошкільної освіти в ЗДО та розробляти алгоритм проведення моніторингу в ЗДО.

ПР 15. *Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності;*

ПР 24. *Мати навички цілепокладання, застосування інноваційних освітніх технологій, самоорганізації та самовдосконалення.*

Форма проведення заняття: проблемна лекція, дискусія, робота в групах.

План:

1. Оцінювання якості дошкільної освіти.
2. Вимоги до моніторингу.
3. Методичні рекомендації щодо оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку за допомогою кваліметричної моделі.
4. Алгоритм проведення моніторингу якості дошкільної освіти в ЗДО

Ключові слова: якість освіти, оцінювання якості, кваліметрична модель моніторингу, об'єкт і суб'єкт моніторингу, алгоритм проведення моніторингу.

Оцінювання зовнішніх властивостей якості освіти – це проведення моніторингу відповідності системи освіти 4 напрямки: реалізація освітніх потреб дітей; реалізація освітнього замовлення батьків; задоволення потреб суспільства; реалізація освітнього замовлення держави.

Оцінювання внутрішніх властивостей якості освіти – це проведення моніторингу якості освіти 3 напрямки: основних умов освітнього процесу; реалізації освітнього процесу; результатів освітнього процесу (Рис 4.1.).

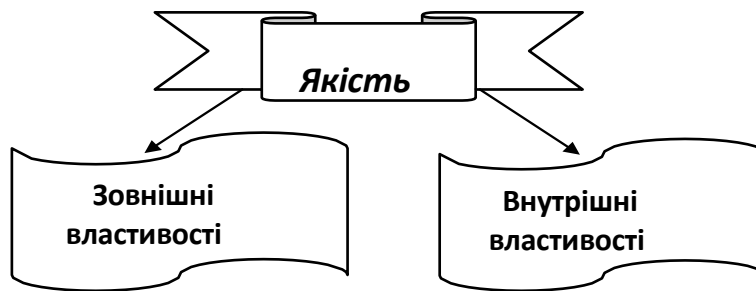

Рис. 4.1. Властивості якості освіт

Оцінювання – це систематичний збір та інтерпретація свідчень, що веде, як частина процесу, до встановлення цінності з перспективою дії (Рис. 9).

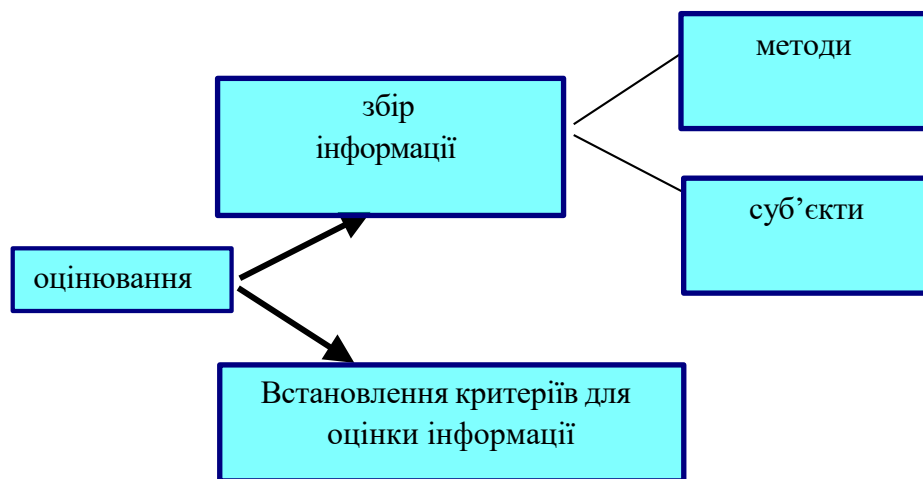

Рис. 4.2. Оцінювання в сфері освіти

Оцінювання (evaluation) – це процес формулювання висновків на основі порівняння кількісних показників, отриманих з різних джерел, зі стандартами.

Здійснюється, як правило, з метою вдосконалення програм, в тому числі, навчання.

Оцінювання поділяється на:

- формуюче (formative) та підсумкове (summative)
- оцінювання результатів та процесів

Існує три категорії оцінювання в сфері освіти:

- оцінювання з метою контролю і звітування (accountability)
- оцінювання з метою розвитку
- оцінювання з метою набуття знань та розуміння

Суб'єктами освітнього процесу є діти. Об'єктами моніторингу є:

- інформація про учасників освітнього процесу;

· навчально-методичне, матеріально-технічне, нормативно-правове забезпечення освітнього процесу;

· результати освітнього процесу (навчально-пізнавальної, творчої, ігрової діяльності, тощо).

Завжди існували різні підходи до визначення поняття «якість освіти». Зміна цілей освіти, зміщення акцентів з формування знань, умінь та навичок випускника дошкільного закладу на його особистісний розвиток та формування життєвої компетентності, а отже, *реалізація принципу дитиноцентризму* зумовлює нові підходи до розуміння того, якою є якісна дошкільна освіта. Вона має відповідати державним вимогам, суспільно-культурним цінностям країни і бути спроможною задовольнити вимоги та потреби споживачів, що постійно зростають.

За сучасними науковими підходами, якість освіти характеризують як сукупність критеріїв - умов, управління, освітнього процесу і результатів цього процесу.

Методологія комплексної оцінки розвитку дитини, інструментарій та критерії оцінки, що представлені в методичних рекомендаціях, спираються на принцип цілісності розвитку дитини, який послідовно та змістовно відображений у розробках співробітників лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.

Якість дошкільної освіти визначається за численними параметрами, основними з яких є цілісний гармонійний розвиток дитини дошкільного віку та її готовність до наступної ланки освіти - початкової школи - і життя в сучасному соціумі. Отримати цілісне уявлення про рівень розвиненості та вихованості дитини і співвіднести фактично досягнуті результати з очікуваними, що необхідно для забезпечення ефективно-коригувально-розвивальної роботи з дітьми, дає змогу кваліметричний підхід до організації освітнього моніторингу оцінювання якісних показників за допомогою кількісних (балів) (за методикою доктора педагогічних наук Єльнікової Г. В.). Крім того, такий підхід сприяє створенню оптимальних умов для якнайповнішого розкриття потенційних можливостей кожної дитини.

Факторами оцінювання є *зміст освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти, що містять сумарний кінцевий результат набутих випускником ЗДО перед вступом його до школи компетентностей:*

- ◆ фізичний розвиток і здоров'я дитини;
- ◆ соціальний розвиток;
- ◆ природничо-екологічний розвиток;
- ◆ предметно-практична діяльність та художньо-естетичний розвиток;
- ◆ ігрова діяльність;

- ◆ сенсорно-пізнавальний розвиток;
- ◆ мовленнєвий розвиток.

Кваліметрична модель містить:

- ◆ протокол оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку (далі протокол);
- ◆ кваліметричну модель оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку (далі - програма);
- ◆ діаграму з показниками невикористаних резервів розвитку дитини старшого дошкільного віку (далі - діаграма);
- ◆ портрет розвитку дитини (далі портрет) з результатами моніторингу рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку.

Кваліметрична модель передбачає проведення оцінювання на початку і наприкінці навчального року. Оцінюють якісні показники за допомогою кількісних (балів). Після внесення показників до програми всі розрахунки здійснюються автоматично і відображаються у Діаграмі та Портреті.

Порівняння традиційного та сучасного моніторингу в ЗДО

Критерій	Традиційний моніторинг	Сучасний моніторинг
Мета	Контроль і перевірка знань	Діагностика, розвиток, покращення освітнього процесу
Суб'єкт оцінювання	Вихователь, адміністрація	Вихователь, дитина (самооцінка), батьки, психолог, асистент вихователя
Методи	Спостереження, бесіда, перевірка знань	Комплексна діагностика, портфоліо, check-листи, цифрові інструменти
Форма проведення	Епізодична, після завершення етапу навчання	Систематична, інтегрована в освітній процес
Інструментарій	Журнали, таблиці спостережень	Діагностичні картки, графіки розвитку, цифрові додатки
Орієнтація	На результат	На процес та динаміку розвитку
Зворотний зв'язок	Формальний, рідко здійснюється	Обов'язковий, індивідуалізований, сприяє саморозвитку дитини
Використання результатів	Для звітності	Для корекції роботи з дітьми, розробки ІОП (індивідуальної освітньої траєкторії)
Залученість дитини	Пасивна	Активна (дитина розуміє мету, оцінює себе, бере участь у виборі активностей)

Алгоритм проведення моніторингу якості дошкільної освіти в ЗДО

1. Ретельно опрацювати лист МОН від 06.11.2015 №1\9-535 «Щодо визначення рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку за допомогою

кваліметричної моделі» та Методичні рекомендації щодо оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку за допомогою кваліметричної моделі.

2. Видати наказ про проведення моніторингу рівня розвитку дошкільників та якості дошкільної освіти у ЗДО.

3. Скласти План проведення моніторингу рівня розвитку дошкільників та якості дошкільної освіти за станом на кінець 2019\2020 навчального року.

4. Розробити Критерії, що відповідають кожному з видів компетенцій, яких діти набувають у межах освітніх ліній.

5. Опрацювати Інструкцію до кваліметричної моделі оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку.

6. Роздрукувати бланки Протоколів оцінювання рівня розвитку дитини (за кількістю дітей у групі).

7. Визначити основні методи педагогічного оцінювання рівня розвитку дитини та діагностичний інструментарій (дидактичні ігри, індивідуальні картки, предметні та сюжетні картинки, схеми, малюнки тощо).

8. Провести педагогічну діагностику рівня розвитку дошкільників за всіма освітніми лініями (у відповідності до визначених критеріїв).

9. Заповнити бланки протоколів на кожну дитину з результатами оцінювання її рівня розвитку.

10. Результати оцінювання занести у Програму та визначити сумарний кінцевий показник рівня розвиненості та вихованості кожної дитини.

11. Визначити кінцевий показник рівня виконання програми та БКДО у кожній віковій групі.

12. Визначити кінцевий показник виконання державних стандартів дошкільної освіти та якості надання освітніх послуг у ЗДО в цілому.

13. Дані моніторингу занести у Зведену таблицю результатів моніторингу рівня розвитку дошкільників та якості дошкільної освіти у ЗДО.

14. Скласти аналітичний Звіт за результатами моніторингу рівня розвитку дошкільників та якості дошкільної освіти у ЗДО на кінець навчального року.

15. Видати наказ за результатами проведення моніторингу рівня розвитку дошкільників та якості дошкільної освіти у ЗДО.

XXI століття висуває нові вимоги до цілей, завдань, структури та змісту дошкільної освіти України, що пояснюється глобалізаційними процесами, змінами ціннісних орієнтацій та світоглядних позицій, прагненням нашої країни інтегруватися до європейського простору.

Нові підходи до організації дошкільної освіти викликають зміну спектру функцій, принципів, методів і прийомів освітньої діяльності дошкільних установ та створення дошкільних навчальних закладів нового типу.

Отже, одним із напрямів оновлення системи дошкільного виховання є відкриття закладів дошкільної освіти, які *працюють за альтернативними методиками і новітніми технологіями та створення міні садків, сімейних центрів. Відрізняються вони від традиційних дошкільних закладів самостійними концепціями, спеціалізованими програмами, широким діапазоном послуг за межами державних програм, спрямованих на розвиток індивідуальних здібностей дітей, але при обов'язковому дотриманні гігієнічних норм утримання дітей у суспільних навчально-виховних закладах.*

У даному випадку ми розглядаємо ЗДО нового типу як загальноосвітню установу, організовану в приватному порядку (фізичною або юридичною особою), що діє згідно із законодавством, але при цьому, володіє своїми правилами й нормами. Останнім часом вибір недержавних дошкільних установ значно розширився. Підвищення пропозиції, згідно з законами ринку, викликане підвищенням попиту. Все більше і більше батьків вважають за краще віддавати своїх чад у приватні дошкільні заклади. Мотивація у кожного різна: від більш високого рівня дошкільної освіти до прагнення відповідати престижному стилю життя.

На ринку освітніх послуг між дошкільними навчальними закладами України поступово виникає і посилюється конкуренція, яка є актуальною як для комерційних, так і державних закладів освіти. Наука встановила, що зі зміною соціально-економічної формації змінюється імідж людини, суспільства, що залежить від суспільних відносин. Зрозуміло, що зміни відбуваються й з іміджем освітньої установи.

Тому однією з актуальних проблем, що постає перед керівництвом і колективом сучасного закладу дошкільної освіти, є формування його іміджу. Отже, навчальні заклади всіх типів і форм власності змушені докладати чимало зусиль до того, щоб залічити нових вступників. З цією метою вони розробляють і вживають різноманітних заходів, серед яких важливими є заходи щодо створення та підтримання привабливого іміджу організації. У зв'язку з цим у пригоді стає досвід, нагромаджений у галузі психології *іміджмейкінгу*.

Процес формування іміджу освітньої установи – імідж ЗДО – є однією з умов існування сучасних дошкільних навчальних закладів нового типу, що передбачає низку вимог до освітньої діяльності установ.

Позитивний імідж дошкільного закладу, його привабливість в очах вихованців та їх батьків пояснюється прагненням керівництва врахувати інтереси різних прошарків споживачів як у плані одержання основної й додаткової освіти, так й у плані розвитку особистості учасників навчально-виховного процесу. Актуалізація цього важливого питання диктується самою практикою ДНЗ і лежить в основі нашої роботи. Отже, метою даної статті є

вивчення сутності поняття «імідж дошкільного навчального закладу», його складових, особливостей формування та факторів, що сприяють створенню позитивного іміджу сучасного дошкільного навчального закладу нового типу.

Проблеми іміджу в широкому розумінні цього слова виступають предметом дослідження зарубіжних авторів – Л. Браун, П. Берд, українських дослідників, які займаються проблемами іміджу сучасного ДНЗ, — О. Кононко і Н. Погрібняк. Сучасні педагоги, такі як Т. Живаєва, Л. Іхонкіна, В. Кузьменко, Г. Нижник, у своїх дослідженнях та наукових статтях нерідко звертаються до поняття «імідж дошкільного навчального закладу».

Теорія самого іміджу виникла на Заході ще в 60-ті роки ХХ ст. Як протидія рекламній діяльності конкурентів. Суть її, обґрунтована визнанням фахівцем реклами Д. Огівлі, у тому, що для успішної реалізації товару важливіше створювати у свідомості споживача його позитивний образ, ніж надавати інформацію про його окремі специфічні властивості.

Маємо за необхідне уточнити зміст поняття «імідж». Сучасні словники трактують його як цілеспрямовано сформований образ, покликаний надати емоційно психологічний вплив на кого-небудь з метою популяризації, реклами.

Імідж ЗДО неоднозначне поняття в сучасній іміджеології. Він складається з уявлень про якість освітніх послуг, взаємин між вихователями, вихованцями та їх батьками, кадрового потенціалу та стану матеріальної, методичної й навчально-виховної бази.

Проблема: імідж сучасного ЗДО?

Таким чином, формується внутрішня й зовнішня аудиторія іміджу ЗДО. Внутрішня аудиторія містить у собі співробітників дошкільного закладу. Зовнішня аудиторія складається зі споживачів, тобто дітей, їх батьків й навколишніх структур.

Таким чином, беремо за основу наступне визначення: імідж сучасного закладу дошкільної освіти нового типу - це *емоційно забарвлений образ дошкільного закладу, часто свідомо сформований, який має цілеспрямовано задані характеристики і покликаний чинити психологічний вплив певної спрямованості на конкретні групи соціуму*. Імідж дошкільного навчального закладу нового типу - це цілісний образ, що складається з багатьох чинників. Над його створенням можуть працювати психологи, фахівці PR, рекламисти, соціологи, хореографи, стилісти (але це – у майбутньому). Тоді як у сучасних умовах - позитивний імідж впливає на ставлення громадськості, викликає повагу, позитивні емоції. При сприйнятті іміджу дошкільного закладу людина, у першу чергу, спирається на свій життєвий досвід, стереотипи, цінності і певні моральні принципи.

І. Зуєвська пропонує виділити 3 етапи формування і утвердження іміджу ДНЗ. Вочевидь, що кожному етапу повинна відповідати своя іміджева політика дошкільного закладу, як зовнішня, так і внутрішня. Зовнішній позитивний імідж – це узгодженість усіх елементів комунікації ЗДО, передає основну ідею, що викликає сприятливий відгук, який збільшує ступінь довіри оточення, а внутрішній імідж – це позитивний мікроклімат у колективі.

1-й етап - активне формування іміджу сучасного дошкільного закладу.

2-й етап - підтримка, коригування, утвердження позитивного іміджу.

3-й етап - оновлення, трансформація сформованого іміджу, що призводить або до відмирання, або до чергового інноваційного витка.

Кожен заклад дошкільної освіти при формуванні свого позитивного іміджу повинен прагнути досягти образу, який би асоціювався у свідомості суспільства з ідеальним. Імідж сучасного ЗДО нового типу – це його «обличчя», «привабливий образ», своєрідність, найхарактерніші позитивні ознаки, що якнайкраще висвітлюють зміст різнопланової діяльності. За своєю психологічною сутністю процес створення іміджу є процесом двосторонньої взаємодії, у якому активну роль відіграє як дошкільний заклад, імідж – образ якого створюється, так і громадськість, яка сприймає даний імідж-образ. Практична реалізація цього може здійснюватися сьогодні управлінською командою ДНЗ в тісному співробітництві з психологічною службою даного закладу та науковими консультантами.

Рекомендована література:

1.16 запитань про моніторинг якості освіти.

<https://osvita.ua.com/2021/04/95942/>

2. Байназарова О.О., Ракчєєва В. В. Моніторинг та оцінювання якості освіти: методичний. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. 58 с.

3. Внутрішня система забезпечення якості дошкільної освіти: рекомендації. Режим доступу <https://osvita.ua/preschool/94220/>

4. Вимоги до систем моніторингу. Режим доступу: https://pidruchniki.com/75829/ekonomika/vimogi_sistem_monitoringu.

5. Доманова Ольга, Ярець Катерина. Іміджеві складові сучасного дошкільного навчального закладу нового типу https://ird.npu.edu.ua/files/domanova_yrec.pdf

6. Загородня Л. П. Якість освітніх послуг як компонент іміджу дошкільного навчального закладу. [Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: Педагогічні науки](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2017_3_22). 2017. Вип. 3. С. 150-160. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2017_3_22

7. Зуєвська І. Критерії ефективності позитивного іміджу школи. *Директор школи*. 2016. № 2 (386). С. 10-13.

8. Моніторинг якості дошкільної освіти: навчально-методичний посібник / Автор-укладач Ю. О. Соловей. Черкаси, 2019. 118 с.

9. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти 16.01.2020 № 54 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 лютого 2020 р. За № 154/34437 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text>

10. Структура системи забезпечення якості освіти. Режим доступу <https://oplatforma.com.ua/article/2151-yakoyu-vbachayut-vnutrshnyu-sistemu-zabezpechennya-yakost-osvti>

11. Федорченко Ю. Про моніторинг якості освіти [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://ru.osvita.ua/vnz/5042>

12. Шадюк О.І. Імідж закладу дошкільної освіти. Тестові завдання та робочий зошит для самостійної роботи: Методичний посібник для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності А2 «Дошкільна освіта». Рівне, 2025. 55с.

Тема 5. ІНСТРУМЕНТАРІЙ МОНІТОРИНГУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗДО. ПРОГРАМА МОНІТОРИНГУ. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ. КОРЕГУВАЛЬНА ПРОГРАМА

Мета: ознайомити здобувачів освіти з різними методами проведення моніторингу освітньої діяльності в ЗДО; навчити студентів обирати найбільш доцільний інструментарій моніторингу; скласти програму моніторингу, аналізувати його результати та розробляти корегувальну програму .

ПР 15. *Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності;*

ПР 24. *Мати навички цілепокладання, застосування інноваційних освітніх технологій, самоорганізації та самовдосконалення.*

Форма проведення заняття: лекція з елементами евристичної бесіди, дискусія, робота в групах.

План:

1. Контроль у системі якості ЗДО.
2. Інструментарій моніторингу освітньої діяльності в ЗДО.
3. Програма моніторингу.
4. Аналіз результатів моніторингу.
5. Розробка корегувальної програми.

Ключові слова: моніторинг, інструментарій, бесіда, спостереження, тестування, аналіз, програма моніторингу, корегувальна програма.

Проблема: контроль у ЗДО?

Контроль є важливою функцією управління. Керівник повинен уміти прогнозувати шляхи розвитку закладу дошкільної освіти, ставити мету на майбутнє. Це можливо тільки під час оперативного отримання та аналізу інформації про соціально-педагогічну та демографічну ситуацію в мікрорайоні, а також про роботу працівників закладу дошкільної освіти.

Контроль застосовується під час відстеження об'єкта, що перебуває в стані стабільного функціонування.

За визначенням багатьох фахівців, *контроль* – це функція управління, що спрямована на інформування про стан об'єкта; використовується для запобігання негативним результатам; процедура регулярна, систематична та своєчасна.

Метою контролю є діагностування, надання інформації про стан об'єкта; стимулювання творчої активності, попередження негативних тенденцій.

Формою звітування є довідка, наказ.

Змістом контролю є відстеження об'єкту в рівноважному стані; використання державних програм; перевірка виконання нормативних актів.

Контроль охоплює певні ланцюги системи ЗДО:

- нормативно-правову базу;
- методичну систему роботи;
- навчально-виховний процес;
- кадри;
- контроль за атестацією педагогів;
- контроль за взаємодією з соціумом;
- медико-педагогічний контроль;
- контроль роботи медичної служби;
- адміністративно-господарчу діяльність;
- фінансову діяльність;
- харчування дітей;
- техніку безпеки й охорону праці;
- контроль за безпекою життя дітей;
- контроль роботи обслуговуючого персоналу.

Рис.5.1. Модель вертикальної системи контролю в ЗДО

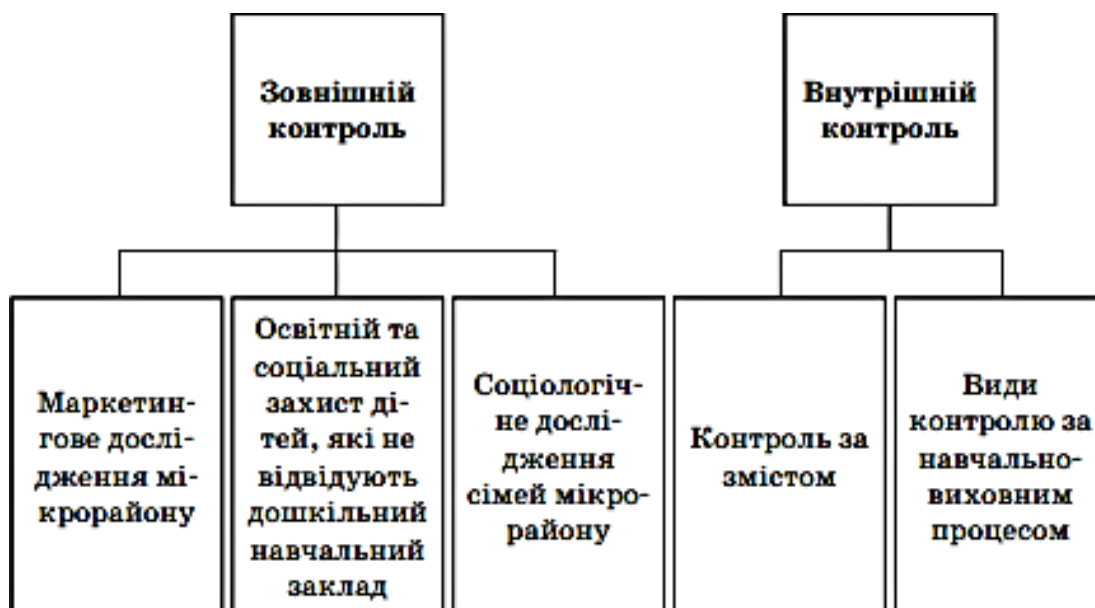

Рис. 5.2 Контроль за функціонуванням та розвитком закладу дошкільної освіти

Дискусія: місце контролю у структурі моніторингу якості освітньої діяльності ЗДО

ШАБЛОНІ ІНСТРУМЕНТІВ МОНІТОРИНГУ ДЛЯ ЗДО

1. Check-лист "Розвиток пізнавальної сфери"

Прізвище дитини	Інтерес до нового	Здатність концентруватися	Пам'ять	Уява	Сприйняття	Дата	Примітка
	☐ низький		...	...	...	..	...
	☐ середній	...	...	..	...	..	...
	☐ високий						

2. Індивідуальна картка розвитку мовлення

Критерій	Рівень (1–3)	Дата	Коментар
Чітка вимова звуків			
Уміння будувати речення			
Словниковий запас			
Участь у діалозі			
Висловлення власної думки			

3. Шаблон щоденного спостереження

Ім'я дитини	Сфера (емоційна / пізнавальна / соціальна / фізична)	Спостереження	Висновок / наступний крок

4. Міні-портфоліо дитини

Складається з розділів:

1. **Особисті досягнення** (малюнки, розповіді, фото з активностей);
2. **Спостереження вихователя** (опис динаміки розвитку);
3. **Самооцінка дитини** (малюнки на тему "Я вмію", "Я хочу навчитися");
4. **Коментарі батьків** (побажання, відгуки);
5. **Результати моніторингу** (оцінювання з окремих напрямів: мовлення, логіка, моторика, соціальні навички тощо)

□ **Як використовувати:**

- Проводити оцінювання **2–4 рази на рік**;
- Результати використовувати для планування індивідуальної та групової роботи;
- Обговорювати з батьками на зустрічах та консультаціях;
- Сприяти формуванню **педагогіки партнерства**.

Деталізовані індикатори розвитку дитини 4, 5 і 6 років за ключовими напрямками, які використовуються у моніторингу якості освіти в ЗДО, відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти (2021) та сучасної педагогіки

1. Пізнавальний розвиток

Вік	Індикатори
4 роки	- Цікавиться новими явищами, ставить прості запитання; - Розрізняє основні кольори, форми; - Складає прості пазли (4–6 елементів); - Класифікує предмети за однією ознакою (колір, форма).
5 років	

Вік	Індикатори
	- Встановлює причинно-наслідкові зв'язки; - Може класифікувати предмети за двома ознаками; - Має уявлення про просторові категорії ("вгорі – внизу", "праворуч – ліворуч"); - Знає деякі властивості води, повітря, рослин.
6 років	- Використовує знання для розв'язання проблемних ситуацій; - Узагальнює поняття (наприклад, "овочі", "транспорт"); - Встановлює послідовність подій; - Вміє описати зміни в природі.

2. Мовленнєвий розвиток

Вік	Індикатори
4 роки	- Будує прості речення (3–5 слів); - Вимовляє більшість звуків рідної мови; - Називає знайомі предмети, дії, тварин; - Розуміє і виконує прості інструкції.
5 років	- Ставить запитання та відповідає на них; - Описує малюнок (3–4 речення); - Вміє переказати коротку історію; - Використовує прикметники, прийменники.
6 років	- Будує розгорнуті висловлювання (6+ слів); - Володіє елементарними навичками зв'язного мовлення; - Вміє розповісти про себе, подію, прочитане; - Використовує багатий словниковий запас.

3. Соціально-емоційний розвиток

Вік	Індикатори
4 роки	- Грає поруч з іншими дітьми; - Починає розуміти емоції (радість, сум); - Потребує підтримки дорослого для розв'язання конфлікту; - Наслідуює дорослих у грі.
5 років	- Грає у спільні ігри, дотримується правил; - Розуміє та називає свої емоції; - Може висловити прохання, подяку; - Сприймає думку інших.
6 років	- Демонструє співпереживання, дружбу; - Самостійно вирішує прості конфлікти;

Вік**Індикатори**

- Вміє контролювати емоції в соціальних ситуаціях;
- Орієнтується у ролях у групі.

4. Фізичний розвиток (рухова активність)**Вік****Індикатори**

4 роки	- Бігає, стрибає, ходить по прямій лінії; - Самостійно вдягається (частково); - Любить рухливі ігри.
5 років	- Стрибає на одній нозі; - Малює у просторі прості фігури (квадрат, трикутник); - Застібає гудзики та блискавку; - Може тримати рівновагу.
6 років	- Виконує комплекс вправ за показом; - Володіє координацією рухів; - Має навички гігієни та самообслуговування.

5. Художньо-естетичний розвиток**Вік****Індикатори**

4 роки	- Використовує основні кольори у малюнках; - Співає прості пісні з допомогою; - Грається з ліпниною, будує з конструктора; - Реагує на музику емоційно.
5 років	- Самостійно створює аплікації; - Імітує рухи під музику; - Може створити сюжетну композицію; - Відрізняє веселу/сумну музику.
6 років	- Виявляє фантазію у творчості; - Впевнено володіє пензлем, олівцем; - Створює складніші вироби (орнаменти, аплікації); - Здатен обговорювати свої роботи.

Аналітичний звіт як підсумковий документ моніторингу

Моніторинг у дошкільному навчальному закладі дає змогу адміністрації на ранніх етапах з'ясовувати причини, які сповільнюють освітній процес, і оперативно розв'язувати освітні проблеми.

Моніторинг вважається проведеним після підготовки аналітичного звіту про виконану роботу. На основі такого звіту фахівці дошкільного навчального закладу на чолі з керівником дошкільного навчального закладу розробляють рекомендації методичного, психологічного чи комплексного характеру. А ще - складають план подальшого розвитку навчального закладу, вибудовують індивідуальні освітні маршрути дітей тощо. У звіті про виконану роботу важливо визначити: хто і як саме здійснюватиме корекцію та контроль виконання рекомендацій.

Перш ніж застосовувати моніторинг на практиці, педагоги мають чітко окреслити для власного розуміння його основні теоретичні положення, принципи та механізм дії. Тому вкрай важливо ознайомлювати педагогів з основними поняттями та особливостями проведення моніторингу під час таких інтерактивних методичних заходів, як семінари-практикуми та навчальні тренінги. Лише глибоко опанувавши всі нюанси моніторингової діяльності, можна безпомилково виявляти проміжні результати роботи дошкільного навчального закладу, чинники, які на них вплинули, а також приймати й реалізовувати такі рішення, які успішно регулюватимуть й корегуватимуть освітній процес.

Робота з електронним варіантом кваліметричної моделі

У листі Міністерства освіти і науки України від 06.11.2015 № 1/9-535 «Щодо визначення рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку за допомогою кваліметричної моделі» (далі - лист МОН) рекомендовано для оброблення результатів моніторингу використовувати електронний варіант (комп'ютерну програму) кваліметричної моделі, розроблений доктором педагогічних наук Г. В. Єльніковою. Додаток до листа МОН містить такі змістові частини, як-от:

Методичні рекомендації щодо оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку за допомогою кваліметричної моделі;

Інструкція до кваліметричної моделі оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку;

Протокол оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку;

Кваліметрична модель оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку;

Невикористані резерви розвитку дитини старшого дошкільного віку;

Результати моніторингу рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку;

Портрет розвитку дитини.

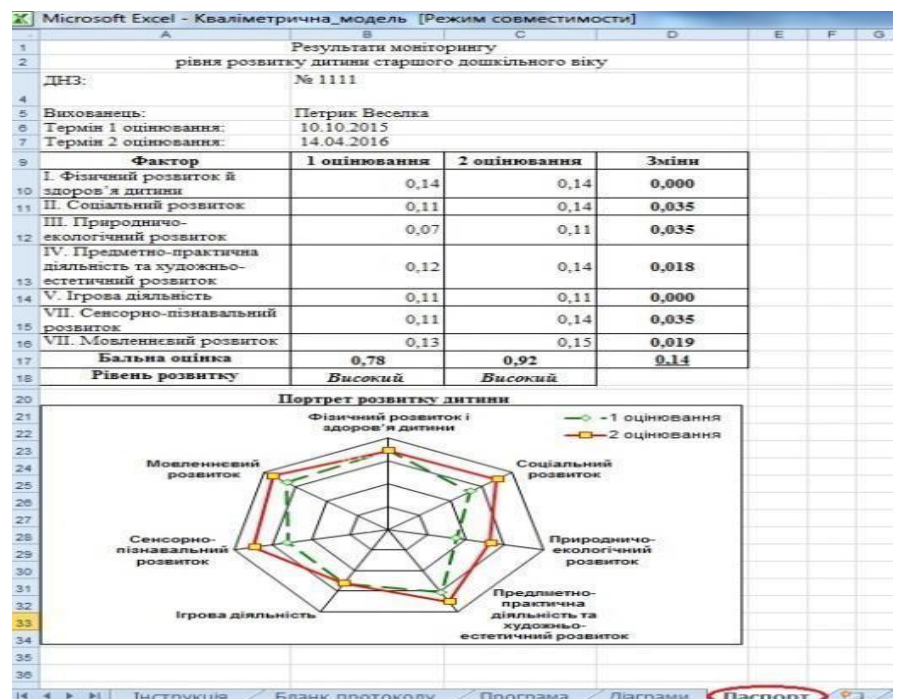
Комп'ютерну програму оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку (далі - Програма) розміщено на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України за посиланням: <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/norm-baza.html>.

Щоб скористатися нею, її слід скопіювати на комп'ютер.

Кваліметрична модель передбачає проведення оцінювання на початку і в кінці навчального року. Оцінюють якісні показники за допомогою кількісних балів. При внесенні показників до програми всі розрахунки відбуваються автоматично і відображаються у Діаграмі та Портреті.

Алгоритм роботи за комп'ютерною програмою оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку

В «Інструкції до кваліметричної моделі оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку» (див. рис.5.3.) розкрито алгоритм роботи з цією Програмою.

Microsoft Excel - Кваліметрична_модель [Режим совместимости]											
Кваліметрична модель оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку											
ДНЗ: №1111											
Вихованець Петрик Веселка											
Термін 1 оцінювання: 10.10.2015											
Термін 2 оцінювання: 14.04.2016											
Фактор	Критерій	1 оцінювання				2 оцінювання				Зміни	
		бал оцінювання	оцінка критерію	оцінка фактора	бал оцінювання	оцінка критерію	оцінка фактора	критерій	фактор		
I. Фізичний розвиток й здоров'я дитини	1. Біологічна зрілість (зріст, вага)	4	0,33	0,14	4	0,33	0,14	0,00	0,000		
	2. Здоров'я/бережувальна компетенція	4	0,33		4	0,33		0,00			
	3. Особистісно-оцінна компетенція	3	0,26		3	0,26		0,00			
II. Соціальний розвиток	4. Родино-побутова компетенція	3	0,38	0,11	4	0,50	0,14	0,13	0,035		
	5. Соціально-комунікативна	3	0,38		4	0,50		0,13			
III. Природничо-екологічний розвиток	6. Природничо-екологічна компетенція	2	0,50	0,07	3	0,75	0,11	0,25	0,035		
IV. Предметно-практична діяльність та художньо-	7. Предметно-практична компетенція	4	0,50	0,12	4	0,50	0,14	0,00	0,018		
	8. Художньо-продуктивна компетенція	3	0,38		4	0,50		0,13			
V. Ігрова діяльність	9. Ігрова компетенція	3	0,75	0,11	3	0,75	0,11	0,00	0,000		
VII. Сенсорно-пізнавальний розвиток	10. Сенсорно-пізнавальна компетенція	3	0,38	0,11	4	0,50	0,14	0,13	0,035		
	11. Математична компетенція	3	0,38		4	0,50		0,13			
VII. Мовленнєвий розвиток	12. Комунікативна компетенція	3	0,38	0,13	4	0,50	0,15	0,13	0,019		
	13. Мовленнєва компетенція	4	0,50		4	0,50		0,00			
Бальна оцінка		0,78			0,92			0,14			
Рівень розвитку дитини		Високий			Високий						

Рис.5.3. Алгоритм роботи з кваліметричною моделлю
Рекомендована література:

1. Внутрішній моніторинг якості освіти. Режим доступу: <https://sites.google.com/view/zdo->
2. Внутрішня система забезпечення якості дошкільної освіти: рекомендації. Режим доступу: <https://osvita.ua/preschool/94220/>
3. Ключові показники якості дошкільної освіти. Режим доступу : <https://numo.mon.gov.ua/storage/app/media/Docs/Pages/.pdf>
4. Методичні рекомендації щодо оцінювання рівня розвитку дитини за допомогою кваліметричної моделі. Режим доступу: <https://oplatforma.com.ua/news/339-metodichni-rekomendatsiyi-shhodo-otsinjuvannya-rivnja-rozvitku-ditini>
5. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в ЗДО. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-dla-pedagogiv-za-temou-monitoring-ak-sucasnij-zasib-upravlinna-akistu-osviti-v-zdo-63482.html>
6. Моніторинг якості дошкільної освіти: навчально-методичний посібник / Автор-укладач Ю. О. Соловей. Черкаси, 2019. 118 с.
7. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти 16.01.2020 № 54. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 лютого 2020 р. За № 154/34437 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text>
8. Програма моніторингу щодо забезпечення функціонування державної мови в освітньому процесі у закладах загальної середньої освіти. Наказ Державної служби якості освіти України 2022 р. № 01-10/102. Режим доступу : <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Programa-mova.pdf>
9. Соловей Ю. О. Моніторинг якості дошкільної освіти як комплексна система в управлінні закладом дошкільної освіти. *Лабіринти реальності*: збірник наукових праць за матеріалами V Міжнародної науковопрактичної конференції від 30-31 жовтня 2018 року / [за заг. ред. д.філософ.н. Журби М. А.]. Монреаль: СРМ «ASF», 2018. С.115-118
10. Структура системи забезпечення якості освіти. Режим доступу: <https://oplatforma.com.ua/article/2151-yakoyu-vbachayut-vnutrshnyu-sistemu-zabezpechennya-yakost-osviti>
11. Федорченко Ю. Про моніторинг якості освіти [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://ru.osvita.ua/vnz/5042>
12. Щодо визначення рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку за допомогою кваліметричної моделі. *Лист МОН № 1/9-535 від 06.11.15 року*. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/48455/#google_vignette

Короткий словник

Алгоритм моніторингу - це заздалегідь визначена послідовність дій, яка дозволяє систематично відстежувати, збирати, обробляти та аналізувати інформацію про певний процес, явище або об'єкт, щоб оцінити його стан, виявити відхилення від норми та прийняти відповідні рішення. Він забезпечує постійне спостереження та оцінку для досягнення поставлених цілей та вирішення проблем, що виникають.

Аналіз моніторингу - це процес вивчення та інтерпретації даних, зібраних у рамках моніторингу, для виявлення тенденцій, закономірностей, проблем та можливостей. Іншими словами, це друга стадія після збору даних, яка дозволяє зрозуміти, що відбувається насправді, на основі зібраної інформації.

Базовий компонент дошкільної освіти – це Державний стандарт дошкільної освіти України, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки України.

Інструментарій моніторингу – це сукупність засобів, методів та інструментів, які використовуються для постійного спостереження та аналізу певних процесів, явищ або показників з метою отримання інформації для прийняття управлінських рішень, оцінки ефективності та виявлення відхилень.

Контроль – це функція управління, що спрямована на інформування про стан об'єкта; використовується для запобігання негативним результатам; процедура регулярна, систематична та своєчасна. Розрізняють контроль поточний, коли перевіряється й оцінюється певний стан роботи, і контроль завершальний, заключний, коли діяльність оцінюють за кінцевими результатами. Розрізняють контроль тематичний – це контроль метою якого є залучення уваги колективу до окремих завдань дидактичного, методичного, виховного характеру, які в ЗДО розв'язуються не досить успішно; вивчення виконання програми за конкретними розділами для виявлення рівня роботи ЗДО за завданнями, визначеними в річному плані; фронтальний – контроль, метою якого є всебічна перевірка діяльності як вихователя окремо, так і ЗДО у цілому; оперативний - виявлення стану роботи педагогічного колективу та окремих вихователів на певному етапі; порівняльний – контроль, який дозволяє порівняти результати роботи вихователів за різними напрямками програми.

Критерії розвитку дитини дошкільного віку - показники результативності дошкільної освіти та якості педагогічного процесу.

Моніторинг - це систематичне спостереження та збір інформації про певний процес або явище з метою виявлення змін, тенденцій, відхилень від

плану та прийняття відповідних рішень; дозволяє відстежувати стан об'єкта спостереження в часі та виявляти проблеми на ранніх стадіях.

Моніторинг у системі дошкільної освіти - це спеціально організоване, цільове, систематичне спостереження за якістю дошкільної освіти, що дозволяє відстежувати як відхилення від державних освітніх стандартів, так і рівень задоволення освітніх потреб населення.

Моніторингові дослідження – це система збору, обробки, аналізу й збереження інформації про функціонування педагогічної системи, що забезпечує відстеження її стану, своєчасне коригування та прогнозування розвитку.

Моніторинг виконання індивідуальних програм - це систематичний процес збору, аналізу та оцінки інформації про хід реалізації індивідуальних програм, з метою виявлення відхилень від плану, визначення причин цих відхилень та вчасного вжиття заходів для забезпечення досягнення запланованих результатів.

Об'єкт моніторингу – окремі підсистеми освіти, різні аспекти й процеси, що відбуваються в цій системі, навчальні досягнення учнів, вихованців тощо.

Освітній моніторинг – це система збору, обробки, зберігання та поширення інформації про освітню систему або її окремі елементи, що орієнтована на інформаційне забезпечення управління; дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу та дає прогноз його розвитку.

Оцінювання – це систематичний збір та інтерпретація даних, що веде, як частина процесу, до встановлення цінності з перспективою дії

Оцінювання внутрішніх властивостей якості освіти – це проведення моніторингу якості освіти за трьома напрямками: основних умов освітнього процесу; реалізації освітнього процесу; результатів освітнього процесу

Оцінювання зовнішніх властивостей якості освіти – це проведення моніторингу відповідності системи освіти за чотирма напрямками: реалізація освітніх потреб дітей; реалізація освітнього замовлення батьків; задоволення потреб суспільства; реалізація освітнього замовлення держави.

Педагогічний моніторинг - це систематичне, довготривале спостереження, оцінювання та управління освітнім процесом, а також прогнозування його розвитку на основі зібраних об'єктивних даних. Це важлива технологія управління освітою, яка передбачає збір та використання інформації для забезпечення якості освітньої діяльності.

Прогнозування – це системне дослідження перспектив розвитку об'єкта, що проводиться паралельно проектуванню, наукове передбачення дослідження.

Програма моніторингу - це систематичний процес спостереження, збору, аналізу та оцінки інформації про певний об'єкт, процес або явище з метою виявлення змін, оцінки прогресу, виявлення проблем або ризиків, а також для прийняття обґрунтованих рішень.

Управлінський моніторинг – дозволяє відстежувати й оцінювати ефективність, наслідки і вторинні ефекти ухвалених рішень.

Фактор – умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник.

Функція – 1) діяльність, обов'язок, робота, зовнішній прояв властивостей певного об'єкта в рамках даної системи відносин, до якої він належить; 2) це певне «правило», або «перетворення», яке зіставляє унікальне вихідне значення кожному вхідному значенню.

Якість – наявність суттєвих ознак, властивостей, особливостей, котрі відрізняють один предмет чи явище від інших.

Якість дошкільної освіти – це комплексний показник, який характеризує відповідність освітньої діяльності потребам дитини, сім'ї та суспільства. Вона охоплює відповідність освітніх програм, педагогічних підходів, освітнього середовища та результатів навчання вимогам сучасного суспільства та індивідуальним потребам кожної дитини; надання можливості вибору для дитини «індивідуального освітнього маршруту» на основі різноманітності змісту, форм і методів роботи з дітьми; забезпеченням соціального захисту дитини від некомпетентних педагогічних дій; гарантією досягнення кожною дитиною мінімально необхідного рівня підготовки для успішного навчання в початковій школі.

Якість освіти - це комплексна характеристика освітнього процесу, що визначається здатністю задовольняти потреби особистості, суспільства та держави, відповідати встановленим стандартам і вимогам, а також забезпечувати формування компетентностей та професійної свідомості.

Питання для самоперевірки знань

1. Розкрийте зміст поняття моніторингу; охарактеризуйте його структуру та функційне призначення.
2. Дайте визначення поняття «педагогічний моніторинг».
3. Окресліть основні ознаки педагогічного моніторингу; етапи педагогічного моніторингу.
4. Проаналізуйте вимоги до педагогічного моніторингу.
5. Обґрунтуйте результативний та системний підходи моніторингу якості освіти.
6. Назвіть основні види моніторингових досліджень.
7. Дайте коротку характеристику етапам проведення моніторингових досліджень.

8. Проаналізуйте загальні вимоги до моніторингу.
9. Вкажіть у чому полягають функції організаторів та учасників моніторингу?
10. Розкрийте зміст терміну «якість освіти».
11. Вкажіть складові якості освіти.
12. Назвіть особливості моніторингу якості дошкільної освіти.
13. Проаналізуйте поняття «оцінювання зовнішніх властивостей якості освіти» та «оцінювання внутрішніх властивостей якості освіти».
14. Розкрийте зміст терміну «контроль». Проаналізуйте його роль в управлінні ЗДО.
15. Проаналізуйте модель вертикальної системи контролю в ЗДО.
16. Охарактеризуйте умови організації контролю.
17. Назвіть види контролю.
18. Схарактеризуйте параметри оцінки якості дошкільної освіти.
19. Проаналізуйте інструментарій моніторингу якості дошкільної освіти.
20. Назвіть об'єкт освітнього моніторингу.
21. Назвіть предмет освітнього моніторингу.
22. Проаналізуйте поняття «моніторинг у системі дошкільної освіти».
23. Схарактеризуйте етапи становлення моніторингу якості освіти.
24. Що таке критерії моніторингу?
25. Що таке індикатори моніторингу?

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Якість освітнього процесу як загальна наукова проблема.

Аналіз поняття моніторингу.

Мета: узагальнити та систематизувати знання з теми, закріпити основні поняття; вчити студентів самостійно мислити, аналізувати, порівнювати, давати оцінку історичним підходам психологів і педагогів до означеної проблеми; розвивати педагогічну уяву.

Форми проведення заняття: інтерактивне заняття (мозковий штурм; асоціативний куш, виконання творчих завдань, рольові ігри)

Питання для обговорення

1. Проаналізуйте поняття „освіта» в нормативних актах України про освіту.
2. Розкрийте значення поняття «якість» та «якість освіти».
3. Схарактеризуйте оцінювання властивостей якості освіти.
4. Дайте визначення поняття моніторингу; охарактеризуйте структуру, функції.
5. Розкрийте значення поняття «вимірювання якості». Відносність

критеріїв оцінки якості освіти.

6. Інструментарій моніторингових досліджень.

7. Скласти бібліографію до теми «Якість освітнього процесу як загальна наукова проблема» з використанням наукових досліджень сучасних учених вітчизняних і зарубіжних учених, практиків та Інтернет ресурсів.

Тема 2. Становлення та розвиток моніторингу якості освіти.

Мета: узагальнити та систематизувати знання з теми, закріпити її головні ідеї; визначити етапи становлення моніторингу якості освіти; проаналізувати загальні принципи та організаційні засади моніторингу як засобу управління якістю освіти.

Форми проведення заняття: дискусія; інтерактивне заняття (вправи, рольові і гри).

Питання для обговорення

1. Моніторинг якості освіти: теоретичний аналіз.

2. Етапи становлення моніторингу якості освіти.

3. Основні функції педагогічного моніторингу; ознаки педагогічного моніторингу.

4. Принципи та організаційні засади освітнього моніторингу як засобу управління якістю освіти на різних рівнях.

5. Загальні вимоги до педагогічного моніторингу.

6. Випишіть відмінні характеристики (не менше 5) освітнього моніторингу, педагогічного моніторингу та якості освіти за поданим нижче зразком:

п\п	Освітній моніторинг		Педагогічний моніторинг		Якість освіти	
	Характеристика	Дослідник	Характеристика	Дослідник	Характеристика	Дослідник

Тема 3. Особливості моніторингу освітньої діяльності сучасного закладу дошкільної освіти.

Мета: узагальнити знання з теми; формувати вміння слухати, розвивати логічне мислення, педагогічну уяву, інтуїцію, кмітливість, винахідливість, педагогічну спостережливість; схарактеризувати функції організаторів та учасників моніторингу освітньої діяльності сучасного ЗДО.

Форми проведення заняття: дискусія; інтерактивне заняття (вправи, рольові і гри).

Питання для обговорення

1. Проаналізуйте Державний стандарт дошкільної освіти.
2. Окресліть критерії визначення якості освіти в ЗДО.
3. Об'єкти моніторингу якості освіти.
4. Організація контролю в ЗДО.
5. Етапи організації та проведення моніторингу в освітньому процесі ЗДО.
6. Взаємозалежність факторів моніторингового дослідження в ЗДО.
7. Функції організаторів та учасників моніторингу.
8. Сформувати три проблемні теми щодо організації моніторингу якості дошкільної освіти (*індивідуальне задання*).
9. Знайти в мережі Інтернет відео на одну із запропонованих тем: «Процесуальний підхід в управлінні», «Керівник закладу дошкільної освіти», «Моніторинг: що і як?», «Якість дошкільної освіти як глибока проблема» або створити до даних тем навчальне відео, використовуючи довільне програмне забезпечення (*індивідуальне завдання*).

Тема 4. Вибір та обґрунтування інструментарію моніторингу якості освітньої діяльності ЗДО. Алгоритм моніторингу якості освітньої діяльності в ЗДО.

Мета: навчити здобувачів освіти на основі сформованих моніторингових знань обирати інструментарій для моніторингового дослідження якості освітньої діяльності сучасного ЗДО; розробляти алгоритм моніторингу; формувати моніторингові вміння.

Форми проведення заняття: дискусія; інтерактивне заняття (вправи, рольові і гри); робота в групах.

Питання для обговорення

1. Проаналізувати вимоги до моніторингу освітнього процесу ЗДО.
2. Розробити схеми діагностування різних аспектів діяльності ЗДО (за вибором конкретного ЗДО, в якому студенти проходять пробну практику):
 - діяльність вихователів;
 - готовність майбутніх вихователів;
 - діагностування готовності дітей до школи;

- рівень взаємодії ЗДО та батьків;
- маркетингова діяльність ЗДО тощо.

3. Використання індикаторів для складання індивідуальних освітніх маршрутів (ІОМ); при розробці моніторингових карток, чекс-листів, міні-портфолію; для формування звітів ЗДО про досягнення дітей дошкільного віку (індивідуальне завдання).

4. Розробити алгоритм проведення моніторингу (ІНДЗ - робота здобувачів освіти у групах).

5. Створити цифрову форму в Google Forms або Excel (ІНДЗ).

Тема 5. Програма моніторингу якості освітньої діяльності в ЗДО.

Аналіз моніторингових результатів і розробка корегувальної програми.

Мета: формувати моніторингові вміння; навчити здобувачів освіти складати та реалізовувати програми моніторингу якості освітньої діяльності; аналізувати результати моніторингу та презентувати корегувальні програми.

Форми проведення заняття: інтерактивне заняття (вправи, рольові ігри); робота в групах.

Питання для обговорення

1. Методи оцінки якості організації освітнього процесу ЗДО.
2. Дібрати й обґрунтувати методики для діагностування того чи іншого аспекту в організації освітнього процесу ЗДО.
3. Програма моніторингового дослідження: розробити та обґрунтувати (ІНДЗ).
4. Провести діагностування за розробленою методикою.
5. Підготувати й оформити звіт за результатами моніторингу (ІНДЗ).
6. Розробити корегувальну програму в разі необхідності (обґрунтувати її) (ІНДЗ).

Критерії оцінювання

Бал	Критерії оцінювання знань студента на практичному занятті		
	<i>Характер пізнавальної діяльності</i>	<i>Структура відповіді</i>	<i>Характер відповіді</i>
Мінімальна кількість	Репродуктивне відтворення початкового матеріалу у вигляді доповнення до відповіді студентів	Зачитує виклад матеріалу за лекцією	Відповідь ситуативно усвідомлена
Нижче середньої	Репродукція основних понять, категорій, принципів і закономірностей. Роз'яснення	Зачитує визначення за лекцією (або з словника). Зачитує виклад матеріалу за лекцією та підручниками.	Відповідь усвідомлена, з наведенням власних прикладів

	переважної кількості позицій		
Вище середньої	Наведення власних прикладів щодо застосування розкритих проблем	Чітка структурована відповідь за попередньо підготовленим планом та детальним описом його позицій, використання додаткових джерел	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми, узагальнення викладеного у вигляді чіткого переліку позицій
Максимальна кількість	Представлення власної моделі, схеми, віртуального проекту тощо	Власний мотивований, обґрунтований та відмінний від традиційного варіант відповіді	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми із застосуванням нетрадиційних форм викладу

САМОСТІЙНА РОБОТА

Тема1: Сутнісний аналіз поняття моніторингу. Структура моніторингу.

1. Вибрати, систематизувати й проаналізувати, основні поняття теми.
2. Зробити понятійний словник.
3. Підготуватися до практичного заняття 1.

Тема2: Педагогічний моніторинг: сутність, структура, функції

1. Характерні ознаки педагогічного моніторингу.
2. Структурні компоненти педагогічного моніторингу.
3. Функції педагогічного моніторингу.
4. Моніторинг освітнього процесу ЗДО як педагогічний моніторинг.
5. Узагальнити теоретичний матеріал через схеми та таблиці.
6. Підготуватися до практичного заняття 2.

Тема3: Специфіка моніторингу освітнього процесу ЗДО

1. Нормативно-правове забезпечення моніторингової діяльності (аналіз нормативних документів).
2. Підходи до діагностики якості освітнього процесу.
3. Моніторингова компетентність суб'єктів моніторингу освітнього процесу ЗДО.
4. Предмет моніторингу освітнього процесу ЗДО.
5. Об'єкт моніторингу освітнього процесу ЗДО.
6. Підготуватися до практичного заняття 3.

Підготовка до здачі змістового модуля1 та презентації повідомлення обраного індивідуального завдання (Т1-Т3).

Тема4: Вимоги до моніторингу освітнього процесу ЗДО.

Розробити прораму моніторингу та презентувати її.

Підготуватися до практичного заняття 4.

Тема5: Програма моніторингу. Аналіз результатів.

Звіт за результатами моніторингу.

Розробити корегувальну програму та обґрунтувати її.

Підготуватися до практичного заняття 5.

Підготовка до здачі змістового модуля 2 та презентації повідомлення обраного індивідуального завдання (T4-T5).

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій		Кількість балів
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	
	Один шаблон на усю презентацію.	
	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти...)	
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	
	Відповіді на запитання по темі проєкту	
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	
	Креативне завершення презентації	
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	
	ТЕМПІ МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	
ВСЬОГО БАЛІВ		

ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Якість освіти - це

а) систематичний збір та інтерпретація свідчень, що веде, як частина процесу, до встановлення цінності з перспективою дії;

б) проведення моніторингу якості освіти за 3 напрямки: основних умов освітнього процесу; реалізації освітнього процесу; результатів освітнього процесу;

в) певна збалансована відповідність певного освітнього рівня численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється для виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості;

г) спеціально організоване, цільове, систематичне спостереження за якістю дошкільної освіти, що дозволяє відстежувати як відхилення від державних освітніх стандартів, так і рівень задоволення освітніх потреб населення.

2. Які складові включає якість освіти?

а) якість реалізації навчально-виховного процесу через рівень досвіду педагога, якість умов реалізації освітнього процесу, якість проведення моніторингових досліджень системою освіти в конкретному закладі;

б) якість реалізації освітнього процесу через рівень майстерності педагога і рівень досягнень дітей в освітньому процесі, якість умов реалізації освітнього процесу, якість управління системою освіти в конкретному закладі;

в) якість реалізації освітнього процесу через рівень майстерності педагога і рівень знань дітей в освітньому процесі, якість впровадження передового педагогічного досвіду педагога, якість управління системою освіти в конкретному закладі;

г) якість реалізації освітнього процесу через рівень майстерності педагога і рівень досягнень дітей в освітньому процесі, якість умов реалізації освітнього процесу, якість сформованих навичок дітей дошкільного віку, якість знань педагога, якість контролю системи освіти в конкретному закладі.

3. Базовий компонент дошкільної освіти – це

а) державний документ, який визначає стратегію й основні напрями її розвитку у ХХІ столітті;

б) Державний стандарт дошкільної освіти України, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України;

в) Державний стандарт дошкільної освіти України. Метою якого є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися упродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства;

г) система знань, практичних умінь і навичок, досвіду творчої діяльності, світоглядних ідей, якими учні оволодівають у процесі навчання. Це педагогічно

адаптований соціальний досвід людства, тотожний за структурою (звісно, не за обсягом) людській культурі в усій її повноті.

4. Надійним інструментом, що дозволяє визначити, виміряти якість освіти, що має особистісне спрямування, є:

- а) моніторинг;**
- б) оцінювання;**
- в) якість освіти;**
- г) інваріантна складова змісту дошкільної освіти.**

5. Об'єктом освітнього моніторингу є:

а) окремі складники всієї системи освіти, діяльність навчальних закладів, освітніх систем різних рівнів, освітні технології й методики, їх ефективність, освітній процес, його етапи та результати;

б) виключно зміст освіти та засоби, що забезпечують освітній процес;

в) зміст освіти та засоби, що забезпечують освітній процес, різноманітні види діяльності людини, окремі складники всієї системи освіти, діяльність навчальних закладів, освітніх систем різних рівнів, освітні технології й методики, їх ефективність, освітній процес, його етапи та результати;

г) якість освіти як системоутворювальний чинник навчального закладу і чинник освітнього забезпечення.

6. Моніторинг у системі дошкільної освіти – це:

а) певна збалансована відповідність певного освітнього рівня численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється для виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості;

б) організоване, поетапне, систематичне спостереження за якістю дошкільної освіти, що дозволяє виключно рівень задоволення освітніх потреб населення;

в) спеціально організоване, не систематичне спостереження за якістю дошкільної освіти, що дозволяє відстежувати відхилення від державних освітніх стандартів;

г) спеціально організоване, цільове, систематичне спостереження за якістю дошкільної освіти, що дозволяє відстежувати як відхилення від державних освітніх стандартів, так і рівень задоволення освітніх потреб населення.

7. Дайте визначення поняттю «контроль»:

а) функція управління, що спрямована на прогнозування дій стосовно певного об'єкта; використовується для запобігання негативним результатам; процедура не регулярна, не систематична, проводиться по вимозі;

б) функція управління, що спрямована на інформування про стан об'єкта; використовується для запобігання негативним результатам; процедура регулярна, систематична та своєчасна;

в) діяльність уповноважених органів управління освітою, що спрямована на інформування про стан об'єкта, що використовується для запобігання негативним результатам;

г) функція управління, що використовується для запобігання негативним результатам; процедура що проводиться виключно по вимозі та є не регулярною та не систематичною.

8. Встановіть послідовність основних етапів проведення моніторингових досліджень:

а) I етап: Аналіз та інтерпретація результатів дослідження; II етап: Розробка

інструментарію; III етап: Проведення дослідження; IV етап: Збір та обробка результатів; V етап: Цілепокладання та планування дослідження;

б) I етап: Проведення дослідження; II етап: Збір та обробка результатів; III етап: Цілепокладання та планування дослідження; IV етап: Розробка інструментарію; V етап: Аналіз та інтерпретація результатів дослідження;

в) I етап: Збір та обробка результатів; II етап: Розробка інструментарію; III етап: Проведення дослідження; IV етап: Цілепокладання та планування дослідження; V етап: Аналіз та інтерпретація результатів дослідження;

г) I етап: Цілепокладання та планування дослідження; II етап: Розробка інструментарію; III етап: Проведення дослідження; IV етап: Збір та обробка результатів; V етап: Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.

9. Визначте види моніторингових досліджень, виділені Г. В. Єльніковою:

а) область використання, засоби проведення, засоби збору інформації, час

проведення, масштабність, орієнтація, розповсюдження інформації;

б) державний, регіональний, локальний; керівниковий адміністративний, педагогічний, учнівський;

в) моніторинг узгодження управління, діагностичний моніторинг, моніторинг діяльності;

г) масштабність цілей освіти, етапи освіти, час, циклічність, масштабність об'єкту, організаційні форми, форми відношень, інструментарій.

10. Педагогічний моніторинг – це:

а) неперервне тривале спостереження навчального процесу й управління ним;

б) система заходів, що проводиться в позаплановому порядку та спр

в) основна форма державного контролю за діяльністю дошкільних установ незалежно від їх підпорядкування, типів і форм власності, що спрямована на визначення відповідності навчального закладу державним стандартам певного освітнього рівня;

г) спеціально організоване, не систематичне спостереження за якістю дошкільної освіти, що дозволяє відстежувати відхилення від державних освітніх стандартів.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Питання для семестрового контролю визначені за трьома рівнями:

Перший рівень - репродуктивний, що вимагає від здобувача освіти знань основних понять категоріального апарату та вміння їх застосовувати для виконання елементарних завдань;

Другий рівень - репродуктивно-творчий, що потребує самостійного пошуку, аналізу літератури з метою її застосування при виконанні певного завдання;

Третій рівень - творчо-пошуковий, що передбачає самостійне розв'язання індивідуальних завдань (переважно творчого характеру).

Перший рівень

1. Поняття моніторингу, функції.
2. Структура моніторингу.
3. Етапи проведення моніторингу.
4. Визначення педагогічного моніторингу.
5. Загальні вимоги до проведення моніторингового дослідження.
6. Принципи реалізації моніторингового дослідження.
7. Якість освіти як проблема.
8. Інструментарій моніторингового дослідження.
9. Алгоритм моніторингового дослідження.
10. Програма моніторингового дослідження.
11. Об'єкт моніторингу.
12. Види моніторингових досліджень.
13. Державний стандарт якості освіти.
14. Основні напрями моніторингу якості освіти.
15. Поняття готовності майбутнього вихователя до моніторингової діяльності.

Другий рівень

1. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в закладі дошкільної освіти.
2. Об'єкти моніторингу якості дошкільної освіти.

3. Організація контролю в закладах дошкільної освіти.
4. Взаємозалежність факторів моніторингового дослідження в сучасному ЗДО.
5. Види контролю у ЗДО.
6. Види освітнього моніторингу. Види педагогічного моніторингу. Спільні ознаки та відмінності.
7. Етапи організації та проведення моніторингу в освітньому процесі ЗДО.
8. Специфічні особливості моніторингу освітнього процесу в ЗДО.
9. Принципи та організаційні засади моніторингу як засобу управління якістю освіти в ЗДО.
10. Критерії визначення якості освіти в закладах дошкільної освіти.
11. Вимірювання якості. Відносність критеріїв оцінки якості дошкільної освіти.
12. Основні функції моніторингу освітньої діяльності в ЗДО.
13. Розвиток управлінської компетентності керівника закладу дошкільної освіти.
14. Моніторингова компетентність майбутнього вихователя в системі професійних компетентностей.
15. Структура Державного стандарту дошкільної освіти (порівняльний аналіз проекту та діючого).

Третій рівень

1. Організаційно-методичні засади побудови системи моніторингу якості дошкільної освіти на регіональному рівні.
2. Стратегія розвитку ЗДО.
3. Освітня програма ЗДО.
4. Мистецтво управління творчим колективом ЗДО.
5. Аналіз інклюзивної практики в ЗДО.
6. Вимоги до самооцінювання освітньої діяльності ЗДО.
7. Налагодження співпраці між учасниками освітнього процесу в ЗДО.
8. Організація життєдіяльності здобувачів дошкільної освіти у ЗДО: вимоги.
9. Методичне забезпечення ЗДО.
10. Аналіз інструментарію для самооцінювання.
11. Аналіз результатів моніторингу освітньої діяльності ЗДО.
12. Оцінювання освітнього середовища ЗДО.
13. Сучасний зразковий ЗДО.
14. Самомоніторинг готовності до професійної діяльності в ЗДО.
15. Корегувальна програма моніторингу.

Критерії семестрового оцінювання

Бали	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка
90–100	Здобувач освіти демонструє: - творчий підхід до засвоєного матеріалу, повноту і правильність виконання завдання; - вміння застосовувати різні принципи й методи в конкретних ситуаціях; - глибокий аналіз фактів і подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень; - чітке, послідовне викладення відповіді; - вміння пов'язати теорію і практику; - бере активну участь у науковій роботі (конференції, круглі столи, наукові семінари, публікація статей)	<i>Високий</i> Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента	Відмінно (А)
82–89	Здобувач освіти демонструє: - глибоке знання матеріалу, повноту і правильність виконання завдання, проте мають місце деякі непринципові помилки чи помилки несуттєвого характеру; - переважання логічних підходів у відповідях на питання; - вміння пов'язати теорію з практикою	<i>Достатній</i> Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента, однак під час відповідей припустився незначних неточностей	Добре (В)
74–81	Здобувач освіти демонструє: - належне володіння матеріалом та вміння його застосовувати при вирішенні типових практичних завдань, але допускає окремі неточності (при цьому помилки у відповідях / розв'язках / розрахунках не є системними); - переважання логічних підходів у відповідях на питання, проте на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь нечітка і неповна; - не завжди має місце чітке прогнозування подій від пропонованих рішень ситуацій; - вміння пов'язати теорію і практику	<i>Достатній</i> Здобувач освіти набув фахових компетентностей та відповідних програмних результатів з освітнього компонента, однак на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь не чітка та не повна	Добре (С)
64–73	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання матеріалу; - недостатню повноту знань при	<i>Середній</i> Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та	Задовільно (Д)

	викладенні матеріалу; - засвоєння теоретичного матеріалу, передбаченого робочою програмою освітнього компонента; - допущення значної кількості неточностей і грубих помилок при вирішенні практичних завдань, які здатний усунути після зауваження викладача; - порушення логічної послідовності при викладенні матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	програмних результатів з освітнього компонента та забезпечує достатній рівень відтворення та застосування основних положень освітнього компонента	
60–63	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоєння та викладання матеріалу; - недостатню повноту викладення матеріалу; - поверхневі знання основного матеріалу; - наявність значної кількості неточностей у викладі матеріалу; - порушення логічної послідовності при викладі матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	<i>Середній</i> Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента і має мінімально допустимий рівень знань з усіх складових програми освітнього компонента	Задовільно (Е)
35–59	Здобувач освіти демонструє: - відсутність знань з більшої частини матеріалу, слабе засвоєння принципів положень курсу; - наявність грубих, принципів помилок при виконанні отриманих завдань; - відповіді неправильні зі значною кількістю суттєвих помилок; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	<i>Низький</i> Здобувач освіти набув окремих фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента, але не забезпечує практичної реалізації завдань, що формуються при вивченні курсу	Незадовільно з можливістю повторного складання (FX)
1–34	Здобувач освіти демонструє: - повне не виконання вимог програми з вивчення курсу; - наявність грубих, принципів помилок при виконанні отриманих завдань; - неграмотне і неправильне викладення відповідей; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	<i>Незадовільний</i> Здобувач освіти не набув фахових компетентностей і не здатний до самостійного вирішення завдань, які окреслює освітній компонент	Незадовільно з повторним вивченням (F)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Азізова К. Етапи моніторингу якості освіти у вищому навчальному закладі. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7557/1/Azizova.pdf> (дата звернення 15.07.2025).
3. Байназарова О.О., Ракчєєва В. В. Моніторинг та оцінювання якості освіти: методичний коментар. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. 58 с.
4. Вимоги до систем моніторингу. Режим доступу: https://pidruchniki.com/75829/ekonomika/vimogi_sistem_monitoringu.
5. Внутрішній моніторинг якості освіти. Режим доступу: <https://sites.google.com/view/zdo->
6. Внутрішня система забезпечення якості дошкільної освіти: рекомендації. Режим доступу: <https://osvita.ua/preschool/94220/>
7. Доманова Ольга, Ярець Катерина. Іміджеві складові сучасного дошкільного навчального закладу нового типу https://ird.npu.edu.ua/files/domanova_yrec.pdf
8. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : кол. Моногр. / Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін. ; за заг. Ред. Г. В. Єльнікової. Чернівці : Технодрук, 2009. 572 с.
- 9.16 запитань про моніторинг якості освіти. <https://osvita.ua.com/2021/04/95942/>
10. Ключові показники якості дошкільної освіти. Режим доступу : <https://numo.mon.gov.ua/storage/app/media/Docs/Pages/.pdf>
11. Краснова Т. Д. Види моніторингу освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_NTSB_2007/Pedag_cogica/20362.doc.htm
12. Крутий К. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошкільному навчальному закладі: Монографія. Запоріжжя. 2010.172 с.
13. Лукіна Т. О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: монографія. Київ: НАДУ, 2014. 300 с.
14. Методичні рекомендації щодо оцінювання рівня розвитку дитини за допомогою кваліметричної моделі. Режим доступу: <https://oplatforma.com.ua/news/339-metodichni-rekomendatsiyi-shhodo-otsinjuvannja-rivnja-rozvitku-ditini>
15. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в ЗДО. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-dla-pedagogiv-za-temou-monitoring-ak-sucasnij-zasib-upravlinna-akistu-osviti-v-zdo-63482.html>
16. Моніторинг якості дошкільної освіти: навчально-методичний посібник / Автор-укладач Ю. О. Соловей. Черкаси, 2019. 118 с.

17. Моніторинг якості освіти: принципи, форми, вимоги, (довідник посібник). Хмельницький. 2024. 61 с.
18. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики. ред. О. Локшиної. К.: «К.І.С.», 2014. 160с.
19. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти 16.01.2020 № 54. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 лютого 2020 р. За № 154/34437 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text>
20. Структура системи забезпечення якості освіти. Режим доступ: <https://oplatforma.com.ua/article/2151-yakoyu-vbachayut-vnutrshnyu-sistemu-zabezpechennya-yakost-osviti>
21. Федорченко Ю. Про моніторинг якості освіти [Електронний ресурс] Режим доступу : <https://ru.osvita.ua/vnz/5042>
22. Щодо визначення рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку за допомогою кваліметричної моделі. *Лист МОН № 1/9-535 від 06.11.15 року.* Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/48455/#google_vignette

Допоміжна

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) наказ Міністерства науки і освіти України від 21.01.2021 №33 https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Дурманенко О. Специфіка оцінювання якості освітньої діяльності закладу дошкільної освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Категорія Б. м. Запоріжжя. № 83/2022. С.24-30.
3. Загородня Л. П. Якість освітніх послуг як компонент іміджу дошкільного навчального закладу. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 3. С. 150-160 http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2017_3_22 12
4. Зуєвська І. Критерії ефективності позитивного іміджу школи. *Директор школи*. 2016. № 2 (386). С. 10-13.
5. Козак Л. В. Педагогічний моніторинг як технологія управління якістю дошкільної освіти. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка.*, 2020. (30). <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2018.30.4045>
6. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку /Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с. URL:<https://drive.google.com/file/d/12ta1d3vfwTtFhITpMTCJ-NO3SISU47Gd/view> (дата звернення: 09.08.2025).

7. Настільна книга завідувача ЗДО. Харків: Вид. група «Основа». 2024. 143с.

8. Попова О.В. Моніторинг якості освіти в сучасних ЗВО. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2021. Вип. 51. С. 133-145.

9. Соловей Ю. О. Моніторинг якості дошкільної освіти як комплексна система в управлінні закладом дошкільної освіти. *Лабіринти реальності: збірник наукових праць за матеріалами V Міжнародної науковопрактичної конференції від 30-31 жовтня 2018 року* / [за заг. ред. д.філософ.н. Журби М. А.]. Монреаль: СРМ «ASF», 2018. С.115-118

10. Харківська А. Сутність педагогічного моніторингу якості виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах.

11. Цветкова Г. Г. Моніторинг якості підготовки магістрів педагогічного профілю. Методичні рекомендації. 2018. 85с.

12. Шинкарук В.Д., Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Моніторинг і оцінка у соціальній роботі: навчальний посібник. Київ: «Компринт», 2022. 360 с.

13. Шадюк О.І. Імідж закладу дошкільної освіти. Тестові завдання та робочий зошит для самостійної роботи: Методичний посібник для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності А2 «Дошкільна освіта». Рівне, 2025. 55с.

14. Якименко Л. Домінанта – розвиток особистості. *Дошкільне виховання*. 2002. № 8. С. 3-5.

15. Як створити внутрішню систему забезпечення якості освіти. Київ: ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2022. 180 с.

Інформаційні ресурси

Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

Всеосвіта – спільнота активних освітян. URL : <https://vseosvita.ua/>

Державна науково-педагогічна бібліотека В. О. Сухомлинського.

URL : <http://dnpb.gov.ua/u> **України імені 196**

Закон «Про дошкільну освіту». URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> **5.**

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>

Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL : <http://www.mon.gov.ua>

Щодо методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>

Інструкція щодо організації роботи практичної підготовки
здобувачів вищої освіти. URL : <http://lpc.org.ua/>

Світлана БОЯРЧУК
*викладач кафедри теорії та
методики дошкільної освіти*

Анотація освітнього компонента «Дошкільна лінгводидактика»

Освітній компонент «Дошкільна лінгводидактика» є складовою підготовки здобувачів освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» освітнього ступеня «бакалавр» і спрямований на підготовку фахівців дошкільної освіти, здатних забезпечувати цілісний процес розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови відповідно до вікових особливостей і сучасних освітніх стандартів.

Вивчення курсу забезпечує оволодіння комплексом теоретичних знань і практичних умінь, необхідних для ефективної організації комунікативно-мовленнєвої, навчально-мовленнєвої діяльності дітей, створення умов для своєчасного та результативного опанування дітьми мовою та мовленням, впровадження новаторських практик в освітній процес закладу дошкільної освіти.

У процесі вивчення дисципліни здобувачі освіти засвоюють теоретичні основи дошкільної лінгводидактики, вивчають зміст нормативних документів з проблем мовленнєвої освіти дітей дошкільного віку, опановують новаторські методики розвитку мовлення та набувають знань про сучасні підходи до організації мовленнєвого середовища у закладі дошкільної освіти.

Освітній компонент націлений на формування готовності майбутніх вихователів до професійної-мовленнєвої діяльності, осмислення здобувачами освіти актуальних питань теорії та практики щодо розвитку мовлення дітей дошкільного віку, оволодіння системою знань, необхідних для виховання мовленнєвої особистості дитини, формування здатності планувати і здійснювати освітній процес у закладі дошкільної освіти.

Мета та завдання освітнього компонента

Мета освітнього компонента полягає у формуванні фахових компетентностей здобувачів освіти у сфері теорії та методики розвитку мовлення дітей, оволодіння системою знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення професійно-мовленнєвої діяльності у закладі дошкільної освіти.

Завдання освітнього компонента. Освітній компонент націлений на розв'язання низки завдань професійної підготовки бакалаврів дошкільної освіти, які обумовлені специфікою професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх вихователів у закладі дошкільної освіти, зокрема:

- засвоєння теоретичних основ дошкільної лінгводидактики та усвідомлення сучасних наукових підходів до розвитку мовлення дітей;

- розуміння закономірностей засвоєння дітьми мови, становлення і розвитку мовлення, комунікативно-мовленнєвої діяльності;
- осмислення новаторських методик, технологій орієнтованих на формування мовлення та спілкування;
- опанування методів, форми та прийомів навчання дітей рідної мови з урахуванням їх вікових особливостей;
- опанування практичних навичок добору й використання навчально-методичного забезпечення у роботі з дітьми, зокрема в умовах інклюзивної освіти.

Вивчення ОК забезпечує формування:

1.4. Характеристика освітнього компонента

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

КЗ-4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

КЗ-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Загальні компетентності, визначені ЗВО:

КЗ-12. Здатність до інноваційної діяльності, критичного мислення, творчого пошуку та до презентації результатів своєї професійної діяльності й самопрезентації.

КЗ-13. Здатність ефективно використовувати в професійній діяльності інформаційно-комунікаційні технології й орієнтуватись в інформаційному просторі.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

КС-1. Здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації.

КС-5. Здатність до розвитку у дітей раннього і дошкільного віку мовлення як засобу спілкування і взаємодії з однолітками і дорослими.

КС-7. Здатність до національно-патріотичного виховання дітей раннього і дошкільного віку (любов до Батьківщини, рідної мови, рідного міста; інтерес і повага до державних символів України, національних традицій, звичаїв, свят, обрядів).

КС-13. Здатність до організації і керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленнєвою і художньо - продуктивною (образотворча, музична, театральна) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку.

КС-19. Здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами.

КС-20. Здатність до самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя людини.

Результати навчання:

ПРН згідно з ОПП

ПР 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПР 15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності.

ПР 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природноєкологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

Результати навчання за освітнім компонентом

- знати наукові філософські, психологічні, природничі засади процесу розвитку мовлення та навчання рідної мови у закладі дошкільної освіти;
- знати сучасні наукові дослідження в галузі дошкільної лінгводидактики;
- знати варіативні технології розвитку мовлення і навчання рідної мови дітей; вміти організовувати ефективне навчання мови;
- знати форми, методи, засоби навчання рідної мови, розвитку мовлення, мовленнєвого спілкування;
- вміти проектувати різні типи і види мовленнєвих занять;
- вміти планувати різні форми роботи з розвитку мовлення у різних вікових групах;
- керуватися нормативно-правовими, інструктивно-методичними,

програмно-методичними документами у професійній діяльності.

Зміст освітнього компонента «Дошкільна лінгводидактика»

ЛЕКЦІЇ

Лекція

Тема. Теоретичні основи дошкільної лінгводидактики.

Мета. *ПР 1 Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи навчання дітей рідної мови.* Дати системні знання про методологічні та теоретичні основи дошкільної лінгводидактики, сприяти усвідомленню мови як провідного чинника соціалізації, пізнання і гармонійного розвитку дитини дошкільного віку. Розкрити закономірності засвоєння мови дітьми та принципи навчання дітей рідної мови. Формувати розуміння значення дошкільної лінгводидактики як основи майбутньої професійно-мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: розвиток мовлення, мова, мовлення, культура мовлення, функції мови, закономірності засвоєння мови, принципи навчання дітей рідної мови, мовленнєве середовище, методи наукового дослідження.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти.

URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. К.: Видавничий Дім «Слово». 2015. 704 с.

3. Березовська Л. Дошкільна лінгводидактика : навчальний посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2024. 220 с.

4. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей : навчально-методичний посібник за кредитно-модульною системою організації навчального процесу для студентів напряму підготовки 6.010101 «Дошкільна освіта» Київ: Видавничий Дім «Слово». 2019. 384 с.

5. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г.В. Беленькая, О.Л. Богініч, В.М.Ветлугіна; наук. ред. Г.В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

6. Луцан Н. І. Мовленнєвий розвиток дитини в контексті багатовимірності освітнього середовища. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*: збірник наукових праць. № 2(49). 2015. С.118-123.

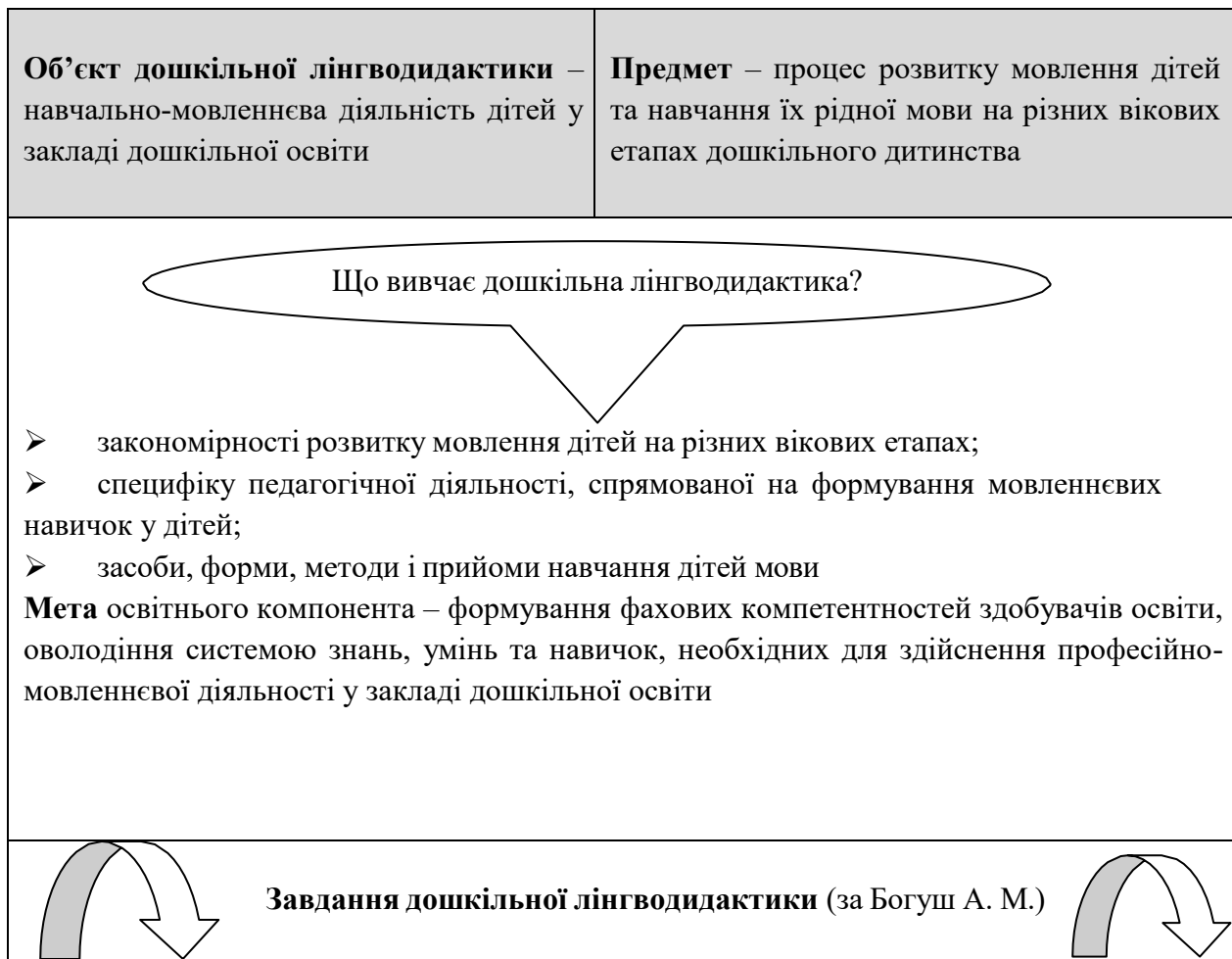
7. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти. 2021 рік. URL:

План

1. Предмет та завдання освітнього компонента «Дошкільна лінгводидактика».
2. Філософські підходи до становлення та розвитку дошкільної лінгводидактики.
3. Природничо-наукові основи оволодіння мовленням дітьми дошкільного віку.
4. Психологічні закономірності та механізми розвитку мовлення дітей дошкільного віку.
5. Лінгвістичні основи дошкільної лінгводидактики.
6. Закономірності засвоєння мови дітьми та принципи навчання дітей рідної мови.
7. Методи наукового дослідження в дошкільній лінгводидактиці.

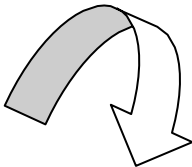
Логіко-структурна схема

Поняття дошкільної лінгводидактики (за Богуш А.М.)

Розробка на науково-педагогічній основі єдиної системи мовленнєвого розвитку дітей від народження до семи років	Підбір і застосування ефективних засобів, методів і прийомів розвитку мовлення дітей	Узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду роботи з вивчення рідної мови	Встановлення зв'язку теорії з практикою та збагачення практики новими науковими відкриттями	Використання діагностичних і корекційних методик мовленнєвого розвитку дітей

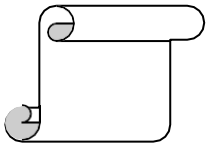
Логіко-структурна схема Наукові основи дошкільної лінгводидактики

Філософські положення • мова-це суспільне та соціальне явище; мова виникла в суспільстві; • мова-основний засіб спілкування і взаєморозуміння між людьми; • взаємозв'язок мови і мислення; слово і поняття; мова і поезія; • взаємозв'язок мови та історії народу; • практика – критерій істини та кінцевий результат пізнання			
Лінгвістичні основи Лінгвістика розглядає мову як знакову систему, яка кодує навколишню дійсність. Функції мови		Психологічні основи В основі - вчення психологів та психолінгвістів про розвиток мовленнєвих функцій, усвідомлення мовлення дітьми, розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку (Л. Калмикова), комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини (Т. Піроженко).	
Мова – це сукупність мовних знаків, система категорій та граматичних форм і норм, які використовуються в процесі мовлення	Мовлення – це оволодіння і застосування особистістю певної мови в процесі її спілкування з іншими людьми. Мовлення є продуктом мовленнєвої діяльності, в процесі якої використовуються одиниці мови, її категорії, форми і норми – це послідовність мовних знаків, що організуються за законами мови і відповідно до потреб висловлюваної інформації.	Предметом психологічного дослідження є мовлення, мовленнєва діяльність, спілкування	
Одиниці мови Фонеми Морфеми Речення			

Словосполучення Слово	
Природничі основи Фізіологічними основами є такі складові: • будова центральної і периферичної частин мовленнєвого апарату; • становлення і розвиток другої сигнальної системи у дітей; • наслідування як чинник розвитку мовлення. Основою оволодіння дитиною мовою є спадкові анатоμο-фізіологічні передумови будови мовних центрів та мовних органів. Центр Верніке – центр сприймання мовлення на слух, розуміння мовлення. Центр Брока – мовленнєворуховий центр, який забезпечує артикуляцію звуків. Центр Дежеріна – центр управління діяльністю руки, пальців як органа писемного мовлення.	Педагогічні основи Наукові поняття: • навчання; • розвиток; • закономірності розвитку і навчання рідної мови; • принципи навчання • засоби, чинники, форми, методи і прийоми навчання рідної мови
Становлення II сигнальної системи у дітей I стадія С-Б (словесний подразник-безпосередня дія дитини); II стадія Б - С (безпосередня дія-словесна відповідь); III стадія С – С (словесний подразник-словесна відповідь)	

Логіко-структурна схема

Періодизація мовленнєвого розвитку дитини

Немовлячий період		Ранній вік (від 1 до 3 років)		Дошкільний вік (від 3 до 6-7 років)	
Мовленнєві функції	Форми мовлення	Мовленнєві функції	Форми мовлення	Мовленнєві функції	Форми мовлення
➤ соціально-емоційний контакт з дорослим; ➤ номінативна функція; ➤ індикативна функція	гукання; гуління; белькіт; складовий контур слова; слово	➤ узагальнювальна; ➤ вказівна	речення; ситуативне та діалогічне мовлення	➤ соціальний контакт; ➤ регулювальна; ➤ планувальна 	діалогічне; монологічне; контекстове; пояснювальне мовлення-повідомлення; розповідь; опис; міркування; інструкція

Принципи навчання дітей рідної мови

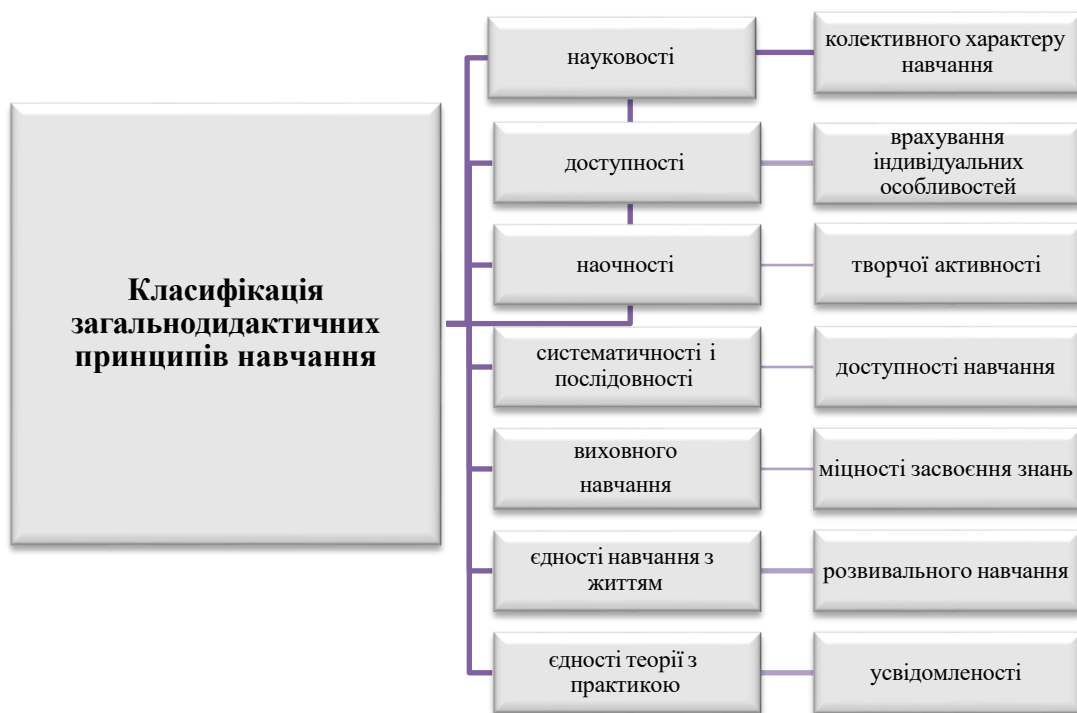

Рис. 1. Класифікація загальнодидактичних принципів навчання

Рис. 2. Класифікація загальних методичних принципів навчання дітей рідної мови

Загальні методичні принципи сформульовано Л. П. Федоренко на основі закономірностей мовленнєвого розвитку дітей.

Рис. 3. Часткові методичні принципи навчання дітей рідної мови

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. Які аспекти теми виявилися найскладнішими? Чому?
2. Наведіть аргументи, як рідна мова впливає на розвиток та виховання дитини.
3. У чому полягає сутність природничих засад «Дошкільної лінгводидактики»?
4. Дати характеристику функції мови.
5. Які загальнодидактичні принципи навчання лежать в основі засвоєння і навчання дітей рідної мови?
6. У чому полягає суть інтеграційного підходу щодо дотримання принципів розвитку мовлення та навчання дітей дошкільного віку рідної мови в забезпеченні ефективності мовленнєвого розвитку дитини?
7. У чому полягає взаємозв'язок загальних, методичних та спеціальних принципів у словниковій роботі, звуковій культурі мовлення, зв'язному мовленні?
8. Як можна застосувати знання з теоретичних основ у практиці роботи з дітьми?
9. Яка роль чуттєвого досвіду в розвитку мовлення дітей?

Семінарське заняття

Тема. Наукові основи дошкільної лінгводидактики.

Мета. Формувати у здобувачів освіти уміння працювати з джерелами навчальної та наукової інформації, здатність до самоосвіти, саморозвитку; уміння аналізувати концептуальні засади, принципи; обґрунтувати природничі, психологічні, педагогічні основи методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Удосконалювати уміння систематизувати та упорядковувати інформацію. Розвивати критичне мислення, формувати уміння обґрунтовувати власні судження на основі аналізу теоретичних положень, сучасних досліджень.

План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми

Філософські положення методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку

Охарактеризувати (розуміння) мову як суспільне явище.

Пояснити, у чому полягає взаємозв'язок мови та мислення?

Аргументувати або спростувати твердження: у освітніх програмах закладів дошкільної освіти реалізується філософське положення про взаємозв'язок мови та історії народу.

Природничі засади методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку

Назвати, що покладено в основу природничих основ методики розвитку мовлення дітей?

Простежити взаємозв'язок центральної і периферичної частин мовленнєвого апарату

Назвати мовні центри, які забезпечують оволодіння дитиною мовою.

Внесок психологів у розробку проблем методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку

Виділити функції мовлення та форми мовлення, які з'являються впродовж кожного вікового періоду.

Встановити, у чому полягають психологічні аспекти розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку?

Обґрунтувати тезу: генетично первинною формою мовлення є ситуативне мовлення.

Розкрити особливості контекстового мовлення дітей дошкільного віку. Для якого вікового періоду воно характерно?

Довести, що розвиток усвідомлення звукової сторони мовлення є важливою складовою засвоєння мови у дошкільному віці.

Характеристика функцій мови

Довести, що комунікативна функція мови є провідною.

Назвати дві, три функції мови та пояснити взаємозв'язок між ними.

Пояснити, як проявляється поліфункціональність мови у навчально-мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку?

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

3. Луцан Н. І. Мовленнєвий розвиток дитини в контексті багатовимірності освітнього середовища. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць. № 2(49). 2015. С.118-123.

4. Савчин О. М. Роль внутрішнього мовлення у комунікативно-мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць.* № 2. 2015. С. 157-160.

Лекція

Тема. Історичні етапи становлення педагогічних систем мовленнєвого розвитку дітей.

Мета. Формувати у здобувачів освіти знання про етапи становлення педагогічних систем мовленнєвого, уміння працювати з джерелами навчальної та наукової інформації; вміння аналізувати історичні джерела, здатність до самоосвіти, саморозвитку, формувати усвідомлення значення історичного досвіду для сучасної теорії та практики мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. **ПР 1.** Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми. **ПР 15** Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу.

Ключові слова: лінгводидактична концепція, концептуальні принципи, фактори розвитку мовлення, методи, прийоми, спостереження, екскурсії, розповіді, усна народна творчість, національні традиції, художня література, «рідномовні обов'язки».

Основна література

5. Богущ А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богущ, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богущ. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

6. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

7. Софія Русова: 3 маловідомого і невідомого. Частина 2. «Сеньйорка українського жіноцтва...» / Упорядники З. Нагачевська, О. Джус. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 364 с.

Допоміжна література

1. Антоненко М. Я., Борова В. Є. Розвиток мовлення дітей передшкільного віку у творчій спадщині Василя Сухомлинського. Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 8. упоряд. О. Б. Петренко; ред. кол. : О. Б. Петренко, Т. С. Ціпан, Н. М. Гринькова та ін. Рівне : РДГУ, 2018. С. 106-117.

2. Боярчук С. І. Використання творів В. Сухомлинського як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Сучасний світ і незрячі*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк : ПП. Іванюк В. П., 2018. С. 16-18.

3. Бубін А. Боярчук С. Український дитячий садок Софії Русової та реалії сучасного дошкільця: порівняльний аспект. *Софія Русова – предтеча нової української школи* : зб. Наук. Праць за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції 25-26 лютого 2021 р. / за ред.. проф. І. В. Зайченка. Ріпки, 2021. С. 59-62.

4. Ватаманюк Г. П. Лінгводидактичний аспект педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у практиці сучасного дошкільця. *Наукова спадщина Василя Сухомлинського у контексті розвитку освіти особистості впродовж життя* : зб. матер. Всеукр. наук.-метод. конференції, присвяченої 98-річчю від дня народження В. Сухомлинського, 28–29 вересня 2016 р. уклад. О. Е. Жосан. Кропивницький, 2016. С. 53–57.

5. Казки та оповідання В. Сухомлинського
https://www.youtube.com/playlist?list=PLI0_yP2jZEGvUoYDnuTkZElaoXZd-s2Xn

6. Маліновська Н. В. Актуалізація лінгводидактичних ідей Василя Сухомлинського у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Інноватика у вихованні* : зб. наук. пр. Вип. 8. упоряд. О. Б. Петренко; ред. кол. : О. Б. Петренко, Т. С. Ціпан, Н. М. Гринькова та ін. Рівне : РДГУ, 2018. С. 186-193.

7. Тоцька Т. Формуємо основи світобачення дітей. З використанням

літературних творів В. Сухомлинського. *Дошкільне виховання*. 2017. № 11. С. 11-13.

План

1. Педагогічна концепція мовленнєвого розвитку у спадщині Софії Русової.
2. Іван Огієнко про «рідномовні обов'язки».
3. Методи розвитку мовлення дітей у педагогічній концепції В. Сухомлинського.

Концепція розвитку мовлення дітей Софії Русової

Софія Русова – фундатор національного дошкільного виховання в Україні. Стрижнем концепції національного виховання дітей дошкільного віку, на думку С. Русової, є навчання дітей рідною мовою.

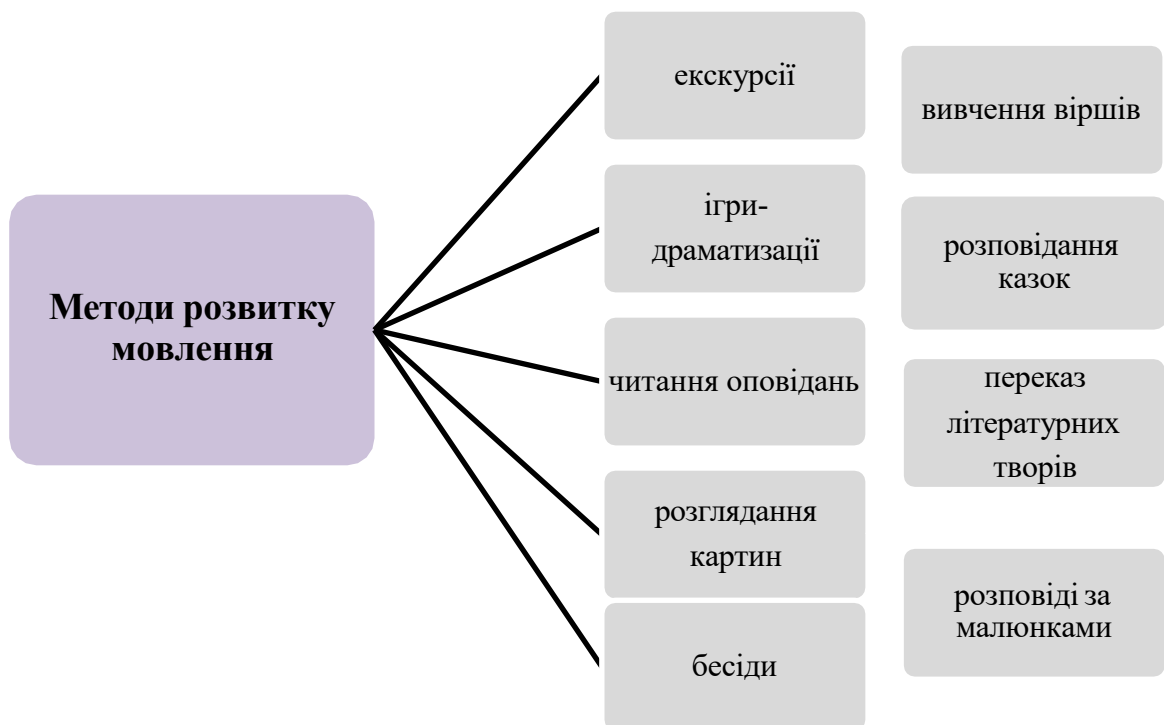

Рис. 1. Методи розвитку мовлення (за С. Русовою)

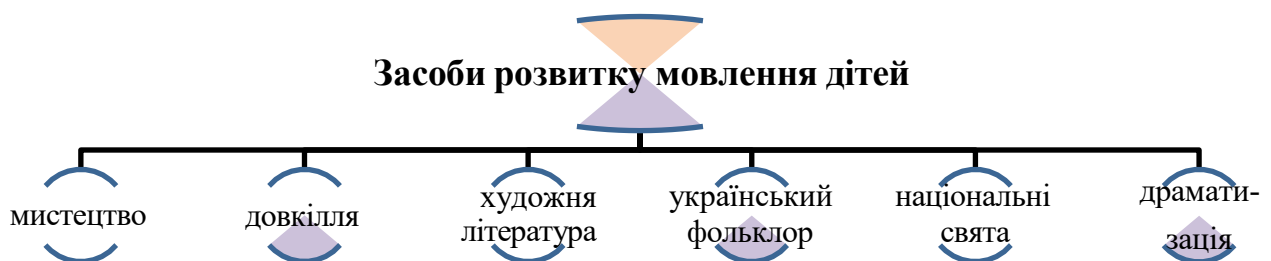

Рис. 2. Засоби розвитку мовлення дітей (за С. Русовою)

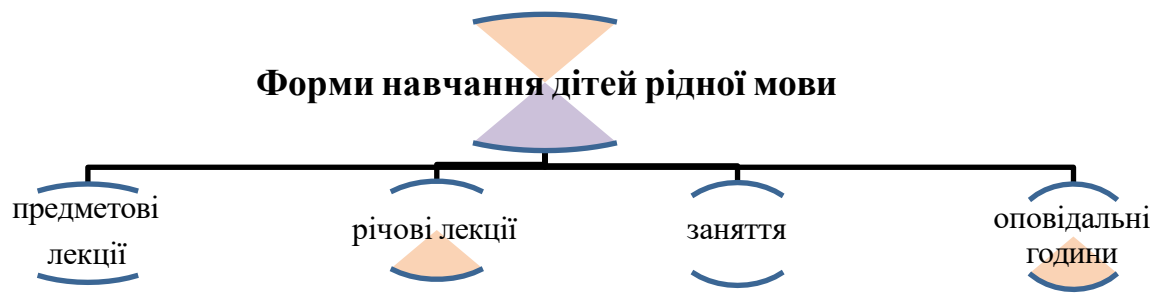

Рис. 3. Форми навчання дітей рідної мови (за С. Русовою)

Іван Огієнко про «рідномовні обов'язки»

І. Огієнко створив науку про рідномовні обов'язки, «концептуальний мовний статут», «катехізіс державних мовних цінностей», виконання яких має стати обов'язком кожного громадянина України (праця «Наука про рідномовні обов'язки»).

Розвиток мовлення дітей у педагогічній спадщині В. Сухомлинського

Основа лінгводидактичної концепції Сухомлинського – «образ рідного слова».

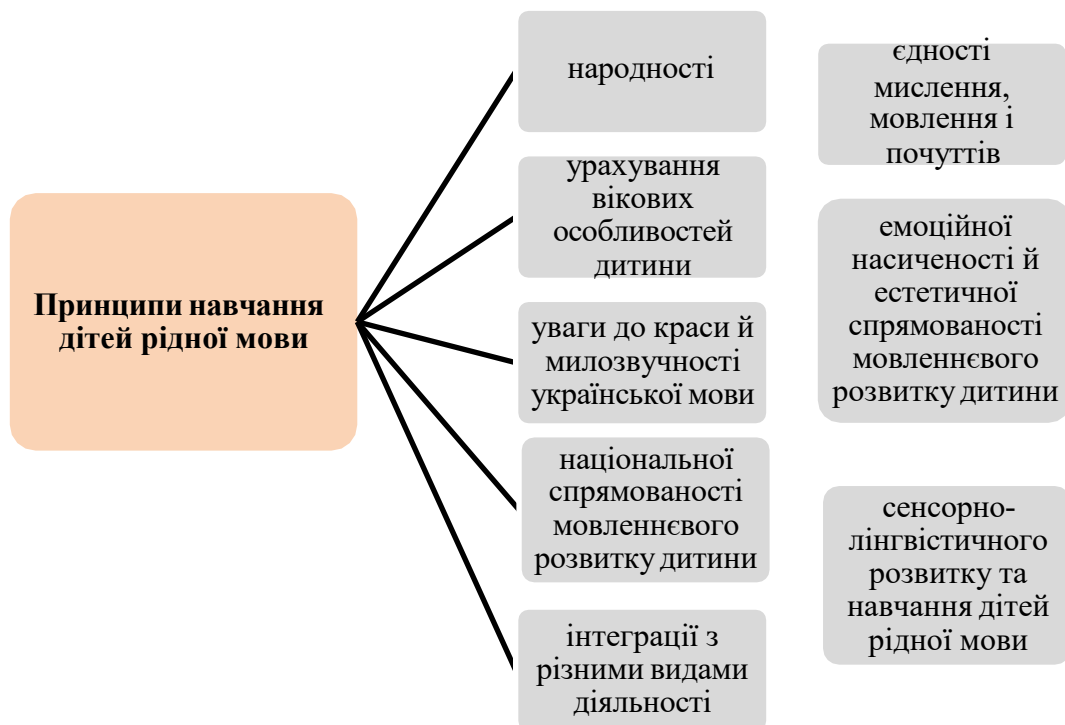

Рис. 1. Принципи навчання дітей рідної мови (за В. Сухомлинським)

Рекомендації В. Сухомлинського щодо розповідання дітям

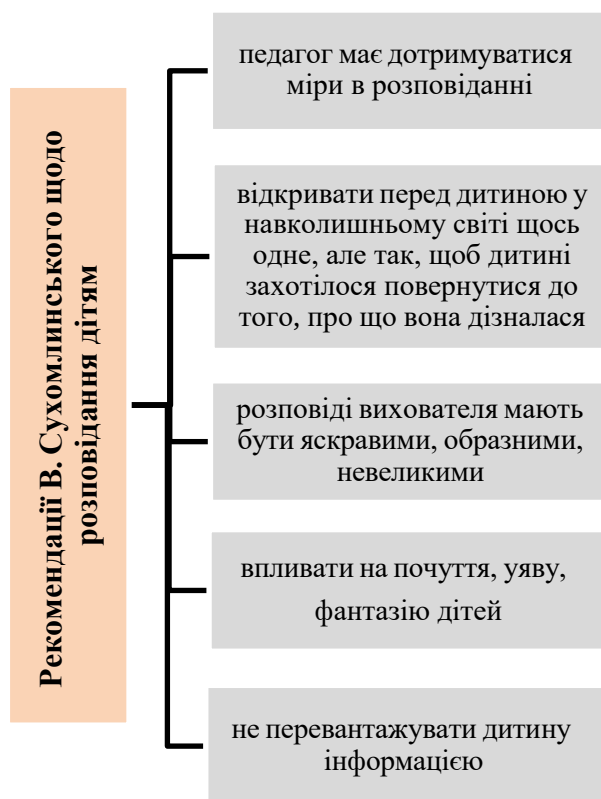

Рис.2. Рекомендації В. Сухомлинського щодо розповідання дітям

Питання для самоконтролю та рефлексії

- 1. Яке значення історичного досвіду педагогічних систем має для сучасної теорії та практики мовленнєвого розвитку дітей?*
- 2. У чому полягають основні ідеї Софії Русової щодо розвитку мовлення дітей дошкільного віку? Як можна їх застосувати в сучасній практиці розвитку мовлення дітей дошкільного віку?*
- 3. Які методи і прийоми розвитку мовлення дітей пропонувала Софія Русова?*
- 4. У чому полягає новаторство педагогічних поглядів Софії Русової?*
- 5. Які завдання мовного виховання дітей І. Огієнко вважав першочерговими?*
- 6. Чому, на думку Івана Огієнка, рідна мова є головним засобом збереження культури й ідентичності народу?*
- 7. У чому, на думку педагога, полягає роль родинного виховання у формуванні мовлення дитини?*
- 8. Які паралелі можна провести між поглядами Івана Огієнка та ідеями Софії Русової щодо мовного виховання?*

9. У чому полягає актуальність педагогічних ідей В. Сухомлинського в умовах сучасної дошкільної освіти, зокрема, щодо мовленнєвого розвитку дітей?

Семінарське заняття

Тема. Історичний контекст формування систем мовленнєвого розвитку дітей.

Мета. Формувати у здобувачів освіти уміння працювати з джерелами навчальної та наукової інформації. Розкрити особливості становлення і розвитку методики розвитку мови як науки на різних історичних етапах; обґрунтувати актуальність положень, висвітлених в працях педагогів для сучасного закладу дошкільної освіти. Розвивати критичне мислення, формувати уміння обґрунтовувати власні судження на основі аналізу теоретичних положень, сучасних досліджень.

Ключові слова: концептуальні принципи, фактори розвитку мовлення, методи, прийоми, спостереження, екскурсії, розповіді, усна народна творчість, національні традиції, художня література.

План заняття

Питання для обговорення

«Тільки рідною мовою розвивається душа і розум дитини». Софія Русова

1. Софія Русова – фундаторка концепції українського національного дитячого садка

– побудувати хронологію основних науково-педагогічних праць Софії Русової;

– виокремити фактори розвитку мовлення дітей;

– охарактеризувати засоби, форми, методи і прийоми навчання дітей рідної мови, запропоновані С. Русовою;

– узагальнити основні положення щодо розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

• Обґрунтувати актуальність та доцільність використання методів розвитку мовлення дітей, запропонованих С. Русовою у практиці роботи сучасного закладу дошкільної освіти.

• Висловити власні думки щодо значення рідної мови (за С. Русовою) у вихованні особистості дитини з українською ідентичністю крізь призму *«Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної сучасності людської вихованості, ні духовної культури» В. Сухомлинський*

2. Вчення В. О. Сухомлинського про розвиток мовлення і навчання дітей рідної мови:

- розкрити педагогічні погляди В. О. Сухомлинського;
- виділити провідні концептуальні принципи;
- обґрунтувати значення казки як засобу розвитку мовлення;
- виокремити шляхи розвитку мовлення у природі;
- актуалізувати пропозиції щодо розповідання дітям, визначені педагогом;
- виписати цитати В. Сухомлинського про рідну мову (на основі праць «Слово рідної мови», «Рідне слово» та ін.)

5. Обґрунтувати актуальність ідей В. Сухомлинського у роботі сучасного закладу дошкільної освіти.

6. Прочитати кілька творів В. О. Сухомлинського. Сформулювати власні міркування щодо виховного потенціалу прочитаних творів, визначити їхню педагогічну цінність та обґрунтувати доцільність використання у мовленнєвому й морально-етичному розвитку дітей дошкільного віку.

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

3. Боярчук С. І. Використання творів В. Сухомлинського як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Сучасний світ і незрячі*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк : ПП. Іванюк В. П., 2018. С. 16-18.

4. Бубін А. Боярчук С. Український дитячий садок Софії Русової та реалії сучасного довкілля: порівняльний аспект. *Софія Русова – предтеча нової української школи* : зб. Наук. Праць за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції 25-26 лютого 2021 р. / за ред.. проф. І. В. Зайченка. Ріпки, 2021. С. 59-62.

5. Ватаманюк Г. П. Лінгводидактичний аспект педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського у практиці сучасного дошкільця. *Наукова спадщина Василя Сухомлинського у контексті розвитку освіти особистості впродовж життя* : зб. матер. Всеукр. наук.-метод. конференції, присвяченої 98-річчю від дня народження В. Сухомлинського, 28-29 вересня 2016 р. / уклад. О. Е. Жосан. Кропивницький, 2016. С. 53–57.

6. Софія Русова: 3 маловідомого і невідомого. Частина 2. «Сеньйорка українського жіноцтва...» / Упорядники З. Нагачевська, О. Джус. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 364 с.

7. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям; за наук. ред. Ольги Сухомлинської. Харків : Акта, 2012. 545 с.

8. Казки та оповідання В. Сухомлинського
https://www.youtube.com/playlist?list=PLI0_yP2jZEgvUoYDnuTkZElaoXZd-s2Xn

Лекція

Тема. Розвиток мовленнєвого спілкування дітей дошкільного віку.

Ключові слова: форми спілкування, ситуативно-ділова форма, позаситуативно-пізнавальна форма, позаситуативно-особистісна, позаситуативно-пізнавальна форма; комунікативно-мовленнєві вміння, комунікативно-мовленнєва діяльність, комунікативна потреба, комунікація.

Мета. Дати характеристику форм спілкування та розкрити особливості його становлення у дітей дошкільного віку, сприяти усвідомленню значення значення комунікативної діяльності для особистісного розвитку дитини, стимулювати рефлексію студентів щодо майбутньої професійно-мовленнєвої діяльності, розвивати аналітичні та професійно-мовленнєві уміння. *Формувати у дітей уміння продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання. ПР15 Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти.*

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Боровик Л.О. Технологія наочного моделювання як засіб розвитку комунікативних здібностей дітей. *Молодий вчений: педагогічні науки.* № 4 (92). 2021. С. 35-40.

3. Боярчук С. І. Умови формування культури мовленнєвого спілкування дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми педагогічної освіти : європейський і національний вимір* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (31 травня-1 червня 2018 року) / А. В. Лякішева (заг.ред.), П. М. Гусак, І. Б. Кузава та ін.. Луцьк : ФОП Покора І. О., 2018. Т.1 (А-М). С. 45-46.

4. Луценко І. Спілкуємося на рівних: організація комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільнят на засадах дитиноцентризму. *Дошкільне виховання.* 2015. № 1. С. 5-10.

5. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти

(Державного стандарту дошкільної освіти. 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>

6. Парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом». Київ : Видавництво «Алатон», 2016. 32 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/programi/1.pdf>

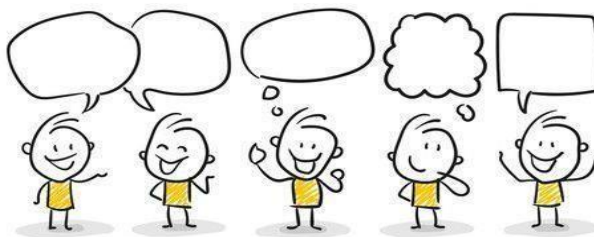
7. Пахомова, Н. Г., Баранець, І. В. Формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку: теорія і сучасна практика. *Імідж сучасного педагога*. 2020. №4 (193). С. 60-66.

8. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 152 с.

9. Рогальська-Яблонська І. П. Компетентнісний підхід як основа формування соціально-комунікативної компетентності особистості у дошкільному дитинстві. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2016. № 2. С. 204-211.

План

1. Поняття спілкування і комунікації та їх ознаки.
2. Критерії сформованості комунікативної потреби у дітей.
3. Становлення та розвиток форм спілкування у дітей дошкільного віку.
4. Характеристика форм спілкування дітей з однолітками.
5. Характеристика ознак комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

Поняття спілкування і комунікації та їх ознаки

«Спілкування» – «взаємні стосунки», «діловий, дружній зв'язок». **Комунікація** – «спілкування, передавання інформації». **Спілкування** – безпосередній міжособистісний контакт, під час якого відбувається обмін індивідуально-особистісним змістом, зумовлений потребою людини у спілкуванні і комунікації, як процес передавання і отримання інформації безпосередньо або опосередковано через засоби масової інформації, спонукальним мотивом якого є пізнавальна потреба.

Становлення та розвиток форм спілкування у дітей дошкільного віку

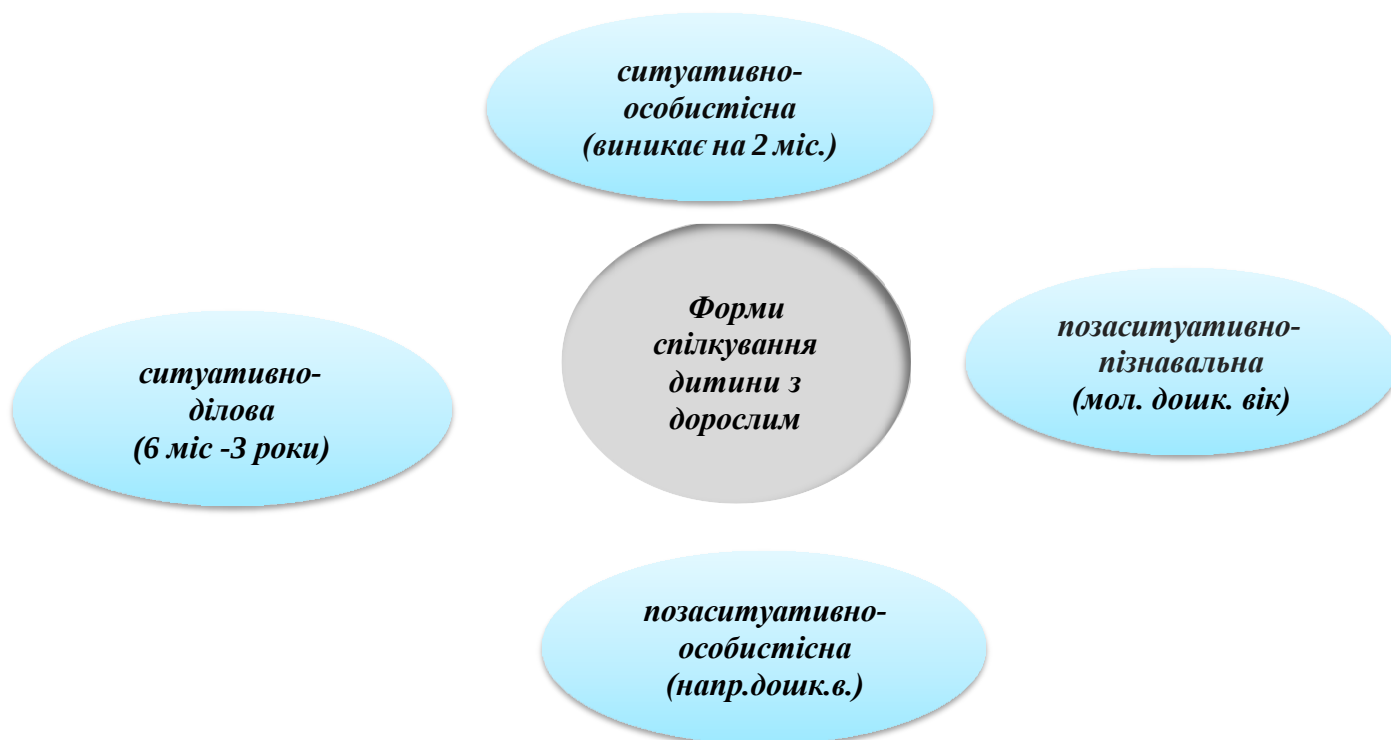

Рис.1. Форми спілкування дитини з дорослим
Характеристика форм спілкування дітей з однолітками

Рис.3. Форми спілкування дітей з однолітками

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягають відмінні ознаки спілкування і комунікації?
2. Охарактеризувати мовлення дитини із позаситуативно-пізнавальною формою спілкування.
3. Яка особливість ознак комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей у залежності від віку?
4. Які етапи проходить становлення і розвиток мовленнєвого спілкування у дітей дошкільного віку?
5. Назвати критерії сформованості комунікативної потреби у дітей.

6. В якому віці виникає емоційно-практична форма спілкування?

Питання для рефлексії

- Яке значення мають знання про розвиток мовленнєвого спілкування для формування вашої професійної компетентності?
- Які власні висновки ви зробили щодо значення мовленнєвого спілкування для формування особистості дитини?
- Що у лекції є для вас найбільш цінним і чому?
- Над чим би ви хотіли замислитися глибше після вивчення цієї теми?
- Чому саме мовленнєве спілкування вважається провідним засобом соціалізації дитини дошкільного віку?
- Які форми спілкування дітей запам'ятали та чим вони відрізняються між собою?
- Чим відрізняється зміст і характер спілкування дітей з дорослими та з однолітками (у площині «дитина-дорослий» та «дитина-дитина»)?

Семінарське заняття

Тема. Комунікативна спрямованість навчання дітей рідної мови.

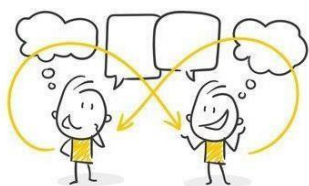
Мета. Розкрити сутність поняття комунікативної компетентності, зміст комунікативно-мовленнєвої діяльності; визначити основні ознаки комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей; охарактеризувати типові форми спілкування дітей дошкільного віку та їх значення у мовленнєвому розвитку. Формувати у дітей уміння продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання.

Ключові слова: ситуативно-ділова форма, позаситуативно-пізнавальна форма, позаситуативно-особистісна, позаситуативно-пізнавальна форма; комунікативно-мовленнєві вміння, комунікативно-мовленнєва діяльність, комунікативна потреба.

План заняття

Питання для обговорення

1. Сутність ключових понять: комунікативно-мовленнєві вміння, комунікативно-мовленнєва діяльність, комунікативно-мовленнєві дії.
2. Становлення та розвиток форм спілкування у дітей дошкільного віку.
3. Поняття комунікативної компетентності (за БКДО).
4. Складники культури мовленнєвого спілкування.
5. Організація професійно-мовленнєвого спілкування вихователя з дітьми.
6. Ознаки комунікативно-мовленнєвого

розвитку дітей дошкільного віку та їх характеристика (за Т. Піроженко).

Робота у підгрупах

Уявіть себе у ролі модераторів, учасників дискусії. Які проблемні питання ви поставили б учасникам дискусії?

Алгоритм дискусії

- формулювання проблеми (вибір питання для обговорення); виокремлення проблемних запитань для учасників (наприклад: яке значення мають взаємини та спілкування з однолітками для адаптації дитини в закладі дошкільної освіти, в майбутньому – під час навчання в школі? До чого призводять труднощі в спілкуванні з однолітками?);
- об'єднання учасників в підгрупу, розробка варіанту вирішення проблеми;
- вибір модератора, який буде представляти підгрупу в процесі діалогу;
- вироблення загальної точки зору щодо проблеми;
- висловлення думок та обстоювання позиції представниками кожної групи; використання «Прес» методу: висловлення думки почати зі слів (я вважаю, що); пояснити чому; аргументувати власну точку зору, навести приклади; узагальнити думки (отже, таким чином)
- рефлексія та самооцінка власних досягнень, оцінювання ефективності спілкування та комунікації.

Завдання (на вибір)

1. Презентувати мовленнєві висловлювання, що сприяють підвищенню культури спілкування з дітьми дошкільного віку.

2. **ІЗ.** Проаналізувати ігри комунікативної спрямованості у «Методичному посібнику до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом» с. 27-32

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/programi/2.pdf>

Обрати ігри, які на вашу думку, найкраще сприяють комунікативній взаємодії дітей дошкільного віку.

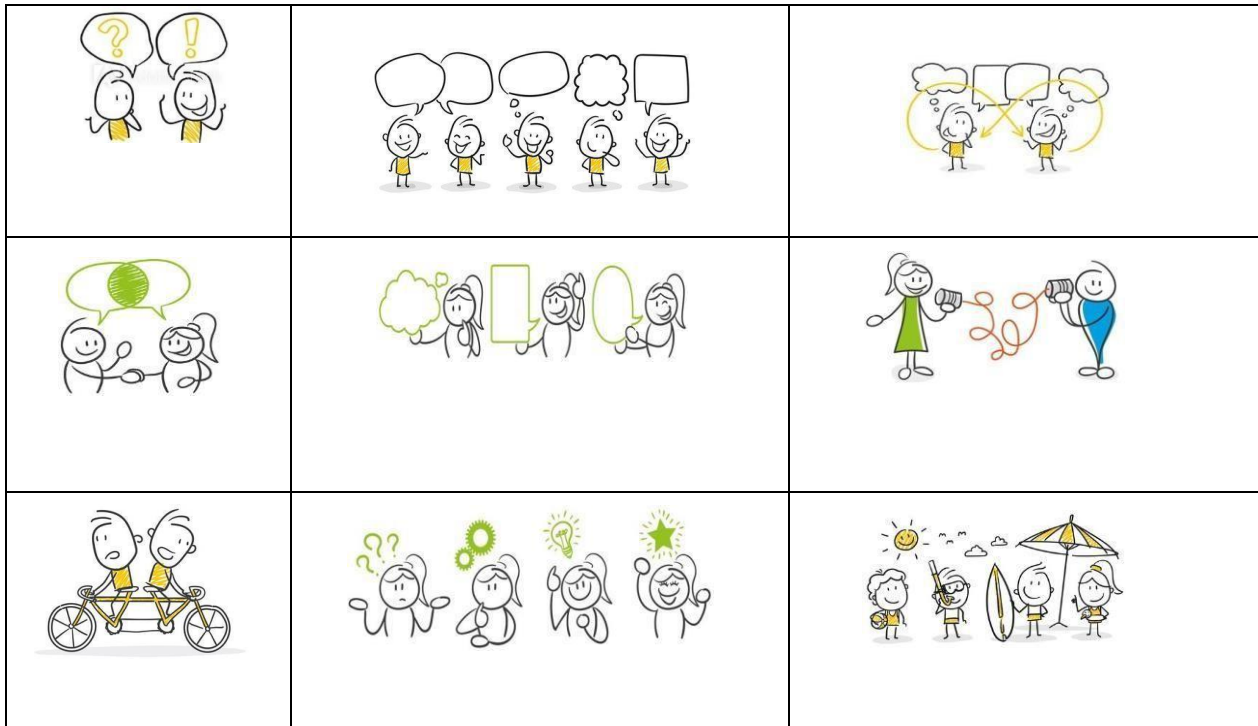
3. Прочитати завдання (кадр № 4) розвивального тренінгу «Мультибус» у «Методичному посібнику до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом».

4. Проаналізувати подане завдання з точки зору формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку (БКДО: здатність підтримувати партнерські стосунки, заявляти про свої наміри та бажання;

емоційно-ціннісне ставлення: враховувати інтереси інших, діяти злагоджено та ін.);

5. Підготувати комплексне мовленнєве заняття (комунікативна мета передбачає завдання з розвитку зв'язного мовлення: діалогічного чи монологічного).

6. Скористайтеся скетчами до теми

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Луценко І. Спілкуємося на рівних: організація комунікативно - мовленнєвої діяльності дошкільнят на засадах дитиноцентризму. *Дошкільне виховання*. 2015. № 1. С. 5-10.

10. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 152 с.

11. Піроженко Т. О. Методичний посібник до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом» / Т. О. Піроженко, О. Ю. Хартман, К. В. Палієнко, М. В. Павленко. Київ : Алатон, 2016. 112 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/programi/2.pdf>

12. Sketches URL: <https://www.tayasui.com/sketches/>

Лекція

Тема. Навчально-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку. Структура та види.

Мета. Формувати знання про мовленнєву та навчально-мовленнєву діяльність, уміння працювати з джерелами навчальної та наукової інформації. Розвивати вміння аналізувати й узагальнювати теоретичний матеріал, сприяти усвідомленню ролі мовленнєвої діяльності як ключового компонента освітнього процесу, що забезпечує всебічний розвиток особистості дитини. *ПР*

15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти. Сприяти формуванню усвідомленого ставлення студентів до майбутньої професійно-мовленнєвої діяльності шляхом розвитку рефлексивного мислення.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, навчально-мовленнєва діяльність, мовленнєва діяльність, мовленнєві дії, мовленнєві операції, мовленнєвий акт, мовленнєва ситуація; говоріння, слухання, читання, письмо.

Література

1. Горопаха Н. М., Маліновська Н. В. Особливості мотивів навчально-мовленнєвої діяльності старших дошкільників. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України* /за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 35. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. С. 119-129.

2. Маліновська Н. В. Навчально-мовленнєва діяльність старших дошкільників: мотиваційний компонент. *Психологія: реальність і перспективи: Зб.наук.пр. Вип.7.* Упоряд. Р.В.Павелків; ред.кол.: Р.В.Павелків, В.І.Безлюдна, Н.В.Корчакова. Рівне: РДГУ, 2016. С.145-149.

3. Калмикова Л. О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностично-розвивальний комплекс: навч.-метод. посіб. К.: Видавничий Дім «Слово». 2016. 384 с.

План

1. Поняття пізнавальної діяльності.
2. Структура мовленнєвої діяльності.
3. Види мовленнєвої діяльності.
4. Характеристика навчально-мовленнєвої пізнавальної діяльності.
5. Структура навчально-мовленнєвої діяльності.

Структура мовленнєвої діяльності.

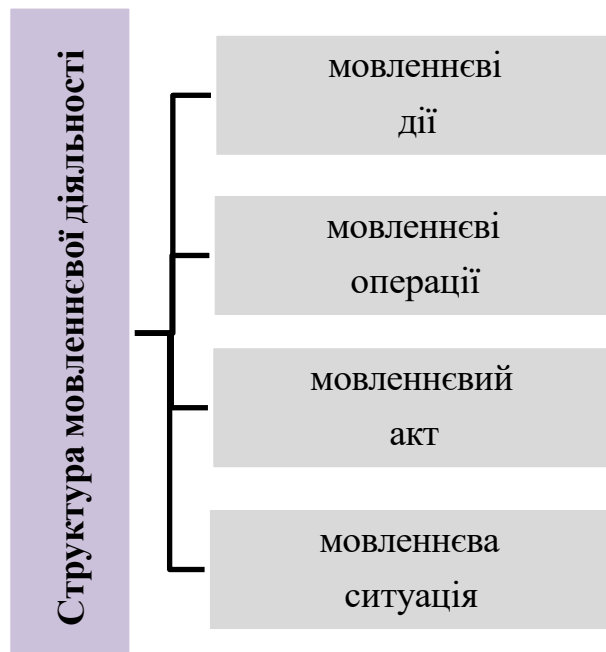

Рис.1. Структура мовленнєвої діяльності
Види мовленнєвої діяльності

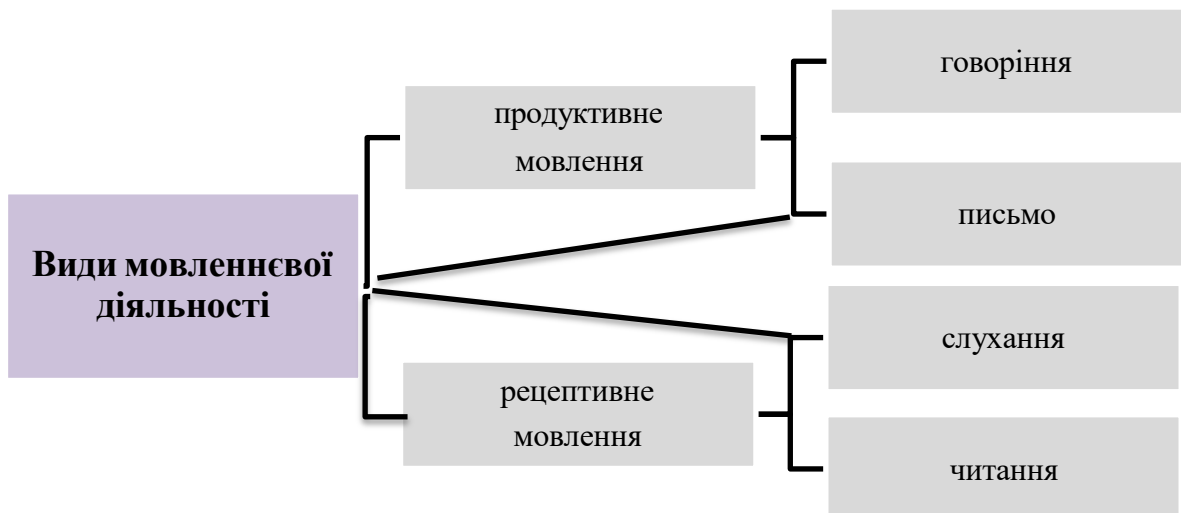

Рис.2. Види мовленнєвої діяльності

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. Дайте визначення навчально-мовленнєвої діяльності.
2. Які функції у процесі навчання виконують мовленнєві ситуації?
3. Які складові входять до структури навчально-мовленнєвої діяльності?
4. Назвіть структурні компоненти мовленнєвої діяльності.
5. На які види і типи поділяють мовленнєві ситуації?
6. Чим відрізняється мовленнєва діяльність від навчально-мовленнєвої?
 - Які труднощі у формуванні мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку можуть виникати?
 - Як можна застосувати отримані знання у власній професійній діяльності?

- *Що з теми лекції потребує подальшого опрацювання?*

Лекція

Тема. Мета, завдання, зміст, засоби розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови.

Мета. Розкрити завдання та зміст цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення дітей дошкільного віку, особливості навчання рідної мови відповідно до вимог Державного стандарту дошкільної освіти. Формувати знання про сутність компетентнісного підходу до мовленнєвого розвитку дітей. *ПР 4. Розуміти і визначати завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми.*

Ключові слова: мовленнєва компетентність, мовленнєвий розвиток, навчання мови, мовленнєве виховання, напрями роботи з розвитку мовлення.

Основна література

1. Державний стандарт дошкільної освіти (нова редакція 2021) URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Baz_ovocho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
3. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напрямку підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.
4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В.М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
5. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» (затверджений наказом Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 року № 755-21). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
6. Проект Державного стандарту дошкільної освіти <https://mon.gov.ua/news/mon-proponuie-dlia-hromadskoho-obhovorennia-proiekt-derzhavnoho-standartu-zakladiv-doshkilnoi-osvity>
7. Козак Л. В. Характеристика сучасних форм організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. *Інноватика у вихованні*. 2020. № 12. С. 49-57.

8. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти. 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>)

План та організаційна структура лекції

1. Зміст процесу формування мовлення дітей.
2. Завдання з розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови
3. Змістова характеристика мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку.
4. Засоби розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

1. Зміст процесу формування мовлення дітей

Структурні компоненти процесу формування мовлення дітей

 Розвиток мовлення – цілеспрямоване формування в дітей певних мовленнєвих навичок та вмінь (правильної звуковимови, доречного добору або поєднання слів та інших мовних і позамовних засобів, використання слів у певній граматичній формі тощо), які забезпечують функціонування процесу мовлення відповідно до мовних форм.

 Навчання мови – процес формування на основі елементарних знань та уявлень про мову й мовлення, мовленнєвої компетентності та розвиток чуття мови.

 Мовленнєве виховання пов'язане з вихованням у дітей дошкільного віку любові, шанобливого ставлення до рідної мови; виховання прагнення розмовляти рідною мовою.

2. Завдання з розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови

Виховання звукової культури мовлення; розвиток словника: формування граматичної правильності мовлення; розвиток зв'язного мовлення: діалогічного та монологічного мовлення Формування елементарного усвідомлення явищ мови та мовлення.

Триєдина мета цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення

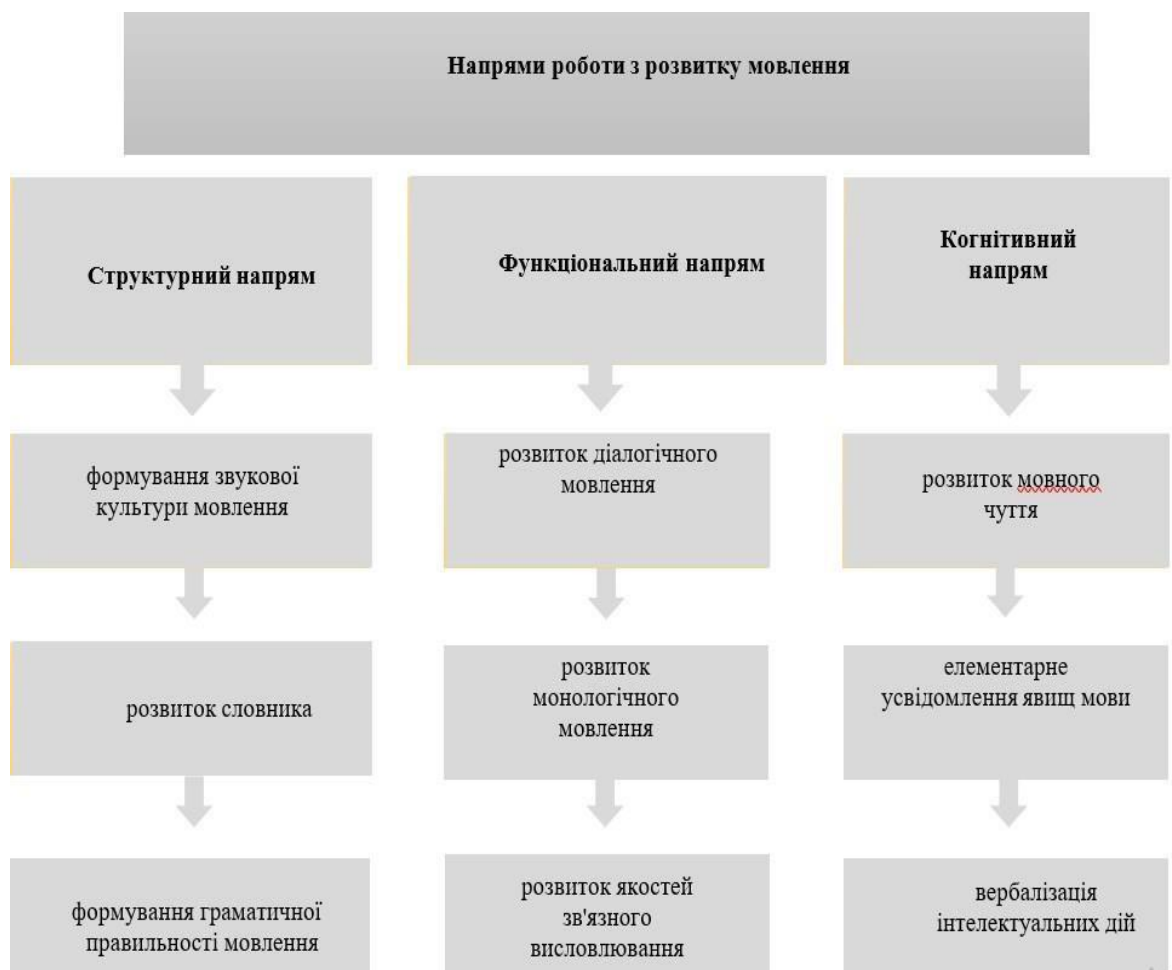

Рис.1. Триєдина мета цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення

3. Змістова характеристика

мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку

Мовленнєва компетентність – це здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Мовленнєва компетентність об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність і взаємозумовленість.

Державний стандарт дошкільної освіти URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає триєдина мета цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення дітей у дошкільному закладі?
2. У чому полягають основні завдання формування граматичної правильності мовлення дітей дошкільного віку?
3. Чому провідним завданням у дошкільному дитинстві є розвиток зв'язного мовлення?
4. Яка роль батьків у процесі формування мовлення дитини?

5. *Як компетентнісний підхід впливає на організацію навчання рідної мови дітей?*

Практичне заняття

Тема. Завдання, зміст, засоби навчання дітей рідної мови в контексті компетентнісного підходу.

Мета. Розкрити завдання з розвитку мовлення, зміст напрямку «Мовлення дитини» відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти. Формувати вміння ефективно використовувати в професійній діяльності інформаційно-комунікаційні технології й орієнтуватись в інформаційному просторі. Розуміти завдання, зміст і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі.

Опорні поняття: мовленнєва компетентність; складники: фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний; полілог, структурно-синтаксична схема.

План заняття

Питання для обговорення

1. Дати змістову характеристику мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку з точки зору комплексного підходу до реалізації завдань мовленнєвого розвитку дітей.

2. Вказати засоби формування мовленнєвої компетентності дітей (Методичні рекомендації БКДО).

3. Розкрити завдання, зміст з розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови (за освітніми програмами).

4. Дати визначення понять: розвиток мовлення; навчання мови; мовленнєве виховання.

5. Назвати засоби розвитку мовлення дітей та охарактеризувати їх.

6. Охарактеризувати вимоги до мовлення вихователя. Розкрити вплив мовлення вихователя на мовленнєвий розвиток дітей.

ІЗ. Завдання на вибір. Компетентнісний підхід до розвитку мовлення і навчання дітей дошкільного віку рідної мови:

- підготувати прес-реліз (інформ-дайджест) «Мовлення дитини» за матеріалами Державного стандарту дошкільної освіти, журналу «Дошкільне виховання» № 3, 2021.

https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/05/11/Dv_2021-03-Gavrysh.pdf;

- за матеріалами Проєкту Державного стандарту дошкільної освіти <https://mon.gov.ua/news/mon-proponuie-dlia-hromadskoho-obhovorennia-proiekt-derzhavnoho-standartu-zakladiv-doshkilnoi-osvity>

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти.

URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redakt_siyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

9. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». К. Слово, 2019. 384 с.

3. Гавриш Н. Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. № 3, 2021.

URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/05/11/Dv_2021-03-Gavrysh.pdf

4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditei>

5. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти. 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>

6. Настанови від авторів Базового компонента дошкільної освіти

URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/868347>

7. Фрагмент вебінару «Новий Базовий компонент дошкільної освіти

URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=447070849834658>

Лекція

Тема. Форми, методи та прийоми навчання дітей рідної мови.

Мета. *ПР 1 Розуміти і визначати організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку. Формувати у здобувачів освіти цілісні знання щодо сучасних форм і методів роботи з розвитку мовлення дітей дошкільного віку, уміння застосовувати знання у практичних ситуаціях під час планування та проведення мовленнєвих занять у різних вікових групах. Розвивати критичне та аналітичне мислення. Стимулювати рефлексію студентів щодо майбутньої професійно-мовленнєвої діяльності.*

Ключові слова: форми роботи, типи занять: фронтальні, групові, індивідуально-групові, індивідуальні; види занять: комплексні, тематичні, комбіновані, інтегровані, контрольні; методи навчання, прийоми навчання.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
4. Дудник Н., Карпенко О., Свйонтик О. Сучасні технології дошкільного виховання : навчальний посібник для студентів другого (магістерського) рівня освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 2023. 300 с.
5. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В.М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
6. Крутій К. Сучасне заняття та освітні ситуації. *«Дошкільне виховання»*. 2016. № 9. С. 6-10.
7. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти. 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>
8. Романюк І., Бороздіна. О. Інтегроване заняття: поняття, особливості змісту та структури. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 5. С.13-21.
9. URL: https://www.youtube.com/watch?v=z_IR64WXYFg&t=559s

План

1. Форми роботи з розвитку мовлення у закладі дошкільної освіти.
2. Заняття – форма навчання дітей рідної мови. Класифікація видів занять з розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови.
3. Дидактичні вимоги до організації та проведення мовленнєвих занять.

4. Організація та проведення занять з рідної мови в різних вікових групах закладу дошкільної освіти.

6. Класифікація методів та прийомів навчання дітей рідної мови.

7. Інноваційні методи і технології навчання.

1. Форми роботи з розвитку мовлення у закладі дошкільної освіти.

Форма навчання – це спеціально організована діяльність вихователя і дітей, що відбувається в установленому порядку та в певному режимі і залежить від кількості тих, кого навчають (індивідуальна, групова, колективна, фронтальна), часу (коли навчають), місця й порядку його здійснення.

Розвиток мовлення дітей у закладі дошкільної освіти здійснюється за двома формами – на організованих заняттях і в повсякденному житті.

Класифікація видів занять з розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови

Види мовленнєвих занять (залежно від структури)					
Тематичне заняття - присвячене одному мовленнєвому розділу; - проводиться на четвертому тижні	Контрольне заняття - проводиться з метою перевірки сформованості мовленнєвих вмінь і навичок; - періодичність-1 раз на квартал	Комплексне заняття - проводиться 1 раз на тиждень упродовж перших трьох тижнів кожного місяця; - складається із трьох частин (зв'язне мовлення, словник, звукова культура мови, граматика)			
		I-й тиждень 1.Зв'язне мовлення. 2.Словник. 3.Звукова культура мови.	II-й тиждень 1.Зв'язне мовлення. 2.Словник. 3.Граматики.	III-й тиждень 1.Зв'язне мовлення. 2.Звукова культура мови. 3.Граматики.	
Комбіновані (ознайомл. з довкіллям) Складається з кількох взаємопов'язаних частин		Інтегровані (ознайомл. з довкіллям) Складається з окремих частин, не пов'язаних між собою			
Типи занять (за організацією дітей)					
Фронтальні заняття (всією групою)	Групові заняття (до 15 дітей)	Індивідуально-групові (до 8 дітей)		Індивідуальні заняття (1-4 дитини)	
За дидактичною метою					
Виклад нового матеріалу	Закріплення знань, умінь, навичок	Систематизація і узагальнення пройденого матеріалу	Комбіновані заняття		Контрольні заняття
Вимоги до проведення мовленнєвих занять (за А.М. Богуш)					
Ретельна підготовка до заняття,	Оптимальна інтенсивність мовленнєвого	Виховний характер заняття	Емоційний характер заняття	Максим. мовл. активність	Максимальне використання ігрових

визначення його змісту, прийомів навчання	навантаження			дітей на занятті	прийомів навчання
Поєднання колективного характеру заняття з індивідуальним підходом	Невимушеність і розкутість дітей на занятті	Взаємозв'язок із заняттями з інших розділів програми	Поєднання фронтальних форм роботи з індивід. та груповими	Правильна організація залежить від конкретних завдань і змісту	

Класифікація методів і прийомів навчання дітей рідної мови

Методи навчання – це способи спільної діяльності вихователя і дітей, спрямовані на розв'язання завдань розвитку мовлення.

Класифікують методи навчання за такими ознаками: ***за характером керівництва розумовою діяльністю*** (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький); ***за джерелом знань*** (наочні, словесні, практичні); ***за напрямом діяльності*** (практичні, практико-теоретичні, теоретичні).

Практичні методи: словесні дидактичні вправи, ігрові методи, елементарні досліди й моделювання. ***Практичні методи мають ігровий характер.*** До них належать дидактичні ігри, наочні ігри-заняття, ігри-інсценівки. Одним із компонентів ігрового методу є уявлювана ігрова ситуація.

Практичними методами є наочні ігри-заняття етичного характеру. Різновид ігрового методу є *автодидактична гра*, в якій усі дії дітей можна регулювати ігровими завданнями й ігровими правилами. На заняттях з навчання грамоти, розвитку зв'язного мовлення використовують *моделювання як наочно-практичний метод*.

Рис. 1. Словесні методи навчання

Рис. 2. Наочні методи навчання

Прийом – це елемент, складова частина методу. Вони поділяються на наочні, словесні та ігрові.

Словесні прийоми: мовленнєвий зразок, запитання, пояснення, вказівка, оцінювання дитячого мовлення.

Наочні прийоми – показ картинки, іграшки, предмета, руху або дії, артикуляції звуків.

Ігрові прийоми: створення ігрової ситуації, виконання ігрових дій, звуконаслідування, загадкова інтонація голосу, використання жартів.

До інноваційних методів і технологій навчання дітей рідної мови, розвитку креативного, творчого мовлення дітей належать такі:

- метод проєктів;
- метод розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ);
- метод символів – схематичне відображення реальної дійсності;
- моделювання;
- мнемотехніка (мнемоніка) – мистецтво запам'ятовування

за допомогою знаків, рисунків, малюнків, картинок;

- STREAM-освіта «Стежинки у Всесвіт» (мандрівка до країни слів).

Запитання для самоконтролю та рефлексії

1. Назвати форми роботи з розвитку мовлення у закладі дошкільної освіти.
2. Визначити види занять з навчання рідної мови в залежності від дидактичної мети, структури та участі дітей.
3. Які форми роботи з розвитку мовлення використовуються у різних вікових групах у вільний від занять час? Наведіть приклади (для певної вікової групи).
4. У чому полягає взаємозалежність і взаємозв'язок методів навчання рідної мови?
5. Які форми навчання дітей рідної мови, на вашу думку, є найбільш ефективними?
6. У чому полягає відмінність між методами та прийомами навчання дітей рідної мови?
7. Чому вибір методів залежить від вікових особливостей дітей?
8. Які дидактичні вимоги до організації мовленнєвих занять у закладі дошкільної освіти є визначальними?

Практичне заняття

Тема. Характеристика форм, методів та прийомів навчання дітей рідної мови в закладі дошкільної освіти.

Мета. Формувати уміння застосовувати знання у практичних ситуаціях, здатність до інноваційної діяльності, критичного мислення, творчого пошуку та до презентації результатів своєї професійної діяльності. Розуміти і визначати завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі. Систематизувати знання щодо форм, методів та прийомів навчання дітей рідної мови.

Опорні поняття: типи занять: фронтальні, групові, індивідуально-групові, індивідуальні; види: комплексні, тематичні, комбіновані, інтегровані, контрольні.

План заняття

Питання для обговорення

- Які форми роботи з розвитку мовлення дітей використовуються у закладі дошкільної освіти?
- Як класифікуються заняття з розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови в умовах ЗДО?
- Які дидактичні вимоги висуваються до підготовки та проведення мовленнєвих занять у закладі дошкільної освіти?
- У чому полягають особливості організації та проведення занять з рідної мови для дітей різних вікових груп?
- Які методи та прийоми навчання рідної мови застосовуються у роботі з дітьми? Як вони класифікуються?

Робота в підгрупах

Практичні завдання

1. Прочитати подані конспекти занять (на вибір). Проаналізувати їх структуру та відповідність існуючій класифікації занять (типи та види).

<http://ukrdeti.com/listopad-iv-tizhden-tema-pori-roku-osin/>

<http://ukrdeti.com/gruden-i-tizhden-tema-lis-dereva-kushhi-yagodi/>

<http://ukrdeti.com/veresen-iv-tizhden-tema-najdorozhcha-u-sviti-ukra%20%97na/>

https://books.google.com.ua/books?id=4XNLCxz_2dYC&pg=PA25&hl=ru&source=gbp_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false (старша група, с. 25-27)

2. Здійснити аналіз занять, визначити відповідність змісту занять освітній програмі «Дитина».

3. Визначити методи та прийоми, використані на занятті, їх ефективність.

Модифікувати заняття (одне на вибір). Подати власні пропозиції щодо вибору методів та прийомів, внести зміни, доповнення до структури заняття.

- **Показати та пояснити** відмінності у доборі завдань для дітей молодшої та старшої вікових груп.
- **Встановити** взаємозв'язок та взаємозалежність методів і прийомів, використаних на занятті.
- **Довести:** ефективність методів навчання залежить від їх комплексного застосування.

- **Пояснити**, яким чином використання візуальних, мультимедійних або інтерактивних матеріалів відповідає дидактичним вимогам до занять?

- **Розкрити** значення інноваційних підходів для ефективного мовленнєвого розвитку дітей
- **Пояснити**, у чому переваги інтегрованих занять над класичними заняттями
- **Пояснити**, як забезпечити мовленнєву активність усіх дітей під час заняття?

**Представлення результатів роботи,
обмін інформацією, ідеями, аргументами!**

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
2. Березовська Л. І. Інформаційно-цифрова компетентність як складник професійної майстерності сучасного вихователя закладу дошкільної освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 78. С. 150-155.
3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
4. Крутій К. На зміну заняттю – освітні ситуації? Збережено найкраще і підемо далі. *Дошкільне виховання*. 2016. № 9. С. 6–10. URL: http://ukrdeti.com/wp-content/uploads/2022/02/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96-%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%A1%D1%82.%D0%9A.%D0%9A%D1%80%D1%83%D1%82%D1%96%D0%B9_2016._9.pdf
5. Левковська Г. Формуємо життєву компетентність дошкільників під час інтегрованих занять. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. №5. С. 22-27.
6. Методи та прийоми формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eHQbrYEtp0>
7. Заняття з розвитку мовлення (старша група) URL: https://www.youtube.com/watch?v=z_IR64WXYFg&t=844s
8. Ніколенко С. В. Мій конспект. 5-й рік життя. Весна. Харків: ВГ «Основа», 2018. 248 с.

9. Тарасова О. С. Мій конспект. 6-й рік життя. Зима. Харків: ВГ «Основа», 2018. 208 с.

10. Ємчик О. Г. Інформаційні технології у дошкільній освіті : навчально-методичний посібник. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 200 с.

Лекція

Тема. Методика розвитку мовлення дітей раннього віку.

Мета. Формувати у здобувачів освіти знання про зміст та форми роботи з розвитку мовлення дітей раннього віку. *ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.* Розкрити особливості організації та проведення ігор-занять із розвитку мовлення; націлити на творче застосування методів і прийомів розвитку мовлення відповідно до вікових можливостей дітей. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

Ключові слова: розуміння мовлення дорослих, розвиток мовленнєвих узагальнень, показ з називанням, показ предмета в дії, ігрові прийоми, збагачення словникового запасу, наслідування, вдосконалення звуковимови.

Література

1. Богуш А.М., Маліновська Н. В. Методика розвитку мовлення і навчання рідної мови дітей раннього віку: навчально-методичний посібник. Вид.3-ге. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2019. 392 с.

2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

3. Богуш, А. М., Маліновська Н. В. Методика розвитку мовлення і навчання рідної мови дітей раннього віку : навч.-методичний посібник : до програми «Оберіг». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 388 с.

4. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

5. Платонова С. О. Розвиток мовлення дітей раннього віку: з використанням інноваційних технологій у процесі організації життєдіяльності. *Дошкільний навчальний заклад.* 2013. № 5. С. 2-15.

6. Маліновська Н. В. Розвиток мовлення дітей раннього віку засобами фольклору. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна». Київ: Університет «Україна», 2015. №11. 165 с. С.11-14.

План

- Особливості становлення і розвитку мовлення дітей першого року життя.
- Зміст та форми роботи з розвитку мовлення дітей другого року життя.
- Зміст та форми роботи з розвитку мовлення дітей третього року життя.
- Особливості підготовки і проведення індивідуально-групових та підгрупових занять з дітьми другого і третього років життя.

Зміст та форми роботи з розвитку мовлення дітей другого року життя

Напрями розвитку мовлення дітей другого року життя: розвиток розуміння мовлення; вправлення дітей у звуконаслідуванні й наслідуванні слів, фраз; розвиток активного мовлення.

*Види занять з розвитку мовлення
і розширення орієнтування в довкіллі з дітьми другого року життя*

Показ предметів з називанням	Показ предметів у дії	Організовані спостереження за живими об'єктами і транспортом
Показ інсценівок. Ігри із звуконаслідуванням	Заняття з картинками	Читання забавлянок, віршів

Рис. 1. Зміст та форми роботи з розвитку мовлення дітей другого року життя

Рис. 2. Форми роботи з розвитку мовлення дітей третього року життя

Запитання для самоконтролю та рефлексії

1. У чому полягає вплив емоційного спілкування дорослого з дитиною в ранньому віці для становлення і розвитку її мовлення?
2. Назвіть характерні ознаки становлення і розвитку спілкування у першому та другому півріччі з дітьми першого року життя.
3. Чому необхідно враховувати етап розвитку мовлення дітей першого року життя для організації певного виду занять?
4. Назвіть форми роботи з дітьми другого року життя для збагачення словникового запасу та розвитку активного мовлення.
5. Назвіть основну форму навчання дітей раннього віку.
6. Які завдання з розвитку мовлення дітей третього року життя реалізуються на заняттях?
7. Чому саме гра є провідною формою організації роботи з розвитку мовлення дітей раннього віку?
8. Які методи та прийоми ви вважаєте найбільш ефективними для стимулювання мовленнєвої активності дітей?

Практичне заняття

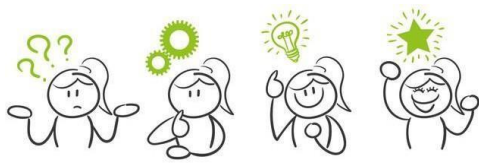
Тема. Методи та прийоми розвитку мовлення дітей раннього віку.

Мета. Поглибити знання щодо особливостей організації та проведення занять з розвитку мовлення в групах дітей раннього віку. Формувати уміння до розвитку у дітей раннього і дошкільного віку мовлення як засобу спілкування і взаємодії з однолітками і дорослими; застосовувати знання у практичних ситуаціях. Оволодівати прийомами розвитку мовлення дітей, умінням складати, аналізувати конспекти ігор-занять, добирати і виготовляти дидактичний матеріал, моделювати ігрові ситуації.

Ключові слова: розуміння мовлення дорослих, розвиток мовленнєвих узагальнень, показ з називанням, показ предмета в дії, ігрові прийоми.

План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми

Поміркуйте

- Дискусійним залишається питання виникнення і тривалості стадії белькотання. Одні вчені стверджують, що

белькотання з'являється у 2-3 місяці, інші – в 5-6 місяців. Також вважають, що воно воно з'являється до 7-8,5 місяця, а з 8,5-9,5 місяця у дітей виникає «модульоване белькотання».

Яка ваша думка щодо стадії белькотання? Чи виконує воно функцію спілкування? Знайдіть та опишіть різні погляди з цього питання у науково-педагогічній літературі.

- Дослідники вважають, що з белькотання починається власне активне мовлення дітей.

Подискутуйте! Чи згодні ви з цією думкою? Поясніть чому?

- Назвати коли виникає стадія «співучого гулення»? Виділити її характерні особливості.

• На основі спеціальних досліджень доведено залежність розвитку активного мовлення дітей від розвитку дрібних м'язів пальців руки: чим краще розвинені м'язи пальців, зокрема вказівного, тим швидше дитина почне говорити. Аргументуйте чому? В якому віці потрібно стимулювати розвиток дрібних м'язів пальців руки? Випишіть художні тексти, ігри-заняття для розвитку м'язів пальців руки.

- Особливості становлення і розвитку мовлення дітей другого року життя. Напрями розвитку мовлення дітей другого року життя.

- Зміст та форми роботи з розвитку мовлення дітей третього року життя. Види ігор-занять.

Практичні завдання

1. Ознайомитись з конспектами ігор-занять. Проаналізувати подані конспекти ігор-занять (два на вибір), вказати методичні прийоми розвитку розуміння мовлення у дітей; стимулювання вимови звуків, слів, речень, формування узагальнень, розвитку граматичних навичок вживання 2-3хслівних речень.

2. Підібрати забавлянки, вірші, оповідання для дітей третього року; наочний демонстраційний та роздавальний матеріал до занять; дібрати предметні картинки та запитання до них; розробити запитання за сюжетною картинкою.

3. На основі дібраного матеріалу підготувати конспекти ігор-занять з розвитку мовлення дітей третього року.

4. Змодельовати фрагмент заняття за попередньо складеними конспектами.

Література

1. Богуш, А. М., Маліновська Н. В. Методика розвитку мовлення і навчання рідної мови дітей раннього віку : навч.-методичний посібник : до програми «Оберіг». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 388 с.
2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г.В. Беленькая, О.Л. Богінч, В.М.Ветлугіна; наук. ред. Г.В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
3. Заняття з розвитку мовлення для дітей раннього віку «Допоможемо звірятам» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IWJAGXCOudI>
4. Заняття з розвитку мовлення для дітей раннього віку «Транспорт» URL: https://www.youtube.com/watch?v=thDOyqes_d
5. Забавлянка «Дощик» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uUUMYNtN4Xg>
9. Корендо Р. Я., Сітова С. В., Ємашова О. В. Конспекти інтегрованих занять. Ранній вік. Осінь. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 128 с.
10. Корендо Р. Я., Сітова С. В., Ємашова О. В. Конспекти інтегрованих занять. Ранній вік. Зима. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 112 с.

Лекція

Тема. Методика виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку.

Мета. Охарактеризувати компоненти виховання звукової культури мовлення. Формувати у здобувачів освіти знання щодо завдань, змісту, форм, методів виховання звукової культури мовлення, що використовуються в роботі з дітьми; розвивати уміння формувати власну аргументовану позицію щодо дискусійних питань. *ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми; ПР 15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти. Активізувати пізнавальну діяльність студентів, стимулювати взаємодію здобувачів освіти шляхом рефлексії.*

Ключові слова: фонетична правильність мовлення: артикуляція, дикція, орфоепічна правильність мовлення, артикуляція звуків, мовленнєве дихання, сила голосу, висота, тембр, темп, ритм мовлення, фонематичний слух, засоби інтонаційної виразності; дидактичні ігри, дидактичні вправи, розповіді із звуконаслідування; прийоми навчання: показ артикуляції звуків, імітація

правильної звуковимови, зразок мовлення вихователя, відображене та сумісне мовлення, доручення та ігрові прийоми.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
3. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.
4. Березовська Л.І., Фаїна В. Удосконалення звукової культури мовлення дітей дошкільного віку засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молод. вчен. Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 52. Т 1. С. 235-241.
5. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г.В. Беленькая, О.Л. Богінч, В.М.Ветлугіна; наук. ред. Г.В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
6. Попова І. І. Виховання звукової культури мовлення молодших дошкільників засобами методу кейс-технології. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 57. Т. 2. 2023. С. 195-200.
7. Норкіна О. Особливості використання кейс-технології у роботі з дітьми дошкільного віку. *Інноваційні технології в дошкільній освіті: м-ли в міжнар. наук.-практ. конф. (14-15 квітня)*. Переяслав-Хмельницький, 2022. С. 75-79

План та організаційна структура лекції

1. Поняття звукової культури мовлення.
2. Індивідуальна перевірка звукової культури мовлення дітей.
3. Класифікація методів і прийомів виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку.
4. Методика виховання звукової культури мовлення дітей на заняттях в різних вікових групах.

Дискусійні питання

Методи та прийоми виховання звукової культури мовлення

дітей з особливими освітніми потребами

1. Які методи є найбільш ефективними у вихованні звукової культури мовлення дітей з особливими освітніми потребами?

2. Які прийоми допомагають активізувати мовленнєву діяльність дітей з ООП у процесі формування правильної звуковимови?

3. Яку роль відіграє співпраця вихователя, логопеда та асистента педагога у формуванні правильної звуковимови дітей?

4. У чому полягає значення індивідуалізації під час виховання звукової культури мовлення?

5. Як дидактичні ігри сприяють вихованню звукової культури у дітей з різними мовленнєвими потребами?

6. Які труднощі виникають у педагогів під час організації інклюзивного освітнього середовища для розвитку звукової культури мовлення та як їх можна подолати?

7. Як батьки можуть бути залучені до процесу виховання звукової культури мовлення у дітей з особливими потребами?

Звукова культура мовлення – складова загальної мовленнєвої культури людини, яка охоплює фонетичну правильність мовлення (сприймання і розрізнення фонем на слух, артикуляцію звуків; звуковимову) і загальні мовленнєві навички (дикцію, темп і ритм мовлення, тембр, силу голосу, наголос, дихання, орфоепічну правильність мовлення).

Поняття звукової культури мови складають такі компоненти: чітка артикуляція звуків мови, фонетична та орфоепічна правильність мови, мовленнєве дихання, сила голосу, висота, тембр, темп мовлення, фонематичний слух та засоби інтонаційної виразності (наголоси, логічні паузи, ритм).

Класифікація методів і прийомів виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку.

Методи виховання звукової культури мовлення: дидактичні ігри, дидактичні вправи; рухливі ігри зі звуконаслідуванням; розповіді зі звуконаслідуванням; оповідання, вірші, скороговки, лічилки, чистомовки; розглядання картин; настільно-друковані ігри. **Прийоми навчання:** показ артикуляції звуків; імітація правильної звуковимови; зразок мови вихователя, відображена та сумісна мова (зроби так як я, повтори за мною, скажи так як я), доручення та ігрові прийоми.

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. Які методи виховання звукової культури мовлення дітей використовуються на етапі закріплення й вдосконалення звуковимови дітей?

2. Чому важливо формувати звукову культуру мовлення саме в дошкільному віці?

3. *З дітьми якого віку вивчаються швидкомовки?*
4. *У яких умовах проводиться перевірка звуковимови дітей?*
5. *Назвати види та типи занять з виховання звукової культури мовлення дітей.*
6. *Дати класифікацію методів і прийомів виховання звукової культури мовлення дітей.*
7. *Які методи та прийоми є найбільш ефективними у вихованні звукової культури мовлення дітей?*
8. *У чому полягає специфіка індивідуального заняття та коли його доцільно проводити?*
9. *Яке значення мають дидактичні ігри та вправи для формування правильної звуковимови?*
10. *Як взаємодія з батьками впливає на розвиток звукової культури мовлення у дітей?*

Практичне заняття

Тема. **Форми, методи і прийоми виховання звукової культури мовлення у дітей дошкільного віку.**

Мета. Формувати практичні уміння та навички, необхідні в професійній діяльності, уміння обирати ефективні форми, методи та прийоми виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку; формувати власну аргументовану позицію щодо дискусійних питань, розвивати критичне мислення. Стимулювати рефлексію здобувачів освіти, сприяти здійсненню самооцінки та самоаналізу власної діяльності.

Ключові слова: мовленнєве дихання, немовленнєве дихання, висота голосу, сила голосу, інтонація, фонематичний слух; дидактичні ігри, дидактичні вправи, рухливі ігри, розповіді із звуконаслідуванням, швидкомовки, чистомовки.

Робота у підгрупах

Цілі/ рівні	Результати
Знання	- назвати компоненти звукової культури мовлення; - визначити завдання виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку; - дати класифікацію методів виховання звукової культури мовлення дітей; - вказати прийоми виховання звукової культури мовлення у дітей; - назвати види та типи занять виховання звукової культури мовлення у дітей; - описати форму внесення даних обстеження звуковимови під час індивідуальної перевірки мовлення дітей; - охарактеризувати передумови виховання звукової культури мовлення

	дітей; - назвати органи мовлення, які беруть участь у вимові звуків; - вказати недоліки звуковимови у дітей дошкільного віку; - переглянути матеріал пізнавальної книжки-картинки «Голосно, тихо, пошепки» (переможець «Bologna Ragazzi Award» 2018) Романи Романишин та Андрія Лесіва, яка у нестандартній знаково-символічній формі знайомить дітей зі звуками, наповнена символами про слух, звук і тишу, про голос і мовчання, спонукає дітей поміркувати як «слухати, чути та відчувати світ» - які нові знання ви отримали?
Розуміння	- пояснити, як правильна (неправильна) артикуляція впливає на комунікативні навички дітей? - яку роль відіграє фонематичний слух у розвитку мовлення дітей? - пояснити до якого компоненту звукової культури мовлення можна віднести вправу: промовляння слів ніжно, з підвищенням голосу, радісно, тривожно, сумно (дош, воля, мої батьки, лисиця, яблуня, час додому); - охарактеризувати методи виховання звукової культури мовлення дітей; - пояснити, у яких випадках необхідно проводити індивідуальні заняття з дітьми; - навести приклади чистомовок, швидкомовок та пояснити, у чому полягають відмінності між ними; - чи можна застосовувати швидкомовки, чистомовки на прогулянці? - аргументувати, чому швидкомовки потрібно вивчати з дітьми індивідуально (аргументи: по-перше, по-друге...)
Застосування	- продемонструвати проведення дидактичних ігор та вправ для формування правильної вимови звуків, уміння виконувати звуковий аналіз слів; розвитку мовленнєвого дихання; фонематичного слуху; - продемонструвати вивчення швидкомовок, чистомовок (звуки на вибір) з дітьми старшого дошкільного віку; - змодельовати заняття (комплексні, тематичні) з виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку (вікова група на вибір) з елементами інноватики
Аналіз	- які причини можуть призводити до порушень звуковимови? - здійснити порівняльний аналіз завдань виховання звукової культури мовлення в різних вікових групах з точки зору їх ускладнення (освітні програми); - як відрізнити вікові особливості звуковимови від мовленнєвих порушень? - проаналізувати завдання виховання звукової культури мовлення з позиції їх домінування в залежності від віку дітей; - проаналізувати заняття з виховання звукової культури мовлення (відповідність мети і змісту віковим можливостям дітей; оцінити доцільність та ефективність застосованих методів, використаного дидактичного матеріалу та ін.);

	- пояснити, які проблеми існують у зв'язку з тим, що у дитини перед вступом до школи не сформована вимова певних звуків, наприклад, сонорних? Вкажіть засоби, методи подолання проблеми? - доведіть або спростуйте тезу: «Мовленнєве середовище в сім'ї впливає на виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку»
Синтез	ІЗ Укласти кейс - розробити (придумати) дидактичні ігри та вправи з виховання звукової культури мовлення (закріплення правильної вимови звуків, уміння виконувати звуковий аналіз слів; розвитку мовленнєвого дихання; фонематичного слуху (вікова група на вибір)); - розробити дидактичні ігри з використанням кілець Луллія; - розробити конспект тематичного або комплексного мовленнєвого заняття (на основі опрацьованих занять, старша група); - створити хмару слів до теми за допомогою інструментів Word It Out; Word Cloud Generation та ін.
Оцінювання	- поміркуйте, як впливає сучасне інформаційне середовище (мультфільми, гаджети) на звукову культуру мовлення дітей? - чи всі методи виховання звукової культури мовлення однаково ефективні? - у чому полягає відповідальність батьків стосовно формування правильної звуковимови дітей та виховання звукової культури мовлення загалом? - здійснити самооцінку, самоаналіз власної діяльності: • які нові знання ви отримали? • проаналізувати свою роботу на занятті, з'ясувати наскільки ви вдосконалили: • знання: можу пояснити, навести приклади, розказати, назвати; • уміння: вмію розробляти, моделювати, планувати, застосувати; • оцінити особистісні якості, емоційні реакції

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г.В. Беленькая, О.Л. Богініч, В. М.Ветлугіна; наук. ред. Г.В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

4. Сухар В. Л. Розвиток мовлення. Конспекти комплексних занять. Середня група. Харків: Видавництво «Ранок», 2009. 208 с.

URL: <https://docplayer.net/63409672-R64-rozvitok-movlennya-konspekti-kompleksnih-zanyat-serednya-grupa-uporyad-v-l-suhar-h-vid-vo-ranok-s-doshkilna-osvita.html>

5. Шевченко Л. І. Буду добре вимовляти. Корекційно-логопедична робота Харків : «Ранок», 2015. 160 с.

6. Яковенко Л. В. Від скоромовки до лічилки. Харків : «Ранок», 2015. 144 с.

Лекція

Тема. Методика розвитку словника дітей дошкільного віку.

Мета. Розкрити сутність, завдання та закономірності розвитку словника дітей дошкільного віку; розвивати уміння аналізувати й добирати ефективні форми, методи та прийоми лексичної роботи; активізувати пізнавальну діяльність студентів, націлити на творче використання здобутих знань у майбутній професійній діяльності. *ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми; ПР 15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти.*

Ключові слова: лексичне значення слова, активний словник, пасивний словник, збагачення, уточнення, активізація словника, спостереження, екскурсії, екскурсії-огляди, бесіди, дидактичні ігри, вправи.

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Барна Х. В. Характеристика технології складання інтелектуальних карт в освітньому просторі дошкільного навчального закладу. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2016. Т. 1. № 70. С. 131–134.

3. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

4. Гавриш Н. В., Безсонова О. К. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей. Методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць. Київ : Видавничий дім «Слово». 2017.

5. Горбунова Н. В. Сучасні наукові підходи до розвитку словника дітей дошкільного віку. *Гуманіт. науки: наук.-практ. журн.* 2012. № 2. С. 46.

6. Ринчовська Т., Соломонюк С. Лепбук для реалізації ідей сталого розвитку. *Дошкільне виховання*. 2018. № 3. С.30-33.

7. Розробка коректурних таблиць за методикою Н. Гавриш. URL : <https://anelok.in.ua/rozrobka-korekturnyh-tablyts-za-metodykoyu-l-havrysh/>

План

1. Завдання та зміст словникової роботи. Напрями лексичної роботи. Триєдина мета розвитку словника.

2. Методи та прийоми збагачення словникового запасу дітей.

3. Методи та прийоми сприяння освоєнню дітьми смислу слова та активізації словника.

4. Методика ознайомлення дітей з багатозначними словами, синонімами й антонімами.

5. Методика лексичної роботи з дітьми в процесі ознайомлення з художнім словом.

6. Заняття з словникової роботи, види та типи.

Завдання та зміст словникової роботи. Триєдина мета розвитку словника.

Завдання розвитку лексики:

- ***збагачення кількісного складу лексики*** новими словами;
- ***якісне засвоєння лексики***;
- ***активізація словника***.

Завдання словникової роботи можна визначити як триєдину мету розвитку словника дитини,

Рис. 1. Динаміка розвитку словника дітей

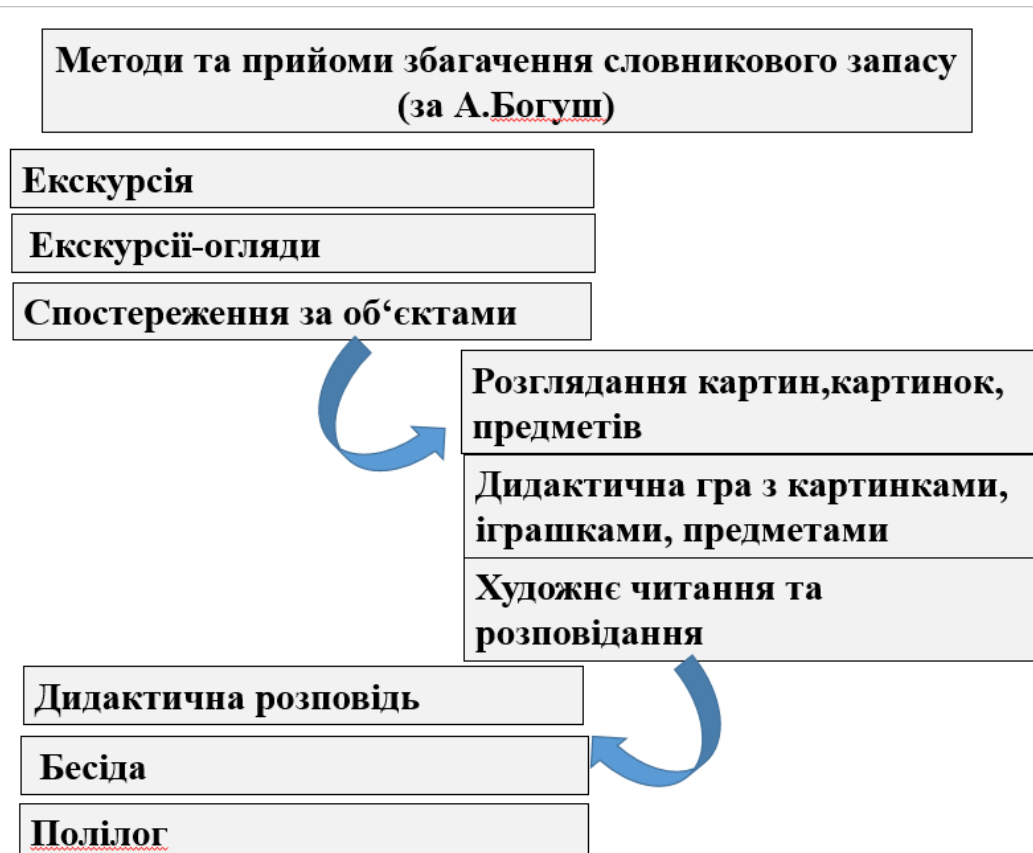

Рис.2. Методи та прийоми збагачення словника

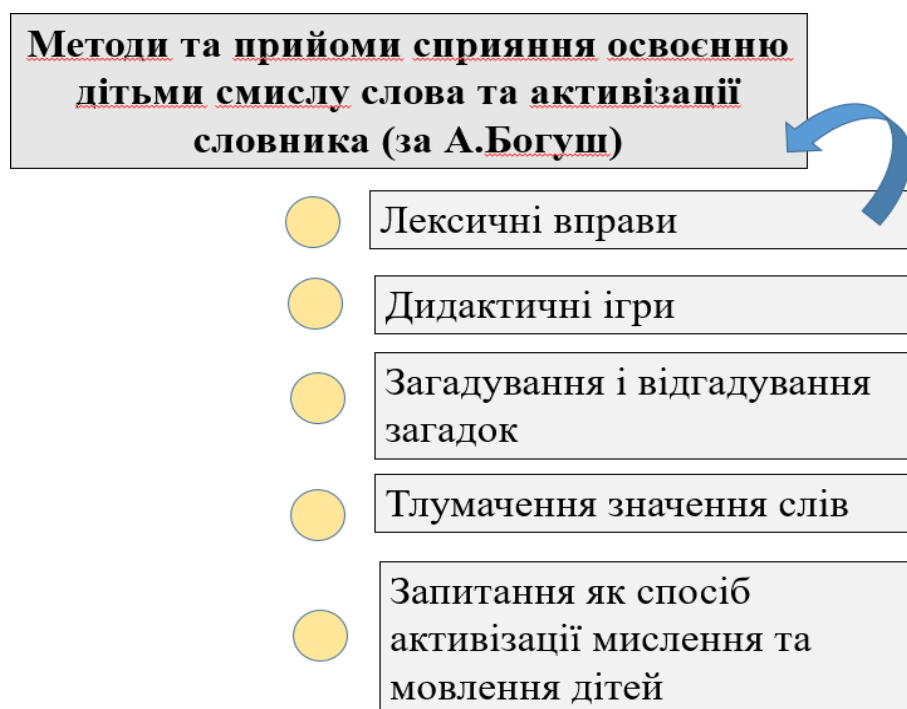

Рис.3. Методи та прийоми сприяння освоєнню дітьми смислу слова та активізації словника

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає значення розвитку словника для загального мовленнєвого розвитку дошкільників?

2. Яка мета занять з ознайомлення дітей з властивостями та якостями предметів?
3. У чому полягає особливість методики лексичної роботи у молодшому та старшому дошкільному віці?
4. Які методи та прийоми доцільно використати під час ознайомлення дітей з багатозначними словами, синонімами й антонімами?
5. Які види занять сприяють збагаченню лексичного запасу дітей в організованій навчальній діяльності?
6. Як визначається зміст та критерії до словника-мінімуму для дітей різних вікових груп?

Практичне заняття

Тема. Форми, методи та прийоми розвитку лексики дітей дошкільного віку.

Мета. Визначити завдання та зміст словникової роботи в різних вікових групах, вчити добирати форми, ефективні методи і прийоми лексичної роботи, формувати вміння, необхідні в професійній діяльності.

Ключові слова: лексичне значення слова, активний та пасивний словник, збагачення, уточнення, активізація словника, методи безпосереднього, опосередкованого ознайомлення дітей з довкіллям, спостереження, екскурсії, екскурсії-огляди, бесіди, дидактичні ігри, вправи.

План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми

1. Напрями лексичної роботи. Триєдина мета розвитку словника.
2. Заняття з словникової роботи, їх види та типи.
3. Особливості ознайомлення дітей з багатозначними словами, синонімами й антонімами.
4. Методи лексичної роботи з дітьми в процесі ознайомлення з художнім словом.

Практичні завдання

1. Здійснити порівняльний аналіз завдань та змісту словникової роботи в різних вікових групах.
2. Скласти тематичний словник (іменники, прикметники, дієслова, прислівники, інші част. мови) до тем «Одяг та взуття», «Сім'я», «Транспорт», «Пори року» (тема на вибір) для певної вікової групи (група на вибір). Словник розмістіть у таблиці.

іменники	прикметники	дієслова	дієслова	інші частини мови

3. Підготувати конспект комплексного мовленнєвого заняття (старша група), у складі якого реалізуються завдання лексичної роботи.

4. Моделювання занять. Проаналізувати ефективність методів лексичної роботи, використаних на занятті.

5. Підготувати дидактичні ігри з використанням елементів інноватики (група на вибір).

Інноватика!

«Асоціативна квітка» – метод роботи, в ході якого діти об'єднуються у кілька груп для розв'язання спільного завдання: на дошці закріплюється «середина» квітки із зображенням певного поняття, наприклад, «іграшки», «квіти», «фрукти», «тварини». Кожна група добирає картинки-асоціації, які викладає навколо цього поняття. Перемагає команда, яка створить найбільшу квітку (з найбільшою кількістю підібраних картинок-асоціацій чи слів-асоціацій).

ІЗ. Підготувати дидактичні ігри з використанням коректурних таблиць для розвитку словника та активного мовлення дітей дошкільного віку. Створити карту розумових дій на довільну тему для дітей старшого дошкільного віку («Моя сім'я», «Транспорт» та ін.).

Література

1. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

2. Богуш А. М., Луцан Н. Г. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. С.115-156.

3. Боярчук С. І. Проблема мовленнєвого розвитку дітей в контексті педагогічних ідей Ф. Фребеля. *Пріоритетні шляхи розвитку науки та освіти (частина II)*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 листопада 2020 року. Львів : Львівський науковий форум, 2020. С. 22-23.

4. Гавриш Н. В. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей: методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць. Н. В. Гавриш, О. К. Безсонова. 2-ге вид. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 256 с.

5. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г.В. Беленькая, О.Л. Богініч, В. М.Ветлугіна; наук. ред. Г.В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

6. Ринчківська Т., Соломонюк С. Лепбук для реалізації ідей сталого розвитку. *Дошкільне виховання*. 2018. № 3. С.30-33.

7. Посібник для вихователя. Асоціативні карти в освітній роботі.
<https://sites.google.com/view/doshkillia-ua/%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B6%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8F>

Лекція

Тема. Методика формування граматичної правильності мовлення дітей дошкільного віку.

Мета. Розкрити поняття граматичної будови мови, охарактеризувати методи та прийоми формування граматично правильного мовлення. Визначити напрями, завдання формування граматично правильного мовлення у дітей дошкільного віку. *ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми; ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової діяльності дітей дошкільного віку.* Націлити здобувачів освіти на творче застосування методів і прийомів формування граматично правильного мовлення відповідно до вікових особливостей дітей.

Ключові слова: методи, прийоми; дидактичні ігри, вправи, типи словотворень; розповіді з використанням слів, в яких діти допускають помилки; складання дітьми розповідей із використанням групи слів на тему, запропоновану вихователем; переказування художніх творів, читання віршів, розповіді за картинками, лінгвістичні казки; прийоми: зразок мови вихователя, вказівки, вправляння, підказка, пояснення, доручення, оцінка.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти
URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

3. Дидактичні ігри URL: <https://anelok.com.ua/>

4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

5. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти. 2021 рік. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>

6. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти»

URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>

7. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низовська. Тернопіль: Мандрівець, 2021. 256 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/Bilan_Programa_Ukrdoshkillja_2017.pdf

8. Крутій К. Л. Формування граматичної правильності мовлення в дошкільників у контексті комунікативного розвитку: термінологічне поле. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка* : Педагогічні науки. 2018. № 3 (137), квітень. С. 28-34.

План

1. Поняття граматичної будови мови.
2. Напрями формування граматично правильного мовлення. Зміст перевірки та прийоми обстеження особливостей граматичної будови мови дітей.
3. Завдання формування граматичної правильності мовлення у дітей.
4. Методи та прийоми формування граматичної правильності мовлення у дітей дошкільного віку.

Поняття граматичної будови мови

Граматика як наука про будову мови складається з двох розділів: морфології і синтаксису. **Морфологія** вивчає граматичні властивості слова, зміну його форм і пов'язаних із ним граматичних значень, а також частини мови. **Синтаксис** досліджує засоби і правила побудови речень і словосполучень. **Словотвір** вивчає будову і творення нових слів.

Граматична правильність мовлення — це дотримання в процесі спілкування основних граматичних норм, сформульованих у вигляді правил. Це норми словотворення частин мови, відмінювання і дієвідмінювання слів, узгодження, побудови речень певної структури, а також норми керування, що засвоюються практично.

Оволодіти граматичною правильністю мовлення означає оволодіти граматичними нормами рідної мови, що є складником літературної норми мови.

Рис.1. Напрями формування граматично правильного мовлення дітей

**Методи та прийоми
формування граматичної правильності мовлення
у дітей дошкільного віку**

Рис.2. Методи та прийоми формування граматичної правильності мовлення у дітей дошкільного віку

**Наочне моделювання як засіб розвитку мовлення
дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення**

Наочне моделювання використовується в роботі над реченням. Під час навчання дітей складати поширені речення доречно використовувати кубики, на гранях яких намальовані предметні картинки: 1 кубик – хлопчик, хлопці, дівчинка, дівчата, діти, художник; 2 кубик – символи, що позначають дії: малює, годує, гладить, шукає, ліпить, дивиться; 3 кубик – плями різного кольору або символи, що позначають величину, характерні ознаки об'єкта (наприклад, швидка, хитра); 4 кубик – заєць, миша, собака, білка, кішка, пташка. Це дає можливість складання великої кількості речень.

Запитання для самоконтролю

1. *Що означає поняття «граматична будова мовлення»?*
2. *З якою метою здійснюють перевірку формування граматичної правильності у дітей? Який матеріал використовують при цьому?*
3. *Що складає зміст різних занять з розділу «Формування граматичної правильності мовлення»?*
4. *З дітьми якого віку доцільно проводити дидактичні вправи? Чим вони відрізняються від дидактичних ігор?*
5. *Які сторони граматичної будови мовлення перевіряють?*
6. *Назвати шляхи (напрями) формування граматичної правильності мовлення?*
7. *Який прийом ви використали б, щоб зацікавити дитину у виправленні власних мовних помилок?*

Практичне заняття

Тема. Методи та прийоми формування граматичної правильності мовлення дітей дошкільного віку.

Мета. Формувати уміння застосовувати знання у практичних ситуаціях, здатність до інноваційної діяльності, критичного мислення, творчого пошуку та до презентації результатів своєї професійної діяльності й самопрезентації; уміння добирати та застосовувати ефективні форми, методи формування граматичної правильності мовлення. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми; розуміти і визначати особливості провідної – ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Стимулювати взаємодію здобувачів освіти шляхом рефлексії.

Ключові слова: дидактичні ігри, вправи, слухова увага, типи словотворень; розповіді з використанням слів, в яких діти допускають помилки; складання дітьми розповідей із використанням групи слів на тему, запропоновану вихователем; переказування художніх творів, читання віршів, розповіді за картинками, лінгвістичні казки; прийоми: зразок мови вихователя, вказівки, вправлення, підказка, пояснення, доручення, оцінка.

План заняття

Питання для обговорення

1. Поняття граматичної будови мови.
2. Дитяче словотворення: типи і види.
3. Завдання формування граматичної правильності мовлення.
4. Методи і прийоми формування граматичної правильності мовлення дітей.
5. Характеристика видів і типів занять з граматичної правильності мовлення.
6. Класифікація дидактичних вправ, дидактичних ігор для формування граматичної правильності мовлення дітей.

Практичні завдання

1. Дати зіставний аналіз змісту та завдань формування граматичної правильності мовлення за освітніми програмами.
2. Підготувати дидактичні ігри та вправи для формування граматичної правильності мовлення: дидактичні ігри та вправи на удосконалення синтаксичного боку мовлення мови; дидактичні ігри та вправи на формування вміння відмінювати за родами, числами, відмінками; вправи на словотворення.
3. Модифікувати подані заняття (одне на вибір). Подати власні пропозиції щодо вибору методів та прийомів, внести зміни до змісту та структури заняття.
4. **Робота в мікрогрупах.** Підготувати кейс з дидактичними матеріалами (дидактичні ігри, дидактичні вправи з використанням опорних картинок, наочних моделей, символів, піктограм та ін.).
5. Зіставити кейси, довести ефективність запропонованих завдань, аргументувати доцільність їх використання.

Складання речень за схемою з використанням опорних картинок

ІЗ. Моделювання як метод формування граматичної правильності мовлення. Підготувати схеми-моделі речень для дітей старшого дошкільного віку. Скласти конспект використання моделей.

Ефективні візуальні інструменти для підтримки дітей з особливими освітніми потребами: використання піктограм, мнемосмужок як засобів розвитку мовлення, розуміння інструкцій і формування комунікативних навичок

Піктограми

Корисні покликання для розробки дидактичних вправ «Склади речення» з використанням піктограм, мнемосмужок

- <https://www.pinterest.dk/pin/595108538235217760/>
- <https://images.app.goo.gl/Bwrfy5MFRd3SJrS97>
- <https://www.pinterest.com/pin/864620828444327703/>
- Інтерактивні технології розвитку мовлення дітей дошкільного віку
<https://vseosvita.ua/library/interaktivni-tehnologii-rozvitku-movlenna-ditej-doshkilogogo-viku-131224.html>

- Склади речення за піктограмами

<https://sonechko.net.ua/goods/didacticna-gra-skladi-recenna-za-piktogramami>

- Мнемосмужки «Склади речень про тварин»

URL: <https://vseosvita.ua/library/mnemosmuzki-skladi-recenna-pro-tvarin490821.html>

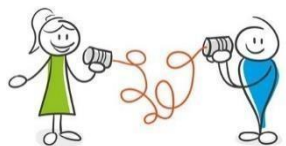
Література

1. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
2. Дидактичні ігри URL: <https://anelok.com.ua/>
3. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низовська. Тернопіль: Мандрівець, 2021. 256 с.
URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/Bilan_Programa_Ukrdoshkillja_2017.pdf
4. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
5. Євдокимова Н. Осінь проводжаємо, зиму зустрічаємо: тематичне заняття з розвитку мовлення (граматика) для старших дошкільнят. Дошкільне виховання. 2015. № 11. С. 29-31.
6. Крутій К. Л. Формування граматичної правильності мовлення в дошкільників у контексті комунікативного розвитку: термінологічне поле. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. 2018. № 3 (137), квітень. С. 28-34.

Лекція

Тема. Методика розвитку зв'язного мовлення. Характеристика методів навчання дітей діалогічного мовлення.

Мета. Розкрити поняття зв'язного мовлення, завдання та зміст розвитку дітей діалогічного мовлення дітей дошкільного віку, дати класифікацію та

визначити структуру бесід. Охарактеризувати методи навчання дітей діалогічного мовлення. *ПР 1. Розуміти і*

визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми. Формувати у дітей уміння продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання.

Ключові слова: діалог, монолог; вступна бесіда, супроводжувальна бесіда, узагальнювальна бесіда; заключна бесіда, пізнавальна бесіда, етична бесіда, контекстове мовлення, ситуативне мовлення; форми діалогу: бесіда, полілог, розмова; мовленнєві ситуації, дидактична гра, словесні доручення.

План

1. Поняття зв'язного мовлення.
2. Завдання, зміст розвитку діалогічного мовлення дітей.
3. Характеристика методів навчання дітей діалогічного мовлення.
4. Класифікація бесід. Методика проведення бесід та полілогів.

Поняття зв'язного мовлення

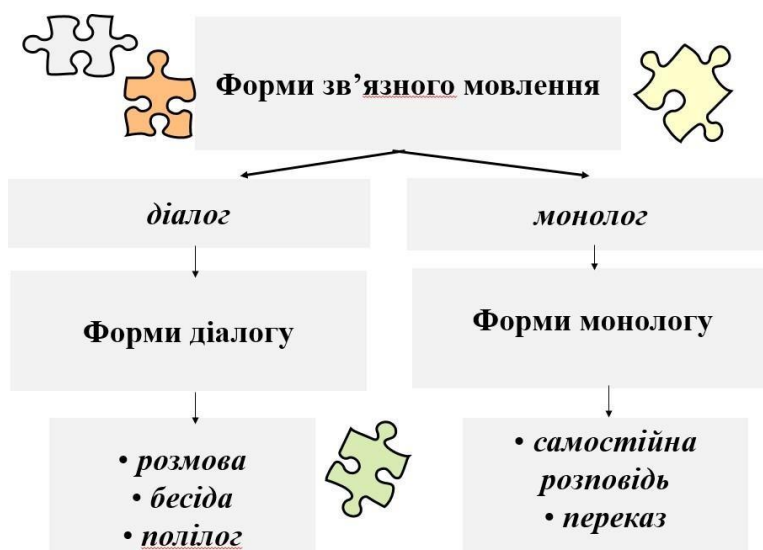

Рис. 1. Форми зв'язного мовлення

Методи навчання дітей діалогічного мовлення

Рис.2. Методи навчання дітей діалогічного мовлення

Рис.3. Мовленнєві ситуації для навчання дітей діалогічного мовлення
Класифікація бесід. Методика проведення бесід та полілогів

Рис.3. Класифікація бесід для навчання дітей діалогічного мовлення

Практичне заняття

Тема. Методи розвитку діалогічного мовлення дітей дошкільного віку.

Мета. Дати класифікацію та визначити структуру бесід, специфіку їх організації та проведення. Оволодівати методами навчання дітей діалогічного мовлення. Формувати вміння застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність до розвитку у дітей раннього і дошкільного віку мовлення як засобу спілкування і взаємодії з однолітками і дорослими.

Ключові слова: діалог, монолог; вступна бесіда, супроводжувальна бесіда, узагальнювальна бесіда; заключна бесіда, пізнавальна бесіда, етична бесіда, контекстове мовлення, ситуативне мовлення; форми діалогу: бесіда, полілог, розмова; мовленнєві ситуації, дидактична гра, словесні доручення.

План заняття

Питання для обговорення

3. Розкрити сутність поняття зв'язного мовлення.

- Визначити форми зв'язного мовлення.
- Дати характеристику методів навчання дітей діалогічного мовлення.
- Дати класифікацію бесід. Визначити структуру, тематику бесід.
- Розкрити методику проведення бесід та полілогів.
- Визначити тематику та зміст розмов з дітьми. Проаналізувати специфіку та їх місце в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Практичні завдання

- Скласти конспект заняття-бесіди для старшої групи на одну з тем: «Рідне місто», «Праця дорослих», «Транспорт», «Україна – моя Батьківщина» та ін.
- Підготувати мовленнєві ігри, мовленнєві вправи, які спрямовані на розвиток діалогічного мовлення дітей.
- Запропонувати конкретні мовленнєві ситуації для вміння виражати співчуття, дотримуватися правил мовленнєвого етикету, домовлятися, підтримувати дружні стосунки, доводити свою позицію.
- Підготуватися до тренінгових вправ з моделювання мовленнєвих ситуацій, моделювання у парах.

ІЗ. Навчання діалогічного мовлення дітей дошкільного віку. Підготувати портфоліо: конспекти бесід, віршовані тексти, швидкомовки, короткі оповідання, написані в діалогічній формі, мовленнєві ситуації для навчання дітей діалогічного мовлення дітей дошкільного віку

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Богуш А. М., Луцан Н. І. Розвиток особистості дитини в ігрових мовленнєвих ситуаціях. Наука і освіта. 2011. № 5. С. 3-5.
4. Гавриш Н. Як зробити діалоги з дошкільниками пізнавальними *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2021. № 1. С. 4-7.
5. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низовська. Тернопіль: Мандрівець, 2021. 256 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditej/Bilan_Programa_Ukrdoshkillja_2017.pdf

Лекція

Тема. Характеристика методів навчання дітей монологічного мовлення. Методика навчання дітей описової розповіді.

Мета. Охарактеризувати типи зв'язних висловлювань, визначити види розповідей дітей дошкільного віку. Розкрити методику навчання дітей описовим розповідям, методи і прийоми навчання дітей монологічного мовлення. Дати класифікацію занять з розвитку монологічного мовлення дітей; формувати здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. Розвивати вміння формувати власну аргументовану позицію щодо дискусійних питань. Активізувати пізнавальну діяльність студентів, стимулювати взаємодію здобувачів освіти шляхом рефлексії. *ПР 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, пізнавального, мовленнєвого середовища.*

Ключові слова: повідомлення, міркування, опис, лексико-граматичні вправи, структурно-синтаксична схема.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах:

підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

3. Гавриш Н. Три технології для розвитку монологічного мовлення дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. № 11 Листопад 2023 року <https://emetodyst.expertus.com.ua/10010939>

4. Бондаренко А., Сизонова О. Зв'язне мовлення засобами наочного моделювання. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. №6. С. 10-12.

5. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М.Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

6. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

7. Маліновська Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами моделювання. Діяльнісний підхід в організації освітньо-виховного процесу закладу дошкільної освіти: педагогічний путівник: посібник. Упоряд. Л. В. Гурнік, за ред. А. Л. Черній. Рівне, 2020. С. 21-26.

С.

8. Маліновська Н. В. Розвиток монологічного мовлення дітей передшкільного віку засобами моделювання. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. Кременець: ВЦ, КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2019. Вип. 12. 208 с. С.153-158.

План

1. Характеристика типів зв'язних висловлювань дітей дошкільного віку.
2. Характеристика методів і прийомів навчання дітей монологічного мовлення.

3. Методика навчання дітей описової розповіді.

Характеристика типів зв'язних висловлювань дітей дошкільного віку

Форми монологу – самостійна розповідь; переказ.

Переказ – це відтворення своїми словами літературного зразка. Переказуючи, дитина запам'ятовує та використовує емоційні, образні слова та словосполучення з тексту, мовленнєві форми (граматичні конструкції, міжфразові зв'язки).

Розповідь – самостійно розгорнутий дитиною виклад певного змісту в будь-якій літературно-мовленнєвій формі. Це складніший порівняно з

переказом вид зв'язного мовлення, оскільки його зміст дитина складає самостійно.

Типи зв'язних висловлювань: опис, повідомлення, міркування.

Опис предмета або явища створює цілісне уявлення про їх ознаки, якості, властивості, дії.

Повідомлення – функціональний тип мовлення, що характеризується послідовним викладом подій з погляду оповідача, наголошуванням на часі їх здійснення.

Міркування – тип зв'язного висловлювання, який характеризується встановленням логічних зв'язків між судженнями, що входять до його складу

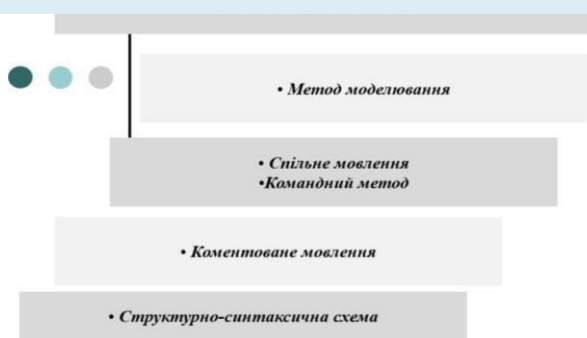

Рис.1. Методи навчання дітей монологічного мовлення (за А.М. Богуш)

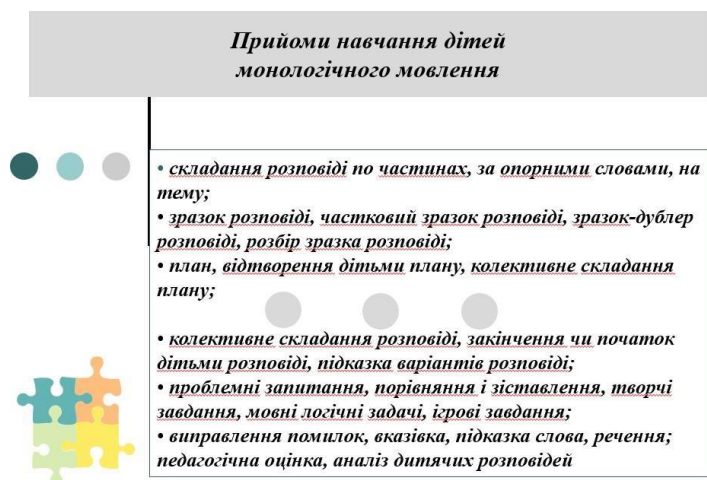

Рис.2. Прийоми навчання дітей монологічного мовлення

Застосування мнемотаблиць як засобу розвитку усного описового мовлення у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами (ООП) в інклюзивному середовищі:

-ефективність застосування мнемотаблиць для розвитку усного описового мовлення у дітей дошкільного віку з ООП;

- етапи роботи з мнемотаблицями (підготовчий, основний, творчий);
- прийоми розвитку зв'язного мовлення через символи, схеми, малюнки;

- формування лексико-граматичних структур описових висловлювань.

«Синтез думок». Питання для рефлексії

1. Які види розповідей використовують у молодшому дошкільному віці; у старшому дошкільному віці?

2. Назвати методи розвитку зв'язного монологічного мовлення дітей дошкільного віку.

3. Назвати види розповідей залежно від провідного психічного процесу?

4. У чому полягають особливості використання методичних прийомів навчання дітей монологічного мовлення у залежності від віку дітей?

5. Назвати типи усних висловлювань дітей дошкільного віку.

Здобувачі освіти об'єднуються у малі групи, відповідають на питання, передають в іншу групу, учасники якої доповнюють відповіді:

- які труднощі виникають у дітей під час монологічних висловлювань та як педагог може їх подолати?

- обґрунтувати як поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання впливає на розвиток монологічного мовлення?

- які прийоми допомагають дітям будувати логічну та послідовну описову розповідь?

Практичне заняття

Тема. Методи та прийоми навчання дітей монологічного мовлення.

Особливості навчання дітей описової розповіді.

Мета. Вчити добирати та застосовувати ефективні методи і прийоми навчання дітей описової розповіді, оволодівати методикою навчання дітей описової розповіді за допомогою схем-моделей. Формувати уміння використовувати в професійній діяльності інформаційно-комунікаційні технології й орієнтуватись в інформаційному просторі.

Ключові слова: діалог, монолог, описова розповідь, структурно-синтаксична схема, розповідь за планом, порівняльна розповідь.

План заняття

Питання для обговорення

1. Форми монологу.
2. Види розповідей.
3. Методи розвитку зв'язного монологічного мовлення дітей дошкільного віку.

мовлення дітей дошкільного віку.

4. Методи та прийоми навчання дітей описових розповідей.

Практичні завдання

1. Скласти ментальну карту до теми або одного, двох питань теми.

Використати подані ресурси

<https://www.mindmeister.com/mind-map-examples>

<http://www.mind>

<https://xmind.app/>

<https://create.piktochart.com/report/saved/52823152>

<https://www.google.com/search?q=freemind.sourceforge.net+free+download&oq=http%3A%2F%2Ffreemind.sourceforge.net&aqs=chrome.2.69i57j69i59j0i13i30j0i10i22i30j0i22i30j69i58j5i13i44j5i44.3792j0j9&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

2. Підготувати зразок описової розповіді за планом

3. Скласти порівняльний опис (старша група) двох картинок, іграшок або предметів (за вибором).

4. Підготуватися до тренінгових вправ з апробування різних методів навчання дітей описових розповідей.

Інноватика!

Методика використання схем-моделей для навчання описових розповідей

ІЗ. Підготувати порівняльні описові розповіді для

дітей старшого дошкільного віку за логіко-синтаксичною схемою (середня, старша групи) та з використанням схем-моделей за методикою О. Білан, К. Крутій.

Орієнтовні схеми-моделі

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

4. Маліновська Н. В. Розвиток монологічного мовлення дітей передшкільного віку засобами моделювання. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. Кременець: ВЦ, КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2019. Вип. 12. 208 с. С.153-158.

5. Маліновська Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами моделювання. Діяльнісний підхід в організації освітньо-виховного процесу закладу дошкільної освіти: педагогічний путівник: посібник. Упоряд. Л. В.Гурнік, за ред. А. Л.Черній. Рівне, 2020. 134 с.

6. Крутий К., Зданевич Л. Сторітелінг: мистецтво розповідання, або як зацікавити й мотивувати дітей. *Дошкільне виховання*. 2017. №7. С. 2-6.

7. Складання описової розповіді з використанням схем-моделей. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=vPqS3Uoh8RE>

8. Ємчик О. Г. Інформаційні технології у дошкільній освіті : навчально-методичний посібник. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 200 с.

Лекція

Тема. Навчання дітей розповіді за картинами у різних вікових групах.

Мета. Формувати у здобувачів освіти цілісне уявлення про методику навчання дітей розповіді за картинами у різних вікових групах, розкрити особливості проведення занять, їх структуру та визначити критерії добору картин. Формувати уміння добирати ефективні методи та прийоми розвитку зв'язного мовлення, навчання дітей розповіді за картинами у різних вікових групах. *ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми. ПР 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, мовленнєвого середовища.*

Ключові слова: опис, лексико-граматичні вправи, структурно-синтаксична схема; критерії добору картин.

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ: Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Розповідаємо разом. Сюжетні картини (НМК для молодшого дошкільного віку). Київ: Генеза. 2017.

4. Богуш А., Гавриш Н. Вчимося розповідати. Складання розповідей за серіями сюжетних картин на основі літературних творів : навч.-метод. посіб. Київ : МЦФЕР-Україна. 2013. 32 с.

5. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Запрошуємо до розмови. Розповідання за сюжетними картинками. Київ: Генеза. 2014.

6. Боярчук С. І. Використання інноваційних методик розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку під час вивчення навчальної дисципліни «Дошкільна лінгводидактика». *Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції* (26 вересня 2022 року). Луцьк. 2022. С. 256-261.

7. Зайченко К. Картина запрошує до розмови. Використання методу багатоканальної діяльності діяльності в роботі з дітьми старшої групи *Дошкільне виховання*. 2017. №7. С. 20-23.

8. Крутій К., Зданевич Л. Сторітелінг: мистецтво розповідання, або як зацікавити й мотивувати дітей. *Дошкільне виховання*. 2017. №7. С. 2-6.

9. Паласевич І. Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобом сюжетних картин. *Молодь і ринок*. 2019. № 3 (170). С. 60-65.

План

1. Критерії добору картин для розповідання.
2. Чинники впливу на сприйняття картини дітьми.
3. Методика навчання дітей розповіді за картинками у різних вікових групах.
4. Види занять з навчання дітей розповіді за картинками. Структурні частини заняття.

Рис.1. Критерії добору картин для розповідання

Інноватика!

Базова технологія навчання розповідання за серією дидактичних картин (Богуш А., Гавриш Н.) з використанням елементів ТРВЗ з метою розвитку критичного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Вправи, ігрові та логічні завдання: гра «Шола розвідників»; вправа «Віртуальні діалоги»; «Вихід за межі зображеного»; пластичні етюди. **Методика, побудована на принципах теорії розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ).** Послідовність вправ за методикою:

- виокремлення об'єктів, що зображені на картині;
- установлення рівня взаємозалежностей між об'єктами;
- уявлення об'єктів через сприймання їх різними аналізаторами;

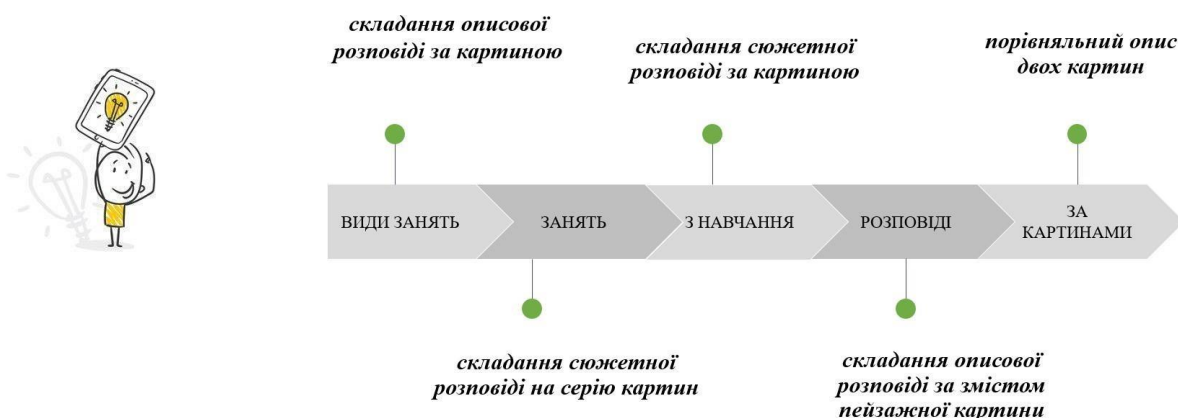

Рис.2. Види занять з навчання розповіді за картинками

Наочне моделювання як засіб розвитку зв'язного монологічного мовлення дітей дошкільного віку

з порушенням мовлення

Складання розповіді за сюжетною картинкою. Як елементи моделі виступають картинки-фрагменти, силуетні зображення значущих об'єктів картини і схематичні зображення фрагментів картини. Схематичні зображення є також елементами наочних моделей, які є планом оповідань за серією картин. Використовуючи наочне моделювання, під час складання розповіді за сюжетною картинкою, дітям спочатку пропонують розглянути її, а потім схематичні зображення найбільш значимих сюжетних уривків тексту, з опорою на які діти складають розповідь.

Запитання для самоконтролю

1. Які типи і серії картин рекомендують використовувати у сучасному закладі дошкільної освіти?
2. Які методичні прийоми сприяють активізації інтелектуальної та мовленнєвої діяльності дітей під час сприймання картини?

3. *Вкажіть чинники впливу на сприйняття картини?*
4. *Які стадії становлення готовності дитини до сприймання картини?*
5. *Назвати методичні прийоми у залежності від віку дітей, які доцільно використовувати для навчання розповіді за картиною?*

Практичне заняття

Тема. Характеристика методів та прийомів навчання дітей розповіді за картинами.

Мета. Оволодівати методами і прийомами навчання дітей описових та сюжетних розповідей за змістом картин, способами активізації розумової та мовленнєвої діяльності у процесі сприйняття картини. Удосконалювати вміння використовувати новаторські практики з урахуванням специфіки освітньої діяльності у закладі дошкільної освіти. Формувати здатність до творчого пошуку та реалізації нових ідей та презентації результатів власної діяльності, критично мислити.

Опорні поняття: опис, лексико-граматичні вправи, структурно-синтаксична схема, сюжетна розповідь, сприймання.

План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми

1. Критерії підбору картин для навчання дітей розповіданню.
2. Навчання дітей описових розповідей. Порівняльна характеристика структури опису та повідомлення.
3. Види занять з навчання розповіді за картиною. Структурні частини заняття.
4. Навчання дітей розповіді за картинами у різних вікових групах.

Практичні завдання

1. Розробити лексико-граматичні вправи для активізації словника дітей старшого дошкільного віку на матеріалі сюжетної картини.
2. Скласти конспекти комплексних мовленнєвих занять для дітей старшого дошкільного віку, до структури яких входить навчання дітей сюжетних розповідей за картинами.
3. Аналіз конспектів занять, зразків-розповідей. Моделювання занять.

Інноватика!

- *Переглянути вебінар «Запитання як засіб розвитку мислення і мовлення дітей».* Спікер *Н. Гавриш.*

<https://www.youtube.com/watch?v=sYzXuVutuxc>

- *Скористатися методичними рекомендаціями Н. Гавриш під час складання конспектів занять, до структури яких, входить навчання дітей розповіді за картиною.*

- *Використати прийоми ТРВЗ (теорія розв'язанням винахідницьких завдань)*

- *Розробити мнемодоріжки та використати для складання розповідей, до прикладу: мнемодоріжки для складання розповіді на тему «Весна» за покликанням https://www.youtube.com/watch?v=XwP_hU950Os*

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Гавриш Н. Від предмета до сюжету: складаємо розповідь разом *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. № 12. С. 14-18.

3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Розповідаємо разом. Сюжетні картини (НМК для молодшого дошкільного віку). Київ: Генеза, 2017.

4. Богуш А., Гавриш Н. Вчимося розповідати. Складання розповідей за серіями сюжетних картин на основі літературних творів : навч.-метод. посіб. Київ : МЦФЕР-Україна, 2013. 32 с.

5. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Запрошуємо до розмови. Розповідання за сюжетними картинками. Київ : Генеза, 2014.

6. Білан О. Навчання розповідання з використанням наочності. Старший дошкільний вік: методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.

7. Гавриш Н. Від предмета до сюжету: складаємо розповідь разом *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. № 12. С. 14-18.

8. Зайченко К. Картина запрошує до розмови. Використання методу багатоканальної діяльності діяльності в роботі з дітьми старшої групи. *Дошкільне виховання*. 2017. №7. С. 20-23.

9. Паласевич І. Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобом сюжетних картин. *Молодь і ринок*. 2019. № 3 (170). С. 60–65.

Лекція

Тема. Методика навчання дітей дошкільного віку переказу літературних творів.

Мета. Формувати у здобувачів освіти знання щодо особливостей організації та проведення занять з навчання переказу літературних творів дітей у різних вікових групах, здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, сприяти розвитку педагогічної рефлексії та ціннісного ставлення до професійної діяльності. *ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми. ПР 18.*

Володіти технологіями організації розвивального, предметно-ігрового, мовленнєвого середовища.

Ключові слова: відображений переказ, переказ за частинами, переказ за малюнками, ілюстраціями, переказ за ролями, вибірковий переказ, цілісний переказ, переказ за планом, моделювання.

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

4. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

5. Ємець А. Як навчити дитину переказувати художні твори: сімейні уроки читання. Зростаємо разом: Виховання. Розвиток. *Психологія: перший освітній журнал для батьків і дітей 3-7 років*. 2015. № 5. С. 8-9.

6. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низовська. Тернопіль: Мандрівець, 2021. 256 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/Bilan_Programa_Ukrdoshkillja_2017.pdf

План

1. Вимоги до літературних творів для переказування.
2. Способи навчання дітей переказу літературних творів.
3. Навчання переказу літературних творів дітей молодшого дошкільного віку.
4. Навчання переказу літературних творів дітей середнього дошкільного віку.
5. Навчання переказу літературних творів дітей старшого дошкільного віку.

Переказ - свідоме відтворення літературного тексту в усному мовленні.

Рис.1. Способи переказу літературних творів

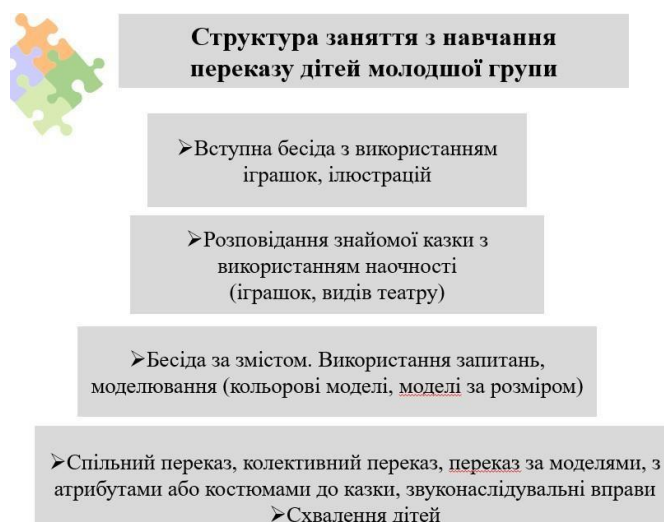

Рис.2 Структура заняття з навчання переказу літературних творів дітей молодшого дошкільного віку

Рис.3. Структура заняття з навчання переказу літературних творів дітей середнього дошкільного віку

Структура заняття з навчання переказу дітей старшої групи

➤ Вступна бесіда. Повідомлення мети. ➤ Вказівки на сприймання літературного твору
➤ Бесіда за змістом твору з використанням наочності для усвідомлення дітьми теми, ідей, головної сюжетної лінії
➤ Повторне читання твору для кращого запам'ятовування та переказування. ➤ Коротка бесіда з метою привернення уваги дітей до характеристик персонажів, засобів інтонаційної виразності
➤ Складання плану переказу разом із дітьми. Вказівки щодо вимог до переказу. Застосування методу моделювання
➤ Оцінка й аналіз дитячих переказів

Рис.4 Структура заняття з навчання переказу літературних творів дітей старшого дошкільного віку

Наочне моделювання як засіб навчання переказу дітей дошкільного віку з порушенням мовлення

Використання наочного моделювання у ході формування в дітей вміння переказувати сприяє удосконаленню структури мовлення дітей, виразності, вміння будувати речення. На заняттях з переказу казки використовуються замітники: на основі зовнішніх зображень предметів, наприклад, на основі кольору, що характерний для зовнішнього вигляду героя (сірий кружечок – вовк); на основі форми, яка характерна об'єктам казки, (трикутник – ялинка) та ін.

Запитання для самоконтролю

1. Дати визначення переказу.
2. Назвати методичні прийоми педагогічного керівництва навчанням дітей переказу.
3. Які методи та прийоми є найбільш дієвими для розвитку умінь переказу літературних творів у дітей молодшого дошкільного віку. Чому?
4. У чому полягає основна відмінність занять із переказування від занять із художнього читання і розповідання дітям?
5. Назвіть вимоги до дитячих переказів.
6. У чому полягає особливість навчання переказу в середній групі у порівнянні з навчанням переказу у молодшій групі дошкільного навчального закладу?
7. Які труднощі виникають під час навчання переказу літературних творів у дітей, і які шляхи їх подолання ви вважаєте найбільш доцільними?

Практичне заняття

Тема. Характеристика методів навчання дітей переказу літературних творів.

Мета. Розкрити особливості проведення занять з навчання переказу залежно від вибору тексту, мети, оволодіти умінням керувати процесом переказу, самостійно вибудовувати логічно-структурну схему заняття. Формувати уміння ефективно використовувати в професійній діяльності інформаційно-комунікаційні технології й орієнтуватись в інформаційному просторі; здатність до національно-патріотичного виховання дітей раннього і дошкільного віку (любов до Батьківщини, рідної мови, рідного міста; інтерес і повага до державних символів України, національних традицій, звичаїв, свят, обрядів).

Ключові слова: відображений переказ, переказ за частинами, переказ за малюнками, ілюстраціями.

План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми.

1. Види занять з навчання переказу. Вимоги до відбору текстів для навчання переказу.
2. Способи організації та навчання дітей переказу літературних творів.
3. Структура заняття з навчання переказу дітей різних вікових груп.
4. Місце переказування у структурі заняття з розвитку мовлення.

Практичні завдання

1. Виписати орієнтовний перелік літературних творів (оповідання, народні казки, авторські казки), рекомендованих освітніми програмами для дітей різних вікових груп (мол, середня, ст.).

2. Скласти конспект комплексного мовленнєвого заняття з навчання переказу дітей старшого дошкільного віку. Вказати спосіб організації переказу. Продумати різні способи організації переказу.

3. Змодельювати фрагмент заняття з навчання переказу (використовуючи різні способи організації).

4. Підготувати розгорнутий словесний план до літературного твору (*добірка ілюстрацій до певних епізодів казки чи оповідання*), дати назву кожній ілюстрації (*план у вигляді ілюстрацій*). Подати матеріал у презентації (5-7 слайдів). До ілюстрацій підібрати піктограми (*приклад подано нижче*).

5. **ІЗ.** Підібрати піктограми до літературних творів. Розробити та методично обґрунтувати заняття з навчання переказу літературного твору з використанням піктограм як засобу підтримки розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Для пошуку піктограм скористайтесь покликаннями

<https://www.pinterest.dk/pin/595108538235217760/>

<https://images.app.goo.gl/Bwrfy5MFRd3SJrS97>

<https://www.pinterest.com/pin/864620828444327703/>

Піктограми

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта».]. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

3. Боярчук С. І. Використання творів В. Сухомлинського як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Сучасний світ і незрячі*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк : ПП. Іванюк В. П., 2018. С. 16-18.

4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

5. Маліновська Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами моделювання. Діяльнісний підхід в організації освітньо-виховного процесу закладу дошкільної освіти: педагогічний путівник: посібник. Упоряд. Л. В. Гурнік, за ред. А. Л. Черній. Рівне, 2020. С. 21-26.

6. Маліновська Н. В. Розвиток монологічного мовлення дітей передшкільного віку засобами моделювання. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. Кременець: ВЦ, КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2019. Вип. 12. С. 153-158.

7. Ємець А. Як навчити дитину переказувати художні твори: сімейні уроки читання. Зростаємо разом: Виховання. Розвиток. *Психологія: перший освітній журнал для батьків і дітей 3-7 років*. 2015. № 5. С. 8-9.

8. Шевцова Т. Сторінками улюблених казок: інтегроване заняття для старших дошкільнят з використанням елементів технології Л. Фесюкової. *Дошкільне виховання*. 2015. №1. С. 28-29.

9. Canva онлайн-інструмент графічного дизайну. URL:

Лекція

Тема. Методика навчання дітей творчої розповіді.

Мета. Формувати знання про сутність і структуру мовленнєвотворчої діяльності дітей дошкільного віку; уміння застосовувати знання у практичних ситуаціях. Розкрити особливості видів творчих розповідей, охарактеризувати методи та прийоми навчання дітей творчої розповіді дітей дошкільного віку; сприяти розвитку педагогічної рефлексії та ціннісного ставлення до професійної діяльності. *ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми.*

Ключові слова: мовленнєвотворча діяльність, творчі розповіді на наочній основі, розповіді на словесній основі, розповіді-інсценівки, розповіді за сюжетною ігровою ситуацією, сюжетні розповіді про одну іграшку;

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

3. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

4. Маліновська Н.В. Розвиток монологічного мовлення дітей передшкільного віку засобами моделювання. *НЗУ Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка: за заг.ред. А.М.Ломаковича, В.Є.Бенери. Кременець: ВЦ, КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2019. Вип. 12. 208 с. С.153-158.

5. Онлайн-платформа для створення казок, ілюстрованих історій URL: <https://www.storyjumper.com/>

6. Конструктори історій для сторітелінгу: Storybird URL: <https://storybird.com>.

План

1. Поняття мовленнєвотворчої діяльності.
2. Складові мовленнєвотворчої діяльності дітей дошкільного віку.
3. Види творчих розповідей.
4. Характеристика форм мовленнєвотворчої діяльності дітей.

5. Методика навчання дітей творчої розповіді.

1. Поняття мовленнєвотворчої діяльності.

Рис.1 Складові мовленнєвотворчої діяльності дітей дошкільного віку

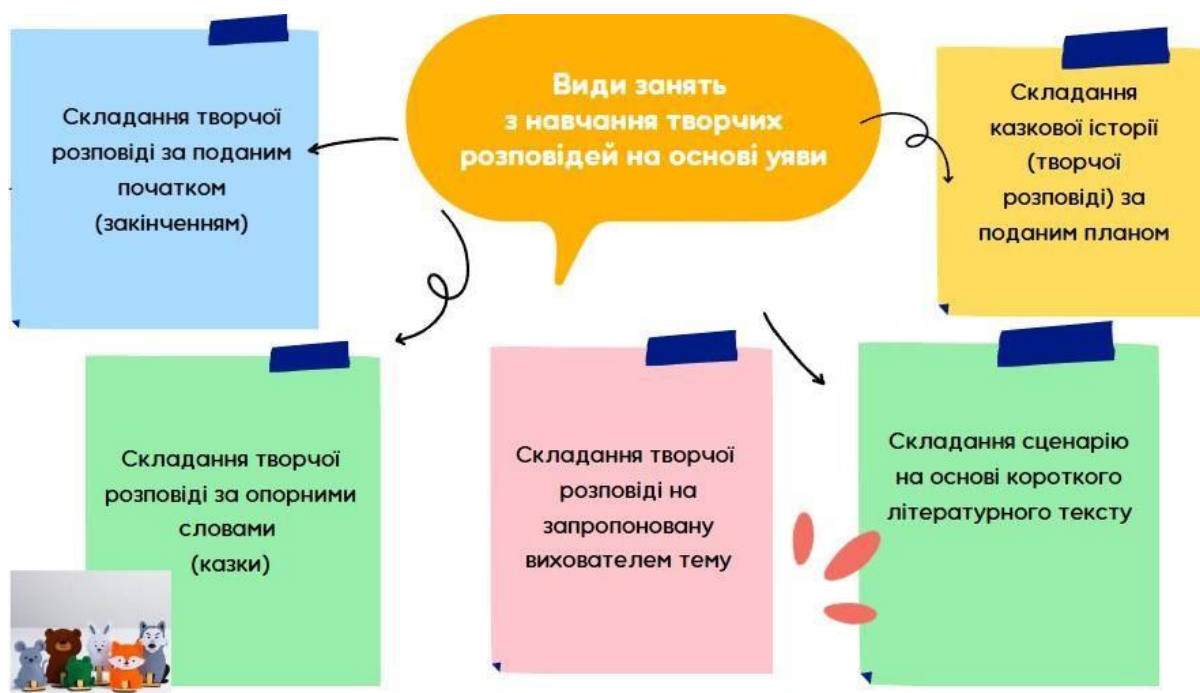

Рис.2. Види занять з навчання творчих розповідей на основі уяви

Рис. 3. Класифікація творчих розповідей на наочній основі

Рис. 4. Класифікація творчих розповідей на словесній основі

Форми мовленнєвотворчої діяльності

Ініціативна мовленнєвотворча діяльність виявляється у різних видах дитячої діяльності: в сюжетно-рольовій грі; в пізнавальній діяльності; в образотворчій, музичній, конструктивній, театральній діяльності; у спілкуванні з однолітками й дорослими.

Регламентована мовленнєвотворча діяльність – основною формою є мовленнєве заняття.

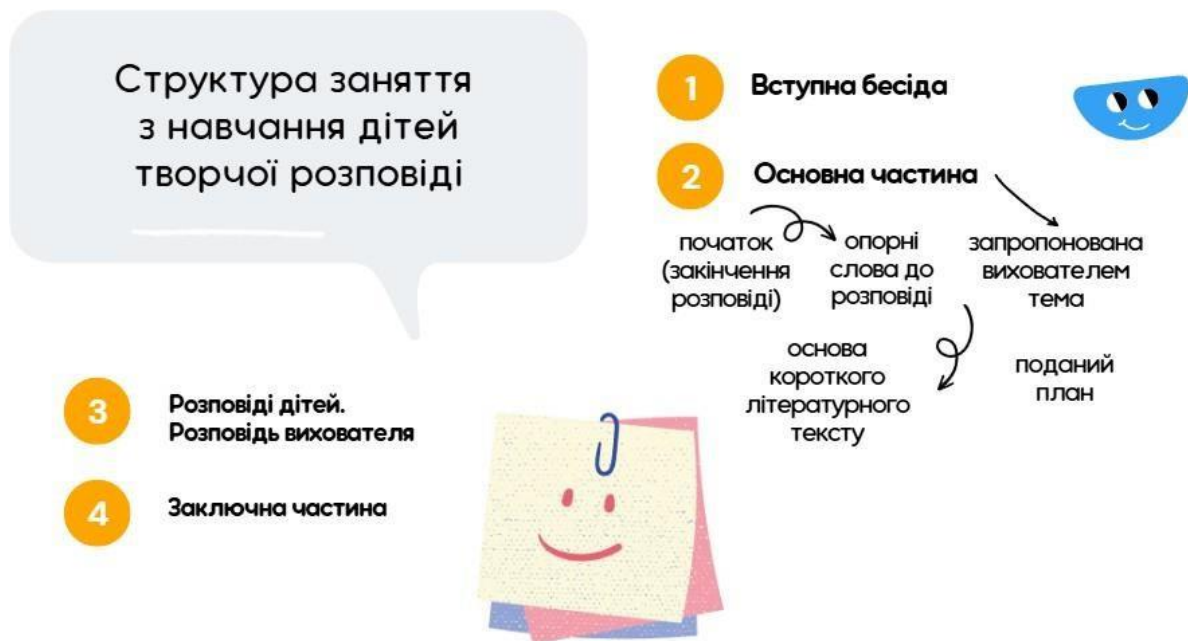

Рис. 5. Структура заняття з навчання творчої розповіді

Запитання для самоконтролю та рефлексії

1. Якими методичними прийомами керуватися вихователю під час навчання дітей творчого розповідання, залежно від виду розповіді?
2. У яких видах та формах може проявлятися мовленнєво-творча діяльність на етапі дошкільного дитинства?
3. У чому полягають особливості творчої розповіді?
4. Які види творчих розповідей на наочній основі найкраще стимулюють мовленнєву активність дітей, і чому саме вони є ефективними?
5. Які види творчих розповідей найкраще сприяють розвитку уяви та мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку, і чому саме вони?
6. Які етапи проведення заняття з навчання дітей творчої розповіді?
7. Які труднощі, на вашу думку, можуть виникати у дітей під час складання творчих розповідей, і які методичні прийоми допомагають їх подолати?

Практичне заняття

Тема. Види творчих розповідей. Методи навчання дітей творчої розповіді.

Мета. Формувати вміння застосовувати знання у практичних ситуаціях; практичні вміння та навички організації занять з навчання дітей творчого розповідання, вчити складати творчі розповіді, оволодівати прийомами керівництва процесом складання дітьми розповідей.

Ключові слова: мовленнєво-творча діяльність, творчі розповіді на наочній основі, розповіді на словесній основі, розповіді-інсценівки, розповіді за сюжетною ігровою ситуацією, сюжетні розповіді про одну іграшку.

План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми. Експрес-опитування

1. Класифікація видів творчих розповідей.
2. Структура заняття з навчання дітей творчої розповіді.
3. Прийоми навчання дітей творчої розповіді.

Практичні завдання

1. Проаналізувати конспекти занять, до структури яких входить навчання дітей творчої розповіді.
2. Визначити прийоми навчання дітей творчої розповіді, їх місце у структурі заняття з розвитку мовлення.

Завдання до практичного заняття

1. Завантажити електронний додаток «Сад снів» до журналу «Джміль» № 12, 2019. Скласти творчі розповіді за картинами О. Збруцької «Сад снів», О. Можейко «Сон» та ін. (картина на вибір), поданих у додатку.
<https://jmil.com.ua/2019-12/vernissage> Запропонувати відповідні освітні ситуації для дітей старшого дошкільного віку.
2. Скласти зразки творчих розповідей: сюжетна розповідь про одну іграшку; розповідь за сюжетною ігровою ситуацією («До білочки на гостини» тощо) та ін.

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
4. Паласевич І. Л., Семенюк В. І. Мовленнєво-творча діяльність дітей старшого дошкільного віку. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць. Випуск 79. Том 2. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С.30-34.
5. Онлайн-платформа для створення казок, ілюстрованих історій URL: <https://www.storyjumper.com/>

6. Конструктори історій для сторітелінгу: Storybird URL: <https://storybird.com>.

Лекція

Тема. Методика навчання дітей розповіді з власного досвіду.

Мета. Розкрити методику навчання дітей розповіді з власного досвіду дітей, специфіку проведення занять з навчання складання листів. Формувати у здобувачів освіти знання про види розповідей з власного досвіду, їх зміст та структуру, здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації. *ПР 1.* Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми.

Ключові слова: колективний досвід, індивідуальний досвід, аналіз дитячих розповідей, педагогічна оцінка, мікротеми, взаємоаналіз, самоаналіз, план, розгорнутий план, спільна розповідь, розповідь командами, складання листів.

Література

▪ Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

▪ Боярчук С. І. Використання інноваційних методик розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку під час вивчення навчальної дисципліни «Дошкільна лінгводидактика». *Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації*. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (26 вересня 2022 року). Луцьк. 2022. С. 256-261.

4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М.Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

5. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

6. Маліновська Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами моделювання. Діяльнісний підхід в організації освітньо-виховного процесу закладу дошкільної освіти: педагогічний путівник: посібник. Упоряд. Л. В. Гурнік, за ред. А. Л. Черній. Рівне, 2020. С. 21-26.

План

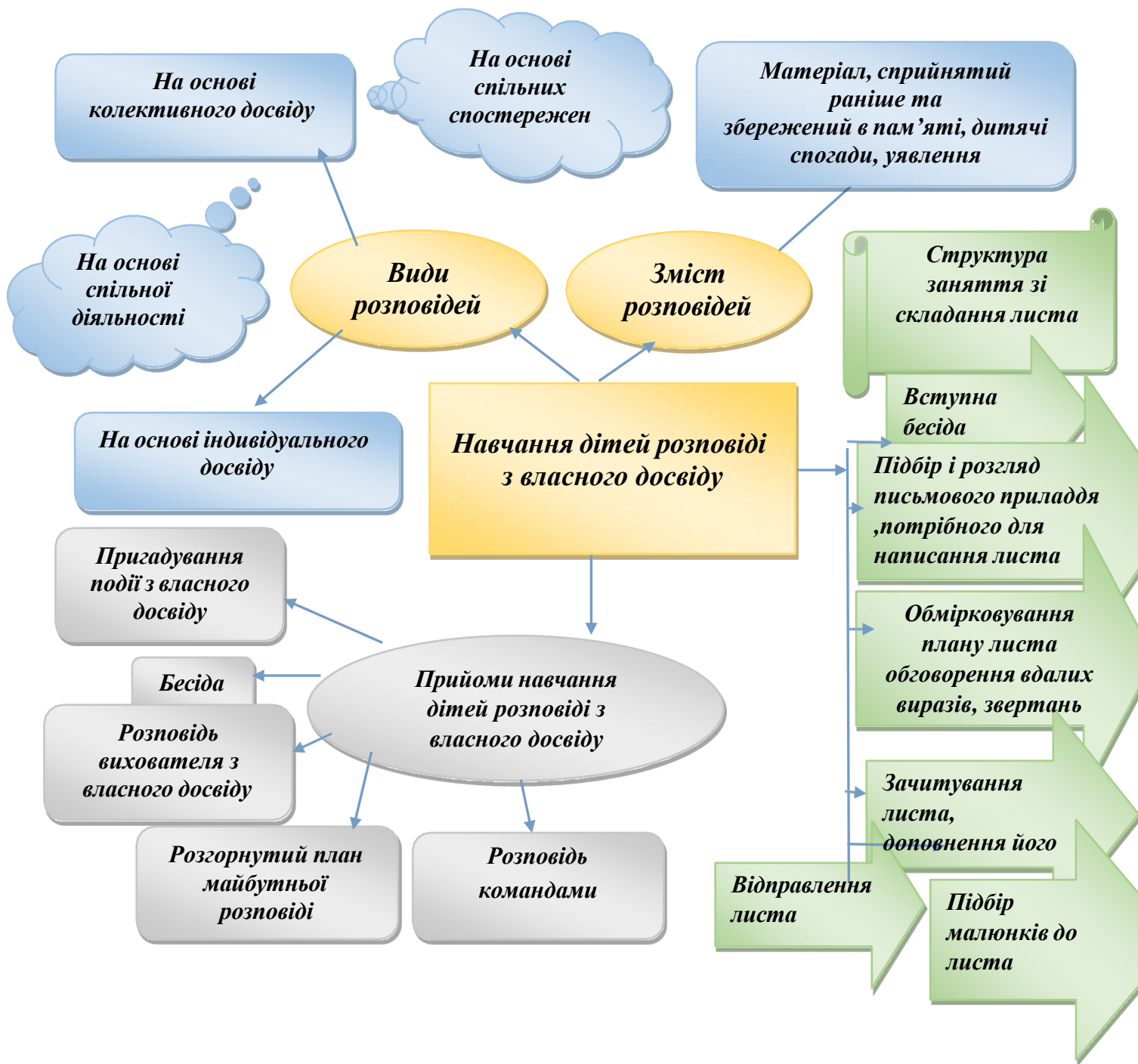
1. Види розповідей з власного досвіду. Їх характеристика.

2. Навчання дітей молодшого та середнього дошкільного віку розповіді з власного досвіду.

3. Навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді з власного досвіду.

4. Методика складання листів з дітьми старшого дошкільного віку.

*Структурна блок-схема до теми
«Методика навчання дітей розповіді з власного досвіду»*

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. Дати визначення розповіді з власного досвіду.
2. У чому полягає особливість педагогічного керівництва складання розповіді з власного досвіду у середньому дошкільному віці?
3. Який алгоритм організації заняття зі складання листів із дітьми старшого дошкільного віку?
4. Які мотиви для написання листа? Диференціюйте їх від виду розповіді (індивідуального колективного) та віку дітей.
5. Чи доцільно використовувати метод складання листа у молодшому дошкільному віці?
6. Здійсніть порівняльний аналіз методики навчання дітей розповіді з власного досвіду у середній та старшій вікових групах.

Практичне заняття

Тема. Методи навчання дітей розповіді з власного досвіду.

Мета. Формувати вміння застосовувати знання у практичних ситуаціях, здатність до розвитку у дітей раннього і дошкільного віку мовлення як засобу спілкування і взаємодії з однолітками і дорослими; вміння та навички організації занять з навчання дітей розповідей з власного досвіду, оволодівати вмінням складати розповіді на основі колективного та індивідуального досвіду, прийомами керівництва процесом складання дітьми розповідей. *ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми. Розвивати уяву, творчість.*

Ключові слова: розповіді на основі колективного досвіду, розповіді на основі індивідуального досвіду, комплексне мовленнєве заняття.

План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми.

1. Види розповідей з власного досвіду.
2. Тематика розповідей з власного досвіду.
3. Структура заняття навчання дітей розповідей з власного досвіду у середній та старшій вікових групах.
4. Методика складання листа з дітьми старшого дошкільного віку.

Практичні завдання

1. Скласти розповіді з власного досвіду (на основі поданих тем) для дітей старшого дошкільного віку:

на основі колективного досвіду: про події, в яких брали участь усі діти групи на основі спільної діяльності; на основі спільних спостережень: «Як ми прикрашали ялинку»; «Як ми ходили в зоопарк»; «Ми збираємо врожай»; «Підготуємо подарунки для мам»; «Як ми годували птахів» та ін.;

на основі спільних спостережень: «Як ми спостерігали за черепахою»; «Про транспорт на вулиці» та ін.;

на основі індивідуального досвіду: «Вихідний день»; «Подорож з батьками»; «Улюблена іграшка»; «Про свого товариша»; «Про цікавий випадок з життя»; «Улюблена книжка»; «Літній відпочинок» та ін.;

2. До власного зразка розповіді скласти план (3-4 пункти).

3. Скласти конспект комплексного мовленнєвого заняття, до складу якого входить навчання дітей розповіді з власного досвіду. (*У конспект заняття включити власний зразок розповіді та план*).

4. Розробити карту інтелектуальних дій (ментальну карту) до теми «Навчання дітей розповіді з власного досвіду». Розмістити у ментальній карті питання щодо навчання дітей складання листів (*як вид розповідей з власного досвіду*).

Короткий коментар

Для пошуку шаблонів інтелект-карт скористайтесь поданими (або іншими) ресурсами

<https://miro.com/login/>

<https://web-academy.com.ua/stati/281-top-10-programm-dlya-postroeniya-mind-map>

<https://www.mindmeister.com/maps/recent>

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

Лекція

Тема. Теоретичні основи художньо-мовленнєвої діяльності. Методика художнього читання та розповідання дітям в різних вікових групах.

Мета. Розкрити сутність художньо-мовленнєвої діяльності, дати її змістову характеристику. Визначити форми організації художньо-мовленнєвої діяльності, розкрити методику проведення занять з художнього читання дітям в

різних вікових групах. Формувати у здобувачів освіти здатність до організації і керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленнєвою і художньо-продуктивною (образотворча, музична, театральна) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку; здатність до національно-патріотичного виховання дітей раннього і дошкільного віку (любів до Батьківщини, рідної мови, рідного міста; інтерес і повага до державних символів України, національних традицій, звичаїв, свят, обрядів). *ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми. ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової діяльності дітей дошкільного віку.*

Ключові слова: види художньо-мовленнєвої діяльності: образотворчо-мовленнєва, театральна-мовленнєва, музично-мовленнєва, літературно-мовленнєва; морально-етичні бесіди, бесіди узагальнюючого характеру, заняття з художньої літератури.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. Богуш, Н. Гавриш. Вид. 2-ге, перер. та доповн. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 304 с.
3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
4. Гавриш Н. Організовуємо освітню роботу з дітьми на основі літературного тексту *Вихователь-методист дошкільного закладу: Щомісячний спеціалізований журнал*. 2022. № 1. С. 13-18.
5. Гавриш Н. Дитина і книжка: новий формат взаємодії. *Дошкільне виховання*. 2022. № 1. С. 6-10.
6. Даниленко Л. Добре бути ввічливим. *Мистецтво*. 2018. №4. С. 26-27.
7. Зінчук В. Казка розуму вчить: використання прийомів ТРВЗ у роботі над казкою. *Дошкільне виховання*. 2015. №11. С. 22-25.
8. Тоцька Т. Формуємо основи світобачення дітей. З використанням літературних творів В. Сухомлинського. *Дошкільне виховання*. 2017. № 11. С. 11-13.
9. Каплуновська О. Моральні бесіди: діяльнісний підхід. *Дошкільне виховання*. 2015. № 10. С. 11-14.

10. Живі письменники: дошкілля – спільний проєкт всеукраїнського науково-методичного журналу «Дошкільне виховання» та ДУ «Український інститут книги». URL: <https://aw.ubi.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/%D0%96%D0%B8%D0%B2%D1%96-%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F.pdf>

11. Optima Kids. Аудіоказки та оповідання URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLlHoLBuY6cavR0t2e8F8YRYIgaNmlw4a>

12. Optima Kids. Вивчаємо вірші URL: https://www.youtube.com/playlist?list=PLlHoLBuY6caDfvlODjEQ_2BX3mfJY9q0

План

1. Характеристика художньо-мовленнєвої діяльності.
2. Завдання художньо-мовленнєвої діяльності
3. Форми організації художньо-мовленнєвої діяльності.
4. Організація роботи з літературним текстом.
5. Методика проведення етичних бесід.

Характеристика художньо-мовленнєвої діяльності

Художньо-мовленнєва діяльність – це діяльність, яка пов'язана із сприйманням літературних творів, їх виконанням, відтворенням, супроводжується образним, виразним мовленням, словесною творчістю.

Види художньо-мовленнєвої діяльності: образотворчо-мовленнєва, театральнo-мовленнєва, музично-мовленнєва, літературно-мовленнєва.

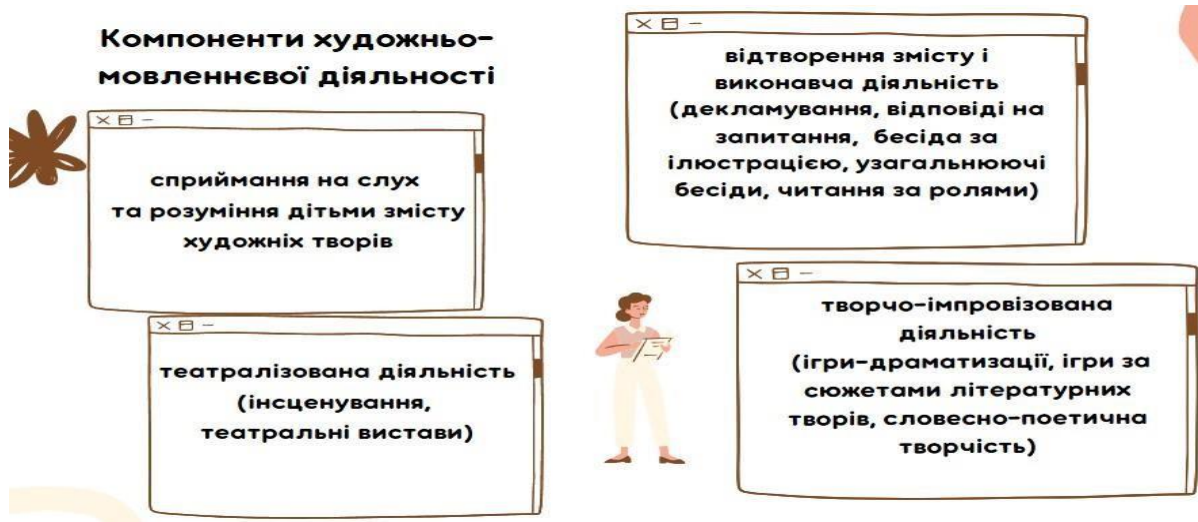

Рис.1. Компоненти художньо-мовленнєвої діяльності

Форми організації художньо-мовленнєвої діяльності

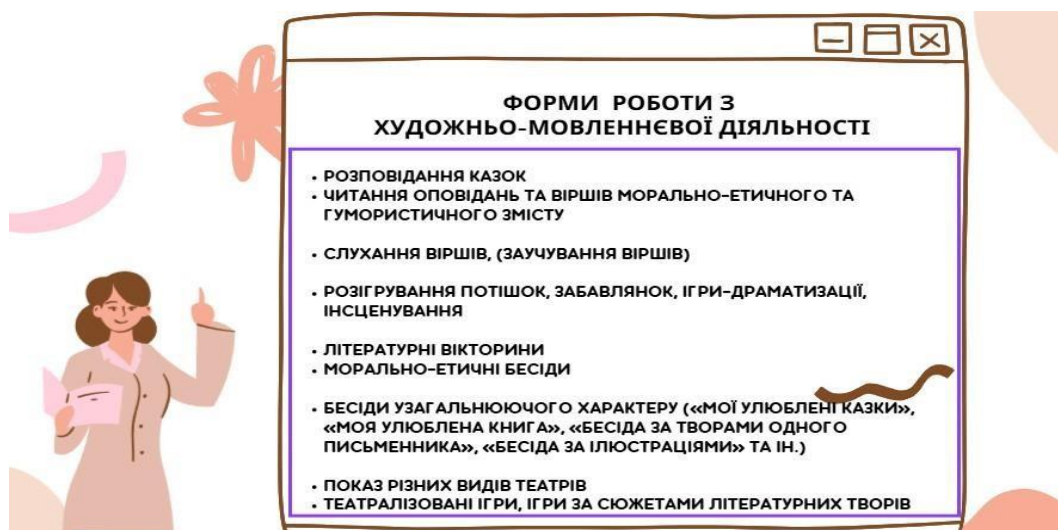

Рис. 2. Форми організації художньо-мовленнєвої діяльності

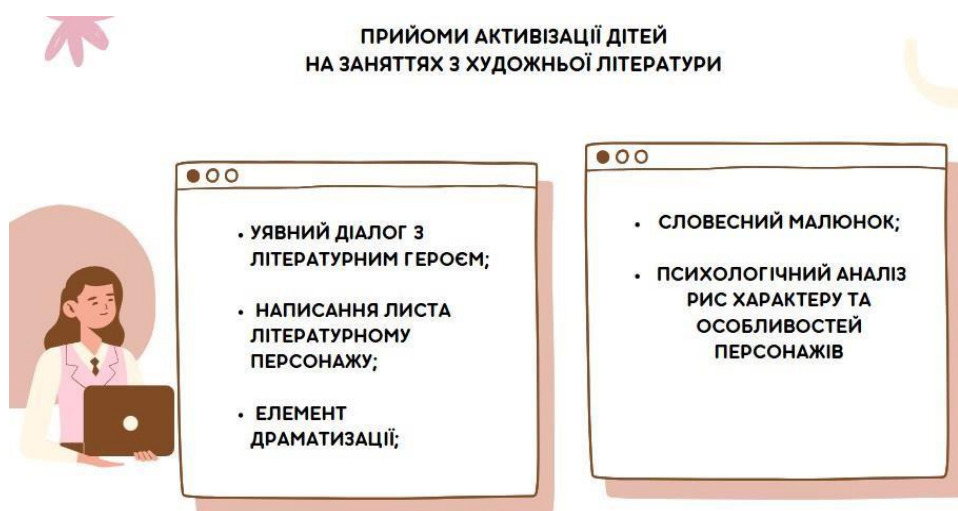

Рис. 3. Прийоми активізації дітей на заняттях з художньої літератури

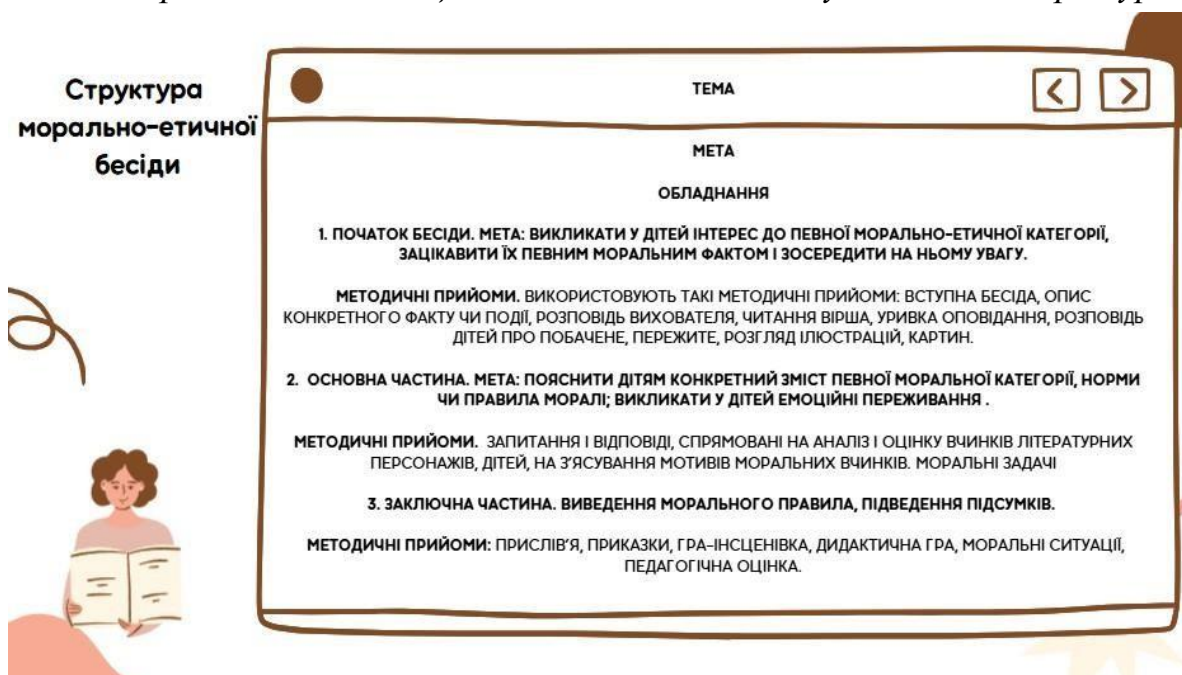

Рис. 4. Структура морально-етичної бесіди

Питання для самоаналізу та рефлексії

1. *Визначення художньо-мовленнєвої діяльності.*
2. *Які форми організації художньо-мовленнєвої діяльності найбільше сприяють активному залученню дітей дошкільного віку до творчої взаємодії?*
3. *Охарактеризувати вимоги і принципи щодо вибору літературних творів для дітей.*
4. *Які види занять з ознайомлення з художньою літературою?*
5. *Назвіть джерела художнього читання.*
6. *Охарактеризуйте прийоми активізації дітей на заняттях з художньої літератури.*
7. *Яка структура етичної бесіди? Вкажіть мету кожної частини етичної бесіди?*

Практичне заняття

Тема. Методи та прийоми художнього читання та розповідання дітям в різних вікових групах.

Мета. Вчити добирати ефективні методи і прийоми активізації дітей на заняттях з художньої літератури, художньо-естетичного сприймання художніх творів дітьми дошкільного віку, формувати уміння здійснювати національно-патріотичне виховання дітей раннього і дошкільного віку (любов до Батьківщини, рідної мови, рідного міста; інтерес і повага до державних символів України, національних традицій, звичаїв, свят, обрядів); організовувати, здійснювати корівництво ігровою, художньо-мовленнєвою і художньо-продуктивною діяльністю дітей раннього і дошкільного віку.

Ключові слова: логічний наголос, тембр голосу, морально-етичні бесіди, бесіди узагальнюючого характеру.

План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми

1. Завдання художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку.
2. Види занять з художньо-мовленнєвої діяльності.
3. Структура занять з художнього читання і розповідання.
4. Види бесід за змістом художніх творів.
5. Види етичних бесід. Методика проведення етичної бесіди.

Практичні завдання

Робота у мікрогрупах

• Здійснити порівняльний аналіз літературних творів, визначених освітніми програмами та літературних творів, які запропоновані сучасними авторами та видавництвами для дітей дошкільного віку: «Видавництво Старого Лева»; видавництво Івана Малковича «А-ба-ба-га-ла-ма-га», «Веселка» (на вибір).

- Підібрати ілюстрації до оповідань для дітей дошкільного віку (вікова група, твір на вибір). *Створити презентацію до одного літературного твору (1 ілюстрація – 1 слайд, орієнтовно 5-6 слайдів).*

- Змодельовати можливості застосування презентації під час художньої комунікації на заняттях з художнього читання та розповідання та в повсякденному житті.

ІЗ. Завдання на вибір.

1. Використання прийомів мнемотехніки під час вивчення віршів у різних вікових групах. Сформувані мнемотаблиці за змістом віршів. Скласти конспекти занять з використанням прийомів мнемотехніки під час вивчення поетичних творів для дітей середньої та старшої вікових груп.

2. Розробити конспект заняття з художнього читання та розповідання для дітей різних вікових груп (вікова група на вибір) з використанням використанням інтерактивних методів та прийомів, креативних ідей, запропонованих авторами проєкту «Живі письменники: дошкілля»: *діалоги-дослідження, діалоги-міркування, віртуальні діалоги, читацьке хуге, книжкові валізи, інтелектуальні карти, літературні проєкти та ін.; занять за творами сучасних авторів: Івана Малковича, Сашка Дерманського, Мар'яни Прохасько, Наталії Чуб, Мар'яни Князевич, Катерини Міхаліциної, Лесі Мовчун за матеріалами спільного проєкту всеукраїнського науково-методичного журналу «Дошкільне виховання» та ДУ «Українського інституту книги» «Живі письменники: дошкілля».*

Література

1. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. Богуш, Н. Гавриш. Вид. 2-ге, перер. та доповн. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 304 с.

2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проєкту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

3. Гавриш Н. Організовуємо освітню роботу з дітьми на основі літературного тексту *Вихователь-методист дошкільного закладу: Щомісячний спеціалізований журнал*. 2022. № 1. С. 13-18.

4. Гавриш Н. Дитина і книжка: новий формат взаємодії. *Дошкільне виховання*. 2022. № 1. С. 6-10.

5. [Зінчук В.](#) Казка розуму вчить: використання прийомів ТРВЗ у роботі над казкою. *Дошкільне виховання*. 2015. №11. С. 22-25.

6. Посібник для вихователя. Літературні твори: як інтегрувати в освітню роботу <https://sites.google.com/view/doshkillia-ua/%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B6%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8F>

7. Живі письменники: дошкілля – спільний проєкт всеукраїнського науково-методичного журналу «Дошкільне виховання» та ДУ «Український інститут книги». URL: <https://aw.ubi.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/%D0%96%D0%B8%D0%B2%D1%96-%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%8F.pdf>

8. Optima Kids. Аудіоказки та оповідання URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLIHoLBEuY6cavR0t2e8F8YRYIgaNmlw4a>

9. Optima Kids. Вивчаємо вірші URL: https://www.youtube.com/playlist?list=PLIHoLBEuY6caDfvlODjEQ_2BX3mfJY9q0

10. Canva – онлайн-інструмент графічного дизайну. URL: <https://www.canva.com/templates>

Пактичне заняття

Тема. Організація та проведення етичних бесід з дітьми дошкільного віку.

Мета. Формувати у здобувачів освіти уміння застосовувати знання у практичних ситуаціях; знання, уміння та навички, необхідні для ефективної організації та проведення етичних бесід з дітьми дошкільного віку з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей; розвивати здатність добирати відповідну тематику, методи та прийоми етичного впливу, спрямованого на формування моральних цінностей у дітей.

План заняття

Питання для обговорення

- Види етичних бесід за використанням засобів впливу:
- Види етичних бесід за участю дітей:
- Методика проведення етичної бесіди. Структура морально-етичної бесіди
 - Як впливає особистий приклад вихователя на усвідомлення дітьми етичних норм? Яка роль сім'ї?
 - Які труднощі можуть виникати під час проведення етичних бесід? Як їх можна подолати?

- Назвіть літературні твори, які можна використати з метою формування у дітей дошкільного віку моральних цінностей: доброзичливість, справедливість, чесність, правдивість, дружба, ширість, чуйність, уважність та ін.

Практичні завдання

- Скласти план етичної бесіди з дітьми старшого дошкільного віку. Змодельовати фрагмент етичної бесіди.

- Рефлексія: взаємооцінювання за критеріями: доречність питань, педагогічна етика, відповідність віковим особливостям.

Література

1. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. Богуш, Н. Гавриш. Вид. 2-ге, перер. та доповн. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 304 с.

2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

3. Гавриш Н. Організовуємо освітню роботу з дітьми на основі літературного тексту *Вихователь-методист дошкільного закладу*: Щомісячний спеціалізований журнал. 2022. № 1. С. 13-18.

4. Даниленко Л. Добре бути ввічливим. *Мистецтво*. 2018. №4. С. 26-27.

5. [Мацур Б.](#) Морально-етичні дослідження за творами Василя Сухомлинського. *Дошкільне виховання*. 2013. № 9. С. 24-25.

6. [Каплуновська О.](#) Моральні бесіди: діяльнісний підхід. *Дошкільне виховання*. 2015. № 10. С. 11-14.

Лекція

Тема. Організація театральної-ігрової та театральної-мовленнєвої діяльності у закладі дошкільної освіти.

Мета. Розкрити сутність, значення театральної-ігрової й театральної-мовленнєвої діяльності в закладі дошкільної освіти; ознайомити студентів із видами театралізованих ігор, етапами їх підготовки та проведення, забезпечити готовність майбутніх педагогів до планування, організації та методичного супроводу театральної діяльності в закладі дошкільної освіти. Формувати вміння щодо організації і керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленнєвою і художньо-продуктивною (образотворча, музична, театральна) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку, сприяти розвитку педагогічної рефлексії та ціннісного ставлення до професійної діяльності. *ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні*

дітей раннього і дошкільного віку. ПР 15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти.

Ключові слова: театралізована діяльність, театральна вистава, театральна- мовленнєва діяльність, види театру, театралізована гра.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. Богуш, Н. Гавриш. Вид. 2-ге, перер. та доповн. Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. 304 с.
3. Березіна О.М., Гніровська О.З., Линник Т.А. Грайлик. Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 56 с.
4. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.
5. Мартиненко Г. В. Театралізована діяльність в дитячому садку. Харків: Основа, 2018. 127 с. (Серія «Заклад дошкільної освіти. Вихователю»).

План

1. Види театралізованої діяльності дітей дошкільного віку.
2. Види театрів у закладі дошкільної освіти.
3. Організація і проведення театральних вистав.

Види театралізованої діяльності дітей дошкільного віку

Для визначення діяльності, що пов'язана з театром, використовують терміни: «театральна діяльність», «театралізована діяльність» (А. Богуш), «театрально-ігрова діяльність», «театралізована гра», «ігри за сюжетами літературних творів», «театрально- мовленнєва діяльність» (Н. Гавриш).

Театрально-мовленнєва діяльність – це вид художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників, пов'язаний із сприйманням і відтворенням засобами театального мистецтва художніх образів, навіяних літературними творами, складанням на цій основі власних сценаріїв і сюжетів.

Театралізована діяльність є могутнім засобом мовленнєвого розвитку дітей. Це, власне, гра в театр «для себе», підготовка та показ вистав «для глядачів».

Класифікація видів театралізованої діяльності:

- за способом організації (індивідуальні чи колективні ігри);
- за змістом театралізованої діяльності (ігри за сюжетами літературних творів, ігри-драматизації, інсценування);
- за видами ігрового матеріалу (ігри-драматизації, інсценування тощо).

Види театру у закладі дошкільної освіти

Види дитячих театрів, які використовуються в роботі з дітьми

дошкільного віку: ляльковий театр, театр маріонеток, пальчиковий, театр на фланелеграфі, тіньовий, настільний театр (магнітний театр, театр «живих картинок»), в яких використовують матеріали: іграшки, картинки, ляльки, кокони, смикунчики, маріонетки, ковролінограф (фланелеграф), фігурки тіньового театру, «живі тіні», що можуть бути розміщені на екрані (театр картинок, тіней, «живих тіней»), ширмі (театр пальчиковий, з ляльками бі-ба-бо, коконів, ляльок, маріонеток, смикунчиків), на столі (театр ляльок, іграшок), на фланелеграфі (фланелеграф).

Питання для рефлексії

1. Дати визначення театральнo-мовленнєвої діяльності.
2. Назвати види театрів для дітей дошкільного віку.
3. У чому полягають змістові відмінності театральнo-ігрової та театральнo-мовленнєвої діяльності?
4. У якій віковій групі доцільно використовувати тіньовий театр?

«Синтез думок». Здобувачі освіти об'єднуються у малі групи, відповідають на питання, передають його в іншу групу, учасники якої доопрацьовують питання:

- які мовленнєві навички вдосконалюються під час театральнo-ігрової діяльності?

- як театралізована гра сприяє розвитку емоційної сфери дошкільника?

- чим для мене є театральна діяльність у роботі з дітьми – формою навчання, виховання чи творчим самовираженням?

Практичне заняття

Тема. Використання різних видів театрів як засобу розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

Мета. Розкрити особливості театралізованої діяльності на різних етапах дошкільного дитинства. Знати види театралізованої діяльності дітей дошкільного віку, види театрів у закладі дошкільної освіти. Розвивати творчі здібності. Формувати уміння щодо організації і керівництва ігровою художньо-мовленнєвою діяльністю дітей раннього і дошкільного віку.

Ключові слова: ляльковий театр, театр маріонеток, пальчиковий театр, театр на фланелеграфі, тіньовий театр, пальчиковий театр.

План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми

1. Театрально-мовленнєва та театрально-ігрова діяльність: спільне та відмінне.
2. Види театралізованої діяльності дітей дошкільного віку. Особливості театралізованої діяльності на різних етапах дошкільного дитинства.
3. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності.
4. Види театрів у закладі дошкільної освіти.
5. Організація і проведення театральних вистав у закладі дошкільної освіти.

Практичні завдання

ІЗ. Завдання на вибір.

1. Підготувати до показу сценарій одного з видів театру. Виготовити фігурки для настільного театру за українськими народними казками.
2. Методика роботи з казкою в різних вікових групах. Переглянути вебінар «Роль казки у розвитку та вихованні дитини дошкільного віку. ТРВЗ-інструменти». Проаналізувати прийоми ТРВЗ, обґрунтувати їх ефективність.

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
2. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. Богуш, Н. Гавриш. Вид. 2-ге, перер. та доповн. Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. 304 с.
3. Мартиненко Г. В. Театралізована діяльність в дитячому садку. Харків : Основа, 2018. 127 с.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низовська. Тернопіль: Мандрівець, 2021. 256 с.
URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/Bilan_Programa_Ukrdoshkillja_2017.pdf

Практичне заняття

Тема. Драматизація та інсценування художніх творів з дітьми різних вікових груп.

Мета. Ознайомитись зі специфікою драматизації та інсценування художніх творів дітьми дошкільного віку. Формувати уміння щодо організації і керівництва ігровою діяльністю дітей раннього і дошкільного віку.

Ключові слова: театралізована діяльність, гра-драматизація, інсценування, ігри за сюжетами літературних творів, художньо-естетичне сприймання, репродуктивні вербальні ігри.

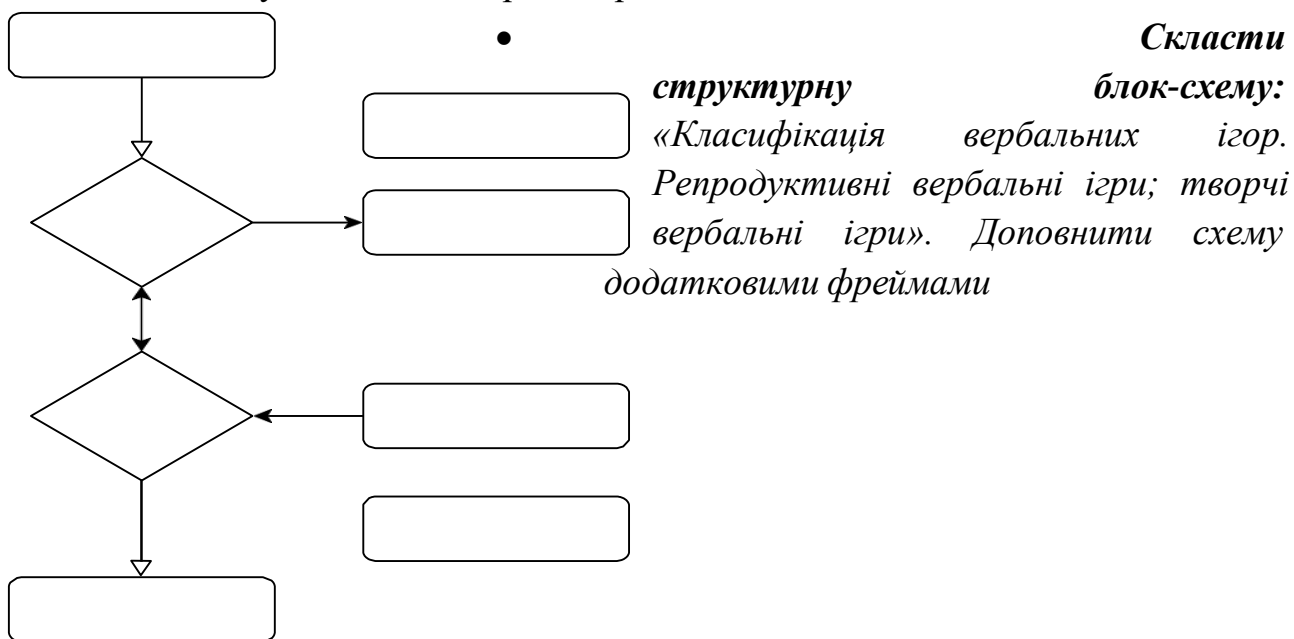
План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми

1. Класифікація театралізованої діяльності за змістом: ігри-драматизації, інсценування, ігри за сюжетами літературних творів.
2. Гра-драматизація – вид ігрової діяльності дітей дошкільного віку.
3. Роль гри-драматизації у розвитку мовлення дітей.
4. Умови успішного проведення драматизації та її місце в режимі дня.
5. Вимоги до добору художніх творів для ігор-драматизацій на різних етапах дошкільного дитинства.
6. Структура гри-драматизації.
7. Інсценування літературних творів з дітьми старшого дошкільного віку.

Практичні завдання

- Підготувати літературний твір для розігрування (твір та вікова група на вибір). Провести гру-драматизацію, інсценування фрагментів літературних творів.
- Підготувати ігрові вправи для розвитку виразного мовлення дітей дошкільного віку: імітаційно-ігрові вправи; емоційні етюди.

Література

1. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богиніч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

2. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. Богуш, Н. Гавриш. Вид. 2-ге, перер. та доповн. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 304 с.

3. Богуш А., Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. 2-ге вид., доповн. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2012. 304 с.

4. Українська казка. URL: <http://www.kazka.in.ua/>

5. Optima Kids. Аудіоказки та оповідання URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLIHoLBEuY6cavR0t2e8F8YRYIgaNmlw4a>

Лекційне заняття

Тема. Організаційно-методична робота з розвитку мовлення у закладі дошкільної освіти.

Мета. Ознайомити здобувачів освіти з основами організаційно-методичної роботи з розвитку мовлення у закладі дошкільної освіти; розкрити зміст, напрями та форми методичної діяльності педагогів щодо мовленнєвого розвитку дітей; сформувати у майбутніх фахівців розуміння ролі цілеспрямованої методичної підтримки, планування та координації мовленнєвої роботи в ЗДО відповідно до сучасних освітніх підходів. *ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.*

Ключові слова: педагогічні ради, методичні об'єднання, методичні розробки, перспективний план, календарний план, тематичний план.

Література

1. Богуш А. М. Методична робота в закладах дошкільної освіти : навч. посіб. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 200 с.

2. Богуш А. М. Вихователь-методист закладу дошкільної освіти: компетентнісно-професійна парадигма сучасного фахівця. *Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського*, 2022, №2. С.8-15.

3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах:

підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

4. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

5. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

6. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти. 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>

7. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» (затверджений наказом Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 року № 755-21). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>

8. Швайка Л. А. Методична робота у ЗДО. Харків: Основа, 2017 304 с.

План

1. Форми методичного керівництва роботою з розвитку мовлення у закладі дошкільної освіти.

2. Форми ознайомлення вихователя-методиста з роботою педагога з розвитку мовлення. Відвідування, спостереження й аналіз різних форм освітньої роботи вихователем-методистом ЗДО з розвитку мовлення.

3. Види планування з розвитку мовлення у закладі дошкільної освіти.

Методичне керівництво роботою з розвитку мовлення в закладі дошкільної освіти передбачає такі форми:

- педагогічні ради; відвідування занять; індивідуальні та групові консультації; вивчення, узагальнення та поширення новаторського досвіду вихователів; обстеження мовлення дітей;
- підвищення кваліфікації вихователів; методичні об'єднання вихователів; огляд періодики і методичної літератури; підготовка вихователями методичних розробок, документації з розвитку мовлення;
- підготовка доповідей на педради; батьківські збори; педагогічні читання; конференції з питань розвитку мовлення.

Основними видами планування роботи з розвитку мовлення є перспективний і календарний плани.

Практичне заняття

Планування та організація роботи з розвитку мовлення дітей у закладі дошкільної освіти.

Мета. Формувати у студентів уміння планувати та організовувати різні форми роботи з розвитку мовлення відповідно до вікових особливостей, вимог і принципів педагогічної доцільності; уміння застосовувати знання у практичних ситуаціях; вміти орієнтуватися у нормативних документах і керуватися провідними положеннями у професійній діяльності, вчити добирати ефективні методи, форми та засоби розвитку мовлення; розвивати здатність створювати розвивальне мовленнєве середовище в умовах закладу дошкільної освіти.

План заняття

- Проаналізувати плани роботи вихователя-методиста закладу дошкільної освіти стосовно роботи з розвитку мовлення.
- Проаналізувати фонд науково-популярної, методичної психолого-педагогічної літератури, періодичних педагогічних видань, електронних та наочних друкованих засобів навчання, предметної наочності, а також зразків моделей планування, організації, проведення освітнього процесу та інших матеріалів з досвіду роботи педагогів стосовно роботи з розвитку мовлення дітей.
- Проаналізувати наповнення методичного кабінету щодо формування інформаційного банку даних (каталогів і картотек на електронних або/та паперових носіях) з питань розвитку мовлення, організації форм роботи, психолого-педагогічних досягнень.
- У чому полягає забезпечення педагогічної підтримки щодо реалізації педагогічних ініціатив та апробації навчальної літератури, методичних розробок щодо розвитку мовлення?
- Розробити перспективний план роботи з розвитку мовлення для однієї з вікових груп (на квартал).

Література

1. Богуш А. М. Методична робота в закладах дошкільної освіти : навч. посіб. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 200 с.
2. Богуш А. М. Вихователь-методист закладу дошкільної освіти: компетентнісно-професійна парадигма сучасного фахівця. *Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського*, 2022, №2. С.8-15.
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

4. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

5. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М. Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

6. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти. 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>

7. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» (затверджений наказом Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 року № 755-21). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>

8. Швайка Л. А. Методична робота у ЗДО. Харків: Основа, 2017 304 с.

Лекційне заняття

Тема. Теоретичні основи навчання дітей дошкільного віку грамоти. Характеристика методик навчання дітей елементів грамоти.

Мета. Розкрити сутність звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти дітей дошкільного віку; формувати розуміння теоретичних основ і методичних підходів до навчання дітей елементів грамоти; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях; здатність до інноваційної діяльності, критичного мислення, творчого пошуку та до презентації результатів своєї професійної діяльності й самопрезентації; розвивати уміння аналізувати, порівнювати та критично оцінювати різні методики навчання елементів грамоти. *ПР І.*
Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи, що використовуються в роботі з дітьми.

Ключові слова: звуковий аналітико-синтетичний метод, розвивальне середовище, ндивідуальний підхід, дидактичні матеріали, сенсомоторний розвиток; аналітична діяльність, синтетична діяльність.

Література

Основна

1. Богуш А.М., Маліновська Н.В. Перші кроки грамоти: передшкільний вік: навч. посіб. вид. 3-те. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 424 с.

2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах:

підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

3. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 384 с.

Допоміжна

4. Гавриш Н. В. Використання дидактичних посібників із розвитку мовлення в процесі підготовки дошкільників до школи.
<https://www.youtube.com/watch?v=lVTqSkDHLw8>

5. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностично-розвивальний комплекс: навч.-метод.посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 384 с.

6. Товкач І. Є. Слово. Речення. Звуки: навчальний посібник для дітей старшого дошкільного віку: у 2 ч. Ч.1 Харків : «Ранок», 2015. 80 с. (Серія «Віконечко у світ грамоти»).

7. Блог «Розвиток дитини. Людмила Шелестова».
https://www.youtube.com/channel/UCXZMrN_55HYJMT0ZKLm2eyg

8. Вчимося читати. Буква В. Читання складів URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=cjWMq0FqCwY>

9. Вчимося читати. Літери А та О. Як зацікавити дитину. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=B9po3JvEDKQ>

10. Хопта С.М. Педагогічні ідеї Марії Монтессорі в контексті сучасного освітнього простору. Інноваційна педагогіка. Видавничий дім «Гельветика». Вип. 28. 2020. С.48-51.

11. Швидка С. О. Сучасні методи підготовки дітей дошкільного віку до навчання грамоти. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. № 10-11. С. 112-116.

План та організаційна структура лекції

1. Теоретичні засади навчання елементів грамоти.
2. Зміст і завдання навчання дітей елементів грамоти в закладі дошкільної освіти.
3. Характеристика методів навчання грамоти.
4. Сутність звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти.
5. Особливості методик навчання дітей елементів грамоти.

Рис.1. Методи навчання елементів грамоти

Аналітична діяльність: виділення речень, поділ речення на слова, слів – на склади, виділення зі складу певного звуку, позначення його буквою, ознайомлення з великою та малою літерами.

Синтетична діяльність: складання слів з літер абетки, читання складів, слів, речень.

Сутність звукового

аналітико-синтетичного методу навчання грамоти

Навчання дітей грамоти за звуковим аналітико-синтетичним методом відбувається на основі єдності процесів звукового аналізу і синтезу. Завдання: а) оволодіння звуковим аналізом; б) звуковим синтезом; в) засвоєння нових понять (*речення, слово, звук, склад, буква* тощо).

Навчання дітей грамоти за звуковим аналітико-синтетичним методом: виділення речення з мовлення; розрізнення слів у реченні; розкладання слів на склади; розкладання складів на звуки; показ і засвоєння нової друкованої букви; складання із азбуки чи написання слова по складах; читання слів по складах; читання слів у цілому; читання речень (зі слів, до яких входить і нова буква); вправляння у написанні елементів вивченої букви, букв, слів, речень і читання їх.

Методика навчання грамоти Л. Шелестової

Авторська методика Л. Шелестової «Розвивальне читання». Використовується у різних вікових групах: молодшій, середній і старшій. Метою є формування у дітей навичок читати, уявлень про довкілля, збагачення словникового запасу, розвиток логічного мислення, дрібної моторики. Основи методики викладено в книзі Л. Шелестової «Навчаємо читати».

Організаційно-методичні основи навчання дітей читати

- Навчання читати по складах.
- Використання наочного матеріалу (малюнків, природного матеріалу, карток, іграшок, схем, різних предметів тощо).

- Залучення дітей до різноманітних видів діяльності (малювання, фарбування, вирізання, співів, танців, конструювання, виготовлення аплікації, відшукування предметів у приміщенні, переміщення у просторі, рольового перевтілення тощо).

- Проведення занять в ігровій формі.
- Індивідуальний підхід до кожної дитини.
- Логічно вибудований і науково обґрунтований алгоритм засвоєння дитиною літер та навчання складів, слів, словосполучень, речень і текстів.

Автором визначено тривалість занять: для 4-річних дітей 10-30 хвилин; для 5-6-річних – 20-30 хвилин. За бажанням дітей такі заняття можна продовжувати і проводити щодня, двічі-тричі на тиждень. Тип занять – індивідуальні й групові (10-15 осіб).

Навчання грамоти за методом Марії Монтессорі

Допоможи мені зробити це самому – головне кредо Монтессорі-педагогіки. Алгоритм навчання грамоти за Монтессорі базується на послідовному сенсорному розвитку, який включає вивчення звуків, літер через практичні матеріали.

Навчання письму за методикою Монтессорі відбувається із застосуванням дидактичних посібників, які діляться на три групи та містять відповідні вправи: кілька видів набірного (рухомого) алфавіту; картки з рельєфними літерами; різноманітні інструменти і засоби для малювання.

Запитання для самоконтролю та рефлексії

1. Які методи навчання грамоти лежать в основі навчання дітей читати?

2. У чому полягає сутність звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти?

3. Яка тривалість занять з навчання дітей читанню за Л. Шелестовою?

4. У чому полягає поетапність оволодіння елементами грамоти за Л. Шелестовою?

5. У чому полягають вимоги автора до організації занять з навчання дітей читати?

6. Які переваги та обмеження має метод М. Монтессорі порівняно з традиційними методиками навчання елементів грамоти?

7. Як можна інтегрувати сенсорні матеріали Монтессорі в сучасний освітній простір закладу дошкільної освіти?

8. Чи готові організувати розвивальне середовище так, щоб дитина самостійно обирала матеріали для опанування елементів грамоти?

9. Які умови є необхідними для ефективного навчання елементів грамоти в дошкільному віці?

10. Які вправи чи методики я можу застосувати зараз, щоб поєднати розвиток мовлення, мислення та дрібної моторики у дітей?

Практичне заняття

Тема. Характеристика методик раннього навчання дітей дошкільного віку елементів грамоти. Навчання елементів грамоти за авторською методикою Л. Шелестової.

Мета. Розкрити сутність звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти дітей дошкільного віку та особливості авторської методики «Розвивальне читання» Л. Шелестової. здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях; здатність до інноваційної діяльності, критичного мислення, творчого пошуку та до презентації результатів своєї професійної діяльності й самопрезентації.

Ключові слова: предметно-просторове середовище, індивідуалізація розвитку дитини, звуковий аналітико-синтетичний метод, авторська методика Л. Шелестової.

План заняття

Питання для обговорення

1. Характеристика сучасного звукового аналітико-синтетичного методу навчання елементів грамоти.
2. Характерні риси сучасного методу навчання грамоти. Сутність основного принципу – «від звука до букви».

Інноватика!

1. Переглянути відеоматеріал блогу: «Розвиток дитини. Людмила Шелестова»

https://www.youtube.com/channel/UCXZMrN_55HYJMT0ZKLm2eyg

• вчимося читати. Літера В.

<https://www.youtube.com/watch?v=cjWMq0FqCwY>

• вчимося читати. Злиге читання складів.

<https://www.youtube.com/watch?v=vvkiCZNlj>

Робота у підгрупах

2. Охарактеризувати сутність авторської методики Л. Шелестової «Розвивальне читання»:

- пояснити, чому навчання дітей читанню за методикою Л. Шелестової легким і цікавим?

- назвати, за яким алгоритмом відбувається опанування навичок читання?

- пояснити, як матеріал, що використовується для формування навичок читання впливає на розвиток асоціативно-образного та логічного мислення?

- вказати, які прийоми використовує автор для підвищення мотивації до пізнання у процесі навчання читання?

- обґрунтувати, яким чином, запропоновані в книзі ігрові завдання сприяють не тільки формуванню навичок читання, але і загальному розвитку дитини: інтелектуальному, мовленнєвому, сенсорному тощо?

3. Підготувати заняття для моделювання (на вибір):

- навчання дітей грамоти за звуковим аналітико-синтетичним методом;

- навчання грамоти за методикою Л. Шелестової.

https://www.youtube.com/channel/UCXZMrN_55HYJMT0ZKLm2eyg

2. Здійснити порівняльний аналіз навчання дітей грамоти за звуковим аналітико-синтетичним методом та авторською методикою Л. Шелестової «Розвивальне читання»

ІЗ. Навчання дітей дошкільного віку читанню за авторською методикою Л. Шелестової. Опрацювати відеоматеріал «Вчимося читати. Літери А та О. Як зацікавити дитину» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=B9po3JvEDKQ> за методикою Л. Шелестової та підготувати інформацію щодо особливостей навчання дітей дошкільного віку читанню.

Короткий методичний коментар

• Переглянути відеоматеріал:

- звуковий аналіз слова для дітей;

<https://www.youtube.com/watch?v=pwa1Lz4d4bY>

- подорож з літерами. Читання складів та простих слів.

<https://www.youtube.com/watch?v=QfmyNIDeJAI>

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти.

URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г.В. Беленькая, О.Л. Богініч, В.М.Ветлугіна; наук. ред. Г.В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

3. Богуш А. М., Маліновська Н. В. Перші кроки грамоти: передшкільний вік: навч. посібник. 3-тє вид. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. 424 с.

4. «Веселі казки» з Наталією Гавриш. URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=ZEH0dVWGa5k>

5. Гавриш Н. В. Використання дидактичних посібників із розвитку мовлення в процесі підготовки дошкільників до школи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IVTqSkDHLw8>

6. Шелестова Л. Вчимося читати. Частина 1. Київ : Видавництво «Фенікс», 2021. 276 с.

7. Шелестова Л. В. Навчальне видання «Вчимося читати» як засіб організації діяльності дошкільників

URL: [https://lib.iitta.gov.ua/717058/1/ShLV_2018%20konf\(Bilorus\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/717058/1/ShLV_2018%20konf(Bilorus).pdf)

8. Шелестова Л. В. Вчимося читати. Робочий зошит для дітей 4-5 років. Частина 1. Київ : Фенікс, 2018. 272 с.

9. Шелестова Л. В. Вчимося читати : робочий зошит для дітей 6-7 років : ч. 2 Вид. переробл. і доповн. Київ: Фенікс, 2020. 276 с.

URL: https://lib.iitta.gov.ua/720882/1/ShLV_%D0%A7_2%201-13.pdf

Практичне заняття

Тема. Методика ознайомлення дітей з поняттями «звук», «склад», «слово», «речення».

Мета. Узагальнити знання щодо особливостей формування у дітей усвідомленого ставлення до мови та мовлення, методики ознайомлення дітей зі звуком, реченням, словом, складом. Формувати уміння щодо застосування інноваційних методик, добирати оптимальні форми, методи оволодіння дітьми елементами грамоти; розвивати критичне мислення, вміти презентувати власні результати, ефективно використовувати в професійній діяльності інформаційно-комунікаційні технології й орієнтуватись в інформаційному просторі.

Ключові: фонематичний слух, інтонування, звуковий аналіз слів, звук, слово, речення.

План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми

1. Методи та прийоми ознайомлення дітей з голосними і приголосними звуками.

2. Методика навчання дітей звукового аналізу слів.

3. Методи та прийоми ознайомлення дітей з реченням, словом, складом.

Практичні завдання

1. Здійснити порівняльний аналіз буквенного та звукового аналізу слів.

2. Підготувати дві дидактичні гри з навчання звукового аналізу слів для моделювання (старша вікова група)

3. Підготувати для моделювання один конспект заняття з ознайомлення дітей зі звуками з мультимедійним представленням (старша група). Приклад за покликанням.

https://www.canva.com/design/DAFSgybg1oU/1EQvZ7uWsrKrRy0okt24fg/view?utm_content=DAFSgybg1oU&utm_campaign=designshare&utm_medium=link2&utm_source=sharebutton#12

ІЗ. Завдання на вибір.

1. Розробити конспект заняття з навчання елементів грамоти для дітей старшого дошкільного віку. Підготувати презентацію.

2. Переглянути Live-запис Наталії Гавриш

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZEH0dVWGa5k> Проаналізувати завдання для дітей старшого дошкільного віку, подані у зошиті з розвитку мовлення «Веселі казкарики». (Видавництво «Генеза», НМК «Буду вправним першачком»). Обґрунтувати ефективність запропонованих завдань.

Короткий методичний коментар

• Для моделювання виконання звукового аналізу слів з використанням моделей звуків, заняття з ознайомлення дітей зі звуком переглянути поданий матеріал:

• навчання елементів грамоти. Звук «а». Буква А. Старша група. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jivpWlelZ9c>

• звуковий аналіз слова URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pwa1Lz4d4bY>

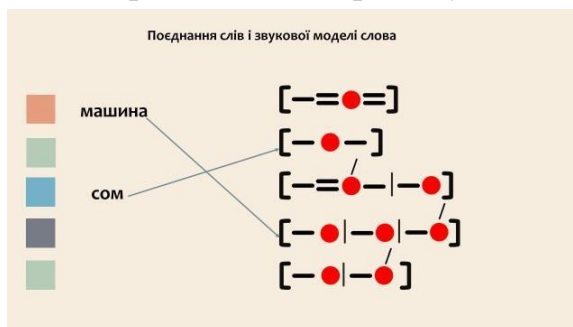
• грамота для дітей 5-6 років. Звуковий аналіз слів. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=opffgsnb2rg>

• грамота для дітей 5-6 років. Весняні квіти. Ділення слів на склади. Голосні та приголосні. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_c0mPnvRiMo

• сортуємо глухі й дзвінкі приголосні. Українська мова для дошкільнят навчальні відео. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BoWZ2AE011w>

Символи. Графічне позначення звуків:

- голосний звук позначається фішкою з червоним кружечком;
- приголосний твердий звук – фішкою з однією рисою або одним прямокутником;
- приголосний м'який – фішкою з двома рисками або прямокутниками.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М.Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
3. Богуш А. М., Маліновська Н. В. Перші кроки грамоти: передшкільний вік: навч. посіб. вид. 3-тє. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 424 с.
4. «Веселі казкарики» з Наталією Гавриш. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZEH0dVWGa5k>
5. Гавриш Н. В. Використання дидактичних посібників з розвитку мовлення в процесі підготовки дошкільників до школи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IVTqSkDHLw8>

Практичне заняття

Тема. Підготовка руки дитини до письма.

Мета. Формувати уміння застосовувати знання у практичних ситуаціях. Оволодівати методикою підготовки руки дитини до письма. Знати завдання та зміст, орієнтовні види роботи з підготовки руки дитини до письма. Проаналізувати види вправ, подані у зошитах для підготовки руки дитини до письма.

Ключові слова: технічні навички, орфографічні навички, графічні навички, пальчикова гімнастика, зорові, слухові диктанти.

План заняття

Обговорення теоретичних питань з теми

1. Виділити групи навичок письма.
3. Пояснити, у чому полягають труднощі письма.
4. Визначити основні завдання підготовки руки дитини

до письма.

5. Розкрити систему занять з підготовки руки дитини до письма.
6. Назвати види вправ з підготовки руки дитини до письма.

Практичні завдання

1. Ознайомитися із зошитами для підготовки руки дитини до письма, проаналізувати їх.
2. Проаналізувати види вправ з підготовки руки дитини до письма та визначити послідовність їх використання у залежності від періоду навчання.
 - Підготувати для моделювання дидактичні ігри, спрямовані на розвиток дрібних м'язів пальців, кисті руки (пальчикова гімнастика).

- Скласти конспект заняття з підготовки руки дитини до письма.
- Підібрати та провести в аудиторії вправи для зорових і слухових диктантів.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М.Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
3. Богуш А. М., Маліновська Н. В. Перші кроки грамоти: передшкільний вік: навч. посіб. вид. 3-тє. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 424 с.
4. Гавриш Н. В. Використання дидактичних посібників із розвитку мовлення в процесі підготовки дошкільників до школи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=lVTqSkDHLw8>
5. Optima.kids Готуємося до писемних занять: вправи з ручкою й олівцем URL: <https://optima.kids/blog/gotuyemosya-do-pisemnih-zanyat-vpravi-z-ruchkoyu-y-olivcem>
6. Луців С. Забезпечення наступності у підготовці руки до письма дітей старшого дошкільного віку та учнів першого класу. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2018. С. 191-199. URL: https://dspace.edu.ua/sites/native_word/wp-content/uploads/2019/02/21-1.pdf
7. Маліновська Н. В. Гра як засіб формування навичок письма у дітей передшкільного віку. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 1 (126). Серія: Педагогіка. Одеса, 2019. С. 26-31.
8. Маліновська Н.В. Підготовка ліворукої дитини до письма. *Психолого-педагогічні умови гуманізації навчально-виховного процесу у школі та ЗНН: збірник наукових праць*. №1 (21). Рівне: РВЦ МКГУ ім.акад.С. Дем'янчука, 2019. С. 89-97.
9. Швайка Л. А. Готуємо руку до письма. Робочий зошит 5-6 років. Харків: Видавнича група «Основа», 2021. 48 с. URL: <https://osnova.com.ua/pidgotovka-do-pisma-robochiy-zoshit-56-rokiv-za-onovlenim-bazovim-komponentom-doshkilnoi-osviti-gdsh004-462303.html>

Лекція

Тема. Наступність мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Мета. Формувати у здобувачів освіти цілісне уявлення про сутність і значення принципу наступності у мовленнєвому розвитку дітей; здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації. Удосконалювати знання щодо закономірностей мовленнєвого розвитку у старшому дошкільному та молодшому шкільному віці; орієнтуватися у нормативних документах і керуватися провідними положеннями у професійній діяльності. Виховувати професійно-педагогічне мислення, здатність бачити зв'язок між дошкільною та початковою ланками освіти. *ПР 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.*

Ключові слова: наступність; перспективність; мовленнєвий розвиток; звукова культура мовлення; фонематичний слух; словниковий запас; граматична правильність мовлення; зв'язне мовлення; писемне мовлення.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти.
URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Богущ А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богущ, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богущ. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
3. Державний стандарт початкової освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 02. 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
4. Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти : Додаток до листа МОН України від 19.04.2018 № 1/9-249) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/nastupnist/list.pdf>.
5. Авраменко, О., Рябошапка, О., Журавко, Т. Наступність у роботі закладу дошкільної освіти та сучасної школи. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2023. С. 3-8, DOI: URL: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.1>
6. Аніщук А. М. Наступність і перспективність мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку та учнів першого класу. *Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти* : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти; [відпов. секр. К. І. Демчик]. Київ : Міленіум, 2020. С. 5-8.

7. Гавриш Н. В. Використання дидактичних посібників із розвитку мовлення в процесі підготовки дошкільників до школи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IVTqSkDHLw8>

8. Забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2345-zabezpechennya-nastupnost-zdo-ta-nush>

9. Калмикова Л. О. Перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення дошкільного і молодшого шкільного віку: психолінгвістичний і лінгвометодичний виміри : навч.-метод. посіб. : Видавничий дім «Слово», 2017. 448 с.

10. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностично-розвивальний комплекс: навч.-метод.посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 384 с.

План

1. Наступність як принцип безперервності освітнього процесу.
2. Закономірності засвоєння мови дітьми дошкільного віку.
3. Основні напрями наступності мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.
4. Комунікативно-мовленнєві принципи навчання мови і розвитку мовлення дітей дошкільного віку і молодших школярів.

Наступність як принцип безперервності освітнього процесу

Наступність – це дидактичний принцип забезпечення передумов до шкільного навчання. Суть наступності як загальнопедагогічного методу: педагоги допомагають дитині підготуватися без жодних негативних наслідків для її психіки до навчання в школі.

Неперервна освіта – це полікомпонентний процес, ефективність якого залежить від реалізації таких його чинників, як наступність і перспективність. Неперервну освіту визначаємо як полікомпонентне утворення, ефективність якого залежить від реалізації таких його чинників, як наступність, спадкоємність перспективність і готовність (А. Богуш).

Перспективність – обізнаність педагогів дошкільної ланки освіти з програмами і технологіями навчання та виховання учнів початкової школи. Це той показник, який дає змогу визначити адекватні віку орієнтовні показники засвоєння дошкільниками знань, умінь і навичок.

Основні напрями наступності мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку

- Формування звукової культури мовлення (правильна вимова, фонематичний слух).
- Розвиток словникового запасу, граматичної правильності мовлення.

- Навчання монологічного та діалогічного мовлення.
- Підготовка до оволодіння писемним мовленням.

«Синтез думок». Питання для рефлексії

Підгрупи обирають різні питання, обмінюються відповідями, інші групи доповнюють попередні відповіді:

- *порівняйте різні визначення поняття «наступність»;*
- *які труднощі можуть виникати при переході дитини від закладу дошкільної освіти до школи у сфері мовленнєвого розвитку? Як їх можна подолати?*
- *які ризики виникають у разі відсутності наступності між дошкільною та початковою освітою?*

Семінарське заняття

Тема. Компетентнісний підхід у забезпеченні наступності мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку та учнів першого класу

Мета. Удосконалювати знання щодо закономірностей мовленнєвого розвитку у старшому дошкільному та молодшому шкільному віці; орієнтуватися у нормативних документах і керуватися провідними положеннями у професійній діяльності.

План заняття

Питання для обговорення

- Вимоги до якості мовленнєвої підготовки дітей дошкільного віку в контексті сучасних освітніх програм.
- Які ключові вимоги до мовленнєвого розвитку дітей визначає Державний стандарт дошкільної освіти?
- Проаналізуйте розділи, що стосуються мовленнєвої компетентності.
- Які результати очікуються на кінець дошкільного віку?
- У чому полягає сутність наступності між дошкільною та початковою ланками освіти в контексті мовленнєвого розвитку?
- Що означає «плавний перехід» у мовленнєвій підготовці?
- Як враховуються індивідуальні особливості дитини?
- Які мовленнєві компетентності мають бути сформовані у дитини на межі дошкільної і школи відповідно до компетентнісного підходу?
- Наведіть приклади ситуацій, в яких проявляється сформованість цих компетентностей.
- Як забезпечується наступність у мовленнєвого розвитку у змісті навчання між закладом дошкільної освіти та початковою школою?

- Порівняйте вимоги Державного стандарту дошкільної освіти та Державного стандарту початкової освіти.
- Які методи та форми співпраці між вихователями ЗДО та вчителями початкових класів сприяють ефективній мовленнєвій адаптації дитини?
- Яку роль відіграє методична взаємодія педагогів?

Література

1. Державний стандарт дошкільної освіти.
URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Державний стандарт початкової освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 02. 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Беленькая, О. Л. Богініч, В. М.Ветлугіна; наук. ред. Г. В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
5. Піроженко Т.О., Карабаєва І.І., Соловійова Л.І., Хартман О.Ю. Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи : методичні рекомендації Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 36 с.

Лекція

Тема. Формування готовності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення до навчання у школі.

Мета. Ознайомити здобувачів освіти з теоретичними основами та практичними підходами до формування готовності до шкільного навчання у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення; формувати здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; розкрити основні напрями, методи та засоби педагогічного впливу, спрямовані на розвиток мовленнєвої, пізнавальної сфер дитини. *Виявляти наявність особливих освітніх потреб у здобувачів освіти. Обирати та застосовувати ефективні форми, методи, засоби та способи організації навчання дітей з особливими освітніми потребами.*

Ключові слова: розвивальне середовище, індивідуальний підхід, загальне недорозвинення мовлення; мовленнєвий розвиток; мовленнєва готовність; корекційно-розвивальна робота; логопедична робота; пізнавальна

активність; мовленнєві порушення; формування мовлення

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.

2. Використання дидактичних ігор у роботі з дітьми з загальним недорозвиненням мовлення: методичні рекомендації. Укл. Беспалько Г.М., Смірнова Л.М., Турос Г.А. Чернівці: [б.в.], 2025. 98 с

3. Керик Є. Особливості особистісного та соціального розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 7(1). С. 165-175.

4. Марченко І. С. Формування комунікативних умінь у дітей з грубою затримкою мовленнєвого розвитку. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова: Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. № 27. С. 120-29.

План і організаційна структура лекції

1. Проблема корекційного навчання дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

2. Особливості розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

3. Логопедичний супровід як ключовий чинник формування мовленнєвої підготовки до школи.

Логопедичні заняття – це основна форма корекційного навчання, за рахунок якої систематично здійснюється розвиток усіх компонентів мовлення – лексики, граматики, фонетико-фонематичних процесів та зв'язного мовлення. Є такі **типи логопедичних занять**: з формування звуковимови, лексико-граматичних засобів мовлення, з розвитку зв'язного мовлення.

На фронтальних і групових заняттях логопед вирішує такі завдання: розвиток слухової уваги дітей (визначення напрямку звуку, розрізнення немовних звуків, тембру голосу тощо); розвиток фонематичного сприйняття; робота над складовою структурою слова; підготовка до звукового аналізу слова; підготовка до морфологічного аналізу слова; розвиток дрібної моторики пальців рук; розвиток зорово-просторових орієнтацій; навчання елементів грамоти; розширення якісного та кількісного словника; правильна побудова граматично різноманітних речень; розвиток зв'язного мовлення: діалогічного та монологічного (розповідь, опис, переказ).

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає сучасне наукове розуміння корекції мовлення дітей-логопатів?

2. Які нові підходи сформувалися до проблеми корекційного навчання дітей із загальним недорозвиненим мовленням?

3. Основна форма корекційного навчання?

4. Які завдання вирішує логопед на фронтальних і групових заняттях?

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Питання для модульного/ семестрового контролю визначені за трьома рівнями:

Перший рівень – репродуктивний, що вимагає від здобувача освіти знань основних понять категоріального апарату та вміння їх застосовувати для виконання елементарних завдань.

Другий рівень – репродуктивно-творчий, що потребує самостійного пошуку, аналізу літератури з метою її застосування при виконанні певного завдання;

Третій рівень – творчо-пошуковий, що передбачає самостійне розв’язання індивідуальних завдань (переважно творчого характеру).

Варіант модульної контрольної роботи містить три запитання, по одному запитанню з кожного рівня.

Перший рівень (відповіді на запитання цього рівня оцінюються максимальною кількістю **1 бал**).

Другий рівень (відповіді на запитання цього рівня оцінюються максимальною кількістю – **2 бали**)

Третій рівень (максимальна кількість балів за виконання завдання цього рівня – **3 бали**).

Перелік питань для модульного/семестрового контролю

I рівень.

1. Одиниці мови.
2. Структура мовленнєвої діяльності.
3. Форми спілкування дитини з дорослими в ранньому дитинстві.
4. Види мовленнєвої діяльності.
5. Форми роботи з розвитку мовлення дітей у закладі дошкільної освіти.
6. Компоненти звукової культури мовлення.
7. Типи зв’язних висловлювань.
8. Форми зв’язного мовлення.
9. Форми монологу.
10. Форми діалогічного мовлення.
11. Методи навчання монологічного мовлення.
12. Прийоми навчання розповіді.

13. Класифікація картин за змістом.
14. Методика навчання розповіді за картиною.
15. Способи навчання переказу.
16. Творчі розповіді на наочній основі.
17. Творчі розповіді на словесній основі.
18. Форми ініціативної словесної творчості.
19. Види занять з навчання творчої розповіді на основі уяви.
20. Види театралізованої діяльності за видами ігрового матеріалу.
21. Прийоми активізації дітей на заняттях з художньої літератури.
22. Бесіди за змістом художніх творів.
23. Складові в структурі художньо-мовленнєвої діяльності.
24. Види етичних бесід за використанням засобів впливу.
25. Основний прийом навчання звукового аналізу слів.
26. Групи навичок письма
27. Види звукового аналізу слів.

II рівень

1. Охарактеризувати засоби, форми, методи навчання дітей рідної мови, запропоновані Софією Русовою.
2. Розкрити завдання, зміст з розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови.
3. Форми спілкування дітей дошкільного віку та їх характеристика.
4. Класифікація методів та прийомів навчання дітей рідної мови та їх характеристика.
5. Дидактичні вимоги до організації та проведення мовленнєвих занять.
6. Охарактеризувати методи формування граматичної правильності мовлення. Які методи є найбільш ефективними для формування синтаксичного боку мовлення?
7. Охарактеризувати вимоги до мовлення вихователя. Розкрити вплив мовлення вихователя на мовленнєвий розвиток дітей.
8. Особливості роботи з розвитку мовлення у повсякденному житті.
9. Заняття як форма навчання дітей рідної мови. Класифікація занять з розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови у закладі дошкільної освіти.
10. Характеристика форм роботи з розвитку мовлення дітей третього року життя. Яку роль відіграє індивідуальна форма роботи у розвитку мовлення дітей раннього віку? Які форми роботи, на вашу думку, найефективніші у розвитку мовлення дітей третього року життя і чому?
11. Охарактеризувати методи виховання звукової культури мовлення дітей. Які методи виховання звукової культури мовлення доцільно

використовувати у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами?

12. Методика лексичної роботи з дітьми в процесі ознайомлення з художнім словом. Назвати ефективні методи і прийоми для збагачення, уточнення й активізації словника дітей у процесі роботи з художнім твором? Наведіть приклади фразеологізмів

13. Триєдина мета розвитку словника.

14. Класифікація дидактичних вправ, дидактичних ігор для формування граматичної правильності мовлення дітей.

15. Методи і прийоми формування граматичної правильності мовлення дітей. Використання піктограм у розвитку синтаксичного боку мовлення дітей з особливими освітніми потребами. Як піктограми допомагають дітям із мовленнєвими труднощами формувати речення?

16. Дати характеристику методів навчання дітей діалогічного мовлення.

17. Дати класифікацію бесід. Визначити структуру, тематику бесід.

18. Розкрити методику проведення бесід та полілогів.

19. Методи розвитку зв'язного монологічного мовлення дітей дошкільного віку.

20. Активізація розумової та мовленнєвої діяльності у процесі сприймання картин засобами ТРВЗ.

21. Структура заняття з навчання переказу дітей старшого дошкільного віку.

22. Види занять з художньо-мовленнєвої діяльності. Яким чином інтеграція різних видів занять з художньо-мовленнєвої діяльності сприяє підвищенню ефективності навчання дітей?

23. Види театрів у закладі дошкільної освіти.

24. Розкрити систему занять з підготовки руки дитини до письма.

25. Послідовність навчання звуковому аналізу слів.

26. Сучасні підходи до роботи з книжкою в закладі дошкільної освіти.

27. Використання коректурних таблиць у розвитку словника за методикою Н. В. Гавриш.

28. Сучасні підходи до навчання дітей описових розповідей. Ефективність використання схем-моделей (за методикою О. Білан, К. Крутій) та логіко-синтаксичних схем.

29. Охарактеризувати сутність авторської методики Л. Шелестової «Розвивальне читання».

30. Форми ознайомлення методиста з роботою вихователя з розвитку мовлення.

III рівень

1. Скласти мету та план заняття з художньої літератури (розповідання казки, старша група).

2. Визначити вид заняття за структурою: комплексне, тематичне, орієнтуючись на план. Визначити вікову групу. Сформулювати мету заняття. Запропонувати елементи інноватики. Обґрунтувати їх доцільність (наприклад, віртуальні діалоги з персонажем, піктограми та ін.). *План заняття. 1. Бесіда по пшеничні колоски. Читання вірша Л. Забашти «Колосок». 2. Розглядання ілюстрацій до казки «Колосок». 3. Розповідання казки. 4. Переказ казки дітьми. 5. Дидактична гра «Зміни слово». 6. Вивчення швидкомовки.*

3. Проаналізувати сутність авторської методики Л. Шелестової «Розвивальне читання», з'ясувати її відмінності від традиційних методів навчання грамоти, розкрити її вплив на розвиток мовлення дітей дошкільного віку.

4. На основі матеріалів за покликанням <https://jmil.com.ua/2017-2/coverpic> (журнал «Джміль». 2017, № 2) розробити 2-3 дидактичні ігри для дітей старшого дошкільного віку, які націлено на реалізацію завдань з таких компонентів: лексика, граматики, звукова культура мовлення.

5. Сформулювати мету та скласти план комплексного мовленнєвого заняття за змістом дидактичної картини (картина на вибір, старша група). Розробити вправи для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку за технологією навчання розповідання за картинами з використанням елементів ТРВЗ (розвиток критичного мислення).

6. Визначити вікову групу, вид заняття за структурою з огляду на структурні компоненти, подані нижче. Сформулювати мету заняття. Дібрати літературний твір, дидактичні ігри. Скласти план-конспект заняття з використанням новаторських методик. *Заняття містить такі структурні компоненти: переказ оповідання; дидактичну гру (вживання прийменників (без, з), дидактичні вправи на словотворення; дидактичні вправи на розвиток фонематичного слуху та розвиток темпу мовлення.*

7. Скласти конспект заняття з вивчення поетичних творів з використанням прийомів мнемотехніки (старша група).

8. Використання новаторських методів роботи з книгою за матеріалами спільного проєкту всеукраїнського науково-методичного журналу «Дошкільне виховання» та ДУ «Українського інституту книги» «Живі письменники: дошкільля». Запропонувати інтерактивні ігри або завдання для роботи з літературними творами.

9. Переглянути матеріал на платформі розвитку дітей дошкільного віку «НУМО» за покликанням <https://numo.mon.gov.ua/skills/ya-ta-svit> Запропонувати тематику бесід для дітей старшого дошкільного віку за поданим

матеріалом. Сформулювати мету та план бесіди.

10. Скласти розповідь за сюжетною ситуацією (ситуація на вбір). Скласти 1-2 варіанти завершення сюжету для дітей старшого дошкільного віку. Визначити вікову групу. Сформулювати мету комплексного мовленнєвого заняття. Інтегрувати розповідь до структури мовленнєвого заняття.

11. Переглянути матеріал на платформі розвитку дітей дошкільного віку «НУМО» за покликанням https://www.youtube.com/watch?v=rFTjiK8_lxs&t=7s Запропонувати ситуації спілкування, тематику етичних бесід за поданим матеріалом для дітей старшого дошкільного віку. Скласти мету та план бесіди. Інтегрувати відеоматеріал у структуру бесіди.

12. Сформулювати мету заняття. *План заняття. 1. Складання речень за схемами. 2. Дидактична гра «Придумай слово на заданий склад». 3. Підбір слів до заданої звукової моделі. 4. Складання звукової моделі слів. 5. Штрихування різними видами ліній.*

13. Обґрунтувати тезу: генетично первинною формою мовлення є ситуативне мовлення.

14. Презентувати дидактичні ігри та вправи, спрямовані на виховання звукової культури мовлення дітей: формування правильної вимови звуків, уміння виконувати звуковий аналіз слів; розвитку мовленнєвого дихання; фонематичного слуху (група на вибір: середня старша).

15. Скласти зразки описових розповідей з використанням логіко-синтаксичної схеми (старша група).

16. Скласти порівняльний опис (старша група) двох картинок, іграшок (на вибір).

17. Скласти зразки описових розповідей (середня, старша група) з використанням схем-моделей за методикою Т. Ткаченко; О. Білан, К. Крутій.

18. Дібрати аналітико-синтетичні вправи та вправи для оволодіння дітьми дошкільного віку звуковим синтезом.

19. Підібрати швидкомовки, чистомовки, віршовані тексти для закріплення правильної звуковимови дітей старшого дошкільного віку (звуки на вибір).

Критерії оцінювання модульного/семестрового контролю (МКР1, МКР2, МКР3, МКР4, МКР5)

Вид завдання	Бали	Критерії оцінки
Теоретичне питання	1	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом в повному обсязі. Відповідь на питання сформульовано в термінах освітнього компонента, викладено науковою мовою.

Перший рівень	0,5	Здобувач вищої освіти загалом володіє навчальним матеріалом, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки.
Другий рівень	2	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом в повному обсязі; аргументовано його викладає; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичного питання; демонструє авторську позицію здобувача освіти.
	1	Самостійно викладає основний зміст навчального матеріалу, але без глибокого всебічного аналізу.
	0,5	Здобувач освіти не в змозі ґрунтовно викласти зміст питання, допускаючи при цьому суттєві помилки.
<i>Практичне завдання</i> Третій рівень	3	Здобувач вищої освіти дав повну, інноваційно орієнтовану, креативну, вичерпну відповідь, яка складається з: правильного вибору алгоритму вирішення завдання; структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; ґрунтовних висновків; авторське бачення проблеми та її практичне вирішення.
	2	Здобувач вищої освіти розуміє суть завдання, наявна особистісна позиція студента. Відповіді властиві інноваційність і креативність у вирішенні практичного завдання. Містить деякі помилки у виборі алгоритму вирішення завдання.
	1-0	Здобувач вищої освіти не розуміє або не повністю розуміє завдання; не в змозі його виконати; виконав завдання частково або й повністю неправильно (виконав менш ніж 20% завдання).

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти.
URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Закон «Про дошкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#n71206>
3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. Вид. 2-ге, доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 704 с.
4. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, О. В. Саприкіна. Вид 2-е. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 408 с.
5. Богуш А.М., Маліновська Н.В. Перші кроки грамоти: передшкільний вік: навч. посіб. вид. 3-тє. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 424 с.
6. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. Богуш, Н. Гавриш. Вид. 2-ге, перер. та доповн. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 304 с.

7. Бенера В. Є., Маліновська Н. В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: навчально-методичний посібник [за кредитно-модульною системою організації навч. процесу для студ. напряму підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий дім «Слово», 2019. 384 с.

8. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г.В. Беленькая, О.Л. Богініч, В.М.Ветлугіна; наук. ред. Г.В. Беленькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>

9. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти. 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>

10. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» (затверджений наказом Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 року № 755-21). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>

Допоміжна

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Розповідаємо разом. Сюжетні картини (НМК для молодшого дошкільного віку). Київ : Генеза, 2017.

2. Богуш А., Гавриш Н. Вчимося розповідати. Складання розповідей за серіями сюжетних картин на основі літературних творів : навч.-метод. посіб. Київ : МЦФЕР-Україна, 2013. 32 с.

3. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Запрошуємо до розмови. Розповідання за сюжетними картинками. Київ : Генеза, 2014.

4. Боярчук С. І. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі вивчення фахових методик. Формування професійної компетентності у майбутніх вихователів: теорія, досвід та інновації: (колективна монографія). Іванова Н. В., Найда Р. Г., Бубін А. О., Бартків О. С., Борбич Н. В., Боремчук Л. І., Боярчук С. І., Дурманенко О. Л., Дурманенко Є. А., Замелюк М. І., Пуш О. А., Сакір Н. О., Оксенчук Т. В., Циплюк А. М., Ярошук Н. П. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. С. 259-298.

5. Боярчук С. І. Використання інновацій у професійно-мовленнєвій діяльності майбутніх вихователів. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. Видавничий дім «Гельветика». 2024. № 6. С.55-56.

6. Боярчук С. І. Умови формування культури мовленнєвого спілкування дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми педагогічної освіти : європейський і національний вимір* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (31 травня-1 червня 2018 року) / А. В.

Лякішева (заг.ред.), П. М. Гусак, І. Б. Кузава та ін.. Луцьк : ФОП Покора І. О., 2018. Т.1 (А-М). С. 45-46.

7. Боярчук С. І. Використання творів В. Сухомлинського як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Сучасний світ і незрячі*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк : ПП. Іванюк В. П., 2018. С. 16-18.

8. Боярчук С. І. Проблема мовленнєвого розвитку дітей в контексті педагогічних ідей Ф. Фребеля. *Пріоритетні шляхи розвитку науки та освіти (частина II)*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 листопада 2020 року. Львів : Львівський науковий форум, 2020. С. 22-23.

9. Бубін А. Боярчук С. Український дитячий садок Софії Русової та реалії сучасного довкілля: порівняльний аспект. *Софія Русова – предтеча нової української школи* : зб. Наук. Праць за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції 25-26 лютого 2021 р. / за ред.. проф. І. В. Зайченка. Ріпки, 2021. С. 59-62.

10. Бубін А.О., Боярчук С.І., Циплюк А.М. Професійна підготовка фахівців дошкільної освіти в умовах дистанційного навчання: організаційно-педагогічні аспекти. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 78. Т. 1. С. 35–39.

11. Боярчук С. І. Збагачення лексики дітей старшого дошкільного віку засобами народних ігор. *Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання*: Матеріали VII Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених. За загальною редакцією д.е.н, канд. філос. н., професора Моїсєєвої Н. І. Харків. 18.11.2021. ДБТУ, 2021. С. 150-153.

12. Боярчук С. І. Використання інноваційних методик розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку під час вивчення навчальної дисципліни «Дошкільна лінгводидактика». Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (26 вересня 2022 року). Луцьк. 2022. С. 256-261.

13. Білан О. Навчання розповідання з використанням наочності. Старший дошкільний вік: методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 128 с.

14. Інтегрування педагогічних ідей Фрідріха Фребеля : від класики до інновації. Методичні аспекти підготовки фахівців дошкільної освіти : навчально-методичний посібник / уклад. Н. Іванова, С. Боярчук, А. Бубін, М. Замелюк, С. Міліщук, Д. Стасюк, А. Циплюк. Луцьк, 2020. 162 с.

15. Зайченко К. Картина запрошує до розмови. Використання методу багатоканальної діяльності діяльності в роботі з дітьми старшої групи. *Дошкільне виховання*. 2017. №7. С. 20-23.
16. Горопаха Н. М., Маліновська Н. В. Особливості мотивів навчально-мовленнєвої діяльності старших дошкільників. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. Вип. 35. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 119-129.
17. Гавриш Н. В., Безсонова О. К. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей. Методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць. Київ : Видавничий дім «Слово». 2017.
18. Дурманенко Є., Бубін А., Боярчук С. Особливості формування готовності майбутніх вихователів до самоосвітньої діяльності. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. Вип.2. 2023. С.58-67. <http://tester.journalsofznu.zp.ua/index.php/pedagogy/article/view/483/455>
19. Калмикова Л. О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностично-розвивальний комплекс: навч.-метод.посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 384 с.
20. Калмикова Л. О. Перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: психологічний і лінгвістичний виміри: нав.метод.пос. Київ : Видавничий дім «Слово», 2017. 448 с.
21. Луценко І. Спілкуємося на рівних: організація комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільнят на засадах дитиноцентризму. *Дошкільне виховання*. 2015. № 1. С. 5-10.
22. Маліновська Н. В. Розвиток монологічного мовлення дітей передшкільного віку засобами моделювання. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. Кременець: ВЦ, КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2019. Вип. 12. 208 с. С.153-158.
23. Маліновська Н. В. Гра як засіб формування навичок письма у дітей передшкільного віку. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського*. Випуск 1 (126). Серія: Педагогіка. Одеса, 2019. С. 26-31.
24. Маліновська Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами моделювання. Діяльнісний підхід в організації освітньо-виховного процесу закладу дошкільної освіти: педагогічний путівник: посібник. Упоряд. Л. В. Гурнік, за ред. А. Л. Черній. Рівне, 2020. С. 21-26.
25. Маліновська Н. В. Навчально-мовленнєва діяльність старших

дошкільників: мотиваційний компонент. *Психологія: реальність і перспективи: Зб.наук.пр. Вип. 7*. Рівне : РДГУ. 2016. С. 145-149.

26. Ринчовська Т., Соломонюк С. Лепбук для реалізації ідей сталого розвитку. Дошкільне виховання. 2018. №3. С.30-33.

27. Циплюк А. М., Бубін А. О., Боярчук С. І. Процесуально-діяльнісний компонент готовності майбутніх вихователів. Академічні студії. Серія: Педагогіка. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 4. С. 190-197.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/>

2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

3. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського. URL : <http://dnrb.gov.ua/u>

4. Проєкт Державного стандарту дошкільної освіти
<https://mon.gov.ua/news/mon-proponuie-dlia-hromadskoho-obhovorennia-proiekt-derzhavnoho-standartu-zakladiv-doshkilnoi-osvity>

Марія ЗАМЕЛЮК

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методики дошкільної освіти*

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація освітнього компонента

Освітній компонент «Теорія та методика природничої освіти дітей дошкільного віку» є ключовим елементом освітньо-професійної програми спеціальності А 2 Дошкільна освіта. У сучасних умовах формування екологічної свідомості дитини особливо важливим є поєднання наукових знань про природу з дієвими освітніми практиками. Природнича освіта в дошкільному віці створює фундамент для відповідального ставлення до довкілля, розвитку допитливості, креативності, самостійності. Враховуючи інноваційні освітні стандарти, екологічні виклики та компетентнісний підхід у педагогіці, вивчення цього компонента забезпечує формування високопрофесійних, екологічно свідомих і педагогічно компетентних фахівців.

Мета ОК:

Забезпечити формування у здобувачів здатності ефективно планувати, організовувати та реалізовувати природничу освіту у закладах дошкільної освіти з метою розвитку екологічної культури, пізнавальної активності та безпечної поведінки дітей дошкільного віку.

Вивчення ОК забезпечує формування:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

КЗ-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

КЗ-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Спеціальні (фахові) компетентності

КС-1. Здатність працювати з джерелами навчальної та наукової

інформації.

КС-4. Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості («Я» дитини і його місце в довкіллі).

КС-8. Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку навичок екологічно безпечної поведінки і діяльності в побуті, природі й довкіллі.

Результати навчання:

ПР 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

ПР 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природноєкологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

Результати навчання за освітнім компонентом:

Знання та розуміння:

- використовувати в освітньому процесі різноманітні методи та прийоми розвитку сенсорних відчуттів дітей: спостереження, обстеження об'єктів за допомогою органів чуття, дидактичні ігри та вправи, ігри з природничим матеріалом, працю;

- визначати тематику спостережень (первинних, повторних, порівняльних та заключних) та проводити їх в куточку природи, на майданчику дитячого садка, в найближчому природному оточенні та екскурсій, виходячи із програмових вимог та природного оточення і враховуючи вік дітей, рівень їх знань про природу, інтереси та потреби сьогодення і майбутнього;

- використовувати в освітньому процесі різноманітні методи та прийоми розвитку сенсорних відчуттів дітей: спостереження, обстеження об'єктів за допомогою органів чуття, дидактичні ігри та вправи, ігри з природничим матеріалом, працю;

- визначати тематику спостережень (первинних, повторних, порівняльних та заключних) та проводити їх в куточку природи, на майданчику дитячого садка, в найближчому природному оточенні та екскурсій, виходячи із програмових вимог та природного оточення і враховуючи вік дітей, рівень їх знань про природу, інтереси та потреби сьогодення і майбутнього;

- підбирати та в доступній цікавій формі подавати дітям природничі

знання на спеціальних заняттях і в повсякденному житті з використанням відповідно віку різних методів навчання – розповіді про природу, бесіди, нескладні досліди, художню літературу, картини, діа-, кінофільми; забезпечувати комплексне поєднання засобів і методів, з метою впливу на розум і почуття дитини (спостереження і художнє слово, спостереження і образотворча діяльність, спостереження та музики та в доступній цікавій формі подавати дітям природничі знання на спеціальних заняттях і в повсякденному житті з використанням відповідно віку різних методів навчання – розповіді про природу, бесіди, нескладні досліди, художню літературу, картини, діа-, кінофільми; забезпечувати комплексне поєднання засобів і методів, з метою впливу на розум і почуття дитини (спостереження і художнє слово, спостереження і образотворча діяльність, спостереження та музика).

Застосування знань і розумінь:

- розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку;
- визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності;
- здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Зміст освітнього компонента

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Природничо-екологічна обізнаність здобувача дошкільної освіти у його гармонійному розвитку

1. Історична ретроспектива: зарубіжні та вітчизняні педагоги про значення природи у вихованні.
2. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського: ідея єдності дитини і природи.
3. Сучасна дошкільна освіта: місце природничої складової.
4. Актуальні завдання: формування у дітей екологічного світогляду, розвиток ціннісного ставлення до природи.

Ключові слова: природа, екологічне виховання, історія методики, Сухомлинський, дошкільна освіта.

Рекомендована література:

[Карук І., Стахова І., Казьмірчук Н. *Екологічне виховання дітей: європейський підхід*. Вінниця: ВДПУ, 2024. 111 с.];

[Замелюк М. *Історична ретроспектива поглядів педагогів на природничо-екологічне виховання дітей дошкільного віку. Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2025. № 3 (82). С. 76–80].

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Історична ретроспектива	Зарубіжні та вітчизняні педагоги про значення природи у вихованні	Ян Амос Коменський, К. Ушинський	Формування традиції гуманного ставлення до природи
Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського	Ідея єдності дитини і природи	Праця «Серце віддаю дітям»	Природа як засіб духовного і морального виховання
Сучасна дошкільна освіта	Місце природничої складової	Освітні програми ЗДО, «Дитина в дошкільні роки»	Реалізація екологічної освіти у практиці виховання
Актуальні завдання	Формування у дітей екологічного світогляду, розвиток ціннісного ставлення до природи	Екологічні ігри, проекти, куточки природи	Виховання екологічно свідомої особистості

Тема 2. Психолого-педагогічні особливості формування у дитини дошкільного віку природничо-екологічної компетентності

1. Стратегії екологічної освіти як складова життєвої компетентності дошкільника.

2. Формування уявлень і понять про природу відповідно до вікових особливостей.

3. Роль емоцій у формуванні екологічної культури.

4. Вікові аспекти екологічного виховання.

Ключові слова: екологічна освіта, життєва компетентність, екологічні знання, емоційно-ціннісне ставлення.

Рекомендована література:

[Попова І. *Методичні рекомендації до проведення практичних занять... «Теорія та методика ознайомлення дітей з природою в ЗДО»*. Одеса: Університет Ушинського, 2023. 51 с.];

[Іскрижицька А., Сорочинська О. *Формування природничо-екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрових технологій. Інноваційні процеси в дошкільній освіті*. Житомир: ФОП Левковець, 2022. С. 128–132].

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Стратегії екологічної освіти	Як складова життєвої компетентності дошкільника	Використання інтерактивних методів, екопроектів	Сприяє усвідомленню відповідальності за природу
Формування уявлень	Формування понять про природу відповідно до вікових особливостей	Бесіди, спостереження, досліди	Поступове збагачення знань дитини
Роль емоцій	Емоції у формуванні екологічної культури	Казки, екологічні історії, мистецтво	Виховання ціннісного ставлення
Вікові аспекти	Особливості екологічного виховання залежно від віку	Молодші – ігри; старші – проекти	Врахування сензитивних періодів розвитку

Тема 3. Осередок природи закладу дошкільної освіти

1. Екологізація середовища як умова розвитку дитини.
2. Складові природно-розвивального середовища: куточок природи, стежина, лабораторія, зимовий сад, город, квітник.
3. Вимоги до планування та озеленення.
4. Використання принципів В.О. Сухомлинського у створенні екологічного простору.

Ключові слова: екологізація середовища, куточок природи, екологічна стежина, озеленення, Сухомлинський.

Рекомендована література:

[Сухомлинський В.О. *Серце віддаю дітям*. Київ: Радянська школа];

[Крутий К., Попович О., Граб О. *«Педагогіка калабані» як засіб реалізації принципу природовідповідності в освіті дітей дошкільного віку*. INNOVATIVE TRENDS OF SCIENCE AND PRACTICE. Athens, 2022. С. 491–497].

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Екологізація середовища	Умова розвитку дитини	Озеленення приміщення, природні куточки	Формує екологічно сприятливе середовище
Складові природно-	Куточок природи, стежина,	Куточки природи,	Стимулює пізнавальну

розвивального середовища	лабораторія, зимовий сад, город, квітник	екостежини	активність
Вимоги до планування	Раціональне використання простору, озеленення	Розташування рослин, догляд за ними	Забезпечує комфортні умови розвитку
Принципи Сухомлинського	Використання його ідей у створенні екологічного простору	Організація природи для спілкування з дітьми	Залучення дітей до краси природи

Компоненти	Приклади	Функції
Куточок природи	Акваріум, рослини	Спостереження
Екостежина	Маршрути у дворі	Ознайомлення з довкіллям
Зимовий сад	Кімнатні рослини	Формування уявлень
Город/квітник	Посадка овочів, квітів	Праця, досвід

Тема 4. Проектування еколого-розвивального середовища закладу дошкільної освіти

1. Екологічна культура як результат екологічної освіти.
2. Система уявлень про життя рослин і тварин, їх взаємозв'язок із середовищем.
3. Освітні ресурси: книги, посібники, твори мистецтва, екологічний музей.

Ключові слова: екологічна культура, уявлення про життя, дидактичні посібники, музей, мистецтво.

Рекомендована література:

[Лупол К., Присяжнюк Л. *Шляхи формування у старших дошкільників природничо-екологічної компетентності. INNOVATIVE TRENDS OF SCIENCE AND PRACTICE*. Athens, 2022. С. 508–515];

[Матвієнко С. *Віртуальні екскурсії як засіб ознайомлення старших дошкільників з рідним краєм. Інноваційні процеси в дошкільній освіті. Житомир: ФОП Левковець, 2022. С. 87–90].*

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Екологічна культура	Результат екологічної освіти	Виховання цінностей, дбайливого ставлення	Формування особистості з

			екологічним світоглядом
Система уявлень	Про життя рослин і тварин, взаємозв'язок із середовищем	Дидактичні ігри, досліди	Розвиток системного мислення
Освітні ресурси	Книги, посібники, твори мистецтва, екологічний музей	Дитячі книги про природу, екскурсії в музеї	Розширення пізнавального досвіду

Елемент	Засоби	Результат
Екологічна культура	Книги, музей, мистецтво	Усвідомлене ставлення
Уявлення про життя	Рослини, тварини	Розуміння взаємозв'язків

Тема 5. Наочні методи ознайомлення з природою

1. Спостереження – провідний метод екологічного виховання.
2. Значення ілюстративного матеріалу.
3. Використання предметних і сюжетних картинок.
4. Художні картини природничого змісту.

Ключові слова: спостереження, ілюстрації, моделі, картини, картинки.

Рекомендована література:

[Замелюк М. *Концепція Ф. Фребеля в контексті практики сучасного освітнього простору ЗДО*. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2025. № 1 (96). С. 71–75]; [Пшенична А. *Формування екологічної культури в дітей старшого дошкільного віку засобами квест-технологій*. Інноваційні процеси в дошкільній освіті. Житомир: ФОП Левковець, 2022. С. 176–179].

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Спостереження	Провідний метод екологічного виховання	Спостереження за птахами, рослинами	Розвиток уваги і мислення
Ілюстративний матеріал	Значення у навчанні	Малюнки, плакати, схеми	Формування образних уявлень
Предметні і сюжетні картини	Використання у роботі	Картинки із зображенням тварин, рослин	Розвиток мовлення та мислення
Художні картини	Природничого змісту	Картини Левітана, Шишкіна	Формування естетичних почуттів

Метод	Засоби	Результат
Спостереження	Природні об'єкти	Системність знань
Ілюстрації	Картинки, схеми	Закріплення понять
Картини	Художні полотна	Емоційний вплив

Тема 6. Практичні та словесні методи ознайомлення з природою

1. Ігри з природним матеріалом, рольові, дидактичні.
2. Праця в куточку природи та на ділянці ЗДО.
3. Дослід як метод ознайомлення з природою, організація пошукової діяльності.
4. Використання мнемотаблиць.
5. Словесні методи: розповідь, бесіда, література, казка.

Ключові слова: ігрова діяльність, праця в природі, дослід, бесіда, література, казка.

Рекомендована література:

[Замелюк М. *Нові підходи до екологічного виховання дітей дошкільного віку*: Шляхи подолання кризи читання. Кременчук: КрНУ, 2022. С. 30–57];

[Крутії К., Деснова І., Замелюк М. *Особливості ризикованих ігор у дітей дошкільного віку*. Академічні студії. Серія: педагогіка, 2023. № 4. С. 122–134].

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Ігри	Ігри з природним матеріалом, рольові, дидактичні	Екологічні ігри, будівництва з природного матеріалу	Розвиток творчості та уяви
Праця	Праця в куточку природи та на ділянці ЗДО	Поливання квітів, догляд за городом	Формування трудових навичок
Дослід	Дослід як метод ознайомлення з природою	Пророщування насіння	Розвиток пізнавальної активності
Мнемотаблиці	Використання схем і таблиць	Схеми розвитку рослини	Полегшення запам'ятовування
Словесні методи	Розповідь, бесіда, література, казка	Казки про природу	Формування ціннісних уявлень

Тема 7. Форми організації природничо-екологічної діяльності дітей дошкільного віку

1. Значення занять у системі екологічного виховання.
2. Принцип сезонності, інтегровані заняття.

3. Екскурсії у природу, цільові та повсякденні прогулянки.

4. Екологічні акції та проекти.

Ключові слова: заняття, сезонність, прогулянки, екскурсії, акції, проекти.

Рекомендована література:

[Левик І. *Освіта для сталого розвитку: навчання для життя в майбутньому*. Інноваційні процеси в дошкільній освіті. Житомир: ФОП Левковець, 2022. С. 56–61];

[Kruty K., Zameliuk M., Desnova I. *Conscious Risk in the Games of Older Preschool Children*. *Preschool Education: Global Trends*. 2023. 4. С. 47–74].

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Заняття	Значення у системі виховання	Екологічні заняття	Системність навчання
Сезонність	Принцип сезонності, інтегровані заняття	Заняття взимку, влітку, навесні	Усвідомлення змін у природі
Екскурсії	Прогулянки та екскурсії у природу	Екскурсія в парк, ліс	Формування практичного досвіду
Акції та проекти	Екологічні акції та проекти	«Посади дерево», прибирання території	Розвиток громадянської відповідальності

Форма	Приклади	Результат
Заняття	Інтегровані, сезонні	Комплексність знань
Прогулянки	Цільові, повсякденні	Закріплення досвіду
Екскурсії	До парку, лісу	Практичні враження
Акції, проекти	«Посади дерево», «День води»	Соціальна активність

Тема 8. Шляхи і засоби систематизації знань у дітей дошкільного віку про природне довкілля

1. Календарі природи і погоди у різних вікових групах.

2. Гербарії, колекції природного матеріалу.

3. Організація свят і розваг природничо-екологічного спрямування.

Ключові слова: календарі природи, гербарії, колекції, свята, розваги.

Рекомендована література:

[Раченко О. *Формування основ екологічного мислення у дітей дошкільного віку засобами моделювання*. Інноваційні процеси в дошкільній

освіті. Житомир: ФОП Левковець, 2022. С. 179–184];

[Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovooho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf].

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Календарі природи	Використання у різних вікових групах	Щоденне відмічання погоди	Формування спостережливості
Гербарії	Створення колекцій природного матеріалу	Листя, квіти, насіння	Розвиток дослідницьких умінь
Свята і розваги	Організація природничо-екологічних заходів	Свято осені, день Землі	Виховання позитивного ставлення

Тема 9. Сучасні педагогічні технології формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку

1. Використання сучасних технологій у екологічному вихованні.
2. Інтерактивні форми ознайомлення з природою.
3. Екологічна гра як засіб розвитку компетентності.
4. Просвітницька робота з дітьми.

Ключові слова: інтерактивні технології, гра, просвітницька робота, екологічна культура.

Рекомендована література:

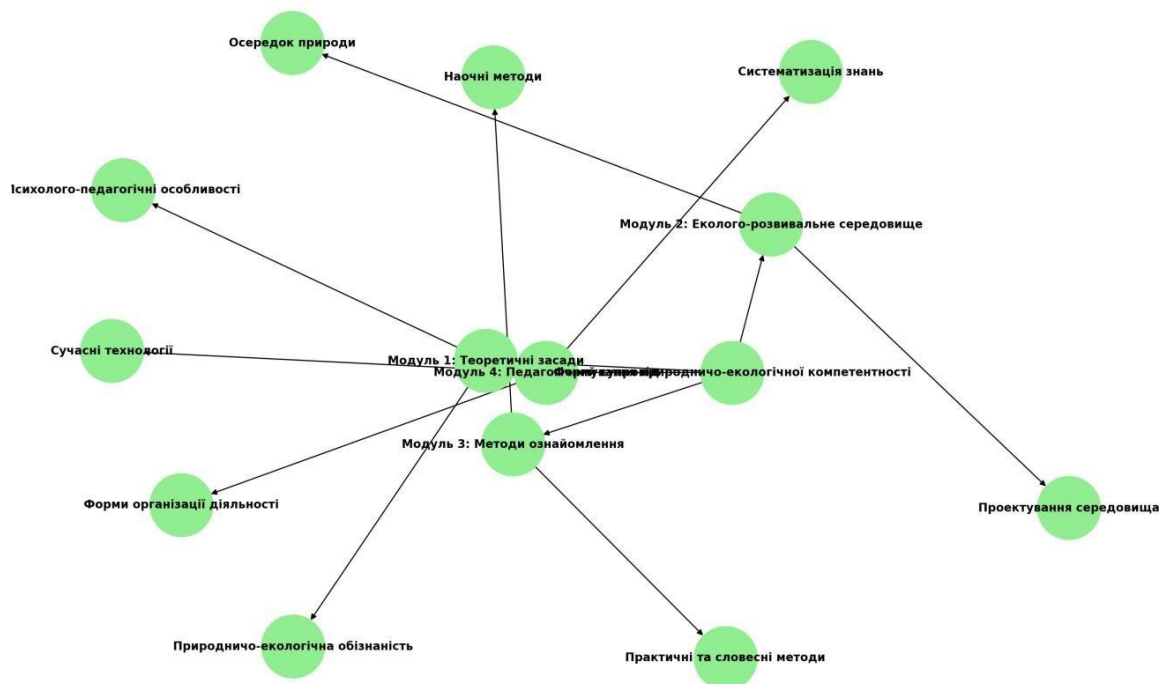
[Крутій К., Ломакіна С. *Формування природничо-наукових знань у дітей середнього дошкільного віку засобами експериментування в природі.* INNOVATIVE TRENDS OF SCIENCE AND PRACTICE. Athens, 2022. С. 487–491];

[Маланчук О. *Формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку.* Вересень. 2023. № 4 (99). С. 38–50].

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Сучасні технології	Використання у вихованні	Мультимедіа, інтерактивні дошки	Підвищення інтересу дітей
Інтерактивні форми	Ознайомлення з природою	Інтерактивні ігри, вікторини	Активізація пізнавальної діяльності
Екологічна гра	Як засіб розвитку	Рольові та настільні	Закріплення знань у

	компетентності	ігри	цікавій формі
Просвітницька робота	З дітьми та батьками	Лекції, презентації, консультації	Залучення родини до виховання

Дерево знань: Природничо-екологічна компетентність дошкільників

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

Тема	Мета	Завдання	Методи/Форми роботи	Очікувані результати
Ознайомлення з Базовим компонентом дошкільної освіти. Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі»	Ознайомити дітей з природним довкіллям, сформувати початкове екологічне світобачення.	Розпізнавати природні об'єкти; формувати навички безпечної поведінки; виховувати інтерес і ціннісне ставлення до природи.	Спостереження, ігрові та дослідницькі методи, інтегровані заняття, проекти.	Знання про природу, розуміння зв'язку людини з довкіллям, екологічна поведінка, емоційно-позитивне ставлення.
Напрями формування природничо-екологічної	Розкрити зміст і шляхи екологічної освіти.	Ознайомлення з природними об'єктами, формування	Бесіди, спостереження, ігри з природним	Розуміння екологічних правил, навички бережливого ставлення.

компетентності дитини дошкільного віку		ціннісного ставлення до природи.	матеріалом , екологічні вправи.	
Створення умов для повноцінного всебічного розвитку дітей у природному довкіллі	Організувати освітнє середовище з використанням природних ресурсів.	Забезпечити сенсорний, емоційний і когнітивний розвиток.	Куточки природи, екологічні стежки, інтегровані заняття.	Позитивний досвід взаємодії з природою, пізнавальна активність.
Екологічна стежка як компонент розвитку екологічної компетентності	Ознайомити дітей з природним середовищем у процесі безпосередньої діяльності.	Формувати уміння спостерігати, порівнювати, робити висновки.	Екскурсії, екологічні завдання, квести.	Розширення знань про природу, розвиток екологічного мислення.
Зв'язок спостережень з різними видами діяльності дітей	Інтегрувати спостереження з ігровою, мовленнєвою, художньою діяльністю.	Навчити відображати результати спостережень у різних видах творчості.	Малювання за спостереженням, складання розповідей, сюжетно-рольові ігри.	Розвиток мовлення, уяви, емоційної сфери.
Особливості організації пошуково-дослідницької діяльності	Стимулювати допитливість і пізнавальну активність.	Навчити дітей ставити запитання, висувати припущення, перевіряти результати.	Досліди з водою, ґрунтом, рослинами; міні-лабораторії .	Розвиток дослідницьких умінь і критичного мислення.
Екскурсія як засіб організації екологічного виховання	Безпосереднє ознайомлення з природними об'єктами.	Розширити знання дітей про рідний край, навчити екологічно безпечній поведінці.	Тематичні екскурсії до парку, лісу, водойм.	Практичний досвід природоохоронної діяльності.
Співпраця ЗДО та сім'ї у формуванні	Залучити батьків до екологічного	Поширювати екологічні знання серед	Консультації, родинні акції,	Узгодженість виховання, сталі екологічні звички.

компетентності	виховання.	родин, координувати дії вихователів і батьків.	майстер- класи.	
Виховання екологічних цінностей у дітей	Сформувати почуття відповідальності за природу.	Розвивати емпатію, любов до живого, готовність до екологічних дій.	Казкотерапія, рольові ігри, екологічні свята.	Становлення ціннісного ставлення та екологічної поведінки.

ПРАКТИКО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ

Тема	Практико-орієнтовані завдання	Форми роботи зі студентами	Форми організації навчальної діяльності
Тема 1. Ознайомлення з Базовим компонентом дошкільної освіти	1. Опрацювати Базовий компонент і виписати завдання освітньої лінії. 2. Скласти схему зв'язку освітніх ліній. 3. Міні-презентація «Роль природи у формуванні компетентностей».	Робота з документами, складання схем, презентації	Фронтальна, групова, індивідуальна
Тема 2. Напрями формування природничо- екологічної компетентності	1. Розробити екологічну гру. 2. Створити план занять на тиждень. 3. Перелік методів і прийомів за віковими групами.	Розробка ігор, планування, аналіз методів	Групова, парна, індивідуальна
Тема 3. Створення умов для розвитку дітей у природному довкіллі	1. Розробити макет куточка природи. 2. План озеленення території ЗДО. 3. Аналіз умов ЗДО.	Проектна робота, аналіз, макетування	Групова, індивідуальна
Тема 4. Екологічна стежка	1. Розробити карту стежини. 2. Скласти завдання для дітей на зупинках. 3. Сценарій екологічної акції.	Проектування, складання завдань, сценарії	Групова, парна
Тема 5. Зв'язок спостережень з	1. Спостереження за явищем і інтеграція у творчість. 2. Список питань для бесіди.	Спостереження, творчі завдання,	Індивідуальна, парна,

діяльністю дітей	3. Творчі завдання (казки, вірші, оповідання).	дискусія	групова
Тема 6. Пошуково-дослідницька діяльність	1. Алгоритм досліджу. 2. Розробка мнемотаблиці. 3. Міні-дослідження з матеріалами.	Досліди, робота з мнемотаблицями, практикуми	Парна, групова, індивідуальна
Тема 7. Екскурсія у природу	1. План екскурсії. 2. Пам'ятка правил поведінки. 3. Ігрові завдання для дітей.	Планування, створення пам'яток, рольові завдання	Групова, фронтальна
Тема 8. Співпраця ЗДО та сім'ї	1. Пам'ятка для батьків. 2. План сімейного проєкту. 3. Сценарій заходу з батьками.	Робота з батьками, підготовка пам'яток, сценарії	Групова, парна, індивідуальна
Тема 9. Виховання екологічних цінностей	1. Створити екологічну казку. 2. План свята чи розваги. 3. Аналіз мультфільмів/книг.	Творча робота, аналіз літератури й мультфільмів	Індивідуальна, групова

Критерії оцінювання

Вид завдання	Бали	Критерії оцінки
Теоретичне питання	9–10	Здобувач освіти володіє матеріалом в повному обсязі, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичного питання. Відповідь на питання сформульовано в термінах освітнього компонента, викладено науковою мовою, демонструє авторську позицію здобувача освіти
	7–8	Здобувач освіти загалом володіє навчальним матеріалом, самостійно викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки
	5–6	Здобувач освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності
	3–4	Здобувач освіти частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст питання під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки
	0–2	Здобувач освіти: - не володіє навчальним матеріалом;

		- не в змозі його викласти; - не розуміє змісту теоретичних питань
Практичне завдання	9–10	Здобувач освіти дав повну вичерпну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання; - структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; - ґрунтовних висновків. При виконанні завдання допускається не більше 1-2 несуттєвих помилок або описок
	7–8	Загалом здобувач освіти дав повну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання; - структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; - висновків. Загалом завдання повинно бути виконано не менш ніж на 75%.
	5–6	Відповідь здобувача освіти: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки або не має пояснень та висновків; Загалом завдання виконано менш ніж на 75%
	3–4	Здобувач освіти розуміє суть завдання, але його відповідь: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки та не має пояснень та висновків; - містить не більше 30% виконаного завдання
	0–2	Здобувач освіти: - не розуміє завдання; - не в змозі його виконати; - виконав завдання повністю неправильно; - виконав менш ніж 20% завдання

САМОСТІЙНА РОБОТА

Тема 1. Актуальні завдання ознайомлення дітей дошкільного віку з природним довкіллям

1. Скласти план роботи з дітьми для формування екологічного світогляду.

2. Розробити інтегроване заняття з теми «Природа – наш дім».

Тема 2. Вирішення завдань природничо-екологічного виховання в єдності реалізації освітніх, виховних, розвиваючих цілей

1. Визначити приклади єдності освітніх і виховних завдань на прикладі заняття «Весняний луг».

2. Підготувати вправи, що одночасно розвивають пізнавальну активність і виховують ціннісне ставлення до природи.

Тема 3. Екологічна освіта, як складова життєвої компетентності дошкільника

1. Скласти перелік життєвих ситуацій, де дитина може застосовувати набуті екологічні знання.

2. Розробити пам'ятку «Що таке екологічна культура для дошкільника».

Тема 4. Екологічне виховання дітей дошкільного віку та його вікові аспекти

1. Створити схему «Екологічні завдання для дітей молодшого, середнього та старшого дошкільного віку».

2. Розробити методичну розробку «Як навчати трирічних дітей дбайливості до рослин».

Тема 5. Складові компоненти природно-розвивального середовища у ЗДО: екологічна лабораторія

1. Скласти список дослідів, які можна проводити у дитячій лабораторії.

2. Розробити міні-проект «Моя лабораторія природи у групі».

Тема 6. Складові компоненти природно-розвивального середовища у ЗДО: зимовий сад, ділянка

1. Розробити план озеленення ділянки ЗДО.

2. Створити ескіз зимового саду в групі для різних вікових категорій дітей.

Тема 7. Складові еколого-предметного середовища ЗДО: дидактичні посібники

1. Розробити дидактичну гру з природничого матеріалу.

2. Підібрати ілюстративні картки для теми «Тварини восени».

Тема 8. Складові еколого-предметного середовища ЗДО: екологічний музей

1. Підготувати макет виставки «Природа рідного краю».

2. Розробити план екскурсії для дітей старшої групи в «Міні-музей природи».

Тема 9. Моделі і моделювання

1. Скласти схему-модель кругообігу води.

2. Розробити модель «Ріст дерева протягом року» для дітей.

Тема 10. Особливості використання предметних, сюжетних картинок під час ознайомлення дошкільників з природою

1. Підібрати серію сюжетних картинок для теми «Домашні тварини» і скласти план бесіди.

2. Створити авторські сюжетні малюнки для теми «Ліс взимку».

Тема 11. Праця в природі (в куточку природи і на ділянці ЗДО)

1. Скласти графік чергувань у куточку природи для старшої групи.

2. Розробити план робіт на городі впродовж весни.

Тема 12. Використання мнемотаблиць

1. Розробити мнемотаблицю для пояснення процесу росту рослини.

2. Створити мнемотаблицю «Життя птаха навесні».

Тема 13. Інтегрований характер занять екологічного спрямування

1. Підготувати конспект інтегрованого заняття «Весна у природі та мистецтві».
2. Розробити вправи, що поєднують екологічні знання та математичні уявлення.

Тема 14. Особливості організації повсякденної прогулянки

1. Скласти план прогулянки для спостереження за змінами у природі.
2. Підготувати екологічні завдання на прогулянці («Знайди 5 ознак осені»).

Тема 15. Складання гербаріїв, колекцій природного матеріалу

1. Зібрати та оформити гербарій листя дерев.
2. Розробити методичну пам'ятку «Як працювати з колекцією камінців у групі».

Тема 16. Проведення свят і розваг природничої тематики

1. Розробити сценарій свята «День Землі».
2. Підготувати екологічну гру для свята «Свято квітів».

Тема 17. Інтерактивні технології ознайомлення дошкільників із природою

1. Підготувати інтерактивну вправу «Віртуальна екскурсія в ліс».
2. Розробити екологічний квест для старших дошкільників.

Тема 18. Виховання екологічних цінностей у дітей дошкільного віку

1. Створити авторську екологічну казку.
2. Розробити вправи з розвитку ціннісного ставлення до природи («Що б сказало дерево?»).

Індивідуальні завдання:

Тема	Завдання	Коментар
Тема 1. Природничо-екологічна обізнаність	Есе «Природа у вихованні дитини: історичний погляд»	Опрацювати 2–3 джерела (зарубіжні та вітчизняні автори). Виділити головні ідеї, висловити власну думку (1–2 сторінки).
	Схема «Актуальні завдання ознайомлення дітей із природою»	Використати програмові документи (Базовий компонент). Поділити на освітні, виховні, розвивальні завдання.
Тема 2. Психолого-педагогічні особливості	Таблиця «Стратегії екологічної освіти – приклади реалізації у ЗДО»	У першій колонці – стратегія, у другій – приклад (гра, дослід, догляд за рослиною).
	Опис педагогічної ситуації для формування	Описати реальну ситуацію, як педагог спрямовує емоції на

	емоційно-ціннісного ставлення	виховання доброти, співчуття.
Тема 3. Осередок природи ЗДО	План облаштування куточка природи	Описати рослини, акваріум, міні-лабораторію. Додати пояснення призначення кожного елемента.
	Ескіз екологічної стежини	Намалювати маршрут (5–6 зупинок). Для кожної – придумати завдання (спостереження, загадки).
Тема 4. Проектування еколого-розвивального середовища	План проєкту «Міні-музей природи»	Вказати мету, завдання, експонати (камінці, гербарії). Описати участь дітей у створенні.
	Схема «Екологічна культура дошкільника: складові»	Поділити на блоки: знання → уміння → ставлення → поведінка. Оформити як ментальну карту.
Тема 5. Наочні методи	План спостереження за об'єктом природи	Вказати: що спостерігаємо, питання дітям, висновки. Додати малюнок чи фото.
	Модель кругообігу води	Використати прості матеріали. Пояснити демонстрацію дітям і питання для обговорення.
Тема 6. Практичні та словесні методи	Алгоритм дослідження «Чому тане лід?»	Прописати кроки: кубики льоду у різні склянки. Порівняти швидкість танення. Додати очікувані відповіді дітей.
	Добірка казки природничого змісту	Обрати казку з екологічною мораллю. Вказати, які цінності можна виховати через неї.
Тема 7. Форми організації діяльності	Конспект інтегрованого екологічного заняття	Обрати тему («Осінь у лісі»). Додати малювання, математику чи музику. Вказати мету, хід та підсумок.
	План екологічної прогулянки	Прописати маршрут, завдання для дітей (знайти 3 ознаки осені), питання для бесіди.
Тема 8. Систематизація знань	Оформлення календаря природи і погоди	Створити таблицю/плакат для позначення погоди. Опрацювати, як діти беруть участь у його веденні.

	Гербарій листя	Зібрати 5–7 листків, висушити, підписати. Додати інструкцію для роботи з дітьми.
Тема 9. Сучасні технології	Інтерактивна гра екологічного змісту	Використати картки, QR-коди чи додатки. Описати завдання гри та очікуваний результат.
	План еколого-просвітницької роботи з дітьми та батьками	Вказати теми зустрічей, заходи («Тиждень екології»). Акцент на спільній діяльності дитини та дорослого.

Вимоги до оформлення есе презентації:

- текст записується у таблицю (маршрутний лист), яка має такий вигляд:

Етапи презентації	Номер слайду
ВСТУП Представлення теми та виконавця Оголошення мети проекту...	1
План роботи, розділи, з яких складається презентація Тривалість презентації	2
ОСНОВНА ЧАСТИНА Розкриття першого пункту плану...	3
...	№
ПІДСУМОК	№+1
ВИСНОВОК	№+2

- обсяг доповіді відповідає виступу у звичному темпі мовлення впродовж 3-4 хвилин.

Вимоги до оформлення слайдів презентації.

Структурно обов'язковими слайдами вважаються:

I – Титульний слайд (тема та автор)

II – Зміст (план роботи, розділи, з яких складається презентація)

III – N – Сама презентація (слайди, що розкривають тему)

N +1 Підсумок (по пунктах перераховано ключові моменти (або висновки по розділах) дослідження)

N+ 2 – Висновок (загальний висновок з досліджуваної теми, перспективи)

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій	Кількість балів
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації
	1

	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	1
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	1
	Один шаблон на усю презентацію.	
	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти...)	
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	1
	Відповіді на запитання по темі проєкту	
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	1
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	
	Креативне завершення презентації	
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	2
	ТЕМП МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	
ВСЬОГО БАЛІВ		7

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Рівень	Питання
Перший рівень (репродуктивний – перевірка знань)	1. Дайте визначення поняттю «екологічна освіта дошкільників».
	2. Назвіть основні етапи становлення методики ознайомлення дітей з природою.
	3. Хто із зарубіжних педагогів приділяв значну увагу природничо-екологічному вихованню?
	4. У чому полягає ідея В.О. Сухомлинського про єдність дитини і природи?
	5. Які завдання екологічного виховання виділяють у Базовому компоненті дошкільної освіти?
	6. Перерахуйте складові природно-розвивального середовища ЗДО.
	7. Що таке екологічна стежина і які її функції?
	8. Назвіть основні наочні методи ознайомлення дітей з природою.
	9. Які практичні методи використовують для

	екологічного виховання дітей?
	10. У чому полягає принцип сезонності в екологічному вихованні дошкільників?
Другий рівень (продуктивний – з астосування знань у ситуаціях)	11. Поясніть роль емоційно-ціннісного ставлення дошкільників до природи у формуванні екологічної культури.
	12. Обґрунтуйте значення інтегрованих занять з екологічним спрямуванням.
	13. Опишіть приклад педагогічної ситуації, де використовується гра для формування екологічних знань.
	14. Чому екскурсія у природу вважається ефективною формою екологічного виховання?
	15. Обґрунтуйте важливість праці в куточку природи для формування відповідального ставлення дитини до довкілля.
	16. Як використання художньої літератури сприяє формуванню екологічних цінностей?
	17. Яке місце займають календарі природи у систематизації знань дітей про навколишній світ?
	18. Поясніть значення створення гербаріїв та колекцій природних матеріалів у ЗДО.
	19. Які форми співпраці ЗДО та сім'ї найбільш результативні у формуванні екологічної компетентності?
	20. Як сучасні інтерактивні технології підвищують ефективність екологічного виховання?
Третій рівень (творчий - узагальнення та пошук нових рішень)	21. Розробіть власну схему формування екологічної культури дитини (знання – уміння – ставлення – поведінка).
	22. Створіть конспект інтегрованого заняття з використанням елементів мистецтва й природи.
	23. Запропонуйте модель співпраці ЗДО та батьків у створенні екологічного простору.
	24. Розробіть сценарій екологічного свята чи розваги для старших дошкільників.
	25. Складіть план проєкту «Міні-музей природи у групі».
	26. Запропонуйте власний варіант екологічного квесту для дітей старшого дошкільного віку.
	27. Складіть рекомендації для вихователя щодо організації пошуково-дослідницької діяльності у ЗДО.
	28. Розробіть віртуальну екскурсію «Природа

	рідного краю» для дітей.
	29. Складіть добірку казок або авторську казку екологічного спрямування з виховним підтекстом.
	30. Запропонуйте методичну розробку інтерактивної гри екологічного змісту з використанням сучасних ІКТ.

Критерії семестрового оцінювання

Бали	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка
90–100	Здобувач освіти демонструє: - творчий підхід до засвоєного матеріалу, повноту і правильність виконання завдання; - вміння застосовувати різні принципи й методи в конкретних ситуаціях; - глибокий аналіз фактів і подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень; - чітке, послідовне викладення відповіді; - вміння пов'язати теорію і практику; - бере активну участь у науковій роботі (конференції, круглі столи, наукові семінари, публікація статей)	<i>Високий</i> Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами освітнього компонента з	Відмінно (А)
82–89	Здобувач освіти демонструє: - глибоке знання матеріалу, повноту і правильність виконання завдання, проте мають місце деякі непринципові помилки чи помилки несуттєвого характеру; - переважання логічних підходів у відповідях на питання; - вміння пов'язати теорію з практикою	<i>Достатній</i> Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами освітнього компонента, однак під час відповідей припустився незначних неточностей з	Добре (В)
74–81	Здобувач освіти демонструє: - належне володіння матеріалом та вміння його застосовувати при вирішенні типових практичних завдань, але допускає окремі неточності (при цьому помилки у відповідях / розв'язках / розрахунках не є системними); - переважання логічних підходів у відповідях на питання, проте на додаткові	<i>Достатній</i> Здобувач освіти набув фахових компетентностей та відповідних програмних результатів з освітнього компонента, однак на додаткові питання з теоретичних положень	Добре (С)

	питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь нечітка і неповна; - не завжди має місце чітке прогнозування подій від пропонованих рішень ситуацій; - вміння пов'язати теорію і практику	та практичних завдань відповідь не чітка та не повна	
64–73	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання матеріалу; - недостатню повноту знань при викладенні матеріалу; - засвоєння теоретичного матеріалу, передбаченого робочою програмою освітнього компонента; - допущення значної кількості неточностей і грубих помилок при вирішенні практичних завдань, які здатний усунути після зауваження викладача; - порушення логічної послідовності при викладенні матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	<i>Середній</i> Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента та забезпечує достатній рівень відтворення та застосування основних положень освітнього компонента	Задовільно (Д)
60–63	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання та викладання матеріалу; - недостатню повноту викладення матеріалу; - поверхневі знання основного матеріалу; - наявність значної кількості неточностей у викладі матеріалу; - порушення логічної послідовності при викладі матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	<i>Середній</i> Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента і має мінімально допустимий рівень знань з усіх складових програми освітнього компонента	Задовільно (Е)
35–59	Здобувач освіти демонструє: - відсутність знань з більшої частини матеріалу, слабе засвоєння принципових положень курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - відповіді неправильні зі значною кількістю суттєвих помилок; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	<i>Низький</i> Здобувач освіти набув окремих фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента, але не забезпечує практичної реалізації завдань, що формуються при вивченні курсу	Незадовільно з можливістю повторного складання (FX)

1–34	Здобувач освіти демонструє: - повне не виконання вимог програми з вивчення курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - неграмотне і неправильне викладення відповідей; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	<i>Незадовільний</i> Здобувач освіти не набув фахових компетентностей і не здатний до самостійного вирішення завдань, які окреслює освітній компонент	Незадові- льно з повтор- ним вивчен- ням (F)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна (підручники, навчальні посібники)

1. Карук І., Стахова І., Казьмірчук Н. Екологічне виховання дітей: європейський підхід : навчальний посібник. Вінниця : ВДПУ, 2024. 111 с.
2. Замелюк М. Методичні рекомендації до практичних, самостійних робіт студентів освітнього компонента «Методика ознайомлення дітей з природним та суспільним довкіллям». Луцьк: Вежа Друк, 2023. 30 с.
3. Попова І. Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Теорія та методика ознайомлення дітей з природою в ЗДО». Одеса: Університет Ушинського, 2023. 51 с.

Допоміжна (монографії, статті, документи, електронні ресурси та власні науково-методичні праці)

Нормативні документи:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
(дата звернення: 14.09.2025).
2. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>
(дата звернення: 14.09.2025).
3. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти». 2021. URL: http://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2021/10/ps_vyh_zdo.pdf
(дата звернення: 14.09.2025).

Монографії та статті (2022–2025):

1. Іскрижицька, А., Сорочинська, О. Формування природничо-екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрових технологій. Інноваційні процеси в дошкільній освіті. Житомир: ФОП Левковець, 2022. Ч. 1. С. 128–132.
2. Замелюк, М. Історична ретроспектива поглядів педагогів на природничо-екологічне виховання дітей дошкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2025. № 3 (82). С. 76–80.
3. Замелюк, М. Концепція Ф. Фребеля в контексті практики сучасного освітнього простору ЗДО. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2025. № 1 (96). С. 71–75.
4. Замелюк, М. Нові підходи до екологічного виховання дітей дошкільного віку. У: Шляхи подолання кризи читання. Кременчук: КрНУ, 2022.

С. 30–57.

5. Крутій, К., Деснова, І., Замелюк, М. Самодіяльна гра дитини дошкільного віку: важливість єдиних термінологічних підходів. *Академічні студії. Серія: педагогіка*. 2022. № 1. С. 122–134.

6. Крутій, К., Деснова, І., Замелюк, М. Особливості ризикованих ігор у дітей дошкільного віку. *Академічні студії. Серія: педагогіка*. 2023. № 4. С. 122–134.

7. Крутій, К., Ломакіна, С. Формування природничо-наукових знань у дітей середнього дошкільного віку засобами експериментування в природі. *INNOVATIVE TRENDS OF SCIENCE AND PRACTICE*. Athens, Greece, 2022. С. 487–491.

8. Крутій, К., Попович, О., Граб, О. «Педагогіка калабані» як засіб реалізації принципу природовідповідності в освіті дітей дошкільного віку. *INNOVATIVE TRENDS OF SCIENCE AND PRACTICE*. Athens, Greece, 2022. С. 491–497.

9. Kruty, K., Zameliuk, M., & Desnova, I. Conscious Risk in the Games of Older Preschool Children. *Preschool Education: Global Trends*. 2023. 4. С. 47–74.

10. Левик, І. Освіта для сталого розвитку: навчання для життя в майбутньому. Інноваційні процеси в дошкільній освіті. Житомир: ФОП Левковець, 2022. Ч. 1. С. 56–61.

11. Лупол, К., Присяжнюк, Л. Шляхи формування у старших дошкільників природничо-екологічної компетентності. *INNOVATIVE TRENDS OF SCIENCE AND PRACTICE*. Athens, Greece, 2022. С. 508–515.

12. Маланчук, О. Формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. *Вересень*. 2023. № 4 (99). С. 38–50.

13. Матвієнко, С. Віртуальні екскурсії як засіб ознайомлення старших дошкільників з рідним краєм. Інноваційні процеси в дошкільній освіті. Житомир: ФОП Левковець, 2022. Ч. 1. С. 87–90.

14. Михайлова, К., Микуліна, А. Формування природничо-екологічної компетенції у дошкільників. *Освіта і наука*. 2022. № 2 (33). С. 145–152.

15. Мосійчук, О. Розвиток пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення із суспільним довкіллям. Інноваційні процеси в дошкільній освіті. Житомир: ФОП Левковець, 2022. Ч. 1. С. 61–66.

16. Пшенична, А. Формування екологічної культури в дітей старшого дошкільного віку засобами квест-технологій. Інноваційні процеси в дошкільній освіті. Житомир: ФОП Левковець, 2022. Ч. 1. С. 176–179.

17. Раченко, О. Формування основ екологічного мислення у дітей дошкільного віку засобами моделювання. Інноваційні процеси в дошкільній освіті. Житомир: ФОП Левковець, 2022. Ч. 1. С. 179–184.

18. Семенович, Я. Формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами експериментально-дослідницької діяльності. Актуальні проблеми початкової освіти: теорія і практика. Житомир, 2023. С. 131–135.

Інформаційні ресурси

1. Формування екологічних цінностей у дітей дошкільного віку
<https://vseosvita.ua/course/formuvannia-ekolohichnykh-tsinnostei-u-ditei-doshkilnoho-viku-1121.html>
2. Особливості організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку у природному довкіллі
<https://vseosvita.ua/webinar/osoblyvosti-orhanizatsii-ihrovoi-diialnosti-ditei-doshkilnoho-viku-u-prirodnomu-dovkilli-675.html>
3. Використання ігор в екологічному вихованні дітей дошкільного віку
<https://vseosvita.ua/webinar/vykorystannia-ihor-v-ekolohichnomu-vykhovanni-ditei-doshkilnoho-viku-757.html>
4. Формування творчого потенціалу вихователя
<https://vseosvita.ua/course/formuvannia-tvorchoho-potentsialu-vykhovatelja-637.html>
5. Розвиток творчого потенціалу: садівництво, кулінарія та природознавство з дітьми раннього та дошкільного віку
<https://vseosvita.ua/webinar/rozvytok-tvorchoho-potentsialu-sadivnytstvo-kulinariia-ta-prirodnavstvo-z-ditmy-rannoho-ta-doshkilnoho-viku-1191.html>
6. Навчання на природі: пригоди просто неба
<https://vseosvita.ua/webinar/navchannia-na-pryrodi-pryhody-prosto-neba-1208.html>

Аліна ЦИПЛЮК

*кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри теорії та методики
дошкільної освіти*

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ, КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Освітній компонент «Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень, комп'ютерні технології у роботі з дітьми дошкільного віку» спрямований на формування у студентів спеціальності А2 Дошкільна освіта професійних компетентностей, опанування системою знань про закономірності, принципи та методи розвитку елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. У процесі вивчення навчальної дисципліни розглядаються психолого-педагогічні засади формування кількісних, просторових, часових, геометричних та інших математичних уявлень, а також методика організації різних видів діяльності дітей з метою забезпечення їхнього інтелектуального розвитку. Особлива увага приділяється сучасним підходам, технологіям і дидактичним засобам, які сприяють ефективному засвоєнню математичного змісту та розвитку логіко-математичних здібностей. Засвоєння освітнього компонента забезпечує готовність майбутніх педагогів до проектування, організації освітнього процесу з формування елементарних математичних уявлень у закладах дошкільної освіти.

Мета освітнього компонента полягає у забезпеченні здатності майбутніх вихователів до формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку.

Основними завданнями вивчення є:

- **ознайомлення студентів із теоретичними та методичними засадами формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку**, зокрема з особливостями розвитку логіко-математичного мислення у процесі пізнання навколишнього світу;
- **розкриття змісту математичної освіти дошкільників**, відповідно до вимог Державного стандарту дошкільної освіти, чинних освітніх програм, сучасних педагогічних підходів і наукових досліджень;
- **формування умінь добирати й реалізовувати ефективні методи, прийоми, засоби та форми організації освітнього процесу**, спрямованого на засвоєння дітьми елементарних математичних уявлень (кількість, форма, величина, простір, час, елементи логіки);
- **формування професійної готовності до використання інноваційних технологій у сфері математичної освіти дітей;**

- **виховання у студентів позитивного ставлення до математики як важливого засобу інтелектуального розвитку дітей та основи для формування цілісної картини світу.**

Програмні компетентності:

Інтегральна компетентність.

- КІ-1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосовування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності.

- КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Фахові компетентності.

- КС-3. Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку.

Результати навчання:

Програмні результати навчання за ОПП.

- ПР 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

- ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

- ПР 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами.

- ПР 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

Результати навчання за освітнім компонентом:

Знання та розуміння:

- теоретичних основ формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку;

- вікових особливостей формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку;

- змісту роботи з формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку;

- ефективних методів, прийомів і форм організації процесу формування елементарних математичних уявлень закладі дошкільної освіти.

Застосування знань і розумінь:

- застосовувати теоретичні положення методики формування елементарних математичних уявлень у дітей в освітньому процесі закладу дошкільної освіти;

- використовувати ефективні методи, прийоми та форми організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти з формування елементарних математичних уявлень у дітей раннього і дошкільного віку.

- добирати ефективні форми та методи взаємодії з членами родин вихованців у процесі формування елементарних математичних уявлень у дітей раннього та дошкільного віку.

Зміст освітнього компонента

Змістовий модуль І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тема. Предмет та завдання формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку.

Мета: розкрити зміст курсу і його значення: предмет та основні завдання теорії і методики дітей дошкільного віку; висвітлити основні поняття теорії та методики формування елементарних математичних уявлень; ПР 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми

Ключові поняття: методика, елементарні математичні уявлення, діти дошкільного віку, математика.

Література:

1. Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Івано-Франківськ. НАІР, 2022, 252 с. URL : <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32633/1/Berezovska.pdf>

2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

3. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. Проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол. Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко [та ін.]; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України; Київ ун-т ім. Бориса Грінченка, 2016. 304 с.

4. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку : навчальний посібник. Запоріжжя : СТАТУС, 2021. 296 с.

5. Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: Навчально-методичний посібник / Упорядник Т. І. Пагута. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.

6. Щербакова К.Й. Методика формування елементів математики у дошкільників. Київ : В-во Європейського університету, 2015. 262 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

1. Значення і завдання формування елементарних математичних уявлень..
2. Виникнення математики і розвиток її як науки.
3. Взаємозв'язок методики з іншими науками.

Зміст лекції

Проблема навчання математики у наш час набуває дедалі більшого значення. Математична компетентність включена Рамковою програмою ЄС (2018 р.) до переліку ключових компетентностей для навчання впродовж життя. Вважається, що особистість, яка математично мислить, швидше знаходить вихід із непередбачуваних складних ситуацій, приймає раціональні рішення та є найбільш адаптованою до життя.

Зазначимо, 2020-2021 навчальний рік було оголошено роком математики в Україні, щоб привернути увагу суспільства до розвитку математичної грамотності не лише у школярів, а й у всіх громадян. Таке рішення було прийнято не випадково, адже за результатами PISA-2018 року 36 % 15-річних учнів не досягли базового рівня математичних знань. Для вирішення означеної проблеми потрібно системно працювати над формуванням математичної компетентності. У зв'язку з цим, для розвитку системності знань необхідно ще з дошкільного віку формувати у дітей математичну компетенцію.

У сучасних програмах дошкільної освіти («Українське дошкілля», «Впевнений старт», «Дитина» та ін.), Базовому компоненті дошкільної освіти (2021 р.) пріоритетним завданнями математичного розвитку дітей дошкільного віку є не тільки формування певних математичних понять і уявлень, а й логіко-математична спрямованість особистості. Так, зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти (2021 р.) виокремлено сенсорно-пізнавальну, логіко-математичну та дослідницьку компетентності, які визначають як здатність дитини використовувати власну сенсорну систему в процесі логіко-математичної і дослідницької діяльності. У Проєкті Державного стандарту дошкільної освіти (2025 р.) виокремлено **математичну компетентність**, що передбачає здатність виявляти прості математичні залежності у довколишньому світі, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини, використання математичних понять і вмінь у повсякденному житті. У парціальній програмі «Формування

математичної компетентності у дітей дошкільного віку» (Л. Зайцева) зазначено, що формування математичної компетентності дітей дошкільного віку передбачає таку організацію діяльності, яка сприятиме оволодінню системою математичних знань, забезпечить набуття ними відповідного практичного досвіду.

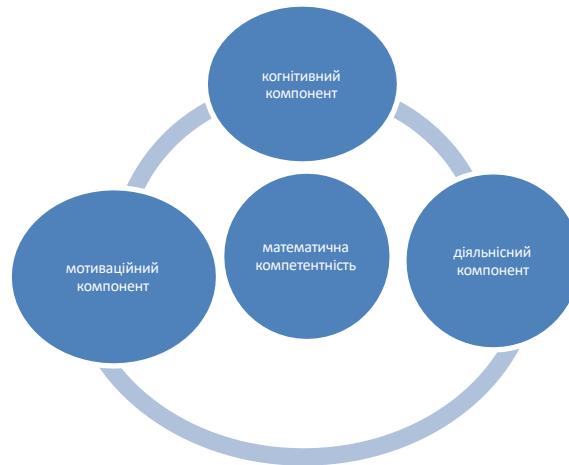

Рис.1.1. Математична компетентність дитини дошкільного віку

Основна мета формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку полягає в тому, щоб дати їм математичні уявлення і початкові поняття, навчити їх найпростіших способів виконання математичних дій, сформувати відповідні уміння та навички, підготувати до самостійного застосування цих умінь при розв'язанні: найрізноманітніших практичних і пізнавальних завдань, сприяти розвитку особистості в цілому.

Природно, що основою пізнання є чуттєве сприйняття, здобуте з досвіду та спостережень. У процесі сенсорного (чуттєвого) пізнання формуються уявлення – образи предметів, їхніх ознак, відношень. Так, оперуючи різноманітними множинами (предметами, іграшками, картинками, геометричними фігурами), діти вчаться встановлювати рівність і нерівність множин, називати кількість словами: більше, менше, порівну. Порівняння конкретних множин готує дітей до засвоєння в майбутньому поняття числа. Саме операції з множинами є тією основою, до якої звертаються діти не лише в дитячому садку, а й протягом усіх наступних років навчання у школі. Уявлення про множину формують у дітей основи розуміння абстрактного числа, закономірностей натурального ряду чисел. Хоча поняття натурального числа, а також геометричної фігури, величини, частини та цілого абстрактні, все ж вони відображають зв'язки і відношення, властиві предметам навколишньої дійсності.

Доведено, що ознайомлення дітей з різними видами математичної діяльності в процесі цілеспрямованого навчання орієнтує їх на усвідомлення зв'язків та відношень навколишнього світу.

У дітей дошкільного віку процес формування початкових, математичних знань та умінь здійснюється так, щоб навчання давало не лише безпосередній практичний результат (навички лічби, виконання елементарних математичних операцій), а й широкий розвивальний ефект. Під впливом систематичного навчання математики діти оволодівають спеціальною термінологією: назвами чисел, геометричних фігур (коло, овал, прямокутник, ромб тощо), елементів фігур (кут, сторона, вершина), обчислювальних дій (додавання, віднімання, порівняння) та ін.

Проте не рекомендується у роботі з дітьми вживати такі слова-терміни, як множина, сукупність, елемент та ін. Заняття з математики набувають особливого значення у зв'язку з розвитком у дітей пізнавальних інтересів, уміння виявляти волю зусилля в процесі розв'язування математичних задач. Навчальні завдання на занятті розв'язуються в поєднанні з виховними. Так, вихователь учить дітей правильно сидіти, не розмовляти під час заняття, уважно слухати, виконувати завдання.

Завдання формування елементарних математичних уявлень:

1. Нагромадження у дітей знань про множину, число, величину, форму, простір і час.
2. Формування широкої первісної орієнтації у кількісних, просторових та часових відношеннях навколишньої дійсності; формування навичок і вмінь у лічбі, вимірюванні, обчисленні та ін.
3. Оволодіння дітьми математичною термінологією, розвиток у них пізнавальних інтересів і здібностей, розумовий розвиток дитини в цілому.

Ці завдання розв'язуються вихователем одночасно на кожному занятті з математики, а також у процесі організації різних видів самостійної дитячої діяльності. Численні психолого-педагогічні дослідження та передовий педагогічний досвід роботи в дошкільних закладах показують, що тільки правильно організована дитяча діяльність і систематичне навчання забезпечують своєчасне і правильне формування у дошкільників найпростіших умінь та знань з математики?

Етапи виникнення математики. Виникнення математики як науки є результатом тривалого історичного процесу пізнання людиною навколишнього світу, потреби в рахунку, вимірюванні та узагальненні практичного досвіду. Умовно виокремлюють такі основні етапи становлення математики:

1. Первісно-практичний етап (доісторичний період)

- Відзначається появою перших елементарних математичних уявлень, пов'язаних із життєвими потребами людини: рахунок предметів, орієнтація в просторі, вимірювання часу (за добовими та сезонними циклами).

- Рахунок здійснювався за допомогою пальців, камінців, зарубок на деревах, вузликів шнурів тощо.
- Математика існувала на рівні інтуїтивного узагальнення, без теоретичного осмислення.

2. Практично-емпіричний етап (IV–II тис. до н.е.)

- Пов'язаний із розвитком стародавніх цивілізацій (Єгипет, Вавилон, Індія, Китай).
- Математичні знання використовувалися в будівництві, землемірстві, астрономії, торгівлі.
- Виникли перші системи числення, з'явилися таблиці множення, правила обчислення площ і об'ємів, але знання залишалися переважно прикладними.
- Математика ще не була самостійною наукою – вона розвивалася в межах практичної діяльності.

3. Теоретико-раціональний етап (VI ст. до н.е. – III ст. н.е.)

- Початок цього етапу пов'язують із давньогрецькою математикою, яка започаткувала перехід від практичної до абстрактно-теоретичної форми знань.
- Виникає дедуктивний метод – доведення тверджень на основі логіки (Фалес, Піфагор, Евклід, Архімед).
- Створення перших систематизованих праць із математики, наприклад, «Начала» Евкліда.
- Формується уявлення про математику як абстрактну науку про кількісні та просторові відношення.

4. Символічно-алгебраїчний етап (X–XVII ст.)

- Розвиток алгебраїчних методів, упровадження символіки для позначення математичних операцій і змінних (Аль-Хорезмі, Діофант, Франсуа Вієт).
- Поява поняття рівняння та методів його розв'язування.
- Математика починає активно застосовуватися в механіці, оптиці, астрономії.
- Виникають основи аналітичної геометрії та математичного аналізу (Рене Декарт, Ісаак Ньютон, Готфрід Лейбніц).

5. Формалізація та абстракція (XVIII–XIX ст.)

- Математика набуває високого рівня абстракції та строгості.
- Розвиваються нові напрями – математичний аналіз, теорія функцій, лінійна алгебра, теорія ймовірностей.
- Здійснюється формалізація основ математики – спроби побудувати її як логічно узгоджену систему (Больцано, Кантор, Вейєрштрас, Гільберт).

6. Сучасний етап (XX–XXI ст.)

- Характеризується глибокою інтеграцією математики з іншими науками (фізика, біологія, економіка, інформатика).
- Виникнення нових галузей: кібернетика, теорія алгоритмів, математична логіка, топологія, теорія категорій.
- Активне застосування комп'ютерних технологій у математичних дослідженнях.
- Математика стає універсальною мовою науки і техніки, базою для розвитку штучного інтелекту та цифрових систем

Отже, математика, що виникла із практичних потреб людини, перетворилась у науку, яка забезпечує дальший розвиток суспільства.

Взаємозв'язок методики формування елементарних математичних уявлень з іншими науками. Методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку є міждисциплінарною галуззю педагогічного знання, що тісно взаємодіє з низкою інших наук. Такий взаємозв'язок забезпечує цілісність підходу до розвитку дитини та сприяє глибшому розумінню методичних принципів і закономірностей навчання математики в дошкільному віці.

1. Педагогіка

- Методика формування елементарних математичних уявлень спирається на загальні педагогічні принципи, закономірності та форми організації освітнього процесу. Забезпечується єдність навчання, виховання та розвитку, реалізація індивідуального підходу, принципів наочності, доступності, послідовності.

2. Психологія дитяча

- Психологічні знання дозволяють урахувати вікові особливості мислення, сприймання, пам'яті, уваги та уяви дітей. Особливе значення має розуміння етапів формування понять, розвитку інтелекту, операційного мислення та уявлень у дошкільників.

3. Логіка

- Методика широко використовує елементи логіки: порівняння, класифікацію, серіацію, узагальнення. Розвиток логічного мислення є важливою метою формування елементарних математичних уявлень.

4. Математика

- Дає змістове підґрунтя дисципліни – поняття про число, кількість, форму, величину, простір, час, а також початкові логіко-математичні категорії. Математичні знання адаптуються до вікових можливостей дитини, трансформуючись у доступні форми подачі через гру, вправи, спостереження тощо.

5. Лінгвістика (мовознавство)

- Тісно пов'язана з розвитком математичної мови: формування здатності до точного мовного вираження математичних понять. Оволодіння термінами, структура речень, формування запитань – усе це сприяє розвитку мовленнєвої та пізнавальної активності.

6. Фізика, природознавство

- Забезпечують практичне наповнення математичних понять (вимірювання довжини, маси, об'єму, спостереження за змінами в часі та просторі). Формування уявлень про причинно-наслідкові зв'язки в реальному світі через математичні закономірності.

7. Інформатика та цифрові технології

- У сучасній методиці дедалі активніше використовуються електронні освітні ресурси, цифрові ігри, інтерактивні вправи для формування математичних уявлень. Елементи логіки та алгоритмічного мислення мають спільні засади з інформатикою.

8. Філософія

- Забезпечує осмислення світоглядного значення математики як способу пізнання дійсності. Дисципліна ґрунтується на поняттях абстрагування, узагальнення, моделювання, що мають філософське підґрунтя

Взаємозв'язок методики формування елементарних математичних уявлень з іншими науками забезпечує її наукову цілісність, відкриває можливості для інтеграції знань, підвищує ефективність педагогічного процесу, сприяє всебічному розвитку особистості дитини. Така міждисциплінарність є необхідною умовою якісної підготовки фахівців дошкільної освіти.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає значення формування елементарних математичних уявлень для загального та математичного розвитку дошкільників?
2. Які завдання стоять перед формуванням елементарних математичних уявлень?
3. З якими науками взаємодіє теорія та методика формування елементарних математичних уявлень?

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

I. Актуалізація понятійного апарату теми:

1. Значення і завдання формування елементарних математичних уявлень..
2. Виникнення математики і розвиток її як науки.
3. Взаємозв'язок методики з іншими науками.

II. Завдання для самостійного опрацювання:

Завдання 1. Оформіть глосарій основних понять теми. **Глоса́рій** (лат. Glōssarium – «словник глос») – словник до тексту, що пояснює маловідомі або застарілі слова. Глосарій – список понять в специфічній області знання з їх визначеннями. Наприклад:

Глосарій основних понять	
Поняття	Визначення
Формування елементарних математичних уявлень	Це...
Математичне уявлення	Це
Математичне поняття	Це
Множина	Це...
Число	Це...
Форма	Це...
Величина	
Простір	
Час	
Когнітивний розвиток	
Сенсорний розвиток	
Нейропластичність	
Логіко-математична компетентність	
Класифікація	
Серіація	
Вимірювання	
Обчислювальна діяльність	
Лічильна діяльність	

Завдання 2. Проаналізуйте Базовий компонент дошкільної освіти (Джерело доступу: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf)

1. Як називається освітній напрям, який визначає вимоги до математичного розвитку дитини?

2. Зробіть аналіз освітнього напрямку «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» у вигляді логічно-структурної схеми

Для складання схеми можна користуватися графічними програмами Mindmeister, Diagrama Software and Flowchart Maker або будь-якими іншими.

Алгоритм складання логічно-структурної схеми:

1. Сформулювати мету складання структурно-логічної схеми.
2. Визначити специфіку досліджуваного об'єкта – явище чи процес.
3. Проаналізувати текст, виділити головні та другорядні поняття, основні ідеї та смислові блоки. Виписати основні поняття й категорії.
5. Повторно переглянути текст з метою виявлення зв'язків між поняттями й категоріями, інформаційними блоками.
6. Виділити найбільш загальні поняття й категорії.
7. Сформулювати заголовок схеми.
8. Вибрати тип структурно-логічної схеми з урахуванням специфіки змісту та вимог форматування тексту.
9. Вибрати тип графічних елементів (коло, овал, прямокутник і т.п.), засоби зв'язку між елементами (тип ліній та стрілочок), засоби акцентування змісту (колір, шрифт і т.п.).
10. Побудувати загальний проект схеми на папері, оцінити ступень його адекватності за всіма вимогами щодо складання структурно-логічної схеми.
11. Побудувати схему з урахуванням виділених взаємозв'язків за допомогою різноманітних інструментів Microsoft Word (Power Point, Mind Map тощо).

Критерії оцінювання структурно-логічної схеми:

- самостійність виконання завдання;
- адекватність вибору типу структурно-логічної схеми, зображення на схемі всіх основних питань та понять теми;
- правильність виявлення логічних зв'язків між елементами схеми,
- акуратність оформлення.

Завдання 3. Об'єднайтеся у мікрогрупи (по 2-3 студента), оберіть одну із запропонованих тем та підготуйте презентацію до неї. Обрану тему презентуйте у цікавій формі, залучивши кожного учасника мікрогрупи.

1. Математика в поезії
2. Математика в мистецтві
3. Математика в музиці
4. Математика в природі
5. Математика в космічній галузі
6. Математика в медицині
7. Математика і філософія

8. Математика в педагогіці

Завдання 4. Рефлексія (аналіз) теми.

Критерії оцінювання практичної роботи:

Високий рівень – завдання виконано своєчасно; відповідь на теоретичні питання правильна, повна, самостійна, з наведенням прикладів; у повному обсязі виконані усі практичні завдання. Здобувач освіти активно працює протягом усього заняття і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, здатний висловити власне ставлення до питання та власне його бачення.

Середній рівень – завдання виконано своєчасно, здобувач вищої освіти проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал, може допускати незначні помилки та неточності, але виправляється самостійно або за допомогою навідних запитань викладача. Усі практичні завдання виконані, але трапляються незначні змістові, або технічні недоліки.

Низький рівень – містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач освіти виявляє часткову неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, не усі практичні завдання виконані, наявні множинні технічні, змістові помилки.

Тема. Зміст, форми, методи та засоби навчання дітей елементам математики

Мета: розкрити зміст курсу і його значення: предмет та основні завдання теорії і методики дітей дошкільного віку; висвітлити основні поняття теорії та методики формування елементарних математичних уявлень; ПР 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

Ключові поняття: принципи навчання, наочність, демонстраційний спосіб, ілюстративний спосіб, дійовий спосіб, словесні методи, практичні методи, наочні методи.

Література:

1. Березовська Л. І. Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до логіко-математичного розвитку дітей. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 *Педагогічні науки : реалії та перспективи*. 2021. Вип. 82. С. 9-14.

2. Дорошенко Т. М., Мацько В. В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч. посіб. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96 с.

3. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку: навч. посіб. : СТАТУС, 2021. 296 с.

4. Комісарик М.І., Кузнецова К.С. Робочий зошит для самостійної роботи студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта з курсу «Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку», Чернівці, 2023, 277 с.

5. Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: навч.-метод. посіб. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.

6. Щербакова К. Й., Брежнєва О. Г. Теорія і методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку: навч. посіб. Мелітополь. 2015. 200 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

1. Загальнодидактичні принципи формування у дітей дошкільного віку елементарних математичних уявлень.

2. Характеристика віку дітей. Зміст логіко-математичного розвитку дітей.

3. Методи формування елементарних математичних уявлень.

4. Засоби формування елементарних математичних уявлень у дітей.

5. Форми організації навчання дітей елементів математики.

Загальнодидактичні принципи формування у дітей дошкільного віку елементарних математичних уявлень. Формування елементарних математичних уявлень є одним із важливих завдань розумового розвитку дітей. Для ефективного логіко-математичного розвитку дошкільників, вихователю слід врахувати в своїй роботі низку принципів. Принципи – це вихідні, керівні положення, якими керуються в різних галузях діяльності.

Принцип розвивавального навчання. Під впливом навчання розвиваються усі пізнавальні психічні процеси (пам'ять, мислення, увага, уява, відчуття, сприймання), розвивається мовлення дошкільника, творчі здібності, тобто розвивається особистість дитини в цілому.

Принцип виховуючого навчання. Виховання морально-вольових якостей особистості: організованість, дисциплінованість, акуратність, відповідальність, естетичне виховання.

Принцип індивідуального підходу до дітей. Організація навчання на основі знання індивідуальних особливостей дітей (інтересів, нахилів, здібностей, можливостей), створення умов для активної пізнавальної діяльності всіх дітей групи і кожної дитини зокрема.

Принцип науковості й доступності. Діти отримують достовірні математичні знання, доступні для їхнього розуміння відповідно до правил: від

простого до складного, від легшого до важчого, від відомого до невідомого, від близького до далекого, від загального до окремого.

Принцип свідомості й активності. Свідоме засвоєння навчального матеріалу передбачає активізацію розумових процесів у дитини. Осмислення, розуміння матеріалу відбувається тим результативніше, чим активніше дитина бере участь у процесі засвоєння знань.

Принцип систематичності й послідовності. Передбачає такий логічний порядок вивчення матеріалу, щоб нові знання будувалися на раніше здобутих. Виходячи із теорії поетапного формування розумових дій, слід створювати умови спочатку для формування практичних, а потім логічних операцій.

Принцип наочності. Свідоме оволодіння елементарними математичними знаннями можливе лише при наявності у дітей чуттєвого пізнавального досвіду, набування якого пов'язане з безпосереднім сприйняттям навколишньої дійсності.

Принцип зв'язку навчання з життям. Передбачає ознайомлення дітей з необхідністю знань з математики, які використовуються у повсякденному житті.

Принцип міцності засвоєння знань. Передбачає систематичне повторення вивченого матеріалу під час прогулянки, на екскурсії, у процесі ігрової діяльності.

Характеристика віку дітей. Пізнання дійсності у дитини відбувається у наочно-образній формі. Оперування образами й уявленнями робить мислення дошкільника позаситуативним, відокремленим від практичних дій з предметами і значно розширює межі пізнання. Встановлюються більш тісні взаємозв'язки з мовленням, що викликає такі зміни: з'являється міркування (розгорнутий розумовий процес), планування, бурхливо розвиваються розумові операції.

Відповідно до набуття мислення дитини системності та критичності вона спроможна розв'язувати інтелектуальні завдання, що вимагають кількох логічно-пов'язаних розумових дій. Здатність дитини робити послідовні розумові перетворення вихідної думки спонукає до побудови нею своїх власних теорій. При цьому дитина користується низкою способів розумової діяльності, серед яких: самостійне формулювання запитань-проблем; пошук відповіді на них з опорою на міркування вголос, з використанням порівняння й узагальнення, аналогії; висування можливих варіантів рішення, аргументів; обґрунтування висновків.

Молодий вік: мовлення ситуативне, егоцентричне; вживає прості та складносурядні речення; увага мимовільна, зароджується довільна увага; Розглядає предмет, виділяє окремі частини й ознаки. Уявлення про напрямок

простору пов'язані з власним тілом (щодо правої руки). Наочно-дійове мислення, зароджується наочно-образне; слабо виражена пізнавальна активність («хто?», «що?», «який?»).

Середній вік: мовлення контекстне; структура простих речень ускладнена (з однорідними членами), використовує поширені речення, проявляє словотворчість; увага мимовільна, формується довільна. Планомірне й послідовне обстеження. Уявлення про напрямок простору щодо інших осіб і предметів. Мислення наочно-схематичне, наочно-образне. Пізнавальна активність («чому?»).

Старший вік: мовлення пізнавальне та внутрішнє; виявляє словотворчість; увага мимовільна, довільна, після довільна; оволодіває способами організації своєї уваги. Систематичне, планомірне обстеження й опис предмета. Орієнтування в просторі не залежить від власної позиції. Спирається на суттєві ознаки у визначенні часу. Мислення наочно-образне, формується словесно-логічне мислення. Зростає пізнавальна активність («для чого?»). Пам'ять мимовільна та формується довільна. Уява мимовільна, з'являється довільна уява, її стійкість. Повніше й чіткіше відображає дійсність.

У дошкільному віці зростає здатність дитини до свідомо спланованої цілісної поведінки та саморегуляції. Вихованець спроможний з власної ініціативи порівнювати очікуваний і досягнутий результат, знаходити та виправляти помилки, вносити необхідні корективи. Збагачується досвід долаття труднощів та успішних досягнень.

Зміст логіко-математичного розвитку в дошкільному віці охоплює не лише засвоєння конкретних математичних знань, а й розвиток логічного мислення, мовлення, спостережливості, здатності до аналізу та узагальнення. Цей зміст забезпечує основу для подальшого успішного навчання в початковій школі та є складовою інтелектуального розвитку дитини. Зміст відображено у Базовому компоненті дошкільної освіти та конкретизовано у чинних освітніх програмах. Коротко охарактеризуємо зміст формування елементарних математичних уявлень у дітей.

Кількість і число:

- розуміння поняття множини;
- вміння порівнювати множини (більше, менше, порівну);
- засвоєння натурального ряду чисел;
- рахунок в межах 10 (старший дошкільний вік – до 20 і далі);
- встановлення кількісних і порядкових відношень.

Величина:

- ознайомлення з довжиною, шириною, висотою, масою, об'ємом;
- уміння порівнювати предмети за однією чи кількома ознаками;

- ознайомлення з елементарними способами вимірювання (за допомогою умовної мірки, на око, на дотик).

Форма:

- розпізнавання і називання геометричних фігур: круг, квадрат, прямокутник, трикутник, овал тощо;
- встановлення схожості/відмінності фігур;
- орієнтування у властивостях фігур (кількість сторін, кутів, симетрія).

Простір:

- орієнтування в просторі та на площині (праворуч, ліворуч, угорі, вниз, спереду, позаду тощо);
- розуміння просторових відношень між об'єктами;
- розвиток умінь переміщатися в просторі за словесними інструкціями.

Час:

- орієнтування у частинах доби, днях тижня, місяцях, порах року;
- розуміння послідовності подій;
- елементарне уявлення про тривалість подій, черговість, ритмічність.

2. Розвиток логічного мислення:

Аналіз і синтез:

- виділення частин цілого, встановлення зв'язків між частинами;
- складання цілого з частин.

Порівняння:

- за кількістю, розміром, формою, призначенням;
- знаходження спільного та відмінного.

Класифікація:

- групування предметів за ознаками;
- розуміння приналежності до певної множини.

Серіація:

- розташування предметів у певній послідовності за зростанням/зменшенням ознаки (висота, довжина, кількість).

Узагальнення:

- формування понять і категорій;
- узагальнення предметів за суттєвими ознаками.

Установлення причинно-наслідкових зв'язків:

- передбачення результатів дій;
- розуміння наслідків певних подій.

3. Розвиток мовлення і мислення через математичну термінологію:

- Засвоєння математичних термінів (більше, менше, попереду, наступний, порівну, перший, останній тощо);

- Формування здатності до мовленнєвого вираження логіко-математичних дій;
- Побудова висловлювань із логічною структурою.

4. Формування пізнавального інтересу та мотивації до навчання:

- Розвиток інтересу до розв'язування завдань, пошуку закономірностей;
- Виховання зосередженості, наполегливості, самостійності у виконанні завдань;
- Стимулювання допитливості через математичні ігри, загадки, завдання.

Методи і прийоми навчання математики в ЗДО. Метод – це спосіб спільної діяльності вихователя і вихованців, внаслідок якої у дітей формуються знання, вміння і навички, а також розвиваються пізнавальні здібності. Однією з основ класифікації методів є класифікація за джерелами, з яких діти здобувають знання. Такими джерелами є слово, наочний образ, практична діяльність. Відповідно до цього можна умовно виділити 3 групи методів: словесні, наочні і практичні.

До *словесних методів* належать: розповідь вихователя, пояснення, бесіда, словесні дидактичні ігри.

До *наочних методів* належать: демонстрація, спостереження, розгляд картин, таблиць, моделей та ін.

Практичні методи: вправи, дидактичні ігри, досліди, моделювання.

Часто на одному занятті використовується відразу кілька методів у різних поєднаннях. При цьому важливо, щоб діяльність вихователя і дітей, їхня активність на занятті перебували у правильному поєднанні, співвідношенні, щоб зразок і слово вихователя підводили дітей до осмислення необхідності й суті певної діяльності в засвоєнні ними знань.

Окремі деталі методу, його складові частини називаються методичними прийомами. Основними методичними прийомами, застосовуваними на заняттях з математики, є: спостереження навколишнього життя, показ зразка, спосіб дії, дидактичні ігри, порівняння, вказівки, запитання до дітей, обстеження та ін.

Між методами і методичними прийомами, як відомо, є залежність, можливі переходи методу у прийом і навпаки. Так, дидактична гра може бути використана як метод, особливо в роботі з молодшими дошкільнятами, коли вихователь засобом гри формує знання, уміння, але може – і як дидактичний прийом, коли гра застосовується, наприклад, з метою підвищення активності дітей (ігри типу «Хто швидше», «Наведи порядок» та ін.).

Засоби формування елементарних математичних уявлень у дітей. До основних засобів формування елементарних математичних уявлень належать:

1. **Предмети навколишнього середовища.** Вони є першоджерелом знань дитини про кількість, величину, форму, простір і час. Завдяки безпосередньому ознайомленню з предметами та явищами діти здобувають перші узагальнення, порівнюють об'єкти, встановлюють просторові та часові зв'язки.

2. **Дидактичні ігри та ігрові матеріали.** Спеціально створені ігрові засоби (лото, доміно, картки з цифрами та геометричними фігурами, логічні блоки, числові доріжки тощо) забезпечують активне засвоєння математичних понять у доступній та цікавій формі. Ігри створюють позитивний емоційний фон навчання, сприяють формуванню інтересу та мотивації до пізнання (логічні блоки Дьєнеша, LEGO цеглинки, дари Фребеля, палички Кюїзенера тощо) .

3. **Дидактичні посібники.** Серед них виділяють:

- **Лічильний матеріал** (гудзики, палички, фішки, кульки, рахівниці тощо), який використовується для засвоєння кількісних понять;

- **Геометричні фігури** для ознайомлення з формою, розміром, властивостями об'єктів;

- **Схеми, моделі, таблиці, символи**, що сприяють формуванню у дітей умінь узагальнювати, класифікувати, встановлювати залежності та зв'язки.

4. **Наочні засоби.** До них належать ілюстрації, малюнки, макети, мультимедійні презентації, навчальні відео тощо. Вони активізують зорове сприймання, полегшують розуміння абстрактних понять через зображення, моделі, умовні позначення.

5. **Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).** Використання інтерактивних засобів навчання (електронні дидактичні ігри, навчальні програми, додатки для планшетів та інтерактивних дошок) підвищує мотивацію дітей, створює умови для індивідуалізації навчання та оперативного зворотного зв'язку. Зокрема: «ЛогікЛайк», «Вчи.юа», «Study-smile», «Matific», «НУМО», «Learningapps» та ін.

6. **Художня література, фольклор, музика.** Засоби мистецтва (вірші, казки, загадки з математичним змістом, музичні ігри) сприяють емоційному сприйняттю математичних понять, формують мовлення, розвивають пам'ять та творче мислення.

7. **Практична діяльність.** Конструювання, аплікація, малювання, моделювання, побутові ситуації (накривання на стіл, прибирання, порівняння об'єктів у грі тощо) виступають як ефективний засіб формування кількісних, просторових та часових уявлень у реальному контексті.

Таким чином, засоби формування елементарних математичних уявлень у дошкільному віці повинні підбиратися з урахуванням вікових особливостей

дітей, рівня їхнього розвитку, пізнавальних інтересів та освітніх завдань. Комплексне та системне застосування різних засобів забезпечує успішне засвоєння дітьми математичних знань і сприяє розвитку їх інтелектуальної сфери.

Основними формами організації освітнього процесу з ФЕМУ у дітей дошкільного віку є:

- ігри;
- спостереження;
- індивідуальна практична діяльність;
- дидактичні ігри та вправи логіко-математичного змісту;
- спеціальні заняття з математики та логіки (а також інтегровані та комплексні заняття);
- навчальні (освітні) ситуації з математики (тривалістю 3-5 хв. за участю 2-3 дітей) (Плетеницька Л., Крутій К.).

Важливою формою розвитку елементарних математичних уявлень у ЗДО є заняття, які проводяться з дітьми у різних вікових групах з використанням дидактичних ігор, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу та забезпечують реалізацію освітньої, виховної та розвивальної функції навчання (Гавриш Н.).

Класифікація занять:

З позиції спрямованості змісту:

- ✓ односпрямовані або предметні (з однієї галузі знань в межах певного виду діяльності; дозволяють системно й послідовно формувати знання, уміння і навички з окремих сфер пізнання, у певних специфічних видах діяльності, ставлення, оцінки, інтереси, які потім ляжуть в основу самостійної дитячої діяльності та життєвої компетентності);
- ✓ різноспрямовані або міжпредметні (поєднують у собі різні галузі знань і види діяльності; носять інтегрований або комплексний характер, чим і забезпечується взаємопроникнення елементів одного виду діяльності, змістового напрямку в інший - в інтегрованих заняттях, а також їх поєднання, чергування - у комплексних заняттях).

За дидактичними цілями:

- ✓ на повідомлення нової інформації, формування нових знань і умінь;
- ✓ на закріплення знань і раніше отриманих умінь, систематизацію накопиченого досвіду;
- ✓ змішані – заняття, що поєднують повідомлення нових знань, формування нових умінь із повторенням, закріпленням, систематизацією і застосуванням набутих знань, умінь, навичок;
- ✓ підсумково-контрольні заняття, які можна проводити періодично в кінці певного часового періоду (кварталу, півріччя, року) або в кінці вивчення з

дошкільниками певної теми (при тематичному підході до планування й реалізації програмового змісту).

За способом організації дітей:

- ✓ фронтальні (загальногрупові), що проводяться одразу з усією групою дітей;

- ✓ підгрупові (в окремих методичних джерелах їх називають груповими), на яких дітей об'єднують по 8-15 залежно від загальної кількості дітей у групі, частіше розподіляючи групу на 2 підгрупи, переважно орієнтуючись на інтереси, ситуативні бажання, здібності, інші суб'єктивні й об'єктивні чинники;

- ✓ індивідуально-підгрупові (індивідуально-групові), на яких діти об'єднані по 4-8, чим забезпечується й можливість здійснення диференційованого та індивідуального підходів;

- ✓ індивідуальні, що проводяться як з окремими дітьми (по 1), так і з маленькими підгрупами по 2-4 дитини, які частіше об'єднують для спільної індивідуальної навчально-розвивальної роботи за подібністю необхідних освітніх впливів.

Зокрема, розрізняють такі види занять з логіко-математичного розвитку дошкільників: комплексні, комбіновані (інтегровані) та домінантні. Комплексні – це заняття, які включають у мету завдання з різних розділів математики. Комбіновані – це заняття, що об'єднують у собі завдання з різних розділів програми (методика розвитку мовлення, методика образотворчої діяльності, методика ознайомлення дітей з природою та навколишнім тощо). Домінантні заняття – це заняття, метою яких є розв'язання вихователем одного завдання, що є для дітей досить складним і потребує від них більшої уваги для його опанування.

Інтегровані заняття. Інтегрованим є таке заняття, яке має за мету синтез змісту (способів пізнання) з декількох тем, розділів програми або видів діяльності навколо однієї теми, тобто правильніше визначити, що це серія (цикл, система) занять, проведення яких зумовлено пошуками шляхів формування у дитини цілісного світогляду, який важко розвивати в умовах предметної системи навчання.

К. Крутій пропонує на заняттях логічно поєднувати такі компоненти:

- предметно-просторові, що забезпечують створення сприятливих умов для навчання та виховання дітей (естетичний і привабливий розвивально-демонстраційний і роздатковий дидактичний матеріал; сучасні технічні засоби навчання та ін.);

- пізнавально-діяльнісні – спрямовані на мотивацію пізнавальної діяльності дітей, використання активних методів і прийомів навчання, розвивальний характер програмових завдань;
- соціально-особистісні – дотримання принципу партнерської взаємодії з дітьми; забезпечення сприятливого емоційно- психологічного мікроклімату;
- рефлексійно-творчий – розвиток творчих здібностей дітей; рефлексія особистих досягнень (самоаналіз, самооцінка).

Заняття з математики проводяться, починаючи з другої молодшої групи дитячого садка (четвертий рік життя). У групах другого і третього року життя елементарні математичні уявлення формуються в дітей у процесі організації дидактичних ігор, вправ, побутової діяльності та індивідуального спілкування дитини з дорослими.

Заняття з математики проводяться у певний день тижня і є стрункою логічною системою. На початку року (вересень) у другій молодшій групі (четвертий рік життя) доцільно проводити заняття з підгрупами дітей з 10–12 осіб, але при цьому важливо охопити всіх дітей групи. З жовтня по травень у цій групі, як і в усіх наступних, заняття проводяться з усією групою одночасно. В групах четвертого, п'ятого й шостого років життя заняття проводяться раз на тиждень.

Відповідно до психофізіологічних даних про найбільшу розумову працездатність і стомлюваність дитячого організму рекомендується заняття з математики проводити у вівторок або середу. Оскільки програмний зміст занять з математики передбачає досить велике розумове навантаження, ці заняття проводяться першими і тільки в першій половині дня. Як друге заняття у цей день доцільно планувати і проводити з фізкультури, музики або з образотворчої діяльності.

Тривалість і зміст кожного заняття визначають, виходячи з принципу доступності та врахування вікових особливостей і можливостей дітей. Так, у другій молодшій групі тривалість занять не перевищує 15, в середній – 20, у старшій – 25.

Структура заняття залежить від віку дітей, змісту, обсягу матеріалу, поєднання програми завдань і рівня знань та умінь дітей. Так, у молодшій групі доцільно проводити заняття за однією або двома темами (з одним або двома програмними завданнями), у старшій – за 2–3 програмними завданнями. Причому, перше заняття з нової теми, як правило, у будь-якій віковій групі цілком присвячується її вивченню, тобто протягом усього заняття розв'язується тільки одне програмне завдання. Наприклад, заняття у групі п'ятого року життя цілком присвячується вивченню теми: ознайомлення дітей з міркою та вимірюванням.

Структура заняття складається із взаємопов'язаних етапів (за Л. Зайцевою):

1. Мотивація діяльності;
2. Постановка проблеми, яка потребує використання нового знання;
3. Адекватна предметно-перетворювальна діяльність;
4. Відтворення нового способу дій у типовій ситуації;
5. Розвивальні завдання;
6. Підсумок заняття;
7. Узагальнення знань.

На кожному занятті в будь-якій групі передбачається самостійна робота дітей з різноманітними матеріалами. У молодшій групі на самостійну практичну діяльність дітей з роздавальним матеріалом відводиться близько 7–8, в середній і старшій – 10–12, у підготовчій – до 17 хв.

У практиці роботи дитячих садків найбільшого поширення набули заняття комбінованого виду (на одне заняття виноситься 2–3, іноді 4 програмних завдання). У такому разі важливо врахувати взаємозв'язок між ними, бажано, щоб перша частина заняття була логічним продовженням другої і т. ін. Рекомендується на початку заняття (3–4 хв.) включити дітей у легшу й цікавішу діяльність: запропонувати вправи на увагу, дидактичну гру, усну лічбу та ін. Найчастіше в цій частині заняття пропонуються завдання на повторення. Це допомагає вихователю активізувати дітей, настроїти їх на активну пізнавальну роботу надалі.

Після 10 – 15 хв роботи на занятті, як правило, в дітей починають з'являтися деякі ознаки втоми (підвищується неадекватна рухлива активність, збільшується кількість відволікань і кількість помилок). Щоб запобігти цьому, у структурі заняття передбачається фізхвилинка, а наприкінці заняття – дидактична гра або розумові вправи, що, з одного боку, підвищує тонус дітей, а з другого – знімає втому.

Загалом, план-конспект заняття з математики включає такі структурні компоненти: тема заняття; програмні завдання; активізація словника дітей; дидактичний матеріал; хід заняття (методичні прийоми, їх використання в різних частинах заняття).

Питання для самоконтролю:

1. *У чому полягає сутність сучасних підходів до організації логіко-математичного розвитку дітей в ЗДО?*
2. *Розкрийте особливості інтегрованого освітнього процесу у ЗДО.*
3. *До якого освітнього компонента належить логіко-математична компетентність?*

4. Що Ви вкладаєте в поняття «математичний розвиток», «логіко-математичний розвиток» дітей дошкільного віку?

5. Які форми організації освітнього процесу з ФЕМУ Вам відомі? Схарактеризуйте їх.

6. Хто з сучасних українських науковців займається проблемою ФЕМУ у дітей дошкільного віку?

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

I. Актуалізація теоретично-понятійного апарату теми.

1. Загальнодидактичні принципи формування у дітей дошкільного віку елементарних математичних уявлень.

2. Характеристика віку дітей. Зміст логіко-математичного розвитку дітей.

3. Методи формування елементарних математичних уявлень.

4. Засоби формування елементарних математичних уявлень у дітей.

5. Форми організації навчання дітей елементів математики.

II. Завдання для самостійного опрацювання:

Завдання 1. Здійсніть аналіз Базового компонента дошкільної освіти.

Оберіть одне математичне поняття, яке актуальне для певної вікової групи (наприклад: «Число і кількість» – середній вік; «Поняття більше – менше» – молодший вік; «Орієнтування в просторі» – старший вік тощо).

Завдання 2. Розробіть фрагмент заняття або дидактичної гри, в якому реалізуються щонайменше три загальнодидактичні принципи.

У роботі обов'язково:

- ✓ вкажіть обране поняття;
- ✓ визначте вікову групу;
- ✓ сформулюйте мету діяльності;
- ✓ опишіть вид діяльності (гра, заняття, вправи);
- ✓ поясніть, які принципи та методи і як саме реалізуються у вашому

прикладі.

Завдання 3. Письмово обґрунтуйте вибір кожного принципу та проаналізуйте, яким чином його дотримання впливає на ефективність навчання.

Форма подання: текстовий опис (до 1 сторінки формату А4) або презентація з коротким усним поясненням (для захисту на семінарі/практичному занятті).

Приклад для орієнтації:

Поняття: «Форма предметів (геометричні фігури)»

Вікова група: середня

Вид діяльності: дидактична гра «Знайди та покажи»

Реалізовані принципи:

наочність (використання об'ємних геометричних фігур);

доступність (завдання адаптовані до вікових можливостей);

зв'язок з життям (фігури діти шукають у навколишніх предметах: м'яч – куля, вікно – прямокутник).

Обґрунтування: реалізація принципу наочності сприяє кращому сприйняттю абстрактного матеріалу через конкретні образи...

Завдання 4. Проаналізуйте різні види занять з математики (класифікація на вибір) та заповніть таблицю.

Особливості занять з математики

Вид заняття	Особливості	Переваги/недоліки

Завдання 5. Створіть мультимедійну презентацію «Засоби формування елементарних математичних уявлень у дітей».

Завдання 6. Рефлексія (аналіз) теми.

Критерії оцінювання практичної роботи:

Високий рівень – завдання виконано своєчасно; відповідь на питання усвідомлена, правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі завдання. Здобувач/ка освіти активно працює протягом заняття, доповнює і показує при цьому глибоке розуміння матеріалу, здатний/на висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал.

Достатній рівень – студент/студентка самостійно виконує завдання, демонструючи розуміння теми. Вміння є достатньо сформованими, здобувач/ка здатний/на до аналізу та синтезу. Завдання виконано своєчасно, правильна, але частково повна відповідь.

Середній рівень – завдання виконані, студент/студентка інколи допускає помилки, втім одразу виправляє себе; в усних відповідях є деякі неточності, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача/чки до фактів.

Низький рівень – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач/ка освіти виявив/ла неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях та практичному завданні припущені суттєві помилки.

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Після опрацювання тем модуля проводиться модульний контроль, який включає завдання різних рівнів складності, що передбачає перевірку рівня засвоєння понятійного апарату (теоретичний блок) та сформованості методичних умінь (практичний блок).

I. Теоретичний блок

<https://forms.gle/TVAXaQyynHraogwq6>

1. Який дидактичний принцип порушено, якщо матеріал, що вивчався на попередньому занятті, на наступному уже не повторюється та не закріплюється?

Наочності

систематичності і послідовності

свідомості та активності

міцності запам'ятовування і засвоєння знань

індивідуального підходу

розвиваючого навчання

2. Який дидактичний принцип порушено, якщо під час занять та інших організаційних форм роботи, вихователь використовує лише словесні методи, при цьому не виготовляє і не використовує різноманітну наочність?

Наочності

систематичності і послідовності

свідомості та активності

міцності запам'ятовування і засвоєння знань

індивідуального підходу

розвиваючого навчання

3. Який дидактичний принцип порушено, якщо вихователь під час занять та інших організаційних форм роботи не дає дітям настанову на запам'ятовування, періодично не повторює вивчений матеріал, не мотивує дітей до виконання завдань?

Наочності

систематичності і послідовності

свідомості та активності

міцності запам'ятовування і засвоєння знань

індивідуального підходу

розвиваючого навчання

4. Який дидактичний принцип порушено, якщо вихователь не знає типологічні особливості дітей та дає одні і ті ж завдання (одного рівня складності) для усіх вихованців групи?

Наочності

систематичності і послідовності

свідомості та активності
міцності запам'ятовування і засвоєння знань
індивідуального підходу
розвиваючого навчання

5. Який дидактичний принцип порушено, якщо вихователь надміру інтелектуалізує навчання дітей, дає завдання лише на відтворення матеріалу (завдання репродуктивного характеру)?

Наочності
систематичності і послідовності
свідомості та активності
міцності запам'ятовування і засвоєння знань
індивідуального підходу
розвиваючого навчання

6. На які види поділяють наочний матеріал:

Демонстраційний
Роздавальний
Предметно-практичний
Наочно-ілюстративний

7. До який методів відносяться дидактичні ігри з математичним змістом?

Словесні
Практичні
Наочні

8. Що з запропонованого відноситься до словесних методів?

розповідь вихователя
пояснення
бесіда
словесні дидактичні ігри
демонстрація
спостереження

9. У які дні тижня рекомендується проводити заняття з математики?

Понеділок
Вівторок
Середа
Четвер
П'ятниця

10. Які компоненти обов'язково повинні бути включені у заняття з математики?

самостійна робота дітей з різноманітними матеріалами
перегляд відео

фізкультурна хвилинка

музична пауза

I. Практичний блок

Керуючись чинною програмою (на вибір студента) складіть мету, структуру заняття та запропонуйте рекомендації до його складання.

МОДУЛЬ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ЧИСЛО, ФОРМУ ТА ВЕЛИЧИНУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Тема. Методика формування уявлень про множину у дітей дошкільного віку.

Мета: визначити основні завдання формування уявлень про множину у дітей; розкрити особливості сприймання і відтворення кількості предметів дітьми раннього і дошкільного віку; ознайомити з методикою формування уявлень про множину у дітей; ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

Ключові поняття: множина, діти дошкільного віку, прикладання, накладання, дії з множинами.

Література:

1. Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Івано-Франківськ. НАІР, 2022, 252 с. URL : <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32633/1/Berezovska.pdf>

2. Дорошенко Т. М., Мацько В. В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч. посіб. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96 с.

3. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку: навч. посіб. : СТАТУС, 2021. 296 с.

5. Комісарик М.І., Кузнецова К.С. Робочий зошит для самостійної роботи студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта з курсу «Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку», Чернівці, 2023, 277 с.

6. Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: навч.-метод. посіб. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.

7. Щербакова К. Й., Брежнева О. Г. Теорія і методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку: навч. посіб. Мелітополь. 2015. 200 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

1. Зміст поняття «множина», операції з множинами.
2. Особливості сприймання і відтворення кількості предметів дітьми раннього і дошкільного віку.
3. Завдання і зміст формування у дітей уявлень про множину.
4. Методика формування уявлень про множину в дошкільному віці.

Зміст лекції

1. Загальне поняття про множину, операції з множинами. Множина – це сукупність об'єктів, що розглядаються як одне ціле. Людина завжди була оточена різноманітними множинами: множина зірок на небі, рослин, тварин, множина різних звуків, частин власного тіла. Множина на відміну від невизначеної множинності, може мати межі і бути охарактеризована числом. Число показує кількість елементів або кількість груп у множині. Тоді вважають, що число позначає потужність множини.

Предмети або живі істоти, що складають множину, називаються **елементами множини**. Це можуть бути реальні предмети (речі, іграшки, картинки), а також звуки, рухи, числа тощо. Наприклад: ластівка – елемент множини птахів, береза – елемент множини дерев. Множину позначають великою літерою, а елементи множини – маленькими літерами.

Дві множини називаються рівнопотужними, якщо кожному предмету однієї сукупності можна поставити у відповідність один і тільки один предмет другої множини. Одноелементна множина – це та множина, яка складається з однакових елементів. Наприклад множина представлена ведмедиками.

Різноелементна множина – це та множина, яка складається з різних елементів. Наприклад множина представлена у вигляді фруктів (вишні, яблука, груші тощо).

2. Особливості сприймання і відтворення кількості предметів дітьми раннього і дошкільного віку. У дітей 2-3 років поступово нагромаджуються уявлення про сукупності, що складаються з однорідних предметів, звуків, рухів.

Проте сприйняття і відтворення множин дітьми раннього віку на відміну від сприйняття їх старшими дітьми має ряд особливостей.

Характерною особливістю є своєрідність практичних дій дитини з використанням множини. Так, якщо дітям віком від 1,5 до 2-х років запропонувати розташувати дрібні предмети на столі чи аркуші паперу, то можна помітити, що діти розкладають їх по кривій лінії або ж у горизонтальному положенні. Причому починають діяти однією рукою

(однаково правою чи лівою) і завжди спочатку кладуть перший предмет перед собою, у центрі, а потім правою рукою розкладають предмети праворуч, а лівою – ліворуч. Під впливом вправ з'являються вже дві точки відліку у рухах рук та очей: від межі множини до центра.

Уявлення про множину у дітей раннього віку дуже неточне, як правило, множина не має чітких меж і в ній не виділяються окремі елементи. Так, коли дитині віком до 2-х років запропонувати на картку з намальованими на ній у ряд гудзиками накласти гудзики на їхні зображення, як правило, вона сприймає тільки першу частину завдання – накласти гудзики на картку. Друга ж частина завдання – встановити відповідність між множиною гудзиків та їхніми зображеннями – не сприймається нею. Всі діти розташовують гудзики не лише на зображення, а й між ними і навіть виходять за межі самої картки. Діти не бачать меж множини і сприймають конкретну сукупність як невизначену множину.

На цій підставі можна зробити висновок про необхідність формування у маленьких дітей уявлення про множину як структурно-замкнену єдність і навчити бачити та чітко сприймати кожен елемент множини. Насамперед необхідно сформувати у дитини уявлення про скінченність (межі) множини. Нерідко, можна спостерігати, як дитина, зафіксувавши крайні елементи множини, не звертає уваги на проміжні. Діти від 1 року 11 місяців до 2 років 3 місяців, позначаючи межі множини, накладають гудзики лише на крайні малюнки: на перший гудзик – лівою, на п'ятий – правою рукою, а середину залишають незаповненою.

Звичайно діти до 3-х років уже сприймають множину у її межах, однак чіткого сприйняття всіх елементів множини ще немає, бо вони не вміють стежити за кожним елементом множини. Так, сприймаючи множину, мала дитина не помічає, коли з п'яти іграшок забрати одну чи дві з кінця множини. Вона помічає зміну кількості ігрових об'єктів лише тоді, коли зникає більша частина їх (більш ніж половина). Проте більшість дітей цього віку помічають відсутність середнього предмета певної сукупності, коли порушується структура множини – утворився незаповнений простір. Це означає, що сприйняття дітьми множини як структурно-просторової єдності своєрідне і характеризується тим, що дитина раніш звертає увагу на структуру, просторові відношення між елементами, пізніше, під впливом цілеспрямованого навчання, виділяє кількість.

Чим менші діти, тим більший вплив на визначення кількості має просторова ознака. По-перше, при порівнюванні двох однакових множин часто діти множину, елементи якої займають більшу площу, оцінюють як множину з більшою кількістю елементів. І навпаки – множину, елементи якої займають

меншу площу (предмети розташовані щільніше), оцінюють як множину з меншою кількістю. По-друге, на правильність відтворення множин за кількістю впливає форма розташування елементів множини у просторі. Діти впевненіше і правильніше відтворюють множину, елементи якої розташовані у ряд, ніж множину, елементи якої розташовані по колу, квадрату тощо. Причина подібного явища полягає в тому, що маленькій дитині ще важко робити просторово-кількісний аналіз множини. Отже, на початкових етапах порівнювання множин встановленням взаємно-однозначної відповідності між елементами необхідно розташовувати сукупності лінійно (у ряд).

Для сприйняття множин та порівняння їх за кількістю велике значення має величина самих предметів. Так, п'ять маленьких машин оцінюються дітьми як множина з меншою кількістю елементів порівняно з трьома великими машинами. Звідси випливає педагогічний висновок про необхідність навчання дітей порівнювати множини не на основі зорового сприйняття, а на основі практичного встановлення відповідності між їхніми елементами.

Порівняння множин, встановлення рівності чи нерівності здійснюється двома шляхами: накладанням і прикладанням. При цьому навіть діти трьох років встановлюють кількісну відповідність тільки накладанням.

Виходячи з особливостей сприйняття і відтворення множин дітьми раннього віку, необхідно, перш ніж навчати їх лічби за допомогою слів-числівників, *пропонувати дітям практичні операції з множинами*: порівнювати контрастні множини, складати множини з окремих елементів, з двох груп, встановлювати рівність, нерівність. Особливу увагу в роботі слід приділити формуванню уявлення про множину як структурно-замкнену єдність.

Для формування кількісних уявлень необхідний розвиток розуміння мови дорослих і активної мови дітей. При формуванні уявлень про кількість

вихователь пропонує дітям розставляти, пересувати, переставляти кожен предмет, доторкатись до кожного, накладати один на одного, ставити один елемент на інший. Спочатку ці дії виконує вихователь, а потім діти. Лічби у повному значенні цього поняття при цьому немає.

Не знаючи чисел, діти сприймають множини тільки чуттєво за допомогою зорового, слухового, рухового відчуттів. Тому слід використовувати множини, обмежені за кількістю; два – три предмети або їхні зображення. Слід зазначити, що для дітей сприйняття множини звуків значно складніше, ніж предметної множини. Однак, оперуючи з предметними множинами, діти другого – третього року життя сприймають множину як сукупність однорідних елементів.

3. Методика формування уявлень про множину в дошкільному віці. Основними методичними прийомами формування уявлень про множину є дидактичні ігри та вправи з конкретними множинами (предметами, іграшками, картинками, геометричними фігурами). Широко застосовуються різноманітні картки.

Спочатку вихователь використовує картки з намальованими на них предметами і пропонує покласти на кожен малюнок один предмет. Істотним у цій роботі є навчання практичних навичок накладання: брати предмети (іграшки) правою рукою, закривати малюнки по порядку, зліва направо або справа наліво, не пропускаючи жодного.

У перших завданнях кількість предметів і малюнків повинна бути однаковою. Це полегшує виконання завдання дитиною і контроль вихователя.

Дії з множинами:

- розвиток практичних навичок роботи з множинами
- визначення нерівності елементів порівнюваних множин (діти визначають де менше, де більше);
- встановлення рівності: збільшенням або зменшенням елементів однієї з множин;
- виділення одного предмету і об'єднання предметів, складання групи предметів, оволодіння термінами «один», «багато»; усвідомлення того, що множини можуть бути різними за кількістю
- складання множини (групу) із окремих предметів, узгоджування числівника з іменником;

Знаходження множини в навколишньому середовищі. Діти вчаться знаходити множини в навколишньому середовищі. У різних місцях кімнати розставлені іграшки за темами «Зоопарк», «Будинок посуду», «Автопарк». Діти можуть «подорожувати» по кімнаті будь-яким видом транспорту. Під'їхавши до зоопарку, вихователь запитує: «Які звірі живуть в зоопарку? Скільки їх?» (одна мишка, один лев, багато котів). Діти знову відправляються в подорож по кімнаті. У будинку посуду діти розповідають, який посуд продається, скільки яких предметів (одна каструля, один чайник, багато тарілок, багато чашок). І так гра продовжується.

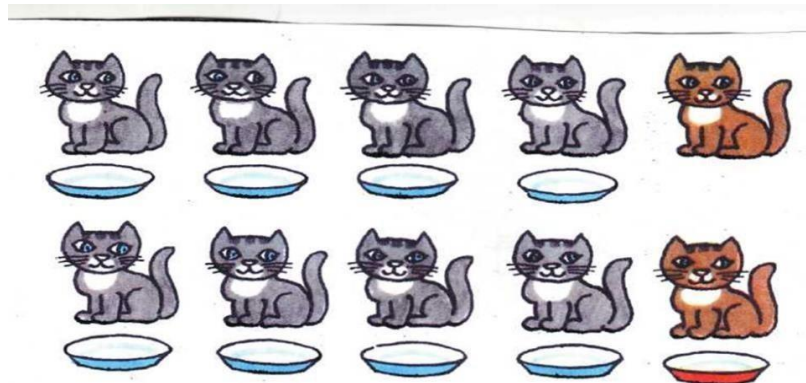

Порівняння предметів шляхом накладання. Порівняння двох груп предметів потрібно починати з ознайомлення з прийомом накладання. Дитині дають картку з намальованими або накл однаковими зображеннями (зайчики, листочки, які

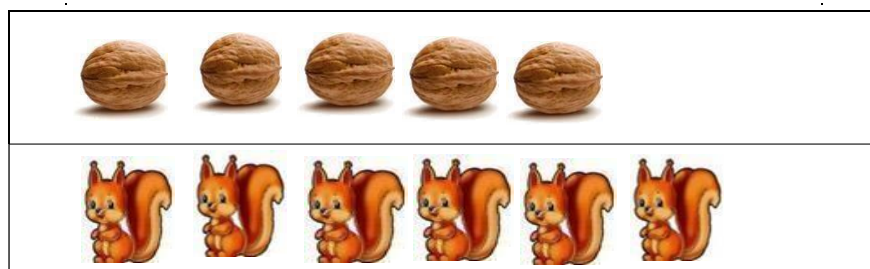
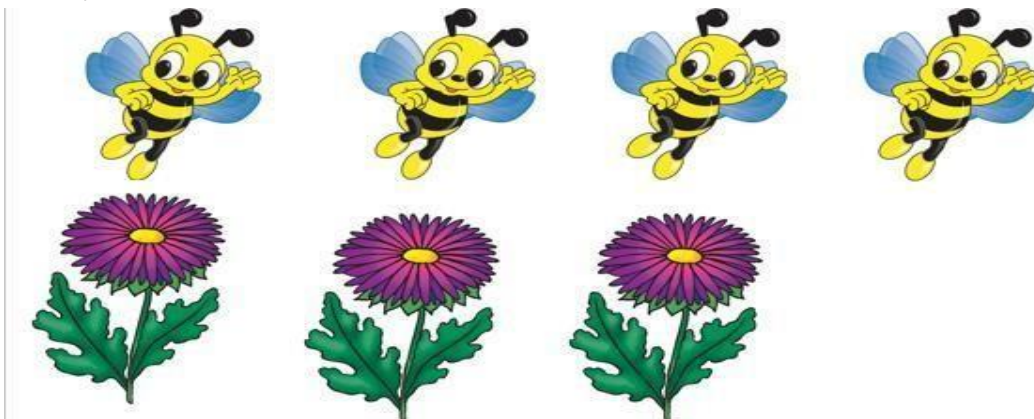
розташовані у ряд на невеликій відстані один від одного) і піднос з дрібними іграшками. Кількість іграшок повинна бути більшою, ніж предметів на картці. Вихователь розказує і показує дітям як потрібно розкласти іграшки: на кожне зображення листочка покласти одну іграшку.

Вихователь використовує картки з намальованими на них предметами і пропонує покласти кожен малюнок один предмет. Істотним у цій роботі є навчання практичних навичок накладання: брати предмети (іграшки) правою рукою, закривати малюнки по порядку, зліва направо або справа наліво, не пропускаючи жодного. Надалі у запропонованих завданнях передбачається нерівність елементів

порівнюваних множин. Діти визначають, де більше, де менше предметів. Вихователь показує дітям різні способи встановлення рівності: збільшенням або зменшенням елементів однієї з множин. Порівнювання елементів однорідних множин, що відрізняються за величиною: на картку з намальованими великими кружечками діти накладають менші і з'ясовують, що маленьких кружечків більше, а більших – менше.

Порівняння предметів шляхом прикладання. Діти отримують завдання: на верхній смужці розкласти сливи, а на нижній – яблука. Порівняти, чого більше, чого менше. Вихователь постійно підкреслює: щоб дізнатися чи порівну предметів, яких предметів більше (менше), треба накласти одні предмети на інші або прикласти предмети один до другого, скласти пари. Більшу кількість предметів треба постійно змінювати: розмішувати то на верхній смужці, то на нижній.

Надалі у запропонованих завданнях передбачається нерівність елементів порівнюваних множин. Діти визначають, де більше, де менше предметів. Вихователь показує дітям різні способи встановлення рівності: збільшенням або зменшенням елементів однієї з множин.

На заняттях з логіко-математичного розвитку і поза ними вихователь організовує вправляння дітей у різному групуванні множин (на прийомах класифікації), що, в свою чергу, підводить до розуміння як родових, так і видових понять, а також глибшого засвоєння поняття множини, зокрема, розуміння відношень - частина і ціле. Так, поступово, в процесі операцій з множинами поглиблюються уявлення про число і лічбу, відношення між числами.

Питання для самоконтролю:

1. *Що розуміють під поняттям «множина» і які операції виконуються з множинами?*
2. *У чому полягають особливості сприймання і відтворення кількості предметів дітьми раннього і дошкільного віку?*
3. *Що входить у зміст формування у дітей уявлень про множину?*
4. *Які методичні прийоми використовуються для формування уявлень про множину в дітей дошкільного віку?*

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

I. Теоретико-аналітичне завдання:

1. Зміст поняття «множина», операції з множинами.
2. Особливості сприймання і відтворення кількості предметів дітьми раннього і дошкільного віку.
3. Завдання і зміст формування у дітей уявлень про множину.
4. Методика формування уявлень про множину в дошкільному віці.

II. Завдання для самостійного опрацювання:

Завдання 1. Здійсніть змістовий аналіз чинної освітньої програми (на вибір) щодо формування уявлень про множину у дітей

Вікова група	Програмовий зміст	Рекомендовані дидактичні ігри та вправи
Ранній вік		
Молодший дошкільний вік		
Середній дошкільний вік		

Старший дошкільний вік		

Завдання 2. Змодельуйте роботу вихователя. Вихователь пропонує дітям порівняти дві множини яблук: зелених та червоних. Дітям пропонуються набори роздавальної наочності. Завдання: опишіть, які дії будуть виконувати діти. Напишіть три варіанти висновків дітей щодо кількості яблук.

Завдання 3. Запишіть назву та зміст дидактичних ігор, які використовує вихователь у ході формування уявлень у дітей дошкільного віку множин. Змодельуйте їх проведення.

Завдання 4. Вивчіть систему роботи свого вихователя-наставника за наданим нижче алгоритмом; результати занотуйте в робочий зошит. Процес вивчення системи роботи педагога передбачає такий алгоритм дій:

Відвідування й аналіз заняття з математики:

III. Рефлексивне завдання. Дайте відповіді на запитання:

1. З якими множинами ознайомлюють дітей раннього і дошкільного віку?
2. В якому віці необхідно формувати уявлення про множину?
3. Розкрийте алгоритм ознайомлення дітей з поняттям «множина» на різних вікових етапах.
4. Які ви знаєте методичні прийоми формування у дітей дошкільного віку уявлень про множину? Проілюструйте конкретними прикладами.
5. Які способи встановлення рівності множин використовує вихователь під час порівняння множин?
6. Назвіть показники компетентностей дітей на кінець старшого дошкільного віку оперуючи поняттям «множина».

Критерії оцінювання практичної роботи:

Високий рівень – завдання виконано своєчасно; відповідь на питання усвідомлена, правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі завдання. Здобувач/ка освіти активно працює протягом заняття, доповнює і показує при цьому глибоке розуміння матеріалу, здатний/на висловити власне ставлення до альтернативних

міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал.

Достатній рівень – студент/студентка самостійно виконує завдання, демонструючи розуміння теми. Вміння є достатньо сформованими, здобувач/ка здатний/на до аналізу та синтезу. Завдання виконано своєчасно, правильна, але частково повна відповідь.

Середній рівень – завдання виконані, студент/студентка інколи допускає помилки, втім одразу виправляє себе; в усних відповідях є деякі неточності, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача/чки до фактів.

Низький рівень – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач/ка освіти виявив/ла неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях та практичному завданні припущені суттєві помилки.

Тема. Методика формування уявлень про число та лічбу

Мета: сформувати у майбутніх вихователів систему знань про особливості формування у дітей дошкільного віку уявлень про число та лічбу, ознайомити з основними методичними підходами, принципами, засобами та етапами навчання лічби, а також розвинути практичні вміння добирати й застосовувати ефективні методи і прийоми для формування кількісних уявлень відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дітей; ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного вік; ПР 18. Володіти технологіями організації пізнавального, мовленнєвого середовища.

Ключові поняття: число, лічба, натуральний ряд, натуральне число, історія становлення системи числення, етапи формування обчислювальної діяльності, правила лічби, кількісна лічба, порядкова лічба, склад числа, цифра, етапи ознайомлення з цифрою, прийоми ознайомлення з цифрою.

Література:

Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Івано-Франківськ. НАІР, 2022, 252 с. URL : <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32633/1/Berezovska.pdf>

Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Наук. кер. проєкту : В. О. Огнев'юк. Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 440 с.

Дорошенко Т. М., Мацько В. В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч. посіб. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96 с.

Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку: навч. посіб. : СТАТУС, 2021. 296 с.

Комісарик М.І., Кузнецова К.С. Робочий зошит для самостійної роботи студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта з курсу «Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку», Чернівці, 2023, 277 с.

Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: навч.-метод. посіб. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.

Щербакова К. Й., Брежнєва О. Г. Теорія і методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку: навч. посіб. Мелітополь. 2015. 200 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

1. Формування поняття про число та лічбу у дітей дошкільного віку. Історія становлення системи числення.
2. Етапи формування обчислювальної діяльності у дітей старшого дошкільного віку.
3. Аналіз програмових завдань з розділу «Кількість і лічба».
4. Методика навчання лічбі в різних вікових групах. Правила лічби.

Зміст лекції

Формування поняття про число та лічбу. Історія становлення системи числення. Число – одне з основних понять математики, яке використовують для підрахунку, вимірювання, нумерації. Символи, які застосовуються для позначення чисел, називаються цифрами.

Числа, якими користуються при лічбі, називають натуральними числами. Будь-яке натуральне число можна записати за допомогою десяти цифр: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0. Натуральний ряд – це всі натуральні числа, записані у порядку зростання. Найменше число натурального ряду – число 1. Для одиниці попереднього числа не існує. Серед двох чисел, більше із них знаходиться завжди праворуч від меншого у натуральному ряді

Вказуючи при лічбі на кожен елемент деякої множини, використовують порядкові натуральні числа (перший, другий і т. д.). Так демонструючи дітям

геометричні фігури вихователь запитує: «Скільки всього геометричних фігур?» (п'ять).

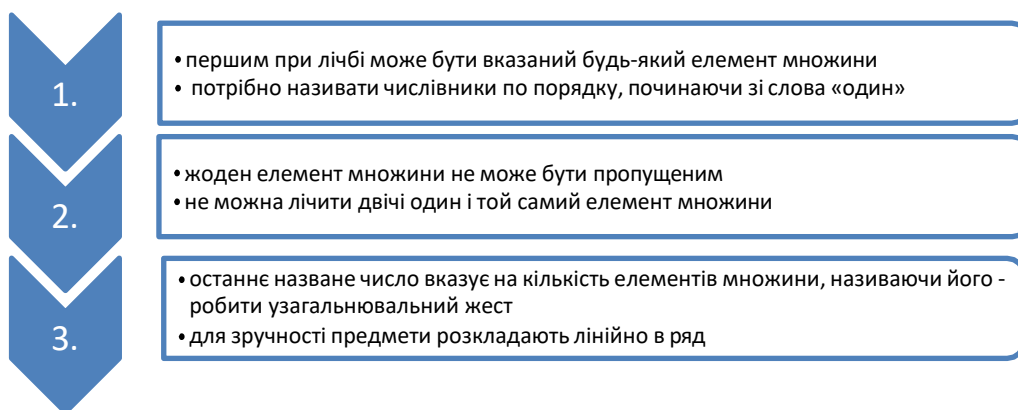

«Яка геометрична фігура перша? (круг)», «Який по порядку трикутник? (другий)», «А круг?» (перший), «А квадрат? (третій)».

Даючи відповідь на запитання «Скільки?» діти відповідають: один, два, три тощо. Це кількісна лічба. Коли запитують: «Котрий?», «Який по порядку?», (перший, другий, третій, четвертий, п'ятий) – це порядкова лічба.

Лічба – це встановлення взаємно-однозначної відповідності між елементами заданої кінцевої множини і числами – елементами початкового відрізка натурального ряду.

Правила лічби для дітей дошкільного віку:

Етапи формування обчислювальної діяльності у дітей старшого дошкільного віку. Навчання лічбі у дошкільному віці необхідно розпочинати з практичних дій, у звичному для дітей середовищі. Наприклад: зібрати зі столу відповідну кількість предметів, витягнути з мішечка одну, дві іграшки, принести один м'яч та ін. Поступово у результаті цілеспрямованого навчання діти оволодівають лічбою і відлічуванням предметів, вчать не тільки перелічувати, а й самостійно створювати групи за заданим числом.

Етапи формування обчислювальної діяльності дітей дошкільного віку:

Перший етап (передобчислювальний, підготовчий) – полягає в:

- ознайомленні дітей з утворенням числа на основі додавання 1 до попереднього числа;
- лічба в межах даного числа і називання результату лічби;

- ознайомлення з цифрою, що позначає відповідне число.
- розкриття змісту арифметичних дій додавання і віднімання на основі практичних дій з множиною предметів. Ознайомлення із знаками «+» (плюс), «-» (мінус), «=» (дорівнює).

Другий етап – ознайомлення з обчислювальними прийомами та складом чисел в межах 10:

- ознайомлення з додаванням і відніманням 1;
- ознайомлення з прийомом прилічування і відлічування по 1 ($5+3=5+1+1+1$);
- ознайомлення із складом числа в межах 10 на основі розкладання предметних множин на 2 частини.

Третій етап – вправляння у використанні обчислювальних прийомів на практиці та формування обчислювальних навичок дітей старшого дошкільного віку в процесі виконання практичних завдань:

- розв'язування прикладів та простих арифметичних задач на додавання і віднімання в межах 10;
- додавання і віднімання в межах 10 з опорою на груповий склад числа.

Методика навчання лічби в різних вікових групах. Правила лічби.

Лічба – це процес знаходження числа елементів скінченної множини об'єктів. **Лічильна діяльність** – це називання числівників по-порядку і співвіднесення їх з кожним елементом множини з виділеним підсумковим числом.

Мета лічильної діяльності – знайти підсумкове число, відповісти на питання «скільки?».

Розглянемо методику навчання лічби в різних вікових групах:

Середній дошкільний вік

Діти 4 р. ж. відповідно до програмових вимог повинні вміти:

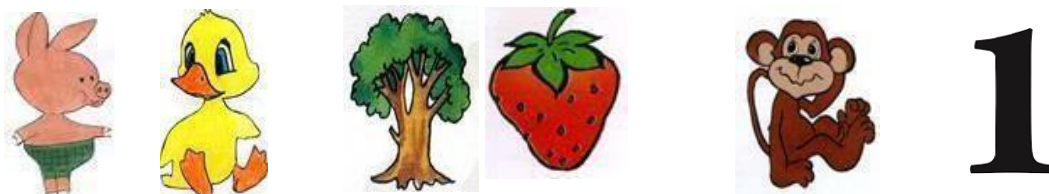
- лічити в межах 5;
- відлічувати відповідну кількість предметів (за вказівкою вихователя, назвати числом). Зауважимо, що дітям легше лічити ніж відлічувати (відкладати) предмети із великої кількості. Відтак, ознайомлюючи дітей з новим числом необхідно давати завдання на лічбу та відлічування. Наприклад, вихователь демонструє дітям картку з цифрою «3» і пропонує вихованцям на роздаткових картках викласти кружечки до вказаної ним цифри, або навпаки, до зазначених на картинці предметів, показати цифру, або знайти стільки ж предметів.

Лічба за цифровим зображенням починається після ознайомлення дітей з цифрами і використовується у процесі виконання різних видів завдань, наприклад:

- відклади стільки квадратів, скільки на фліпчарті; підстрибни стільки разів, скільки кружечків на картці;
- покажи цифрою, скільки у мене предметів;
- покажи цифрою, на скільки три менше чотирьох.

Навчаючи дітей лічбі, необхідно використовувати різні аналізатори: зорові, слухові, тактильні. Вихователь пропонує дітям порахувати звуки, рухи, порівняти множини предметів і звуків за кількістю. Наприклад: вихователь пропонує дітям викласти стільки предметів, скільки разів він стукнув у бубен. Далі запитує: скільки звуків Ви почули?, Скільки іграшок обрали? Корисними є вправи на дотикове обстеження предметів. Дітям можна запропонувати полічити гудзики на сукні у ляльки, піджачку для ведмедика, горішки для білочки тощо. Для лічби вихователь роздає дітям об'ємні предмети (наприклад, кубики, гудзики, камінчики, жолуді та ін.). Дітям 5-го року життя можна запропонувати полічити великі об'ємні предмети в мішечку (до п'яти). Наприклад, вихователь пропонує дітям порахувати предмети в мішечку, не підглядаючи, і викласти на стіл стільки ж предметів. Далі запитує: «Скільки ти поставив?», «Чому стільки?», «Відкрий мішечок і перевір».

Інше завдання полягає у демонстрації на набірному полотні (фланелеграфі) кількох предметів по одному, яка супроводжується вербальним промовлянням: «Одне поросятко, одна качечка, одне дерево, одна мавпочка, одна полуничка. Цих предметів по одному або один». Згодом виставляється цифра 1.

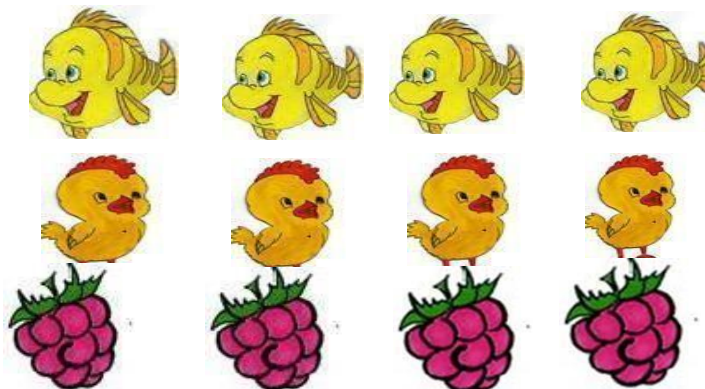

Ознайомлення з числом 2 може бути виконано за допомогою методичних підходів: 1) як результату лічби предметів; 2) як результату приєднання до одного предмета ще одного; 3) на основі порівняння чисельності множин; 4) як спільне, що є у кількох множинах, а саме кількість.

Поставимо на набірному полотні рибок. Полічимо їх. Всього рибок чотири. Нижче на набірному полотні курчат. Під кожною рибкою ставимо одне курча. Курчат стільки ж, скільки рибок. Курчат на набірному полотні теж чотири. Їх однакова кількість. Під курчатами поставимо зображення малини.

Ягід стільки ж, скільки курчат і стільки ж рибок – чотири.

4

Кількість рибок, курчат, малини однакова, по чотири. Поставимо цифру 4.

Розглянемо приклад порівняння чисел у межах чотирьох. Діти, порівняємо числа 4 та 3. Яке із чисел більше, а яке менше? На набірному полотні (дошці) поставимо равликів, а під ними кошенят.

4

3

Скільки всього равликів? (4) Скільки всього кошенят? (3). Чи однакова їх кількість? (Ні, неоднакова) Чому неоднакова? (Під одним равликом немає кошеняти) Кого більше? (Равликів більше). На скільки равликів більше? (Равликів більше на один) Кого менше? (Кошенят менше, ніж равликів) Висновок: Равликів більше, ніж кошенят. Отже; 4 більше ніж 3.

Наступним завданням є побудова натурального ряду чисел від 1 до 5. На основі знань про усну нумерацію, слуховий образ числа будується відрізок натурального ряду чисел. Завдання на закріплення знань про ряд чисел:

- 1) Назви числа по порядку від меншого до більшого.
- 2) Назви числа від більшого (5) до меншого.
- 3) Назви числа, більші за 3.
- 4) Постав цифри у порядку зростання.
- 5) Віднови порядок слідування чисел.

Узагальнюючи відповіді дітей, вихователь звертає увагу на спосіб одержання кожного числа, шляхом додавання до нього одиниці. У ході подальших вправ діти самостійно утворюють більші й менші на одиницю числа в межах досліджуваного відрізка натурального ряду чисел до 10. Паралельно з утворенням числа діти знайомляться з цифрами.

У старшій групі пропонують лічити предмети, які розміщені не в лінійку, а по колу, у вигляді трапеції. При цьому вихователь наголошує, що слід запам'ятати з якого предмета починається відлік, щоб не пропустити його або не порахувати двічі.

Враховуючи те, що діти старшого дошкільного віку повинні вміти лічити предмети розміщені лінійно, по колу, хаотично, трикутником, згоривши, знизу-вгору, по діагоналі, від будь-якого числа до 10 і від 10 до будь-якого числа, необхідно пропонувати завдання на орієнтування на площині. Наприклад: розмістити п'ять жолудів у лівому верхньому кутку листка; три їжачки розмістити по середині аркуша паперу; внизу праворуч від лисички розмістити чотири синіх трикутники. Діти вчаться на слух сприймати завдання вихователя, запам'ятовувати його та правильно виконувати.

Ознайомлення дітей з цифрами

Ознайомлення з числами та їх записом – вагомий складник

ФЕМУ дітей старшого дошкільного віку. Діти навчаються кодувати вербальну інформацію в умовно-графічній формі, позначати кількість цифрами. Вихованці повинні засвоїти, що число виражає кількість предметів, а цифра слугує символом для позначення числа.

У методиці ФЕМУ описано 4 етапи ознайомлення дітей з цифрами. Розглянемо їх:

Перший етап – усвідомлення призначення цифр. Його мета – формування у дітей вміння співвідносити число з цифрою. Способи дій: полічити кількість елементів у множині, назвати відповідне число, знайти та назвати цифру, яка його позначає.

Другий етап – формування вміння розрізняти цифру за її елементами. Мета полягає в аналізі написання цифри. Діти детально аналізують написання цифр, зокрема:

- визначають, з яких елементів вони складаються;
- послідовність поєднання елементів цифри;
- напрям руху руки – суцільний рух, або два – три рухи).

Третій етап – вправляння дітей у розрізненні цифр:

- закріплення вміння розрізняти цифри на основі впізнання притаманних їй елементів. На цьому етапі використовують різні прийоми, але на одному занятті не більше ніж два – три.

Четвертий етап – підсумковий: визначення ступеня усвідомлення дитиною образу цифри. Ознайомлення з цифрою може бути складником заняття з теми «Утворення числа» або окремим тематичним заняттям. Теми «Число» і «Цифра» взаємопов'язані, тому доцільно планувати ознайомлення з цифрою одразу після засвоєння числа, яке вона позначає.

Прийоми ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з цифрами:

1. Показ і називання цифри – цей прийом використовують під час першого ознайомлення з цифрою. - Яка цифра позначає таку кількість предметів?

- Де Ви бачили цю цифру?
- На що схожа цифра?
- Як би Ви «оживили» цю цифру?

Завдання на «оживлення» цифри допомагає дітям запам'ятати її написання, активізує фантазію, уяву.

2. Аналіз написання цифри – це найважливіший прийом у процесі первинного ознайомлення дітей з цифрою. У повсякденному житті дитина самостійно запам'ятовує цифри та досить рано, без цілеспрямованого навчання розрізняє їх. Проте часто дитина плутає схожі елементи у цифрах, наприклад: 1, 4, 7; 2 і 5; 3 і 8; 6 і 9. Порівняльний аналіз написання цифри. Щоб розрізнити схожі за написанням цифри, діти мають знайти спільні та відмінні елементи, визначити їх місце та дати їм характеристику.

Засвоєнню написання цифри сприяють такі прийоми:

- обведення по контуру;
- «написання» у повітрі;
- штрихування.

Зазначені прийоми сприяють виділенню елементів, з яких складається цифра, визначенню послідовності їх відтворення, засвоєнню правил з'єднання елементів цифри. Відтворення цифри – передбачає відтворення цифри за алгоритмом. Вихователь пропонує дітям зразок, супроводжуючи свої дії детальним поясненням. У процесі показу цифри, необхідно стати впівоверта до дітей для дзеркального показу. За допомогою запитань вихователь зосереджує увагу дітей на кожний елемент, з якого складеться цифра. Штрихування цифри. Дитині пропонують заштрихувати контурне зображення цифри. Як правило, діти намагаються заштрихувати всю площину, на якій зображена цифра. Щоб це не забирало багато часу, ширина контуру має бути не більше за 0,5 см. У процесі штрихування рухи руки дитини мають відтворювати послідовність написання цифри. Для цього на контурне зображення наносять стрілки, які вказують напрям штрихування.

3. Створення цифри з різних матеріалів. На занятті – викладання зі смужок та кругів, поза заняттями – викладання з природного матеріалу, ліплення з пластиліну тощо.

4. Пошук цифри у предметах довколишньої дійсності. Цей прийом допомагає навчити дитину досліджувати й аналізувати, розвивати творчу уяву, фантазію.

5. Художнє слово. У цікавій формі без напруження, діти засвоюють елементи цифр. Читання віршів, необхідно супроводжувати показом ілюстрацій.

6. Співвіднесення цифри з кількістю предметів. Дитині пропонують покласти (або намалювати) поряд із цифрою відповідну кількість предметів, або навпаки поряд із намальованою кількістю предметів покласти відповідну цифру.

Схема роботи над цифрою:

1. Повторення попередньої цифри.
2. Розглядання множини з потрібною кількістю елементів.
3. Розгляд цифри.
4. Обговорення на що схожа цифра. Конструювання цифр (цеглинки LEGO).
5. Малювання цифри пальцем у повітрі.
6. Пошук картки з потрібною цифрою.
7. Використання цифрових карток для відповідей на запитання.
8. Можливий запис цифр.

Питання для самоконтролю:

1. Як називаються знаки, які застосовують для позначення чисел?
2. Дайте визначення поняттю «число».
3. Що таке натуральне число?
4. Які числа називають натуральними?
5. Як Ви розумієте поняття «натуральний ряд чисел»?
6. Назвіть, яких правил необхідно дотримуватися у процесі лічби.
7. Яка нумерація використовується для позначення розділів у книгах?
8. Схарактеризуйте сучасну систему числення.
9. Яка нумерація використовується в наш час?
10. З яких дій необхідно навчати дітей лічби у молодшому віці?
11. Охарактеризуйте етапи формування обчислювальної діяльності у дітей дошкільного віку.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

I. Актуалізація теоретично-понятійного апарату теми.

1. Формування поняття про число та лічбу у дітей дошкільного віку.

Історія становлення системи числення.

2. Етапи формування обчислювальної діяльності у дітей старшого дошкільного віку.
3. Аналіз програмових завдань з розділу «Кількість і лічба».
4. Методика навчання лічбі в різних вікових групах. Правила лічби.

II. Завдання для самостійного опрацювання:

Завдання 1. Укладіть глосарій термінів теми.

Завдання 2. Здійсніть змістовий аналіз чинної освітньої програми (на вибір) щодо формування уявлень про число у дітей

Вікова група	Програмовий зміст	Рекомендовані дидактичні ігри та вправи
Ранній вік		
Молодший дошкільний вік		
Середній дошкільний вік		
Старший дошкільний вік		

Завдання 4. Складіть мету та фрагмент заняття на тему «Відмінність кількісної лічби від порядкової», «Склад числа з одиниць» або «Склад числа з двох менших». Запишіть методичні рекомендації для вихователів щодо проведення заняття. Будьте готовими його продемонструвати.

Складіть діалог-дослідження «Коли кількість зникає»

Складіть діалог-дослідження «Кількість – звичайний запис числа – римські цифри»

Завдання 5. Презентація на одну із запропонованих тем:

1. Історія виникнення знань про число (**мультимедійна презентація**).
2. Етапи ознайомлення дітей дошкільного віку з цифрами.
3. Прийоми ознайомлення дітей дошкільного віку з цифрами.
4. Співвіднесення цифри з кількістю предметів.

Завдання 6. Рефлексивне завдання

Дайте відповіді на запитання:

1. У чому складність формування уявлень про число у дітей дошкільного віку?

2. Які труднощі можуть виникнути у педагога під час ознайомлення дітей з числом, цифрами?

3. Які прийоми найефективніші, на вашу думку, для пояснення складних понять?

Критерії оцінювання:

Високий рівень – завдання виконано своєчасно; відповідь на питання усвідомлена, правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі завдання. Здобувач/ка освіти активно працює протягом заняття, доповнює і показує при цьому глибоке розуміння матеріалу, здатний/на висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал.

Достатній рівень – студент/студентка самостійно виконує завдання, демонструючи розуміння теми. Вміння є достатньо сформованими, здобувач/ка здатний/на до аналізу та синтезу. Завдання виконано своєчасно, правильна, але частково повна відповідь.

Середній рівень – завдання виконані, студент/студентка інколи допускає помилки, втім одразу виправляє себе; в усних відповідях є деякі неточності, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача/чки до фактів.

Низький рівень – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач/ка освіти виявив/ла неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях та практичному завданні припущені суттєві помилки.

Тема. Ознайомлення дітей дошкільного віку з цифрами.

Мета: розкрити особливості методики щодо ознайомлення дітей дошкільного віку з цифрами, а саме: етапи, прийоми, закріпити уміння складати мету заняття та визначати основні методи та прийоми, які використовуються на занятті.

Література:

Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. Проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол. Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко [та ін.]; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України; Київ ун-т ім. Бориса Грінченка, 2016. – 304 с.

Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Івано-

Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: Навчально-методичний посібник / Упорядник Т. І. Пагута. Львів, «Новий Світ – 2000», 2020. 300 с.

I. Актуалізація теоретико-понятійного апарату теми:

1. Етапи ознайомлення дітей дошкільного віку з цифрами.
2. Прийоми ознайомлення дітей дошкільного віку з цифрами.
3. Співвіднесення цифри з кількістю предметів.

II. Завдання для самостійного опрацювання:

Завдання 1. З програми «Дитина» виписати завдання щодо ознайомлення дітей різних вікових груп з цифрами:

<i>Завдання щодо ознайомлення дітей різних вікових груп з цифрами</i>	
<i>Ранній вік</i>	
<i>Молодший дошкільний вік</i>	
<i>Середній дошкільний вік</i>	
<i>Старший дошкільний вік</i>	

Завдання 2. Розробити дидактичну гру для дітей середнього/старшого дошкільного віку з метою закріплення знань про цифри.

Завдання 3. Підібрати художнє слово (віршований матеріал) для закріплення знань про цифри.

Завдання 4. Зробити аналіз запропонованих фрагментів занять. Скласти до них мету та назвати основні методи та прийоми, які використані у запропонованих фрагментах занять.

Ознайомлення з цифрою «1».

Вихователь кладе на стіл одну іграшку.

- Скільки іграшок на столі? (одна іграшка)
- Щоб написати скільки на столі іграшок, пишуть 1. (діти розглядають картку із зображенням цифри 1, аналізують її написання).
- Цифра один складається із двох прямих паличок. Одна паличка – довша, друга – коротша. Ці палички з'єднуються кутом зверху. Зверніть увагу, з якої сторони пишуть коротшу паличку, правильно зліва.

Вихователь пропонує кожній дитині дістати із конверта картку з цифрою. Діти вказівним пальцем правої руки обводять цифру. Зображену на картинці. При цьому педагог слідкує за направленням руху руки дитини.

«Давайте цифру один викладемо із паперу. У вас на столі є дві смужки різної довжини. Викладіть цифру 1. Обведіть її пальцем, ніби то ви пишете цифру. Напишуть її у повітрі (під час показу написання цифри у повітрі вихователь використовує дзеркальний показ або стає півоберта до дітей і

показує правою рукою. Потім пропонує поряд з цифрою викласти стільки іграшок, скільки позначено цією цифрою. «Чому ви поклали одну іграшку?»

Вихователь пропонує заштрихувати контурне зображення цифри 1 на папері (ширина цифри приблизно 0,5см) в кінці робиться висновок: для запису числа використовуються знаки – числа.

Так знайомлять з кожною окремою цифрою, співвідносячи її з числом через дії з предметними множинами. У дитячому садку дітей не вчать писати цифри на папері. Але досить важливо, щоб дошкільники засвоїли правильний напрям руху руки при написанні різних чисел. Ефективним для цього є обведення по контуру: діти вказівним пальцем обводять по контуру, зберігаючи правильний напрям, тренуються у написанні цифри в повітрі, викладають із паличок, ліплять з пластиліну, пишуть на піску, на землі, на снігу, викладають з природного матеріалу тощо.

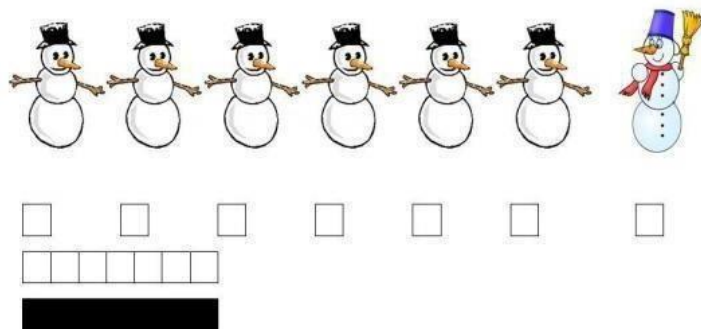
Ознайомлення з числом і цифрою 7.

Вихователь: Діти, покладіть перед собою на столі 6 карток з білими сніговиками. Порахуйте. А якщо до них додамо ще одного синього сніговика, скільки всього стане сніговиків? (*Сім*)

Вихователь: Під кожним сніговиком покладіть по одній кольоровій одиниці. Скільки одиничок? (*Сім*)

Вихователь: З'єднайте їх в одну суцільну паличку. А тепер знайдіть кольорову паличку, яка б дорівнювала довжині 7 білих одиничок. (*Діти знаходять чорну паличку*).

Вихователь: Це число «сім». Якого воно кольору? (*Чорного*)

Вихователь: Де зустрічається число «7»?

І у житті цім нам усім

Не обійтись без цифри «сім».

Сім кольорів веселка має,

Сім гномів в лісі проживає,

Сім козенят в кози було.

І у тижні є днів сім –

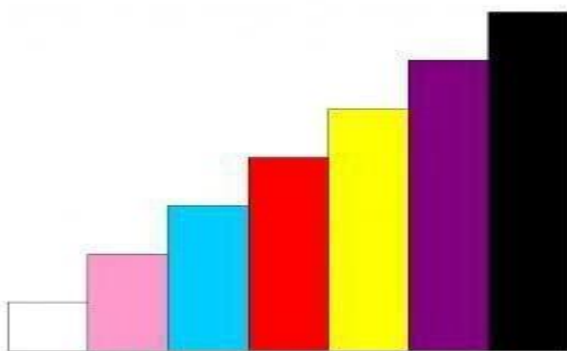
Також відомо нам усім.

(Вихователь показує ілюстрації веселки до казок: «Білосніжка і сім гномів» та «Вовк і семеро козенят». Діти прибирають зі столів у підноси картки зі сніговиками, кольорові палички).

Дидактична вправа «Сходинки»

Мета: розвивати вміння рахувати від 1 до 7, від 7 до 1. *Вихователь:* Діти, кольорове число «7» хоче з вами пограти в гру «Сходинки». Для цього давайте побудуємо сходинки за допомогою кольорових паличок від 1 до 7, і спробуємо піднятися по сходинках і спуститись назад, проспівуючи кожне число. Молодці! Гарні сходинки побудували і порахували. *(Діти складають палички в коробку).*

Знайомство з цифрою «7»

Вихователь: Число «7» можна позначити особливим значком – цифрою «7». *(Діти розглядають цифру «7»).* Цифра «7» складається з хвилястої горизонтальної лінії і похилої вертикальної палички. Давайте ми її напишемо вказівним пальцем в повітрі.

Вихователь: Діти, цифра «7» підготувала для вас задачу:

До математичної школи тітоньки Софи прискакало 6 зайчиків, потім прийшла 1 лисичка. Скільки всього звірятко прийшло до математичної школи?

Розв'язати задачу нам допоможуть кольорові палички.

– Скільки зайчиків прискакало до математичної школи? (6)

– Покладіть кольорову (білу) паличку 1.

– Якщо лисичка прийшла до зайчиків в клас, то звірятко стало більше чи менше? (Більше)

– Ми будемо додавати чи віднімати? (Додавати)

– Приєднайте білу паличку до фіолетової.

– Щоб дізнатись, скільки всього звірятко прийшло до школи, нам потрібно знайти довжину палички, яка складається із 6 і 1.

– Це чорна паличка 7.

– Скільки всього звірятко прийшло до школи? (Сім)

– Викладемо рішення задачі за допомогою цифр.

(Дитина викладає на дошці: $6 + 1 = 7$).

(Діти прибирають кольорові палички і цифри на місце).

Графічні трансформації цифри «7»

Вихователь: Наші веселі цифри вже зачекалися своєю подружку – цифру «7». А ви хочете дізнатися, на що схожа цифра «7»?

(Вихователь показує табличку 3
цифрою «7» – прапорець)

Квітне стяг у всій красі,
А я бачу цифру «7»,
Бо у «сімці» є усе,
Що нам радість принесе.

В.Тименко

Критерії оцінювання:

5б – завдання виконано своєчасно; відповідь на теоретичні питання практичної правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі практичні завдання. Здобувач освіти активно працює протягом усього курсу і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, здатний висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал.

4 б – завдання виконано своєчасно, правильна, але неповна відповідь. Студент помиляється, але одразу виправляє себе; в усних відповідях – неточності, деякі незначні помилки, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача до фактів.

3 б – практичні завдання виконані, але студент/студентка відтворює матеріал на рівні запам'ятовування без достатнього розуміння; на заняттях поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача, дає неповні відповіді на запитання, припускається грубих помилок при висвітленні теоретичного матеріалу. У практичних завданнях припущені несуттєві помилки.

2 – 1 б – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач освіти виявив неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях та практичному завданні припущені суттєві помилки.

Змістовий модуль III. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИХ УЯВЛЕНЬ ТА ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Змістовий модуль III

Тема. Методика формування уявлень про величину і вимірювання величин

Мета: ознайомити студентів з психолого-педагогічними основами, змістом і методикою формування уявлень про величину та вимірювання величин у дітей дошкільного віку; сформувати здатність аналізувати,

проектувати та реалізовувати методичні прийоми та дидактичні засоби для розвитку математичних уявлень про величину у дошкільників, відповідно до вікових особливостей дітей. ПР 1. Розуміти і визначати принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми. ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку. ПР 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, пізнавального середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

Ключові слова: діти дошкільного віку, величина, методика, вимірювання

Література:

Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Івано-Франківськ. НАІР, 2022, 252 с. URL : <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32633/1/Berezovska.pdf>

Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Наук. кер. проєкту : В. О. Огнев'юк. Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 440 с.

Дорошенко Т. М., Мацько В. В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч. посіб. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96 с.

Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку: навч. посіб. : СТАТУС, 2021. 296 с.

Комісарик М.І., Кузнєцова К.С. Робочий зошит для самостійної роботи студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта з курсу «Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку», Чернівці, 2023, 277 с.

Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: навч.-метод. посіб. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.

Щербакова К. Й., Брежнєва О. Г. Теорія і методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку: навч. посіб. Мелітополь. 2015. 200 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

1. Поняття величини предметів, властивості величин.
2. Особливості сприймання дітьми величини предметів.
3. Завдання змісту ознайомлення дітей дошкільного віку з величиною предметів.
4. Методика ознайомлення дітей дошкільного віку з величиною предметів.

1. Поняття про величину предметів, властивості величин

Величина – це об'єктивна властивість предметів, яка піддається кількісному або якісному вимірюванню. **Основні види величин, з якими ознайомлюються діти:**

- **Довжина (висота, ширина, товщина)**
- **Маса**
- **Об'єм**
- **Площа**

Властивості величин:

- Змінність/відносність (може бути більшою або меншою);
- Вимірюваність (можна порівняти або виміряти);
- Абстрактність (не завжди можна побачити або доторкнутися, як-от час).

Діти у процесі безпосереднього порівняння (**накладанням, прикладанням і приставленням**) вчать розрізняти і позначати відповідними словами величину однакових і різних за розміром предметів (великий – маленький, однакові за величиною). Вони ставлять предмети поряд, визначають результати порівняння відповідними словами: вище – нижче, однакові за висотою.

Для порівняння спочатку використовують предмети контрастних розмірів. (Різниця у розмірах демонстраційного матеріалу не менш як 10 – 15 см, роздавального – не менш як 5 см). Предмети розташовують так, щоб порівнюваний розмір було добре видно.

На перших заняттях, коли діти виділяють величину предмета в цілому, порівнювання предметів здійснюється на око. Предмети розташовують в одній площині поряд. Порівнюються однорідні предмети: великий і маленький м'яч, велика і маленька мотрійки. Для зручності і кращого орієнтування дітей предмети добирають так, щоб вони відрізнялись за величиною та кольором.

2. Особливості сприймання дошкільниками поняття про величину. У дітей дошкільного віку уявлення про величину формується поступово – від цілісного сприймання до диференційованого.

- **Молодший вік (3–4 роки):** сприймають величину на основі практичної діяльності (візуально, на дотик).

- **Середній вік (4–5 років):** починають порівнювати предмети за однією властивістю (довший–коротший, більший–менший).

- **Старший вік (5–6 років):** з'являється розуміння умов вимірювання, логіко-математичні дії (упорядкування, серіація, вимірювання).

Особливість мислення: мислення наочно-дійове, поступово переходить у наочно-образне.

3. Завдання змісту ознайомлення дітей дошкільного віку з величиною предметів

- **Формування уявлень про різні види величин** (довжину, масу, об'єм тощо).

- **Навчання порівнянню предметів** за величинами – спочатку на основі практичної дії, потім в уяві.

- **Ознайомлення з прийомами вимірювання величин** (прикладання, відмірювання, лінійне вимірювання).

- Формування **математичної мови** (використання понять: більший, менший, довший, важчий, раніше, пізніше тощо).

- Розвиток **мислення, мовлення, спостережливості**, здатності до узагальнення, класифікації, серіації.

4. Методика ознайомлення дітей дошкільного віку з величиною предметів

Принципи навчання:

- Наочність і практичність;
- Від простого до складного;
- Ігрова мотивація;
- Повторюваність і варіативність завдань.

Методи:

- Наочно-практичний (маніпуляції з предметами);
- Ігровий (дидактичні ігри: «Хто довший?», «Знайди важче»);
- Проблемно-пошуковий (створення ситуацій, які спонукають дитину до вимірювання);

Прийоми:

- Порівняння (на око, шляхом прикладання);
- Упорядкування (серіація);
- Вимірювання умовними або реальними мірками (паличками, кроками, лінійкою);
- Словесне формулювання результатів (висловлювання: «цей предмет довший, ніж...», «виміряли 3 палички»).

Дидактичні засоби:

- Набори геометричних тіл і фігур;
- Мірки (нитки, палички, кубики, смужки);
- Ілюстрації, схеми, картки;
- Ваги, пісочний годинник, термометр (іграшкові або реальні).

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміють під поняттям «величина» і які особливості величини?

2. У чому полягають особливості сприймання дітьми поняття величини предметів?

3. Які завдання змісту ознайомлення дітей дошкільного віку з величиною предметів у різних вікових групах?

4. Які методичні прийоми використовуються для ознайомлення дітей дошкільного віку з величиною предметів?

5. З якими народними одиницями вимірювання знайомимо дошкільників?

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

I. Актуалізація понятійного апарату теми:

Теоретичне обґрунтування (індивідуально або в парах):

1. Поняття величини предметів, властивості величин.
2. Особливості сприймання дітьми величини предметів.
3. Завдання змісту ознайомлення дітей дошкільного віку з величиною предметів.

4. Методика ознайомлення дітей дошкільного віку з величиною предметів.

II. Аналітичне завдання (робота у мікро групах):

Оберіть одну величину (на вибір: довжина, маса, об'єм тощо) та проаналізуйте:

1. Фрагмент освітньої діяльності (заняття або інтегрованого модуля), в якому формуються уявлення про цю величину.

2. Визначте, наскільки ефективно реалізовано дидактичні принципи наочності, індивідуального підходу, міцності засвоєння знань тощо.

3. Оцініть відповідність методичного матеріалу віковим особливостям дітей.

4. Здійсніть змістовий аналіз чинної освітньої програми (на вибір) щодо формування уявлень про величину у дітей

Вікова група	Програмовий зміст	Рекомендовані дидактичні ігри та вправи
Ранній вік		
Молодший дошкільний вік		
Середній дошкільний вік		
Старший дошкільний вік		

III. Завдання для самостійного опрацювання (індивідуально):

1. **Розробіть та продемонструйте фрагмент Stream заняття-дослідження на тему «Важіль» (з методичним описом) для формування уявлень про величину у дітей старшого дошкільного віку. Обов'язково вкажіть:**

- ✓ мету (освітню, розвивальну, виховну);
- ✓ вікову групу;
- ✓ матеріали та обладнання;
- ✓ хід проведення (з поетапним описом діяльності дітей та вихователя);
- ✓ методичні прийоми та очікувані результати.

Дослідження 1. Важіль

Основна ідея: дізнатися як можна підняти важкий предмет, доклавши невеликі зусилля використовуючи важіль.

Час проведення дослідження: 1 заняття (25-30 хвилин).

Мета: сформувати поняття простих механізмів, поняття важеля та його видів.

Завдання: ознайомитися з прикладами простих механізмів, поняттям важеля та його видів, здійснити дослід на підняття предмета з використанням важеля.

Необхідні матеріали (рис. 1): важка книга, довга лінійка (переконайтеся що вона не надто гнучка), товстий маркер.

Для кожного вихованця:

- ✓ тонкий маркер або олівець;
- ✓ лінійка;
- ✓ предмет для підйому, наприклад, коробка олівців картон;
- ✓ робочий лист (чистий аркуш або зошит для нотаток) простий

олівець і гумка .

Додаткові матеріали:

- декілька невеликих предметів однієї або приблизно однієї ваги, наприклад, лего цеглинки (6 цеглинок);
- різні за діаметром олівці і маркери

Опис проведення дослідження:

Крок 1. Ознайомлення.

1) Покладіть книгу або будь-який інший важкий предмет посередині групи й поставте дітям запитання: «Хтось знає як підняти цю книгу за допомогою лише одного пальця? Які ідеї?»

Обговоріть ідеї дітей.

2) Поясніть, що сьогодні їх завданням буде з'ясувати, як за допомогою простого механізму *підняти важкий предмет доклавши малих зусиль*.

Особливості вимірювання. Народні одиниці вимірювання. Вимірювання висоти, довжини, ширини. Правила вимірювання. Аналіз фрагменту онлайн заняття.

IV. Рефлексивне завдання

Дайте відповіді на запитання:

- *У чому складність формування уявлень про величину у дітей дошкільного віку?*
- *Які труднощі можуть виникнути у педагога під час ознайомлення дітей з величиною, вимірюванням?*
- *Які прийоми найефективніші, на вашу думку, для пояснення складних понять?*
- *Визначте, у якому віковому періоді (молодший дошкільний, середній дошкільний, старший дошкільний вік) формується первинне уявлення про кожен з величин.*
- *Назвіть мінімум **три методи** та **три прийоми**, які використовуються для ознайомлення дітей із величинами.*

Критерії оцінювання:

Високий рівень – завдання виконано своєчасно; відповідь на питання усвідомлена, правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі завдання. Здобувач/ка освіти активно працює протягом заняття, доповнює і показує при цьому глибоке розуміння матеріалу, здатний/на висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал.

Достатній рівень – студент/студентка самостійно виконує завдання, демонструючи розуміння теми. Вміння є достатньо сформованими, здобувач/ка здатний/на до аналізу та синтезу. Завдання виконано своєчасно, правильна, але частково повна відповідь.

Середній рівень – завдання виконані, студент/студентка інколи допускає помилки, втім одразу виправляє себе; в усних відповідях є деякі неточності, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача/чки до фактів.

Низький рівень – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач/ка освіти виявив/ла неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях та практичному завданні припущені суттєві помилки.

Тема. Методика формування уявлень про форму та геометричні фігури у дітей дошкільного віку.

Мета: сформувати у студентів цілісне уявлення про психолого-педагогічні особливості формування уявлень про форму та геометричні фігури у дітей дошкільного віку; ознайомити з методикою ознайомлення дітей із геометричними фігурами відповідно до вікових можливостей; розвивати вміння добирати ефективні методи, прийоми й дидактичні засоби для навчання дітей розпізнаванню, аналізу та порівнянню геометричних форм у побутовому та навчальному контекстах. ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми. ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку. ПР 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, пізнавального, середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

Пам'ятати (Remembering): визначити поняття «форма», «геометрична фігура». Назвати основні геометричні фігури (круг, квадрат, трикутник, прямокутник, куля, куб, циліндр тощо).

Розуміти (Understanding): пояснити значення формування уявлень про форму та геометричні фігури для розвитку логіко-математичної компетентності дошкільника. Узагальнити вікові особливості сприймання форми у дітей дошкільного віку.

Застосовувати (Applying): добирати методи, прийоми, ігрові завдання для ознайомлення дітей із геометричними фігурами. Створювати фрагменти занять із використанням геометричного матеріалу.

Аналізувати (Analyzing): визначати педагогічну доцільність використання тих чи інших дидактичних прийомів при формуванні уявлень про форму. Аналізувати труднощі у засвоєнні понять «форма» та «фігура» у дітей різного віку.

Оцінювати (Evaluating): оцінювати якість дидактичного матеріалу щодо відповідності віковим можливостям дітей. Порівнювати різні методичні підходи до формування уявлень про форму.

Створювати (Creating): проєктувати дидактичні ігри, вправи, міні-заняття з ознайомлення з формою та геометричними фігурами. Розробляти інтегровані форми роботи з формування просторово-геометричних уявлень у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: форма предмета, геометричні фігури плоскі фігури, порівняння фігур, серіація, класифікація, дидактична гра, методика ознайомлення, вікові особливості, логіко-математичний розвиток

Література:

Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Івано-Франківськ. НАІР, 2022, 252 с. URL : <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32633/1/Berezovska.pdf>

Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Наук. кер. проєкту : В. О. Огнев'юк. Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 440 с.

Дорошенко Т. М., Мацько В. В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч. посіб. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96 с.

Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку: навч. посіб. : СТАТУС, 2021. 296 с.

Комісарик М.І., Кузнецова К.С. Робочий зошит для самостійної роботи студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта з курсу «Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку», Чернівці, 2023, 277 с.

Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: навч.-метод. посіб. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.

Щербакова К. Й., Брежнєва О. Г. Теорія і методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку: навч. посіб. Мелітополь. 2015. 200 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

Зміст лекції

Методика ознайомлення дітей з геометричними фігурами та формою предметів у різних вікових групах закладу дошкільної освіти. Алгоритм ознайомлення дошкільників з геометричною фігурою:

1. Демонстрація геометричної фігури та її назва.
2. Обстеження геометричної фігури шляхом конкретних практичних дій (обведення по контуру). Важливим елементом обстеження є порівняння фігур різних за формою та величиною. Дітей слід навчити правильно визначати елементи геометричних фігур: сторони, кути, вершини, основи. Вихователь учить дітей при обстеженні предмета тримати його в лівій руці, вказівним пальцем правої руки обводити його по контуру.
3. Показ ще декількох таких самих геометричних фігур, але різних за кольором і величиною. Порівняння геометричних фігур. Зосередження уваги дітей на незалежність форми від величини й кольору фігури.

4. Порівняння геометричних фігур з предметами, близькими за формою; знаходження серед навколишніх предметів таких, які близькі за формою з цією фігурою.

5. Порівняння предметів за формою між собою, користуючись геометричною фігурою як еталоном.

6. Порівняння відомих геометричних фігур, визначення спільних якостей і відмінностей (квадрат і прямокутник, овал і круг, квадрат і ромб).

7. Закріплення властивостей геометричних фігур за допомогою вимірювання, ліплення, малювання, викладання, наклеювання, побудова тощо.

Методична модель обстеження предмета включає в себе: цілісне сприйняття предмета; аналіз предмета – виявлення характерних істотних рис, визначення форми окремих частин предмета (кругла, квадратна, трикутна, прямокутна, видовжена), схожість даного предмета і геометричної фігури, найбільш близької за формою; дотиково-рухове відчуття форми; побудова моделі за даними формами або частинами.

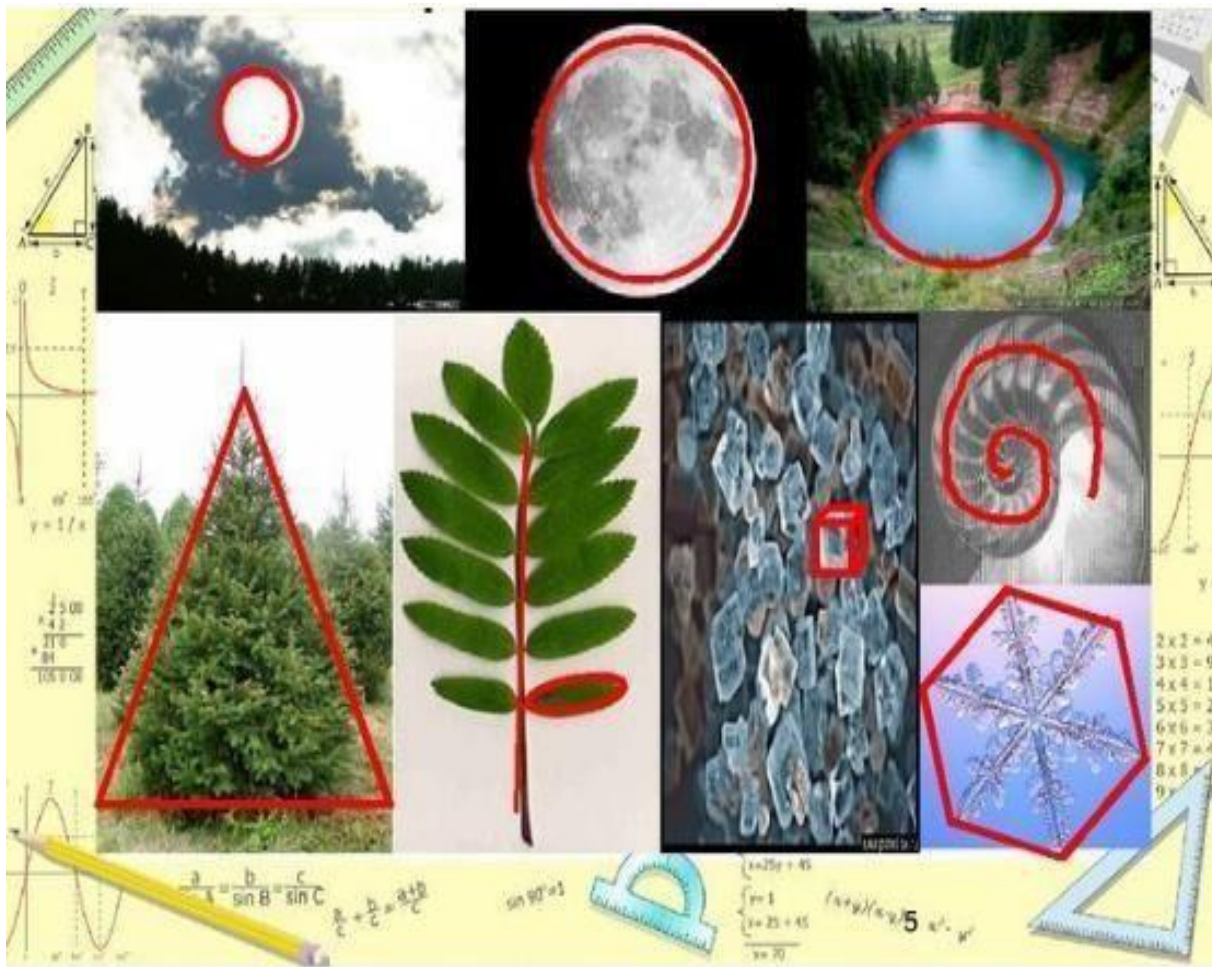
При ознайомленні дошкільників з формою предметів використовуються різні методи й прийоми. Зокрема, використовуються **такі методи як**: наочні: показ, демонстрація, подивись і знайди таку саму фігуру, на що схожа фігура; практичні: знайди, принеси, покажи, виклади, накресли, склади візерунок; словесні: опиши, як називається, чим відрізняється, чим схожі.

Основними прийомами ознайомлення дошкільників з формою предметів та геометричними фігурами є: практичні дії з предметами (катають, ставлять); накладання й прикладання; обведення по контуру, обмацування; вправи на угруповання та впорядкування, вправи на засвоєння особливостей геометричних фігур; зіставлення форм предметів з геометричними зразками; аналіз складної форми, знаходження в навколишньому середовищі різної геометричної форми та розглядання її.

Ще Галілео Галілей писав, що Всесвіт «написаний» мовою математики. А щоб досягнути мови гармонії, потрібно придивлятися до природи.

Геометрія у природі: рослини з ідеальною гармонією і симетрією

Для формування уявлень про форму предметів та геометричні фігури доцільно використовувати такі види наочності: логічні блоки Дьєнеша, набори дерев'яних геометричних фігур, кубики, м'ячики, лічильні палички, набори геометричних фігур на магнітах, набори плоских геометричних фігур, набори геометричних фігур як будівельний матеріал, картки із зображенням геометричних фігур, дари Фребеля, цеглинки LEGO тощо.

Дидактичні ігри: назви геометричну фігуру, доміно фігур, чарівний мішечок, геометричне лото, що лежить у мішечку, хто правильно назве, хто швидше знайде, знайди свій будиночок, відгадай, знайди предмет такої самої форми, фігури з кольорової мозаїки, ігри-головоломки (танграм, колумбове яйце, піфагор).

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

Завдання 1. Теоретичне завдання

Дайте визначення поняттям: **форма, геометрична фігура, плоска фігура, об'ємна фігура.**

1. Складіть таблицю, у якій зазначте:

- Назву геометричної фігури
- Основні ознаки (кількість сторін, кутів, форма поверхні тощо)
- Приклади предметів відповідної форми у навколишньому середовищі

Завдання 2. Аналітичне завдання

1. Проаналізуйте методичний матеріал для ознайомлення дітей із геометричними фігурами (на вибір: дидактична гра, фрагмент заняття, завдання з посібника).

2. Чи відповідає він віковим особливостям дітей?

3. Які методи і прийоми використовуються?

4. Які сильні та слабкі сторони цього матеріалу?

3. Здійсніть змістовий порівняльний аналіз чинних освітніх програм (на вибір) щодо формування уявлень про форму та геометричні фігури у дітей

Порівняльний аналіз програмових завдань щодо ознайомлення дітей дошкільного віку з формою предметів					
Програма «Дитина»			Програма «на вибір студента»		
Вікова група	Програмові завдання	Рекомендовані дидактичні ігри	Вікова група	Програмові завдання	Рекомендовані дидактичні ігри
Ранній вік					
Молодший дошкільний вік					
Середній дошкільний вік					
Старший дошкільний вік					

Завдання 3. Методичні завдання:

1. **Розробіть дидактичну гру або фрагмент заняття** для ознайомлення дітей середнього або старшого дошкільного віку з однією з геометричних фігур (на вибір). Використайте дидактичний матеріал (на вибір): дари Ф. Фребеля, Лего цеглинки, блоки З. Дьєнеша, палички Кюїзенера тощо. У структурі обов'язково зазначте:

- Мету (навчальну, розвивальну, виховну)
- Вікову групу
- Матеріали та обладнання
- Хід гри/заняття (етапи, дії педагога та дітей)
- Очікувані результати

Виготовіть демонстраційний матеріал до своєї гри/заняття (схема, роздатковий матеріал, картки тощо).

Завдання 4. Створіть мультимедійну презентацію «Дидактичні засоби формування уявлень про форму предметів у дітей дошкільного віку».

Завдання 5. Розробіть інтерактивну дидактичну гру з метою формування уявлень про форму, використавши сервіс Learning.aps

Завдання 6. Рефлексивне завдання

Дайте відповіді на запитання:

- *У чому особливості формування понять про форму у дітей дошкільного віку?*
- *Які труднощі можуть виникнути у педагога під час ознайомлення дітей з геометричними фігурами?*
- *Які прийоми найефективніші, на вашу думку, для пояснення складних понять?*

Критерії оцінювання:

Високий рівень – завдання виконано своєчасно; відповідь на питання усвідомлена, правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі завдання. Здобувач/ка освіти активно працює протягом заняття, доповнює і показує при цьому глибоке розуміння матеріалу, здатний/на висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал.

Достатній рівень – студент/студентка самостійно виконує завдання, демонструючи розуміння теми. Вміння є достатньо сформованими, здобувач/ка здатний/на до аналізу та синтезу. Завдання виконано своєчасно, правильна, але частково повна відповідь.

Середній рівень – завдання виконані, студент/студентка інколи допускає помилки, втім одразу виправляє себе; в усних відповідях є деякі неточності, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача/чки до фактів.

Низький рівень – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач/ка освіти виявив/ла неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно,

безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях та практичному завданні припущені суттєві помилки.

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Після опрацювання тем модуля проводиться модульний контроль, який включає завдання різних рівнів складності, що передбачає перевірку рівня засвоєння понятійного апарату (теоретичний блок) та сформованості методичних умінь (практичний блок).

I. Оберіть одну правильну відповідь

1. **Що таке множина у контексті дошкільної освіти?**

- А. Складна математична дія
- Б. Сукупність предметів, об'єднаних за певною ознакою
- В. Числова операція
- Г. Геометрична фігура

2. **Яка геометрична фігура має три сторони?**

- А. Круг
- Б. Квадрат
- В. Трикутник
- Г. Прямокутник

3. **В якій віковій групі діти починають осмислено рахувати предмети в межах 5?**

- А. Ранній вік (до 3 років)
- Б. Молодший дошкільний вік (3–4 роки)
- В. Середній дошкільний вік (4–5 років)
- Г. Старший дошкільний вік (5–6 років)

4. **Ознакою величини є:**

- А. Колір
- Б. Розмір
- В. Назва
- Г. Місцезнаходження

II.

5. **Установіть відповідність між поняттям і прикладом:**

Поняття	Приклад
1. Множина	А. Великий і маленький кубик
2. Величина	Б. Круг, квадрат, трикутник
3. Форма	В. 5 яблук

Варіанти:

- А. 1–В, 2–А, 3–Б
- Б. 1–А, 2–Б, 3–В

В. 1–Б, 2–В, 3–А

Г. 1–В, 2–Б, 3–А

6. Що з наведеного є прикладом серіації за величиною?

А. Вибір предметів одного кольору

Б. Розташування паличок від найкоротшої до найдовшої

В. Рахунок від 1 до 10

Г. Групування іграшок за формою

7. Вкажіть усі методи, які використовуються для формування уявлень про число у дошкільників: (кілька правильних відповідей)

☐ Предметний рахунок

☐ Розв'язання рівнянь

☐ Порівняння кількості предметів

☐ Лічба в межах доступного діапазону

ІІІ. Виберіть правильну відповідь або поясніть (відкриті питання)

8. Уявіть: педагог працює з дітьми 5 років. Він пропонує дітям розкласти геометричні фігури на дві групи: з круглими сторонами та з прямими сторонами. Яке розвивальне завдання реалізується?

А. Формування уявлень про множину

Б. Ознайомлення з формою через групування

В. Формування уявлень про число

Г. Вправлення у вимірюванні

9. Педагог запропонував дітям гру: «Знайди стільки ж м'ячів, скільки кубиків». Яке поняття формується?

А. Число

Б. Величина

В. Еквівалентність множин

Г. Просторові уявлення

10. Відкрите запитання: Опишіть коротко один метод і один дидактичний прийом для формування уявлень про величину у дітей середнього дошкільного віку.

Тема. Методика формування просторових уявлень у дошкільників

Мета: сформувати у студентів цілісне уявлення про психолого-педагогічні основи та вікові особливості розвитку просторових уявлень у дітей дошкільного віку; ознайомити з ефективними методами, прийомами та засобами формування просторової орієнтації; розвивати вміння добирати й конструювати дидактичні ігри та вправи для формування у дітей уявлень про простір у процесі різних видів діяльності. ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в

роботі з дітьми. ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку. ПР 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, пізнавального середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

Ключові слова: просторові уявлення; просторова орієнтація; вікові особливості; методика навчання; дидактична гра; орієнтація у власному тілі

Література:

Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Івано-Франківськ. НАІР, 2022, 252 с. URL : <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32633/1/Berezovska.pdf>

Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Наук. кер. проєкту : В. О. Огнев'юк. Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 440 с.

Дорошенко Т. М., Мацько В. В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч. посіб. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96 с.

Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку: навч. посіб. : СТАТУС, 2021. 296 с.

Комісарик М.І., Кузнєцова К.С. Робочий зошит для самостійної роботи студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта з курсу «Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку», Чернівці, 2023, 277 с.

Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: навч.-метод. посіб. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.

Щербакова К. Й., Брежнєва О. Г. Теорія і методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку: навч. посіб. Мелітополь. 2015. 200 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

1. Поняття простору. Просторові уявлення та просторова орієнтація.
2. Вікові особливості розвитку просторових уявлень у дітей раннього та дошкільного віку.
3. Завдання щодо формування просторової орієнтації у дошкільників.
4. Методика формування вміння дошкільників орієнтуватися в просторі.

Простір (латинське: *spatium*) протяжність, вмістилище, в якому розташовані предмети і відбуваються події. М. Вовчик-Блакитна виділила кілька послідовних етапів у розвитку просторової орієнтації у дошкільників. На

першому етапі аналіз і синтез просторових ознак і відношень предметів повинен спиратися на комплекс практичних дій. Рухаючись, змінюючи положення корпусу, голови, рук, дитина контролює все з допомогою зору. Мова на цьому етапі не грає вирішальної ролі. На другому етапі важливими уже є мовленнєві позначення виділених просторових ознак, але відзначається невміння абстрагуватися від власного положення та визначення напрямку предмета відносно іншої людини чи предмета. Уявлення про простір ще обмежені. На третьому етапі формуються більш узагальнені уявлення про простір, уміння визначати напрями не тільки щодо себе але й щодо іншої людини чи предмета.

Просторова орієнтація - оцінка відстані, розміру, форми предметів, взаєморозташування предметів і їх положення щодо людини. При орієнтуванні в просторі беруть участь різні аналізатори.

Існує 3 види орієнтування в просторі: від себе, щодо себе, щодо інших об'єктів. Кожен вид ґрунтується на попередньому.

Вікові особливості розвитку просторових уявлень у дітей раннього та дошкільного віку

Ранній вік (1–3 роки)

Сприймання простору відбувається через рух, дії з предметами. Орієнтування ґрунтується на сенсомоторному досвіді (повзання, ходіння, маніпуляції). Формуються перші просторові уявлення: «всередині – зовні», «вгорі – внизу», «далеко – близько».

Молодший дошкільний вік (3–4 роки)

Діти розуміють просторові відношення переважно через власну позицію (орієнтування «від себе»). Починають розрізняти напрямки: вперед, назад, угору, вниз.

Середній дошкільний вік (4–5 років)

Виникає можливість орієнтуватися у просторі відносно інших об'єктів. Поява мовленнєвого оформлення просторових уявлень.

Старший дошкільний вік (5–6 років)

Удосконалюються аналітичні дії з просторовими відношеннями. Діти можуть оперувати поняттями «ліворуч – праворуч», «перед – за», орієнтуватися за планом, схемою.

Формується просторове мислення в уяві.

3. Завдання щодо формування просторової орієнтації у дошкільників.

Формувати вміння визначати положення об'єкта у просторі (на, під, поруч, у середині тощо). Навчати орієнтуватися у власному тілі та відносно інших людей/предметів. Розвивати просторову термінологію (використання просторових слів у мовленні). Вправляти в орієнтуванні на площині (аркуш,

карта, схема). Формувати вміння змінювати напрямок руху, орієнтуватися у приміщенні, на майданчику тощо.

Методика формування вміння дошкільників орієнтуватися в просторі

Принципи:

Від наочно-дійового до наочно-образного мислення.

Поєднання мовленнєвих інструкцій із руховими діями.

Повторюваність і системність.

Методи:

Наочно-практичні (маніпуляції з предметами, моделювання);

Ігрові (рухливі та дидактичні ігри з орієнтуванням);

Словесні (інструкції, опис, пояснення);

Проблемно-пошукові (запитання, ситуації вибору, загадки).

Прийоми:

Виконання рухів за мовленнєвою інструкцією: «Поклади м'яч праворуч від ляльки». Використання ігрових персонажів (зайчик шукає будиночок — дитина допомагає йому за напрямками).

Робота з **площинними зображеннями**, схемами, картами.

Рухливі ігри з орієнтуванням у просторі (наприклад, «Знайди свій колір», «Пройди маршрут»).

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміють під поняттям «простір», «просторова орієнтація»?

2. У чому полягають вікові особливості розвитку просторових уявлень у дітей раннього та дошкільного віку?

3. Які завдання ставляться щодо формування просторової орієнтації у дошкільників?

4. У чому полягає методика формування вміння дошкільників орієнтуватися в просторі?

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

I. Теоретичні завдання:

1. Поняття простору. Просторові уявлення та просторова орієнтація.

2. Вікові особливості розвитку просторових уявлень у дітей раннього та дошкільного віку.

3. Завдання щодо формування просторової орієнтації у дошкільників.

4. Методика формування умінь дошкільників орієнтуватися в просторі.

II. Завдання для самостійного опрацювання:

Завдання 1. Заповнити таблицю «Порівняльний аналіз програмових завдань щодо формування у дітей дошкільного віку просторових уявлень».

Порівняльний аналіз програмових завдань щодо формування у дітей

дошкільного віку просторових уявлень					
Програма «Дитина»			Програма «Українське дошкілля»		
Вікова група	Програмові завдання	Рекомендовані дидактичні ігри	Вікова група	Програмові завдання	Рекомендовані дидактичні ігри
Ранній вік					
Молодший дошкільний вік					
Середній дошкільний вік					
Старший дошкільний вік					

II. Аналітичні завдання:

1. Проаналізуйте фрагмент заняття або дидактичної гри з орієнтації у просторі (на вибір: вихователя-наставника, онлайн заняття тощо).

2. Визначте:

До якої вікової групи воно належить?

Які просторові поняття формуються?

Чи відповідає зміст віковим особливостям?

Які методи та прийоми застосовані?

3. Заповніть таблицю:

Критерій	Оцінка
Відповідність змісту вікові	
Чіткість формулювання інструкцій	
Наявність наочного матеріалу	
Використання активних методів	
Рівень залученості дітей	

III. Методичні завдання:

Завдання:

Розробіть дидактичну гру або фрагмент заняття для формування просторової орієнтації у дітей певного віку (на вибір):

У структурі вкажіть:

- Назва

- Вікова група
- Мета (освітня, розвивальна, виховна)
- Обладнання
- Хід гри/заняття
- Прогнозований результат
- Просторові поняття, що формуються

Завдання 4. Розробіть та продемонструйте 3 варіанта слухового диктанту з метою формування уявлень про простір у дітей (використавши коректурні таблиці; Lego цеглинки, дари Ф. Фребеля тощо)

Завдання 5. Розробіть та продемонструйте рухливу гру з метою формування уявлень про простір.

IV. Рефлексивне завдання:

Яке значення для гармонійного розвитку дитини має формування просторової орієнтації?

Що було легко/складно у процесі виконання завдань?

Які труднощі можуть виникнути у педагога в реальній роботі?

Критерії оцінювання:

Високий рівень – завдання виконано своєчасно; відповідь на питання усвідомлена, правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі завдання. Здобувач/ка освіти активно працює протягом заняття, доповнює і показує при цьому глибоке розуміння матеріалу, здатний/на висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал.

Достатній рівень – студент/студентка самостійно виконує завдання, демонструючи розуміння теми. Вміння є достатньо сформованими, здобувач/ка здатний/на до аналізу та синтезу. Завдання виконано своєчасно, правильна, але частково повна відповідь.

Середній рівень – завдання виконані, студент/студентка інколи допускає помилки, втім одразу виправляє себе; в усних відповідях є деякі неточності, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача/чки до фактів.

Низький рівень – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач/ка освіти виявив/ла неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях та практичному завданні припущені суттєві помилки.

Практична робота. Тема. Методика формування уявлень про час у дітей дошкільного віку

Мета: розкрити змістову сутність теми, дати теоретичні знання з теми та сформувати практичні уміння формувати уявлення про час у дітей дошкільного віку, продовжувати ознайомлювати з формами організації роботи з формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми. ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку. ПР 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, пізнавального середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

Ключові поняття: час, доба, пори року, протяжність, необоротність, цикличність.

Література:

1. Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Наук. кер. проєкту : В. О. Огнев'юк. Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 440 с.

2. Дорошенко Т. М., Мацько В. В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень : навч. посіб. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96 с.

3. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку : навч. посіб. СТАТУС, 2021. 296 с.

4. Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників : навч.-метод. посіб. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.

5. Щербакова К. Й., Брежнєва О. Г. Теорія і методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку: навч. посіб. Мелітополь. 2015. 200 с.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягають особливості сприймання часу дошкільниками?

Дайте визначення часовим поняттям.

2. Що входить у зміст формування часових уявлень у дітей дошкільного віку?

3. У чому полягає методика ознайомлення дошкільників з частинами доби та часовими відношеннями?

4. У чому полягає методика ознайомлення дошкільників з календарем та днями тижня?

5. У чому полягає методика ознайомлення дошкільників з порами року?
6. У чому полягає методика ознайомлення дошкільників з годинником та орієнтація їх за годинником у межах години?

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

1. Поняття часу та особливості сприймання його дошкільниками.
2. Зміст формування часових уявлень у дітей дошкільного віку.
3. Методика формування вміння орієнтуватися у часі.

Зміст лекції

1. Поняття часу та особливості сприймання його дошкільниками.

Час - одне з основних понять фізики і філософії, одна з координат простору-часу, вздовж якої протягнуті світові лінії фізичних (матеріальних) тіл. Час є важливим фактором у житті людини. У дошкільному дитинстві формуються перші уявлення про час, наповненому життям і працею. Дітей знайомимо з навколишнім світом, у якому всі події протікають у часі, вчимо самим орієнтуватися у часі: визначати, вимірювати час, відчувати його тривалість (плануючи той чи інший вид своєї діяльності по часу), змінювати темп і ритм своїх дій залежно від наявності часу. Робота з формування часових уявлень крім занять повинна включатися і життєвий контекст дитини протягом всього дня.

Сприйняття часу - це відображення об'єктивної тривалості, швидкості, послідовності явищ дійсності. Сприйняття і орієнтування в часі у людини, як стверджує філософія і психологія, складаються і формуються на соціальній основі в процесі її життєдіяльності і в практиці широких суспільних зв'язків і відносин. Факторами, на основі яких формується відчуття часу, являються:

1) знання часових еталонів (узагальнення уявлень про них); для того щоб дитина могла зрозуміти про яку часову тривалість їй говорять, чи самостійно визначити часовий інтервал, він повинен знати міру часу по частинах і навчитися ними користуватися;

2) переживання часу - відчуття тривалості часових інтервалів. Для цього необхідно організовувати різноманітну діяльність дітей відчутти протяжність часу і уявити, що реально можна встигнути зробити за той чи інший його відрізок. У подальшому це послужить основою формування здатності планувати свою діяльність в час, обирати об'єм роботи відповідно відведеному на неї час;

3) розвиток у дітей уміння оцінювати часові інтервали без годинника; контроль з сторони дорослих допоможе їм удосконалювати адекватність оцінок, отже, він необхідний як підкріплення при виробленні навичок орієнтування в часі.

Етапи розвитку сприймання часу у дошкільників

1 етап (0 - 2 роки). Час сприймається на основі чуттєвого досвіду і пов'язаний з конкретною діяльністю дітей (чергування сну, годування, неспання).

2 етап (2 - 4 роки). Діти здатні відображати в мові категорії часу. Однак, вони ще не володіють минулими і майбутніми формами, плутають відносні часові прислівники (спочатку, потім, вчора, завтра, скоро, давно). Часові інтервали сприймаються дітьми як конкретні предмети (опредметнення часу). Часові інтервали діти пов'язують з постійно повторюваними або емоційно привабливими подіями або явищами, діти до 4-х років сприймають час через власну діяльність і за яскравими подіями чи явищами.

3 етап (4 - 6 років). Діти активно відображають у мові часові категорії, однак, гірше засвоюють часові терміни, що виражають тривалість і послідовність подій. Вони сприймають час, пов'язуючи його з діяльністю інших людей, з об'єктивних природних явищ.

4 етап (після 6 років). Діти орієнтуються за загальноприйнятими еталонами часу (в годинах).

3. Методика формування вміння орієнтуватися у часі

Методика ознайомлення дошкільників з частинами доби та часовими відношеннями .

Основні етапи роботи

1. Наочно-практичний етап

- Спостереження за природними змінами протягом дня (світло, тіні, діяльність людей).
- Бесіди за ілюстраціями, серіями картинок, фото («Що ми робимо вранці?», «Коли темно?»).
- Виконання практичних дій: складання розпорядку дня, послідовності подій.

2. Ігровий етап

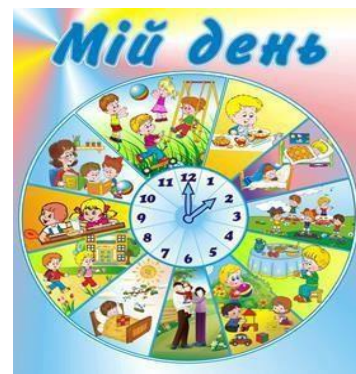
- Дидактичні ігри: «Назви, коли це буває», «Що спочатку, а що потім», «Розкажи про свій день».
- Рухливі ігри з часовими орієнтирами («Вранці прокидаємось», «Увечері відпочиваємо»).

3. Закріплення у повсякденній діяльності

- Педагог підкреслює часові орієнтири: «Зараз ранок — снідаємо», «Настав вечір — збираємось додому».
- Використання розпорядку дня як моделі зміни частин доби.

4. Формування часових відношень

- Порівняння подій: «Що було раніше — прогулянка чи обід?»

- Закріплення слів-орієнтирів: **до, після, зараз, потім, спочатку.**

Методика ознайомлення дошкільників з календарем та днями тижня

Основні етапи роботи

1. Наочно-практичний етап

- Ознайомлення дітей з **календарем**: показ, пояснення його будови (аркуші, числа, назви днів).
- Розгляд **ілюстрованого або дитячого календаря природи чи подій.**
- Практичні дії: показати сьогоднішній день, «знайти» вчорашній і завтрашній, відзначити свята чи події.

2. Ігровий етап

- Дидактичні ігри:
 - «Назви дні тижня по черзі»;
 - «Який день був учора, який буде завтра?»;
 - «Знайди день народження» (на календарі);
 - «Склади розпорядок тижня».
- Використання віршів, пісень, лічилок про дні тижня для запам'ятовування послідовності.

3. Закріплення у повсякденній діяльності

- Щоденне звертання до **календаря погоди або подій** у ранковому колі: «Сьогодні понеділок, початок тижня».
- Планування разом з дітьми: «У п'ятницю ми підемо в бібліотеку», «У неділю відпочиваємо».
- Педагог систематично підкреслює часові зв'язки: **учора — сьогодні — завтра.**

4. Формування часових відношень тижневого циклу

- Усвідомлення послідовності днів, циклічності (після неділі знову понеділок).
- Встановлення зв'язку між днями та діяльністю: «У понеділок — малювання, у вівторок — музика».

Методика ознайомлення дошкільників з місяцями та порами року

Основні етапи роботи

1. Наочно-практичний етап

- **Спостереження у природі**: зміни погоди, стан рослин, діяльність людей, поведінка тварин у різні пори року.
- **Бесіди** за ілюстраціями, календарем природи, фотографіями, відео.
- **Практичні дії**: визначення поточної пори року, місяця, розташування їх на календарі природи.

2. Ігровий етап

- Дидактичні ігри:

- «Назви пору року за описом»;
- «Який місяць у якій порі?»;
- «Що буває взимку, а що влітку?»;
- «Склади календар року».
 - Використання віршів, загадок, пісень про місяці та пори року.
 - Моделювання кола року (кругова схема з позначенням сезонів і місяців).

3. Закріплення у повсякденній діяльності

- Щоденне ведення **календаря погоди та природи**.
- Під час занять і прогулянок педагог підкреслює сезонні зміни: «Настала осінь — пожовкло листя», «У грудні вже сніг».
- Планування подій відповідно до сезону: «Навесні посадимо квіти», «Влітку поїдемо на екскурсію».

4. Формування часових відношень року

- Усвідомлення послідовності пір року: **зима → весна → літо → осінь → знову зима**.
- Ознайомлення з 12 місяцями, їх порядком, співвіднесення кожного з порою року.

Методика ознайомлення дошкільників з годинником

Основні етапи роботи

1. Наочно-практичний етап

- Ознайомлення дітей з **різними видами годинників**: настінним, наручним, пісочним, електронним.
- Розгляд годинника, називання його частин (циферблат, цифри, стрілки).
- Спостереження за рухом стрілок, обговорення: «Стрілка рухається — час іде».
- Практичні дії: встановити стрілку на певну цифру, порівняти положення «було — стало».

2. Ігровий етап

- Дидактичні ігри:
 - «Що показує годинник?»;
 - «Котра година?» (з використанням макета годинника);
 - «Коли ми це робимо?» — встановлення відповідного часу (ранок, день, вечір).
- Ігри з пісочним годинником: «Хто швидше впорається, поки сиплеться пісок».
- Рухливі ігри типу «Живий годинник» (діти — стрілки, крокують за командами).

3. Закріплення у повсякденній діяльності

- Щоденне звертання до годинника під час режимних моментів:

«Настала 12 година — час обіду».

- Спостереження за зміною часу протягом дня, співвіднесення з розпорядком.

- Використання ігрових ситуацій: «Допоможемо ведмедику не спізнитися на прогулянку — подивимось на годинник».

4. Формування елементарних часових уявлень

- Ознайомлення з поняттями година, хвилина, секунда (у доступній формі).

- Розуміння, що стрілка рухається — минає час, доба поділяється на частини.

- Початкове співвіднесення часу на годиннику з реальними подіями дня.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

I. Теоретичні завдання:

- Поняття часу та особливості сприймання його дошкільниками.
- Зміст формування часових уявлень у дітей дошкільного віку.

3. Методика формування вміння орієнтуватися у часі.

II. Аналітичне завдання:

- Заповнити таблицю «Порівняльний аналіз програмових завдань щодо формування у дітей дошкільного віку часових уявлень, проаналізувати зміст програм, ускладнення.

Порівняльний аналіз програмових завдань щодо формування у дітей дошкільного віку часових уявлень					
Програма «Дитина»			Програма «Українське дошкілля»		
Вікова група	Програмові завдання	Рекомендовані дидактичні ігри	Вікова група	Програмові завдання	Рекомендовані дидактичні ігри
Ранній вік					
Молодший дошкільний вік					
Середній дошкільний вік					
Старший дошкільний					

вік					

III. Методичні завдання:

2. Скласти конспекти дидактичних ігор (1- молодший дошкільний вік, 1-середній дошкільний вік, 1 - старший дошкільний вік) на закріплення уявлень про час.

3. Скласти мету та план заняття на закріплення уявлень про час (вікова група на вибір).

- Розробити **конспект фрагмента заняття або дидактичної гри** з формування уявлень про час (на вибір: частини доби, дні тижня, пори року, годинник).

- Визначити:
 - мету заняття;
 - вікову групу;
 - методи і прийоми;
 - наочні засоби;
 - очікувані результати.

Творче завдання

- Створити **дидактичний матеріал** (картки, календар подій, макет годинника, коло року тощо) і коротко описати його педагогічне призначення.

IV. Рефлексивні завдання:

1. «Мій власний досвід часу»

- Згадайте, як ви самі у дитинстві дізнавалися про час: хто і як вас цьому навчив?*

- Що з того досвіду можна використати у роботі з дітьми, а що — ні?*

2. «Я – педагог, який навчає часу»

- Опишіть, як би ви пояснили дитині, що таке «час», не використовуючи складних слів.*

- Які почуття викликає у вас робота над цією темою — упевненість, цікавість, розгубленість? Чому?*

3. «Дитячий погляд на час»

- Уявіть, що ви — дитина 5 років. Як би ви зрозуміли поняття «завтра» або «вчора»?*

- Які труднощі могли б виникнути у вас і як педагог міг би допомогти?*

4. «Мої педагогічні орієнтири»

- Які методи формування уявлень про час, на вашу думку, найефективніші? Чому саме ці?*

- Як ви перевірите, що діти справді зрозуміли значення часу, а не просто запам'ятали слова?*

5. «Урок для себе»

- *Що нового ви дізналися під час вивчення теми?*
- *Які знання або навички вам ще потрібно вдосконалити, щоб упевнено працювати з дітьми над поняттям часу?*

6. «Методичне дзеркало»

- *Оцініть запропоновані вами або побачені на практиці заняття:*
 - *Що в них було успішним?*
 - *Що варто змінити, щоб діти краще зрозуміли часові відношення?*

Критерії оцінювання:

Високий рівень – завдання виконано своєчасно; відповідь на питання усвідомлена, правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі завдання. Здобувач/ка освіти активно працює протягом заняття, доповнює і показує при цьому глибоке розуміння матеріалу, здатний/на висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал.

Достатній рівень – студент/студентка самостійно виконує завдання, демонструючи розуміння теми. Вміння є достатньо сформованими, здобувач/ка здатний/на до аналізу та синтезу. Завдання виконано своєчасно, правильна, але частково повна відповідь.

Середній рівень – завдання виконані, студент/студентка інколи допускає помилки, втім одразу виправляє себе; в усних відповідях є деякі неточності, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача/чки до фактів.

Низький рівень – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач/ка освіти виявив/ла неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях та практичному завданні припущені суттєві помилки.

Тема. Методика навчання дітей старшого дошкільного віку обчисленню та розв'язанню арифметичних задач

Мета: визначити основні завдання формування уявлень розв'язувати арифметичні задачі у дітей старшого дошкільного віку; розкрити особливості та напрями змісту математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку; продовжувати ознайомлювати з формами організації роботи з формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку. ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми. ПР 4. Розуміти і визначати

особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку. ПР 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, пізнавального середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

Ключові поняття: арифметична задача, обчислювальна діяльність, метод, методичний прийом, діти дошкільного віку.

Література

1. Дитина : освітня програма для дітей від 2 до 7 років відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Наук. кер. проєкту : В. О. Огнев'юк. Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. 2020. 440 с.
2. Дорошенко Т. М., Мацько В. В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень : навч. посіб. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96 с.
3. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку : навч. посіб. СТАТУС, 2021. 296 с.
4. Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників : навч.-метод. посіб. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.
5. Щербакова К. Й., Брежнева О. Г. Теорія і методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку: навч. посіб. Мелітополь. 2015. 200 с.

Питання для самоконтролю:

1. *У чому полягають особливості ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з обчислювальною діяльністю?*
2. *На які види та типи поділяються математичні задачі, які розв'язують дошкільники?*
3. *З яких етапів та методичних прийомів складається розв'язання арифметичних задач?*
4. *У чому полягає методика навчання дітей старшого дошкільного віку розв'язанню арифметичних задач?*
5. *У чому полягає методика навчання дітей старшого дошкільного віку обчисленню?*

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

1. Особливості ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з обчислювальною діяльністю.
2. Види та типи математичних задач, які розв'язують дошкільники.
3. Послідовні етапи та методичні прийоми в навчанні вирішенню арифметичних задач та прикладів.

4. Методика навчання дітей старшого дошкільного віку розв'язанню арифметичних задач.

5. Методика навчання дітей старшого дошкільного віку обчисленню.

1. Особливості ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з обчислювальною діяльністю

У старшому дошкільному віці (5–6 років) діти вже мають сформовані елементарні уявлення про кількість, число, склад числа, просторові та часові відношення. Ознайомлення з обчислювальною діяльністю спрямоване на **підготовку до шкільного навчання, формування умінь виконувати дії додавання та віднімання у наочно-образному плані.**

Особливості:

- навчання спирається на **наочність, практичні дії, ігрові ситуації;**
- обчислення виконуються з опорою на **предмети, малюнки, схеми, моделі;**
- дитина усвідомлює **зміст дій:** «додати – це зробити більше», «відняти – менше»;
- важливо формувати **розумові операції узагальнення, порівняння, аналізу кількісних відношень.**

2. Види та типи математичних задач, які розв'язують дошкільники

Математична задача – це коротка розповідь або ситуація, у якій є відомі й невідомі кількісні дані.

Види задач для дошкільників:

1. **На додавання** (збільшення кількості предметів).
2. **На віднімання** (зменшення кількості).
3. **На знаходження цілого за частинами.**
4. **На порівняння двох чисел** (на скільки більше, менше).

Типи:

- **Драматизації** (з використанням іграшок, паличок, картинок);
- **сюжетні** (за коротким оповіданням);
- **схематичні** (за умовними зображеннями, схемами).

3. Послідовні етапи та методичні прийоми в навчанні вирішенню арифметичних задач та прикладів

Етапи навчання:

1. **Ознайомлення з дією** (на конкретному матеріалі – складання і розкладання груп предметів).
2. **Виконання дій у наочно-образному плані** (за картинками, моделями).
3. **Перехід до символічного рівня** (запис прикладу цифрами).
4. **Усвідомлення зв'язку між задачею і прикладом.**

Методичні прийоми:

- використання маніпуляцій з предметами;
- бесіда для з'ясування змісту задачі;
- моделювання ситуації;
- порівняння та пояснення дій словами;
- самостійне складання задач дітьми.

4. Методика навчання дітей старшого дошкільного віку розв'язанню арифметичних задач

- Починати з **наочних сюжетів**, знайомих дитині.
- Педагог допомагає **усвідомити умову задачі**: хто, що робив, що змінилося, що потрібно дізнатися.
- Разом із дітьми **виконати дію над предметами** (додати, прибрати).
- **Скласти короткий запис або схему**: $\blacklozenge + \blacklozenge = \blacklozenge\blacklozenge$.
- **Перейти до числового виразу**: $2 + 1 = 3$.
- **Закріпити знання через ігрові ситуації**: «Крамниця», «Зоопарк», «Скільки стало?»

- Заохочувати **самостійне складання і розв'язання простих задач**.

5. Методика навчання дітей старшого дошкільного віку обчисленню

Мета: сформувати вміння виконувати обчислювальні дії в межах 10.

Основні напрями роботи:

- **Закріплення складу числа** (розкладання на частини, знаходження пар чисел).
- Вправи на додавання і віднімання з опорою на наочність, а потім усно.
- Використання **обчислювальних ігор**: «Хто швидше порахує?», «Знайди приклад до картинки».
- **Моделювання дій на числовому ряді або лінійці**.
- Формування **обчислювальної культури**: уважність, перевірка результату, пояснення способу розв'язання.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

I: Завдання для самостійного опрацювання

ЗАВДАННЯ 1. Аналіз програмових завдань з розділу «Арифметичні задачі та приклади».

Аналіз програмових завдань з розділу «Арифметичні задачі та приклади»	
Програма «ДИТИНА»	Вимоги щодо розв'язування арифметичних задач і прикладів

ЗАВДАННЯ 2. Опрацюйте матеріал «Методика навчання дітей старшого дошкільного віку розв’язування арифметичних задач». Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників : навч.-метод. посіб. (с. 233-236).

ЗАВДАННЯ 3. На основі матеріалу з підручника розробіть власний варіант алгоритму розв’язування задач на:

- знаходження невідомого компонента
- знаходження першого доданка за відомим другим доданком та сумою
- знаходження другого доданка за відомим першим доданком та сумою
- знаходження від’ємника за відомим зменшуваним та різницею
- різницеve порівняння чисел
- збільшення числа на декілька одиниць

УВАГА: це завдання виконується у вигляді мультимедійної презентації. Для розв’язування задач слід обов’язково використовувати наочність. Наочність має бути представлена у презентації та продемонстрована під час аудиторного заняття.

Критерії оцінювання:

Високий рівень – завдання виконано своєчасно; відповідь на питання усвідомлена, правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі завдання. Здобувач/ка освіти активно працює протягом заняття, доповнює і показує при цьому глибоке розуміння матеріалу, здатний/на висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал.

Достатній рівень – студент/студентка самостійно виконує завдання, демонструючи розуміння теми. Вміння є достатньо сформованими, здобувач/ка здатний/на до аналізу та синтезу. Завдання виконано своєчасно, правильна, але частково повна відповідь.

Середній рівень – завдання виконані, студент/студентка інколи допускає помилки, втім одразу виправляє себе; в усних відповідях є деякі неточності, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача/чки до фактів.

Низький рівень – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об’єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач/ка освіти виявив/ла неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях та практичному завданні припущені суттєві помилки.

Змістовий модуль 4. ІННОВАЦІЙНІ, ІНТЕГРАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тема. Наступність у логіко-математичному розвитку дітей дошкільного віку та першокласників

Мета: висвітлити вимоги сучасної початкової школи (НУШ) до математичної підготовки дітей в дитячому садку; розкрити проблему наступності у змісті та методах навчання дітей математики в закладі дошкільної освіти та школі; визначити форми організації наступності в роботі школи і ЗДО; виокремити показники готовності дітей до навчання математики у школі. ПР 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами.

Ключові слова: наступність, форми організації наступності, готовність.

Література:

1. Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Івано-Франківськ. НАІР, 2022, 252 с. URL : <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32633/1/Berezovska.pdf>
2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. Проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол. Г. В. Беленька, О. Л. Богиніч, Н. І. Богданець-Білокаленко [та ін.]; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України; Київ ун-т ім. Бориса Грінченка, 2016. 304 с.
4. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку : навчальний посібник. Запоріжжя : СТАТУС, 2021. 296 с.
5. Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: Навчально-методичний посібник / Упорядник Т. І. Пагута. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.
6. Щербакова К.Й. Методика формування елементів математики у дошкільників. Київ : В-во Європейського університету, 2015. 262 с.

План

1. Наступність у змісті і методах навчання математики.
2. Форми організації наступності в роботі школи і ЗДО.
3. Показники готовності дітей до навчання математики у школі.

1. Наступність між дитячим садком і школою в навчанні дітей математики. Готовність дитини до школи – це необхідний і достатній рівень психологічного розвитку дитини для засвоєння шкільної програми в

умовах навчання в колективі однолітків. *Наступність* – це врахування того рівня розвитку дитини, з яким вона прийшла до школи, опора на нього. Вона означає розширення й поглиблення цих знань, усвідомлення вже відомого, але на новому, вищому рівні. Зауважимо, що наступність у ЗДО повинна спрямовуватися не лише на процес підготовки дитини до навчання в НУШ, а й формувати загальний психічний розвиток дитини, логічне мислення та мовлення. Дитина повинна вміти встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, міркувати, пояснювати отримані результати, порівнювати їх, висловлювати припущення, перевіряти, чи правильні вони, спостерігати, узагальнювати, робити висновки.

2. Показники готовності дітей до вивчення математики у першому класі.

Вивчати рівень підготовленості дітей шестирічного віку до навчання у школі можна за допомогою групового або індивідуального обстеження. Показники підготовленості відображують як загальний розумовий розвиток дитини, так і її спеціальну підготовку з математики.

Показники математичної готовності дошкільників до навчання в школі

- ☐ уміти лічити в межах першого десятка, використовуючи різні види лічби (кількісна, порядкова, у прямому та зворотному порядку, від заданого числа тощо);
- ☐ знати числа від 0 до 9, співвідносить їх з певною кількістю предметів, елементів множин;
- ☐ мати уявлення про склад числа з одиниць та двох менших (у межах 10), визначає суміжні числа;
- ☐ установлювати числову рівність, нерівність, визначає відношення «на скільки більше?», «на скільки менше?», «порівну», «стільки само»;
- ☐ знати знаки «плюс» (+), «мінус» (–), «дорівнює» (=), співвідносить їх з діями додавання і віднімання;
- ☐ усно виконувати прості обчислення, розв'язує логічні задачі;
- ☐ користуватися початковими логічними прийомами, вживає у мовленні сполучники: і, чи, якщо, то;
- ☐ порівнювати предмети за висотою, масою, шириною, довжиною, товщиною, загальною величиною, здійснює класифікацію за цими ознаками тощо;
- ☐ володіти знаннями про основні одиниці вимірювання різних величин: довжини (сантиметр, метр), маси (кілограм), об'єму (літр); має навички вимірювання умовною міркою;

□ розпізнавати геометричні фігури, знає їх назви, властивості (площинні: круг, овал, трикутник, квадрат, прямокутник, багатокутник; об'ємні: куля, куб, циліндр, конус); знаходить подібні форми у навколишніх предметах, малює / складає предмети з різних геометричних фігур або знаходить фігури у заданому малюнку, візерунку тощо;

□ орієнтуватися в розташуванні предметів у просторі (вгорі, внизу, ліворуч, праворуч, попереду, позаду, посередині тощо);

□ визначати відстань, вживаючи поняття: далеко – близько, поруч – далі;

□ уміти визначати розташування предметів відносно себе і будь-якого предмета, розміщувати предмети на площині (на столі, підлозі, майданчику, в зошиті та ін.);

□ розрізняти та правильно вживати часові поняття: сьогодні, завтра, вчора, зараз, згодом, раніше, пізніше;

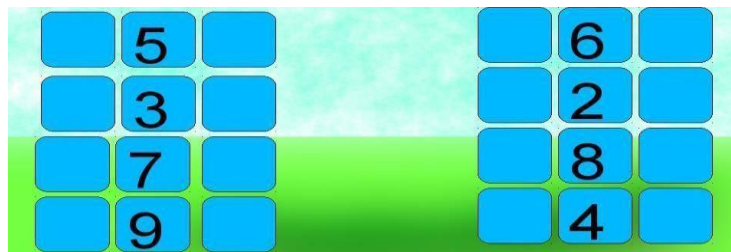
□ мати уявлення про часові одиниці: хвилина, година, доба (частини доби – ранок, день, вечір, ніч), тиждень (назви днів тижня та їх послідовність), місяць (назви 12 місяців), рік (пори року – весна, літо, осінь, зима);

□ орієнтуватися у часі за допомогою годинника (в межах години за циферблатом) та календаря.

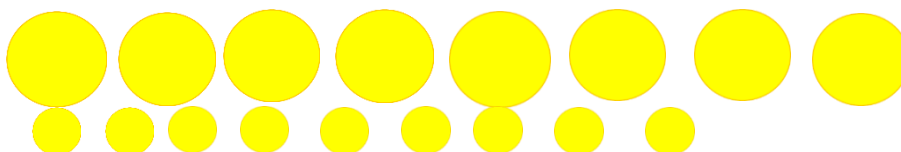
Як діагностичні (тестові) вправи Л. Левинова радить використати різні завдання такого типу.

Завдання 1. Дитині показують картку з цифрами, розміщеними у випадковій послідовності, і просять назвати й показати їх.

Завдання 2. Дитину просять назвати числа, суміжні з названим.

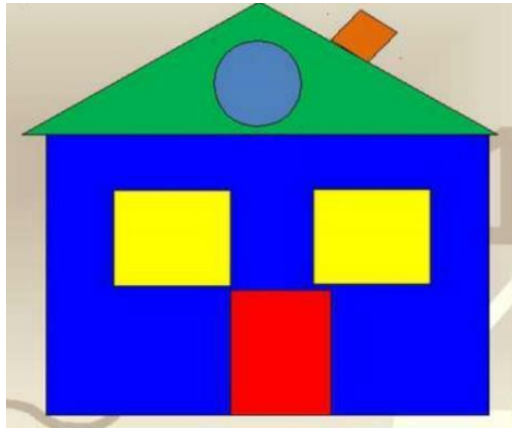
Завдання 3. Перед дитиною аркуш паперу із зображенням на ньому двох рядків кружечків. Верхній рядок - вісім великих кружечків, нижній - дев'ять маленьких, які розміщені на меншій відстані один від одного, ніж великі. Ставиться запитання: «Яких кружечків більше? Яких менше?»

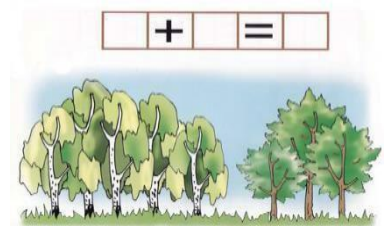
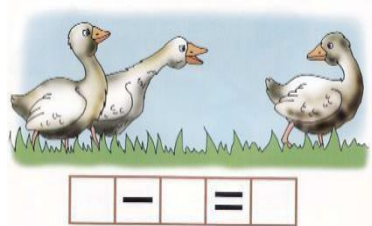
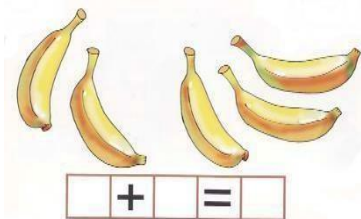
Завдання 4. Перед дитиною лежить вісім фігурок чотирьох кольорів: три червоні, дві зелені, дві сині, одна жовта. Вихователь запитує: «Скільки тут різних кольорів?»

Завдання 5. Перед дитиною лежить картинка, на якій зображено десять розміщених у ряд різних предметів. Дитину просять відповісти на запитання: «Скільки всього тут предметів? Як ти порахував? На якому місці будиночок? Скільки всього пірамідок? На якому місці маленька пірамідка? На якому місці велика мотрійка? Скільки всього мотрійок?»

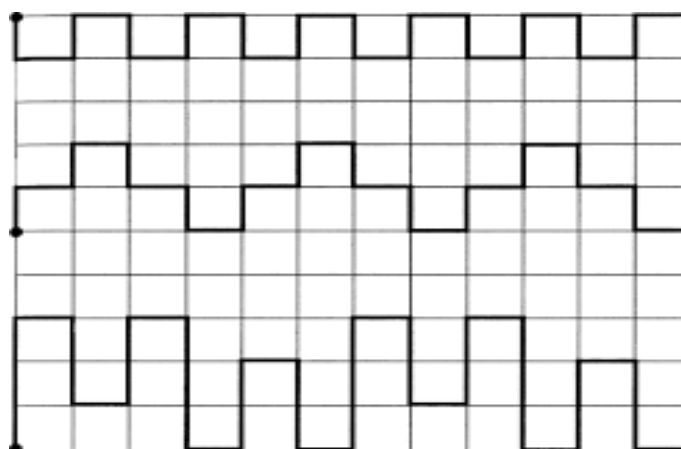
Завдання 6. Дитині показують картинку «Будиночок». Дається завдання уважно подивитися на картинку і сказати, які форми тут зображено. (Вікна квадратної форми, двері - прямокутної і т. п.)

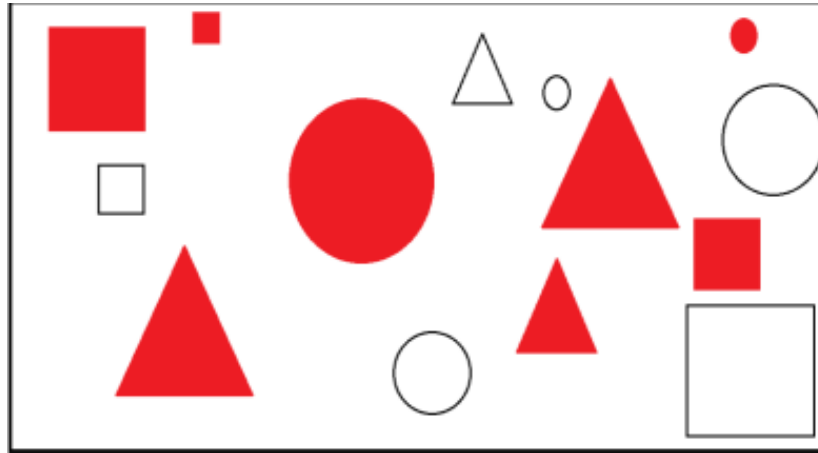
Завдання 7. Дитині показують по черзі три картинки і пропонують придумати на кожную картинку задачу і розв'язати її.

Завдання 8. Графічний диктант

Завдання на виявлення вміння дітей визначати форму, розмір, колір предмета «Геометричний тест». Вихователь пропонує дитині ряд завдань, зокрема: показати трикутники; показати фігури червоного кольору; показати маленькі квадрати; показати великі круги.

Геометричний тест «Завдання на виявлення рівня сформованості у дітей логічного мислення» «Класифікація предметів» Вихователь пропонує дитині набір карток, що містять різні групи предметів: одяг, посуд, іграшки, меблі, свійські і дикі 199 тварини, їжа тощо. Дитині пропонується розкласти картинки (попередньо перемішані) за групами. Після виконання завдання дитина повинна пояснити, чому вона розклала картинки саме так. Завдання на виявлення вміння рахувати в межах 10 Вихователь розставляє цифри хаотично і просить дитину розкласти їх у порядку зростання (спадання); назвати сусідів числа «5», «7», «9» та ін.

Питання для самоконтролю

- 1. У чому полягає наступність між дитячим садком і школою в навчанні дітей математиці?*
- 2. Які показники готовності дітей до вивчення математики у першому класі?*
- 3. Як проявляється наступність у змісті та методах навчання математики?*

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

I. Актуалізація понятійного апарату теми:

1. Наступність у змісті і методах навчання математики.
2. Форми організації наступності в роботі школи і ЗДО.
3. Показники готовності дітей до навчання математики у школі.

II. Завдання для самостійної роботи:

- Обґрунтувати основні характеристики математичного розвитку дитини старшого дошкільного віку.
- Охарактеризуйте зміст роботи по формуванню логіко-математичної компетентності дошкільника напередодні вступу до школи.
- Ознайомитися з інструктивно-методичними рекомендаціями МОН України щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти
Додаток до листа МОН України від 19.04.2018 № 1/9-249
<https://nus.org.ua/2018/05/01/mon-rozrobylo-rekomendatsiyi-shhodo-nastupnosti-doshkilnoyi-ta-pochatkovoyi-osvity/>
- Аналіз Шкали Early Childhood Environment Rating Scale (ECERS-3), розділу [Види навчально-пізнавальної діяльності](https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/ecers-3-shkala-otsinyuvannya-yakosti-osvitnogo-protsesu-v-zakladakh-doshkilnoi-osviti/shkala-early-childhood-environment-rating-scale) <https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/ecers-3-shkala-otsinyuvannya-yakosti-osvitnogo-protsesu-v-zakladakh-doshkilnoi-osviti/shkala-early-childhood-environment-rating-scale>
- Скласти «Портрет дошкільника напередодні вступу до школи».
- Провести у старшій групі діагностування рівня готовності дитини до школи

Критерії оцінювання:

- Високий рівень – завдання виконано своєчасно; відповідь на питання усвідомлена, правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі завдання. Здобувач/ка освіти активно працює протягом заняття, доповнює і показує при цьому глибоке розуміння матеріалу, здатний/на висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал.
- Достатній рівень – студент/студентка самостійно виконує завдання, демонструючи розуміння теми. Вміння є достатньо сформованими, здобувач/ка здатний/на до аналізу та синтезу. Завдання виконано своєчасно, правильна, але частково повна відповідь.
- Середній рівень – завдання виконані, студент/студентка інколи допускає помилки, втім одразу виправляє себе; в усних відповідях є деякі неточності, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача/чки до фактів.
- Низький рівень – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач/ка освіти виявив/ла неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях та практичному завданні припущені суттєві помилки.

Тема. Комп'ютерні технології в логіко-математичному розвитку

Мета: висвітлити питання створення сучасного інформаційне середовища у ЗДО та розкрити його вплив на дошкільника; вивчити досвід використання комп'ютерних технологій в дошкільній освіті; методичні рекомендації щодо використання комп'ютерних технологій в роботі з дітьми дошкільного віку; дитячі освітні комп'ютерні ігри та їх місце в педагогічному процесі дошкільного навчального закладу. ПР 1. Розуміти і визначати мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми. ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку. ПР 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, пізнавального в різних групах раннього і дошкільного віку.

Ключові слова: інформаційне середовище, комп'ютерні технології, медіа грамотність.

Література:

Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Івано-Франківськ. НАІР, 2022, 252 с. URL : <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32633/1/Berezovska.pdf>

Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. Проекту В. О. Огнев 'юк; авт. кол. Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко [та ін.]; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України; Київ ун-т ім. Бориса Грінченка, 2016. 304 с.

Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку : навчальний посібник. Запоріжжя : СТАТУС, 2021. 296 с.

Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: Навчально-методичний посібник / Упорядник Т. І. Пагута. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.

Щербакова К.Й. Методика формування елементів математики у дошкільників. Київ : В-во Європейського університету, 2015. 262 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

1. Зміст освіти з формування комп'ютерної грамотності у дітей дошкільного віку.

2. Матеріально-технічне середовище ЗДО у забезпеченні змісту освіти з формування комп'ютерної грамотності дітей дошкільного віку

3. Методика організації занять з використанням комп'ютера у ЗДО.
4. Гігієнічні вимоги до організації роботи з комп'ютером під час занять.
5. Дитячі освітні комп'ютерні ігри та їх місце в педагогічному процесі дошкільного навчального закладу.

Довідка: В природі інформація існує в різних формах:

Людська мова.	Жести, міміка.
Тексти, числа.	Запахи чи смакові відчуття.
Світлові чи звукові сигнали.	Генетична спадковість
Електричні чи нервові імпульси.	Інші форми.

Інформаційний простір, що визначається як сукупність баз і банків даних, інформаційно-телекомунікаційних мереж і систем, а також технологій їх ведення та використання, які функціонують на основі загальних принципів і правил, що забезпечують інформаційну взаємодію організацій.

Поряд із терміном «інформаційний простір» існує поняття **«інформаційне середовище»**, що розглядається як світ інформації навколо людини і світ її інформаційної діяльності. Сучасна людина занурена в інформаційне середовище, адже живе серед телебачення, книг, журналів, та комп'ютерних ігор.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це сукупність методів, засобів та прийомів пошуку, зберігання, опрацювання, подання та передавання графічних, текстових, цифрових, аудіо та відеоданих на базі персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж та засобів зв'язку.

1. Зміст освіти з формування комп'ютерної грамотності у дітей дошкільного віку.

Основи формування комп'ютерної грамотності та знайомства з навколишнім світом з допомогою комп'ютера входить **до варіативної частини Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція)**. У освітньому напрямі «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» у змісті освіти «Цифрова компетентність» висвітлено програмові вимоги щодо досягнення результатів роботи із оволодінням навичок роботи із комп'ютером дітьми дошкільного віку: бізнаність із комп'ютером, способами керування комп'ютером за допомогою клавіатури, «миші», здатність розуміти і використовувати спеціальну термінологію (клавіатура, екран, програма, диск, клавіша, комп'ютерні ігри тощо) та елементарні прийоми роботи з комп'ютером у процесі виконання ігрових та навчально-розвивальних програм, створених для дітей дошкільного віку; вміння дотримуватись правил безпечної поведінки під час роботи з комп'ютером.

Кінцевим результатом реалізації змісту БЗО у процесі систематичної освітньої діяльності у дітей повинна бути сформована **цифрова компетентність** (комп'ютерна грамотність) – володіння мінімальними навичками роботи з комп'ютером.

2. Матеріально-технічне середовище ЗДО у забезпеченні змісту освіти з формування комп'ютерної грамотності дітей дошкільного віку.

Реалізація змісту розділу «Комп'ютерна грамота» може відбуватися лише в тих ЗДО, де створено належне **матеріально-технічне середовище**. Таким середовищем слугує комп'ютерно-ігровий комплекс, що складається з трьох блоків: комп'ютерної кімнати, ігрової кімнати, зали релаксації.

Д/з Вимоги до оформлення комп'ютерної кімнати у ЗДО (методичні рекомендації «Дитина»).

1. Комп'ютерна кімната повинна мати площу не менше 30 м кв. (6 м кв. на одну дитину) з орієнтацією вікон на північ або північний схід, спеціальні комп'ютерні меблі, 5-8 комп'ютерів для дітей, комп'ютер педагога, інтерактивну дошку, мультимедійний проектор, акустичні колонки, принтер.

За одним комп'ютером неприпустимо одночасно займатись двом і більше дітям!

Слід зазначити, що купуючи комп'ютерну техніку, керівники ДНЗ повинні звернути увагу на наявність дозволу ("Гігієнічного висновку") МОЗ України на використання таких засобів інформатизації для навчання дітей.

2. Ігрова кімната – не менше 40 м кв. – використовується для передкомп'ютерної підготовки. Комплект м'яких модулів, спортивний комплекс, 5-8 робочих місць для конструювання, дидактичних, настільних ігор, СХД.

3. Зала релаксації використовується з метою зняття комп'ютерної втоми, психологічного розвантаження, відпочинку дітей після безпосередньої взаємодії з комп'ютером. Дизайн зали релаксації виконується у вигляді зимового саду (рослини, акваріум, папуги, черепахи) або сенсорної кімнати (середовище, в якому поєднуються зорові, слухові, тактильні стимулятори).

3. Методика організації занять з використанням комп'ютера у ЗДО. Основною формою організації роботи з комп'ютером є заняття, які проводяться

Заняття з комп'ютером у комп'ютерно-ігровому комплексі проводяться з дітьми тільки старше 5 років. Періодичність занять – 2 рази на тиждень у дні максимальної працездатності дітей: вівторок, середа, четвер – це оптимальний період, а от у понеділок та п'ятницю – недопустимо. Рекомендований час для занять – перша половина дня, друга половина дня – допустимо, але не бажано.

Тривалість всього заняття – 30-45 хвилин, а от безпосередня взаємодія з комп'ютером становить лише фрагмент цього заняття – між вступною (підготовчою) і заключною частинами. Тривалість безпосередньої роботи з комп'ютером в середньому становить для дітей шостого року життя – 10 хвилин, сьомого – 12.

Заняття у комп'ютерно-ігровому комплексі складаються з трьох частин: підготовчої (вступної), основної та заключної.

Перша, *підготовча частина* проводиться в ігровій кімнаті з метою підготовки дітей до діяльності з комп'ютером. У цій частині розвивають сенсорне сприймання (тактильне, зорове, слухове) та психічні процеси (увагу, пам'ять, мислення, мовлення), тому проводяться розвивальні ігри з дрібним дидактичним матеріалом, змагання, які допомагають дитині впоратися з поставленим у подальшому завданням, робота зі спортивним інвентарем, гімнастика для очей та пальчики ва гімнастика, а також гімнастика для підготовки зорового, моторного апарату до роботи з комп'ютером. Тривалість вступної частини заняття становить 10-15 хвилин.

Друга, *основна частина* заняття також триває до 15 хвилин і проводиться у комп'ютерній кімнаті в такій послідовності:

- 1) нагадування правил поведінки у комп'ютерній кімнаті;
- 2) повідомлення нового матеріалу дітям, показ і пояснення способу дій з комп'ютером;
- 3) самостійна робота дітей з комп'ютером, в якій формуються навички роботи, зокрема, з мишею, клавіатурою, різноманітними меню до 10 хв);
- 4) підбиття підсумків;
- 5) вправи на зняття зорової і статичної втоми.

Третя, *заклучна частина* заняття проводиться у залі релаксації. Саме в цій частині заняття педагог проводить з дітьми гімнастику для очей, комплекс вправ для профілактики зорової втоми, фізкультурні хвилинки, розслаблення під музику. Тривалість цієї частини 5-10 хвилин.

Заняття з дітьми будуються на ігрових методах і прийомах. Заняття із комп'ютером проводяться не за рахунок сну, прогулянки, оздоровчих заходів.

4. Гігієнічні вимоги до організації роботи з комп'ютером під час занять

1. *Дитячі меблі підбираються з урахуванням росту дітей.* Для дітей першої ростової групи (ріст: 100-115 см) висота стола (розрахованого на одну дитину) має дорівнювати 46 см, ширина повинна становити не менше 70 см, глибина – 60-80 см. Під столом повинно вистачити місця для вільного розташування ніг. Ноги не повинні згинатися понад 90 градусів. Стілець

обов'язково повинен мати спинку. Поверхня стільця має легко піддаватися дезинфекції.

Дитині має бути зручно за робочим столом. Руки, при роботі, повинні опиратися на стіл або на підлокітники крісла. Спину потрібно тримати прямою. Відстань від очей дитини до екрана має бути від 50 до 80 см. Дитина повинна сидіти за комп'ютером так, щоб лінія погляду (від ока до екрана) була перпендикулярна екрану і спрямована на його центральну частину. За одним комп'ютером неприпустимо одночасно займатися двом і більше дітям.

спеціальною розсіюючою арматурою.

Під час роботи дитини на комп'ютері загальне освітлення приміщення має наближуватися до рівня освітленості монітору. Освітленість поверхні стола і клавіатури може становити не менш 300 лк, а монітору - не більше 200 лк. Важливо щоб зображення на моніторі було чітким і контрастним, не мало відблисків стороннього світла (лампочки, сонця) і відображення поруч розташованих предметів, тому що це провокує постійні рухи дитини головою з метою роздивитися зображення на різних ділянках монітору. Для захисту від світла використовуються легкі штори або жалюзі.

2. Для зменшення зорової напруги важливо, щоб природне світло падало з боку, а загальне – зверху. Штучне освітлення комп'ютерної зали має забезпечуватись системою загального освітлення люмінесцентними світильниками білого (ЛБ) чи теплого білого світла (ЛТБ), обрамлених

3. При роботі комп'ютерів у приміщенні виникають специфічні умови: зменшується вологість, підвищується температура повітря, збільшується кількість важких іонів, зростає електростатична напруга в зоні рук дітей. Для підтримки оптимального мікроклімату, попередження нагромадження статичної електрики й погіршення хімічного й іонного складу повітря необхідно:

- провітрювання комп'ютерної зали до та після занять;
- вологе прибирання - протирання столів та моніторів до та після занять, протирання підлоги після занять.

Не можна загроможувати приміщення зайвими меблями та інвентарем, проте не зайвими будуть вентилятор, акваріуми з водою для підтримки повітряного режиму.

5. Дитячі освітні комп'ютерні ігри та їх місце в педагогічному процесі дошкільного навчального закладу

Комп'ютерні ігри та вправи необхідно розглядати як особливий засіб, що стимулює творчу активність дітей. Комп'ютерні ігри:

- допомагають дітям краще засвоювати матеріал, виявляють прогалини у знаннях та усувають їх, забезпечують досягнення дітьми певного рівня інтелектуального розвитку;
- під час комп'ютерних ігор у дітей розвиваються позитивні емоційні реакції, що сприяє корекції і розвитку психічних процесів;
- заняття з використанням комп'ютерних програм, розвивальних ігор стимулюють у дітей цікавість і прагнення досягати поставленої мети.

Комп'ютерні ігри, що використовуються в роботі з дітьми дошкільного віку умовно можна поділити на підгрупи:

1. Розвивальні комп'ютерні ігри (спрямовані на формування загальних розумових здібностей, а також пам'яті, мислення, уваги);
2. Навчальні комп'ютерні ігри (які знайомлять дитину з початками математичних понять, дидактичних уявлень, з основами систематизації, класифікації, синтезу, аналізу понять, навчають грамоті, читанню);
3. Ігри – квести (де правила гри приховані і дитина повинна дійти до усвідомлення цілі і способу дій, тобто знайти ключ для розв'язання завдання);
4. Ігри – забави (без завдань для розвитку, проте дають можливість дитині порозважатись, здійснити пошукові дії і побачити результат у вигляді мультика);
5. Комп'ютерні діагностувальні ігри (допомагають виявити рівень знань, розвитку, здібностей або відхилень).

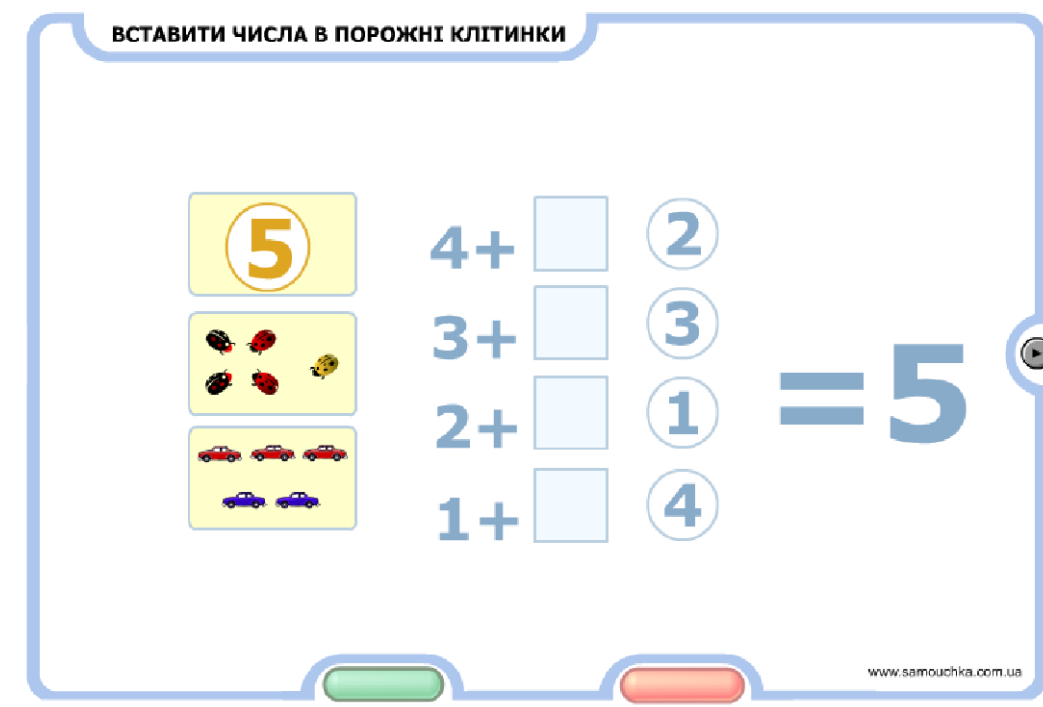
Правила комп'ютерних ігор схожі за правилами до традиційних ігор, проте мають принципові відмінності:

- комп'ютерні ігри будуються за принципом поступового ускладнення ігрових та дидактичних завдань;
- «етапність», закладена в програмі, часто не дозволяє перейти на наступний рівень без виконання завдань попереднього рівня;
- в одних іграх можна за допомогою «меню» довільно дозувати рівень складності завдання. В інших "адаптивних" іграх програма сама підлаштовується під дитину і пропонує їй нові завдання з врахуванням її попередніх відповідей: складніші, якщо завдання виконується успішно, чи простіші – коли навпаки;

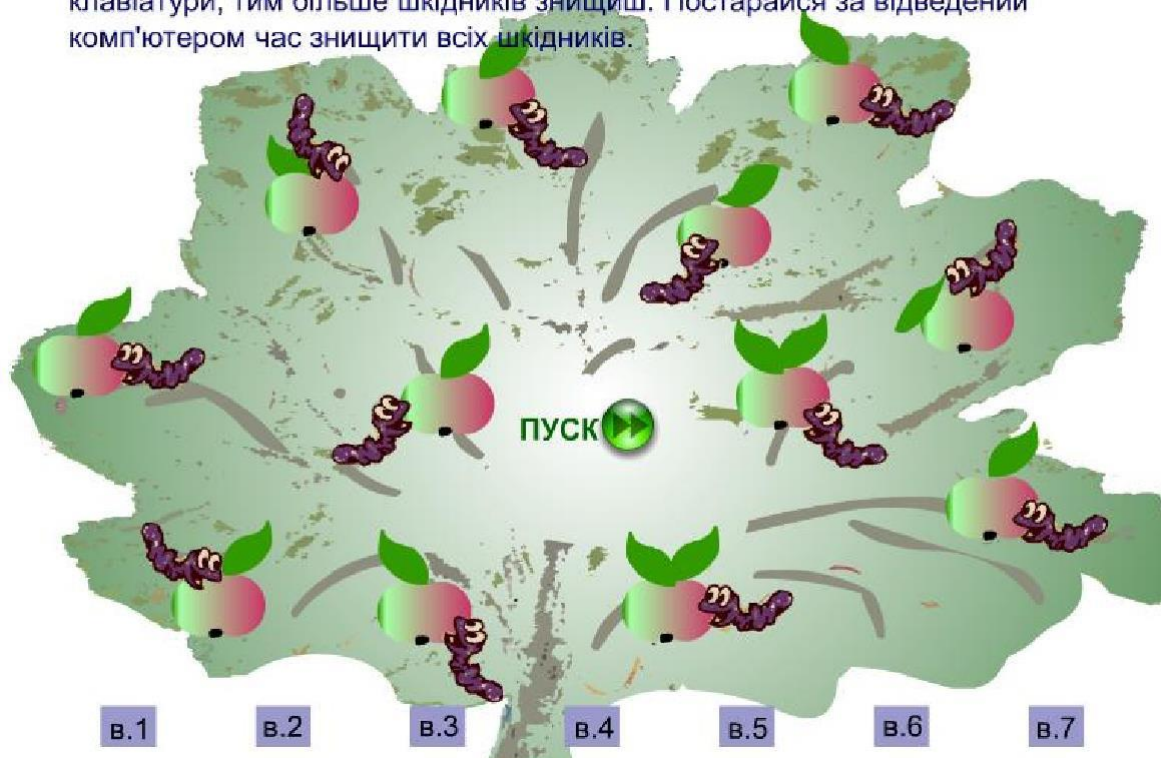
- комп'ютерним іграм притаманний елемент випадковості, новизна, раптовість, несподіваність.

Разом з тим необхідно пам'ятати, що дитина граючись потрапляє в різні уявні ситуації, однак її емоції – реальні. Далеко не всі комп'ютерні ігри спроможні вирішити освітні завдання. Візьмемо, наприклад ігри, де головним завданням є швидке натискання клавіш, такі ігри дають розвиток сенсорики та деяких параметрів уваги, але разом з тим стимулюють підвищення у дитини рівня тривожності, бажання сховатися від дійсності в уявному світі. **Тому дуже важливо підбирати ігри, які б за змістом розвивали дитину.**

Для дітей дошкільного віку існує чимало навчальних комп'ютерних програм для навчання читання, рахування, формування математичного мислення та для загального розвитку дітей (розвиток уяви, уваги, мислення, логіки). Це такі програми як: «Десять мавпочок», «Вчимось рахувати», «Плaskі фігури», «Об'ємні фігури» та інші. Вони виконані за допомогою флеш-анімації, із зручною системою управління та ігровим сюжетом. Такі ігри формують у дітей навички з математики, логічного читання та письма, розвивають мислення, увагу, уяву та ін.

Швидко знайди значення виразу, натискуючи на клавішу з відповіддю, **в.1** щоб знищити шкідника саду. Чим більше правильних відповідей введеш з клавіатури, тим більше шкідників знищиш. Постарайся за відведений комп'ютером час знищити всіх шкідників.

Допоможи жабці втекти від журавля.
Вона може стрибнути тільки на листок, номер якого **на 2 більший** від того, на якому сидить.
(Клацни по листку, куди має переміститись жабка)

ЗНАЙТИ 2 ОДНАКОВІ ПРЕДМЕТИ

5	6	7	8	9

2

www.samouchka.com.ua

Орієнтовна послідовність навчання дітей дошкільного віку роботі з комп'ютером

1. Пояснити дитині як правильно тримати мишу в своїй руці:

- накрити мишу долонею так, щоб її нижня частина знаходилася у зап'ястку;
- легко торкнутися великим пальцем і мізинцем бокових частин миші;
- тримати вказівний палець на лівій кнопці, середній на правій, а безіменний притиснути до бокової частини миші;
- діяти маніпулятором — мишею легко і плавно;
- дозволити всій руці рухатися під час переміщення миші.

Не допускати:

- «сповзання» долоні по миші, щоб частина долоні лежала на столі;
- давити на мишу під час її руху.

2. Навчити дитину рухати маніпулятором - мишею:

- виконувати клік і подвійний клік;
- встановлювати в потрібне місце курсор;
- перетягувати маніпулятором об'єкти на моніторі (при цьому вчити дитину тримати ліву кнопку миші і відпускати її лише тоді, коли об'єкт перенесено в потрібне місце).

3. Познайти з основною групою клавіш клавіатури (потрібних дитині):

- клавіші переміщення курсору (4 клавіші з правої сторони клавіатури з стрілочками-позначками, які допоможуть дитині рухати героями в іграх);
- алфавітно-цифрові клавіші (для введення цифр, літер і розділових знаків);
- спеціальні клавіші або командні: **Shift** - задає режим великих літер, **Backspace** - витирає зайве зліва від курсору (гумка), **Delete** - витирає зайве справа від курсору, **Enter** - дає команду починати працювати, створює новий абзац, **Ctrl+ Shift** - змінюють розкладку клавіатури (з англійської на українську або російську та навпаки), **Pause** - дає команду паузи в грі, **Пробіл** служить для пропусків між словами.

4. Познайти з основними елементами робочого стола:

- допомогти адаптуватися в операційній системі "Windows";
- вчити користуватися основними об'єктами інтерфейсу: "Робочий стіл", меню "Пуск", "Мій комп'ютер", "Мої документи", "Корзина";
- вивчити управління вікном папки, працювати у програмі «Блокнот» та з графічним редактором Paint, Tux Paint;

5. Формування умінь і навичок у використанні набутих знань:

- правильно вмикати і вимикати комп'ютер;
- запускати і вимикати ігри та інші програми натискаючи лівою кнопкою миші на хрестик у правому кутку монітора;

- грати в ігри, використовуючи клавіші курсору;
- знаходити на клавіатурі клавіші з потрібними літерами і друкувати склади, слова, речення, невеликі тексти (можна використовувати різноманітні клавіатурні тренажери).

Покликання на дитячі комп'ютерні ігри з математичним змістом:

<https://learning.ua/matematyka/maliuky/vchymo-kruh-kvadrat-i-trykutnyk>

<https://www.youtube.com/watch?v=t1Mh0LAUnnI&list=PLWo0CEZSHZnz9f4LGf0nX9YqfddSRLAJn&index=2&t=0s>

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК ТЕМИ

I. Актуалізація понятійного апарату теми:

1. Зміст освіти з формування комп'ютерної грамотності у дітей дошкільного віку..
2. Матеріально-технічне середовище ЗДО у забезпеченні змісту освіти з формування комп'ютерної грамотності дітей дошкільного віку.
3. Методика організації занять з використанням комп'ютера у ЗДО.
4. Гігієнічні вимоги до організації роботи з комп'ютером під час занять
5. Дитячі освітні комп'ютерні ігри та їх місце в педагогічному процесі закладу дошкільної освіти.

II. Завдання для самостійного опрацювання:

Завдання 1. Проведіть огляд 3-х освітніх програм/додатків для логіко-математичного розвитку дошкільників. Складіть таблицю з характеристиками.

Завдання 2. Підготуйте методичні рекомендації для вихователя: «Як ефективно використовувати комп'ютерні ігри в навчанні математики».

Завдання 4. Вивчіть досвід використання КТ у ЗДО міста.

Завдання 5. Проектна робота: груповий міні-проект «дитинство в смартфоні». Об'єднайтеся у мікрогрупи. Зробіть критичний аналіз користі/шкоди використання гаджетів у розвитку дитиформуванні математичних уявлень.

Завдання 6. Напишіть коротке есе за відомим висловом Крейга Барретта, Голови ради директорів корпорації Intell *«Усі освітні технології нічого не варті, якщо вчителі не знають, як ними ефективно користуватися. Дива в освіті творять не комп'ютери, а вчителі»*.

Завдання 7. Рефлексія (аналіз) теми.

Критерії оцінювання практичної роботи:

Високий рівень – завдання виконано своєчасно; відповідь на теоретичні питання правильна, повна, самостійна, з наведенням прикладів; у повному обсязі виконані усі практичні завдання. Здобувач освіти активно працює протягом усього заняття і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним

матеріалом, здатний висловити власне ставлення до питання та власне його бачення.

Середній рівень – завдання виконано своєчасно, здобувач вищої освіти проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал, може допускати незначні помилки та неточності, але виправляється самостійно або за допомогою навідних запитань викладача. Усі практичні завдання виконані, але трапляються незначні змістові, або технічні недоліки.

Низький рівень – містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач освіти виявляє часткову неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, не усі практичні завдання виконані, наявні множинні технічні, змістові помилки.

<https://forms.gle/Pzc5GF1H2AmKawfPA>

Варіант 1

Вказівки: усі завдання мають п'ять варіантів відповідей.

Позначте умовною позначкою «V» клітинку, яка відповідає правильній відповіді.

1. Найбільш тісний зв'язок теорії і методики формування математичних уявлень спостерігається із...:

- ☐ а) методикою шкільної математики;
- ☐ б) педагогікою (загальною, дошкільною і спеціальною);
- ☐ в) психологією (загальною, дошкільною і спеціальною);
- ☐ г) фізіологією та анатомією;
- ☐ д) кібернетикою.

2. Методичне керівництво процесом формування математичних уявлень дітей у ДНЗ реалізує...:

- ☐ а) усі задачі розумового розвитку дошкільників;
- ☐ б) умови опанування математичних уявлень;
- ☐ в) умови взаємодії ДНЗ зі школою;
- ☐ г) умови взаємодії ДНЗ із сім'єю;
- ☐ д) умови створення предметно-розвивального середовища.

3. Сенсорне виховання як основа математичної освіти дошкільників — це...:

- ☐ а) розвиток у дитини процесів сприйняття та уявлень про предмети і явища навколишнього світу;
- ☐ б) цілеспрямований педагогічний процес, орієнтований на формування чуттєвого пізнання й удосконалення почувань і сприйняття;
- ☐ в) сукупність знань і умінь, що були сформовані при їх засвоєнні перцептивних дій;

☐ г) спеціально організований педагогічний процес, спрямований на формування системи знань і умінь, способів розумової діяльності і розвиток пізнавальної активності дітей;

☐ д) кількісні та якісні зміни, що відбуваються у розумовій діяльності дитини, пов'язані із віком, збагаченням досвіду і впливом виховних дій.

4. Цілеспрямований педагогічний процес, який формує чуттєве пізнання й удосконалює відчуття і сприйняття,— це...:

- ☐ а) сенсорний розвиток;
- ☐ б) сенсорне виховання;
- ☐ в) розумовий розвиток;
- ☐ г) розумове виховання;
- ☐ д) мовний розвиток.

5. Згідно із педагогічними поглядами поняття про число формується в процесі...:

- ☐ а) образотворчої діяльності;
- ☐ б) конструктивної діяльності;
- ☐ в) ігрової діяльності;
- ☐ г) творчої розповіді;
- ☐ д) спеціально організованих занять.

6. Дидактичний матеріал М. Монтессорі спрямований на розвиток...:

- ☐ а) пізнавальної активності дітей і розумових здібностей;
- ☐ б) сенсорних здібностей;
- ☐ в) зв'язного мовлення;
- ☐ г) конструктивних здібностей;
- ☐ д) ігрової діяльності.

7. Який з принципів вимагає від педагога і дітей знання математичної термінології?

- ☐ а) Свідомості й активності;
- ☐ б) наочності;
- ☐ в) систематичності й послідовності;
- ☐ г) науковості;
- ☐ д) доступності.

8. Традиційними засобами формування елементарних математичних уявлень є:

- ☐ а) обладнання для ігор і занять, комплекти наочного дидактичного матеріалу, література;
- ☐ б) комп'ютерні програми на спеціальних носіях, комп'ютер, магнітні дошки;

☐ в) дидактичний матеріал М. Монтесорі, модульні конструктори, робочі зошити;

☐ г) демонстрація, інструкція, пояснення;

☐ д) вказівки, роз'яснення, запитання до дітей.

9. Заняття з розвитку елементарних математичних уявлень спрямовані на...:

☐ а) закріплення, застосування й розширення знань і умінь;

☐ б) пред'явлення нових знань, повторення й систематизацію пройденого матеріалу, закріплення умінь і навичок;

☐ в) усунення недоліків в інтелектуальному розвитку дитини;

☐ г) формування інтересу до математики, підбиття підсумків;

10. У молодших групах використання словесного методу на заняттях з математики супроводжується:

☐ а) прийомами логоритміки;

☐ б) різноманітністю формулювань запитання;

☐ в) введенням необхідних символів;

☐ г) загадковим, казковим тоном, повільним темпом і багаторазовими повтореннями;

☐ д) зацікавлюючим тоном, використанням проблемних ситуацій, швидким темпом.

11. У старших групах використання словесного методу на заняттях з математики супроводжується:

☐ а) прийомами логоритміки;

☐ б) різноманітністю формулювань запитання;

☐ в) введенням жестів;

☐ г) загадковим, казковим тоном, повільним темпом і багаторазовими повтореннями;

☐ д) зацікавлюючим тоном, використанням проблемних ситуацій, швидким темпом.

12. Генезис математичних уявлень у дітей і діагностика математичного розвитку необхідні для організації...:

☐ а) констатуючого контролю;

☐ б) цілепокладання й проектування роботи;

☐ в) індивідуальних занять з формування елементарних математичних уявлень;

☐ г) математичних ранків, вікторин та іншого;

☐ д) самостійної діяльності дітей.

13. Показниками активної розумової діяльності дошкільників на заняттях є...:

☐ а) наявність пізнавального інтересу, прояв активності, самостійності у процесі пошуку розв'язання задачі, володіння різноманітними розумовими операціями, здійснення контролю і самоконтролю;

☐ б) спостереження дитини за навколишньою дійсністю, порівняння предметів, узагальнення ознак, орієнтування у просторі й у прихованих математичних зв'язках;

☐ в) чіткість відповідей, здійснення практичних і розумових дій, різноманітність формулювань, обмірковування задач;

☐ г) встановлення логічної послідовності у задачі, самостійні відповіді, граматично правильне мовлення, уміння оцінювати діяльність і результат;

☐ д) володіння прийомами вимірювання, порівняння, класифікації, віднімання, додавання одиниць, запису арифметичних дій.

14. Виключте зайву задачу математичного розвитку дошкільників:

☐ а) формування системи елементарних математичних уявлень;

☐ б) формування передумов математичного мислення і початкових форм навчальної діяльності;

☐ в) розвиток конструкторської діяльності;

☐ г) розширення й збагачення словника, вдосконалення зв'язного мовлення;

☐ д) формування сенсорних процесів і здібностей.

15. Розвиток пізнавального інтересу дітей до математики вимагає від педагогів...:

☐ а) створення предметно-розвивального, ігрового, побутового середовища;

☐ б) оволодіння обчислювальною діяльністю;

☐ в) оволодіння культурою спілкування;

☐ г) створення психологічної комфортності в групі;

☐ д) уміння користуватися різноманітними парціальними програмами.

16. Напрямки роботи з формування математичних уявлень пов'язані із...:

☐ а) розвитком інтелектуальних здібностей і формуванням змістовних, математичних уявлень і понять;

☐ б) розширенням інформаційного наповнення занять за рахунок шкільних програм;

☐ в) розвитком варіативної освіти;

☐ г) розвитком мовленнєворозумової діяльності;

☐ д) концепцією випереджального навчання.

17. Виключте зайвий розділ програми з формування математичних уявлень:

- ☐ а) «Кількість та лічба»;
- ☐ б) «Моделювання»;
- ☐ в) «Величина» і «Форма»;
- ☐ г) «Орієнтування у просторі»;
- ☐ д) «Орієнтування у часі».

18. За програмою розвитку дочислова діяльність молодшого дошкільника включає в себе...:

- ☐ а) моделювання з предметами, отримання конструкцій;
- ☐ б) виділення властивостей предметів, необхідних для оволодіння математичними уявленнями, дій порівняння;
- ☐ в) складання простих задач;
- ☐ г) ігри і вправи, спрямовані на розвиток логічних операцій;
- ☐ д) оволодіння просторовими відношеннями між предметами.

19. Підставою для введення дитини у світ числа старшого дошкільника є...:

- ☐ а) виконання дій із величинами, користування умовною міркою;
- ☐ б) групування предметів за формою;
- ☐ в) створення уявної ситуації;
- ☐ г) оволодіння порядковою й кількісною лічбою;
- ☐ д) здатність до розв'язання арифметичних задач.

20. Дидактичні ігри і вправи на заняттях з розвитку математичних уявлень сприяють...:

- ☐ а) закріпленню знань, умінь і навичок, розвитку психічних процесів;
- ☐ б) здобуттю математичної освіти;
- ☐ в) розвитку пізнавальної активності і психічних процесів;
- ☐ г) формуванню колективних навичок виконання математичних завдань;
- ☐ д) збагаченню словника новими математичними термінами.

21. Виключте неправильний варіант відповіді. Учитель продовжує створювати умови для розвитку цікавості дітей до математики у школі шляхом...:

- ☐ а) створення ігрових ситуацій;
- ☐ б) організації дидактичних ігор математичного змісту;
- ☐ в) проведення загальнорозвивальних вправ;
- ☐ г) повторення пройденого матеріалу;
- ☐ д) розвитку наочно-дієвого мислення.

22. Для розвитку цікавості дітей до математики у школі не використовується...:

- ☐ а) створення спеціальних педагогічних ситуацій;
- ☐ б) організація дидактичних ігор математичного змісту;

- ☐ в) проведення розвивальних вправ;
- ☐ г) експериментування й моделювання;
- ☐ д) завдання на розвиток наочно-дієвого мислення.

23. Виключте неправильний варіант відповіді.

Творчий контакт ДНЗ із сім'єю забезпечується завдяки таким формам роботи:

- ☐ а) консультації і бесіди про математичний розвиток дитини;
- ☐ б) відкрите заняття;
- ☐ в) ширми і папки-пересувки;
- ☐ г) консилиум;
- ☐ д) організація математичних вікторин для дітей.

24. Реальні уявлення про навколишній світ є необхідними для...:

- ☐ а) кращого розуміння змісту арифметичних задач і розширення математичних уявлень;
- ☐ б) розуміння структури задач елементарного математичного змісту;
- ☐ в) ознайомлення із числом і цифрою;
- ☐ г) формування самоконтролю на заняттях з математики;
- ☐ д) ознайомлення з деякими одиницями загальноприйнятої системи мір: сантиметром, дециметром, метром, літром, кілограмом.

25. Виключте неправильний варіант відповіді.

Батьки допомагають дітям засвоїти математичний зміст у побуті шляхом ознайомлення із...:

- ☐ а) підручниками з математики для 1 класу;
- ☐ б) тривимірним простором навколишнього світу;
- ☐ в) формою і величиною реальних об'єктів навколишнього світу;
- ☐ г) кількісними властивостями й відносинами, які існують у реальному просторі приміщень;
- ☐ д) часовими орієнтирами у природних умовах.

Варіант 2

Вказівки: усі завдання мають п'ять варіантів відповідей.

Позначте умовною позначкою «V» клітинку, яка відповідає правильній відповіді.

1. Найменш тісний зв'язок теорії і методики формування математичних уявлень спостерігається із...:

- ☐ а) медициною;
- ☐ б) педагогікою (загальною, дошкільною і спеціальною);
- ☐ в) психологією (загальною, дошкільною і спеціальною);
- ☐ г) фізіологією та анатомією;
- ☐ д) математикою і методикою шкільної математики.

2. Умови ефективності керівництва роботою педагогів з формування математичних уявлень реалізуються при...:

- ☐ а) методичному керівництві процесом формування математичних уявлень дітей у ДНЗ;
- ☐ б) безпосередньому керівництві керівника ДНЗ;
- ☐ в) організації взаємодії ДНЗ зі школою;
- ☐ г) організації взаємодії ДНЗ із сім'єю;
- ☐ д) організації фронтальних та індивідуальних занять з дітьми.

3. Розумове виховання як основа математичної освіти дошкільників — це...:

- ☐ а) розвиток у дитини процесів сприйняття та уявлень про предмети та явища навколишнього світу;
- ☐ б) цілеспрямований педагогічний процес, орієнтований на формування чуттєвого пізнання й удосконалення почувань і сприйняття;
- ☐ в) сукупність знань, умінь і сформованих під час їх засвоєння перцептивних дій;
- ☐ г) спеціально організований педагогічний процес, спрямований на формування системи знань і умінь, способів розумової діяльності і розвиток пізнавальної активності дітей;
- ☐ д) кількісні та якісні зміни, що відбуваються у розумовій діяльності дитини і пов'язані із віком, збагаченням досвіду і впливом виховних дій.

4. Дидактичний матеріал М. Монтессорі сприяє...:

- ☐ а) розумовому розвитку;
- ☐ б) розвитку ігрової діяльності;
- ☐ в) розвитку образного мовлення;
- ☐ г) розвитку просторового мислення;
- ☐ д) активізації роботи зорових, слухових і тактильних аналізаторів дітей.

5. Який із принципів вимагає від педагога вміння підбирати зміст математичних ігор відповідно до актуального рівня розвитку дитини?

- ☐ а) Свідомості й активності;
- ☐ б) наочності;
- ☐ в) систематичності й послідовності;
- ☐ г) науковості;
- ☐ д) доступності.

6. Інноваційними засобами формування елементарних математичних уявлень є...:

- ☐ а) обладнання для ігор і занять, комплекти наочного дидактичного матеріалу, література;
- ☐ б) комп'ютерні програми на спеціальних носіях, комп'ютер,

магнітні дошки;

☐ в) дидактичний матеріал М. Монтессорі, модульні конструктори, робочі зошити;

☐ г) демонстрація, інструкція, пояснення;

☐ д) вказівки, роз'яснення, запитання до дітей.

7. На заняттях з розвитку елементарних математичних уявлень відбувається...:

☐ а) пред'явлення нових знань, повторення й систематизація пройденого матеріалу, закріплення умінь і навичок;

☐ б) закріплення, застосування й розширення знань і умінь;

☐ в) усунення недоліків в інтелектуальному розвитку дитини;

☐ г) формування інтересу до математики, підбиття підсумків;

☐ д) повторення, застосування й відпрацювання знань, умінь і навичок.

8. Словесний метод на заняттях з математики у молодших групах застосовується...:

☐ а) з метою навчання порядкової лічби;

☐ б) під час пояснення арифметичних задач;

☐ в) під час використання символів;

☐ г) для пояснення нового матеріалу;

☐ д) з метою пізнання способів діяльності

9. У старших групах використання словесного методу на заняттях з математики супроводжується...:

☐ а) прийомами логоритміки;

☐ б) різноманітністю формулювань запитання;

☐ в) введенням жестів;

☐ г) загадковим, казковим тоном, повільним темпом і багаторазовими повтореннями;

☐ д) зацікавлюючим тоном, використанням проблемних ситуацій, швидким темпом.

10. Цілепокладання й проектування роботи з формування математичних уявлень спирається на...:

☐ а) дані констатуючого контролю;

☐ б) індивідуальні особливості дітей у засвоєнні математичних уявлень;

☐ в) генезис математичних уявлень у дітей і діагностику математичного розвитку;

☐ г) предметну діяльність дошкільників;

☐ д) самостійну діяльність дітей.

11. Знання генезису математичних уявлень у дітей і результати діагностики математичного розвитку допомагають здійснити...:

- ☐ а) констатуючий контроль;
- ☐ б) цілепокладання і проектування роботи;
- ☐ в) організацію індивідуальних занять з формування елементарних математичних уявлень;
- ☐ г) організацію математичних ранків, вікторин і т. ін.;
- ☐ д) організацію самостійної діяльності дітей.

12. Пізнавальна активність дитини на заняттях з математики проявляється у...:

- ☐ а) процесі спостереження дитини за навколишньою дійсністю, порівнянні предметів, узагальненні ознак, класифікації множин, орієнтуванні у просторі й у прихованих математичних зв'язках;
- ☐ б) наявності пізнавального інтересу, активності, самостійності у процесі пошуку розв'язання задачі, володінні різноманітними розумовими операціями, здійсненні контролю і самоконтролю;
- ☐ в) чіткості відповідей, здійсненні практичних і розумових дій, різноманітності формулювань, обдумуванні задач;
- ☐ г) встановленні логічної послідовності у задачі, самостійних відповідях, граматично правильного мовлення, умінні оцінювати діяльність і результат;
- ☐ д) володінні прийомами вимірювання, порівняння, класифікації, віднімання, додавання одиниць, запису арифметичних дій.

13. Математичний розвиток дошкільників меншою мірою пов'язаний із...:

- ☐ а) розвитком рухових здібностей;
- ☐ б) формуванням передумов математичного мислення і початкових форм навчальної діяльності;
- ☐ в) формуванням системи елементарних математичних уявлень;
- ☐ г) розширенням і збагаченням словника за рахунок оволодіння математичною термінологією, удосконаленням зв'язного мовлення при складанні задач;
- ☐ д) формуванням сенсорних процесів і здібностей.

14. Умовою розвитку пізнавального інтересу дітей до математики є...:

- ☐ а) уміння користуватися різноманітними парціальними програмами;
- ☐ б) оволодіння обчислювальною діяльністю;
- ☐ в) оволодіння культурою спілкування;
- ☐ г) створення психологічної комфортності у групі;
- ☐ д) створення предметно-розвивального, ігрового, побутового середовища;

15. Сучасні технології навчання математики дітей дошкільного віку орієнтовані на...:

- ☐ а) розвиток інтелектуальних здібностей і формування змістовних математичних уявлень і понять;
- ☐ б) розширення інформаційного наповнення занять за рахунок шкільних програм;
- ☐ в) розвиток психічних процесів;
- ☐ г) розвиток мовленнєворозумової діяльності;
- ☐ д) випереджальне навчання.

16. Виключте зайвий розділ програми з формування математичних уявлень:

- ☐ а) «Кількість та лічба»;
- ☐ б) «Величина» і «Форма»;
- ☐ в) «Арифметика»
- ☐ г) «Орієнтування у просторі»;
- ☐ д) «Орієнтування у часі».

17. У дочисловий період навчання математики дітей молодшого дошкільного віку навчають...:

- ☐ а) виготовляти й користуватися моделями;
- ☐ б) виділяти властивості предметів, необхідні для оволодіння математичними уявленнями, діями порівняння;
- ☐ в) порівнювати часові відрізки;
- ☐ г) розв'язувати логічні задачі;
- ☐ д) виділяти кількісні відносини між предметами.

18. Перехід до оволодіння поняттями про числа і цифри здійснюється на основі уміння...:

- ☐ а) розв'язувати арифметичні задачі;
- ☐ б) групувати предмети за формою;
- ☐ в) створювати уявну ситуацію;
- ☐ г) здійснювати порядкову лічбу;
- ☐ д) виконувати дії з величинами, користуватися умовною міркою.

19. Задачами дидактичних ігор і вправ є...:

- ☐ а) формування колективних навичок виконання математичних завдань;
- ☐ б) здобуття математичної освіти;
- ☐ в) формування способів діяльності з предметами;
- ☐ г) закріплення знань, умінь і навичок, розвиток психічних процесів;
- ☐ д) збагачення словника новими математичними термінами.

20. Учитель, як і вихователь старшої групи дитячого садочка, для розвитку математичних здібностей дітей менше за все використовує...:

- ☐ а) спеціальні педагогічні ситуації;
- ☐ б) завдання на розвиток наочно-дієвого мислення;
- ☐ в) розвивальні вправи;
- ☐ г) експериментування й моделювання;
- ☐ д) дидактичні ігри математичного змісту.

21. До творчих форм роботи із встановлення контакту ЗДО і сім'ї не слід відносити...:

- ☐ а) консилиум;
- ☐ б) відкрите заняття;
- ☐ в) ширми і папки-пересувки;
- ☐ г) консультації і бесіди про математичний розвиток дитини;
- ☐ д) організацію математичних вікторин для дітей.

22. Краще розуміння змісту арифметичних задач і розширення математичних уявлень відбувається під час...:

- ☐ а) ознайомлення з числом і цифрою;
- ☐ б) створення текстів задач елементарного математичного змісту;
- ☐ в) опори на уявлення про навколишній світ;
- ☐ г) формування самоконтролю на заняттях з математики;
- ☐ д) ознайомлення з деякими одиницями загальноприйнятої системи мір: сантиметром, дециметром, метром, літром, кілограмом.

23. Реальні уявлення про навколишній світ допомагають покращити...:

- ☐ а) процес ознайомлення з деякими одиницями загальноприйнятої системи мір: сантиметром, дециметром, метром, літром, кілограмом;
- ☐ б) сприйняття часу;
- ☐ в) процес написання цифр;
- ☐ г) формування самоконтролю на заняттях з математики;
- ☐ д) розуміння змісту арифметичних задач і математичні уявлення в цілому.

24. Батьки не можуть досягти успіху у математичному розвитку дітей під час ознайомлення дитини з...:

- ☐ а) кількісними властивостями й відносинами, які існують у реальному просторі приміщень;
- ☐ б) тривимірним простором навколишнього світу;
- ☐ в) формою і величиною реальних об'єктів навколишнього світу;
- ☐ г) підручниками з математики для 1 класу;
- ☐ д) часовими орієнтирами у природних умовах.

25. Батьки допомагають дітям засвоїти математичний зміст у побуті у процесі ознайомлення із...:

- ☐ а) підручниками з математики для 1 класу;
- ☐ б) просторовими уявленнями;
- ☐ в) різноманітними властивостями реальних об'єктів навколишнього світу та їх кількісними відносинами;
- ☐ г) предметами-замісниками;
- ☐ д) художньою літературою

Ключі правильних відповідей до тесту
«Формування елементарних математичних уявлень»

Номер завдання у тесті	Ключ правильних відповідей	
	Варіант тестового завдання	
	Варіант 1	Варіант 2
1	б	а
2	а	а
3	б	г
4	б	д
5	д	д
6	б	б
7	г	а
8	а	г
9	б	д
10	г	в
11	д	б
12	б	б
13	а	а
14	в	д
15	а	а
16	а	в
17	б	б
18	б	д
19	а	г
20	а	б

21	д	а
22	д	в
23	г	д
24	а	г
25	а	в

Всього балів: _____.

Рекомендована література

Базова

1. Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Івано-Франківськ. НАІР, 2022, 252 с. URL : <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32633/1/Berezovska.pdf>

2. Гавриш Н. Коректурні таблиці в роботі з дошкільниками: що треба знати вихователю. Вихователь-методист дошкільного закладу: електронний журнал Цифрового видавництва Експертус. 2023. № 3. URL : <https://emetodyst.expertus.com.ua/10004956>

3. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол.: Г.В. Беленькая, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білокаленко [та ін.]; наук. ред. Г.В. Беленькая. М.А. Машовець; Мін. освіти і науки України, Київ. ун-т ім. Б.Грінченка. Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 440 с.

4. Дорошенко Т.М., Мацько В.В. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень: навч.посіб. /упоряд.:Т.М.Дорошенко, В.В.Мацько. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 96с.

5. Зайцева Л. І. Методика організації індивідуальної роботи в процесі формування у дітей дошкільного віку елементарної математичної компетентності : навч.-метод. посіб. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2015. 240 с.

6. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку : навчальний посібник. Запоріжжя : СТАТУС, 2021. 296 с.

7. Максимова О.О., Федорова М.А. Методичне керівництво логіко-математичним розвитком дітей дошкільного віку: навчальний посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 155 с

8. Пагута Т. І. Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників: Навчально-методичний посібник / Упорядник Т. І. Пагута. Львів, «Новий Світ-2000», 2020. 300 с.

9. Щербакова К. Й. Теорія і методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку : навчальний посібник. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2015. 200 с.

Допоміжна

1. Білан О. І. Логіко-математичний розвиток дошкільнят. Молодший дошкільний вік: конспекти занять. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 88 с.
2. Білан О. І. Логіко-математичний розвиток дошкільнят. Середній дошкільний вік: конспекти занять. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 96 с.
3. Білан О. І. Логіко-математичний розвиток дошкільнят. Старший дошкільний вік: конспекти занять. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 128 с.
4. Болотова О.М., Вайнер О.В., Семизорова В.В. Комп'ютерна грамота для малят Навчально-методичний посібник. Тернопіль, 2019. 112 с.
5. Брежнєва О. Математичний розвиток дітей у світлі ідей «Школи радості». Дошкільне виховання. 2018. № 8. С. 10-13.
6. Л. І. Формування математичної компетентності у дітей четвертого року життя: навчально-методичний посіб. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2021. 178 с.
7. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності у дітей п'ятого року життя : навчально-методичний посібник. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В. 2021. 168 с.
8. Зайцева Л. Формування математичної компетентності дітей шостого року життя : навчально-методичний посібник. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В. 2021. 196 с.
9. Митник О. Розвиваємо мислення: блоки Дьєнєша. Дошкільне виховання. 2016. № 10. С. 4-7.
10. Модельна навчальна програма «Формування елементарних математичних уявлень» для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку помірного та тяжкого ступенів 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти. Укл. Гладченко І. В., [Дмитрієва Л. В., Піддубцева С. Д., Тороп К. С.](https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/model-ni-navchal-ni-prohramy_/matematychna-osvitnia-haluz-2/) URL : https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/model-ni-navchal-ni-prohramy_/matematychna-osvitnia-haluz-2/
11. Пагута Т. І. Використання сучасних технологій навчання при викладанні курсу «методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників». Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. 2017. Вип. 1. С. 113 – 122.
12. Парціальна програма для дітей старшого дошкільного віку «Комп'ютерна грамота для малят / авт. В. В. Семизорова, О. В. Вайнер, О. М. Болотова. Тернопіль : Мандрівець, 2018. 32 с.

13. Підлипняк І. Ю. Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку : особливості освітньо-виховного процесу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 2. С. 194 – 197.
14. Русин Н. М. Специфіка розвитку логіко-математичних здібностей у дітей дошкільного віку. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія. 2016. Вип. 1. С. 97 – 101.
15. Скотна М. Математична освіта дошкільників у Польщі. Молодь і ринок. 2013. № 12. С. 137 – 142. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2013_12_30.
16. Стеценко І. Фрактали: математика, мистецтво, винахідництво. Дошкільне виховання. 2016. № 1. С. 8-9.
17. Терещенко І. Сюжетні задачі – гімнастика для розуму. *Дошкільне виховання*. 2015. № 10. С. 21-24.
18. Якимюк О.В. Коректурні таблиці як засіб реалізації ідей програми «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку». Методичні рекомендації. Луцьк, 2023. 44 с.
19. STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт: альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку / автор. колектив; наук. керівник К.Л. Крутій. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС», ЛТД, 2020. 148 с.

Інформаційні ресурси

1. Закон України «Про дошкільну освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
4. Державний стандарт дошкільної освіти (Проект).
3. Всеосвіта – спільнота активних освітян. URL : <https://vseosvita.ua/>
4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол.: Г.В. Беленькая, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білокаленко [та ін.]; наук. ред. Г.В. Беленькая. М.А. Машовець; Мін. освіти і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf>
5. Електронний репозиторій публікацій професорсько-викладацького колективу Київського університету імені Бориса Грінченка. URL : <http://kubg.edu.ua/2012-08-15-10-06-19.html>
6. Міністерство освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/ua>

7. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти». URL : [file:///C:/Users/admin/Downloads/61727cdc64def816302302%20\(7\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/61727cdc64def816302302%20(7).pdf)

8. Примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти затверджений наказом МОН від 19.12.2017 URL: [//mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/perelik-igrovogo-ta-navchalno-didaktichnogo-obladnannya](http://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/perelik-igrovogo-ta-navchalno-didaktichnogo-obladnannya)

9. Щодо методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti>

